

N° 22.

N° 65

Till Vänner P. G-g

af

P. O. Lij

Till vänner A. K. K. K. K.

EX ACTIS SYNODICIS ET ALIIS
DILIGENTER ET FIDELI-
TER COLLECTA

EXPOSITIO

EORVM, QUÆ THEO-
LOGI ACADEMIÆ VVITTEBER-
gensis & harum Regionum alij, qui his adiuncti fue-
runt, in deliberationibus Prouincialibus & alioquin ex-
tra has, de rebus ad Religionem pertinentibus, monue-
runt, suaferint, docuerint, responderint, concesserint,
illo tempore, quo & de his ipsis, & de Libro Au-
gustano, qui nominatur INTERIM,
qualis esset, quæsitum fuit &
tractatum.

ET EDITA DE SENTENTIA
Professorum Academiae VVitte-
bergensis.

VVITEBERGÆ EXCVDE-
bant Hæredes Georgij
Rhau.

ANNO M. D. LIX.

R 533681

IN=200101682

XPOSITVRIS NO-

bis Historiam earum delibera-
tionum, de quibus in suspicio-
nem adductis & infamatis,
Flacius Illyricus totis annis de-
cem capitales instituit accusati-
ones, & Theologorum Acade-
miæ nostræ, & ipsius Acade-

miæ, & vniuersim Ecclesiarum in his terris: Visum fuit
operæ precium initio paulò altius repetitis exordijs causæ,
summatim tamen, commemorare tum quæ fuerint occasi-
ones præbitæ à nobis tam diris & turbulentis vocifera-
tionibus, & molitionibus tam insidiosis, crudelibus &
maliciosis, qualibus eum vsum esse, & adhuc vti palàm
est, tum qui conatus fuerint, quæ studia vtrorunq; eo tem-
pore, quidque præstitum sit effectumq; vtrinq; ab utrisq;
& quare scriptionum velitationibus ac reclamationibus
cum Flacio contendere nostri atq; conflictari nec debue-
rint nec uoluerint. Vtrinq; enim ostendendum est poste-
ritati, & quam nauarint nostri publicè operam Ecclesijs
coniunctis Augustanæ confessionis professione, in tuenda
et conseruanda ueritate doctrinæ susceptæ semel atq; com-
probata, illo periculosissimæ mutationis articulo, quo in
Germania quasi sub iugum redacta, Imperator uictor no-
uas condere leges & decreta sancire cœperat, quibus sta-
tus constituebatur usurpandus interea in Ecclesijs, donec

controuersia de religione ac disceptationes Synodo dirimentur, & quid responderint priuatim de ijs, quæ non de mutando doctrinæ genere aut ulla re necessaria, sed de ritibus quibusdam adiaphoris, in consultationem adducta fuerunt ac disputationem, ut cognoscatur, Flacianæ accusationes quales fuerint. Hanc autem institui à nobis narrationem pij omnes certò sibi persuadeant, non alia de causa, nisi ut explicata & demonstrata ueritate, tribuamus laudem & gloriam eterno ac misericordi Deo iusto & ueraci, & consulamus saluti atq; incolumitati Ecclesiæ, procellis horum tumultuum duriter quassatæ, & uindicemus ac tueamur innocentiam optimè meritorum, nimis iniquæ ac penè nefariè falsis criminationibus aspersam, deniq; ut adseramus ac confirmemus ueritatem doctrinæ, quæ inde usque ab initio emendationis in hac Schola & harum regionum Ecclesijs eadem semper sonuit, propter miseram posteritatem, cui relinqui certa, explicata & indubitata testimonia necesse est & de doctrina, quam amplexi ac professi, discessimus à grege Pontificio, idola & errores pugnantes cum fundamento, & articulis fidei retinente ac stabiliante, & de autoribus emendationis.

Initio autem Deo eterno patri Domini nostri Iesu Christi, Et filio coæterno λόγος καὶ εἰκόνη ἀειδαὶ τοῦ ἀίδιου πατρὸς, patefactori admirandi & arcani decreti de redemptione & restitutione generis humani, & huius decreti exequutori, Et Spiritui sancto procedenti à Patre & Filio, efficac

ficaci in mentibus & cordibus credentium, & copulanti
 eos cum Deo & inter sese, ut unum simus in ipso: toto
 pectore gratias agimus, quòd hanc Scholam & Ecclesi-
 am tot periculis obiectam, & toties hostiliter petitam cle-
 menter protexit, & huc usq; seruauit, & multorum alibi
 etiam degentium animos rexit & flexit, ut hanc Scho-
 lam cura sua cogitationeque complecterentur, & eius in-
 columitatem assiduus uotis Deo commendarent. Et eun-
 dem Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi
 per & propter filium Iesum Christum $\mu\epsilon\sigma\iota\tau\lambda\omega\ \nu\epsilon\phi\ \iota\kappa\epsilon\tau\lambda\omega$
 nostrum ardentibus et ueris gemitibus precamur, ut post-
 hac quoq; hos alueolos alarum suarum inuolucris tectos tu-
 eatur & sustentet, in quibus tot annis de rore cælesti ex-
 ncto fideliter & collecto ex fragrantissimis flosculis, quos
 in paradyso diuinitus plantata Prophetarum & Aposto-
 lorum dogmata ac monumenta rigarunt, mella dulcia &
 sincera stipantur sedulitate magna & integerrima ac san-
 ctissima fide: Et pellat ab ijs fucos & stelliones & arane-
 as & timeas & ursos quoq;, qui uel ui diffringere ac disij-
 cere alueolos hos, uel occulta fraude exturbatis inde api-
 culis impedire operas quas faciunt, uel sordibus aspersis
 corrumpere & inficere conantur mella, quæ conficiunt hæ
 & elaborant. Oramus etiam precibus ardentibus, ut &
 in hac causa adsit ueritati ipse Deus uerax, & æternus
 Dei filius $\lambda\omicron\gamma\theta$, Via, Veritas & Vita, & quem mittit
 ipse à Patre Spiritus ueritatis $\pi\alpha\rho\acute{\alpha}\kappa\lambda\eta\tau\theta$, & regat

mentes, iudicia, voluntates & corda nostra, vt hæc testificatio proſit Eccleſiæ ad ſtabiliendam ueritatem, & purgandam innocentiam fidelium miniſtrorum.

Atque ut ab eo ordiamur, quod palàm & in conſeſſo eſt, principio pios obteſtamur omnes, vt conſiderent, qui ſunt & fuerint illi in Academia noſtra & harum terrarum Eccleſijs Miniſtri repurgatæ doctriinæ, quos ſibi præcipuè ex reliquo numero hoſtes delegit & euertendos propoſuit Flacius. Nimirum illi ipſi, per quos immenſa Deus & ineffabili bonitate ac miſericordia doctriinam Eccleſiæ ex tenebris regni Pontificij plusquàm Cimmerijs & confuſarum opinionum perplexiſſimis labyrinthis erutam, extricatam & emendatam reſtituit. Quos reuerendo uiro Doct. Martino Luthero uelut in acie pro luce cœleſti contra tenebras inferni, & Pontificiam tyrannidem dimicanti, παſασάτας aſſiduos & laborum, certaminum ac periculorum fidiſſimos ſocios adiunxit. Quos Lutherus ipſe ut fratres ac ἀδελφοὺς & dilexit ardentè, & cum admiratione, æſtimatione ac prædicatione eorum donorum, quibus diuinitus fuerunt exornati, ueneratus eſt, & Eccleſiæ ſua uoce ac teſtimonio commendauit. Horum non pauci ex hac ſtatione diuinitus euocati in cœleſtem commigrarunt patriam, in qua absq̃ omni dubio cum ipſo autore et ductore LUTHERO, & promiſſa rectè factorum præmia percipiunt, & in conſpectu filij Dei domini noſtri Ieſu Chriſti audiunt dulciſſimum ᾠδόν, decantante illud
Eccle-

Ecclesia cœlesti, de quo vaticinatus est Dainel: Qui docti fuerunt, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudierunt multos, quasi stelle in perpetua æternitate. Inter quos sunt Reuerendiss. & illustriss. Princeps Georgius Anhaltinus, Caspar Cruciger, Doct. Pomeranus, Iustus Menius, Iohannes Forsterus. Aliqui uerò adhuc in viuis sunt, & suo loco operas easdem, eadem fide, constantia & perseverantia faciunt & vrgent. Inter hos præcipuo loco est communis Præceptor noster **PHILIPPVS** Melanthon, quem quòd Deus mirabiliter contra tot insultus & iniurias defensum, in tanta curarum & occupationum mole, & tanta imbecillitate corporis, senio, laboribus, ærumnis languefacti, clementer seruauit Ecclesiæ, toto pectore ipsi gratias agimus, & ut diutius seruet eum ardentè precamur.

Obtestamur etiam eosdem, ut perpendant, qua semper integritate, fide & constantia ydem, quantis laboribus & periculis, quanta patientia ac tolerantia, inter tanta summorum ordinum odia, tot tamq̃ multiplices aduersationes, tam cruentas comminationes, tam uiolentas impetitiones, insidias uerò tam callidè & uasfrè structas, pro ueritate contra astutè cogitatas & specioso fūco adornatas præstigias, quas satellites Pontificij subinde uarietas imperitis offuderunt, pugnarint, Deo eos ducente, dirigente & roborante inde usq̃ à principio motorum certaminum.

Com: Præceptor
Melanthon

Æstiz

Flacij ca:
lumnia
et munda:
cia.

N

Æstiment autem hæc ex toto causæ cursu, & de certaminibus, quæ cum aduersarijs ante & post calamitosum Germaniæ bellum habuerunt, & de ijs monumentis, quæ & edita initio, & post sæpe repetita, & luculentius atq; enucleatius tractata, aucta atq; illustrata, in omnium manibus uersantur, Non de supposititijs, interceptis, furto surreptis, deprauatis, epistolis aut scriptis, quales circumferri ab impostoribus & ostentari solent, ut publicorum scriptorum eleuentur testimonia, & suspicionibus prægrauentur autores. Multò minus de congerie calumniarum & mendaciorum Flacij & Galli, quibus quas inuehunt opiniones falsas & à nostra doctrina discrepantes impudentia plus quàm Thersitica pingunt. Ex illis enim monumentis, quæ à se orta autores profitentur, discent (si ignorant quod ignorare non debent aut possunt etiam) quod fuerit perpetuum & unicum horum doctorum in illustranda & ordine contexenda cœlesti doctrina studium, atq; in primis Philippi Melanthonis, quem præ cæteris Flacius & rabiosus exagitauit, & insectatus est atrocius, & crudelius lacerauit.

Discent igitur inde, quantum elaborarint hac in re Doctores & Præceptores nostri, ut demonstratis in Ecclesia erroribus & abusibus Pontificijs, & quorumcunq; Fanaticorum delirijs, illis declaratis ac refutatis, his taxatis & explosis, reuocarent doctrinam ad veros fontes patefactos in uerbo autoritate diuina tradito: Et tolle-
rent

rent atq; abolerent, quicquid à præscripta norma discreparet: Et constituto uero, simplici & illustri discrimine inter nostras Ecclesias & Pontificias, decreta Pontificum & Monasticæ doctrinæ sordes eluerent atq; exploderent, confutatas euidentibus sacræ scripturæ testimonijs: contrarias his nostrarum Ecclesiarum sententias, quæ ex puris ac limpidis doctrinæ cœlestis fontibus, non ex lutulentis & cœnosis Pontificum lacunis deprompta sunt, magis magisq; expolirent ac confirmarent: Deniq; ut rectè eruditæ & instructæ Ecclesias nostras & maturè præmonitas omni tempore, munirent accuratè contra eas imposturas, quas subinde innouatas nouo fuce & noua specie aduersarij conflant ac procudunt, et incautis admovent, ut hac fascinosos in fraudem illiciant. Cognoscent hoc quoq;, nostros semper velut fidos Ecclesiæ custodes, ex hoc Academia loco ceu eminenti & illustri specula, in omnes propè nutus quorumcunq; aduersariorum & hostium intentos, quid molirentur illi, circumspèctis occasionibus omnibus, qua potuit fieri, uigilantia obseruasse, & explorasse sagacitate: Et cum ea peruestigassent, rursus, qua potuit fieri, industria & fide, ductu & auxilio diuino, aut priusquam erumperent, repressisse, aut postquam mota ac tentata essent, ne nocerent Ecclesijs nostris, discussisse ac depulisse.

Conferantur autem non priora tantum & ante bellum promulgata scripta, præsertim quæ aucto & confir-

mato iam de controuersijs iudicio ediderunt, sed & recentia omnia, cùm ea, quæ contra Synodi Tridentinæ impia decreta & Sphyngris Augustanæ præstigias instructa ac comparata fuerunt, publicè & priuatim, tùm reliqua omnia, quæ post mutationem à bello ex hac Schola prodierunt magno numero & multiplicia, quorum aliqua Philippus Melanthon nominatim iudicio ac censuræ coniunctarum nobis Ecclesiarum, & expressè Saxonicarum subiecit, tunc, cùm & feruerent Pontificiorum conatus maximè in turbandis aut prorsus deprimendis Ecclesijs nostris, & Flacius inclementissimè boatu planè barbarico de nobis uociferaretur. Conferantur & dogmata, quæ uina uoce in Ecclesia & Schola huius urbis toto hoc tempore repetita & inculcata sunt, indicibus & testibus tot auditorum millibus.

Si ergò hoc modo perpetuum sibi quisq; proposuerit cursum cùm Professorum ceterorum in Schola nostra, tùm communis Præceptoris nostri Philippi Melanthonis, & totam seriem eruditissimorum scriptorum & piorum consiliorum capita ac rationes, quæ fuere communicata alijs, totum deniq; & perpetuum doctrinæ contextum sui similem ubiq; & inter se consentientem, inde usq; ab editæ confessionis Augustanæ tempore: tùm uerò etiam scrutetur diligenter atq; inuestiget, num quid horum vel minimum aut in scriptis publicis aut ijs annotatis, quæ ex ore docentis Philippi Melanthonis auribus quisq; excepit aut
calamo

calamo, reperiatur, quæ cum Gallo Flacius & ipsi Philippo Melanthoni & Scholæ nostræ impegit. Et ubi perquisiuerit atq; euoluerit accuratè omnia, secum reputet, An uox doctrinæ conticuerit unquam in hac Schola aut clanguerit, Et an unquam quicquam, obscuratum, saltem aut mutilatum fuerit & truncatum in ulla doctrinæ parte, aut fuerit etiam neglectum aliquid eorum, quæ doceri monerine Ecclesiam publicè illo tristi tempore necesse fuit. Nam cum de corrupta doctrina nos insimulet, quæ potest certior demonstratio et refutatio manifesto mendacio opponi doctrina ipsa, quæ extat tot repetita & expressa monumentis eo ipso tempore, quo corruptionis doctrinæ, desertionis ac prodicionis ueritatis, collusionis cum hostibus Flacius atrocissimè nostros ad vulgus accusauit.

Sed in priuatis consultationibus nutasse nostros, & dogmata inflexisse ad iudicia & affectus potentum, & aditus aperuisse hostibus Pontificijs ad Ecclesias nostras clamat Flacius? Etsi quid in doctrinæ & omnium rerum necessariarum defensione præstiterint nostri, planum faciunt & testatum scripta, ad quæ respicere potius decuisset applausores Flacij, quàm ad cæcas exagitationes eorum, quæ ignorauit Flacius: Et quid de doctrina nostrarum Ecclesiarum ipse Flacius tunc senserit & sentiat, nunc scriptis liquidò declarat, ut quo loco & in quorum numero habendus sit, obscurum esse amplius non possit:

B ij tamen

tamen quales fuerint priuatæ consultationes, ostendemus, hoc quidem in loco summatim ac strictim, postea verò in historia actorum copiosius, adhibito testimonio archetyporum.

Statim ut post bellum recolligi in Academia Professores & discipuli, & Scholæ haberi publicè cœperunt, ad suas quisq; redijt operas. Redijt huc & Flacius Illyricus, qui tunc erat unus ex collegio nostro, ex misero & profugo euectus ad munus & locum professoris publici, autoritate præcipuè & commendatione atq; opera Philippi Melanthonis. Cœpimus suo quisq; loco ea docere, quæ professionis erant cuiusq; & instituti, ut fuerat factum ante Scholæ dissipationem. Initia instaurationis Scholæ uelut ex naufragio sese paulatim recipientis, Dei beneficio & tranquilla erant & prospera, ut reditus ad locum pristinum neminem nostrum pœniteret. Incidebant autem in idem tempus infœlicia Caroli Imperatoris consilia & conatus infœlices, de qualicunq; concordia inter disiunctos Imperij ordines sarcienda noua & enigmatica religionis formula, quæ ex quibusdam Pontificijs abusibus atq; erroribus manifestis & veteribus, quibusdam nouis aut noua deprauatione limatis, quibusdam etiam nostræ doctrinæ particulis, sed ferè aut mutilatis, aut insidiosè hufucatis, & quibusdam medijs rebus, ita consarcinata erat, ut nec recipi ab aduersarijs, nisi eum statum, quo regni Pontificij Maiestas nititur, labefactatum vellent & inclina-

Flacius
Illyricus
qualis?

Infœlicia
Caroli
Imperatoris
consilia

climatum: nec comprobari à nobis posset, nisi veritatis ag-
nitionem & confessionem abijceremus. Quæsitæ fuit de il-
la formula Philippi Melanthonis & cæterorum Theolo-
gorum sententia à pluribus diuersorum ordinum & gen-
tium hominibus. Cum ergò librum agnosceret Philippus
Melanthon, & aliquanto antè similem Ratisbonæ compo-
situm & propositum meminisset, & quibus autoribus re-
uocatus is esset in lucem, & aliquanto magis depræ-
uatus, non temere suspicaretur, initio priuatim ijs, qui an-
tequàm Augustæ formula promulgata fuit, occultè consili-
um petiuerunt, sententiam suam de illa communicauit, Ita
ut non verbosis quidem, sed perspicuis suo more & rerum
plenis quasi designationibus fundamentorum veræ refuta-
tionis, indicaret, & præstigias Sophismatum, & decre-
ta ac postulata impia in præcipuis & maximi momenti
articulis, quantum in ea celeritate, qua refutationes per-
fici oportebat, fieri potuit. Earum una primum transcrip-
tione, mox typis diuulgata in omnium statim peruenit
manus.

Conuentu Augustano soluto Mauricius Dux Elector
& c. reuersus ad suos, vt de religione antè eis cauerat, ita
quid agitare consilij Imperator, & qua id seueri-
tate flagitaret & urgeret exposuit. Et quòd de libro Au-
gustano nihil omnino nisi re cum suis communicata promit-
tere voluerit, ostendit: Renouato simul promisso, quo nec
sese deflexurum ab ea doctrina quàm suæ Ecclesiæ profite-

rentur, nec passurum, vt ab eadem sui ad alienam & nouam adigantur, confirmauit. A Theologis autem conuocatis moneri se petiuit, Quid salua veritate doctrinae & conscientia salua, concedere Imperatori posset in ritibus medijs ac ceremonijs, ne pertinacia temeraria in rebus non necessarijs nec impijs aduersando Imperatori, qui prae se ferret concordiae causa haec institui & requiri, praebeat argumentum fingendae falso nouae rebellionis & contumaciae: Sua etiam se causa haec petere ostendit, vt consulat tum conscientiae erga Deum suae, et erga Ecclesias suarum regionum, tum Ecclesijs ipsis luce verae doctrinae florentibus, quas, si post praestitam in ijs rebus obedientiam, quae sine Dei offensione, sine violatione legum diuinarum, et sine conscientiae laesione praestari possent, nihilominus bello peterentur, non posset non vel cum periculo capitis et omnium fortunarum bello defendere. A doctrina enim nostrarum Ecclesiarum, quam sciret esse verissimam, non sese discessurum vnquam, Deo iuuante, nec concessurum, vt vlla re impia subditi onerentur. De hac quaestione, cum Theologi denuo in vrbe Misena totius libri Augustani alteram texuissent, & quidem copiosiore ac prolixiore refutationem, illa priore, quae inter initia subito emissa erat, vt principijs malorum priusquam crescerent et ingrauescerent, occurreretur tempestiue, & praemonerentur incauti, ne libro temere assentirentur: Et formulam etiam praescripserunt Ecclesijs harum regionum, qua

qua exponerent rationes et causas Imperatori, cur amplecti Librum Augustanum non possent: De hac ergò quaestione post reiectam secundo tertioque, & refutatam Sphyn-gen Augustanam, disputatum est à Theologis & Consiliarijs in aliquot congressibus, quorum vni affuere etiam duo Episcopi, contra quos acerrimè dimicatum est, vt responsa docebunt.

Hos congressus Flacius primo cùm adhuc nobiscum esset, clàm & fictitio nomine sparsis chartis suggillare, mox apertè criminari ac traducere ad vulgus cœpit, cùm quid ageretur & fieret, quid exigeretur ab ijs, qui ad deliberationes adhibebantur, quid de petitis & postulatis illi responderent, nec sciret nec scire certò posset, nisi quantum suspicionibus colligebat, & de captatis à sese vel incerto sermone peruulgatis arripiebat rumusculis, deniq; quantum somniabat ex somnijs Philippi, quæ studio tam sollicito exceperit et notauit, vt momenta etiam expresserit in chartis editis, quibus ea recitari audiuit, scilicet ne quid periret, quod substruendis & fundandis aliquo modo ijs, quæ meditabatur, accommodatum reperiebat.

Paulò post cùm à suspicionibus, somnijs Philippi Melanthonis, perquisitis ac direptis in huius Bibliotheca scriptis priuatis & epistolis, vocibus à quocunq; auditis, quas sciscitando insidiosè & animos pertentando elicere solebat, & similibus, præclare sibi videretur instructus ad eam causam publicè & ex professo agendam contra

nos,

Flacius

ausugit
illyricus

nos, quam vsq; ad illud tempus alieni nominis figmento
presserat, abruptit se à nobis, & hinc ad tutam ac muni-
tam arcem profugit, turpiter & sine causa deserto loco
& munere suo. Tum demum cœpit seriò à congressibus,
à quorum insectatione tragœdiam exorsus fuerat, totus
in Præceptores nostros & Doctores conuerti. Hostes
aduersarios, qui de recenti Imperatoris victoria superbi
ac feroces, Ecclesias in magna parte Germaniæ denasta-
bant tyrannicè, excussis inde pijs pastoribus, & vel suffe-
ctis in eorum locum impijs ac prophanis sacrificulis, vel
templis clausis, ac ministerio sublato. Illos ergò ita dissi-
mulanter præterijt, aut metu, aut potius vafro consilio in
nostram comparato perniciem, vt ne hiscere quidem con-
tra eos vel voluerit vel fuerit ausus, Imò vt ne quidem vl-
lum ipsorum dogma perstrinjerit, sed omnes coegerit ad-
uersum nos copias suas: omnes in nos intenderit vires in-
genij & corporis, scriptionibus priuatis & publicis, fa-
bricis imposturarum & calumniarum, discursationibus,
sollicitis in nos inquisitionibus, deniq; conatus sit extrema
omnia. Cumque ea quæ publicè fiebant ac præstabantur,
Doctrinæ repetitione consolando confirmandoq; afflictas
Ecclesias alibi, Nostris consulendo, ne in easdem deuolu-
tæ calamitates similiter de veritate & toto ministerio
periclitarentur, nulla specie calumniari posset & infama-
re: nec certò & exploratè scire posset, quid in priuatis
congressibus tractaretur ac disputaretur: cohibere se ta-
men

men ac frenare non potuit, quin de conquisitis ac coaceruat-
tis cæcis & virulentis suspicionibus, inanum somniorum
terriculamentis, anilibus fabellis, peruulgatis sermunculis,
extrueret accusationes nostri & nostrorum, criminationi-
bus atrocissimis & planè parricidalibus accumulatas.

Nostri inter initia occupati cura cogitationeq; &
solicitudine, de rebus difficillimis & periculorum plenis,
nec tam ad ipsos pertinentibus, quàm complectentibus
salutem & incolumitatem Ecclesiarum in his regionibus:
& freti conscientia rectissimæ ac constantissimæ uolunta-
tis, piorum consiliorum, & conatuum ac studiorum dire-
ctorum ad Dei solius gloriam, veritatem doctrinæ, &
Ecclesiarum stabilitatem: confisi deniq; diuino præsidio,
quod & ardentè implorabant, & certo sibi præsto futu-
rum sciebant in ea causa, quæ Dei erat: his calumnijs &
insectationibus sui non admodum mouebantur, quod pro-
pter odia iniusta & falsas insectationes ac traductiones
scirent, nec deserì Ecclesias in tantorum periculorum
metu & tantis erroribus nouis, nec pia & salutaria con-
silia mutari aut abijci, nec curam conseruandi Ecclesias
cum veritate doctrinæ deponi debere. Et Philippus simi-
libus artificijs ante se quoq; mirificè petiitum oppugna-
tumq; & exagitatum meminerat ab alijs. Propterea in-
tenti in præsentia negocia, spretis magno & forti animo
mendacibus calumnijs Flacy, sicut & Imperatoris Caro-
li minacia edicta & intentata ab ipso pericula contempse-
rant:

rant: Id dabant operam, vt cum doctrinae quam plantabant puritate, Ecclesias, quibus summa perpetuae vastationis & amissionis doctrinae pericula impendebant, Dei auxilio tuerentur.

Flacius latus de concepta spe & de pulcherrimis & speciosissimis occasionibus vel opprimendi vel deformandi nostros, & hoc perfecto experiundi in doctrina confessionis nostrae, quod aliquando post inchoatum, nunc persequitur & vrget: nec destitit ab incepto, nec defuit sibi ipsi ullis technarum & machinationum modis. Sed repetito & ingeminato eodem coccysmo, & ictibus eodem argumento suspicionum, somniorum, fabellarum duplicatis, triplicatis, & tandem ad fastidium & nauseam vsq; multiplicatis, oppugnare nostros perrexit, additis nouis accusationibus totius Academiae & vniuersim Ecclesiarum in his Regionibus, & toto argumentorum agmine speciosius nouis calumnijs & mendacijs manifestis instructo, de doctrinae in hac Academia deprauationibus, citatis, ut series scriptorum docebit, mutilis, fraude corruptis, supposititijs, calumniose detortis sententiolis.

Naetus ocium tandem Philippus mox de priuatis consultationibus falso & calumniose, ex solis suspicionibus, sine fundamento aliquo reprehensis, breui respondit [¶] Epistola, quam praemisit repetitae in enarratione Epistolae ad Colossenses doctrinae de poenitentia & vera conuersione ad Deum Anno M. D. XLIX. contra praestigi-
as, qui-

as, quibus satisfactiones à quibusdam recens pingebantur. Et respondit ideò, vt satisfaceret morosis quibusdam & curiosis hominibus, qui vel perturbati vel persuasi Flacij uociferationibus, flagitabant, vt quid priuatim etiam gestum conclusumq; esset, proferretur. Hanc Epistolam hoc loco inseruimus, vt qui toties accusarunt silentium nostrum, uideant, & quid reprehenderint, & quare nos culparint, & quas causas huius reprehensionis habuerint, edocti tunc satis superq; hac Epistola, & de summa priuatarum deliberationum ac conclusionum, & de perseuerantia nostrorum in eodem doctrinae genere, & de voluntate ac studio retinendi agnitam veritatem ac propugnandi. Ostenderunt autem hac sua postulatione illi, quod non delectentur ueritatis demonstratio, & de qua & assentiri debuerant testimonio, & acquiescere assenerationi tanti uiri, cuius fides & integritas perspecta erat publicè tot annis, sed mutuarum criminationum in re nihili scurrili & improbo atq; in Ecclesia non ferendo conflictu. Ad qualem conflictum Philippum à Flacio multoties prouocatum meminimus. Verba Epistolæ hæc sunt:

PHILIPPVS MELANTHON
pio Lectori S. D.

VT præcipua cura omnium hominum esse debet, vt rectè agnoscere & inuocare Deum discant: ita cum in Ecclesia se
C ij Deus

Deus patefecerit, & uelit ibi suam uocem audiri, ac uelit singulos fieri ciues eius cœtus, & ad uexillum Domini nostri Iesu Christi concurrere, ut apud Esaïam dicitur: Erit signum populis, omnino necessaria est & hæc cura, circumspicere mente, & in tanta confusione generis humani sapienter quærere, quæ & ubi sit uera Ecclesia, ut in eam nos fidei societate, inuocatione & confessione, includamus, ubi cunq; sumus, Sparsa est enim in diuersa imperia. Sed à prophana & impia parte generis humani distincta est signis non fallentibus, ut sciamus uerè Dei Ecclesiam esse cœtum, ubicunq; est qui uocem Euangelij sonat incorruptam, & legitimum Sacramentorum usum retinet, nec idola pertinaciter defendit. Hæc cum ab ijs, qui doctrinam Propheticam & Apostolicam didicerunt, & non fabulosam esse sentiunt, mente, oculis atq; auribus iudicari possint, agnosci certe Ecclesia potest.

Et in tantis Imperiorum ruinis, ac hominum dissipationibus, hanc consolationem bonæ mentes teneant, ubi uocem ueræ doctrinæ incorruptam audiunt, & legitimum Sacramentorum usum cernunt, & uident non defendi pertinaciter idola, & errores pugnantes cum uoce filij Dei, ibi se in societate Ecclesiæ esse certissime sciant, nec dubitent, tales cœtus Dei domicilia esse, ibi ministerio Euangelij adesse Deum, ibi exaudiri inuocantes, ibi recte coli Deum, ex eo cœtu colligi æternam hæreditatem filio Dei, iuxta illud: Vbicunq; sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

Hac consolatione sæpe in dissensionibus publicis opus est, quam quidem eò recito, quia nunc quoq; clamoribus quorundam non leuiter perturbantur nostræ Ecclesiæ, quæ hanc ueram & firmam consolationem teneant, de qua suos oculos & suas aures singuli testes faciant. Sonat eadem uox doctrinæ uniuersæ, quam in libris nostris, qui extant, sonamus. Vfus Sacramentorum manet idem, qui fuit ante proximum bellum. Taxantur errores, & idola, ut libri à nobis scripti ostendunt.

Quod uerò clamat Flacius Illyricus, & doctrinam mutari, & restitui ceremonias quasdam antea abolitas, primum de doctrina respondebo. Palàm refutat hanc calumniam uox omnium docentium in Ecclesijs nostris & in Scholis. Ac ne longa aut obscura sit responsio. De uniuersa doctrina sentio quod scripsi in eo libro, qui in multorum manibus est titulo Locorum Theologicorum, in quo non

non uolui nouum doctrinæ genus constituere, sed fideliter collegi doctrinam communem harum Ecclesiarum, quæ amplexæ sunt confessionem exhibitam Imperatori Anno 1530. quam sententiam iudico esse perpetuam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam; ac uolo dextrè & sine Sophistica & sine calumnijs intelligi id scriptum.

Et quantum mihi conscius sum, non studio dissentendi ab alijs, non amore nouitatis, non φιλονεικίᾳ, aut aliâ ulla praua cupiditate impulsus sum, ut illam Epitomen colligerem. Sed tempora occasione præbuerunt. Cum in prima inspectione Ecclesiarum comperissemus admodum dissonos clamores esse ineruditorum de multis rebus, Summam doctrinæ, quam Lutherus in diuersis & interpretationum & concionum uoluminibus tradiderat, tanquam in unum corpus redactam edidi, & quæsiui genus uerborum, quo ad proprietatem, quæ ad perspicuitatem & concordiam utilis est, discentes aduenerunt, ac semper omnia scripta iudicio Ecclesiæ nostræ & ipsius Lutheri permisi, de multis quæstionibus etiâ disertè sciscitatus sum Lutherum, quid sentiret, ac multi pagellarum illarum exempla adhuc habent. In eius doctrinæ professione, quam ut dixi, scio perpetuum esse consensum Ecclesiæ Catholicæ domini nostri Iesu Christi, & nunc Deum inuoco, & iuuante ipso hanc confessionem ad æternæ Ecclesiæ consuetudinem adferam. Hæc recito, ne quis criminetur, me aliorum fidem dubitatione aliqua mea lingue facere.

Iam de rituum mutatione, quæ alicubi facta est, pauca respondere. Optarim certè in hac præsertim tanta moesticia nulla prorsus mutatione has Ecclesias turbari, ac si quæ factæ sunt, non sunt a me ortæ, Sed fateor me suasisse & Francis & alijs, ne desererent Ecclesias propter seruitutem, quæ sine impietate sustineri posset. Nam quæ Illyricus uociferatur, potius uastitatem fuisse faciendam in templis, & metu seditionũ terrendos Principes, ego ne nunc quidem tam tristis sententiæ autor esse uelim. Alia onera multò duriora quàm linea uestis est, sustinere nos studiorum & Ecclesiæ causa manifestum est, odia potentum, contumaciâ populũ, maleuolentiâ in fucatis amicis, discordias docentium, inopiam, iniurias, & alia multa mala, quæ etiâ tranquillam gubernationem comitantur. Nunc uerò turbulentis temporibus multa accedunt atrociora.

Cum autem propter tales miseriâs non discedendum sit à statione, toleretur etiâ seruitus in re leuiore, quæ tamen sine impietate est.

te est Mihi quædam ingens moesticia huius temporis in tanta distractione uoluntatum & opinionum poscere uidetur, ut afflictas Ecclesias consolemur & foueamus, quantum pie fieri potest, & curemus, ut rerum necessariorum omnium doctrina fideliter explicata ad posteritatem propagetur, & Scholæ conseruentur, quæ custodes sint omnium honestarum artium.

Quod autem narrat Flacius, alium nescio quem, dixisse, me dixisse, Non discedendum esse ab Ecclesijs, etiamsi omnes ueteres abusus restituerentur, manifestum mendacium est.

familiaria
Colloquia
male inter-
pretata.

Ac uidete artificem, ut odia accendat, & suspiciones cumulet, multa profert ex familiaribus colloquijs, quæ etiam calumniose interpretatur, alicubi personis alijs sermones falsos attribuit, ut habere non solum testes, sed etiam adstipulatores uideatur. Neq; sensu, neq; dixi unquam, quod ille in me falso confert, manendum esse in ijs Ecclesijs, in quibus restituantur errores, & oblatio Missarum, & inuocatio sanctorum, & similes impij cultus, qui nostris scriptis taxati sunt. Imo palam profiteor, nec recipiendos esse illos Idolorum cultus, nec tolerandos. Et ut discentes in singulis materijs essent instructiores, magna cura & magno labore fontes controueriarum exposui.

Hic si dolori meo indulgere uellem, possem & de Flacio iuste queri, qui aduersus me talia mendacia spargit, & commemorare ex alto repetitas causas harum ærurnarum, quibus nunc Ecclesia totius orbis terrarum oppressa est, & exponere, quæ res armauerit audaciam aduersariorum contra ueritatem, & confirmauerit potentiam. { Sed hæc uulnera nunc attingere nolo, & istos libertatis uindices oro, } ut sinant me & alios multos tacitos circumferre nostros dolores, nec accendant atrociora dissidia.

✓ Glorietur se defensorem fore pristini status. Si statum imperia certa & politias intelligit, & Ecclesiam suis tantum moenibus includit, non recte sentit. Sparsa est etiam in alias politias Ecclesia sonans uocem Euangelij incorruptam, & uera inuocatione, ueris gemitibus & lacrymis Deum inuocans. Cumq; tanta fuerit familiaritas ei mecum, quantam significat, testis esse potest ipse meorum dolorum, gemituum, & assiduitatis. Nos imperiorum & status publici concussionem deploramus, nec quærimus arces aut præsidia, Sed in his ipsis Ecclesijs, in quibus sumus, eandem uocem Euangelij sonamus, inuocantes Deum in uera agnitione & fide filij Dei, & medios
cri la

cri labore studia literarum, institutionem iuuentutis & disciplinæ cōseruationem adiuuamus. Si potest Ecclesijs ille defensor status aureum seculum restituere, triumphet ut uolet.

Cur me delegerit, cū nulla in re unquā à me læsus sit, quem in ista defensione status, ut uocat, primū opprimat, ut Marius Antonium, nescio, cū sciat mihi semper displicuisse corruptelas doctrinæ, & à me errores præcipuos taxatos esse. Nunc scribit me promouere, hoc enim utitur uocabulo, quia suasi, ne in templis fieret solitudo, propter leuam uestem, aut res similes.

Etiā si qua esset dissensio de re tali, non obliuiscenda erant in Ecclesia præcepta de dilectione, præsertim cū sciat nos in magno luctu esse, & nec regna, nec opes quærere, non erant imitanda exempla ciuiliū dissensionum, in quibus, qui sint animorum impetus, prouerbio significatum est: *ὅτι οἱ ἀνὰ μὴ φάγει ὅτι μὴ ποτε ἡγήσεται δόξα κωμ.* Ille uerò mihi non tantū stylum, Sed alia minatur atrociora. Optarim nos conferre operas potius ad illustrandas res necessarias, satis enim certaminum restat, propter quæ inter nos pacisci inducias & uelut syncretismum non modo nobis, Sed toti Ecclesiæ utilius esset, ne accideret illud, quod Paulus inquit: *βλέπετε μὴ ὑπο ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.* Ego responsiones moderabor ex utilitate, ac spero me & scriptis, & multorum honestorū iudicijs aduersus calumnias satis defendi. Nam & alij pij & docti uiri in multis regionibus non leuiter dolent, has Ecclesias condemnari.

Sed & Flacium & alios adhortor, ut cogitent, quid futurum sit, Si utrinq; accensi Historiam annorum triginta repetemus, Quas lis hæc erit tela?

Quod toties profert obiter dicta in familiaribus colloquijs, imo & somnia recitat, ostendit qua fide amiciciæ & familiaritatis iuracolat, Sæpe in dolore familiares querelæ liberiores sunt, sæpe disputandi causa ego ipse uehementius sententiam, quam amplector, opugno, non ludens, sed discendi causa, ut aliorum cogitationibus erudiar.

Postremo natura mea multis nota est, non adpeto laudem toruitatis, Sed mediocris est comitas, qua iocor interdum etiam in doloribus, talia dicta postea calumniose spargere, ut iste facit, *ελακισμός* est, non officiosum, ut nihil dicam asperius. Sin autem, ut in quas

Minatur Philippo gladium

18

quadam parte suæ Epistolæ significat, ubi mihi gladios etiam minatur, casus aliquis me oppresserit, quorumcunque gladijs præbenda erit hæc misera ceruix, commendabo me filio Dei Domino nostro Iesu Christo, crucifixo pro nobis & resuscitato, qui inspector est cordium, & scit me simplici studio quæsiuisse ueritatem, non factiones aut regna constituere, non laxare frenos curiositati uoluisse, nec sine magna difficultate diligenter considerata uniuersa antiquitate, multas intricatas quæstiones euoluissè, meque iuuentuti ad disciplinam & ad colenda rectissima studia hortatorem fuisse.

Sed de me iam nihil dicam. Scio in dissensionibus ciuilibus, omnes casus omnibus expectandos esse, scio rabiem animorum uarijs modis accendi. Et habere Flacium suas quasdam faces animaduerto, Sed & uitam meam Deo commendo, & Ecclesiam Dei ueram in his regionibus & alibi, de qua multo magis, quam de mea uita sollicitus sum. Sed hac me consolatione sustento, quod promissit Deus, se etiam senescenti Ecclesiæ adfuturum esse. Et filius Dei inquit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Seruabit Deus aliquos coetus custodes doctrinæ Euangelij & recte ipsum inuocantes, & ut in his regionibus etiam seruet, toto eum pectore, & ueris gemitibus oro.

Hanc breuem responsonem opposui clamoribus Flacij, non tam mea causa, quam earum Ecclesiarum causa, ubicunque sunt, in quibus multorum piorum animi scriptis Flacij uulnerantur. Hi te neant hanc consolationem, quod certum est, fundamentum in his Ecclesijs fideliter retineri, uidelicet incorruptam uocem Euangelij, omnes articulos fidei, & usum Sacramentorum sine corruptelis. Tali ministerio adesse filium Dei, & in tali coetu exaudire inuocantes certissimum est, ut supra quoque dixi. Bene uale candide

Lector. Calend. Octobris

1549.

Hanc Epistolam cum edidisset, et simul retextam totam de uera conuersione ad Deum doctrinam luculenter & perspicue, mox de precipuis doctrinæ capitibus,
in

in enarratione Symboli Nicæni eodem modo sententiam suam repetiuit, & hanc enarrationem cum inscripsit Ecclesijs Saxonis, tum censi ab illis ac iudicari voluit, ut cum à Flacio incitata essent contra nos, ostenderent quæ in hac doctrinæ forma reprehenderent & improbarent, & si nihil desiderarent (ut desiderarunt nihil) desinerent Flacij calumnijs assentiendo, fouere dissensiones & discordias. Hac prouocatione ad iudicia Academicarum & Ecclesiarum rectè sentientium sæpe vsus, tantum studio recolligendæ ac sarcindæ Ecclesiæ, quæ studio partium ex Flacij clamoribus & occultis machinationibus in factiones erat distracta, censuras nullas unquam subire recusauit, ne quid desiderari vlla in parte posset à quoquam, nec silentium prætexi posset nostrum odijs & maledicendi cupiditati. Sed neque à cæteris hac in parte prætermissum est quicquam. Et Epitomen priuatarum deliberationum copiosius explicatam publicabat tunc Princeps Anbaldinus. Extat & oratio hoc argumento recitata à Principe Anbaldino in Synodo quadam de præscripto Philippi Melanthonis, quam etiam hic subiungemus, ut nunc legant & cognoscant, quæ tunc scripta fuerunt de hac causa, illi, qui vel abhorruerunt tunc ab his (ut fit in calumnijs) vel ab horum inspectione & consideratione char-

tis Flacianis fuerunt ab-

ducti.

D

Oratio

ORATIO DE DICTO PAULI: PRO-
bet unusquisq; opus suum, & sic apud sese gloriam ha-
bebit, non ab alijs, recitata VI. Octobris
Anno M. D. XLIX.

INitio gratias agimus Deo aeterno Patri Domini nostri
Iesu Christi, conditori Ecclesiae angelicae & humanae, quod haec
nus, quanquam magnis tumultibus & confusionibus gubernatio im-
peditur, seruauit tamen clementer harum regionum Ecclesias, & ar-
dentibus uotis eum oramus, ut Filio suo Domino nostro Iesu Chris-
to haereditatem celebraturam ipsum in omni aeternitate, perpetuo
in his regionibus colligat. Et huic pie precationi adiungamus ora-
tionem Dominicam.

CVM autem in his congressibus prosit aliquam commonefactio-
nem utilem proponi, & nunc Ecclesiae nostrae, & nos omnes in
magnis doloribus simus, propter uenenatas calumnias, quae contra
nos sparguntur, necesse est remedia idonea his nostris doloribus ad-
hibere. Audiamus itaq; Apostoli uerba ad Galatas: Probet unus-
quisq; suum opus, & sic apud sese gloriam habebit, non ab alijs.

Consolationem igitur institui, ne his criminationibus fracti,
existimetis nos Ecclesiae societatem amisisse, nec excuti uobis fidem
& inuocationem sinatis. Non ferrum, non tela ulla, maiora uulnera
in corde faciunt, quam illae dirae uoces, etiamsi falsae sunt, in quibus
clamant nos aduersari ueritati, & impios cultus restituere.

Et si enim conscientia rectae uoluntatis & piorum consiliorum
lenit nobis moesticiam, tamen propter Ecclesiae dilacerationes ualde
cruciamur. Quæramus igitur conuenientia remedia. Ac primum
populo & cæteris, qui a deliberationibus publicis absunt, hæc con-
solatio satis mederi potest: suos quisq; oculos, suas aures testes faciat.
Cum adhuc uocem Euangelij incorruptam audiat, & uideat in coena
Domini nullam fieri mutationem, nec ullos impios cultus restitutos
esse, statuatur sese Ecclesiae ciuem esse, & uere se à Deo exaudiri, & res-
ete se harum Ecclesiarum societatem tueri, quia certum est, ibi esse
Dei Ecclesiam, ubi sonat incorrupta uox Euangelij, & usus Sacra-
mentorum legitimus retinetur, & non defenduntur pertinaciter idos-
la, sicut

la, sicut scriptum est: Vbiunq; duo aut tres congregati sunt in nomine meo, in medio eorum sum. Lucere autem agnitionem Filij Dei in his Ecclesijs, cum fundamentum recte teneatur, non dubium est.

Hanc consolationem populus teneat, & non aucupetur fabellas & calumnias, quæ contra has Ecclesias sparguntur, ut sunt multi leues, quibus uoluptati est, conuicia legere & audire.

Semper Ecclesia uarijs modis oppugnatur, & Diabolus labes facere fidem & inuocationem in omnibus uarijs scandalis studet, ut cum in populo Israel multi uiderent filiorum Dauidis parricidia, seditionem præcipuorum ordinum & Principum, & incestas libidines, dubitabant certe an hæc gens Ecclesia Dei esset, qua in perturbatione tamen pios uidere necesse fuit, ubi uox diuina uerè sonaret. Ita nunc populus ad hanc arcem confugiat, sciat ibi uerè esse Dei Ecclesiam, ubi uox Euangelij sonat incorrupta, ut dictum est. Si quid ab alijs in deliberationibus publicis actum est, de quo dubitas, id ad te nihil pertinet, cum nec sis autor nec approbator, & cum res non satis nota est, regulam sequaris, Nolite iudicare, nec iudicabimini. Item; Non sis susurro in populo.

Nunc de nobis etiam dicam, qui Deliberationibus interfuis-
mus.

Primum de doctrina & rebus necessarijs, non solum conscientia rectæ uoluntatis, & piorum consiliorum, nos consolatur, sed euentus etiam. Nam res ostendit, nec doctrinam mutatam esse, nec usum Sacramentorum.

Hic cum publicæ conciones & ritus, qui in oculos incurrunt, testimonium de nobis dicant, manifestum est, falsò & nos & has Ecclesias accusari, ac si quis delectatur illis mendacijs, suam leuitatem & maleuolentiam declarat. Diabolus, ut nomen indicat, impellit multorum animos, ut & serant, & auidè audiant calumnias. Ideo non inusitatum est, etiam manifesta mendacia habere applausores, quæ postea magnos tumultus excitant.

Ququam igitur iniuriæ dolorem nobis afferunt, tamen Deo iudici utrosq; commendemus, & sciamus nos propter horum iudicia, nec societatem Ecclesiæ amisisse, nec à Deo abiectos esse. Nam adhuc uox doctrinæ eadem est, & magno labore magnisq; periculis à nobis propugnatur.

At inconstantiam nobis tribuunt aliqui, quòd de uestitu & de alijs quibusdam similibus ritibus non tumultuose pugnamus, non

minitatur principibus seditiones, non iubemus deferi Ecclesias, dicunt his iniurijs seruitutis, strui insidias populo.

In hac criminatione plausus & studia habent multitudinis. Sed nostra defensio in hac re honestissima est. Etsi tanta est malitia uulgi, ut nihil mirum sit gubernatores de ea frenenda cogitare, & uetera disciplinæ uincula requirere, Tamen nos in hac deliberatione optaremus nunc moestitiæ Ecclesiarum & imbecillitati, quæ magna est & in bonis mentibus, parci, & ideo quantum fieri possit à non necessarijs mutationibus abstineri, Tamen ubi Principes ad tollendam dissimilitudinem rituum Ecclesiasticorum, qui in aliquibus Ecclesijs intermissi, in alijs obseruantur, & ad disciplinam restituendam, quædam decreta proponenda duxerunt, quæ sunt sine impietate, facemur nos suadere ne propterea Ecclesiæ deferantur. Intelleximus alicubi in Sueuia & ad Rhenum in templis prorsus solitudinem factam esse, nullam audiri uocem doctrinæ, multis in locis diu non administratam esse cœnam Domini. Hæc accidere nollenius, & uerè iudicamus, Necessaria anteferenda esse non necessarijs, Retinendam esse uocem Euangelij, Ecclesiæ congressus, Sacramentorum usum, etiam si qua imponitur corpori seruitus. Dulce est nomen libertatis, & homines inquieti, cum religionis prætextu eam defendunt, uehementius mouent hominum animos. Itaque non mirum est nobis irasci multos, eo quòd libertatem non magis etiam laxamus, Quod ita obtineri potuisse aiunt, si Principibus metum seditionum nostris clamoribus & populi consensu incuteremus.

Nos uerò neq; factionibus certare, neq; inflammare uulgi animos contra Principes uolumus. Nam quòd aiunt, nos assentatione tacere, calumniâ manifestè falsa est. Sciunt enim ipsi, nos in rebus necessarijs nusquam de sententiâ cessisse. Labores & pericula nostra uident, cum quidem ipsi sine ullo periculo inter applausus sui theatri uociferentur, tantum de rebus non necessarijs, de quibus tamen nunc sophisma excogitant, necessariò uitari lineam uestem, quia significet recipi ueteres errores. At extat nostra uox & confessio de singulis articulis.

Conciones & ritus ipsi quotidie testimonium dant confessioni nostræ. Falsò igitur dicunt eam ueste illa inuolui.

Quàm magnos motus his ipsis annis, ut uetera exempla omittam, uidemus ortos esse argumentis simili calliditate fucatis.

Ego in

Ego ingenuè fateor, etsi optarim, ut ante dixi, nulla re prorsus turbari Ecclesias, tamen si hæc uota irrita sunt, me in hac sententia manere, hac quasi seruitute, etiamsi molesta & odiosa esset, quæ apud illos libertatis defensores uituperatur, Tamen non pollui conscientias, nec ista subtilitate uerborum, & præstigijs calumniatorum turbor, sed prouoco ad recta & candida iudicia, quæ tam duras sententias de hac re non ferent.

Præterea cum omnino deceat ordinem aliquem esse Feriarum & Læctionum in templis, ut Natalis Christi, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, cur non fateremur nos libenter retinere tempora, quorum aliqua Deus ipse retinuit inde usq; à primo Paschate? Cumque horum temporum obseruatio reprehendi non possit, cur non & de similibus ritibus candidius iudicant?

Dum fundamentum utriq; tenemus, quod est Christus, & utriq; sumus eadem Christi Ecclesia, concordiam nos utrinq; ueripium erat. Ac ut nos libertatem eis gratulamur, ita ipsi uticissim seruitutem nostram, quam uocant, boni consulere debebant. Nec propter leues causas odia accendenda erant, & faciendæ distractiones, præsertim cum aliæ restent controuersie grauiiores, propter quas res maximè prodesset nos quam coniunctissimos esse, ne odijs aut studijs factionum, ut sæpe accidit, corrumpantur.

O rem miseram & deplorandam. Quoties in Ecclesia uoluntates hominum leuissimis occasionibus distractæ sunt, Postea factionum studia & æmulationes mutationem dogmatum pepereunt. Ita Arium dolor repulsæ accendit, ut tam triste bellum moueret.

Primum autem oro Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ut ipse hæc uulnera Ecclesiarum sanet, & flectat nostras mentes ad concordiam. Deinde illos ipsos ueteres amicos nostros obtestor propter Filium Dei, ut nobis & Ecclesijs nostris parcant, cum alioqui magno in dolore & luctu simus, quem leuari aliorum beneuolentia & consolatione oportebat.

Nos quidem, quia totius nostri consilij summa hæc fuit, ne defererentur Ecclesiæ, nisi necessariæ causæ essent, conscientia piæ uoluntatis nos sustentamus, ac ne nunc quidem possem aliud consilium dare his qui alibi similem seruitutem sustinent.

Nec errat conscientia præferens necessariam conseruationem ministerij Euangelici, non necessariæ fugæ. Et sæpissimè prohibet

D

iiij

Euange

Euangelium rixas de cibis, uestitu, & similibus rebus, si tamen uox doctrinæ maneat incorrupta.

Talis cum fuerit & sit conscientia nostra, non abiicimus inuocationem Dei, & supplices oramus, ut exitum consilij nostri regat ipse, & nos gubernet, & prohibeat Ecclesiarum dilacerationes. Sic Paulus iniustæ criminationi opponere docet, conscientia iudicium, cum inquit, Probet unusquisque suum opus, & sic apud sese gloriam habebit, non ab alijs, Id est, Inspiciat quisque sua consilia & facta, & curet, ut bona conscientia regantur, Quod cum ita facit, habetque non uanam persuasionem, sed ueram conscientia approbationem, hac gloria se aduersus iudicia hominum tueatur, nec pendeat ex aliorum applausu, nec calumnijs fractus suam stationem deferat. Esset omnino plausibile, si rabiose conuiciaremur gubernatoribus, & minitaremur eis seditiones.

Hanc isti libertatis assertores dicerent esse fortitudinem & constantiam Prophetica similem. Sed magis nostræ conscientia iudicia, quam illius Theatri plausus sequamur.

Retinendum est fundamentum & doctrinæ puritas, &, ut in magna Imperiorum & opinionum confusione cauendum, ne maiores dissipationes fiant, ne maiora dissidia dogmatum accendantur, & moestæ Ecclesiæ fouendæ, consolandæ, consociandæ, non deserendæ sunt.

Has rationes cum haftenus quidem pio studio secuti simus, speramus Deo uoluntates nostras probari, praesertim cum ipse sciat, quæ de grauioribus controuersijs certamina sustineamus.

Quod uerò sauciari aliquos scandalis horum timidorum consiliorum dicunt, uideo multos non de doctrina, sed de libertate pugnare. Etsi autem hi quoque dissimiles sunt, & aliquorum dolore moueor, tamen propter hos non facienda est uastitas & solitudo in tot regionum Ecclesijs. Videmus magnas esse non solum iudiciorum & opinionum diuersitates, sed multo magis uoluntatum, & uehementes impetus ad factiones confirmandas.

Hos affectus remoueamus ab his deliberationibus, & quæramus, ut Paulus inquit, non quid nobis gloriosum aut utile sit, sed quid moestissimis Ecclesijs prosit, quid ad doctrinæ & disciplinae conseruationem, & ad tuendam literarum possessionem conducatur.

Hæc cum mediocri cura fecisse nos res ostendat, minus mouemur hominum maledicorum sermonibus. Ac de excusatione nostrorum

firorum consiliorum & nostræ uoluntatis alibi plura dicemus. Vos uero qui à deliberationibus publicis abfuitis, & in statione uestra manetis, manifestam defensionem habetis, cur non abiecto ministerio in templis solitudinem faciatis, quia uocationi parendum est, etiamsi quæ difficultas toleranda est, modò absit impietas.

Hac consolatione munite pectora, nec sauciari animos illis calumnijs sinite, quæ etiamsi speciosæ sunt, tamen ita cogitabitis, mirificas esse præstigas in calumniando, nec dici aut fieri quicquam tam rectè posse, quod non plausibiliter deprauari possit. Et hoc sæculo hæc ars in primis excellit, & laudem habet sapientiæ. Sed ueritatis oratio simplex est.

Acquiescite igitur in hac perspicua & simplici consolatione, quòd non deferendæ sint Ecclesiæ propter hos ritus nobis usitatos.

Ad hanc autem consolationem adiungo & has adhortationes. Cum ærumnæ nos tam multæ exerceant, sinus nos in omni uita modestiores, sit maior sedulitas in discendo & docendo, ut magis intelligant omnes, uerè à nobis retineri doctrinam incorruptam. Sit & precatio ardentior, in qua Deo & uniuersam Ecclesiam, & uos ipsos, & uestras familias, coniuges, & paruos natos ueris gemitibus commendetis, quia certissimum est, Ecclesiam non solis humanis consilijs, sed præcipuè à Deo seruari & gubernari, sicut imensa misericordia Deus eam restituit, cùm Adam & Heua post lapsum, nullius creaturæ ope, ex ijs miserijs, quibus oppressi erant, liberari poterant. Et apud Hoseam dicit Deus: Perditio tua Israel ex te est, à me uerò auxilium tuum.

Te igitur omnipotens Deus, æterne & unice Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ, & hominum, & Ecclesiæ tuæ Angelicæ & humanæ, unà cum Filio tuo Domino nostro Iesu Christo, crucifixo pro nobis & resuscitato, & Spiritu sancto tuo, oramus in his tantis ærumnis, ut propter Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, nostri miserearis, & Spiritu sancto

Ecclesiam tibi perpetuò inter nos colligas & regas, & pœnas immensa misericordia tua mitiges.

A M E N.

D I X I.

VI. Octobris. Anno
M, D, XLIX.

Paulò

Paulò post Reuerendus Doctor Pomeranus edidit
Ionam Prophetam commentarijs explicatum, & in-
scriptum Serenissimo Regi Daniae. In illius libri præfa-
tione cùm qualia sint, quæ Flaciani sparserint & spargant
de nostris Ecclesijs, declarat grauitè & copiose, legant
eam quæsumus, qui silentium accusant nostrum, nec re-
sponsum fuisse quidquam queritantur.

SERENISSIMO PRINCIPI ET DO-
mino, Domino Christiano Daniae & Noruegiæ, Vanda-
lorum & Gottorum Regi, Duci Schlesuicensi, Holsatiæ,
Stormariæ & Detmariorum, Comiti in Oldenborch &
Delmenhorst, Domino suo clementissimo, Iohannes
Bugenhagius Pomeranus Doctor, Gratiam
& pacem à Deo per Iesum Chri-
stum, Filium eius, Iusticiam
nostram, exoptat.

Christus dicit, Serenissime Rex, Iohannis octauo, de
Diabolo: Ille homicida erat ab initio, Et in ueritate non stetit,
quia non est ueritas in eo, Cùm loquitur mendacium, ex pro-
prijs loquitur, quia mendax est, & pater eius, id est, fons mendacijs.
Occidit enim ab initio genus humanum suis mendacijs. Hæc uidere
licet hodie in operibus Diaboli, quæ exercet ipse contra nos miserè
afflictos Prædicatores & Ecclesiæ Christi doctores.

Postquam enim uoluntate, consilio, iussione & persuasione
Illustrissimi Principis Electoris captiui (quem Deus liberet sua gra-
tia) dedidimus hanc nostram ciuitatem, & Cæsarea Maiestas dedit
nobis subditis & obedientibus pacem, cum hac promissione, quòd
nihil agere uellet contra Religionem nostram, quam hætenus serua-
uimus secundum Augustanam Confessionem, à qua ne latum quid-
dem

dem digitum unquam discessimus, Videns Diabolus, quod non posset nos delere suis homicidijs (Christus enim cum suis Angelis fideliter conseruabat nos) studet nunc, uidelicet Diabolus, nos conspurcare & opprimere suis mēdacijs per Adiaphoristicos Scriptores, qui scribunt multis & publicis scriptis in totum mundum, quod nos Theologi, qui sumus fideles Ministri Christi (testes sunt nobis multae Ecclesiae Christi, quibus fideliter seruiuimus, & adhuc hodie agnoscunt cum gratiarum actione fidele ministerium nostrum) accepta pecunia à Magistratu nostro, proditores facti sumus Euangelij Christi, & abiectis omnibus bonis ordinationibus defecimus à fide ad doctrinas Dæmoniorum, & ad cultus Antichristi.

Et audent Hypocritae publico scripto iurare per nomen Christi & iudicium eius contra nos, in primis uerò contra me, & constituere se in locum iudicij Christi, & iudicare conscientiam meam, & minari mihi iudicium Christi, his uerbis, Hoc, inquit, testor coram Christo Domino meo iusto iudice, qui hæc & alia plura, quæ agit Doctor Pomeranus contra ueritatem & contra propriam conscientiam, recte iudicabit. Nec prodest eis, quod dicunt se audiuisse à uiro fide digno, quasi Pater Lutherus dixerit: Post mortem meam nullus ex his Theologis manebit constans, Primum, quia, Omnis homo mendax, Noli ergo iurare super uerba hominis, qui potest mentiri, Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum, Non enim erit impunitus qui hoc fecerit. Deinde, quia accusant mendacij Sanctum uirum Lutherum, Hæc enim uerba, Post mortem Lutheri nullus ex his Theologis manebit constans, si rem ipsam spectes, sunt simpliciter falsa, ita ut & hostes Euangelij sentiant & dicant esse mendacium, & doleant non esse ueritatem.

Præterea scribunt ex mera inuidia (id quod nemo non uidet) contra hanc nostram Scholam, quæ floret in Christo, cui sit gratia, his uerbis, Si haberemus mille Scholas Vuitebergenses, deberemus omnes potius perdere, quàm permittere, ut in una tanta mala fiant, In ea enim corrumpuntur adolescentes falsis opinionibus & praua doctrina contra Euangelium, hi omnes quando reuertuntur quisque in patriam suam corrumpent alias Christi Ecclesias. Ita faciunt Adiaphoristici Scriptores hanc diuinam Scholam suis mendacijs & blasphemijs communem pestem Ecclesiarum Christi.

Christe fili Dei uiui, qui nos uoluisti tuos esse ministros, Hæc sunt horrenda & tragica Satanæ mendacia contra nos misere afflictos,

afflictos, contra Ecclesias tuas sub cruce laborantes, contra sanctum ministerium nostrum, contra Scholas sanctas, Quibus blasphemijs perturbauerunt Ecclesias tuas, & multos bonos homines, quorum multi dolent de nostro quasi lapsu, quidam seducti in ignorantia etiam maledicunt nobis. Cum autem resciscunt huius rei ueritatem, gaudent & gratias agunt Deo, & gratulantur nobis, Ita electis & dilectis Dei omnia cedunt in bonum.

Generosus quidam uir & eruditus dixit nobis, Principem captiuum sanctum uirum, ita persuasum istis mendacijs, ut diceret in inferiore Germania ad eum, malum uerbum de nobis Vuittembergensibus, sed solita modestia cum animi dolore. Scimus enim quod plus dolet de hoc scandalo, quam de proprio damno & captiuitate. Ita & accidit iunioribus Principibus, in ista calamitate ipsorum, per mendaces homines,

Sunt quoque aliqui Prædicatores, qui iactitant fidem, in primis Superbi & Ambiciosi, sed pro charitate iniiciunt in plebem odium contra nos, Hæc est pietas eorum & merces nostra. Alicubi Hypocritæ, qui ex nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt, item & hostes Euangelij urserunt ita homines, Cur non deficitis ab illa doctrina, à qua defecerunt uestri Præceptores, ut uideatis in Adiaphoristicis scriptis? Miror autem uehementer, quid sibi uelint fratres, qui aliunde uenientes ad nos, gaudebant & gratias agebant Deo de omnibus, quæ uidebant, audiebant & cognoscebant, apud nos, Et tamen reuersi ad sua, calumniabantur omnia nostra, ut ante, addentes afflictionem afflictis. Fortassis hoc est quod Christus caput nostrum in Psalmo 41. dicit, Accedit aliquis, ut exploret corde peruerso, quærit quod calumniatur, recedit & detrahit, &c.

Erant & apud nos, qui delectati ista ignominia & contumelia nostra, insidiabantur ut caperent nos uel in sermone, & scripserunt ista mendacia ad alios quasi agnitam & perspectam ueritatem, forte illi quos quandoque offendimus iustis increpationibus, Et alij legentes talia, de quibus olim eram bene meritis, scripserunt ad alios, Ita miscuerunt contra nos cælum & terram, ut nusquam susciperemur, ne ab Ecclesijs quidem nostris, si quandoque exigeremur in exilium cum uxoribus & liberis nostris propter Euangelij ueritatem. Scripserunt & Adiaphoristici Scriptores ad alias Academias, admonentes, ut & ipsæ scribant contra nos, id quod nobis scripserunt domini

domini & fratres nostri ex Academia Regiomontana. Quis non uideat hic maliciam? Certe homines, in quibus aliquid est humanitatis, quos Diabolus non excæcauit odio nostri, bene & certò possunt iudicare de scriptis eorum, quæ scribunt contra nos.

Sunt hic & domini & fratres nostri, cum quibus summa familiaritas & amicitia mihi intercedit, qui me sæpe admonebant, ut scriberem contra tales calumnias, ita ut tandem mihi molesti essent suis admonitionibus, in publicis conuiujs, quò ibam, sperans in hisce turbis aliquam lætam horam me ibi habiturum, uel inter fratres. Sed accidit mihi quod Christus in Psalmo dicit: Sustinui qui simul contristaretur & non fuit, consolantem me quæsiui, & non inueni, Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

Scripsi ergo ad tuam Maiestatem ipsam huius rei ueritatem, Deus scit, quòd non mentior, & easdem literas exscriptas misi Principibus & Ciuitatibus quibus prædicaueram, ne scandalizentur in nobis per mendacia aliorum, Sed lectis literis, reddiderunt nobis Adiaphoristici Scriptores plaustra calumniarum, minantes nobis superbissime, nisi emendemus nostra mala, Quibus dixi, Cessate, fecimus quòd exigitis à nobis. Emendauimus omnia mala quæ scribitis contra nos, & traducitis nos toti mundo. Spectaculum facti sumus & Angelis & hominibus. Quomodo, inquirunt, emendastis? Per hoc, inquam, quòd dicimus mendacium Satanæ esse omnia quæ scribitis contra nos. Aiunt, Vos confiditis in hoc, quòd uobis licet confugere ad statum inficiale. Respondemus, Non, sed probamus testimonio omnium Ecclesiarum Christi, quibus fideliter prædicauimus, ut ante dixi. Ego in occulto locutus sum nihil, Quid me cedis? interroga eos qui me audierunt.

Tunc uidens pertinaciam eorum, & quòd quæritur talibus scriptis seditio in hisce terris contra Magistratum nostrum, ad quam non debemus nostra responsione & contentione cooperari, & quòd ista tempora sunt nobis fatalia, de quibus dicitur Apoc. 14. Hic est patientia Sanctorum, & eorum, qui mandata seruant, & fidem Iesu, Hæc inquam, reputans apud me, coepi cogitare de silentio & patientia, id quòd postea pii, eruditi & prudentes uiri in nobis probauerunt. Dixi, Custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea, Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum me. Obmutui & silui à bonis, & dolor meus renouatus est, &c. Mea est

uindicta, Ego retribuam, dicit Dominus. Et S. Paulus Galatis, Qui conturbat uos portabit iudicium, quisquis fuerit ille. Qui uos spernit, Me spernit, dicit Christus, & qui Me spernit, spernit Eum, qui Me misit.

Vitam tandem uideant isti Scriptores, quanta mala fecerint in Ecclesia Christi, scribendo contra fideles Christi ministros, & timeant iudicium Dei. Ego quotidie oro Deum, ut hostibus, persecutoribus & calumniatoribus nostris ignoscere, & eos ad te conuertere digneris, Te rogamus audi nos, Ne tradas me calumniantibus me, ut non calumnientur me Superbi, Pater, ignosce eis, quia nesciunt quod faciunt, Et consolor meipsum his Christi uerbis, Beati estis cum maledixerint uobis homines, &c. Sic fecerunt & Prophetis, qui fuerunt ante uos. Sic fecerunt & filio Dei in carne nostra, Confidite, Ego uici Mundum, &c. Christus non remaledixit, Sed sicut agnus ductus est ad mactationem, & sicut ouis coram tonante obmutuit, & non aperuit os suum.

Quia uerò Mundus non audit nos, sed perpetuo clamat contra nos, Tu testimonium præbes de teipso, testimonium tuum non uerum, Dico Domino, Domine Deus meus, si feci istud, &c. Psalmo 7. Hæc omnia mala uenerunt super nos, nec tamen oblitus sumus tui, nec perfidè egimus contra pactum tuum &c. Psalmo 44. Hic recordor historiæ Dauidis, quam legis 2. Reg. 16. Clamauit Simei contra Dauid: Egredere uir sanguinum, &c. Dauid autem, dixit, Sinite ut maledicat mihi, Dominus præcepit ei, Maledic Dauidi, &c.

Dico autem tuæ Maiestati ueritatem, quòd in nostris Ecclesijs & Scholis, & in omnibus hisce terris, summa est concordia, non solum doctrinæ Christianæ, sed etiam Personarum, id est, Ministrorum, ut gaudeamus & gratias agamus Deo, quando audimus & alibi esse talem concordiam, Pro alijs autem oramus Patrem in nomine Iesu Christi, Et ego hoc publico scripto admoneo fratres nostros omnes, ut studeant per Spiritum sanctum hanc sanctam concordiam conseruare. Si Spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Si uerò inuicem mordetis, uidete ne ab inuicem consumamini.

Bone Deus quantam sylvam præbeo eis calumniandi nos & omnia nostra: Præterea clamabunt, Vos debetis respondere de Lipsico Interim. Ego non debeo respondere, neq; de Hinterlm, neq; de Fur lm, Non enim mihi sum conscius alicuius malæ doctrinæ.
Neq;

Necq; Magistratus noster hoc unquam à me postulauit, tantum abest ut coëmerit, quemadmodum mentiuntur contra nos.

Postremo clamant, Vos nunc tacetis, & non uultis consulesse afflictis Ecclesijs. Propterea, Serenissime Rex, dedico tuæ Maiestati & tuo Nomini hos meos tractatus, qui continent materias utiles & necessarias, præcipue hoc tempore, Ecclesijs Christi, ut tua Maiestas legat & iudicet. Dedit enim Deus tuæ Maiestati intellectum, ut possit cognoscere magnum Mysterium Dei in Christo, ut & omnes uideant nos hactenus non tacuisse. Tractauimus enim hæc publice in Schola nostra, statim in principio, quando post deditio- nem Ciuitatis rursus cepit colligi. Hanc doctrinam publice docemus in salutem omnium, qui sunt in Imperio Romano, & omnium, qui ad Ecclesiam Christi pertinent, etiam alibi extra Imperium agentium. Si uero Imperium aut Papale Concilium hanc doctrinam non sustinet, quemadmodum prædictum est in Daniele, Sciat uicissim, quod Christus filius Dei, pro nobis uictima factus, qui constitutus est à Deo iudex uiuorum & mortuorum, non sustinebit posthac amplius insignem blasphemiam in Spiritum sanctum, in hac tam clara ueritatis Euangelij luce. Nam & Concilium Tridentinum iam ante statuit blasphemiam in Christum, his uerbis, Si quis dixerit, Peccata omnia illi esse remissa, qui remissa esse certò credit ac statuit, atq; hanc esse illam fidem, quam requirit Deus à peccatore, ut iustificetur, Anathema sit, Non enim sic dicunt sacræ literæ, in quibus illud est, contra superbam hanc & temerariam, sæpe etiam falsam fidem: Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus? Quibus respondet Paulus, Etiam si nos Apostoli, aut Angelus è cælo aliud Euangelium euangelizauerit, præter id quod prædicauerimus, & quod à nobis accepistis, sit anathema. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus.

Et Petrus plenus Spiritu sancto, in domo Cornelij, coram Romanis militibus, qui primi ex Gentibus susceperunt ab Apostolis Euangelium Christi, longe diuersum, contra hanc blasphemiam pro Christi gloria statuit ex sanctis Prophetis. Christo, inquit, omnes Prophetæ testimonium perhibent, Remissionem peccatorum accipere per Nomen eius, quotquot credunt in Eum. Ibi negat Petrus & Spiritus, in ullis sanctis Prophetis legi illam turpem & blasphemam dubitationem, quam docent Papistæ contra fidem

in Christum. Videbit quoq; tua Maieſtas in hiſce meiſ Commem-
tarijs, quòd Spiritus ſanctus non in ſacris literis, ne in Ioele & in Io-
na quidem, hanc dubitationem dixit aut dicere potuit, Ceſſate ergo
oppugnare agnitam Euangelij ueritatem, Iam pergit Daniel,
pergit & Apocalypſis expoſitor Danielis. Chriſtus
ſeruet ſuam Eccleſiam, contra omnes por-
tas inferorum, in uitam æternam,

A M E N.

Scripſi Vuittenbergæ M. D. L.
Prima Octobris,

1550.
SPerabamus autem futurum, vt ſi hæc cognouiſſet
Flacius, ad veritatis productæ vocem ac testimonium
ſi nullo percelleretur terrore conſcientiæ, at pudore ta-
men ſuffuſus ac rubore, verecundè ſeſe reprimeret, & im-
petu maledicentiæ frenato, atq; cohibita impudentia, pau-
latim & tacitè cedendo reciperet ſeſe, ne vel conſpicere-
tur amplius in publico, vel exaudiretur vox vlla eorum,
quibus hætenus inceſſere temerè et falſò patefactam mox
innocentiam optimè meritorum ſolitus eſſet. Et cogitaret
etiam tùm de fundamentis ſuarum criminationum, quàm
ſint cæca, falſa, lubrica, lacera, malè de ſuſpicionibus,
ſomnijs & fabellis, conſuta, & calumnijs malè ſarta:
tùm de diſſidijs, quibus Eccleſiam petulantis ac maledicæ
linguæ flabello inuoluſſet nulla de cauſa: tùm de peruasu-
ris in Eccleſiam horribilibus ſcandalis, ſi illata vulnere
vellicando arrodendoq; lacerare pergeret & exaſperare.
Multò maximè autem cogitaturum Flacium exiſtimaba-
mus, quæ præſtarent beneficia vniuerſo orbi Chriſtiano
noſtri,

nostri, rectè suo loco, & in ea, in quam sunt collocati di-
unitus, statione, docendo de Deo frequentes cœtus Scho-
lasticos: & hæc vera dogmata eruditis scriptis longè la-
teq̃, disseminando ac propagando, de quibus exteris etiam
gentibus, quæ vel vna voce docentium frui, vel patrij
nostri sermonis idiomate vti non possunt, veritas diuina
innotescit: Deniq̃, velut in perpetua & contra hostes Ec-
clesiæ Christi comparata atq̃, adornata militia infringen-
do aduersariorum conatus. Ideoq̃, aut desitutum à crimi-
nando, aut moderaturum clamores, ne & posteritatem
tantis defraudaret beneficijs, & occupatas sanctas operas
nostrorum doctrinæ defensione contra tot hostes, & velut
elaboratione atq̃, expolitione vltima eiusdem interpellaret,
& collationes impediret doctorum inter se de rebus ma-
ximis: Quod fecisset, si quid, non dicemus Christiani ani-
mi, quem frustra in eo requirimus, sed ingenij aliquid ha-
buisset humani.

Adeò autem nihil istorum mouit eum, vt oculis oc-
clusis, obturatis auribus, animo in suo proposito pertina-
cius obfirmato, ita componeret se, tanquàm qui nec doceri
nec cernere, audire, cognoscere vellet quicquam eorū, quæ
fierent & dicerentur. Imò vt qui nullo habito respectu
Ecclesiæ, veritatis, vtilitatis & tranquillitatis publicæ,
innocentiæ nostræ, laborum & ærumnarum, quas pro Ec-
clesia sustineremus & exhauriremus, rata haberi vellet,
quæ de nobis ex criminibus à sese confectis ipse statuisset
& sanxi-

Et sanxisset: Et qui, nisi hoc obtineret, ausurus videtur omnia. Redijt itaq; ad veteres vomitus, & repetitas eodem coccysmo veteres criminationes novis calumnijs ad eum modum exaggeravit & exacuit, vt appareret liquido, nihil eum aliud agere & conari, nisi vt clamoribus his commoveat & perturbet animos hominum, & ex perturbatione in dubitationem, ex dubitatione in suspicionem de novis insidijs & metum, & ex metu & suspicionibus in odia, ex odijs in consilia & conatus seditiosos concitaret atq; conijceret.

*Perturbat
à Flacio ex
citatu.*

Clamabatur tunc atrocius quàm antea, Discessum esse à veritate & defensione doctrinæ Christianæ: religionem ad studia & cupiditates potentum detortam esse & attemperatam: ritus impios in Ecclesiam reuocatos esse: conciliationes tentatas Christi cum Belial: Scortum Babylonicum in Ecclesiam intromissum esse, & similia, quorum manifestam impudentiam & vanitatem non tantum in publicum edita scripta & viue docentium voces redarguebant, sed & res ipse illo ipso tempore, & quæ in oculos atq; aures omnium incurrebant, sine vlllo patrocínio vllorum refutare poterant apud eos, qui veritatem quærent. Cum nihil omnium illorum, quæ à Flacio planè tragico & toties ingeminato boatu nostris obijcerentur, audiretur vel auditum esset vspiam, conspectum nihil, nihil cognitum, Deniq; tentatum aut susceptum nihil, & ne quidem cogitatum: Et studium nostrum in asserenda veritate

ritate publicè iam esset testatum factum, & magis quoti-
die testatum fieret omnibus, qui videre vellent & cognos-
cere.

Demonstrabantur autem hæc ipsa fundamentis &
rationibus ijsdem, quibus antea, persuasionibus suspicio-
num, indicijs priuatis hominum incertorum, vanis rumus-
culis, toties repetitis somniorum ludibrijs, calumnijs &
deprauationibus rectè dictorum & factorum. Misceban-
tur & Principum negocia, ita quidem, vt non obscure
odium nobis & periculum crearetur, qui in his locis sub-
sisteremus. Quodq; ab eo Principe, quem illi oderant, &
picturis atq; scripturis deformare conarentur, non recede-
remus, desertores nos & proditores tam veritatis quàm
officij haberi volebant. Nam & inter Flaciana crimina
obiiciebatur nobis nostra in hanc Academiam reuersio.
Quærebantur noui belli vel seditionum potius causæ & oc-
casiones, & classicum scriptis cruentis ac seditiosis, &
tribunitijs concionibus canebatur. Ad arma capienda in-
citabatur populus, vt vix pagella prodiret decem versu-
um, quæ in conclusionem minacem ac cruentam non desi-
neret. Terrebarur & nos minis seditionum. Et quòd
comminatione earundem Principibus non incussissemus
metum ac terrorem, condemnabamur. Quin & occultis
scriptionibus ac machinationibus pertentabantur & sol-
licitabantur contra nos moderatiorum animi, quos adhuc
fauere nobis, & quæ fecissemus probare constabat.

Flacio
factionis.

Scholæ Viteb.
ruina fere.

Hæc cum ita gererentur à Flacio, & addictis ipsi satellitibus, faciliè intelligebamus, Imò re ipsa experiebamur, nunquam fore, ut voces nostræ exaudirentur à vesanis hominibus odioq; impulsis ad hanc causam & ambitione, nec querentibus veritatis & Ecclesiarum conservationem, sed euerisionem nostri, & deletionem nominis & memoriæ huius Scholæ & beneficiorum inde profectorum. Populus etiam exacerbatus antea domesticis et publicis calamitatibus, ab inquietis illis ita & suspicionibus complebatur, & incitabatur odijs, ut aures similiter nobis non videretur præbiturus. Rectissimum itaq; videbatur tentare, an ferendo potius & tacendo, quàm referendo ac recriminando calumniatores frangere nostros, & feruidos vulgi impetus mollire, & sopire clamores possemus, præsertim cum isto statu rerum aliter fieri non posset, quàm ut respondendo dissidia augerentur, & rixis præberetur pabulum, quibus salus publica tolleretur atq; obrueretur, & inclinatæ res Germaniæ & patriæ communis ad ruinam, ut à nobis etiam hoc modo impellerentur. Neq; aduersarijs etiam nostris Pontificijs hanc iudicauimus voluptatem creandam esse, ut nostris certaminibus & digladiationibus vel ipsi sese inter se suauiter titillarent, vel erigerentur in spem recuperandæ pristinæ tyrannidis: Multò minus occasionem dandam esse illis tantam ac tam oportunam censuimus, ut occupatis nobis mutua laniena, & de linea veste stolidè præliantibus, interea ipsi ali-

ipsi aliquos non satis confirmatos & alioquin timidiore
metu seuiciae, quæ in pios exercetur, à societate nostrarum
Ecclesiarum, & professione doctrinæ prætextu dissidia-
rum retraherent sub pristinū seruitutis Pontificiæ iugum:
Aliquos tristi & deformi discordiarum intestinarum spe-
cie, absterrent, ne se coniungerent nobiscum: Aliquos
vi opprimerent. Quantopere enim veræ doctrinæ propa-
gationem impediuerint, & quantum causæ nostræ offe-
rint, & noceant quotidie clamores isti, ante oculos & in
conspectu est. Neq; ignorabamus voces quorundam, qui
ad extirpandos Lutheranos bello non amplius opus fore
dicebant. Ruituros enim breui suis inter se mutuò ingula-
tos & consumptos contentionibus, & plurimos altercati-
onum & rixarum pertæsos, atq; in dubitationem addu-
ctos, sponte sese recepturos ad Ecclesiam Romanam, à
qua discessissent.

Tanta præterea acerbitate animorum, & impuden-
tia tanta atq; audacia fingendi & assenerandi quiduis cau-
sa agebatur à Flaciano satellitio: tam subdole deniq; &
fraudulenter structis technis atq; artificijs hominum ani-
mi uelut cogeantur, vt non habitura ea diurnos suc-
cessus certò nobis persuaderemus, futurumq; confidere-
mus, quod talibus artificijs accidere solet, vt sua sponte
paulò post conciderent, seq; ipsa refutarent. Repeteba-
tur enim subinde anathematismi, quibus crimina in nos
conferebantur non supplicijs corporum, sed æternis luenda

atq; expianda cruciatibus. His diræ miscebantur atq; execrationes, quas suis quisq; cupiditatibus & odijs prætexebat, vt inde nouorum motuum occasiones detexerit. Et post excussos in nos defixosq; omnes contumeliarum aculeos, addebantur minæ, flagitabantur palinodiæ, ferebantur leges & conditiones reconciliationum & reditus in gratiam, quibus inebamur agnoscere & confiteri, & commissæ esse à nobis hæc, quæ Flacius prodidisset scelera, & merito nostro has nos sustinere ceu pœnas criminatum & condemnationum, quas ille statuisset & indixisset.

*Silenti: patien-
tia.* Et si igitur ueritatem uinci mendacijs, innocentiam calumnijs opprimi, excœcari iudicia affectibus, recta & sancta studia conatibus aduersis & improbis impediri, non poteramus non dolere, tamen repressimus nos, & cessimus indies magis magisque incandescenti uehementiæ vel potius crescenti furori Flacij. Cessimus & vulgi inconsideratis clamoribus, silentiæq; patientia exceptis ac transmissis vastissimis conuiciorum, calumniarum & criminationum fluctibus, quibus inundabamur & penè obruebamur: consolabamur nos illo Psalmi dicto: Maledicent illi, & tu benedices. Pepercimus Ecclesiæ, cui & grauius faucie & gementi ac mœrenti illo mœstissimo tempore, vulnera non exacerbanda, neq; acuendi erant dolores vel rixis futilibus de re nihili, qualibus sæpe antea Ecclesiæ consensum turbatum ac dissolutum noramus ex

Historijs

*Historijs cum periculo & iactura veritatis doctrinæ, vel
acerbis refutationibus calumniosarum criminationum,
quibus petebantur priuati personæ. Accedebat hoc
quoq̃, quòd pij & boni ubiq̃ locorum, & detestabantur
hos Flacij virulentos conatus, & nos obtestabantur, ne
deposita aut remissa etiam cura incolumitatis publicæ vel
potius veritatis, cuius patrocinium & defensionem susti-
nuissemus fortiter & fœliciter tot annis, à moderatione
ad scurrilium rixarum certamina commoueri nos patere-
mur. Sed vt potius intra hætenus vsurpatæ moderationis
metas eum persequeremur cursum, quem tenuissemus sem-
per, quemq̃ & nostris priuati & coniunctis Ecclesijs
publicè profuisse & prodesse comperissemus. Imperitiæ
multitudinis impetus, quos non iudicio & consideratione,
sed Flacij incitationibus inflammari & regi cerneremus,
sua sponte paulò post deflagratos esse, & plurimos ex
hac ipsa multitudine cùm calores deferbuissent irarum, &
occalluissent in exulceratis animis vulnera de ciuilibus bel-
lis & turbatis ab Imperatore Ecclesijs reliqua, auribus
minus occupatis admissuros excusationes nostras, & seda-
tioribus animis rectius de causa cognituros & iudicatu-
ros. Vt frustra queritur tuta nauibus statio, cùm sæuim
Mare internis concussim & agitatim feruet æstibus, &
magna vi foris incumbentium flatuum turbinibus magis
impellitur: sic frustra nos quæsitueros nostræ innocentie
præsidia, æstuantibus intus adhuc animis, & frementibus*

illis irarum, indignationum & odiorum fluctibus, quos ci-
uilia bella & conatus Imperatoris in obtrudenda Sphynge
Augustana commouissent, foris autem nos Flacio nouis
calumnijs uehementius irritante ac percellente, quibus si
responderemus, fore ut lis duceretur, & dissidia magis
magisq; accenderentur & gliscerent, & tandem altercan-
do amitteretur ueritas, præsertim cum appareret, ita affe-
ctum esse Flacium, ut non cessurus, sed pro vno responso
vero, gemina videretur nobis redditurus esse & menda-
cia & conuicia. Per se etiam honestiorem semper esse, quæ
re fieret, quam verbis defensionem ac refutationem. Non
ignorare nos, quæ in magnis & fatalibus motibus ac mu-
tationibus publicis accidere soleant, ut à pessimo quoque
opprimatur crudelius, quo quisq; melior est & innocentior:
Et quo consulit quisq; rectius, eò ab imperita multitudine
gravius culpetur: quoq; nauat plus quisq; ac præstat pu-
blicè, eò iniquioribus sententijs condemnatur, si ad affe-
ctus vulgi consilia non inflectat. Oportere recta suadere
& facere volentem in magnis & publicis dissensionibus ad
omnes sese casus placido & tranquillo animo excipiendos
ac perferendos præparare, Etsi omnibus & publicarum
criminationum & clandestinarum obtrectationum ac ma-
chinationum modis oppugnemur à Flacio, non adimi ta-
men nobis ullorum honestorum hominum studia, neq; ex-
tingui erga nos beneuolentiam, quòd consiliorum & co-
natum ipsius fontes & scopi minime sint obscuri, & ne
ignoren-

ignorentur, ab ipso etiam declarentur crebra cædium, oppressionum, seditionum, mentione & inculcatione. Intelligi à sapientibus & uera αἰὶα clamorum istorum, & has à nobis sumptas ἀφορμὰς καὶ προφάσεις, quæ odijs aliunde natis & cupiditatibus ac studijs in alium finem directis titulo religionis prætendantur, & quòd non plectamur δι' ἀμάσθημα τοῦ πρὸς λῦσιν ποδὲς ἐν χορεία. Deniq; petulantiam usurpari à Flacio intolerandam & publica dignam animaduersione. Satis autem de obiectionibus falsis responsum est.

Cessimus ergò, & ità cessimus, vt de intentata nobis propter lineæ uestis concessionem lite, & calumnijs ac criminationibus exaggerata, nihil contenderimus amplius, sed suo quisq; loco & conditione, qua potuimus fide, industria, sedulitate & assiduitate curauerimus & promouerimus ea, quæ Ecclesiæ necessaria ac salutaria & tunc esse intelligebamus, & futura in posterum prospiciebamus, etsi oppugnabamur multipliciter, à Flacij quidem satellitio & similibus, uenenatis calumnijs & insectationibus: Ab hostibus uerò Pontificijs, scriptis pariter & insidijs, quibus petebatur vita, & ingulum præcipuorum Scholæ nostræ Professorum & optimè meritorum: Omnino enim persuasum & tunc nobis erat, & est nunc quoq; ita demum rectè collocaturos nos operas nostras ac preciosissimi temporis vsuram, & stationem hanc, in qua consistimus, ità demum rectè tutaturos nos, si nostra illustran-

illuſtrando, aduerſa refellendo, & pullulantium ſubinde nouorum errorum ſemina frangendo & comminuendo, priuſquàm radicibus actis adoleſcerent, traderemus Eccleſiæ certam & ex Sophiſmatum nexibus explicatam doctrinam: Siq̃ cœtus Scholaſticos, qui magnis agminibus conſluebant & confluunt, præcipuè ad audiendam uelut cygneam uocem optimi Præceptoris Philippi Melanthonis, ita excoleremus, conformaremus & inſtrueremus, ut cùm uelut in ueſtigia noſtra ſuccederent, Eccleſiis, Rebus publicis & Scholis uſui eſſent, ornamento ac præſidio, & retinendo tuendoq̃ deſcriptum, quod quaſi de manibus noſtris accepiſſent, id præſtarent exemplo noſtro, quod à nobis præſtitum meminiffent.

Alii moty.

Eodem tempore præter hæc mouebantur lites nobis, & bella parabantur multiplicia ex locis diuerſis, atq̃ ex his ruruſ ſerebantur alia, quæ uigilantiâ, attentionem, circumſpectionem & conſiderationem flagitabant. Imperator noui conatus metum incutiebat Synodi Tridentinæ coactione. Nec occultabantur magnificæ & quaſi confirmatæ ſpes aduerſariorum, quas illi de Synodo in rem ſuam conceperant tantas, ut tanquàm de iam deletis nobis funditus, receptoq̃ & ſtabilito regno ſuo triumphare uiderentur. De iuſticia eſſentiali, excluſo nimirum à iuſtificatione merito & ſanguine filij Dei, Oſiander tantis cum fulminibus dirarum & execrationum, tantoq̃ cum boatu bellum nobis inferebat, ut niſi bonitas cauſæ ac ueritas

Oſiander.

veritas nos texisset ac fulciuisset, toleraturi impetus atq[ue] insultus tam violentos, & superaturi non fuisset. Quam rem tentare Osiander nunquam fuisset ausus, nisi ex fracta apud imperitum vulgus clamoribus Flacy & labefacta autoritate Academia nostrae penè certos sibi successus promississet.

Ex his Osiandri disputationibus texebat aliam teulam argutiorē & periculosiorē Stancarū de Mediatore, & de modo loquendi in communicatione idiomatum, quae magno labore extricatam ex spinosis & perplexis humani iudicij ratiocinationibus ab Ecclesia doctrinam, de unione duarum naturarum in Christo inuolutura & obscuratura vel etiam deletura videbatur, nisi dissuta vel incisa potius maturè fuisset. Alibi aliorum spargebantur errorum initia, quae sapientes gubernatores de iudicio & sententia Academiae nostrae & Philippi Melanthonis, priusquam suffragatorum & asseclarum viribus aucta inualescerent, sopiebant. Deniq[ue] in plurimis locis excitata his vociferationibus Anarchia, & renouato subinde fomite confirmata, ita conuellebat Ecclesias, ut funditus disiectura & euersura rectè constituta, & vastitatem infinitam paritura videretur. Crescebat licentia fingendi, audacia mouendi, confidentia perficiendi quiduis, in quocunq[ue] ignauissimo etiam & profligatissimo homine, qui mediocria ad tribuniciè & seditiosè concionandum, & vulgi animos inflammandos adiumenta habebat.

Imperator verò deceptus spe sua de Sphynge Augustana, Synodum Tridentinam ea seueritate cogebat & vrgebat, vt conquieturus non esse exploratè sciretur, nisi controuersias ad cognitionem & compositionem deduxisset. Ideò ea, qua poterat id facere, auctoritate imperabat Principibus, qui discessissent à Romana Ecclesia, vt sub fide publica sisterent Theologos ad reddendam rationem de doctrina, quam professi essent Pontificiæ aduersam, & ad causas exponendas seiunctionis ab Ecclesia Romana. Se contrà præstiturum promittebat, vt non audiretur tantùm & cognosceretur ac pensitaretur doctrinastrarum Ecclesiarum, sed etiam vt de indicatione & admonitione nostrorum, si quid emendandum videretur aut mutandum in Pontificia religione, id corrigeretur aut aboleretur.

Hoc statu rerum nostri rursus memores & officij sui, & perpetuæ constantiæ, & salutis Ecclesiarum, ne aut deessent veritati laboranti, aut destituerent Ecclesiam tum demum seriò periclitantem & in extremo constitutam discrimine, aut metu periculorum defugere & tergiuersari confessionem viderentur, ita rem gerebant, Deo hæc omnia benignè ac feliciter gubernante & dirigente, vt cum fragore terribili vibrata ab Osiandro fulmina in Academiam nostram simplicis veritatis obiectu facile eliderent, retunderent, & à nobis amolirentur, cardine totius controuersiæ perspicuè & disertè demonstra-

to ac

to ac refutato, sine mutuorum conuiciorum acerbitate, & omiſſis parergis, quæ Periclea grandiloquentia miſcuerat, aliena à propoſito: Stancari deliria breui, ſed erudita refutatione compeſcerent: Reliquas turbas alibi exortas etiam non magno negotio ſedarent, tùm conſulendo tùm inſtruendo & inuando eos, qui vt exierant ex nobis, & erant ex nobis, ſic tueri conſenſum in doctrina nobiſcum cupiebant: Et his conſectis, totos ſeſe ceu accingerent atq; expedirent ad certamen ſummum & maximum, defendendæ ſcilicet tuendæq; in Synodo doctrinæ Eccleſiarum noſtrarum contra potentiffimos in orbe Chriſtiano aduerſarios. Quod certamen videbatur poſtremum futurum eſſe, & Eccleſijs noſtris aut pacem & ſecuritatem, denictis conſutatione & Imperatoris autoritate repreſſis aduerſarijs, aut contrà his reſtitutis in integrum, cum mutatione pernicioſa perpetuam internecionem allaturum, Imperatore ſpe conſtituendæ concordie in orbe Chriſtiano, ſeuere & pertinaciter atq; obſtinatè collationem de doctrina flagitante. Horum vt prius ſperari valdè non poterat, ſic alterum metui neceſſe erat, quo condi decreta iam cœperant, quæ exequuturus Imperator omninò fuiſſet, præſertim ſi comparere nos in Synodo recuſaſſemus, niſi Pontificiũ agmen, quod concurrerat, diſturbaret, & quæ ſtruebantur, euertiſſet Mauritius Elector Saxonie, decretis impijs, quæ iam ſancita erant, vno icſtu incidis & deletis velut Gordio nodo.

*Vt ergò toti Ecclesie publicè ante illam σύνοδον
cum aduersarijs ostēderetur, quam Synodo doctrinam op-
posituri essemus, & in qua constituissimus Dei auxilio
perseuerare, & eximerentur etiam animis hominum om-
nes vel minimi sinistrarum suspicionum aculei, si qui adhuc
ex mendacibus Flacij calumnijs reliqui, aut languidiores
& imbecillitate pauidos turbarent: aut odijs alieniores,
quo minus nobis reconciliarentur, impedirent: retexebat
Philippus Melanthon nostrarum Ecclesiarū nomine Con-
fessionem Augustanam, In qua repetitione declarabat ple-
nius, & distinctius doctrinæ capita, quæ confessio Augu-
stana breuius indicarat, & singulis ad Symboli Apostolici
fontes reductis atq; accommodatis, conuincebat aduersarios,
quod cum ipsi dogmata fundamento cōtraria retineant, &
iniusta senicia Tyrannicè stabiliant, causam præbeant no-
stris iustissimā ab ipsis dissentiendi, et cum hæc dogmata,
tūm conatus Tyrannicos veritatis cœlestis voce redargu-
endi & improbandi. Intexebat etiam refutationes eorum
Sophismatū, quibus pingere interea aduersarij suos abusus
atq; errores, nostrosq; fallere et eludere didicerant. Et con-
trouersias explanabat, quas Osiander & alij mouerant in-
terea, ne vel dissensiones nostræ nobis obsessent, disertè &
explicatè professuris, quæ sentiremus & doceremus, vel
propter omissas in præcipuis capitibus controuersias, am-
biguitas aliqua negociū facefferet, aut afferret moram.*

*Cum hac se confessione tam ardenti, confitendæ ve-
ritatis*

ritatis studio coniungebat multo maxima pars nostrarum Ecclesiarum, ut spe non dubia confluxura rursus & coa-
litura discerpti miserè ac dilacerati corporis Ecclesiarum
nostrarum membra consideremus. Ipse verò Philippus
Melanthon ad offerendam eam Synodo confessionem, &
propugnandam proficiscebatur, vt nihil omitteretur di-
uino auxilio, quod & gloriam Dei celebraret, atq; Ec-
clesiæ proferret terminos: & doctrinæ quam sequeremur,
adderet robur, ac fidei plus conciliaret atq; autoritatis: &
conscientias ad Deum consolaretur, leniretq; fortunam
quæcūq; accideret: & ceu recollectas ex naufragio tabulas
quassatæ et laceræ ecclesiæ cogeret rursus et coagmētaret,
repetitæ constantiæ ac confessioniis exemplo roboratas.

Eo ipso etiam tempore Philippi Melanthonis ope-
ra seruiebat Ecclesijs Illustrissimi Principis Megalbur-
gensis Ioannis Alberti &c. in describenda forma quasi
politice Ecclesiasticæ, quæ & concinnè distributa doctri-
næ capita ad modum examinis, cum iusta & dilucida ex-
plicatione, & celebrandorum in templis rituum ordinem
complecteretur. Descripsit hanc ergo tunc, & liber edi-
tus titulo Ecclesiarum Ducatus Megalburgensis, eam
meruit approbationem in nostris Ecclesijs & peregrinis,
vt velut Canon normam doctrinæ populo proponendæ
multis in locis regat. Nec cæterorum quisquam vlla in
parte interea Ecclesiæ defuit, cum suo loco vna voce do-
cendo, tum publicis scriptis posteritatem iuuando. Ex-

tant, cum plura alia & eodem tempore & post publicata
Philippi Melanthonis scripta, atq; inter cætera præcipue
commentarijs illustrata Epistola Pauli ad Romanos,
Locorum communium repetita lingua patria expositio,
tum præclara monumenta Principis Anhaltini, Docto:
Pomerani, Forsteri et aliorum, qui adhuc in uiuis sunt, eo-
dem tempore elaborata & absoluta.

Deniq; (vt semel dicamus) hoc à bello tempore
egerunt præcipuo studio, vt diuulsas dissidijs ac dissocia-
tas rursus copularent Ecclesias: turbatas pacarent, sedu-
ctas reducerent in viam. Idcirco & iussu mandatoq; Il-
lustrißimorum Principum Neoburgi in recens motis con-
trouersijs cum Hassiacis Theologis & alijs quibsdã con-
sensum constituerunt, Osiandricis, Schmuenckfeldicis &
alijs erroribus reiectis et declaratis. Et accersiti ab amplif-
simo Senatu inclytæ vrbis Noribergæ de Osiandri com-
mentis iterato pronunciarūt, tam perspicuè, vt vel inuitos
quosdam ex osoribus nostris fateri oportuerit, non sese in-
tellexisse momenta controuersie, nisi de indicatione et ex-
plicatione Philippi Melanthonis, Noribergæ conscripta.
Reliquos vehementer magis atq; acerbè, quàm vere & ex
fontibus Osiandricæ causæ fundamenta oppugnasse. Hæc
scripta publica omnia superbissimè & arrogantia plus
quàm Thraßonica abiicit Flacius, quòd ea careant conuici-
orum acerbitate & atrocitate condemnationum, quas zeli
nomine solent venditare & iactare. Sic nec dissimulatum
est

est quidquam, nec prætermissum de Schuenckfeldicis de-
lyrijs, neq; in disputationibus, quæ publicè contra autorem
& ex professo institutæ fuerunt apud nos, neq; in scriptis,
quæ extant, quæ etiam & erudire nunc plures, & profu-
tura plus posteritati non dubitamus, quàm prolixas decla-
mationes Flacij, quibus Stenckfeldium ita oppugnat, vt
doctrinam ~~ἐπεὶ λόγῳ~~ impugnet, præsidij contra eum ex
Samosatenicis & Arrianicis fontibus petitis, & raptibus
atq; enthusiasmis Schuenckfeldij, hominis in truncos &
stipites conuersione, & confusione eorum, quæ distinctè à
nostris ac disertè tradita sunt, patrocinetur magis quàm
quisquam sectatorum ipsius autoris.

Hæc publica nostrorum erga Ecclesiam merita, &
hi assidui ac necessarij labores adeò non flectebant Flaci-
um, vt vesana odia eius magis magisq; inflammarent,
quòd his obscurari nomen suum & auctoritatem, & præ-
ferri ea ipsius nugacibus & maledicis chartis experire-
tur. Certe repetitio Confessionis, etsi ea occasione scripta
est, quod processura Synodus Tridentina existimaretur,
neq; eorum quæ à Flacio contra nos declamitabantur men-
tionem faceret, tamen valere apud eum debuit, quòd in
ea de toto corpore doctrinæ, quæ Pontificijs opponeretur,
illustria & perspicua testimonia extarent, vt si maxime
ante illud tempus aliquam suspicandi aut erroris etiam
causam aliquis se iustam habuisse queri potuisset, ea tolle-
retur, & magis iam planum fieret, nostros à pristina
doctrina

doctrina nequaquam recessisse, nec quicquā quod veritati contrarium esset concessisse, aut concedere etiam deinceps cogitare. Quod si delictum etiam ante hoc tempus verè à nobis aut nostris fuisset aliquid, & factum imbecillius: tamen quod talis confessio reipsa esset resipiscentie argumentum euidentissimum, satisfacere potuisset ijs, qui has Ecclesias saluas esse voluissent, In quibus omnino fuisset aliquid pietatis reliquum, ij neq̃ paucis neq̃ paruis benefactis & meritis erratum vnum vel lapsus aliquem non grauatim condonassent.

Sed nihilo placatior factus Flacius cum eadem, qua antea uehementia ad pristinos coccysmos redijt. Hanc etiam confessionis repetitionem, quod nutantem, & iam labentem existimationem ipsius impulsura magis, atq̃ Ecclesie concordiam quam dissoluerat, redditura videretur, vt supernuacaneam culpae fuit ausus, scilicet ne quid intentatum relinqueret eorum, quae existimaret, aut impeditura esse suscepta contra aduersarios pontificios certamina, aut extenuatura vel in contemptum adductura, ea quae praestita essent à nostris, aut crescentem rursus auctoritatem nominis & Scholae nostrae repressura, aut rursus paulatim coeuntem concordiam, priusquam coalesceret, dissutura vel diuulsura. Et haud scimus an ab aduersarijs pontificijs, ad disturbandos hoc mendaciorum & calumniarum fumo alueolos Ecclesiarum nostrarum non fuerit conductus. Adeo enim contra dogmata Papistica
nec

nec suscepit vnquam nec conatus est quicquàm seriò (ponamus enim quod sit ad eam rem idoneus) vt nostros labores aut seriò impedire studuerit, quibus potuit modis & rationibus, aut superbè & Thraſonicè contempserit et abiecerit.

Deniq̃, quæcunq̃ à nostris dicerentur aut fierent, ipse ita aspernabatur & repudiabat, vt in suo perseueraret obstinatè proposito, & cùm ante hac edito Magdeburgi anathematisimo has terras & scholas ab Ecclesia exclusisset, non mutaturum se sententiam de nobis suam, nec in Ecclesiam nos recepturum ostenderet, nisi ipsi sententijs nostris, & nostra confessione nos eorum condemnassemus, de quibus falsissimè ab ipso traducti eramus, & conuictos nos facinorum testaremur, & culpam publicè deprecaremur. Declarauit & postea conditionibus latis in ijs actionibus, quas pacificationes videri uolebat, nisi hoc fieret, se amicum nobis esse non posse.

Et si autem non ignoramus commonefacti multorum præstantum uirorum exemplis, quid accidere soleat in dissensionibus publicis, cùm animi iustis doloribus sauciati, postea vel leuibus suspicionibus tentantur, dum vulnera adhuc recentia sunt: tamen infelicem & quasi fatalem cæcitatem multorum demirari satis & deplorare non possumus. Nam si eo candore & iudicij rectitudine, vel etiam ea sedulitate ac diligentia, studuissent illi inquirere & cognoscere, quæ à nostris scribebantur, do-

H

cebantur,

cebantur, consulebantur, & vniuersim pro communi salute omnium Ecclesiarum Germaniæ gerebantur et sustinebantur piè, constanter & grauitè, quæ à Flacio ex suspicionibus venenatis ac violentis de occultis & priuatis, & ex rumusculis ac somnijs calumniose excudebantur ac producebantur ad infamandas Ecclesias nostras & optimè meritos ministros opprimendos: siq̃ comparata inter se vtraq̃ pensitassent ea grauitate, quæ est gentis Germanicæ: tum nec ipsi impelli sese atq̃ commoneri contra insontes fuissent passi, neq̃ in eas Ecclesiæ deuolutæ fuissent calamitates, in quibus nunc hærent, neq̃ ex inclinata & penè præcipitata autoritate publica scholarum creuisset tantopere in hostibus contra nos rabies, nostris extimulata & armata dissensionibus, in inquietis ingenijs apud nos licentia & audacia.

Pij quidem & intelligentes ingenti dolore & gemitu deplorabant hæc mala, & eò magis quòd neq̃ consilij neq̃ auxiliij adferre quid possent. Promiscua multitudo præcentoris sui Flacij dirum & ferale subinde reddebat carmen, quo ita perstrepebant ac personabant omnia, vt voces eliderentur nostræ, & proijcerentur scripta. Quem sciebant pleriq̃, iudicio & suffragatione Lutheri, initio emendationis, doctrinam ex magna perplexitate & confusione opinionum, qua implicabantur etiam, hi, qui eminere inter nostros, & inter præcipuos haberi volebant, verè diuina dexteritate & perspicuitate erutam
atq̃

atq; expeditam redegisse in corporis formam Augustæ,
 ut quid interesset inter nostras Ecclesias & Pontificias
 conspiceretur, & postea in Locis Communibus, cum Lu-
 theri approbatione explicasse vberius: Cui ita salutem
 credebant suam, ut de præscripto eius confessionem ede-
 re, qua niteretur salus cuiusq;, non dubitarint: Cuius post
 bellum & scripta legebant plurima nulla in re à prioribus
 discrepantia, et voces audiebant easdem, et iterum retex-
 tam ex priore confessionis formulam vsurpabant: Cui cu-
 ram educationēq; committebant filiorum: A quo petebant
 responsa in rebus dubijs: Et cuius contenti sententijs cede-
 bant: Cuius innocentiam in ijs rebus, de quibus falso fuerat
 traductus, argumentis vanissimis et leuissimis, et ex obscu-
 ro incertoq; ac planè falso fundamento extructis, ignora-
 re non poterant, quod de ea ipse ex professo & publicè esset
 testificatus: Cuius deniq; scriptis quotidie prodeuntibus
 ita carere non poterant, ut si vel hiscendum esset, verbis
 & rebus inde depromptis vterentur: Et cuius editiones
 postremas Cygneas cantiones appellitabant: Hic ergò
 assiduarum operarum, curarum, uigiliarum & ærum-
 narum hunc fructum, & hæc ferebat præmia, ut de im-
 pudentibus, mendacibus & Sycophanticis chartis reus
 perageretur vulgò eorum criminum, quibus atrociora
 nulla cogitare mens humana potest, & Academia, in qua
 & ipse & nos reliqui à tot millibus audiebamur, lerna
 hæreseôn proclamaretur, & feriretur anathemate,

præeunte verba, ac velut præcimente homine profugo & errone, cuius & nomen ignotum ante fuerat, & incerta erat origo, incerta religio, & quidem rationes condemnationum afferente, quas diximus. Quas de reconditis & diu cumlatis thesauris suarum, vt vocat, demonstrationum ille promebat suspiciones, fabellas, somnia, detorsiones rectè & simpliciter dictorum, eæ confestim ita arripiebantur, vt pro nihilo haberentur, quæ uerè, firmiter & explicatè contra dicebantur ab eo, quem Magistrum & Præceptorem veræ & religiosæ pietatis ad Deum quotidie sequebantur.

Miramur hæc, & miramur merito. Neq; causas intelligimus, cur fumos suspicionum & somniorum seductiones, & incertas atq; aberrantes fabellarum ambages, & calumniarum perplexos ac sinuosos flexus ac nexus, mendaciorum deniq; tenebras, à Flacio offusas sequi potius voluerint; quàm expeditum iter publicis scriptis clarè & conspicuè demonstratum, ijs testibus, qui in Ecclesijs nostris semper fuerunt ἑξιοῦσιν? Aut cur rimari etiam & scrutari priuatim disputata de ritibus externis in his Ecclesijs uoluerint potius, quàm illis stare & niti de doctrina sententijs, quæ præscriberentur publicè Ecclesijs omnibus? Hæc verò cum iudicio nullo fieri potuerint, aut fatali impetu seculi, aut errore affectato, vel maleuolentia, vel utroq; facta vt sint oportet. Fatales impetus excusationem admittunt. Error affectatus, veritate

ritate demonstrata, grauis admodum est. Sed grauior cum errore affectato coniuncta maleuolentia & nocendi cupiditas, qualem esse in satellitio Flaciano res declarat, cum imperita multitudo artibus Flacij decepta & incitata facto seculi errauerit. Et sunt hæc eò grauiora, si non vnum priuatim, sed publicè plurimos: si non corpus & vitam, sed famam lædant atq; existimationem eorum, in Ecclesia ministrorum, de quorum innocentia necesse est erudiri posteritatem contra calumnias & insectationes, vt quibus autoribus emendatæ doctrinæ vox sit tradita & propagata, posteritas sciat. Magis autem miraremur hanc conuersionem, nisi dissensionum publicarum hos fructus esse & exemplis admoneremur, & nunc malo publico didicissemus.

Quanquàm igitur ex omnibus nostrorum scriptis, ad quæ prouocamus, planum est, nihil in confessione veritatis illo formidulosissimo tempore, et statu Germaniæ perturbatissimo, quo omnia suspicionibus, metu, trepidatione plena erant, quo nutabant multi, qui constantiæ possessores quidam videri volunt, desertis Episcopatibus & Ecclesijs suis: Nihil ergò commissum esse à nostris, quod pietatem & constantiam Christianam deceret: Et de Flacij etiam calumnijs quanquàm responsum satis superq; est ab Illustriss. Principe Anhaltino, Doctore Pomerano, & Philippo Melanthane, scilicet quid in priuatis deliberationibus de rebus adiaphoris, & quibus de causis concessum

fit : tamen quòd non contenti his aliqui , penitiora etiam promi sibi & aperiri postulant , vt quales fuerint illæ consultationes cognoscant , hæc etiam proferemus , editis exemplis deliberationum & concessionum omnium , quæ de archetypis exprimi curauimus , Illa ipsa Archetypis vbi-
cunq; fuerit opus demonstraturi. Et ne desideretur amplius quicquam à quoquam in hoc decemali de linea veste certamine , perficere conabimur.

Ad id verò perficiendū non adhibebimus somniorum ludibria , non supposititiorum aut surreptitiorum scriptorum testimonia , non pigmenta & colores sophismatum , non fumos & nebulas suspicionum , multò minus calumnias & mendacia , qualibus sese Flacius venditat & fultcit. Neq; apologeticè exemplo Flacij disputabimus , quòd tali patrocinio prorsus non est opus veritati suis nixæ & consistenti fultibus , seqmet ipsam tuenti ac sustinenti. Sed ipsam rerū ut gestæ sunt narrationem pro nobis causam dicere sinemus. Illa enim & crimina quæ hætenus iniquissimè in nos collata fuerunt , ita vel tacentibus nobis diluet ac refutabit , & innocentiam nostram viris intelligentibus , sincerè iudicantibus , & vero amore ac cura complectentibus & conseruatam cupientibus lucem veritatis doctrinæ , salutem & incolumitatem Ecclesiæ , autoritatem sancti ministerij Euangelici , ita patefaciet , vt speremus candidos lectores nobiscum admiraturos insignem impudentiam & crudelitatem eius , qui nos tam
improbè

improbè deformare sine iusta causa, & omni genere con-
 tumeliarum & probrorum conspergere fuit ausus. Om-
 ninò quæ tunc dicta & scripta fuerunt, de archetypis
 nunc proferentur, & in posterum quocunq; tempore fuerit
 opus, demonstrabuntur. Non est autè hæc à nobis institu-
 ta narratio, vt supra monuimus, vt renouemus certamina:
 Sed vt potius, quæ ipse toties renouauit, abrupta sopia-
 mus, et his sopitis de doctrinæ nostræ puritate dimicemus
 contra recentes et planè diabolicos ipsius conatus. Non se-
 se enim quieturum nisi oppressis nobis & testatus est toti-
 es, & omni conatu virium suarum ostendit. Et ne hoc
 ignoraremus, repetitam Epitomen omnium earum cri-
 minationum, quæ tanta mole chartarum toto decennio in
 nos effudit, superiore anno promulgauit, roboratam quinq;
 suorum *συνάκρισιν* suffragatione, Nicolai Galli superin- 1.
tendentis Ratisbonensis, Iohannis Vuigandi superinten- 2.
dentis Magdeburgensis, Iohannis Aurifabri concionato- 3.
ris in aula Vinariensi, Antonij Ottonis Pastoris Nort- 4.
husani, & Matthæi iudicis Diaconi Magdeburgensis. 5.
 Et in chartis contra quoscunq; sparsis non tam pugnat
 contra eos, quos titulo indicat ac proponit, quàm hoc
 unum agit, vt nostros omnes, qui vtiliter hætenus in hac
 Schola & Ecclesia vel docendo vel scribendo, & existi-
 mationem consecuti sunt aliquam, & piorum voluntates
 ac studia sibi conciliarunt, vel in posterum vsui fore Ec-
 clesiæ videntur, aut repetitis & renouatis prioribus ac
 penè

Non reno:
 uanda cer:
 tamina.

penè obsoletis criminationibus, aut nouis confictis, ad eum modum infamet, conspurcet ac conculcet, vt non ipsitantum in contemptum & odium deuoluantur, Sed scripta etiam ipsorum Ecclesie & posteritati profutura, inuentuti de manibus excutiantur, & ex templis omnibus, Scholis, Bibliothecis exturbentur, Quibus aut labefactatis aut profligatis cogitate quæsumus optimi Ciuēs nostrarum Ecclesiarum, quam postea normam secuturi, quam aduersarijs Pontificijs opposituri, in qua doctrina acquieturi, quam liberis tradituri vestris, quam relicturi tandem sitis, nepotibus & posteris. Respicite quæsumus de qua doctrina dimicaueritis cum aduersarijs, huc vsq̃, perpepsi odia, oppressiones, & capitis pericula, & iacturam fortunarum vestrarum. Et de qua dimicaturi sitis in posterum, controuersia stante, prospicite, si ea quæ contra eos defensa, & in vestris Ecclesijs hucusq̃ conseruata sunt, eripi uobis, & aboleri patiemini. Deiectos ne vos de concepta semel susceptaq̃ sententia finetis ad ea portenta adigi, quæ contra hanc sententiam Flacius cudit & conflatur? Et mutatione sententiæ ad nutum & impulsu erroris maliciosi, cum illa ipsa, quæ hætenus sensistis, tum sepultos cum iisdem auos & patres vestros condemnabitis? Hæ scilicet sunt artes & technæ Diaboli, quibus patefactæ & lucenti veritati callidissime insidiatur, vt deletis aut sublatis ijs scriptis, quæ fundamenta continent causæ tantis cum periculis, sumptibus,

bus, iactura rerum plurimarum, laboribus, vigilijs, non
sine ardenti imploratione auxilij diuini, & ardentissimis
atq; assidujs exercitijs fidei atq; inuocationis, spiritus san-
cti ductu, actæ, defensæ ac stabilitæ, & autoribus ipsis
protritis ac pessundatis, pro quibus erant ardentissimæ
gratiæ agendæ Deo donatori talium & tam salutarium
organorum: Vt his ergò confectis, vel posteritati adi-
mat vsuram diuinæ lucis, vel nos etiam pertentatos di-
sputationibus nouis, & in dubitationem coniectos, aut
turbet, ne vnquam in certa consistamus sententia, aut
prorsus à comprehensâ semel & firmiter credita doctrina
detorqueat. Neceffe est igitur tradi posteris vera, certa
& illustra testimonia, et de doctrina quæ fulsisset in Ec-
clesijs, & de ministrorum, quorum opera restituta illa &
illustrata est, fide, integritate & constantia. Hoc verò N
dum facimus, oramus reuerenter & amanter omnes De-
um timentes & amantes veritatis & pie pacis studiosos
Lectores, vt attentos se præbeant, & si hætenus tot ve-
nenata & maledica scripta Flacij contra nos emissa &
ferre patienter & perlegere potuerunt, nostram etiam
hanc iustam defensionem benignè & diligenter cogno-
scant, & nobis hoc tribuant ius, quod in omnibus contro-
uersijs iudicandis & disceptandis seruari solet, τὸ ἀμφοῖν
ἀκροῦσθαι.

Docebit autem narratio euidenter, quod toto illo
tempore Theologi nostri manserint sui similes & iidem,
I qui

qui fuerunt ante bellum, & quòd consilia direxerint omnia ad eundem finem constanter, quem propositum habuerunt semper, scilicet vt gloria Dei illustretur, res necessarie explicentur & defendantur, refutatis impijs erroribus & sublata superstitione, & Ecclesie conseruentur incolumes, sicut mandatum est: Diligite veritatem & pacem. Ex iisdem enim fundamentis, quibus antea, omnium deliberationum consilia & consiliorum extruxerunt rationes. Vt in doctrina nihil mutarunt & omnibus rebus necessarijs: sic à sententia de ritibus externis, qui suo genere nec viciosi sunt nec prohibiti, nunquam discesserunt: Et res necessarias à non necessarijs ita distinxerunt, vt necessarias defendendas esse etiam cum vitæ & capitis periculo, de non necessarijs nec præceptis diuinitus, & quæ sine impietate vsurpari possent, minimè eadem pertinacia esse pugnandum & constituerint & consuluerint pacis & concordie causa.

Vno ore & consensu semper antea cum Augustæ tum in Colloquijs omnibus professi fuerant de sese & testati, se petere ab Imperatore suis Ecclesijs doctrinæ emendatæ vsum, quam emendationem magnitudo abusuum & errorum impiorum flagitasset, & de hac sese cum aduersarijs contendere, non de Imperio, nec de rituum externorum et vtilium ordine, in quibus concedere vellent Imperatori libenter & faciliè, quæ salua veritate doctrinæ concedi possent. Nulla sese enim vel petulantia vel malicia vel curiositate

sitate vel ambitione hæc mouisse certamina, nec de rebus paruis litem esse, sed summis, quibus Dei gloria & salus nititur vniuscuiusq̃, et extare seuerissima Dei mandata, quæ iubeant fugere idola, & doctrinæ cœlestis corruptionem, quæ duo esse apud aduersarios euidentia veritatis conuincat. Nec delectari sese vastitate & perturbatione ordinis, neq̃ hanc sese moliri: sed hoc optare vnice, vt cum emendatæ doctrinæ puritate & abolita superstitione cultuum impiorum, in Ecclesijs vtilium caeremoniarum vsus retineatur, vel constituatur pio consensu vna et communis quædam ceu τὰς ἐκκλησιαστικὰς, ne distraherentur Ecclesiæ dissimilitudine rituum, aut confusione ordinis deformentur.

Fuit autem hoc Imperatoris consilium, vt controuersias ad legitimam cognitionem in Synodo deduceret. Id quia subito fieri non poterat, & post victoriam ipse de constituenda politica concordia in Imperio cogitaret, & de hac frustra laboraturus esse persuaderetur à nonnullis, nisi complecteretur compositionem dissidiorum in religione: Ideo decurrit ad consilium de suspendendis controuersijs, et proponenda formula, quam ordines Imperij interea amplecterentur & sequentur. Ad hanc rem experiendam suppeditata fuit ei à quibusdam formula scripto explicata, de qua quomodo ad Electorem Mauritium relatum sit, ostendet narratio. Interea dum hæc clam & occultè agebantur, ab Electore Saxonie Mauricio Philippus clam

etiam & occultè de libro fuit quæſitus, & quidem ſubitò. Philippus, vt qui tunc nondum intelligebat ſatis conſilia Imperatoris, & in ea erat ſententia, vt exiſtimaret, non quomodocumq; ſartam pacem, ſed veram cōcordiam, ſeriò quæri: & hoc agi, non vt prægrauarentur iniuſtis et veritati contrarijs decretis Eccleſiæ noſtræ ante explorationem, ſed vt veritatis reſtitutione & emendatione abuſuum Eccleſijs conſuleretur omnibus in Germania pariter: Denique librum, vt fuerat factum antea Ratiſbonæ, in hunc finem eſſe compoſitum, vt doctōrum cenſuræ ſubijceretur, nec prius euulgaretur, quàm horum eſſet ſententijs emendatus & comprobatus: moderatè initio & breuiter indicabat craſſiſſima ſaltem, quæ tolerari nullo modo poſſent. Oportebat enim id fieri celeriter, nec ſpacijs ſatis ad accuratiorem conſiderationem concedebatur, vt res docebit. Hortabatur autem ſinul Principes, vt cū tantam rem meditarentur, nihil conſtituerent, niſi communicato conſilio cum multis viris doctis & intelligentibus. Mox denuò conſultus vnà cum reliquis, & iterum atq; iterum, vehementius & copioſius reſpondit cū Electori Saxoniæ, tū harum regionum incolis, pluribus notatis, quæ ferri non poſſent neq; excuſationem admitterent, ex iſdem ſemper fundamentis, diſtinctis neceſſarijs, id eſt, de quibus diſſenſio præcipua ſemper & controuerſia fuerat, à non neceſſarijs, quæ non venerant in contentionem, Et nō mutata ſententia de cōceſſione rituum externorum. Tan-
dem

dem post publicatum librum, cum cerneret nihil eorum, quæ ipsi priuatim monuissent multipliciter, correctum esse, & reperirentur in libro nouæ & plures ac magis impie corruptelæ, quas post intextas esse apparebat, & Imperator vi cogere conaretur Ecclesias nostras ad receptionem earum impietatum, quas liber continebat: longo volumine, quod in Vrbe Misena absolutum est, instituit singulorum errorum accuratorem confutationem. Et duæ quidem confutationes ex his præ cæteris omnibus primo sparsæ & peruulgatæ transcriptione & typis, reliquis, qui multò post contradixerunt, exemplo fuerunt. Hæc ergo ut ordine legerentur ab omnibus, & considerarentur, quæ Theologi inter initia ante publicationem libri, cum agi de formula comperissent: quæ, cum promulgata & ordinibus Imperij obtrusa esset, responderit: ordine singula edidimus, occasionibus simul expositis.

Respiciat autem semper candidus Lector ad hoc fundamentum, quod idem tunc suadere voluerint, quod suaserant antea, & cedere in ijsdem, ad quæ concedenda sese toties antea obligarant sponte & ex professo: scilicet ut siue impetrarent suis Ecclesijs concessum veræ doctrinæ, qua fruerentur, vsum, & abrogationem abusuum atque idolatriæ, siue hoc non impetrato, res deuenirent ad priuatam confessionem cuiusq̃, scirent Ecclesiæ, quæ largiri Imperatori possent, quæ non possent vllò modo, & quas habeant veras causas seiunctionis ac dissensionis à Roma.

na Ecclesia, propter quas neq. odia metuant, neq. exilia recusent, neq. exhorreant supplicia, et in quarum defensione cogantur auctoritatem mandati Dei humane auctoritati anteferendo, aduersari Imperatori. Nec vlla ratione, imò ne quidem salua conscientia mutare hanc postea sententiam poterant. Quam enim aliam speciẽ apud pios omnes omni tempore res habitura fuisset, quam præfractæ & sediciosæ contumaciæ, si postquam reiecissent & repudiassent impia & intolerabilia quæuis in proposito libro, propter adiaphora, de quibus concedendis iam antè ex veteri & saepe repetito promisso Imperatori obligati erant, vel Mauricium Electorem contra Imperatorem, vel harum Regionum incolas et subditos contra Electorem concitassent? Meminimus Doctorem Pomeranum piè & grauiter de his rebus pro cõcione differentẽ dicere: Omnia in omnẽ partem disputata esse et pensitata diligenter: Si bi verò in hac senectã, in qua sese assidua inuocatione filij Dei quotidie præparet ad piam mortem, etiam hoc venire in mentem, Vtrum & posteritati sit futurum vtilius, & reipsa sit in hoc casu, & hoc momento impendentium persequutionum, rectius, si ipsi, qui autores & adiutores fuerunt emendationis doctrinæ, martyrio comprobarent, & suo obsignarent sanguine doctrinam, quam Ecclesiæ ex scriptis Prophetis & Apostolicis restituisent, Et in explicata euidenti ac minimè ambigua causa relinqueret posteritati exemplum martyrij & confessionis: An verò si recusando cum falsa doctrina, sine discrimine, pari per-

tinacia

tinacia, ea, de quibus se cedere posse antea fuerint testati,
invenirent in culpam & crimen vel suspicionem saltem
seditionis, et titulo seditiosorum hominum ad supplicia cō-
demnati, sanctum studium et vtiliter Dei beneficio naua-
tam Ecclesie operam nota & labe seditiosarum molitionū
deformarent, et propterea suspectam redderent posterita-
ti doctrinam, tanquam titulo & prætectu emendationis
doctrinae egerint hoc, vt veteri politicae Ecclesiasticae sta-
tu petulāter ac seditiosè turbato atq; euerso, excussis Epi-
scopis, direptis facultatibus, mutata forma Imperij, proie-
cta et spreta Imperatoris autoritate, vastitatem parerēt,
& licentiam introducerent atq; confirmarent infinitam
faciendi quiduis et cōstituendi in Ecclesia, praesertim cū
multi hisce annis fanatici homines abusi occasionibus mu-
tationum necessariarum, in alijs nō necessarijs, quibusdam
etiam planè impijs, multa seditiosè mouissent, quorum vel
suspicionem sustinere pio homini graue sit admodum. Sed
& amoliri eam non sit facilè, cū professi sint toties ad-
ditis obtestationibus, non odijs aut ambitione, non cupidi-
tate dominationis, non studio dissentienti se se dissidere ab
aduersarijs, sed de rebus magnis et necessarijs pugnare, in
quibus euidentia veritatis redarguat et cōvincat aduersa-
rios. Ominō sibi persuasum hoc esse, relinquenda esse
posteritati certa testimonia vel confessionis ac martyrij
periculo confirmata, de ijs doctrinae & rerum necessa-
riarum capitibus, quae contra abusus, errores & idola
Pontificia huc vsque defendissent. Nec cum illis
confunz

confundenda esse cum periculo non paruo conscientiarum reliqua, de quibus non modo non dimicassent, sed credere sese etiam, & cessuros esse, testati essent, deniq; propter quæ hæc neq; suscepta neq; facta esset secessio.

Ab hac ipsa sententia non discesserunt postea, cum ab Electore Mauricio interrogati essent de Adiaphoris. Cum .n. et repetiissent iterum atq; iterum reiectionem ac refutationem impietatum libri Augustani, et coram Elect. Mauricio mutationem in Adiaphoris omnem multoties et dissuasissent & essent deprecati, Elector verò Mauricius constanter nullam se facturum mutationem ullius rei necessarie ostenderet, sed in ritibus adiaphoris velle se suæ conscientie causa præstare obedientiam Imperatori, quatenus cum pietate & religione ad Deum posset, siquidem ab ipsis Theologis in omnibus de religione tractationibus hoc esset permissum: moti ergò salute harum Ecclesiarum, quas cum luce doctrinæ conseruare cupiebant, cesserunt ei, & censuerunt hanc potius seruitutem ferendam, quam aut desertione vastandas, aut seditione commouendas, aut recusatione promissis et concessionibus prioribus contraria cum in dubitationem de tota religione tempore persecutionis, quam necessariarum et non necessariarum rerum confusio erat necessario paritura, imò & in contemptum religionis ac prophanitatem, tum in discrimen coniiciendas esse Ecclesias, in quo de tota doctrina & toto ministerio essent periclitaturæ.

Non
Non

Non orta sunt à Theologis consilia de mutatione rituum, Sed cesserunt hi Principi volenti declarare Imperatori obedientiam in ijs rebus, quibus salua religione & pietate ad Deum præstari poterat, & cesserunt propter grauissimas causas. Nihil Diabolo, vt sceleratè fingit & mentitur Flaciana factio, Nihil gregi Pontificio tributum est vlla concessione. Declaratum est Imperatori, qui vt magistratus pacem se querere & coniunctionem Ecclesiarum distractarum præ se ferebat, & qui persuasus erat à quibusdam vel autoribus vel certè primis suffragatoribus Libri ex illis ipsis, qui Confessionis Augustanæ professione nobiscum coniuncti erant, librum talem esse, vt intolerabilis Ecclesys nostris non sit futurus, & quem Ecclesiæ nostræ non grauatim essent accepturæ: Huic ergò declaratum est, sicut in similibus deliberationibus fuerat factum antea semper, & per Principem Electorem Mauricium, & alioquin, & ipsi Principi Mauricio, quæ intolerabilia Liber contineret, & apertè falsa et blasphemata, de quibus assentiri Princeps non debeat nec possit, quòd talia sint, vt intelligi etiam ab ipso possit, ferenda ea non esse, quæ rursus concedi possent: quæ verò propter obscuritatem aut ambiguitatem aut Sophismatum præstigias pertinerent ad explicationem & confessionem ipsorum Theologorum priuatam, quibus non vellent onerare Principem, vel alios etiam non satis instructos, sed de quibus vellent suo loco & periculo respondere. Deniq; de

K

qui=

quibus rebus vt contentio fuerit semper, sic remitti nihil possit: De quibus rursus ipsi & possint & velint obtemperare, vt videat non petulanti nostros & contumaci curiositate aut contemptu Cesareæ Maiestatis aut infinitæ licentiæ cupiditate aduersari consilij de pace, sed propter causas, quas prohibitione diuina mutare in nulla parte liceat.

Cumq; deliberatio priuata tota pertineret præcipuè ad Ecclesias harum regionum, non ad ipsos Theologos: separarunt priuatam Confessionem suam & vniuscuiusq; à consilio, quod dandum esset promiscuæ multitudini in Ecclesijs nostris. De sese testati sunt, repetita crebrò eadem mentione, quod vt hanc tueantur doctrinam, quam professi essent, nulla aut reformident aut defugiant aut recusent pericula, nec se requirere, vt Princeps propter ipsorum priuatam confessionem, quam & edidissent, & repetituri essent, vbiq; foret opus, se suosq; in discrimen conijceret. Nam proprio sese, non Principis aut subditorum periculo confessuros Deo iuuante. Neq; mutationem sese in rebus adiaphoris aut suadere aut probare quantum ad ipsos, sed cedere sese in his propter Ecclesias. Ad has quantum attineret, moueri sese tum periculis parituris doctrinæ interitum & Ecclesiarum vastationem, tum pia sollicitudine de ciuib; Ecclesiæ, qui dissimiles sint, & quorum multò maxima pars imbecillior & languidior cum sit, vbi pericula in conspectu forent, prius totam abiecturâ religionem quàm perperessura esset crudelitatem & cala-

calamitates persecutionis, præsertim si videat subeunda
esse hæc pericula de rebus ex humana autoritate penden-
tibus, et nõ prohibitis mandato diuino nec suo genere im-
pijs. Quod si accideret, maximam multitudinem & accu-
saturam Theologos, qui non de gloria Dei, sed suis affecti-
bus & laude constantiæ cum aliorum periculo pugnantes,
ijs detrectandis, quæ concesserant antea, attraxissent iniu-
stæ seniciæ vim propter causas minimè cõtrarias manda-
to diuino, & execraturam totam religionem, in qua diuina
humanaq; miscerentur & confunderentur arbitrio pauco-
rum. Hos ergò oportere disertè erudiri de discrimine re-
rum necessariarum & nõ necessariarum, & cõmonefieri
de quarum rerum veritate & recto ac diuinitus mandato
vfu hoc mutationis articulo pugnatum sit cõtra abusus, er-
rores & idola gregis Pontificij, Ad quas autoritate diui-
na vera, seria et constans confessio sit alligata: quam edere
quocunq; periculo oporteat, et quam sine læsione cõscientiæ
et horribili Dei offensione defugere nõ liceat, quæcunq; ac-
cidant: deniq; ad quã instrui, animari et cõfirmari audito-
res debeant, et de qua dicitur: Confessio fit ore ad salutem.
De quibus rursus pugnatum nõ sit, et quantum ac quomodo
differat ab illis diuinitus traditis atq; præceptis alia, quæ
humana autoritate in Ecclesia constituuntur et mutantur
in ritibus non impijs ordinis & exercitiorum causa, in
quibus homo Christianus sine conscientiæ offensa, si de ne-
cessarijs constanter sit testatus, concedere aliquid possit,

ut si propter confessionem & conseruationem doctrinae,
quam retineri ac defendi contra Pontificias corruptelas
necesse sit, bello vel aliter Ecclesiae peterentur, scirent im-
mutabile Dei mandatum esse & velle Deum, ut obedi-
entiam Deo debitam sanctionibus & edictis Imperatoris
anteferendo, constantia Confessionis testentur doctrinam
nostrarum Ecclesiarum verissimam esse, & statuunt cer-
tò sibi in hac cruce & his persecutionibus affore Deum:
Ritus verò humana autoritate conditos minimè simili ne-
cessitate conscientias obligare. Nec propterea abijci fi-
dem, si post editam piè de singulis articulis doctrinae con-
fessionem, profiteantur cedere se posse in vsu rituum & dia-
phōw, præsertim cum & Imperatori ipsi, qui ad coniun-
gendas & copulandas Ecclesias hæc quæ agebat, profite-
batur directa esse, & toti posteritati necesse sit ostendi
perspicuè & euidenter, quæsitum à nobis id esse, ut glo-
ria Dei illustretur, restituatur doctrina ex erroribus ex-
plicata, & tollantur idola atq; cultus idolatrici, non ut
petulanter efficiatur vastitas in Ecclesijs euersione aut
perturbatione vtilium rituum & ordinis.

Addiderunt etiam disertè, se hac sententia consulere
imbecillioribus, non statuere modum zelo confirmatorum
& robustiorum, si qui essent, qui experiri aduersationes
suo loco, & suo cum periculo, non alieno, quàm cedere
mallent ferendo seruitutem non impiam, quod tamen ha-
ctenus ore magis quàm re declararunt censores nostri,

quorum tantum fuit robur animi, ut ingruente tempestate Episcopatus & functiones desererent, quærerentq; receptus & latebras, & ne deprehenderentur, mutarent vestes ad fallendos obuios, & dissimulatis nominibus nostros suggillarent, & metu trepidarent, sicubi extra limites suæ munitiōis versarentur, & nihil non expauescerent. Hi si præstitissent eam constantiam, quam falsò iactitant, non fugissent ceu mercenarij metu periculorum ex statione sua, nondum experti uel minas uel pericula, qualia multi præstantes uiri in Germania superiore illo tempore sustinuerunt, ex Ecclesijs suis uel abrepti ad confessionem, uel eiekti in exilia crudeliter. Nec Ecclesias uel onerari libro Augustano, uel occupari atq; opprimi ab hostibus fuissent passi: Sed confirmatas erudiissent & seruassent, uel uitæ suæ & fortunarum periculo, uel quocunq; alio euentu, nostrorum exemplo. Hi enim in iisdem ueræ doctrinæ, piorum consiliorum, & vocationis suæ uestigijs manserunt, nec cesserunt minis & periculis, quibus impetebantur, & corruptelis libri Augustani primi sese opposuerunt, repetiueruntq; easdem de doctrina sententias uoce & scriptis, & ad casus quoscunq; atq; confessionem sese præpararunt. Imbecilliores autem post longas deliberationes, erudierunt, ut cum mutatio, quam moueretur Imperator, uideretur persecutiones allatura & martyria, scirent de quibus rebus præcipuè dissensio sit, & semper contra aduersarios pugnatum sit in omnibus

congressibus, à quibus discedere per immutabilis mandati
diuini auctoritatem nō liceat: de quibus pugnātū nō sit, &
de quibus remitti aliquid salua conscientia, de quibus nihil
cōcedi vllō modo posse multò antè censuissent. Hec omnia
& scripta publica quæ extant, & actorū series cōuincit.

*Princeps Georgius
Anhaltinus
Suz et Const* Reuerendissimus & optimus Princeps Georgius
Anhaltinus, cuius fuisse eruditionem eximiam, gravita-
tem insignem, pietatem erga Deum ardentem, virtutes
plurimas excellentes ac vere heroicas, acre studium tuen-
dæ veritatis, & in conseruandis atq; erudiendis his Eccle-
sijs fidem, in cōfessione constantiam fuisse dignam admira-
tione, omnes sciūt. Is igitur (vt de reliquis nihil dicamus)
in ea Ecclesiarum administratione, in quam fuerat colloca-
tus, constanter permanebat, toto illo turbulentiſſimo tem-
pore, quo Ecclesiæ terrebantur minacibus edictis de libro
Augustano recipiendo, Nihil prætermittens vel docendo
vel monendo voce & scriptis, vel præcauendo, quod auxi-
lio diuino prouideri humanis cogitationibus, & præcaueri
ac præstari qualicunq; humana diligentia poterat. Et cū
attractus esset clandestinis aliorū cōsilijs peregrinus Epi-
scopus, huic adducto in Episcopatum ita se opposuit, vt in
ipso statim aditu, quo gubernatio tradenda ei iam erat, sit
testatus grauiter & constanter, suo suffragio, nec vocatū
eum, neq; electionem comprobata esse, Nec se admittere
eum ad Episcopatum aliter, nisi cum hac obtestatione &
cōditione, ut nō modo nihil mutet in ea forma Ecclesiarū,
quæ

quæ nunc esset, sed eandem foveat ac tueatur. Quod si faceret, se non tantum habiturum eum libenter pro Episcopo, sed suo loco opera atque consilio suo adiuturum fideliter ac diligenter, et præstiturum erga ipsum, quæ deceret. Si non faceret, se conatibus ipsius aduersaturum, et prohibiturum, ne quas moliretur mutationes, posset perficere. Hac obtestatione ita minuit Ecclesias à se constitutas et tot annis gubernatas, ut huc usque Dei benignitate cum tranquillitate et quiete usum veræ doctrinæ et Sacramentorum retinuerint. Quapropter ei hæ regiones gratitudinem debent perpetuam. Debebant et defensionem mortuo contra amarulentas et nefarias criminationes atque insectationes Flacij, quibus præclaras has tanti Principis et tanti Ministri actiones impudenter calumniari non veretur.

Si ergo Flacius tanti fecit salutem Ecclesiarum nostrarum, quare non similiter in sua statione substitit? Cur receptus quæsiuit apud eos, à quibus nunquam fuit accersitus, et quibus non fuit opus vel opera vel consilio ipsius? Cur non iisdem discursationibus, quibus contra nos usus totam penè commouit Germaniā, eodem tempore afflictissimas Germaniæ Ecclesias alibi aduersus depravationes Sphyn-gis Augustanæ confirmavit, quas nullo unquam verbulo at-tigit: Aut incitavit plebem ad armis prohibendos conatus Imperatoris, sicut sediciose contra Electorē Mauriciū harū Regionū incolas accedit nulla de causa, quod toto illo tempore, quo in deliberationibus priuatis de Adiaphoris disputa-

tatum

tatum est, coram & vidit & audiuit apud nos nec vocem
doctrinae nec ullam rem necessariam mutari? Sed hæc
omitemus, Et parcimus censoribus nostris, qui ubi agno-
uerint sua constanter facta, propriae conscientiae testimo-
niji conuicti, fortasse abstinebunt ab insectationibus et
condemnationibus nostri. Et quidem quid
actum sit à nostris, series cōmemo-
rationis exponet.

CONVENTVS

PRIMVS LIPSIAE HABITVS

Anno XLVII. Mense Iulio.

47.

POST MUTATIONEM FACTAM
in his terris à calamitoso bello, Illustriss. Princeps ac
Dominus D. Mauricius Dux Saxoniae Elector &c.
conuocatis et ex veteri ditione sua subditorum ordinibus,
& ex ijs qui tum primum ad hanc accesserant, vniuersis,
primum Conuentum habuit Lipsiae, Anno post salutife-
rum partum 1547. Mense Iulio. Non autem politicos
tantum ordines tum, sed Theologos etiam conuocari cu-
rauit, & inter hos primo loco Reuerendiss. & Illustriss.
Principem ac Dominum D. Georgium Anhaltinum etc.
& vniuersos Superintendentes Ecclesiarum ditionis suae,
& collegium insuper Theologicum & Rectorem Acade-
miæ nostrae. Ita factum fuit, vt ex Academia nostra ad
hunc

hunc venirent, Reuerendus D. Doct̃or Iohannes Bugen-
bagius, Pastor huius Ecclesiæ & Superintendens, &
D. Doct̃or Caspar Cruciger Academiæ Rector, Cla-
rissimi viri D. Doct̃or Melchior Fendius & M. Paulus
Eberus, qui in vrbe substituerant. D. Philippus Melan-
tho vir clariss. Præceptor noster colendiss. & Collega
cariss. qui peculiariter VVimaria ad illum conuentum ac-
cersebatur, vt infra exponitur, cumq; eo Reuerendus D.
Doct̃or Georgius Maior.

Cum igitur Politico ordini ab Illustriss. Principe
Mauricio Electore &c. exposita essent ea, quorum causa
conuocatus fuerat, quæ ad hæc negocia non pertinent,
Postea ad 15. calend. Sextil. quæ est 18. dies Iulij ad
Principem Anhaltinum & Theologos reliquos, qui ma-
gno numero conuenerant, atq; euocatos ex Academia no-
stra, referri hæc curauit, quæ de scripto germanico, quod
tum simul exhibitum fuit conuersa in linguam latinam
subiecimus.

MAVRICII PRINCIPIS AC DVCIS

Saxoniae Electoris &c. Scriptum ad Theologos,
qui post bellum Lipsiæ mandato ipsius
conuenerant.

V Efram beneuolentiam & vos ideò literis accersi &
conuocari curauimus, vt nostram apud vestram be-
neuolentiam & vos de religione voluntatem & sententi-

L

am

am declararemus, ne inter nos, vestram benevolentiam & vos, hac in re aliqua sit diffidentia, & nos, vestra benevolentia & vos, ita certam & veram de hac re cognitionem habeamus, ut nullum vlla à parte periculum metui aut suspicando concipi possit.

Proinde declaramus apud V. B. & vos sententiam nostram, quod Papisticis abusibus & omnibus ijs, quæ verbo Dei contraria, & à religione Christiana aliena sunt, neq; deficiendo adherere, neq; horum quicquam admittere velimus. Quibuscunq; etiam rebus & doctrinam verbi Dei prouehere, & ministros huius iuuare poterimus, ea ut Christianum Principem Electorem decet pro viribus nostris fideliter, diligenter & benigne præstebimus.

Volumus etiam pacem & concordiam consilio, opera, & administratione nostra iuuare, quantum à nobis et conditione humana fieri potest.

Studia etiam doctrinæ & homines doctos omni tempore fouebimus & tuebimur, ut iuuante Deo sub nostra gubernatione crescant & augeant, & protectio & defensio his præstetur.

Similiter etiam iudicia & iuris administrationem in nostris regionibus constituemus, quæ nihil suspicionis habeat, & omnibus ius & iusticia ex æquo contingat.

Atq; Deo nos iuuante & gratiam largiente eum nos
præ-

præstabimus, ut nemini causa afferri debeat, propter quam de gubernatione nostra iure queri possit.

Quicquid igitur vestra benevolentia & vos hac in re nobis consulere, & V. B. & vos de rationibus suis in ijs rebus, quæ vestra benevolentia & vestri muneris atque curationis propria sunt, significare poteritis, Id à V. B. amanter petimus, & à reliquis vobis benignè cupimus, ut facere velitis. Quod & à V. B. amicè, & à reliquis vobis benignè sumus accepturi, & de ijs, quæ indicabuntur cum V. B. & vobiscum ut amicè & benignè nobis conveniat, videbimus.

Hæc igitur illius scripti sententia est, de quo diximus.

Exercuerat autem præterea Principem Mauricium longo iam tempore hæc cura, ut de ritibus & Ceremonijs Ecclesiarum ditionis suæ constitueretur, & in his similitudo præstaretur. Nam etsi sub Illustriss. Principe & Domino D. Henrico Duce Saxoniae, Principe opt. & laudatissimo cum primum doctrinae veritas in regionem Misnensem introduceretur, et abusus atq; superstitiones tollerentur, Tum, igitur, etsi forma rituum constituta & edita fuit cum titulo Agenda, noto in Ecclesijs nomine, Tamen postea non parva dissolutio hac in parte in regionibus illis secuta est, ut multi multa in diuersis locis privata autoritate & abolerent & introducerent, de quo cum alia mala & incommoda, tum disputationes & rixæ

multiplices, & abalienationes inter vicinos ex plebeio & equestri ordine extiterunt, & consistorijs in disceptando labor et difficultas obiecta est, vt tandem etiam in aliquot conuentibus prouincialibus ab illarum regionum ordinibus hoc peteretur, vt ad auertendum talia cura susciperetur, & de certorum rituum vsurpatione consensus fieret atq; constitueretur. Hac igitur necessitate allata, Princeps Mauricius & Anno XLIII. Theologos Lipsie conuocarat, vt de hac re colloquerentur atq; conferrent sententias, & Anno XLV. Mense Augusto, iterum conuocatis in vrbe Lipsensi Principe Georgio Anhaltino &c. & Superintendentibus aliquot mandata dedit, vt assumpto Theologorum collegio in Academia Lipsensi, de ceremonijs & harum vtili & pia concordatione deliberarent & decernerent. Communicauerat de hac re prius vt solebat de omnibus, cum D. Luthero Princeps Anhaltinus, & de quibus deliberatio futura esset ei cognoscenda & iudicanda miserat, & consilium huius expetinerat, Cui Lutherus sententiam de illis suam per epistolam significauit, quam subiecimus, editam quidem & antea in Principis Anhaltini narratione, sed omissa, moderationis causa, extrema clausula. Ideo hoc loco pleniorē transcripsimus.

Gratiam & pacem in Domino. Legi Illustriss. Princeps, idem Reuerendiss. Præsul, libellum ad me missum, & legi cum magna voluptate, omnia mihi uehementer placent, & benedico Domino, qui cœpit opus hoc bonum in T. Celsit. oroq; ut augeat & multiplicet benedictionis suæ tam salutare initium, Amen. Nec est quod Cels.

T à me quicquā uel consulendo uel quærendo petat ipsi. Dominus
adeſt & aderit largiore & copioſiore gratia, quā ut opus ſit ex me
pumice arido & ſterili aliquid expectare &c. Datum die S. Magdæ
lenæ M. D. XLV. Celfit. T.

1545.

deditus

D. Martinus Lutherus.

*Respondit etiam eadem ferme ſententia quibusdam
Superintendentibus, qui ſimiliter conſilium ipſius hac de
re expetuerant.*

*Complectebatur autem libellus ille, de quo hæc
ſcripſit Lutherus, expoſitionem quandam & informati-
onem certorum capitum quæ in Synodis ſolemnibus Su-
perintendentes Paſtoribus inſpectioni ipſorum attributis
proponere deberent, In qua admonebatur de puritate do-
ctrinæ comprehenſæ in Confeſſione Auguſtana, & quæ
de quibus rebus locutiones, ut inſcitæ & ſcandalum com-
plectentes, vitandæ eſſent: Cumq; ſæpe in adminiſtratio-
ne Sacramentorum, & matrimoniorum cauſis, ſepultura
& alijs Eccleſiaſticis muneribus, multa accidere ſoleant,
in quibus quid fieri oporteat vulgus Paſtorum in Pagis
non ſemper conſtituere poteſt, Ideò ad tales etiam caſus
inſerta erat inſtructio, Item de moribus & vita, quæ
Chriſtianos Sacerdotes deceret, exponebatur. Et, quod
hoc loco præcipuè indicandum, De Ceremonijs etiam
doctrina inſerta erat, quæ eſſent diuinitus inſtitutæ & im-
mutabiles, quæ ab hominibus, & mutari poſſent, & ex
hoc ſecundo genere, quæ abolendæ eſſent, quæ ſeruari
poſſent,*

possent, & per se essent adiaphoræ, Itemq; hæ adiaphoræ
Ceremoniæ, quando intolerandæ fierent libertati Christianæ
& impietatem haberent, quando seruari deberent, &
detrectationem atq; abolitionem haberent improbam &
animaduertendam. Postremo postulabatur in illo scripto,
vt Pastores ritus certos & eosdem præstarent atq; con-
seruarent, secundum formulam Agendorum temporibus
Ducis Henrici propositam, & à Doctore Crucigero &
Iona conscriptam, Neq; in hac parte quicquam propria &
priuata auctoritate mutarent aut noua introducerent, &
discrepantiam vt cauerent. De linea tamen veste, de qua
maximè postea tumultuatum ab inquietis illis fuit, et quæ
has regiones quasi terræ motu quodam concussit, & con-
tra quam vestem ita quidam disputarunt, vt Ecclesias po-
tius deferendas & vastitatem admittendam, Imò vitam
potius impendendam dicerent, quàm ea vt reciperetur, &
in secundam Tabulam legis diuinæ potius peccandum, si
fortè dubitaretur, quid ab horum zelo quæreretur, et quò
consilia horum tenderent atq; dirigerentur, ideò celebratur
vnius Zelotæ talis memorabile apophtegma, qui ad Prin-
cipem Anhaltinum professus fuit, se potius cædem perpe-
traturum, quàm vt lineam illam vestem indueret. De hac
igitur veste, quæ in eo libello leguntur, omninò putau-
mus transcribenda.

*Vestitus Sacer-
dotalis publicus,
ad cultum.* Post admonitionem de cultu, qui Sacerdotes dece-
at: subiiciuntur hæc verba, vt conuertimus. Sed in admi-
nistra-

nistrationibus Ecclesiasticorum munerum Sacerdotes
consueto ornatu utantur, qui & plerisq; in locis in usu est,
in concionibus & administratione Sacramentorū. Etiam
apud ærotos, vestem lineam, quam vulgo Choralem ap-
pellant, usurpent (Ea tamen ratione qua collegium Theo-
logicum Lipsicum una cum Superintendentibus aliquot
in Colloquio Lipsiæ Anno XLIII. habito, de hac re
censuit) sicut in alijs multis locis, ubi Euangelium doce-
tur, fieri solet & consuevit, & adhuc in his terris fit
maxima ex parte. Cum enim hæc res sit adiaphora, tam
est liberum nobis & penes arbitrium & optionem no-
stram sine grauatione cōscientiarum hoc retinere & usur-
pare, quàm abolere aut omittere, nisi quod cum ad speci-
em et decentiam hoc faciat, & Sacerdotes omnes non sint
æque benè vestiti, sepeq; relatum sit, quòd aliqui in admi-
nistratione diuinorum munerum eiusmodi vestitu ad po-
pulum, matronas & Virgines usi fuerint, quo homines
non mediocriter offenderentur, Ideò optimo consilio faci-
endum visum, ut ille usitatus habitus sine immutabilis ne-
cessitatis obligatione retineretur. Et cuperent Principes,
ut in ditionibus ipsorum hac in parte una quædam &
consentiens forma, quantum id fieri potest, præstaretur,
hac tamen conditione, ut omninò homines docerentur, in
his salutem non esse positam, neq; ut res ad hanc necessa-
rias usurpari. Item ne in ijs locis, ubi primum introdu-
cuntur, scandalum concipiant.

Hæc

1544.

res adiaphora

*Hæc fermè fuere in libro eo quem suo illo elogio
D. Lutherus ornavit, Atq; illa postea capita deliberatio-
ne habita, ab ijs qui conuocati erant, approbata fuere, &
decretum factum Lipsiæ, vt diximus, Anno XLV. die
XXVII. Augusti, subscriptis, vt fieri solet, nomini-
bus eorum qui præsentem tum & autores fuissent.*

*Cum igitur & ante id tempus, ditionis veteris sta-
tus hoc flagitaret, & illo mutationis factæ tempore ma-
gis faciendum videretur, vt de Ceremonijs ageretur, &
in vnâ formam harum consentiretur, Ideo in hoc con-
uentu Lipsensi anni XLVII. illud ipsum scriptum,
& Superintendentibus ijs, qui pristinae deliberationi anni
XLV. non interfuerant, & euocatis ex Academia no-
stra, & cæteris ditionum earum, qui primum in potesta-
tem Prin. Mauricij venerant, propositum fuit, de quo
iterum deliberaretur. Ad hæc igitur consultationis ca-
pita, ab vniuersis, qui tum conuocati conuenerant, & in-
ter hos & cum his à nostris etiam Collegis responsum
fuit hoc scripto, quod de germanico conuersum & ipsum
subiecimus. Complectitur autem Theologorum de reli-
gione sententiæ & voluntatis declarationem atq; pro-
missionum & petitionum quarundam, &
consiliorum certorum exposi-
tionem.*

Responsio

RESPONSIO THEOLOGORVM
ad Mauritij Principis Electoris
Scriptum.

LAVDABILEM & Christiano Principe dignam declarationem sententiæ & uoluntatis Celsitudinis uestræ, quæ nobis exhibita est, submisit cognouimus, agentes Deo gratias, quem oramus, ut Illustriss. Celsitud. uestram benigne regere & protegere, & his regionibus, quæ multis egregijs Dei donis affectæ sunt, salutarem pacem, uerum cultum Dei, honestam disciplinam, & ius & iusticiam per V. C. gubernationem conseruare uelit.

Cumq; C. V. disertis uerbis de se ipsa piè significarit, quòd propter gloriam Dei & propter salutem regionum & subditorum, Christianæ religionis puram doctrinam conseruare & prouehere uelit, neq; deficiendo, abusuum, qui uerbo Dei contrarij sunt, institutionem permittere, Hanc ob causam etiam Illustriss. Cels. uestræ gratias agimus, neq; dubitamus, C. V. ut laudatissimum & Christianum Principem Elect. tenere, in omni gubernatione hoc esse summum et præcipuum opus, ut uera Dei agnitio & inuocatio plantetur atq; conseruetur, sicut scriptum est: Psal. 11: Et nunc Reges intelligite &c.

Et ad illam declarationem C. V. hæc nostra est confessio, quòd Christiana subiectione Deo humiliter promittimus, & uestræ Cels. repromittimus, nos similiter in Christiana & pura doctrina, cuius mentio facta est, sicut hæc in Ecclesijs harum regionum pro concionibus docetur, & à pijs absq; sophistica accipitur, constantes manere cogitare, & in hac concordia consensum tueri uelle. Neq; enim ulli creaturæ in coelo aut terra illud mirabile consilium in Euangelio expressum, quod Deus immensa misericordia patefecit, immutare licet. Ideo filius Dei dicit Iohan. 14: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Ac ne quid hac in parte erretur, intelligi uolumus unicam æternam ueram doctrinam Catholicæ & Christianæ Ecclesiæ, quæ in Symbolis est expressa, cum qua & uniuersarum Ecclesiarum nostrarum Augustana Confessio consentit. Quo excludimus omnes Sectas Anabaptistarum, Sacramenta profanantium, abusus Pontificios, & quascunq; alias, quibuscunq; nominibus appellantur, quæ & in confessione nominatim sunt reiectæ.

Pollicemur etiam nos fidelem in necessarijs doctrinæ capitibus, quæ ad emendationem usum habent, sedulitatem præstituros, ut Timor Dei, fides, uera & Christiana inuocatio, disciplina, & morum honestas plantetur, Ad quam rem Deus sua gratia nobis asit.

Ad Christianæ autem doctrinæ & disciplinæ conseruationem necessarium est Ecclesias & Scholas pueriles uastatas instaurari, & non bene constitutis melius consuli, & quorum bonus adhuc status est, eas conseruari. In primis autem uideamus harum regionum per magni interesse, ut utraq; Vniuersitas Lipsensis & VVitebergensis conseruetur. Oportet enim præcipua aliqua loca esse, in quibus studia uigeant, & uera in omnibus disciplinis, & necessariorum linguarum atq; artium doctrina conseruetur, Quemadmodum & Deus ipse ad hanc rem in regno Israelitico scholam condidit, & postea Canonicorum uetustiora Collegia quasi Vniuersitates scholasticæ fuere, Antiochiæ, Alexandriæ, Constantinopoli &c.

Ac quod ad miseram & dissipatam Vniuersitatem Vuittebergensem attinet, manifesta res est, si nulla studia, & nulla superintendenda seu inspectio Ecclesiastica ibi est, in misera uicinia ditionis Electoris tristem Ecclesiarum uastationem & barbariam exituram.

Præterea consueuerunt iam uicinæ Ecclesiæ ordinationem Pastorum suorum Vuittebergæ petere, & in forma examinationis semper ibi uera diligentia usurpata fuit, quæ sine dubio ad concordiam in doctrina consensus conseruationem in Ecclesijs per Saxoniam, Marchiam, & Silesiam profuit.

Quod si dicat aliquis, hoc deinceps Episcopus ordinarios in singulis locis facere debere, Bonum quidem esset ipsos suum officium facere, sed ante oculos est, & manifestum hos illas necessarias res non curare.

Et hætenus ad hanc scholam commearunt, & ordinationem ab hac petuerunt non tantum uicinæ, sed exteræ etiam gentes aliqua, Hungari, Bohemi, & alij.

Velit etiam propter Deum V. C. considerare, multas ibi utiles operas, & inter alias disertam, elegantem, & ueram interpretationem Bibliorum, cum fide & diligentia confectas esse. Item multorum ibi ueterum laudatissimorum Principum Electorum monumenta & sepulchra esse, ut miserabilis res esset futura, si barbaries aliqua illa loca occuparet.

In utraq; etiam Academia, Dei beneficio, studia ita benè eoque ordine constituta fuere, ut nusquam alibi, ullis in regionibus, quod

quod docti norunt. Faxit Deus, ut restituantur in pristinum statum illum deinceps, id quod profectò omnibus intelligentibus consolationi esset futurum.

Ad hanc rem proderit aliquot ex prioribus Professoribus in ea loca reduci, & in Lipsensem Academiam Ioachimum Camerarium, de cuius consilio studia iuuentutis in linguis & Philosophia instaurantur.

Constituta etiam stipendia ab aliquot iam annis sunt ex redditibus Collegij Ecclesiastici Aldeburgensis, & monasteriorum aliquot, pro pauperibus Scholasticis, qui ex his regionibus oriundi sunt, de quibus exploratio fieri potest. Hæ eleemosinæ facile possent instaurari, & esset res Deo grata, & pauperibus magno subsidio.

In utraq; etiam Academia seuera animaduersione est opus, ne infamantia aut alia huius generis leuia & futilia, sed pro gratia, quam Deus largitus fuerit, utilia ad institutionem & disciplinam scripta typis exprimantur. Ideoq; Typographis mandatum, ne sine permissione Rectoris quicquam ad exprimendum recipiant.

Tertium est de consistorijs, & uisitatione Ecclesiarum & superintendentia. Consistoria esse Mersburgi & Misnæ necessaria res est, neq; hæc tolli aut aboleri debent, & causæ matrimoniales, & aliæ Sacerdotum, qui delinquant, ex terra Misnica, Voilandica & Thuringica eo delegandæ.

Ab his locis cum absit aliquanto longius Electoralis dicitio, omnino erit necessarium, ut VVittebergæ etiam sit Consistorium, neq; ad hoc constituendum alijs opus esset, quorum opera conducere rentur. Sed ex Professoribus Theologiæ & Iuris, qui absq; hoc ibi docent, aliquib. hoc munus peculiariter & nominatim imponi posset, quibus & merces aliqua pro ea opera constituenda esset. Etiam Notarium his adiungi oporteret, qui publico stipendio conducere tur.

His Ecclesiasticum iudicium in tota Electorali ditione committi posset. Quod si graues causæ ad doctrinam pertinentes inciderent, deberet totius Academiae consilium à Superintendente & consistorialibus assumi.

Mandanda etiam consistorijs uisitationis cura, hoc modo, ut idoneo tempore Notarii, suæ singuli iurisdictionis loca peragrarent, & apud Superintendentes & alios mores & uitam Sacerdotum & populi

populi explorarent, ne uel non coniugales consuetudines uel alia manifesta facinora ferrentur.

Superintendentes etiam ad doctrinam & ceremonias Ecclesiarum suarum respicere, & apud Pastores in Pagis curare debebunt, ut Catechesin Christianæ doctrinæ rudī ætati diligenter inculcent, & ut perficiant id quod à multis fit, ut die Dominica Pomeridiano tempore una hora ad interrogationes & recitationes huius cōstitutatur. Hoc utile esset in omnibus Pagis omnium Superintendentiarum seruari. Ad parentes quoq; hortationes usurpandæ, ut, quæ par est, seueritate liberos suos ad illam in templis institutionem cogant. Essi autem hæc puerilis ætatis exercitia tenue quiddam & exile esse uidentur, unum tamen de præcipuis muneribus hoc est, & ad conseruationem doctrinæ & disciplinæ ueræ neecessarium.

De ceremoniarum & rituum similitudine præstanda nostra sententia est, in præcipuis rebus diligenter hanc conseruandam esse. Si quæ uerò paræ dissimilitudines sunt de ijs, non est contendendum. Superintendentes etiam hac in parte prudentiam & moderationem usurpare sciant, ut scandala auertantur & conseruetur concordia.

Submisit etiam petimus, ut C. V. benignè mandare uelit, & ut præstetur curare, ut in oppidis & pagis pauperibus Sacerdotibus merces debita persoluatur. Ne quid etiam redditibus Pastoralibus subtrahatur. Item ut ædificia pastoralia facta tecta præstentur, de quo expresse mandari oportet, ut in oppidis Consules & consilium publicum, & ruri ijs, quibus ædium Ecclesiasticarum cura commissæ est, assumpta opera eorum, qui præsunt in præfecturis Principibus, ædificia inspiciant, & collapsa instaurent.

Cum etiam miseri quidam ex Sacerdotum ordine, & alij, belli tempore uocibus quibusdam deliquerint, Oramus suppliciter & propter Deum, ut V. C. omnibus illis ignoscere, & benignitatem atq; clementiam erga hos usurpare uelit, quomodo etiam Dauid & alij laudatissimi Principes post bellum talia uulnera benignitate & clementia sanarunt. Et dicit filius Dei: Beati misericordes. Tum nos etiam in omnibus concionibus & sermonibus nostris fideliter hortabimur ad reuerentiam & obedientiam omni superiori potestati obnoxie præstandam, & nos quoq; ipsos, sicut fideles subditos par est facere, obediētes & quietos atq; pacificos præstabis mus, & tam doctrina quam uita nostra gloriæ Dei & paci diligenter inseruiemus. Hæc misera & calamitosa uita multis infirmitatibus

bus obnoxia est, quod omnes, qui in gubernatione sunt ipsi in magno labore & cum magna molestia sua experiuntur. Ideo petimus submis-
sisse, ut V. C. etiam nos benigne ferre, & cogitationem suscipere
uelit, quomodo senio confectis & corporum & ualitudinis imbe-
cillitate atq; uitio laborantibus, qui propter inualitudinem munus su-
um curare amplius non possunt, his igitur, quomodo unde alantur
constitui posset, ut loco horum alij, quorum usus esse queat, recipi
& alij possint.

Pauperes etiam Pastores cum moriuntur, & uiduas cum li-
beris patre orbatis statim decedere oportet, his etiam quomodo
subsidio aliquo consuli possit. Cum etiam in executione eorum, quae
mandantur posita sint omnia, Petimus submisisse ut V. C. seuerè, &
Nobilitati & Praefectis & Oppidanis Magistratibus mandare uelit,
quaecunq; C. V. sanxerit, ea ut obnoxie seruentur, ut curare studeant.

*Hec igitur Illustriss. Principis Electoris & The-
ologorum nostratium coniunctio atq; consensio, ad Reli-
gionis veritatem tuendam, quin voluptatem aliquam al-
latura sit non iniquis lectoribus non dubitamus, qui &
ex his quae narrauimus vtriusq; partis in conseruanda
doctrinae puritate, studium, curam, diligentiam, indicare
poterunt.*

*In primis autem hoc loco peculiariter monendi le-
ctores, ut obseruent & memoriae mandent quod haecenus
narrata docent, nimirum, hoc ipso tempore, cum de Au-
gustano libro, qui Interim cognominatur, nihil adhuc
quicquam sciretur, multo minus receptio illius postulata
esset. Hoc igitur ipso tempore, & anno tertio & quarto
praecedente, id est, tribus ferme continentur succedentibus
annis à Principe Mauricio & hoc actum esse, & regio-*

nis res eum, quod docuimus, facere coëgisse, vt de ritibus
& consensione in vnam & certam formam horum labo-
raret, fuitq; in his terris de hac eadem re XLIII. &
XLV. & hoc etiam XLVII. anno Lipsiæ consulta-
tum, vt ex his quæ hætenus narrauimus, planum fit,
Quod ijs, qui de libri Augustani publicatione has actiones
primum natas, & impio Pontificijs assentandi studio ex-
titisse calumniati fuere, opponatur.

Etsi igitur quid de similitudine rituum constituen-
da responsum sit à Theologis iam est perscriptum, tamen
illud scriptum Lipsiense anni XLV. tum recognitum
& ab vniuersis Theologis denuò approbatum fuit. Quod
vero Comitia Augustana instarent, differendam vsq; ad
finem horum illius promulgationem esse iudicatum fuit,
Quanquam illo tempore si id scriptum editum fuisset,
quantum suspicionum & calumniarū atq; eorum malorū,
quæ ex his sequuntur auersum fuisset, nemo non videt.

Ad hoc verò Theologorū scriptum responsionis lo-
co exhibitum Princeps Mauricius per scriptum alterum,
repetita primum voluntatis & sententiæ suæ de religione
vera conseruanda declaratione, postea de animo suo, quo
illam redditam suæ declarationem, promissiones, petitio-
nes, & consilia Theologorum accepisset, testatus fuit, &
de reliquis singulis perbenigne respondit & promisit. De
instauratione quidem Academiarum in hanc fermè senten-
tiam, vt de germanico conuertimus;

MAVRI-

MAVRICII PRINCIPIS ELECTO-
ris Saxonie ad petitiones Theologo-
rum declaratio.

VOLVMVS utramq; Academiam uero consilio instaurare, & ad gloriam Dei conseruare, benigne nobis persuadentes, Professores de diligentia sua nihil omisso, sed una cum doctrina professione curaturos & adiuturos omnia, quae ad pacem, tranquillitatem & concordiam faciant,

Ad conseruationem etiam in hac urbe Academiae nostrae accersi curauimus M. Ioachimum Camerarium, & expectamus ab ipso, quod quamprimum id fieri possit, huc ille ad locum suum sit reuersurus, & assumpto consilio uestro, Magister Philippe, studia & Academia in hac urbe ut instaurentur, operam sit daturus, sicut de uestra, Magister Philippe, diligentia, nihil dubitamus.

Atq; de Vuittebergensis Academiae instauracione aliquanto etiam antè benigne Princeps Mauricius promiserat Electoralis ditionis ordinibus, equestri & oppidanorum, qui cum ditionem illam occupanti in arce Vuittebergensi, fidem iurarent, more solenni, idem hoc suppliciter petiuerant, ut Academia instauraretur, reuocatis in urbem prioribus lectoribus & in primis Philippo Melanthonem, ut illa Theologorum de hac tam sollicita petitio officiosa magis quam necessaria fuisse videri possit, quod & de sequentibus magis cognoscetur.

Promisit etiam de ijs qui ex politico & Theologorum ordine contra ipsum grauius locuti fuerant, quod propter

propter intercessionem à Theologis factam, aduersus illos eum se præbere vellet, vt planum fieret vniuersis, se benignè potius quàm iure rigido agere studere, atq; consignatas quasdam voces concionatorum quorundam Theologis tum exhibuit, de quibus quid fieri debere censerent, interrogauit, & de ijs qui belli tempore preces pro ipso facere omisissent, nonnihil questus fuit. Sed & res tum composita, & culpa remissa, & venia ijs qui deliquerant, benignè concessa fuit.

Præterea ab Illustriss. Principe Mauricio duarum tum rerum mentio facta est, quæ quod solæ ex omnibus illius conuentus actionibus in maleuolorum reprehensionem incurrerunt, minimè fuere dissimulandæ, ne callidè & non optima cum fide narrare videamur. Sunt autem hæ: Vt in Concionibus sacris à contumelijs non necessarijs abstineretur, & de publica precum formula conueniretur, qua Concionatores ad populum vterentur, de quorum altero monuit, alterum ut fieret postulauit.

*infamata
in simulo.* Hæc ab inquietis tum manifestis calumnijs deprauata & corrupta, atq; insimulationibus falsis & odiosis infamata fuere. Spargebantur enim ab aliquibus, & odia hoc modo aduersus Principem vehementissimè incitabantur, postulatum fuisse, ne contra Rom. Pontificem in concionibus sacris diceretur, neue abusus & superstitiones ab hoc genere introductæ arguerentur. Quod vt falsissimum esse planum fuit, verba capitis huius de scripto illo Prin-

illo Principis ex germanico, vt alia, conuersa, subiectimus, quorum hæc est sententia:

ET expectamus à uestra beneuolentiâ & uobis amanter & prorsus, inituros uos eam rationem, ut pro concionibus uerbum Dei doceatur, & uera confessio huius edatur, & populus fideliter instituatur, quibus in rebus, ipsius consolatio & salus consistat, & contumeliosa dicta, & non necessaria atq; ignominiosa notationes, quæ ad Christianam uitam parum conferant, uitentur. Quo non intelligi uolumus, impios Pontificis abusus, falsam doctrinam, & cultus falsos, quoties necessitas postulet, ijs uerbis, quibus decet, & quæ ad homines meliores reddendos usum afferant, notandos non esse, sed ut in hac re id uitetur, quod non est necessarium, & parum fructus affert. Inprimis autem nostræ regiones ad nos retulerunt, ut auertere uellemus, ne quid de bello præterito disputetur, neue pro concionibus pro aut contra hanc uel illam partem dicatur, sed à Deo salutaris pax & tranquillitas petatur.

Hæc igitur uerba sunt non postulationis, quanquam & postulatio si usurpata fuisset, non posset iure reprehendi, sed admonitionis, & quidem moderatissimæ illius, quæ an & per se & illorum temporū cōsideratione, iure culpâri possit, legentium iudicio permittimus, cum intelligentibus quidem quo directâ hæc sint, minimè obscurum esse possit, Nam Cæsaris nomen ita tum odiosum erat, vt plane & expressis uerbis de hoc edici non uideretur consultum.

De precibus autem caput, solum fuit, ad quod à Theologis tum responsum postularetur, quodq; per se postulationem complecteretur, cætera admonitiones & significationes habuerunt. De his igitur similiter spargebatur, assen-

tur, assentatorium hoc esse, & Flacius formulam etiam ipsam innuadere ausus fuit. Sed huius etiam capituli verba de Principis scripto germanico conuersa subiiciamus. Petimus & postulamus à vestra beneuolentia & vobis, vt in aliquam precum formulam consentiatis, qua Concionatores non tantum in hortationibus ad preces faciendas vtantur, sed quæ de Charta etiam præeatur, vt populus non tantum hortationes audiat, sed etiam quod ore sequatur, & ita preces faciat. An verò vel supernuacanea vel impia hæc petitio et postulatio Principis illo tempore fuerit, & Theologos obsequi par fuerit, intelligentes & pij facile constituent, ad reliquos disputari non attinet. Formula igitur tum à Theologis composita & approbata fuit, qua Ecclesiæ piè vti possent, quæ de Principe id precatur, quod scripta responsio à Theologis exhibita orat, quam supra exposuimus. Sed extiterunt postea quidam *καλοῦντες ῥήτοριον τοῦ τῆς εὐσεβείας*, sed Iudaicum quendam, qui extrema potius omnia sibi accersere vellent, quàm formulam illam vsurpare aut sequi, vt infra in Cellensibus exponitur. De illa igitur vt indicari possit, rectè ne an secus & reprehensa & detrectata tantopere fuerit subiiciendam etiam ipsam hoc loco ad rei memoriam putauimus, cum hæc omnia pro se ipsa causam dicant. Quæ de Germanico conuersa talis est.

FORMVLA PRECATIONIS.

Omnipo-

Omnipotens æterne uerissime Deus, pater Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ unâ cum filio tuo Iesu Christo & Spiritu Sancto, agimus tibi gratias toto pectore, quod immensa misericordia te nobis patefecisti misso filio Iesu Christo, & prolato arcano & admirando decreto de redemptione generis humani, & colligis tibi æternam Ecclesiam per ministerium Euangelij & Spiritum sanctum, & præbes hospitia Ecclesiæ, & res uitæ sustentationi necessarias. Hæc & alia beneficia confitemur uerissime tua dona esse, & abs te nobis propter Filium tribui & conseruari.

Confitemur etiam multis nos peccatis multipliciter pollutos esse, & ueris atq; ardentibus doloribus cordis deploramus, quod contra normam iusticiæ tuæ peccauerimus, ac precamur, ut conueras nos ad te, & cōdones nob. omnia peccata nostra propter dilectū filium tuum Iesum Christum, & Spiritu sancto tuo accendas in nobis ueram fidem & ueram obedientiam, & regas nos, ut sicut serio propositum nobis est, auxilio tuo emendemus uitam, & tibi obediamus.

Oramus etiam propter Iesum Christum filium tuum dilectum, ut inter nos & in his regionibus perpetuò tibi colligas Ecclesiam, & in ea puritatem ueræ doctrinæ conserues, ut te uera inuocatione colamus, & tibi obediamus, & in omni æternitate te celebremus & diligamus. Ad hanc rem largiaris Ecclesiæ fideles Doctores & Pastores, qui recta docendo, & exemplo piæ uitæ gloriam tuam illustrent & prosint Ecclesiæ.

Oramus etiam propter Iesum Christum filium, ut his terris largiaris piam, salutarem & tranquillam gubernationem, & Cæsaream Maiestatem ac nostros Principes tuearis, ac Spiritu sancto tuo regas, ut tota ipsorum gubernatio seruiat gloriæ tuæ, & ipsis ac subditis sit tranquilla ac salutaris. Confirmes etiam Principes nostros in pio proposito tuam gloriam, ueram doctrinam & honestatem disciplinæ conseruandi. Etiam Magistratus huius urbis clementer gubernes ac tuearis.

Precamur etiam, ut res terra nascentes (quas largiris, ut in hac uita genus humanum sustentetur, & te agnoscat & inuocet) foueas & protegas, & panem quotidianum benignè nobis præbeas. Et quia tibi nota est ingens imbecillitas nostra, & promissisti te magnitudinem iræ aduersus peccatum temperaturum misericordia pro-

pter intercessionem dilecti Filij tui, oramus, ut poenas, quas merito sustinemus, clementer mitigēs, & afflictos omnes, qui te inuocant, consolēris Spiritu sancto tuo, ut in uera fide & uera inuocatione maneant constantes, & in omni æternitate misericordiam tuam celebrent, Amen.

Atq̃ hæc sunt, quæ hoc conuentu Theologis proposita, & ab his acta fuere, quàm breuiter id de actis excerpti potuit.

Dimisso conuentu cùm huc reuersi essent nostri, quod iam de voluntate & consilio Principis de instauranda hac Academia certò & publicè constaret, Ideò Rector Academiæ etiam de peculiari insuper Princ. Electoris mandato absentes Professores diuersis ex locis, in quæ quisque concesserat, ad suas quenq̃, pristinas operas missis literis reuocat, significata Principis voluntate. Laborarat de his reuocandis iam antè etiam Electoralis ditio, vt narrauimus, et à D. Philippo iam dudum Senatus Urbis Vuittebergensis ad illam primam de instauranda Academia promissionem factam, sollicitè & amanter atq̃ officiosè per literas petierat, vt redire vellet, & Collegas veteres vt reducere conaretur. Sed cùm D. D. Pomeranus, D. Cruciger, D. Fendius, & M. Paulus Lipsiam ad conuentum venissent, & D. Philippus tum VVimarie esse diceretur, Missi sunt à Principe Elect. Mauricio, qui eum quærerent, cum mandatis his fermè: Principem de Academiæ VVittebergensis instauracione constituisse, de qua cùm absq̃ Philippi opera atq̃ præsentia, præclara spes nulla con-

la concipi posset, cupere Principem Electorem, ne hanc
& Academiæ & Ecclesijs in his terris, quarum salus ei
tūm simul cōmēdabatur, subtrahere vellet, Et cū de hoc
& alijs iam in cōuentu, qui Lipsiæ haberetur cōsultationes
futuræ essent, ne ad hunc venire grauaretur. Sed discesse-
rat iam Wimarum D. Philippus, expeditis rebus suis, &
reuerſionem inde in hanc urbem priuatis de causis institu-
erat, etiam propter deposita, apud se, & in ædibus suis,
multiplicia, neq̃ parui precij, & iam Merespurgum vsq̃
ad Principem Georg. Anhaltinum &c. profectus fuerat,
vbi Legatus ab Electore ad eum venit, quem ad conuen-
tum Lipsiam fuit secutus, in quo deinceps post declaratio-
nem Principis supra expositam, operam suam Academiæ
Wittebergensi denuò ille condixit, & huc statim se con-
tulit, quodq̃ à discipulis fermè solitudo adhuc esset, priua-
tim inter multiplices occupationes libellum Dialecticum
elaborauit, vt is fieret, qui iam est.

Reliqui igitur Professores postea ad hanc Rectoris
significationem & ipsi huc sunt reuerſi, vt Mense Octo-
bri, qui erat à conuentu hoc Lipsensi tertius, reductis
Professoribus, & confluentibus discipulis publicæ operæ
inchoarentur, cū cœtus Scholasticus dimissus esset, pub-
lica significatione, ex sententia Principis tūm nostri Io-
hannis Friderici Electoris &c. proposita, die 6. Nouem-
bris Anni superioris, qui fuit XLVI. vt dissipatio illa,
quæ de calamitoso bello extiterat, durarit ad menses 11.

quo eodem mense Ioach. Camer. ad Acedemiã Lipsensem redijt. Etsi autem ab alijs terris, & ad aliarum regionum Academiã & Scholas opera nostra literis & per legatos expetita, & honestissimæ conditiones ab externis Regibus, Principibus & Ciuitatibus Imperialibus, plerisq; nostrum latæ fuere, Quod tamen spem de instauratione Academiæ huius abijcere non possemus, Ideo ante q̃ de hac quid futurum esset, cognosceretur, alijs operam condicere pepercimus, & postea ad talem declarationem voluntatis suæ Principis Elect. et benignissimam reuocationem huius, suo se quisq; loco restituit, cum pietatis, humanitatis & officij rationes hoc à nobis flagitare viderentur.

Neque enim vlllo modo deferenda nobis ea loca, aut quantum in nobis esset, vt vastitas aut solitudo in ijs fieret, committendum putauimus, in quibus & veritatis doctrinæ cœlestis instauratione, & optimarum artium explicatione, à Reuerendo viro Doctore Martino Luthero & alijs, non tantum his terris, sed multis etiam alijs, & orbi propemodum terrarum vtiliter fuit inseruitum, & quibus locis veræ religionis cognitionem, & ea quæ in nobis non contemnenda alijs viderentur, deberemus vniuersa, Et in quæ loca diuinitus suo quisq; loco esset collocatus, vt diuina & humana obligatione multipliciter ijs essemus deuincti. Atq; vt semel dicamus, neq; monumenta præclariss. Academiæ Illustrissimorum Principum Electorum Saxonie trium, quorum benignitate & protectione
tanta

tanta ad nos & alios beneficia peruenerunt, neq; Academi-
am matrem, & talem matrem, neq; locum & statio-
nem nostram, in quam Deus nos collocarat, & sedes om-
nino iam quasi patrias quasdam deserendas, neq; sine cau-
sa, & non necessarijs migrationibus familias nostras af-
fligendas iudicauimus. Quod factum nostrum Deus, vt
pie interpretari possumus, mirabilibus euentis approbauit.
Cum enim & annonæ caritatem, & Pestilentie malum,
ex ijs quæ in his locis acciderant, & inter milites qui in
praesidio relictæ erant, & Scholasticos nostros turbas
multiplices metui necesse esset, Propitius Deus hæc om-
nia mala clementer & mirabiliter auertit. Neq; enim an-
nona multis annis vilior in vrbe, & contagiorum nihil,
turbarum autem perparum fuit, & celeriter tanta Scho-
lasticorum multitudo confluit, quantam nunquam ante
à primo foundationis tempore hic collectam senes nostri
meminerunt. Quod propter gloriam Dei hoc loco com-
memorandum censuimus, cuius misericordiæ & benigni-
tati hæc quoq; beneficia ascribimus, & gratiam pro his,
vt Christianos homines facere par est, omnipotentia ip-
sius confitemur.

Etsi autem hoc factum nostrum eiusmodi est, vt
non cur factum sit disputari oporteat, sed si aliter factum
fuisset ad excusandum difficultatem esset maximam habi-
turum, tamen hæc, & ad Deum pia, & ad homines sa-
nos honestissima consilia nostra, & quæ cælum & terra
appro-

approbasse videri possunt, ab inquietis tantum non desertionis & prodicionis nominibus sunt notata, Qui ubi causas accusationum suarum exposuerint responderi eis poterit, quod ad maledicta, quæ nullis argumentis probantur, fieri non potest, quorum hominum quantumvis est proiecta audacia, tanta tamen, ut nobis persuademus, non erit, ut aliquo statu rerum Germanicarum illas sint publicaturi, quanquam profectò hoc ipsum maliciam istorum omnium maximè & grauissimè refutat, quod ex ijs quæ hætenus narrauimus, quid illi obtrectatores nostri egerint atq; quæsuerint, obscurum esse non possit. Itaq; in præsentia mentionem hanc tantum inserere, contendere cum ipsis minimè libuit.

De Philippo tamen Melanthonè comperimus, quosdam ex susurrectionibus & insimulationibus improborum, suspiciones concepisse, quod condictam alijs operam suam deseruerit, de quo in præsentia hoc tantum ijs, apud quos de calumnijs & obtrectationibus maleuolentissimis suspiciones extiterunt significare libet, rem minimè ita se habere, & crimen hoc esse confictum improbissimè. Auctores autem illos & monemus & oramus, ne plura dicendi necessitatem nobis deinceps afferant. Nam quod de D. Philippi Melanthonis & nostrum omnium reuersione honestissimè & verissimè ad quoscunq; quocunq; tempore dicere possimus, non est nobis defuturum.

CON=

CONVENTVS
THEOLOGORVM, ET
DELECTORVM EX ORDINI-
bus Politicis Misnæ habitus Anno XLVIII.

Mense Iulio.

IN hoc Conuentu prima de Libro Augustano in his
terrīs suscepta fuit publica consultatio. Cum autem
ex eo Libro nostræ Ecclesiæ primum suspectæ factæ sint,
& hoc fundamento Flacianæ calumniæ & Complicum
huius nitantur vniuersæ, quòd & Princeps ad hunc reci-
piendum se obligasse, & à Theologis idem postulasse dica-
tur. Antè igitur quàm de ijs, de quibus in hoc Conuen-
tu actum deliberatumq; fuit, narremus, repetendæ à pri-
mis initijs occasiones atq; causæ deliberationum illarum, vt
res flagitat, aliquantò copiosius. Ac primum quidem
omnium doceri oportet, quid ab Illustrissimo Principe
Mauricio Elect. de illo Libro cum Imperatore actum sit,
& qualem se in hoc toto negotio Illustriss. Princeps noster
gesserit, ita simul & quid à Theologis nostris factum sit,
demonstrari poterit. Atq; hæc ita narrare conabimur, vt de
nostri Principis actionibus commemorantes, ab aliorum,
quantum id fieri potest, mentionibus abstineamus, etsi
quid quisq; egerit, minimè est obscurum. Cum igitur
paucis diebus post conuentum Lipsicum, de quo narraui-
mus, ad Comitìa Augustana venisset, quorum initium fu-

it Calend. Septembris, in eas deliberationes incidit, quibus Germania ita est turbata, ut ne nunc quidē tranquilla constiterit, & ijs rebus hac etiam scriptionis huius nostrae vniuersae necessitas nobis afferatur. Cum enim Carolus Impera: semper de componendis rebus laborasset, in illis etiam Comitibus Augustanis de hoc deliberatum fuit, quomodo interim, dum de religione controuersiae explicarentur, aliqua pax inter ordines Germanicos constitui posset, vel bella saltem & tumultus & motus populares reprimerentur.

Et quidem, ut consilium de celebranda Synodo nunquam deposuit, dum Imperij administrationem retinuit: Sic tunc deliberationes de religione à Synodi mentione inchoauit, & de controuersijs ad Synodum reijciendis quaedam ad Imperij ordines retulit, ut qua iusta ac legitima cognitione dyudicationeque controuersiarum dissidia tollerentur ex Ecclesia, maturo consilio constituerent. Ad hanc Synodi mentionem consultus ab Electore Mauricio Philippus Melanthon, cum de forma cognitionis & iudicij in Synodo seruanda, tum de quibusdam ad Tridentini conciliabuli decreta pertinentibus, suo loco respondit paucis. Mature autem missis literis ex Augusta de Concilio Princeps sciscitatus fuit, quibus & Theologos monuit, ut ad iter parati essent. Futurum enim existimauit, ut vel de Concilio sint consulendi amplius, si deliberationes procederent, idque ex propinquo commodius fieri posse, vel de

de religionis cōtrouersijs collatio institueretur, qualis sus-
cepta sepe fuerat, Responderunt autem Theologi Princi-
pi hac epistola, & de Synodo responsio aliquanto post
missa fuit, quæ sequitur:

GRATIA & pax à Deo Patre per unigenitum eius filium
Iesum Christum Dominum & Saluatorem nostrum. Illu-
strissime Princeps Elector, Domine clementissime. Propositi-
onem Imperatoris de Concilio & Celsitudinis uestræ literas ea qua
par est submissione animi & humilitate accepimus, de quibus non
possumus non, quam concepimus sollicitudinem Celsitudini uestræ
indicare. Videmur animaduertere, quod cudatur Interim, quod
multi ordines de doctrina nobiscum consentientes non sunt recep-
turi, unde noua & tristiora bella exorientur. Quapropter & auxilio
Dei ad eam rem & maturo consilio opus erit, & totum hunc cona-
tum nos uehementer extimescimus.

Esset uero per sese res grauis futura, si nostræ Ecclesiæ nouis
mutationibus turbarentur, & uere pium, Christianum ac utile esset,
hunc statum in quo nunc sunt, nostris Ecclesijs relinqui. Sed quia
nondum scimus ad quas res euocati simus, & qui communibus de-
liberationibus præterea sint adfuturi, C. V. euocationi submissè
obtemperabimus. Nihil malleus aliud, quàm conseruari pacem
& tranquillitatem in Ecclesijs & regionibus, nec delectamur non ne-
cessarijs disputationibus, sed sunt res aliquæ necessariae ad Dei glori-
am, de quibus reuerenter nostram exponere sententiam parati su-
mus. Omnipotens Deus Cel. V. clementer tueatur & regat, & tri-
buat his terris salutarem gubernationem & pacem. VVitebergæ
24. Ianuarij Anno 1548.

Caspar Cruciger D.
Georgius Maior D.
Philippus Melanthon.

RESPONSIO PHILIPPI ME- lanthonis de Synodo.

DE Synodo simplicem & ueram sententiam meam breuibus
indicabo. Omnes Magistratus Christiani, Imperator, Re-
ges, & Principes hoc debent Deo, ut quotiescunq; mouen-
tur certamina de religione, præsertim in pluribus regionibus, co-
gant

gant iusto & legitimo modo Synodos generales uel nationales, ne gloria Dei corruptelis doctrinæ deformetur, & turbetur recta piorum inuocatio, quia scriptum est: Dic Ecclesiæ. Hæc fuit consuetudo in Ecclesia inde usq; ab initio. Nec tantum concilia uniuersalia à Constantino, Theodosio, Arcadio, Martiano in urbibus, Nicæa, Constantinopoli, Epheso, Chalcedone: sed & Nationalia in Hispania & Germania celebrata esse legitimus. Suntq; concilia, iudicia Ecclesiæ propria & ordinaria, in quibus homines idonei, ad audiendas, cognoscendas & decernendas controuersias deligi atq; adhiberi debent: quod ut fiat, summi magistratus, ut præcipua Ecclesiastici corporis membra præcipua cura præstare debent.

Cum ergo concilia sint ordinaria iudicia, quæ habet Ecclesia, ad ea utraq; pars conuocari, & audiri utraq; debet. Nec à quosquam exigi debet obligatio ad approbationem eorum, quæ fuerint pronunciata ante cognitionem, sed, sicut fieri solet in iudicijs rectè constitutis, permittenda est libera cuiq; expectatio sententiæ, quæ feretur: cui qui parere recusat, is quod euenerit postea, sustineat.

Omnia defugi & detrectari iudicia & Synodi omnes nullo modo possunt. Oportet enim in Ecclesia iudicia esse, nec poterunt non offendi peregrinæ nationes, si audiuerint, nullius prorsus nos Synodi iudicia subire uelle. Sed iniustum est Imperatorem Principes Electores & reliquos status Imperij cogere uelle, ut prius se obligent ad probanda & seruanda decreta Synodi, priusquam illa cognitis & dijudicatis causis statuatur. Nam concilia non sunt compromissa, sed ordinaria & legitima iudicia, in quibus, qui deliquisse conuincetur, poenam expectet. Sed institui illa iudicia & exerceri legitimo modo conuenit.

Quod uerò dicitur, Quorsum attinet celebrari Synodos, si obedientia decretis præstanda detrectetur: Item Conciliorum decreta oportere rata esse & sine recusatone seruari: Ad ista uerissima responsio est: Talis obedientia ante Synodi celebrationem & causæ cognitionem ac dijudicationem postulari nec potest nec debet, & concilia constat fuisse dissimilima. Item si ante Synodum spondeatur obedientia, confirmabitur in Pontificijs & Monachis, qui fiducia huius promissi molientur clam, ut omnia ipsi gubernent, audacia concludendi, quæ libebit, quia ex sponsione obedientiæ scientius potestatemq; contra dicendi omnibus ademptam esse.

Neq;

Neq; unquam in ueteribus Synodis, ut Constantini tempore peti- tum fuit, ut ante cognitionem promitteretur obedientia de illis, quæ concluderentur. Sed postquam in urbe Nicæa decretum factum fuit, Constantinus id sua subscriptione comprobauit, & ut idem reliqui facerent, postulauit. Et non est obscurum intelligentibus omnibus, quæ in iudicijs talibus sit ordinaria & legitima forma processus, præsertim in rebus pertinentibus ad Dei gloriam & salutem conscientiarum.

Quod uerò aliqui Imperij ordines consulunt, uel etiam Imperator ipse flagitat consensum de continuatione Synodi in urbe Tridentina inchoatæ, de hoc quantum ad me, respondeo, me talem consensum non aliter intelligere, quàm de approbatione decretorum, quæ iam facta sunt. Cum autem inter illa decreta aliqua certò & manifestè sint falsa & contraria ueritati, nullo modo illorum decretorum approbationem suadere possum, neq; his unquam conscientiam meam onerabo. Nam ut non dicam de primis articulis, in quibus nihil admodum tractatur dogmaticum, duorum uolo meminisse, in quibus de peccato originis & de fide ac iustificatione statuitur. Scio dicere solere aliquos, non nimis scrupulosas censuras agi debere in simpliciter dicta. Neq; ego quæ uera sunt aut deprauabo, aut reijciam. Sed dico contineri in his duobus articulis aliqua quæ uera sunt; sed contra principalia, quæ insunt certò, falsa & ueritati diuinæ contraria sunt, ut in decreto de iustificatione clarè exprimitur, Errorem esse, sic docere, quod fide statuendum sit hominem habere remissionem peccatorum & Deo placere. Item cum dicitur, quod iusticia Christi nobis donetur, non debere intelligi, quod accepti simus, & placeamus propter iusticiam Christi, sed propter nostram mundiciem & dignitatem, quæ in nobis informatur & efficitur idèò, quod filius Dei pro nobis passus est. Item, cum dicitur; Dilectionem esse, per quam sumus principaliter iusti, & non fidem, quæ consistat etiam cum peccatis mortalibus, & contra conscientiam. Nihil interpretabor aut detorquebo ueteratoriè, sed certo & reuera genuinus sensus illius decreti prorsus aduersatur ueræ doctrinæ de reconciliatione & iustificatione fidei, quæ traditur in nostris Ecclesijs.

Item laudantur in illis decretis indulgentiæ, & aqua iustralis. Item dicitur, prauas inclinationes in homine, reliquam imbecillitatem & dubitationes de Deo, non esse peccata.

Quamquam ergò futuros non dubito, qui impias has & falsas partes decretorum pingent & excusabunt, & dicent, tranquillitatis causa generalibus uerbis expositas esse: tamen ego neq; his pistoris sophismatum meam conscientiam grauabo. Neq; ipsas impias partes unquam approbabo. Neq; obscurum est ex his ipsis, qualia sint futura decreta de Missa & inuocatione Sanctorum. Neq; ad concordiam hæc decreta profutura esse cuius consideratu facile est. Oppugnabuntur enim à plurimis, & iam decretorum, quæ extant, refutationes editæ sunt. Deniq; hoc ipsum decretum de fide & iustificatione contrarium est illi, quo Ratissponæ Anno 1541. inter nos & aduersarios consensus constituta est.

Si ergò legitima iudicii forma Imperator uti uult in Synodo generali, necessarium erit, ut quemadmodum consultatio Electoris censuit, nos autoritate publica accersamur, & audiantur responsiones & declarationes nostræ, & ab Imperatore idonei & intelligentes iudices deligantur, qui de causa cognoscant. Postea quid secutus sum sit, quilibet expectet. Nec de ordinario processu cognitionis, quid consulam aliud, uideo.

Si uerò apud Imperatorem obtineri posset, ut non hac, sed alia ratione & uia, de qua etiam deliberatum fuit in conuentu Spirenfi, experiatur compositionem controuersiarum, scilicet, ut deliberala partis utriusq; de controuersijs apud ipsum deponantur, hoc tentari si libuerit, primo poterit.

Ego in hac sum sententia, perpetua fore in hac uita ueritatē celestis doctrinæ certamina cum erroribus & deprauationibus, quas alij alias inuehent, & rectè sentientes, ac uerè Christiani sub cruce erunt, & afflictiones sustinebunt multiplices & uarias, propter ueritatis confessionem.

Philippus Melanthon.

Erant autem qui in illis tū deliberationibus simul monerent, nisi aliqua in religionis negotio facta conciliatio esset, pacem in ciuilibus rebus firmam constitui nullam posse. Et hac de causa à quibusdam, ut notum est, forma conciliationis talis composita fuit, & de hac ad Cæsarem relatum, esse eam eiusmodi, qua seruata, interiecto tempore

LIBER INTERIM

pore vsq; ad Cōcilij dijudicationem, pax inter Principum ciuiles administrationes esse posset, Vnde & cognomen ei natum, vt INTERIM appellaretur.

Erat ille Liber non dissimilis ei, quem in Comitij
Ratisponensibus, & colloquio ibi de religione habito,
Imperator proponi curauit, Anno M. D. XLI. Per se
verò totus & captiosus, & non solum obscuris & inexpli-
catis, sed etiam prorsus falsis, vera inuoluens, & vt
plinius dicamus, vera falsis, perspicua obscuris, certa du-
bijs, minus intricata perplexis commiscens, vt contineret
simul, vera, falsa, dubia, deprauata. Et quod Epiphanius
de Sampsaëis scribit, à Nazarenis hos excitatos, neq;
Christianos esse neq; Iudeos neq; Græcos, sed dum sim-
pliciter medij quidam esse velint, nihil esse. Id de illo etiam
libro dici possit. Neq; enim Pontificia omnia, neq; nostra-
rum Ecclesiarum doctrinam veram, per omnia appro-
bans, medium aliquid introducebat, quod veri parum,
falsitatis plurimum continens, neutrum videri poterat,
vel nihil etiam prorsus. Itaq; hic etsi manifestè quædam
falsa atq; impia complectebatur, tamen admiscebantur,
pugnantia quædam, quo præstigiæ fiebant eiusmodi, vt
cum suspectus haberetur à plerisq; non tamen vniuscuiusq;
esset, omnia in quibus fraus subesset ostendere atq; expli-
care, sed doctissimis etiam & exercitissimis res operosa
fieret, vnde & multis ille imposuit.

Quod tamen Cæs. Maieſt. persuaderetur recipi il-
lumi

lum librum per omnia à nostris Ecclesijs posse, ideo
postea & publicatus, & ut reciperetur atq; seruaretur,
postulatum fuit, qua in parte, ut Germania post calami-
tosissimum bellum magis etiam ab illo ærumnifero libro
affligeretur, in causa fuit dissensio eorum, qui si cum me-
lioribus sententijs se coniunxissent, & à patria communi,
& Principe Mauricio, & his terris, ea mala cum quibus
aliquot iam annos conflictatur, & quibus nunc etiam
afflictatur, vel auertissent prorsus, vel mitigaturi saltem
non mediocriter fuissent. Ipse certe Mauricius in eas diffi-
cultates, de quibus infra cognoscetur, minimè fuisset cõie-
ctus. Quæ omnia cum notæ res sint & nimis quidem illæ,
plura de his dici in præsentia nihil attinet.

Duobus igitur mensibus antequàm Liber Augustæ-
nus publicaretur, tentari animi cæpere, & explorari præ-
cipuorum in Imperio ordinum, quid de Libro essent factu-
ri, alij quidem per alios, & Principis Mauricij imprimis
& ante omnes cæteros. Ac primum duobus quibusdam
præcipuis ex Principum ordine à Cæsare & Rege, ut ipsi
narrabant, secretò est Liber traditus, qui legerent, & ijs-
dem mandatum, ut cum Duce & c. Mauricio illum com-
municarent, & perlecto libro sententias inter se confer-
rent, & de re statuerent, & secretò omnia ut agerentur.
Itaq; illi duo cum biduo aut triduo antè librū accepissent,
Ducem Mauricium ad communem lectionem libri accer-
sunt die 17. Martij, & de mandatis Cæsaris ei significant.

Ibi tum

*Ibi tum ad relationem illam Dux Mauricius respondit in
hanc fermè sententiam :*

Esse hoc negocium eiusmodi, quod animæ salutem, conscien-
tiam & existimationem ac famam, & subditos simul ipsius attin-
geret, de quo ipse una cum his, quos secum haberet, nihil posset stat-
tuere, neq; sibi integrum esse hac in parte quicquam recipere, non
consultis prius sacrae Scripturae Doctoribus suis, & sine ditionum
suarum consensu, atq; simul promissionis sibi à Cæsare per Regem
fratrem &c. in comitijs Ratisponensibus factæ, mentionem fecit, &
quid C. M. ad Regionum ipsius ordines scripsisset, nimirum, quod
ab eo religionis statu, in quo iam essent, per vim ipsos depellere nol-
let. Ad quam promissionem regionum suarum ordinibus recepisse,
se in ea religione ut permanere ipsis liceret facturum, neq; ab hac
ut depellerentur permittiturum esse &c. Quapropter consultorum,
quæ proponerentur recitationem non grauatim se cognoscere, etiam
de rationibus ad hæc suis significare uelle, sine tamen ulla obligatio-
ne, neq; alijs conditionibus, quam ut de re amplius cogitare, & re-
gionum suarum ordines de his deliberare ut liceat, &c.

Post hæc recitatio libri inter hos inchoata, & inter legendum
multiplices collocationes habitæ de certis capitibus fuere, de quibus
amplius deliberandum uideretur, atq; ita triduum recitatione tali
consumtum. Qua finita, cum in ea sententia, de qua ante recitatio-
nem significauerat, Dux Mauricius Elector perseveraret, nihil à se in
urbe Augustana, neq; nisi re cum ordinibus regionum suarum prius
deliberata quicquam constitui posse, ita ille tum urgeri coepit, ut tan-
tum non cogi ad assensionem uideretur, nisi enim hoc faceret, tur-
barum eum causam in S. R. Imperio futurum esse, neq; enim aliter
futurum, quam ut liber ille communiter ab uniuersis Imperij ordi-
nibus, tam nostræ, quam Pontificiæ religionis, communi consensu
reciperetur, & si huic ipse se opponeret, aut in urbe Augustana dum
esset eum non approbaret, abalienaturum eum à se Imperatoris ani-
mum, & sibi & suis pericula attracturum. Itaq; ij, qui cum Princi-
pe Mauricio tum agebant, & ut agerent, mandata acceperant, graue
sibi esse testabantur de responsione Mauricij tali ad Imperatorem re-
ferre, & expetebant, ut quæ quibus in capitibus desiderarent, ea
scripto consignari curaret, & de ijs postea collocutio, ut haberetur,

P

& inter

²
*Mauricii pia
et sapientissima
responsio ad Cæs.*

& inter ipsos ut conueniret operam datum iri, modo in urbe Augustana, ut omnia fierent.

Ad hæc respondit Mauricius Elector, neq; se neq; eos, quos secum haberet, istas res satis intelligere. Ideo se facere non posse, ut de ijs rebus quicquam uel scriptiõnum uel colloquiõrum susciperet. Se tamen de Missa animaduertisse, quod hanc retineri uelit liber ille, neq; de Canone quicquam remitti, & hoc se facere non posse. Complecti enim Canonem, quod Missa sit Sacrificium, & huius sacra qui recitet, per eum corpus & sanguinem Christi offerri, & sumi ad remissionem peccatorum, tam in uiuis, quam in mortuis, quo modo iam Sacerdotis illa actio remissionem peccatorum promeretur. Item in Canone contineri preces pro mortuis, inuocationem & intercessionem Sanctorum hominum, qui ex hac uita decesserunt, atq; ita prorsus doctrinæ de Iustificatione, quæ in priore libri parte traderetur, contrarium esse.

Item missas pro animabus mortuorum, & exequias pro his librum instaurare uelle.

Item ut Missæ fiant etiam, si non sint, qui communicent.

Item processionum Pompas introduci, præcipue eas, quæ fieri solent in festo corporis Christi.

Item consecrationes creaturarum, & similia.

Hæc singula & uniuersa non posse se approbare, Doctrinæ enim de Iustificatione, quæ priore libri parte exponeretur, contraria ea esse.

Sacramentis etiam confirmationis & unctionis nimis multum tribui, & ueteres quidem Sacramenti his nomen tribuisse, quod sacrarum rerum signa essent, sed pro necessarijs ad salutem Sacramentis aut rebus non habuisse.

Quicquid tamen ipse & regionum suarum ordines PIE ET CVM BONA CONSCIENTIA in concessione de eternis ceremonijs facere possent, in eo non passurum se, ut aliquid in ipso requireretur. Si tamen communiter ab omnibus Imperij ordinibus illa res consentientibus sententijs approbaretur & recipere retur.

Posse enim se gloriari de ijs, quibus animarum cura incumbere, pastoribus & concionatoribus in Ecclesijs ditionis suæ, quod multas illi pulcras ceremonias usurparent, & sacra speciose administrarent solennitatibus, canticis, ritibus solennibus, ornatu Ecclesiastico.

clesiastico. Et quòd in omnibus, quæ scripturæ non sint contraria, concordia causa non grauati essent concessuri.

Itaq; si colloquium fortè institueretur, quod ipse consultissimum esse censeret, oportere Theologos suos, unà cum alijs ad hoc adhiberi, quibus de itinere ita ut res postularet, cauere, & fides publica præstaretur, seq; adhibiturum ex doctis suis, uiros pios, amantes pacis, & ad controuersias explicandas idoneos. Et petijt tum ab ijs duobus, qui cum ipso egerant, ut ambo illi, quo ad tale colloquium res deduceretur, opera sua perficere studerent, & se apud Cæsaream & Regiam Maiestatem ut excusarent.

Curauit etiam Dux Mauricius Elector per quosdam Consiliarios suos Regem Ferdinandum &c. de re doceri, & coram ab hoc petijt, ut operam nauare uellet, & ipse suas etiam regiones considerare, ex quibus quædam & ipsæ hanc religionem & doctrinam profiterentur, quasq; turbas commouere, & quorum periculorum metus hæc res asserre posset, si de religione sua homines per uim depellerentur, neq; deliberatio de re cum doctis & intelligentibus hominibus permetteretur.

Atq; de hac re cum apud Regem agerent duo Principis Electoris Consiliarij, in hos etiam sermones uentum est, ut Rex illos duos admoneret, de Philippo Melanthonem ut cauerentur. Nam hunc recens in Cæsaream Maiestatem publicè eoq; peracerbo scripto inuasisse, idemq; in mala eum gratia esse, neq; adhuc Cæsari reconciliatum esse. Itaq; periculum esse, ne forte Imperator Principi ipsorum de hoc mandaret, & diceret, Trade mihi hostem meum. Quare consultissimum fore, ut Elector eum tempori submoueret. Hæc postea, quam bene fieri potuit, excusata sunt, & Regi per Electorem Mauricium significatum, Philippum Mel. eum esse, cuius opera & nunc ecclesiastica res atq; disciplina per ditionem ipsius conseruaretur, & spes esset, optimè constitui posse quocunq; tempore deinceps, quodq; ex significationibus certorum hominum accepisset, Cæsarem ipsum post bellum eius uiri operam experiuisset, & stipendium ei discernere constituisse, ut de controuersis doctrinæ Christianæ capitibus ante Synodum per occasionem audire eum coram posset. Idemq; se nunc suspicatum, eo rem deuenturam esse, & securitatis atq; tutæ mansionis & protectionis suæ fidem ei dedisse, cum Cæsar ipse hunc sibi experiuisset. Quare à Rege se petere, ut Philippum Melanthonem apud Cæsarem excusare ne grauaretur, & ipse etiam, ne quid de hoc mali suspicari uellet.

Post hæc quieuit negocium de libro approbando per dies quatuor, & interea illi duo Principes, quibus negocium datum fuit, vt cum Mauricio agerent, ad Cæsarem de hoc retulerunt.

Die Martij 24. (quæ fuit ab illa recitationis inchoatione, octaua, & post responsionem Princ. Mauricij, quinta) Cæsar ipse cum Mauricio agere cœpit, qua die Cæsar Mauriciū ad se accersi & in præsentia Regis & duorum Principum, quibus vt cum Mauricio Electore agerent de libro iniunctum fuerat, per Oratorem Seldiū verba ad hunc fieri iussit, hoc quodam modo :

SE de relatione eorum Principum quibus mandasset ut cum ipso agerent, intellexisse, quod in consultatione proposita quid Interim dum concilio de religione decerneretur, fieri deberet, non uellet suam sententiam cum cæterorum coniungere, hoc sibi alienum uisum, neq; se tale aliquid à Mauricio expectasse. Meminisse se quidem promissionis, qua recepisset se Principem Electorem ipsum, una cum suis, à religione quam profiterentur per uim non depulsurum, sed res ut legitimo modo ad piam & Christianam concordiam deduceretur, laboraturum esse. Huic autem id quod iam ageretur de libro proposito, non esse contrarium. Existimare enim se hunc esse unum legitimum & Christianum modum rei componendæ, si omnes Imperij ordines inter se in talem formulam consentiant, & promissionem illam suam ad senatus Imperij consulta directam, & secundum hæc factam esse, in quibus explicaretur, qui illi Christiani & pii modi rei componendæ haberi deberent, nimirum ut uel libero, legitimo & pio Concilio, uel Synodo nationali, uel in conuentu ordinum Imperij decidatur. Hunc igitur ordinum Imperij conuentum esse, in quo illi de hac interiecti temporis formula communiter constituerent, cum de concilio ut res produceretur, fieri posset. Cum igitur in hac re nihil à benigniss. promissione sua alienum Cæs. M. facere, & à Principe Electore Mauricio merito suo obnoxiam obedientiam & morigationem expectare deberet, sic quidem

quidem benignum & beneficium se erga Mauric. exhibuisset (cuius tamen rei, non nisi beneuolenti animo, mentio à se fieret, & se tam à Principe Mauricio quam subditis huius, pro hoc, subiectissimam gratiam & obedientiam sibi repensam, re ipsa expertum esse) Ideo C. M. benignissime cupere, ut secum & cum cæteris Imperij ordinibus consensum tueretur, neue hunc turbans secessionem aut dissidia suo exemplo commouere uellet. Hoc ipsi Principi Electori laudi & gloriæ & multiplici commodo futurum, atq; insuper per se esse rem gloriosam, Deo placentem, & pietate Christiana dignam.

Ad hæc respondit Dux Mauric. Elector &c.

M Eminisse se, quid secum ab ijs, quibus Imperator de hac re mandata dedisset, actum fuerit, ad quæ ipse de se significarit, quibus de causis in illam recitatam de inteieto tempore consultationem, nisi re prius cum doctis suis deliberata, & sine regionum suarum ordinum approbatione consentire non posset. Promisisse enim se regionum suarum ordinibus, quod religionem suam illi ut deponerent, uim ipsis non esset allaturus, sed protectionem suam his se præstiturum, ut in hac conseruarentur usq; eo, dum de religione Oecumenico, libero et pio atq; Christiano Concilio decideretur, in quod quibus conditionibus ipse compromisisset, Imperatorem non ignorare. Quodq; hoc modo suis promississet, id Imperatorem benignissime literis suis ad regionum suarum ordines scriptis confirmasse, & ratum fecisse, ad quas promissiones & ipse & sui obedientiam ei obnoxie prestitissent, & intra & extra regionum suarum fines aduersus Cæsareæ & Regiæ Maiestatis hostes ei affuissent, exponentes periculis uitam & fortunas suas uniuersas, quod ut facerent, ipse suos nullo modo adducere potuisset, nisi ita Imperator sententiam & uoluntatem suam declarasset, quod aduersus religionem nostram nullam uim usurpare uellet. Cum igitur subditis suis ex ea promissione ita esset obligatus, petere se à Cæsare quam subiectissime, ut domum ei reuerti permitteret, quo de his rebus cum subditis suis deliberaretur. Tum ipsum suo loco in omnibus, quæ **PIE & BONA CONSCIENTIA** fieri possent, consensum adiuturum, & ad subditos suos ut idem facerent, operam daturum, quos expertus esset sic esse animatos, ut obedientiam Cæsari in omnibus, quæ sine læsione conscientiæ fieri possent, obnoxie præstare cupiant.

*His iterum responderi Cæsar. Maiestas curauit in
hunc modum:*

SE obedientiam & propensam uoluntatem ipsius Principis
Electoris, & subditorum huius, re ipsa & factis expertum, quibus gratiam benignissimè confiteretur, neque se obliuionem eius rei admissurum esse, Meminisse etiam se promissionum suarum, & quid literis de se recepisset, & pro his se ægisse hactenus omnia. Cum autem hæc conciliationis formula ab omnibus Imperij ordinibus, Electoribus & Principibus approbatur, ideo Christianam eam esse, de quali componendæ rei modo ipsius promissio, inter ceteros, recepisset, idque se de Senatus Imperij consultis iudicandum relinquere. Quare hoc se potius cupere, ut cum bona gratia illam similiter approbaret, neque consensum turbaret. Nam quod omnes ordines Imperij facerent, id non posse Principem Electorem recusare.

*Cum igitur erga Principem Mauric: benignissimè
& beneuolentiss. esset affectus, Iterum se rogare, ut bona
cum gratia in formulam propositam consentiret, & quod
cæteri ordines facerent, ipse etiam ut facere uellet, nam
declinando hoc ipsum tamen effugere non posse. Quod au-
tem ad deliberandum prius cum doctis suis & regionum
suarum ordinibus cogitandi spacium sibi sumeret, hunc in
Imperio morem inueterasse, ut, quod regionis alicuius
Princeps una cum cæteris ordinibus in Imperij conuenti-
bus communi consensu approbaret, id deinceps subditos
obnoxie seruare oporteret. Et cum dignitatis ipsius non
nullo detrimento hoc esse coniunctum ad talem modum
cum subditis deliberandi, concessionis copiam sibi sumere,
& cum Cæsari tum cæteris Imperij ordinibus intoleran-
dum esse talem morem introduci. Theologos verò ipsius,
quos*

quos de hac re consulere vellet, esse illos ipsos, qui in Imperatoriam Maiestatem atrocissimè fuissent inuecti, & ex his potissimum Philippum Melanthonem, qui & eos Principes, qui se Cæsareæ Maiestati opposuissent, hætenus seduxisset, & ad defectionem confirmasset: posse fieri, ut ille nunc ipsum etiam Mauricium seducere conaretur, Itaq; se mandare ut Princ. Elector Mauricius Melanthonem illum in suas manus tradi sibi curaret. Atq; se iterum atq; iterum rogare, & quidem benignè, ut Princeps Elector communem ordinum consensum tueatur, & de libro approbando decernat, neq; se cuiusquam suasionibus ab ea re abduci patiatur. Nam quod ad ipsum Principem attineret, habere se eum excusatum, neq; quicquam ipsi imputare, & se facile posse cogitare à Consiliarijs Principem eò deduci, hocq; sibi molestum esse, quod nisi illi facere desisterent, causam sibi allatum iri, ut, de quo opus esset, quantum ad Consiliarios attineret, respectu & animaduersione cogitaretur.

Ad hæc Princeps Elector primum benignissime actas gratias, pro obedientia à se præstita, submisit accepit, promittens de se etiam in posterum. Et postea addidit, posse se facile cogitare, si quid ab uniuersis ordinibus in Imperio communi consensu constitueretur, id ipse ut mutaret aut auerteret, fieri nō posse. Cum autem approbante Cæsare promissa illa subditis suis fecerit, esse iam suam conditionem aliam quàm cæterorum sit & Electorum & Principum, qui subditis suis nihil tale promississent. Ideo se à Consiliarijs & Theologis suis nequaquam seduci, sed ipsum sua sponte famæ, dignitatis, & existimationis suæ rationem habere, & quæ promississet, ad ea se præstanda teneri. Et quancq; ipse suo loco, & Consiliarij, quos secum in urbe haberet, in consultatione perscripta, quæ ab omnibus ordinibus com-

muni

rogat ut
sibi tradat
Philippus
Melanthon.

NS

muni consensu recepta esset, non multa notassent, de quibus in mentem ipsis uenisset magnopere dubitare, exceptis quibusdam uerbis, de quibus conueniri posset, & præterea quatuor capitibus, de quibus graues causæ essent, cur amplius deliberandum sibi censeret, & omnino Theologorum suorum consilio uti necesse haberet, eaque quatuor capita se duobus illis Principibus, quibus mandatum fuisset, ut secum agerent, indicasse. Hæc igitur quanquam ita se haberent, propter promissionem, tamen suis à se hac in parte factam, sibi non licere, per dignitatem & famam suam, ut inconsultis regionum suarum ordinibus quicquam in hoc genere suffragatione sua comprobaret & reciperet. Et petijt submisce, ut quam temporis dilationem petijisset, ea benigne sibi concederetur, & dignitati atq; famæ suæ hac in parte benignè ut parceretur, neue eo adigeretur, ut necessitas ei afferretur faciendi aliquid contrarium ijs, quæ regionum suarum ordinibus promississet, & Cæsar hunc se fructum præstitæ fidelitatis atq; obedientiæ exhibitæ, percipere ut sineret. Neq; enim se salua fide, dignitate, & promissione sua regionum suarum ordines obligare posse, sed ad hos se de his referre oportere. Quod Theologi ipsius in Cæsaream Maiestatem inuecti, & inprimis Philip. Melanthon, quod Principes, qui ipsius se Maiestati opposuissent, seduxissent, & Cæsaream Maiestatem læsisse diceretur, &c. comperturam ipsam Concionatoribus ditionis suæ non fuisse permissum, Cæsaream Maiestatem ut læderent. Famam autem sparsam fuisse, quod Cæsar Augustanam Confessionem profitentes ordines à religione sua ui & armis depellere uellet, quæ non tantum Theologis, sed communiter uniuersis regionum suarum ordinibus maximum dolorem attulerit. Postquam uerò de animo & uoluntate sua Imperator ordinibus illis declarasset, tam Theologos quàm cæteros ordines acquieuisse, & pro Cæsarea Maiestate pro concionibus fideliter preces factas esse. Maximum autem sibi dolorem asserre, Philippum Melanthonem ad talem modum apud Cæsaream Maiestatem delatum esse, & petere se a Cæsare Maiestate subiectissimè, ne delationi ei locum dare uellet, & rem ut certò exploret, Inprimis de Libro, cuius autor esse Philippus diceretur, tum comperturam ipsum, qui hæc detulerint deferendo longius, quam oportuerit, progressos esse. Philippum esse pium, pacis amantem, & doctum hominem, qui VVittebergæ & in uicinis regionibus Ecclesiasticam disciplinam cõseruasset, & opera sua multarum Sectarum & dissensionum tumultus &

Communio:
Dno Phil:
Melanthon:
nis.

tus & pericula auertisset, & se hac ipsa de causa eum alere, ut opera huius non necessariae disputationes atq; altercationes auerterentur, & in religione pia consensus expediretur, neq; paruam sibi ut ita faceret causam allatam, q; à fide dignis hominib; accepisset, Cæsarem ipsum hoc consilij habuisse, ut Philippo uteretur, cuius opera de cōtrouersis doctrinæ Christianæ capitibus cognosceret. Itaq; se nequaquā existimasse contrarium hoc Cæsari futurum, atq; ita se Philippum sibi conciliasse, & benignè securitatem & protectionis fidem publicam dedisse, neq; se contra datam fidem agere posse. Præterea cū ante hoc tempus Rex Ferdinandus se, ut Philippo caueretur, admoneri curasset, quòd Cæsar animo commoto non benignè erga eum affectus esset, id se Philippo nunciari, & hoc etiam significari curasse, graue sibi futurum aduersus Cæsarem protectionem ei suam ut præstare posset, Ideoq; se in præsentia scire non posse, an Philippus adhuc in suarum regionum ditione degeret, atq; in his omnibus ut excusatum se haberet, submisit petijt.

Ante tamen quàm pergamus narrando, obiter explicandum de Libro, cuius in responsione Principis mentio fit, fuisse illo tempore editum à Francisco Dryandro Hispano suppresso nomine auctoris, cui adiunctum fuerat Philippi scriptum, ut de hoc suspicandi causa existeret, Philippum esse autorem vtriusq;, cū orationis etiam genus illas suspensiones refutare posset. Etsi Imperatorem à quibusdam, quos minimè hoc decebat, & alijs delationibus aduersus Philippum illo ipso tempore, & paulò post magis irritatū fuisse constat, de quibus in præsentia & à nobis non est dicendum. Itaq; inchoata pertexamus.

Cū post hanc responsionem suam ex conclauī Cæsaris concessisset Pr: Elector Mauricius, aliquantò post Rex Ferdinand: ad Electorem Mauriciū inde egressus, De Philippo ei significat, quòd ipse etiam Cæsari de Phi-

lippo narraſſet ea, quæ nuper ex Conſiliarijs quoq; Mauri-
cij cognouiſſet, & ſimul monuit, ne Philippi poſthac men-
tionem faceret, ſed hunc virum apud ſe & in regionibus
ſuis vt retineret, facturum eum boni & pij viri officium
ſine dubio. In ea verò cauſa, de qua præcipue ageretur, non
poſſe hoc declinari, quæ communi ordinum conſenſu appro-
barentur, ea etiam ipſe vt reciperet. Poſt hæc multa illi
inter ſe collocti ſunt, & Rex tùm peculiariter admoni-
tus fuit promiſſionis cuiusdam Ratiſponæ factæ, quam &
ſibi in memoriam tùm reuocare potuit, qua recepiſſet,
etiãſi de vno aut altero vel tribus etiam aut quatuor ca-
pitibus in concilio non decideretur, nihil tamen ob hoc pe-
riculi ei metuendum, quoad de illis etiam conſtitueretur.

Tandem eò res eſt deducta, vt cùm inconfultis regi-
onum ſuarũ ordinibus Pr: Elector decernere nihil poſſet,
ſiquidem iam ordines Imperij communiter, præſcriptam
de interiecto tempore formulam recepturi eſſent, ipſe in
Senatu Imperij conſenſum ne turbaret, aut diſceſſionis au-
ctor fieret, ſed ſuo loco ſententiam diceret ad talem quen-
dam modum: Sibi non eſſe integrum ſubditorum ſuorum
loco promittere, aut ſuis verbis hos obligare, cogitare ta-
men ſe poſſe, quod ceteri vniuerſi Electores Principes,
& ordines Imperij decernerent, à ſe vt mutaretur aut
auerteretur fieri non poſſe, Etſi quomodo in mentione
communis conſenſus Princ. Mauricius deceptus fuerit,
infra ipſius ad Cæſarem Epiſtola narrat, ex qua de his quæ
hoc lo-

boc loco scribuntur, æstimetur. De hoc postea Rex ad Cæsarem retulit, qui tum his acquieuit. Et quanquam Princeps Elector post hæc denuo, vt discedere sibi benignè permitteretur, laborabat, impetrare tamen hoc non potuit. Hæc omnia ita gesta sunt die Martij 24. vt diximus, & ante publicationem libri Interim diebus 21. quo toto tempore, subsistentibus cum nostro Principe tractationibus, cum reliquis Electoribus & Principibus amplius de libro sigillatim actum fuit. Et tum peculiariter Electores, Archiepiscopi, postea reliqui ex Ecclesiastico ordine, & his coniuncti Principes & ordines cæteri, responsiones suas de libro exposuerunt eas, de quibus notum est.

Statim verò post primam compellationem de libro, & priuatam recitationem illam de qua diximus, Princeps Elector Mauricius (ante etiam quam à Cæsare ipso de libro apud eum ageretur) Tum igitur statim post libri recitationem Princeps Elector, quod speraret futurum, vt Theologorum de hac re colloquio & deliberatio Augustæ institueretur: circiter 11. Calend. Aprilis, ex Collegio Theologico Academiæ nostræ. D: Casparum Crucigerum & Georgium Maiorem, cumq; his D. Philippum Melanth. ex Lipsica autem, D. Pfeffingerum, per literas ad Urbem Cynæam, quæ est in finibus regionum harum, quæ sunt Augustam versus, euocauit, sicut de tali profectioe aliquanto antè monuerat eos, vt si accersendi Augustam essent, abessent propius; & simul ex viciniore loco de

omnibus quæ inciderent, vt expeditius deliberare posset, etiam si de colloquio res minus procederet.

Paulò autem post quàm literis suis Theologos in urbem Cygnæam euocasset, significatum Principi à Rege de periculo fuit, in quo Philippus Melanthon propter abalienatum à se Caesaris animum versaretur, vt modo narrauimus. Itaq; cum iam in itinere Cygnæo Aldepur- gum vsq; processissent, ibi Philippo nuncium de abalienato Cesare allatum, & vbi tutò lateret, curatum fuit. Itaq; à Collegis Philippo secedente, cæteri Cygnæam profecti sunt, vbi ad 12. vsq; Aprilis substiterunt, cui moræ etiam hoc causam attulit, quòd ex vicinis Principibus vnus in illa vicinia suorum quoq; Theologorum conuentum animo agitaret, ad quem nostri Cygnæa excurrerent, vt communiter de re deliberarent, etsi res non processit, commorationis tamen longioris, vt diximus, causam ipsis attulit. Sed cùm Augustæ postea Princeps Mauricius ab Imperatore ad eum modum de libro recipiendo vrgeretur, quo diximus, & de communi omnium consensu ei inculcaretur, neq; in paruis ille difficultatibus versaretur, quòd contumaciam & ferociam vsurpare videri posset, & gratiæ etiam erga bene meritos immemor, quiq; exempli mali introductor esset, tum igitur perfecit, id quod res ipsius omninò tum flagitabant, vt exemplum libri nancisceretur, quo in regiones suas misso, Theologorum de hoc iudicià & sententias cognosci postulauit. Ita
primum

primum ad Philippum Melanthonem liber delatus, & priuatim apud hunc de re quaesitum fuit, cui cum non satis ad cogitandum neq. spacij neq. ocij suppeteret, de ijs quae primum legenti ex crassissimis erroribus se offerebant, subito & breuiter quaedam monuit, quae in mentem tum veniebant, & de callidioribus corruptelis plus temporis sibi sumsit. Primum igitur respondit tali scripto, quod ex eo secessu, in quem minacibus edictis Imperatoris fuerat compulsus, misit Collegis in Vrbe Cygnæa inspiciendum, cum hac Epistola, vt mox inde perferretur Augustam.

CLARISSIMO VIRO CASPARI
Crucigero Doctore Theologiae, fratri suo
carissimo. S. D.

NON opinor uos aut longius iter facturos esse, aut diu absueturos domo, quod cur existimem, coram exponam. Nunc πρὸς συμβουλίῳ τὰ κορυφαία audi. Idem liber, de quo Ratisponæ differuimus, nunc Augustæ rursus in theatrum adfertur. Antea explosum putant propter actores, ut de sua quadam fabula, Terentius inquit. Nunc habet æquiores auditores, præter solum Ducem Electorem Saxoniae, qui nondum ἐπεκρότησε. Nec leuiter ei irascitur ὁ χορηγὸς, οὐκ ἡ κρατὸς ὅτι μέγιστον. Etsi autem in libro ἀποπώπεια quaedam dempta sunt, tamen pleraq. sunt eadem. Nusquam agnosco tuum ueterem συμποικίτην Iulium, ac mallem ipsum τὰ πρὸς δικαιοσύνης scripsisse. Nec formula retenta est, quam Ratisponæ composuimus. ἐν κεφαλαίῳ, πρὸς ἐνχαριστικῆς θυσίας, agnosco ἐμὸν παρὰσάτην. Et hæc sunt concinniora, quam prius fuerunt. Sed adduntur palam absurda πρὸς ἐκτελέσεως τῶν θανόντων. Etsi de obscuris quaestionibus non moui tunc certamina, tamen palam absurda comprobare, impudentia est. Miror Principes autores consilij de libro, qui si uolent hæc leges imponere suis,

δοξίᾳ καὶ σώσει plenæ erunt ciuitates. Deum oremus, ut sua
miranda sapientia impediatur pernicioſa conſilia. Errat ὁ ἀντοκράτωρ,
ſi me unum putat refragaturum eſſe, lapides clamabunt, ut filius Dei
inquit. Et metuo ἐπιτίμασιν certaminum τῆς ἐκκλησίας reſtare, cuius
erit ἀφορμὴ hæc noua νομοθεσία. Nefcio, quid addam in tanta
mole argumenti ampliſſimi, in quo & deplorare communes miſe-
rias, & deliberare de nobis iſtis debebam. Sed ut ſpero coram plu-
ra. Salutem opto tuis Collegis, quibus hanc Epistolam ſolis oſten-
dere poteris. ἐῖπω σοι. Die paſcatos.

Philippus Melanthon.

Perlegi librum, & reperio non ualdè diſſimilem eſſe Ratiſpo-
nenſi, niſi quòd quædam ſunt exaggerata uehementius, quæ-
dam uerbis limata & lenita mitioribus. Et manifeſtum eſt, mul-
tas in eo contineri generalitates, quæ & periculofæ ſunt & inuidioſæ,
ut cùm dicit eos, qui ſeparant ſe ab illis; quos nominat Catholicos,
condemnatos eſſe. Non enim explicat, quæ ſit neceſſaria ſeparatio,
quæ non ſit neceſſaria. Nam & Iohannes Baptiſta ſe iungebat ſe à
Sacerdotibus. Et oportet regulam manere perpetuam, Deo plus
obediendum eſſe, quàm hominibus. Eſt autem planum & perſpi-
cium, aliquos hæctenus in Eccleſia uſurpatos Canones & ritus impi-
os eſſe.

Præterea dicit liber, Episcopos habere poteſtatem condendi
Canones. Hoc quidem in genere uerum eſt, ſed conditionibus plu-
rimis id reſtringi & explicari neceſſe eſt.

Dicit liber, Eccleſiam & Synodos habere poteſtatem inter-
pretandi, hoc ipſum longè plus tribuit Eccleſiæ & Synodis, quam
competit eis. Diſſimilis eſt enim Eccleſia poteſtati politicæ. Nam
iudex politicus ratione poteſtatis leges poteſt ſuas interpretari, ac
ſtringere & laxare: Sed Eccleſia non decernit de uerbo Dei ratione
poteſtatis, neq; condit articulos fidei, ſed de uero intellectu uerbi
diuini teſtis eſt. Et totus Articulus de gratia & fide admodum
languide expoſitus eſt, quanq; melius aliquantò, quàm in decretis
Synodi Tridentinæ factum eſt. Tamen non conſulo, ut propter
ambages uerborum generaliores, hæc pars de doctrina reſciatur.

De Eccleſia & de primatu Pontificis nihil diſputabo, neq;
ante hæc tempora de eodem uel ſcribere uel dicere multa uolui. In
ordine politico relinquo Episcopis ſuum locum, quem habent. Si
Pontifex

Teſtis eſt
Eccleſia
ſacra S.

Pontifex ueram doctrinam profitetur & propagat, debetur ei obedientia: si non habet ueram doctrinam, omnis obedientia erga eum cessat.

Deinde in loco de Sacramentis duæ partes supra modum sunt exaggeratæ, nimirum confirmatio & unctio, & nominat liber confirmationem rem necessariam. Non est autem dubium, quin à ueteribus hæc pro necessarijs habita non sint, tamen de confirmatione non rixabor, præcipuè in hac indicatione, Consecrationes magicæ olei ferri non possunt.

Articulus de Confessione horridius, quam res fert, explicatus est, & fundamentum ponit, cui ipse liber paulo post contradicit. Sacerdotem absolueri neminem posse, nisi cognitis cuiusq; arcanis & occultis peccatis. Quanquam igitur uelim conseruari in Ecclesijs Confessionem & priuatam absolutionem, nullo modo tamen oportet pias conscientias illis turbari laqueis, quibus ante hæc tempora irretiri eas fuit usitatum.

In capite de coniugio duæ partes constitutioni & sententijs iudiciorum in nostris Consistorijs aduersantur, de diuortijs & de consensu parentum, in quarum una de diuortijs aliquantò plus positum est, quàm altera.

De noua interpretatione Missæ, quòd sit sacrificium eucharisticum, & non *λασικον* ad promerendam remissionem peccatorum, diligenter in libro scriptum est, & ueterum scriptorum testimonia, quorum tamen de Missa sententiæ sunt ualdè dissimiles, ambigunt & inconuenienter allegantur. Si itaq; nostræ Ecclesiæ restitutione priuatæ Missæ non grauarentur, possent disputationes de eo, quomodo *ευχαριστια* sit Sacrificium *ευχαριστικον* in isto conuentu inter Principes ipsos imperij præcidi. Dijudicatio enim illius rei, quæ est maximi momenti, pertinet ad ueram & Christianam Synodum.

Inuocationem Sanctorum & Missam pro defunctis quibus cunctis pingantur fucis & coloribus, Deo iuuante, nunquam approbabo, nec ulla in re magnos & horribiles abusus in Missa priuata, in Missis pro defunctis, in cultu Sanctorum, in magicis consecrationibus, confirmabo unquam. Hæc de me profiteor. Sed ut propter meam confessionem, Principes sese conijciant in pericula, non requiro.

Orare pro defunctis aliud est opus, quam pro iisdem applicare Sacrificium, & ueteres interpretes de oratione loquuntur, non de applica-

de applicatione Sacrificij, de qua postea Monachi scripserunt. Nunc aliud alio astute pingitur sine argumentis & rationibus, sicut notum est. Denique propter hoc etiam minime conscientiam meam approbatione libri onarabo. Nam si Magistratus adegerint Pastores ad ea seruanda, quæ liber præscribit sine ulla interpretatione secundum præscripti formam, magnis præbebitur occasio persecutionibus, multum exciabitur perturbationum & scandalorum, quibus ita offenduntur plurimorum animi, ut tandem omnes sint religiones contempturi pariter.

Et quamquam quod dolendum est, Ecclesiæ in multis locis misere & deformiter sunt turbatae ac laceratae, & postulat necessitas ipsa, ut de mediocri aliqua ac Christiana disciplinæ Ecclesiasticæ forma cogitetur, in ea tamen constituenda circumspeditionem & cautionem adhiberi necesse est, ut discrimen seruetur inter res necessarias, & non necessarias, & omnino in talibus mutationibus communibus aliquid communi imbecillitati hominum & publicæ tranquillitati, quo ad res non necessarias, condonandum est. Utinam in necessarijs & diuinitus præceptis cultibus Dei in fide, oratione & inuocatione, timore Dei, patientia, castitate, conseruatione ueræ doctrinæ, & in sua quisque uocatione benè merendo de Republica & benefaciendo pauperibus diligentiores essemus omnes & magis seduli. Anno 1548.

In hoc scripto offendere legentes poterit hæc clausula, qua scribitur neglectis illis omnibus generalibus locutionibus se tamen consulere nolle, ut hoc caput doctrinæ reiiciatur. Nobis tamen, qui verum dicere volumus, nihil dissimulandum fuit quòd in actis extaret. Hoc autem notum est, librum INTERIM in hoc capite iustificationis initio minus corruptelarum habuisse, & post vel Maluendam vel Dominicum quendam à Soto, vel vtrunq; plures inseruisse, de quo & infra Princ. Mauricij scriptum ad Cæsarem queritur, & nominare ex aduersarijs possemus, qui Philippo Melanthoni de Sotensis insertionibus confessi

confessi sunt. Quicumq; tamen aut qualiscunq; ille liber
tum etiam fuit, corruptelas veritatis habuit, sed eiusmodi
quæ fieri potest, vt Melanthonis etiam animaduersionem
præsertim in ocij ad cogitandum penuria, vt diximus,
effugerint, Etsi ille in opinione tum fuit, futurum, vt col-
loquium de re institueretur, in quo de argutioribus præsti-
gijs, quibus dogmata inuoluta erant, oporteret doctos in-
ter se differere, quod hæc non intelligantur à quouis faci-
le, etiam si indicentur & demonstrantur. Inprimis tamen
Ratisponensi similem iudicauit inter initia, cum percur-
risset primo, in quo conuentu, quod de capite Iustificatio-
nis cum aduersarijs conuenerat, formulam Ratisponen-
sem retentam fuisse putauit ante fraudem deprehensa, Et
ex autoribus libri primis, vnus nostris narrauit consili-
um Imperatoris fuisse, vt caput de Iustificatione iisdem
verbis in librum INTERIM insereretur, quibus in
tractationibus Ratisponensibus de hoc, ab vtraq; parte,
conuenisset, vt corruptelas crassiores à Magistris secun-
dis, extitisse necesse sit.

Sed quicquid sit, mox post accuratiorem cogitatio-
nem misit scriptum alterum, quod subiecimus, in quo quæ
primam inspectionem fugerint, luculentè indicatur, &
quod in priore offendere potest, id proximo, quod paucissi-
mis diebus interpositis ei submitit, vniuersum tollitur, neq;
calumnia iam magis vlla in hoc adhaerere poterit, qua con-
sideratione illud primum scriptum prorsus omittere po-
tuissemus,

R

tuissemus, cum retractetur nouo submisso. Si Flacius
zelo ut iactitat, & non malicia ad has turbas mouendas
impulsus est, qui fit, quod, quæ in hac prima & rudiore
indicatione ac priuata, & quidem vni & soli Principi
præscripta, cui ostendi initio oportuit maximè insignia er-
rata, quod ergo quæ in hac reperit suo accommodata insti-
tuto, decerpfit tantum & exagitauit inuidiosissimè: Re-
liqua vero, quæ mox sequuta in sequentibus censuris ali-
quot priuatis & publicis oppugnant præcipuè corrupte-
las libri in doctrina de iustificatione prorsus dissimulat?
Cur non eadem fide simul & hanc in prima notatione præ-
termissionem, & mox submissas claras, & luculentas re-
futationes præstigiatarum in illo articulo expressit, quas
pluries nostri repetiuerunt, & quidem in proxime sequente
statim cum ea admonitione, quòd arte inuolutas impostu-
ras primo contuitu non statim animaduenterint? Cur muti-
lis citationibus & odium atq; inuidiam nostris, & sibi ap-
plausum potius conciliare, quàm integra expositione omni-
um, quæ consulta esset, rectè erudire Ecclesias & quieti ac
saluti earum consulere voluit? Sed maliciam inde & odij
erga nos virulentiam, & præstigiaticem naturam impo-
storis Flacij boni ut æstiment, monemus. Nunc ad re-
liqua pergamus. Illa igitur cum scripsisset D. Philippus
Melanthon, mox cum plus temporis libro impendisset, &
de tota re, & in primis de capite Iustificationis, & de im-
pio atq; execrabili fūco priuatæ Missæ recens noua arte il-
lito,

lito, explicatè & planè monuit, & ad illud prius scriptum suum statim quasi subsidio submisit alterum Collegis, qui adhuc Cygneæ hærebant. Hi Augustam Principi transmisserunt.

*CASPARI CRVCIGERO SACRÆ
Theologiæ Doctori S. D.*

MEum Curforem antea Cygneam misi, quàm tuas literas de Guncenhusano itinere accepi. Paginam mearum deliberationum spero uobis redditam esse. Nam quo diutius insidiæ in loco πορὶ πίσεως considero, eò magis ab illo fucoso libro abhorreo. Dicitis igitur planè, falsò iactari, quòd doctrina de fide comprobetur eo scripto. Faciunt fidem præparationem πρὸς δικαιοσύνην, postea dicunt hominem dilectione iustum esse, & ibi astutè addiderunt, fructum esse huius iusticiæ uitam æternam. Quid uolunt, nisi dari uitam æternam propter hanc qualitatem? Ita summovent ἡμεῖς διδασκαλίᾳ καὶ πράξει πορὶ πίσεως. Bene uale, 13. Aprilis.

Philippus Melanthon.

*AD ILLUSTRISSIMUM PRIN-
cipem Mauricium Electorem
Saxonie &c.*

Illustrissime Princeps Elector domine Clementis. Cels. V. deferimus debita officia & obsequia nostra, cumq; his ardentè ad Deum preces. Accepimus autem C. V. mandata literis exposita, quæ per eosdem cursores Clariss. uiro Doct. Cummerstadio significauimus, scilicet, nos Cygneæ commoraturos, donec alia mandata acceperimus, & obedientiam in his debitam C. V. præstituros. Cumq; heri Reuerendus uir Philippus Melanthon miserit ad nos notationes plurium pertinentium ad articulum Iustificationis & alia quædam in Libro, ut quamprimum Augustam perferri illas curaremus, statim dispositis cursoribus has tradidimus. Quemadmodum

autem C. V. nos hortatur ad studium Christianæ pacis, sic affirmamus C. V. non defuturos nos communi paci, quatenus id salua gloria Dei & integra ueritate doctrinæ nostrarum Ecclesiarum fieri poterit. Idē à Deo, qui est pater pacis ac concordie assiduus uotis petimus, & oramus Deum patrem Domini nostri Iesu Christi, ut C. V. & harum regionum Ecclesias & omnes alios ipsum in uera agnitione & fiducia filij recte confitentes & inuocantes, hoc difficili & periculoso tempore clementer conseruet & roboret. Et commendamus nos C. V. Cygnæ 14. die Aprilis Anno 1548.

Caspar Cruciger D.
Georgius Maior D.
Iohannes Pfeffinger D.

*DE INSIDIOSA ET FRAVDULEN-
ta deprauatione Articuli Iustificationis in Libro
Augustano cōmonefactio Philippi Melanth.
prima Augustam missa ante Libri
publicationem.*

SI conciliationes, quæ instituuntur, Ecclesijs harum regionum persecutiones adferrent & deuastationes, non concordia constituta, Sed maiores distractiones, perturbationes & scandala essent excitata, quibus rebus præbere causam, peccatum est graue & magnum coram Deo, & turbas ea res commoueret magnas. Propterea adhuc peto, ut tota res cum pluribus intelligentibus uiris deliberetur. Ipse etiam post proximam meam indicationem, qua crassos & manifestos abusus notauī, ut de Missa priuata, de applicatione Missæ pro mortuis, de Canone, de inuocatione mortuorum &c. res diligentius perpendi, in qua consideratione fallaces præstigias intextas articulo de fide & dilectione deprehendi, quarum in fundamento hæc est sententia: Fidem tantum esse præparationem ad iusticiam, postea accedere dilectionem, qua homo sit iustus, Hoc tantundem est, ac si dicatur homo iustus esse propter opera & uirtutes proprias, Et aboletur hæc lux, quod homo iustus est & Deo acceptus propter Dominum Iesum Christum fide.

Et si autem scio multos sapientes hanc doctrinam habere pro ætamine non necessario, tamen qui Christianam religionem non habet:

habet pro inani & ridicula fabula, facile intelligere potest necessari-
um esse, ut huius articuli doctrina pura & incorrupta retineatur.
Miror etiam iactari, quod hæc conciliatio sit concessio articuli de ius-
tificatione, sicut in nostris Ecclesijs à pijs & doctis intelligitur, cum
in fundamento doctrinæ nostrarum Ecclesiarum repugnet. Et quan-
quàm præstigiæ subtiles sunt, tamen deprehenduntur. Multæ par-
tes in illo primo articulo veræ sunt. Est & hoc verum, quod dicitur,
fidem, dilectionem & spem oportere simul esse, quanquàm genera-
le dictum est, quod oportet dextrè intelligi.

Sed hæc sophistica, quæ fidem tantum facit præparationem,
falsa est. Et si quæritur vera concordia, poterit ille articulus aliter ex-
plicari, quod Imperatori non displicebit. Astutus ille Suffraganeus
callida sophistica usus est. Interpretatur verba Pauli, per fidem iustifici-
camur, hoc est, per fidem consequimur aliquid aliud, nempe dile-
ctionem, qua sumus iusti. Ita abducitur homo à Christo ad fiduci-
am suimet ipsius, & amittit consolationem, quam habet in filio
Dei.

Et quanquàm dicent aliqui, me hæc calumniose interpretari,
tamen reuera res ita se habet, & propter hanc depravationem multi
ex pastoribus hunc articulum non recipient, quam recusationem
consequentur expulsionem Sacerdotum & deuastationes Ecclesiarum,
ad quas non feruam.

Hanc commonefactionem iudicaui esse necessariam, & possum
ferre, ut Electori Brandeburgensi, Islebio, Iacobo Sturmio & domi-
nio Bucero, quem ad has deliberationes adhiberi audio, & alijs plu-
ribus intelligentibus uiris ostendatur, & peto, ut hæc pars diligenter
pensitetur, quia completitur Dei gloriam & omnium Ecclesiarum
consensum.

De crassioribus abusibus in proxima indicatione mea sunt
commonefactiones. Si hoc agitur, ut Christiana & tolerabilis for-
ma constitutur, qua interiecto tempore usq; ad Synodi dijudica-
tionem Ecclesiæ utantur, discerni necesse est absq; omni dubio, quæ
partes rectæ, veræ & necessariae sint, & econtra, quæ non necessariae,
falsæ & impossibiles sint. Cur vastarentur harum terrarum Ecclesiæ
propter non necessariae & falsas Missas pro defunctis, pro inuo-
cationem sanctorum & similia? In Canone expresse extant hæc uer-
ba: Sacrificium hoc offerri pro redemptione animarum, pro spe sa-
lutis & incolumitatis suæ. Hæc uerba nullum habent alium sensum,
nisi hoc sacrificiū mereri æternam salutem. Deinde plura alia insunt

absurda Canonis de meritis Sanctorum, de precatione Sacerdotis, ut Deus accipiat filium, quem offert sicut accepit Sacrificium Abel & panes Melchisedech.

Nec futurum credo, ut ciuitates Imperij & alia hos abusus restituant. Si ergo aliqui ex ordinibus receperint librum, sequentur maiores distractiones & persecutiones immanes, quibus priusquam præbeam causam ulla in re, mori malo. Mea scripta de doctrina factis testantur, me quantum Dei beneficio concessum mihi fuit, studuisse illustrare ueram & necessariam doctrinam. De rebus non necessariis non multum sum rixatus, Aliquas etiam controuersias composui, & rem omnem Deo commendo, Oro tamen propter Deum clementissimum Principem nostrum, ut in re summa & maximi momenti ea præcipue consideret, quæ ad Dei gloriam pertinent, & pericula Deo commendet.

*DEMONSTRATIO ET REFUTATIO
fuci, quo pingitur priuata Missa in libro Augustano
missa Augustam ante libri publicationem à Philippo Melanthonem.*

QUANquam liber Augustanus concedit, Missam non esse Sacrificium pro peccato, nec promereri remissionem peccatorum, iste enim error nimis est crassus: retinet tamen alios errores quatuor, quorum aliqui non minus crassi & impij sunt. Denique agit hoc præcipue, ut commenticio fuco pingat & stabiliat Missam priuatam.

Et primum quidem basis & fundamentum, quo nititur tota de Missa priuata sententia libri, comprehenditur his quatuor. Oportere in Ecclesia esse Sacrificium quoddam externum distinctum à communicatione Cœnæ dominicæ, quæ sit populo. Hoc autem Sacrificium tunc fieri, cum Sacerdos Patri filium offert & sistit his expressis uerbis: Sacrifico tibi Filium tuum.

Secundo, Tale Sacrificium externum institutum esse à Christo, & hoc ipso externo opere adplicari populo beneficia meriti Christi. Tam necessarium autem esse hoc Sacrificium, ut si non celebretur

*Causa
papalis
sine sum:
sacra. 5.*

lebretur & fiat, non adplicentur populo beneficia Christi, & fidei nullus sit usus, & fiant reliqua omnia irrita.

Tertio, Sanctos, qui ex hac uita excesserunt, inuocandos esse, & petendum, ut propter merita Sanctorum præstetur nobis misericordia & auxilium.

Quarto, Sacrificium hoc prodesse mortuis. Præ cæteris autem priores duo Articuli, tanquam inprimis necessarij & irrefragabiles proponuntur. Hæc sententia nihil est aliud, nisi repetitio ueteris doctrinæ Monasticæ. Necessarium esse Ecclesiæ opus externum, quod prosit ex opere operato, & adplicationem meriti Christi fieri per opus illud Sacerdotis.

Hic error deducit homines ad opus alterius tanquam cum Christi merito necessario coniunctum, & quidem ad solam externam & cærimonialem sacrificij administrationem. In ueteri testamento Sacrificia non fuerunt adplicationes, Multo minus ipsa per se cærimonia nunc est adapplicatio, sed sola & uera adapplicatio fit fide in usu Sacramenti. Est autem disputatio de hac uera applicatione res magni momenti, & inter certamina mota facile præcipua. Quare cautio est adhibenda & circumspectio.

Liber Augustanus adplicationem cui insistit fundamentum priuatæ Missæ mirificis fucis stabilire conatur. Et hoc fundamento adplicationis stante, quod liber constituit, sequitur priuatas Missas omnibus modis celebrandas esse, utpote quæ non tantum sunt bonum opus & sacrificium *ἐνχαρίστικον*, sed tale etiam quod Ecclesiæ prodest distributione & adplicatione meriti Christi. Hæc sunt horribilia mendacia, propterea minime hic articulus probari potest. Sed non errare nos contra sentientes certum est inde, quod manifestum est in doctrina Euangelij nullo uerbo expressum esse, Sacerdotem debere offerre. Item, Filius Dei semetipsum offert, sicut ad Hebræos scriptum est, Ipse se sistit patri in arcano consilio.

*Horribilia
mendacia*

Nostra oblatio uel Sacrificium nostrum est, quod petimus Deum, ut propter filium nos acceptet in gratiam, & fide nos adiungimus filio Dei tanquam membra, quæ omnia tunc fiunt, cum in usu Sacramenti fiunt distributio & sumptio, ubi & sumentes agnoscunt fieri se membra filij Dei, quod corpus Christi ipsis communicatur.

Paulus etiam nusquam Sacramentum nominat Sacrificium, sed distributionem & communicationem corporis, Vnde manifestum est,

sum est Sacramentum hoc institutum esse ad distributionem, sicut & Dominus inquit: Accipite comedite, &c.

Non licet autem nobis huic instituto & mandato operi diuinus aliud opus nostra autoritate adiungere, & testamentum Domini nostri Iesu Christi mutare, Cumq; institutio totius Sacramenti pertineat pariter ad Sacerdotes & Laicos, non est dubium Sacerdotem non posse hoc Sacramentum in opus aliquod peculiare & suum conuertere.

Nusquam etiam in ueteri Canone reperiuntur hæc uerba, quod Sacerdos offerat Filium Dei. Estq; magna dissimilitudo ueteris & recentioris Canonis, de qua in legitima Synodo & necessarium esset & utile fieri collationes.

Præter hæc omnia manifestissimum est, cæremoniam nullo modo posse esse adplicationem ex opere operato.

Quod uero tanta contentione pugnatur, oportere in Ecclesia sacrificium esse, Id uerum est. Constanter nos & certo tenemus in Missa publica cum sit distributio cœnæ, coniungi debere hæc quatuor: Primo Recordationem Filij Dei, passionis ipsius & meriti ac promissionis. Secundo gratiarum actionem pro tanta misericordia. Tertio petitionem, ut Deus misereatur nostri & propicius sit nobis propter Iesum Christum filium. Quarto Adplicationem in usu & sumptione, ut credamus Deum uelle nos acceptare propter filium, & agamus gratias pro his beneficijs, & ostendamus ueram gratitudinem seria mutatione uitæ in melius. Hæc quatuor constituunt sacrificium, de quo & in Malachia dicitur. Et pertinent ad hoc dictum: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate.

*Requisita
distributionis
sacra Cœnæ*

Cum igitur Augustæ Vrgeri Princeps multipliciter non desineret & publicationem libri instare audiret, tandem ipse per literas à Theologis postulauit, ut censuram pleniorẽ de singulis libri capitibus conscriberent, & deliberatio de hac re communis instituta est, quæ haberetur Cella monasticæ ad 20. Aprilis, quo Cygneæ dimissi sunt, circiter 13. Aprilis, D. Cruciger, Maior, & Pseffingerus, &

rus, & accersitus eodem Philip. Melanthon. Cumq; hic per vnius ex Consiliarijs literas Principis nomine, eo euocaretur, rescripsit ei Epistolæ, vt sequitur.

S. D. Clarissime uir & Patrone colende, cum in nulla regione toto orbe terrarum, hoc tempore, status Ecclesiarum, studiorum, & politicæ gubernationis pulcrior esset, quàm in his regionibus, libenter uobis operam meam collocaui, & hoc decus mea meo diocri assiduitate adiuuare studui, Nunc si cum Sacrificulorum ordine pacem ita facient Principes, ut proprias Ecclesias turbent, & pellantur ex nostris Ecclesijs Pastores (quod futurum esse metuo) ingentem accipio dolorem, & facilius quæuis exilia & mortem feram. Deceui tamen ad uos & ad Collegas uenire ut iussistis. Bene & feliciter uale, 15. Aprilis.

Cum ergo conuenissent in Cella Mysorum Theologi, liber, qui qua fieri poterat celeritate raptim descriptus fuerat, & huc transmissus, propositus est tunc vniuersis, qui aderant recognoscendus & iudicandus, cum periculorum, quæ impenderent his terris, & difficultatum, in quas Augustæ Princeps Mauricius immaturo consilio autorum libri deuolutus esset, commemoratione & exaggeratione, cumq; obtestatione summa, vt depositis affectibus omnibus candidè & sine Sophistica moneant Principem, quæ censerent non probanda esse Principi, quæ tolerari possent. Nec vel calumniosè interpretando, quæ si dextrè intelligantur, nihil habeant incommodi, vel de non necessarijs capitalia certamina mouendo implicent nouis bellis & Principem & Ecclesias harum regionum. Ita enim tentari ac turbari animum Principis, sicut & narratio docuit, tum atrocitate comminationum, si libri præ-

cisa recusatione auctoritatem Imperatoris labefactando, causam nouis turbis & sedicionibus suo exemplo præberet, tum commendationibus libri mirificis ac mirifice coloratis, quasi complectatur analogia fidei & doctrinae nostrarum Ecclesiarum congrua, ut hæreat prorsus, & quomodo sese extricet, non videat. Et eò rem deuenisse, ut necesse sit Principem aut amplecti librum citra recusationem, aut disertè ostendere, quæ desideret, & propter quas causas, quæ reijciat, probare nec velit nec possit.

Theologi ergò, quod ad Principem res pertineret adhuc priuatim conflictantem cum auctoribus libri, & illis, qui de libro mandata Imperatoris renunciarant, in ea commonefactione delegerunt præcipua, quæ talia essent, ut intelligere Princeps ipse posset, excusationem quod nullam ferrent, & multò minus concessione, & quæ si recepta introducerentur, vastatura Ecclesias eiectione piorum sacerdotum, & persecutiones excitatura essent. De cæteris argutioribus monuerunt, explicationem horum & de his confessionem præcipuè Theologis incumbere, de quibus nisi illa mutarentur, responsuri essent suo loco. Non velle se autem his perplexioribus & difficilioribus disputationibus, & argutiorum Sophismatum excusatione vel turbare vel onerare conscientiam Principis aut quorumcunq; qui in his non essent versati & exercitati, Deniq; ita responsionem sunt moderati ex fundamentis veteribus & multò ante usurpatis, ut se obsecuturos ostenderent Imperatori
in re

in receptione & vsu rituum, qui disciplinae seruirent & exercitijs pijs essent accommodati, Sed de doctrinae emendatae vsu non velle nec posse se quidquam concedere. Scriptum tale est:

*EPISTOLA MISSA AD ELECTO-
rem Mauricium 24. die Aprilis, Anno 1548.
cum censura Cellae scripta.*

Gratia & pax per Iesum Christum saluatorem nostrum & uestrum opitulatorem. Illustrissime Princeps Elector, Domine Clementissime. Mittimus ad Celsitudinem V. nostram de libro Augustano simplicem deliberationem, ac petimus reuerenter, ne C. V. sic de nobis existimet, qualij uel contumacia, uel contendendi studio, aut ullo alio priuato adfectu adducti pacem & concordia fieri nolimus, aut etiam curiositate aliqua certamina non necessaria moueamus. Malumus etiam in alijs locis degere, si tales esse iudicamur, qui pacem harum regionum petulanter impediamus. Ex ipso scripto nostro Celsitudo uestra intelligit, nos res non paucas, quae controuerti possent, silentio praeterire, tantum in necessarijs quibusdam articulis nullam mutationem admittere. Qui enim Christianam religionem non prorsus fabulosam esse iudicant, ut fuerunt ethnicae, hi intelligunt, uoluntatem Dei esse, ne doctrina mutetur aut corrumpatur. Nec dubium est, ueritatem doctrinae non posse sine multis laboribus & periculis retineri. Habet enim multos hostes ueritas diuina, suntq; uaria ad eam oppugnandam incitamenta. Neq; uero onerare nos grauissimo blasphemiae peccato debemus, quae est agnitae ueritatis abnegatio. Deinde norunt omnes, nos nihil aliud quærere, quam ne qua dissensio aut scandalum aliud quod ex his mutationibus oriatur. Nam si semel mentes hominum turbentur, postea omnem religionem oderunt. Postremo certum & hoc est, Multas magnas urbes hunc librum non recepturas. Sequuntur igitur sunt nouae distractiones & persequutiones, quibus nos praebere occasionem nequaquam uelimus. Itaq; ualde miramur alios quos principes ad ea descendisse consilia, ut impossibilia instituire sint conati. Atq; haec quidem ideo scribimus, ne C. V. existimet,

nos im-

nos improbe & contumaciter aliqua de re pugnare, Ac reuerenter
petimus ut C. V. has nostras sententiās de grauissimis rebus secum
& ipsa perpendat, & alijs prudentibus iudicandas proponat, Ac
simul hoc cogitet, multarum honestissimarum ciuitatum atq; homi-
num multorum oculos in C. V. hoc tempore esse coniectos, ut du-
bium non sit C. V. magno præsidio omnibus his regionibus esse
posse. Deus æternus pater Domini nostri Iesu Christi, qui genus hu-
manū & Ecclesiam condidit C. V. clementer gubernet ac protegat.
Vitebergæ 17. Iunij Anno 1548.

V. C.

Reuerenter colentes

Caspar Cruciger D.

Iohannes Pffeffinger D.

Georgius Maior D.

Philippus Melanthon.

PHILIPPI ET ALIORVM THEO-

*logorum responsio missa Augustam ad Princi-
pem Electorem Mauricum Anno 1548.*

Ex Cella Mysorum.

A Liquoties perlegimus librum Augustanum, in quo doctrina
nam Ecclesiæ comprehensam esse adfirmant, eumq; diligen-
ter perpendimus. Et quia rem eo deductam uidemus, ut tan-
dem quid obtineri in nostris Ecclesijs quidue concedi possit & debe-
at, constitui necesse sit, reuerenter petimus, ut Dominus noster clemē-
tissimus etiam alios pios & eruditos uiros in consilium adhibeat, nec
hanc grauissimam causam pertinentem ad totam Ecclesiam ad nos
solos deuoluat. Cumq; omnes nationes animū & oculos in Domi-
num nostrū clementissimū præcipue conuerterint, plurimū momen-
ti ad causam adferet ipsius responsio. Quia uero iussi sumus omni-
bus priuatis adfectibus sepositis respondere, adfirmamus bona con-
scientia, nos nequaquam quærere certamina, neq; de rebus non ne-
cessarijs aut paruis pugnare uelle. Ac primum quidem quod dicunt
nonnulli, Principalem doctrinam nostrarum Ecclesiarum de fide res-
tineri, animaduertimus in præscripta forma id fieri ualde insidiosè.
Et quanquam multa recte dicuntur, tamen est admixta hæc corrup-
tela, Quod fides sit præparatio quædam ad iustificationem, & quod
homo

homo postea iustus sit dilectione & proprijs uirtutibus ac meritis. Atq; hæc uerba intelligunt hoc modo: Fide iustificamur, id est, Fide præparamur ut aliud accipiamus, quo postea iusti & Deo accepti simus. Expresse enim in suo articulo dicunt, Postea uere iustificamur dilectione. De his uerbis non mouemus λογισμαχίαν, sed dicimus & clamamus iuxta uocem Euangelij, Oportere esse in homine con-
tritionem seu conuersionem ad Deum, ut liber ipse recte loquitur,
Oportere & adesse fidem, bonum propositum, dilectionem, spem & alias uirtutes ad bonam conscientiam necessarias. Ac si quis doctrinam nostrarum Ecclesiarum sic intellexit, ut existimet hominem iustum esse sola noticia doctrinæ, quæ etiam in Diabolis est, is errat horribiliter, nec quid dicatur apud nos, intelligit. Dictum Iohannis manet in omnem æternitatem uerum: Qui non diligit, manet in morte. Item, Qui facit peccatum ex diabolo est. Item, illud Iacobi, Fides sine operibus est mortua. Hæc dicta esse immotam Euangelij ueritatem nihil dubium est. Sed de hac re quæstio est, Etiam cum adsunt dilectio & bonum propositum, an homo dubitare debeat, aut certo statuere se placere & esse acceptum Deo propter has suas uirtutes, an uero hæc fides requiratur, quæ credit se propter meritum Iesum Christum esse iustum, placere Deo & esse acceptum. Hic Psalmus inquit, Coram te nō iustificabitur omnis uiuens. Scilicet, Ex propria dignitate & absq; hoc Mediatore, qui se inter seuerā Dei iusticiā & nos miseros homines interponit, nosque suo merito & intercessionem tegit. Hæc fides quæ est uera & uiua fiducia in filium Dei, non tantū est præparatio, sed omnibus reliquis uirtutibus præluet, estq; perpetuo hæc iusticia de qua Paulus inquit, Fides imputatur eis ad iusticiam. Item, Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, Ac Paulus ipse hunc uirum Abrahamum allegauit, cuius uita plena erat multarum uirtutum, habebat dilectionem propositum bonum & omnes alias eximias uirtutes, & tamen in cōspectu Dei non est iustus aut Deo acceptus, absq; hoc mediatore & absq; hac fiducia. Hæc sententia est ipsa uox Euangelij, quam nulli creaturæ neq; in coelo neq; in terris mutare licet. Estq; ualde imprudenter & inconsiderate dictum in hoc libro, Quod homo cum habet fidem, postea uere iustificetur alia re, Ita enim propriæ uirtutes & dilectio longè præferuntur huic fiduciæ in filium Dei, & abijcitur hæc uera consolatio, ac sequuntur prioris ætatis tenebræ & errores.

In principio eius articuli, ubi infusam suam iusticiam (ita enim loquuntur) magnopere prædicant, tantum dicunt de dilectione,

Erron
Pontificij.

Fides.

cum tamen omnes uirtutes & præcipue hæc fiducia in filium Dei includantur in infusa iusticia. Estq; hæc fiducia non mortua alia qua fides, sed dilectio sic accenditur, cum adest fides, nec manet nisi hæc fiducia perpetuo præluceat. Quam primum enim cor trepidat & hæc fiducia extinguitur, nequaquam manet dilectio aut inuocatio sicut experientia in cordibus singulorum in seria inuocatione testatur. Neq; solum ad aperta scripturæ testimonia, sed ad omnes uere pios prouocamus, qui hæc ex quotidianis exercitijs intelligunt. Atq; hoc est testimonium Ecclesiæ, quod nos quoq; magnificamus. Ac intelligunt omnes sapientes commonefacti hac narratione nequaquam esse λογισμίας, quod dicimus, sed de fundamento doctrinæ Christianæ disputari, & de præcipua consolatione, quam omnes pii cū in omni inuocatione tum in afflictionibus & cruce ac reliqua uita tenere necesse est. Interea manet hoc firmū & immotū, esse oportere in homine Dei timorem, dilectionē, bonam conscientiam, opera seu uirtutes ad bonam conscientiam necessarias, ut sæpe dictum est. Sed liber de fide sic loquitur, quasi nihil aliud sit, quam donum præueniens, hoc est, præparatio quædam, quam aliæ res præstantiores sequantur, quibus homo sit iustus & Deo acceptus. Ita tollitur fiducia in mediorem filium Dei, & honos Christo debitus nostris uirtutibus adscribitur, unde postea in ueris doloribus & agone conscientie sequitur dubitatio, nec potest cor uerè inuocare, estq; hoc malum de quo Paulus inquit: Quicquid non est ex fide, peccatum est. Neq; uero dubitamus Cæsaream Maiestatem, si de hoc errore admoneatur, probaturam hoc, ut hic articulus emendetur. Cum igitur quod diximus, deesse articulo intelligamus, nequaquam recipere hanc formam possumus, nec dubitamus pios & prudentes concionatores in multis locis Germaniæ & aliarum nationum hanc formam, nisi mutetur, impugnaturus & errorem indicaturos esse. Ideo nec Principi nostro clementissimo consulimus, ut hanc formam recipiat.

II.

Sequitur articulus de Ecclesia, in qua uolunt esse Episcopos & Pontificem, eosq; habere potestatem interpretandi scripturas & cōdendi Canones, nec licere cuiquam ab eorum autoritate discedere. Vbi tamen hoc annectunt, Hanc potestatem ædificationi Ecclesiæ seruire debere, non destructioni. Quanquam autem in hoc articulo, ut passim in toto libro multa sunt generaliter dicta, quæ diuerso modo intelligi possunt, tamē non pugnamus de hoc articulo. Nullas dignitates aut dominationē ullam quærimus, Itaq; siue sit pontifex, siue

Error

Capitola:
num.

Rom. 14, v.

siue Episcopi, si sanam doctrinam & ueros Dei cultus nō perfequantur, optamus ipsi suam constare auctoritatē, eaq; ipsos ad conseruationē doctrinæ christianæ & honestæ disciplinæ uti. Qua in re libenter ipsis obtemperare uellemus. Atq; in hoc quidem articulo multa conceduntur, in quibus tamen quædam sunt, de quibus docti in suis confessionibus singuli pro se dicturi sunt. Hæc sunt dicta de hoc articulo in genere. Quod autem peculiariter ad Episcopos harum regionū attinet, si ueteres abusus cum doctrina pugnantes in ecclesijs & consistorijs restituere conabuntur, sequuturæ sunt distractiones, dissidia & scandala in uulgo. Hæc quoq; cogitanda sunt atq; cauenda, id quod fieri petimus. Quod si pias cantiones de tempore & alias pias ceremonias seruent, nec in consistorijs aliquid contra ius diuinum statuant aut pronuncient, nihil repugnamus.

III. De septem Sacramentis.

De Confessione & unctione litigare nō uolumus, sed errores reiiciamus, quod dicit liber Gratiam per has res dari. Quod uero attinet ad inuocationē sanctoꝝ in unctione, de ea re dicturi sumus paulo post. De confessione præcipitur, ut fiat enumeratio omnium occultoꝝ delictorum, quæcunq; in mentē ueniunt. Quanq; autem serio semper contendimus, ut priuata absolutio retineatur, idq; necessariū & utile iudicamus, hanc potissimū ob causam, ut populus ibi cōueniens erudiendi possit, tamē nō uolumus conscientijs hoc periculosum onus enumerationis occultoꝝ delictoꝝ imponere. Ac nititur liber falso fundamento, cum ait, Absolutionē non ualere nisi præcedat hæc cognitio, quanq; liber ipse postea se reprehendat. De satisfactione pauca eaq; obscure dicta sunt, cum tamē constet multos errores ex doctrina satisfactionum ante multa secula ortos esse, qui in nostris libris expresse taxati sunt. Transeat igitur hic nudus articulus, sicut multæ aliæ generales locutiones in hoc libro. Sed hæc tamē manifesta mendacia nos reprehendere necesse est, quæ aliquomodo etiam in ipso libro taxantur, nam ipse liber fatetur, Nostra opera nequaquā mereri remissionem culpæ aut poenarū æternarum. Item, Conscientias non esse onerandas tanquam necessarijs operibus, nec imponenda esse cuiquam opera superstitiosa ut peregrinationes, abstinentiam à coniugali cōsuetudine, ieiunia impossibilia, & sicut antiqui Canones uarios laqueos conscientijs his rebus iniecerunt. De coniugio duo reprehendunt, quæ usitata sunt in consistorijs harum regionū, primum de consensu parentum, sed alter articulus est maioris momenti, ut innocentī personæ post diuortium concedatur coniugium. Et tamen hic ipse articulus est obscure insertus.

De

*enumerat
omnium oc:
cultoꝝ de:
lictoꝝ.*

Quaquam de oblatione & Missa longus est sermo, in quo multa ex antiquis & recentioribus scriptoribus sunt adducta, quibus nos firmiora & magis perspicua facile opponere possemus, tamen non uolumus Principem nostrum hac disputatione onerare. Recte autem distinguit liber inter Propiciatorium & Eucharistica sacrificia, ac uerum dicit, cum expresse affirmat, Missam non esse meritum pro peccatis, neque esse sacrificium ἱλαστικόν. Quomodo autem sit sacrificium ἐυχαριστικόν, id reijcimus ad priuatam cuiusque prudentis uiri confessionem, nec oneramus hac re Principem nostrum. Nec tamen sequitur propterea, priuatam Missam sine communicantibus esse restituendam, quæ tamen etiam propter alias causas est omitenda, neque in eius restitutionem ullo modo est consentiendum.

V.

Articulum de inuocatione Sanctorum nequaquam recipi suademus. Neque enim nihil habet momenti, ut quidam existimant, Nam uera & ardens inuocatio est peculiare & arduum opus, in quo cor ad Deum clamat, Et hic honos soli naturæ diuinæ debetur, ut scriptum est in primo Præcepto: Dominum Deum tuum adorabis, & fieri debet inuocatio eo modo, quo Deus eam præcepit & non aliter, ut scilicet Maiestatem diuinam compellemus fiducia uni-
us Mediatoris Filij Dei, ac Deum ipsum & Mediatorem alloquamur, qui est in arcano consilio diuinitatis, & uidet atque exaudit omnium hominum corda & gemitus, & ex immensa misericordia constitutus est Mediator & interpellator. Quamobrem nulla alia inuocatio ab ullo homine in Ecclesiam est introducenda. Et quamquam prima introductio uidetur leuior aut subtilior, tamen mox sequitur ex ea horribilis idolatria, id quod apud Ethnicos & Turcas factum uidemus. Estque in conspectu ingens abusus, dum opitulatores & mediatores constituuntur homines miseri, & doctrina de uero Mediatore obscuratur, atque honos soli Deo debitus in homines transfertur. Ac certum est, unam ex præcipuis Idolatrijs & abusus in hac postrema mundi senecta esse hanc inuocationem Sanctorum & concursum ad peculiare statuas. Quod autem gloriantur longa consuetudine id esse receptum, Quaquam nullum exemplum de prima Ecclesia extet, tamen uerum est (proh dolor) hanc Ethnicam consuetudinem cito in Ecclesiam irrepsisse, estque hoc argumentum humanæ infirmitatis, quæ facile à uera inuocatione abduci

abduci potest. Quicunq; igitur uerbo Dei edoctus est, quomodo inuocatio fieri, & cor in uero dolore ad Deum confugere, ubi & quomodo eum apprehendere debeat, is eò maiore cura & constantia retinere ueram inuocationem debet. Inuocatio nititur mandato & promissionibus diuinis. Nullum autem extat mandatum aut promissio aut exemplum ullum de inuocatione Sanctorum, Neq; pium est cor humanum ita uagari & oberrare ab uno Sancto ad alium. Hæc peccata occultiora intelligenda sunt & magno studio uitanda. Hæc dicta sint de Inuocatione Sanctorum. Qui uero Historias Sanctorum discunt, ac Deo gratias agunt, quod semper sibi collegit Ecclesiam, Seq; per Sanctos in Ecclesia patefecit, ac Prophetas misit & Apostolos, per quos doctrina cœlestis est promulgata, quiq; homines commonefaciunt, ut doctrinam & exempla Sanctorum considerent, quibus erudiantur & in omnibus uirtutum exercitijs confirmentur, atq; hanc regulam discunt: Deum uarijs miraculis liberare Sanctos, ut nos commonefaciat se reliquis similiter optulaturum, qui serio & ardentem ipsum inuocant, sicut Dauid sæpe in Psalmis loquitur, Se Deo gratias agere, à quo sit adiutus, ut alij in fide confirmentur, & Deum inuocent & auxilium ab ipso expectent, eos rectè facere adfirmamus. Atq; hoc modo apud nos de Sanctis docetur, & Festa aliquorum celebrantur, ut, Iohannis Baptistæ, Apostolorum, Conuersionis Pauli, & aliorum. Promittimus etiam nos operâ daturus, ut uera aliqua Sanctorum historia conscribatur, ex qua uulgus non perniciosas fabellas, sed doctrinam & exempla utilia haurire possit. Scimus enim adhuc alicubi extare ueteres historias siue dignas, quas aliqua ex parte legimus, quasq; extare utile esset.

VI. De oblatione pro defunctis.

Cultus Sanctorum & oblationes pro defunctis, duo sunt præcipui abusus, qui fuerunt maximè quæstuosi. Certum est autem Sacramentum pro uiuis ad commemorationem institutum esse, nec debet adplicari pro mortuis. Ideo neq; hunc articulum suademus recipi. Atq; etiam ut ponamus excusari posse hæc duo, Cultus Sanctorum, & oblationem pro defunctis, sicut coloribus uarijs in libro pinguntur, tamen manifestum est, res esse non necessarias, quibus receptis plurimos abusus sequi necesse est. Ideo si clementer & placide agere uellent, non debebant durius has res non necessarias & periculosas iungere.

Nullum
in s. sacra
mandati
de inuocatio
ne sanctorum

Sacramentum
suum pro
uiuis, non
pro mortuis
institutum

VII. De Festis & Ceremonijs.

Ordinatio Festorum & Ceremoniarum in templis & ieiunia possunt recipi, ita tamen, si sint absq; inuocatione Sanctorum & alijs manifestis abusibus, ut absq; peculiari reuerentia quæ exhibetur Statuis & scandalosis consecrationibus, Item sine abusu Festi Corporis Christi. Nam in nostris Ecclesijs Sacramentum non diuiditur, Ac manifestum est, id institutum esse ad sumptionem, nec licet ulli creaturæ Sacramenta diuina in alios usus aut ritus mutare, nec est Sacramentum aliquid extra usum institutum. Ideo non levis hic abusus est iudicandus.

DE CANONE.

Cum multa sint in Canone absurda & falsa, pij Pastores non recipient in se hoc onus, ut eum legant. Dicit enim Canon. Hoc Sacrificium celebrari ad consequendam salutem æternam. Item, Orat Deum ut filium suum acceptum habeat & gratum, sicut munera Abel accepta habere dignatus est. Addit item de inuocatione Sanctorum. Quod autem hæc ita sunt consarcinata id factum est inde, quod non uno & eodem tempore hic Canon est conscriptus. Ac antiquus Canon Græcarum Ecclesiarum in multis partibus dissentit ab hoc Canone. Cum igitur aliqua falsa sint in hoc libro, sicut indicauimus, ac nemo debeat agnitam ueritatem persequi, non possumus probare aut recipere articulos falsos, neq; cuiquam, ut recipiat, & agnitam ueritatem persequatur, authores esse. Et quamquam pax & concordia utilis est & expetenda, tamen præferendum est Dei mandatum. Qui me confessus fuerit (inquit Christus) eum confitebor & ego. Est & hoc considerandum, an ex hac reformationis forma pax, an uero distractio maior sit expectanda. Turbantur nostræ Ecclesiæ, neq; tamen emendantur Pontificij, sed magis in suis abusibus confirmantur. Neq; enim dubium est, multos Pastores non recepturos omnes articulos, ut in libro præcipiuntur. Quod si Principes aut Magistratus suos Pastores eam ob causam sedibus eijcere aut interficere noluerint, miserabilis ea pax est futura. Nec dubium est Deum ipsum fore uindicem. Multa etiam hominum millia in nostris Ecclesijs, quæ nunc Deum rectè inuocant, hoc scandalo turbabuntur. Ideo rectius erat ea quæ corrigi aut emendari non possunt, prorsus omittere. Nec dubium est, si quæ in hoc libro sunt, non mitigentur, sed ut sonant, Ecclesijs obtrudantur, sequaturam

*falsa, mult.
la sunt
in baculo
nisi libro
gustano.*

curam esse magnam persequutionem & nouam distractionem. Ora-
 ramus autem Deum, ut consilia nobis pia largiatur, nosq; clementer
 regat & tueatur. Quanquam autem ex his quæ dicta sunt satis ap-
 pareat, quid in hoc libro recipiamus, aut quid improbemus, tamen
 iterum breuiter ea repetimus, ut uideant omnes, nos studiosos esse
 pacis & concordiae. Euangelium de fide neq; possumus mutare neq;
 debemus, nec falsam inuocationem in Ecclesiam introducere aut
 confirmare uolumus. Ideo petimus primum, ut principalis articu-
 lus de fide corrigatur, deinde ne inuocatio Sanctorum, Missa pri-
 uata, aut quæ sit pro defunctis nobis imponatur. Promittimus au-
 tem nos Episcoporum auctoritatem ueneraturos, ipsq; ut Episco-
 pis nos obtineaturos, si nos non persequantur. Recipimus &
 hoc, nos obseruatuos ceremonias, ut ordinatæ sunt, pro tempore les-
 ctiones nempe & cantiones pias, stolas, & alios antiquos honestos
 ritus. Festa item, ut supra dictum est, & alias ordinationes, quæ ser-
 uiunt disciplinæ & exercitijs utilibus. Est autem usitatum in multis
 oppidis harum regionum, ut Scholastici quotidie in templo conue-
 niant, & ante concionem aliquot Psalmos decantent, & caput in ues-
 teri aut nouo Testamento legant, ac post concionem publicas pre-
 ces adiuuent. Diebus etiam Dominicis & alijs Festis celebrantur
 Missæ publicæ, ubi multi semper ad Sacram Synaxin accedunt, ce-
 lebrantur & uespertinæ preces. Hæc quoq; in reliquis oppidis, in
 quibus hætenus usitata non fuerunt, institui possunt, ac prout postu-
 lat frequentia, & multitudo hominum in oppidis, plures Missæ, pu-
 blicæ in quibus communitio celebretur, institui in septimana possunt.
 Ac si quid præterea iudicatum fuerit pertinere ad honestum & pium
 ordinem in Ecclesia, id quoq; libenter recipimus. Nam Deus qui
 Introspectit omnium hominum corda, nouit nos nihil magis opta-
 re, quam ut regimina tam Ecclesiastica quam Politica ita sint cons-
 tituta, ut Deo placeant & sint salutaria & tranquilla, Idq; arden-
 tibus uotis à Deo petimus,

*Compan:
 diu. uer
 doctrina quæ
 expetit.*

*phorus missæ
 pro frequen-
 tia sumus,
 in iohanniana
 institui possunt*

Gaspar Cruciger D.
 Georgius Maior D.
 Iohannes Pfeffinger D.
 Philippus Melanthon,

Hoc est Cellense scriptum. Admoniti autem fuerant, qui istic conuenerant, vt si Augustanæ conciliationis formula recipi non posset, ipsi aliam nouam componerent. Quare cum scriptum iam absoluissent, Philippus Melanthon peculiariter, de quibus amplius tum in mentem ei venerat, & in exemplum manu scriptum libri Augustani quedam inseruit, & in capite de Iustificatione quæ fraus, & quomodo usurpata esset, adhuc etiam planius exposuit, & de nouæ formulæ constitutione respondit. Quæ omnia de scripto illo, quod peculiariter tum reliquis ad vnius ex consiliarijs priuatam instructionem, illi addidit, cognoscantur. Id tale est:

Quæ fraus in capite de Iustificatione adhibita sit, aliquot in locis deprehendi clare potest, si quis hoc agat, ut eam consideret & cognoscat. Vt eum fidem cuius meminerunt sic declarant, quod possit esse sine dilectione. Item cum dicunt initio, infusam iusticiam esse dilectionem, fidei uero nullo uerbulo meminerunt. Et paulo post, cum dicunt, Si fides adsit, sequi postea ueram iusticiam per dilectionem, quasi dilectio sit maior & potior iusticia, quam gratuita acceptatio, quod Deus propter mediatorem ex misericordia nos acceptat per fidem & fiduciam filij, Et ut summam dicamus, Si Liber, ut nunc scriptus est, publicatus, & in Germania ac peregrinis nationibus lectus fuerit, & eo fuerit editus titulo, quod ueram doctrinam de Iustificatione explicet: uiri intelligentes, & utriusq; doctrinæ Monasticæ ac ueræ periti præstigias animaduertent & refutabunt. Et gratum erit nobis, si nostra commonefactio Electori Brandeburgensi, Islebio, Iacobo Sturmio & Bucero fuerit ostensa.

Et ualde optamus, ut aliorum etiam Doctorum, & in his controuersijs exercitatorum iudicia de hac nostra censura explorentur, ut Principis Georgij Anhaltini & aliorum, qui commonefactionem hanc nostram non censebunt esse negligendam. Annotauimus & ad librum quædam, ut facilius ubi lateat fraus cognosci possit.

Sed

Sed nouam integram formam describere sine peculiari mandato non uolumus, & frustra hanc operam essemus suscepturi. Quamcunque enim formam mitteremus Augustam, non approbaretur. Quæ ab ipsis proposita est forma, est quiddam male confarcinatum, quod bona malaq; uarie commiscet, & sophismatibus ludit, tanquam res agatur cum pueris, qui nihil horum intelligant, & displicet nobis hic ipsorum conatus. Res graues sunt, in quibus uerborum præstigijs minime est ludendum.

Nec ueremur nostras censuras exponere de omnibus articulis, si quis audierit nos. Quod si nobis fides non habetur in hac re, præstaret nos non consuli. Multæ sunt partes in hoc libro, quæ ab alijs gentibus oppugnabuntur, etiamsi à nostris Ecclesijs reciperentur.

Meminimus & Ratisbonæ, cum talis liber proponeretur, alios postea fuisse formatos articulos, qui facerent ad conciliationem. Hi si editi in lucem fuissent, toti Germaniæ peperissent ignominiam perpetuam, quod bene norunt, Landgrauius Habsiæ, Bucerus & multi alij, propterea & iste liber examinetur & pensitetur diligenter, ne nouæ excitentur dissensiones stolido conatu.

Hæc igitur vniuersa, vnà cum exemplo libri Augustani, in aulam tum simul missa sunt, & addidit his D. Philippus Epistolam alteram ad eum Consiliarium, à quo euocati de Principis mandatis cognouerant, quam & ipsam hoc loco subiiciendam putauimus.

S. D. CL. V. & patrone colende. Interfui antè similibus conuentuum disputationibus, ubi articuli de doctrina compositi fuerunt, & uidi non recipi formas ab una parte compositas, ideo & nunc non uolui nouas formas componere, uiderint isti qui adhibentur, ut recte componant, nos non calumniose sed dextre & uere iudicauimus, quid necesse sit reprehendi. Iam in margine etiam quædam ascripsi in libro Germanico, & mittimus pagellam de nostro iudicio, Si in singulis locis causæ reprehensionum ascribendæ essent, longum opus futurum esset, & tamen nequaquam recuso causas ostendere, si res poscet. Bene & feliciter uale. Die 24. Aprilis.

Hæc dum Cellæ scribuntur, interea Augustæ Pontificij

*forma præ
picolorum
confarcinata*

tificij formulam libri *INTERIM* detrectant. Cum enim initio res ita esset instituta, vt præscriberetur aliquid quod communiter vtraq; pars præstaret, aduersarij re de- liberata hoc tempore à se omnem spem mutationis, quæ in ipsorum Ecclesias introducatur, præcidunt, ijs tantum, qui Euangelici appellantur, vt liber proponeretur, per- mittunt, atq; præter alia quædam durissima postulata in- super iurisdictionem & res ereptas repetunt, Quæ res & causam deinceps Carolo Imperatori attulit, vt ad Pon- tificios de libro acquiesceret. Componi tamen postea ad hos etiam aliquid curabat, quo in meliorem formam Ec- clesie ipsorum redigerentur, quam propterea reformatio- nem appellabant, ad quam se & sua conformarent. Atq; hoc modo ille usq; ad concilij dijudicationem rem præclare constitutam esse apud vtranq; partem minimè dubitabat, cum quidem reformatio hæc non minus intolleranda vi- deretur Pontificijs quàm nostris esset libri Augustani formula, de quo in præsentia plura dici nihil attinet. Vix igitur Cella nostri domum reuerterant, cum de illa Ponti- ficiorum actione ad Philippum Melanthonem refertur, qui statim postridie quæ erat 29. April. respondit hoc scripto, quod conuersum subiecimus:

CUM Episcopi & cum his coniuncti in suis Ecclesijs mutatio- nem nullam uelint fieri, & tamen facultates cum Iurisdictione repetant pertinaciter, nec uelint Sacerdotes, qui ab ipsis discen- dunt ad nos, à nobis recipi, sed ijs tantum, qui ex nostris se nos- bis cum communium rituum usu & professione doctrinæ coniungere uolunt, ut hoc possint facere, permittant, non possum mihi perluas- dere fors

dere formulam quæ proposita est concordia esse pariturâ, nec sperari inde aliud potest, nisi ut nostræ miseræ Ecclesiæ uehementer turbentur. Reliquis uero non consulatur, nec à persecutionibus Episcopi sibi temperaturi sunt iurisdictione recuperata, quæ in regionibus totis & urbibus magnas dissensiones & turbationes commouebunt. Idcirco adhuc meam sententiam rectam esse censeo & utilem, ut hoc agatur omni conatu, ne Ecclesiæ nostræ turbentur. Ad hoc urgendum meo iudicio satis causæ est, quod cum Episcopi nec media ulla tolerare, nec emendationem ferre uelint, & propterea dissidia non tollantur, res suspendantur potius, cum nequeant melius constitui, uel formula ita emendetur, ne persecutiones excitet inter nos & turbationes.

Res manifeste docet, frustra tentari conciliationes cum persecutoribus nostris. Etiam cum sarcitur concordia qualiscumq;, tamen pax constituitur, qualis est inter lupos & agnos. Ego hæc Deo commendo.

Quam minax sit scriptum Episcoporum, in quo sese Catholicos iactitant, & nos ignominiose nominant separatos, nunc non disputo. Quantum ad me, adfirmo ueras nos & necessarias habere causas ipsorum falsa dogmata & abusus uitandi. Est enim æternum & immutabile Dei mandatum, Fugite idola. Item, Si quis aliud Euangelium annunciauerit uobis, inquit Paulus, quam ego prædicaui, anathema sit.

Semper autem inde usq; ab initio mundi talia fuerunt in Ecclesia certamina, quod aliqui impios & idolatricos cultus improbarunt, & quanquam secutæ sunt graues persecutiones, norunt tamen pñ & intelligentes omnes, quomodo illas ferre & sustinere debeant.

Episcopi in responsione quam dederunt, auctoritatem suam ualde amplificanc, quasi illa non sit iuris positiui, sed pro iure diuino sint habenda decreta conciliorum. Omitto nunc disputationem de ista generalitate, concilia sunt dissimilia, & multa præsertim in externis constitutionibus decreta sunt, quæ manifeste iniusta sunt & impia. Exempli causa, quod mandato Christi pontifex ius habeat constituendi Imperatorem & amouendi. Sic & hoc manifeste falsum est, quod sacerdotibus interdixerunt coniugia, quam prohibitionem Paulus nominat doctrinam dæmoniorum.

Cum

Cum itaq; Episcopi tam difficiles sese præbeant in manifestis rebus, ut in communione & coniugio sacerdotum, facile cogitari potest, quod & alia falsa dogmata, abusus & impias inuocationes non sint mutaturi, Et tamen certissimum est, pontificios sacros ficulos & monachos horrendis idolatrijs, abusibus & libidinibus pollutos esse, quæ nos peccata minime confirmare debemus.

Quod uero obijciunt Episcopi, in sua responsione non præstita esse à nobis, quæ in Augustana confessione profiteremur, non intelligo quos aut quæ notent. Nam de his nostris regionibus certum est, quod ab Ecclesijs Saxonicijs inde usq; ad regnum Danicum receptum aliud nihil sit, nisi quod in confessione Augustana comprehensum est, & Dei beneficio pia, constans & Christiana consensus in Ecclesijs conseruata est hucusq;, quod nunquam fuisset futurum, si doctrina mutata aut obscurata fuisset. Dominica Cantate 29. Aprilis 1548.

Aliquanto post, cum artifices atq; autores libri, offensi censura nostrorum, contendissent non discrepare articulum de Iustificatione in libro expositum à doctrinastrarum Ecclesiarum, sed dici idem prorsus lenioribus verbis, & quæ reprehenderentur, petulanter ac calumniose reprehendi sine causa, ac λογομαχίας esse meras, non de rebus certamina, in quibus nihil esset controuersum, sed verba tantum illa non usurpata esse, quibus nostri uti consueuissent, Sola Fide hominem iustificari, Et diserte addidissent, ideò se non voluisse uti hac formula, quod & in compositione Ratisponensi expressa non esset, & scirent multos nostrorum sic docere contra Paulum & reliquos rectius sentientes, Excludi non tantum conditionem meriti ac dignitatis, sed etiam præsentiam nouæ obedientiæ, quæ excludi nec possit nec debeat. Hæc igitur cum obijcerent

objicerentur, denuò quæsitum fuit, de obiectionibus illis quid esset sentiendum, Theologi qui in præcedentium conuentuum colloquijs similia obiecta meminerant, responderunt in hanc sententiam, vt dilucida explicatione simul & illustrarent propositionem Pauli, Fide iustificamur gratis, transformata in correlatiuam, scilicet, iustificamur ex sola & mera misericordia propter meritum, non nostrum, sed Filij Iesu Christi, quæ beneficia gratuita, accipiuntur fide: & simul refutarent cum Sophisticas libri præstigias, tum obiectiones recentes, quibus falso prægrauabantur Ecclesiæ nostræ, quòd non solum meriti nostri & dignitatis conditionem excludendo, sed prorsus auellendo à fide & ex credente extirpando reliquas virtutes, quas per fidem, in persona reconciliata Spiritus sanctus excitat. Scriptum tale est:

QUæ uera sunt, præsertim si non sint periculosis & ambiguis explicata uerbis, ea uera esse confitebimur, nec mouebimus certamina non necessaria.

Exordium libri usq; ad articulum, quid sit iusticia, rectum est, neq; disputatione indiget. Sed post titulum, Quid sit iusticia, certo inest libro fraus & error. Reuera enim hoc uult liber, hominem iustum esse & acceptum Deo propter dilectionem, quo tantundem dicitur, ac si diceretur, propter opera & uirtutes nostras iustos nos fieri. Et necessarius articulus dissimulatur, imò aboletur, scilicet, quod postquam inchoata est in homine dilectio, tamen oporteat fidem & fiduciam in corde in hac uita niti Christo saluatore, & quod non propter mundiciem aut merita propria, sed propter mediatorem Christum iusti ac Deo accepti simus.

Præterea inquit liber paulo post, postquam dilectione sumus iustificati, consecuti sumus æternam salutem propter hanc dilectionem. Hic rursus de fide & de mediatore, quo fidem niti

V

oportet,

oportet, altum silentium est. Hæc omnia reuera & in fundamento nihil discrepant à Monachorum doctrina, quòd homo iustus & Deo acceptus sit propter opera & uirtutes proprias, & idcirco habeat æternam salutem.

Postquam hoc positum est in libro fundamentum, ne aut uideatur aut dicatur omissa esse fides, miscetur etiam mentio uocabuli fidei, sed non uero intellectu. Intextuntur enim ista uerba: Fide iustificamur, id est, fides est præparatio ad iusticiam, & homines deinceps uere sunt iusti dilectione, quasi non iustificetur homo coram Deo, cum fide & uera firmæque fiducia filij mediatoris acceptatur à Deo, sed sit dilectio uera iusticia & infusa iusticia, fides autem non sit uera & infusa iusticia.

Hanc esse ueram & Germanam sententiam libri, perspicuum est inde, quod ipse sese declarat, cum inquit, fidem etiam posse esse sine dilectione. Item, Hominem postea uere iustum esse dilectione. Item in mentione iusticiæ infusæ nominant dilectionem, & aliud nihil. Denicque hæc libri propria est sententia, quod homo sit iustus & Deo acceptus propter nouam illam dilectionem, hoc est, propter suas uirtutes & opera, & quod propterea consequatur æternam salutem.

Refutatio.

SI ergo hæc debet esse præcipua & principalis doctrina in Ecclesia, eripitur conscientijs & amouetur ex oculis doctrina de fide, de mediatore filio Dei, de certa firmæque consolatione in iudicio Dei, nimirum hæc doctrina & hæc consolatio, quòd quanquam oporteat dilectionem & alias uirtutes in nobis esse, sicut & docuimus semper & adhuc docemus, tamen prælucere his uirtutibus in corde necesse est hanc fidem & hanc fiduciam, quod cum nostræ uirtutes sint prorsus imbecilles, Deus ex mera misericordia propter mediatorē nobis uelit esse propitius & nos acceptare, & ita propter filium pronuntiare iustos, si fide apprehenderimus ipsum, & uera fiducia illi adhæserimus.

Non est λογμαχία nobis de particula SOLA, sed dicimus & confitemur, oportere in nobis & alias uirtutes & bonum propositum inchoari & manere, tamen fiduciam non his, sed filio Dei oportet niti, sicut dictum est, & reliquas uirtutes uelut obumbrare.

Sunt

Sunt enim reliquæ uirtutes omnes languidæ & imbecilles, & multum sordium atq; impuritatis remanet in cordibus hominum atq; in hac uita. Propterea necesse est, ut ad mediatorem confugiamus, & ex eo pendeamus, & gratuitam misericordiam imploremus per & propter hunc mediatorem, & per misericordiam, quæ propter hunc mediatorem nobis est promissa. Sic enim inquit Plalmus: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et Daniel inquit: Exaudias nos non propter nostram iusticiam, sed propter tuam misericordiam & propter Dominum.

Hoc modo ad Deum accedere debemus afferentes fiduciam nitentem filio Dei, & statuentes, quod quanquàm dilectio & aliæ uirtutes sint in nobis & esse eas oporteat, tamen sint imbecilles & languidæ, & quod oporteat fiduciam in solo filio Dei fixam esse, neq; dilectio & consolatio in corde inchoari & consistere potest, nisi hæc fides & hæc fiducia præcedat. Hæc pñj & timentes Deum omnes in quotidiana inuocatione experiuntur.

Et miramur ualde qua de causa aduersarij hanc manifestam & perspicuam ueritatem, quam in omnium piorum animis fulgere necesse est, ferre non possint, nimirum, quod hominem præter inchoatam languidam dilectionem & alias uirtutes hanc fiduciam nitentem filio Dei habere necesse sit. Estq; in libro hoc admodum incogitanter dictum, primo hominem uere iustificari dilectione, quasi homo non sit præcipuè iustus & acceptus coram Deo fide propter mediatorem, sed sit præcipuè iustus & acceptus Deo propter uirtutes proprias. Oportet cor perpetuo & omni tempore in hac uita hanc retinere fiduciam, quod filius Dei sit & maneat mediator, & interpellet pro nobis, sicut Paulus inquit: Per fidem in Christum pacem habemus cum Deo, Item, Per fidem habemus accessum ad Deum.

Non oportet nos dilectionem nostram pluris facere quàm filium Dei, qui ut mediator patrem nobis placauit & reconciliauit, & sua iusticia tegit nostras imbecillitates. Cumq; de infusa iusticia dicitur, sicut ipsi nominant, minime hæc fides & hæc uiua fiducia excludi debet. Nam & hæc maximarum uirtutum una est, imò hæc fiducia excitat in corde consolationem, dilectionem, inuocationem & uitam, sicut scriptum est ad Galatas 2. Quod uiuo, per
V 2 fidem

fidem uiuo. Item, Rom. 1. Iustus fide sua uiuit. Item ad Coloss. 2: Sepulti estis una cum Christo per baptismum, & uiuificati estis per fidem, ut Deus sit in uobis efficax.

Et hæc ipsa doctrina plana & explicata est, & cognitæ necessaria pijs omnibus in quotidiana inuocatione, sicut inquit Paulus, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum, hoc est, oportet in homine esse bonam conscientiam, dilectionem & alias necessarias uirtutes, tamen agnoscere & statuere nos oportet, quod illæ ipsæ uirtutes sint imbecilles, & multum adhuc sit reliquum in nobis imbecillitatum, & quod oporteat accedere fiduciam nitentem filio Dei, qua demum sumus iusti.

Hæc doctrina est immutabilis ueritas Euangelij, & facilis ac plana, & in omni inuocatione quotidie considerari hanc oportet. Nam cum orandum est, non satis est ut te intuearis & requiras in te dilectionem & alias uirtutes, etsi illas in nobis esse oportet, sed præter has languidas uirtutes oportet in nobis esse hanc ueram consolationem, nimirum fiduciam defixam in mediatorem, quod Deus certo propter ipsum uelit nos acceptare, & gemitus ac clamores nostros exaudire, neque repellere nos à sese atque abijcere. Et hanc fiduciam oportet esse defixam & firmatam in filium Dei, & minime in nostram propriam mundiciem, etsi has uirtutes inchoari necesse est in nobis, sicut & statim excitantur cum tali fide & inuocatione.

Suntque & manent istæ sententiæ immutabiliter & in æternum ueræ, qui non diligit manet in morte. Item, Fides sine operibus est mortua. Sicut enim sæpe iam dictum est, Oportet in corde esse bonum propositum, dilectionem, spem & alias uirtutes, sed non solas, uerum omnibus his fidem seu fiduciam, de qua dictum est, præluere oportet.

Sed liber ita dilectionem nominat, ut de hac fide & fiduciā fileat prorsus, & semet ipsum interpretatur, quod loquatur de fide, quæ tantum sit noticia doctrinæ, à qua dilectio possit abesse. Hæc reprehensio tanti momenti est, ut dissimulari nullo modo possit. Continet enim fundamentum doctrinæ Euangelicæ & consolationem præcipuam ac maxime necessariam.

Inquit liber, Fidem nihilo minus esse ueram fidem, etiam si quis perseuerat in manifestis peccatis, modo retineat noticiam ueræ doctrinæ.

Cum itaque liber suam fidem & eorum, qui perseuerant in peccatis contra conscientiam, & manifestis, & Diabolorum fidem statuat.

tua.

tuat esse fidem eandem, satis euidenter apparet, quòd fidem tantum
statuat esse noticiam historię & præparationem. Si iudicant idem
donum esse fidem in adultero & fidem in Paulo, manifestum est
de iustificatione aliter loqui & sentire librum, quàm nostrę Ecclesię
sentiant & loquuntur. Et hæc libri sententia est, sicut expositum est.
Sed paulò ante inquit liber, Fidem confidere promissioni & miseris-
cordię Dei. Talis fides minimè existit in adulteris & in Diabolis. Ita
secum pugnat liber, & oportebit pios & doctos uiros errores & so-
phisticen libri proferre & confutare: quæ res & ipsi Imperatori &
Principibus Germaniæ, qui librum receperint, non est futura glo-
riosa. Fides in adultero longè alia res est, quàm fides & fiducia in
Paulo. Et ut crasso exemplo res declaretur, Fides in adultero est mu-
tilum aliquid, quia articulum de remissione peccatorum adulter,
quantum ad se, non credit: propterea additio in libro, quòd uera fi-
des sit in illis etiam, qui se polluunt manifestis peccatis, merum so-
phisma est, quod nihil ad rem facit.

Iohannes Bugenhagen D.

Caspar Cruciger D.

Georgius Maior D.

Philippus Melanthon.

*Ad illa igitur superiora tam multa scripta, qui-
bus sententiam suam de libro Augustano & consilijs illis
Theologi, & liberrimè & planissimè ediderunt, & ve-
ritatis corruptelas disertè demonstrarunt, hoc quod iam
mox exposuimus ante publicationem libri vltimum ac-
cessit, quo ad obiectiones atq; notationes quasdam, vt dixi-
mus, responderunt. Ac cætera quidem qualia sint, conside-
rabunt qui legent. Ex hoc verò vltimo Flacius aduersus
Ecclesias nostras atrocissimas accusationes detexuit, neq;
quibus doctrinam veritatis corruptam à nostris esse de-
monstraret, argumenta alia habuit, sed ex hoc solo scripto
aduersus doctrinam Ecclesiarum nostrarum ante hoc tem-*

pus ~~scilicet~~ suas deduxit vniuersas (cum reliqua, quibus
hoc genus vtitur eiusmodi sint, vt ipsa se euertant, neq;
de ijs moneri attineat) Nam & de particula SOLA
non esse pugnandum, & fidem præcipuè iustificare non
solam, à nostris doceri ex hoc scripto credi postulauit,
calumniā manifesta, Quodq; nesciat, quando aut vbi com-
positum sit, alicubi in conuentu Misnensi, alicubi in Pe-
gensi corruptam doctrinam Iustificationis assenerat. Sed
libro tamen proximè à se cōtra nostros edito & 5. Sub-
scriptoribus, hoc scriptum Pegensibus tractationibus
ascribit. Hac igitur de causa & hoc scriptum inserendum
& indicatione peculiari excitandam attentionem legen-
tium putauimus, vt maiore cum diligentia consideretur, an
teterrimarum accusationum suarum, non dico iustas, sed
omnino aliquas causas Flacius habuerit, qui ne diuerticu-
lum quidem hoc sibi reliquit, vt dicere posset, se totum
scriptum non vidisse. Narrat enim ipse in libello cum 5.
Subscriberibus, hoc scriptum se, in manus sibi traditum
à Phillippo Melanthe, quem Principem Adiaphori-
stam uocat, accepisse, qui petierit, vt describi curaret. Et
ibi quidem falso Pegensi consilium appellat, cum eo
tempore ne suspicio quidem vllius cum Episcopis con-
gressus, esse potuerit, qui vllto tempore fieret, Sed ad ca-
lumniam confirmandam magis idoneum fuit in Pega-
nienses tractationes hoc scriptum transferri & his affingi,
vt omnes intelligunt. Quod si non totum vidisset Flacius,

& re

Et re incomperta tantum crimen Philip. Melanthoni & Ecclesijs harum terrarum inferre ausus fuisset, malicia ea esset temeritatis sceleratæ. Nunc cum totum vidit & habet Flacius, & excerptas callidè sententias per calumnias exagitans, dissimulat atq; occultat reliqua, Syco- phanta est & falsarius. Sed de Flacio statuatur unusquisq; quod res docet, & probat causa. Itaq; nos ad narrationem reuertamur.

Cum ita per duos iam Menses exerceretur illis actionibus multipliciter Princeps Elector Mauricius & varijs multorum conatibus tentaretur atq; torqueretur, Tandem publicatio libri secuta est, quæ res & priores labores ei renouauit, & nouis eum & aliquantò grauioribus difficultatibus obiecit, de quibus nunc deinceps ordine exponemus.

Idibus Maij, quæ est Mensis 15. dies, conuocatis tempore pomeridiano ordinibus & ciuitatibus Imperialibus Cesarea Maiestas, assidente fratre Rege, &c. per Archiducem Austriæ Maximilianum &c. significari eis curauit, se de Interiecti temporis libro rationes suas, & quantopere consultum rebus communibus cupiat scripto quodam comprehendendi curasse, id vt ordines recitari audirent, & huic obediens se præstarent. Postea recitata Cesaris de libro relatio fuit, quam propositionem vocant, sed liber ipse tum minimè est recitatus, qua recitatione absoluta, confidentibus in solijs suis Cesare & Rege,
Prim-

Principes Electores consurgentes, prope Caesaris solium ad fenestram vicinam concesserunt, neq; ex Consiliarijs quenuquam adhibuerunt. Ceteri Principes qui tum praesentes erant, & absentium Legati similiter unum in locum ibi concesserunt, neq; ex his etiam ullus Consiliarium aliquem sibi accersuit. Idem fecerunt & ciuitatum Legati, atq; ita per vnus ferme horae spacium deliberatum, & sententiae ex illis tribus consilijs communicatione facta collatae, & tandem per Electorem Moguntinum in hanc ferme sententiam Caesari responsum fuit: Electores, Principes, & caeteros ordines, de quibus Caesar. Maiestas referri curasset, recitare audiuisse, & inde eos benigniss. animum & paternam curam atq; affectionem, qua esset erga nationem Germanicam, intellexisse, pro quibus ei subiectiss. gratias agerent, Cumq; quid de interiecto temporis libro fieri vellet, ostendisset, Electores, Principes, & ordines caeteros hac in parte obedientes se praestituros, & vt scire possent, qualia illius libri consulta essent, orare eos, vt describendi huius potestas ipsis benigne concedatur, &c. Ad haec Caesar per Archiducem significari curauit, se Electorum, Principum & ordinum responsionem benigne accipere, & vt ordines librum describi curarent, se non repugnare. Ita sequentibus diebus liber ille in Senatu Imperij recitatus tantum & descriptus fuit, neq; de hoc quicquam deliberatum, aut vlla sententiae rogatae fuere.

Narra-

Narrauit autem postea suis Illustriss. Princeps Elector Mauricius, se post recitationem factam relationis Cesareæ, antè quàm Moguntinus responderet, Collegis suis in communi deliberatione illa significasse, se de libro recipiendo assentiri non posse, sed ad regionum suarum ordines, certis de causis, quæ Cesari notæ essent, de hoc referri oportere. Postquàm autem vinceretur cæterorum sententijs, se ad Collegas suos his verbis vsum. Ergò quæ meæ res flagitant, cras Cesari ipse indicabo, atq; ita postea Moguntini responsionem secutam eam quam exposuimus. Quæ omnia & de scripto Mauricij ad Cesarem infra cognoscentur planius. Idem in Principum consilio factum fuisse alij questi sunt, vt illa Moguntini de improviso responsio magis assentatio quædam, quam eorum quæ in consultationibus illis facta essent, plana relatio fuerit.

Publicato libro magna diuersitatis voluntatum, & sententiarum distractio inter Augustanæ professionis de religione consortes extitit, alijs prorsus hunc detrectantibus, alijs amplius deliberandum censentibus, alijs, qui minus attenti & sagaces essent, sine dubitatione approbantibus omnia, alijs quædam tantùm admittentibus. Meminerant multi quid de Ratissponensi libro à Luthero factum esset, et de quatuor conditionibus, quas tum ille tulerat duas in Augustano expositas videbant, coniugium Sacerdotum, & Sacramentū Cœnæ integrum. Corruptelæ autem libri neq; omnes, neq; statim, neq; ab omnibus de-

X

prehendi

prehendi poterant, & erant qui disputarent, eandem de iustificatione doctrinā in hoc esse, quam nostræ Ecclesiæ profiterentur, nonnulli iudicij imbecillitate labebantur, præsertim accedente metu à potentia Cæsaris, qui iudicium perturbare solet, sæpe etiam euertere. Si qui verò assentationibus in re tanta indulgendum sibi putarunt, de ijs honestè dici nihil potest. Quare & consultationes tum atq; deliberationes cum Theologis susceptæ atq; initæ multiplices & variæ fuere, & quæsitū atq; sciscitatū apud doctos, à multis diuersorum ordinum, gentium, dignitatum hominibus, publico & privato nomine, qualis ille liber esset, & apud Philippum Melanthonem in primis, qui scribendis hac de re responsis obruebatur, in quibus colligendis non paruum operæ præciū facturos existimamus, si qui susciperent, & propter variam & multiplicem instructionem multis lætationem illorum profuturam esse, in quo si à communicationibus aliorū adiuvabimur, quas & nūc simul expetimus, nostra opera utilitati publicæ nequaquā est defutura, Caput etiam Elector Princeps IoanFridericus, &c. Philippi Melanthon. sententiā de libro illo sciscitatus fuit. Sed de alijs dicere nihil attinet. In præsentia itaq; de Mauricij Principis actionibus narrationem persequamur.

Qua igitur die de libro referri Imperator curauerat, & cum ordinibus ille vt communicaretur, permiserat, quæ fuit Iduum, id est 15. Maij, vt diximus, postridie huius omnino de ijs, quæ res ipsius flagitabāt Princ. Elect. Mau.
ad Cæsa-

ad Cæsarem referre expetebat, sed & deliberandum ei illa die de modo fuit, et à rege, ut tum audiretur impetrare, nō potuit, Tertia autem post, id est 17. Maij, accidit vt Imperator cum Principibus aliquot ex Vrbe expatiaretur, & valde vesperi reuenteretur, Ita vsq; ad 18. rem differre coactus fuit, atq; hac die Imperator Principem Electorem Mauriciū ipse audiuit. Habebat Imperator secum Episcopum Attrebatensem & Seldium Iuriscons. Princeps Mauricius, ex equestri ordine Præfectum vnum, & Iurisconsultum Fachsum. Tum igitur Mauricius scriptum quoddam, quod subiēcimus, Cæsari in Palatio obtulit, cum oratione huius fermè sententiæ:

Imperatorem sine dubio reuocare sibi in memoriam posse, qua ratione, & quibus conditionibus, negocium de Concilio, & quomodo interiecto tempore dum Concilij decretis de re constitutur, Sacri Rom. Imperij ordines pia inter se pace & quiete frui possent, hæc scilicet negocia, quibus conditionibus ipse Mauricius, ad promissiones benignissimas partim sibi partim subditis ante hæc tempora, Ratisponæ, & aliàs, de religione aliquoties factas, Imperatori subiectissime permiserit, Imperatorem abiq; dubio recordari. Cumq; nuper liber, qui quid interiecto tempore, dum Cōcilium cogeretur fieri oporteret, complecteretur, ad legendum ei traditus, & simul à duobus Principibus, qui ab Imperatore mandata illa accepissent, significatum ipsi fuisset, isto modo inter ordines concordiam instaurari & consensionem fieri posse, & quod communiter illa formula uniuersis proponeretur, & æque ab uniuersis ordinibus seruari deberet. Tum igitur & quid illis Principibus duobus responderit non ignorari, & quid postea cum Imperator ipse de eadem re secum ageret in præsentia Regis & duorum aliorum Principum, tum etiam quid illis præsentibus responderit, Imperatorem similiter reuocare sibi in memoriam posse. Audiuisse autem se, quid Imperator quarto die ante ad uniuersos Imperij ordines de illo libro referri curasset, & ad illam relationem, quid nomine & loco uniuersorum ordinum

X 2 respon

responsum fuisset, atq; tum quidem necessitatem sibi allatam, quæ flagitasset, ut statim illo tempore & loco de suis rationibus Imperatori significaret, Imperatoris tamen dignitatis ratione habita, & ne speciem res haberet, quod in præsentia ordinum, exemplo malo, decreta conuellere, aut mouere aliquid uellet, & difficultates introducere, ideo se id facere omisisse, & quæ res ipsius flagitarent, scripto comprehendisse, quod scriptum subiectissime tum Cæsari in manus traditum, & simul petatum fuit subiectissime, ne Imperator aliter existimare uellet, quam summa necessitate Principem Mauricium ad hanc rem adigi, & Imperator pro ijs, ut spem fecisset, & quæ promississet benignissime Rationis, quasq; promissiones ab eo tempore & sibi & subditis suis aliquoties repetiisset atq; renouasset, pro ijs igitur ut quam benignissime se exhiberet. Quicquid enim **PIE ET CVM BONA CONSCIENTIA** & salua dignitate sua facere posset, in ijs omnibus uelle se Imperatori obnoxiam obedientiam præstare.

Scripti autem, quod tum obtulit, sententia hæc est, quod quam simplicissime de Germanico interpretantes, post exordium præfationis honoris & obedientie debite, atq; officiorum delationem vsitatam ita sequitur.

Benignissime Domine, uestra Cæs. Mai. in memoriam sibi benigne reuocare potest, qua ratione ego huic, de cõcilio negociũ, & quomodo interim dum concilij decretis aliquid constitutur, Imperij ordines pie, tranquille & pacifice inter se uiuere possent, ad spem & pollicitationes partim mihi à maiestate uestra, partim subditis meis de religione perbenigne, & ante hæc tempora Rationis, & alias, aliquoties factas, subiectissime permiserim. Cumq; postea consulta de ijs qui interiecto tempore dum concilium cogeretur, seruanda essent, mihi ad legendum tradita fuere, & simul à duobus Principibus significatum fuit, hoc modo inter ordines concordiam instaurari & confessionem fieri posse, dum Concilio, cuius modo mentio facta est, de rebus decerneretur, quodq; ab utrisq; partibus illa formula recipi communi consensu deberet, similiter meminisse C. M. V. potest, quale responsum ego præsentem Romano Rege & duobus alijs Principibus tam meo quam subditorum meorum nomine tum dederim, & potuissem facile cogitare, si

care, si illa ab uniuersis ordinibus consentientibus sententijs recepta
 fuisset (neq; enim aliter quæ tum dicebantur, quam de omni utriusq;
 partis consensu accipiebam) etiam si meo loco refragari conatus
 fuissem, parum tamen loci hoc habiturum. Postquam uero intellexi
 ex ijs, de quibus ante diem ab hoc quartum acerbe relatum fuit,
 quod ea non communiter utriusq; partibus, sed alteri tantum ad
 seruandum imponerentur, neq; ego illud scriptum, quale nunc est,
 & sicut à fide dignis hominibus ad me delatum est, aliquot in locis
 immutatum, recitari adhuc audiuerim, ideo responsioni ei, qualis à
 domino & amico meo Archiepiscopo & Electore Moguntino data
 est, tam penitus & præcise assentiri non potui. Sed beneuolentiæ
 ipsius, & cæteris collegis meis, tum statim de rationibus contra
 hanc meis significauim, cumq; hoc nihil proficeretur, tandem collegis
 meis edixi, causam mihi afferri, ut de animo meo, & quid res meæ
 hac in parte flagitarent, Cæsareæ Maiestati uestræ peculiariter indi-
 carem, quod & tum statim facere cupiebam, nisi (in gratificandi
 M. V. studio, ne in præsentia & conspectu multorum aliquid mo-
 ueretur) in hunc diem usq; id differri commodius existimassem.
 Itaq; facere non possum, quin C. M. V. coactus summa necessitate,
 significem, non tantum mihi hoc meo loco grauissimum esse, sed
 & ad subditos meos (quibus ego ante hoc tempus, fretus à C. M.
 V. spe facta & pollicitationibus ijs de religione, quarum supra
 mentionem fecimus, multiplicia promissa & dedi & dare coactus
 fui, quod idem & à V. M. etiam ipsa aliquo modo factum est) ex-
 culari prorsus non posse, ut meam fidem ad seruandam formulam,
 de qua relatum, cuiusq; iam sæpe mentio facta fuit, sine discrimine &
 exceptione obligem, ante quàm eam & legerim & scire possim, quo
 nunc sit directæ, & qualis nunc sit, & quid in hac mutatum, quid
 non sit. Præsertim tali conditione lata, ut altera tantum pars illa
 oneretur, alteri prorsus ab hac parcatur. Vereor etiam si ita fiat, &
 tali modo res agatur, ne ad id, cuius causa suscepta res est, nimirum
 ut piè, tranquillè & placidè inter nos uiuatur, non omninò sit pro-
 futura. Nihilo tamen minus exemplo huius impetrato cum meis
 fidelibus subditis illam perpendam, & quicquid ego & ipsi **PIE**
ET BONA CVM CONSCIENTIA ullo modo facere
 possumus, in eo & eum me meo loco præstabo, & similiter apud
 subditos meam diligentiam adhibebo, ut V. C. M. re ipsa experia-
 tur, me in omnibus ijs, quæ ad piam & Christianam concordiam,
 pacem & quietem, & ad C. M. V. obnoxiam obedientiam præ-

standam, facere posse uidebuntur, in ijs inquam, haud libenter me,
ut aliquid in me requiri posset, passurum esse. Quemadmodum
enim haecenus feci, ita deinceps etiam C. M. V. omni tempore om-
nia debita officia, & obedientiam cum omni subiectione praestare
conabor. Perscriptum Augustæ 16. Maij, Anno M.D.XLVIII.

V. C. M.

subditus

Mauricius Dux Saxo-
niæ Elector.

*Ita igitur Princeps Mauricius Elector contra res-
sponsum datam à Moguntino, & Augustanum li-
brum, oratione & scripto sententiam suam & volunta-
tem testatam fecit. Hoc verò scriptum cum eius sen-
tentiae verbis, quibus dictum est, Caesari fuisset à Principe
oblatum, Imperatore cum Attrebatensi & Seldio delibe-
rata responderi iussit in hunc modum :*

Cognoscere se, Principem Electorem superiores tractationes,
& responsum Imperatori ab ipso in praesentia Regis &
duorum Electorum, datam, inducere, pro quibus agat, &
scripti cuiusdam modo exhibitii mentionem facere, seq̃ nonnihil
relatione tali quodq̃ a cæteris ordinibus Princeps Elector secessio-
nem moliretur, offendi. His tamen missis, quicquid fiat, & quales
cunq̃ hoc sit, cum de scripto quodam oblato Princeps Elector res-
tulerit, de quo causa ipsius cognoscatur, in quo fortassis pluribus il-
la agatur, uelle Imperatorem id scriptum cognoscere & perpendere,
& sic postea de sententia sua significare.

Ad hæc, pro responsione data Princeps Elector gratias egit,
& petijt ab Imperatore, ut scriptum traditum diligenter considera-
ret, tum Imperatorem animaduersurum, offerri à se obedientiæ suæ
omne studium, quantum & ad se & ad subditos suos attineret, in ijs,
quæ **PIE ET SALVA CVM DIGNITATE ET
BONA CONSCIENCIA** facere, & fieri omnino possent,
seq̃ subiectissimo animo hanc spem concipere, Imperatorem pro
aliquoties

aliquoties repetitis promissionibus suis omnia benignissimè facturum esse.

His responsum est. Imperatorem responsioni datæ suæ nihil addere. Hæc ita 15. Calend. Iun. ut diximus, in Palatio Cæsaris acta sunt in præsentia tantum eorum, quos supra nominamus.

Septima die post, id est 9. Calend. Iun. quæ est 24. Maij, Imperator in præsentia Regis Ferdinandi & Episcopi Attrebatensis per Oratorem Seldium significari Principi Elect. Mauricio curauit hæc fermè: Principem Electorem Mauricium aliquoties & ipsum & per alios petiisse, ut ad suos redeundi benignè ei potestas fieret, Imperatorem verò facile cogitare posse, graue hoc ei esse tam diu eum à regionibus & subditis suis abesse. Sed cum aliter fieri non potuerit, & Sacri Romani Imperij negocia hoc flagitarint, ut tam diu detineretur, non potuisse se eum dimittere. Nunc verò Imperatorem ferre posse, ut in suas regiones ille se recipiat, & consiliarios ut suo loco relinquat, à quibus opera conferatur ad negocia quæ restent conficienda, in primis Burgundiacum, & ad Imperatoris hæreditarias regiones pertinentia, & contributionis de qua Imperator ægisset. Cum verò scriptum de interiecti temporis libro Princeps Elect. ipsi obtulerit, Imperatorem id legisse, & hoc se aliqua ex parte grauius ferre, Principem Mauricium à reliquis Electoribus, Principibus, ordinibus, & ciuitatibus seiunctionem moliri. Et cupere Imperatorem, ne discedat ab alijs Principibus, & ut cum subditis suis agat, quo illi similiter ad præ-

præscriptum libri de interiecto tempore congruenter uiuant. Quibus respondit Mauricius Elector, manere se in sententia priore, quam & Ferdinando Regi declararit, nec se quicquam re non prius cum regionum suarum ordinibus communicata, decernere posse. Præstiturum verò se Imperatori in omnibus, quæ fieri possint, obnoxiam obedientiam, eamq; diligentiam apud subditos suos adhibiturum esse, **NE IN VLLA RE, QUÆ SALVA AD DEVM PIETATE** præstari possit, ab alijs se seiungant. His tum Cæsar acquieuit, & de bellicis quibusdam negocijs mandata dedit.

Post hæc Princeps Mauricius, Augusta discedens ad suos reuertitur, Quodq; in consilio iam de conuocandis regionum suarum ordinibus, ad rem deliberandam versaretur (id quod omnino fieri oportebat) & quod librum Augustanum aliquot iam in locis mutatum audiisset, Ideo antequam conuentum indiceret post superiora omnia Theologorum responsa, librum ita vt publicatus fuerat, ad Collegium Theologicum Academiae nostræ mittit, & iudicium & sententias huius de singulis capitibus denuo in suos usus & suæ conscientiae causa, & quod de eo ad suæ conditionis subditos ex promisso Imperatoris facto referre statuerat, exquirat. Ita denuo Theologi responsiones suas de singulis scripto comprehendunt, quod confectum fuit 16. Iunii (quam diem precedente tertio Augustæ illa reformationis, de qua diximus formula, Pontificijs à Cæsare proposita

proposita & publicè recitata fuit) Habuit hoc tantum breues & ad ipsum Principem, qui has requirebat, directas notationes atq; admonitiones de ijs, in quibus concedi nihil posset, ita vt moneretur Princeps rursus, de quibus euidencia veritatis cogat eum refragari Imperatoris auctoritati, quæq; cum ad ipsum Principem, tum ad omnes pertinerent: quæ verò propter obscuritatem aut perplexitatem in Principem conferre nollent, sed de quibus explanationem accuratam & dextram suo ipsi loco & periculo præstare vellent, Habetur & de hoc scripto Epistola D. Crucigeri, quo cur hoc modo Scriptum compositum fuerit moderatius exponit, quam inseruimus.

ERVDITIONE ET VIRTUTE PRÆstanti viro M. Andrea Kegel Filio suo carissimo.

ADfert ad uos M. Burcardus responſionem noſtram ad li-
brum propositum Auguſtæ & publicatum, quæ eſi eſt
mollior, quàm ſcimus pleroſq; uelle, tamen pro ratione &
temporis & hominum, quibus hæc nunc ſcribuntur, puto ſatis gra-
uiter reſponſum eſſe. Laudamus alios fortiores, ſicut in ipſa Eccle-
ſia Auguſtana audimus Muſculum acriter contradicere, quod non
dubium eſt, iam fieri ubiq; ab omnibus pijs concionatoribus. Sed
in ſcripto tali alijs conſilium datur, quos neq; neceſſe eſt de omnibus
quoquo modo diſputabilibus materijs pugnare, & cõſtat nõ omnes
eſſe pari animorum robore. Satis magna pericula oſtenduntur, quæ
ut Deus gubernet pro ſua miſericordia, & ſeruet inter nos & in his
regionibus ſemen ſanctum, ipſum oremus. Spero noſtros conſtan-
tes fore, quos tandem neceſſe eſt conſtituere, utrum pacem an ue-
ritatem malint. Sumus euocati ad conuentum Miſnẽſem, indi-
ctum ad 1. diem Iulij. Bene uale. Nam ut breuior ſim, facit
ὁ ὑπαματωφόρος, qui coram omnia narrare poterit, quæ hic ſci-
mus. Die 19. Iunij.

Caspar Cruciger.

Y

Eſi auſ

*Et si autem scriptum hoc expressum postea typis
& editum fuit, & quidem primo omnium, tamen quod
narrationis series & continuatio omnino postulet, subijci
hoc loco curauimus, quod tale est:*

NOTATIONES DE CORRVPTELIS
*libri Interim scriptæ à Theologis Vuitebergen-
sibus, Anno 1548. Mense Iunio.*

PRæfatio recens præposita libro nobis nondum est exhibita. Ideo iam pronuciare, qualis ea sit, non possumus. Veruntamen audimus esse scriptum, ualde prægrauans nos, in quo quidem si dicuntur eæ sententiæ, quibus & condemnantur Ecclesiæ nostræ, & postulatur comprobatio, seu receptio libri huius tanq̃ confessio, quòd Ecclesiæ nostræ docuerint hætenus falsa, quodq̃ petulanter accenderint dissidia: necessitas affertur omnibus recte sentientibus in nostris Ecclesijs opponendi ueram responzionem. Nam si post agnitam Euangelij ueritatem nosmetipsos hoc præiudicio scientes condemnaremus, ac insuper ad eiusdem ueritatis agnitæ persecutionē nos obligaremus, esset hæc prorsus irremissibilis blasphemia, Qua ne polluamur aut implicemur, Deus clementer ac benigne prohibeat. Et si autem proponuntur minæ bellorum ac uastationum, tamen anteferre & pluris facere debemus mandatum Dei, de non abiicienda ueritate Euangelij. Secundo. Doctrina de filio Dei & remissione peccatorum, est peculiare decretum diuinæ Maiestatis, quod Deus inenarrabili bonitate patefecit, & uult singulos homines eiusdem doctrinæ conseruationem adiuuare, ut hac commune facti & ipsum uere inuocent, & salutem sempiternam consequantur. At Diabolus inde usq̃ à lapsu & receptione Adæ assiduus conatibus multiplices insidias ac fraudes expertus est, extinguendæ aut obscurandæ huius doctrinæ causa. Quod horribiliter ostendunt exempla. Quapropter summa uigilantia & acerrimo studio cauere debemus, ne abducantur à uera doctrina, quemadmodum Deus ipse sæpè nos præmonet ac hortatur. Tertio. Consideretur & hoc: Si in harum regionum Ecclesijs restituerentur aut reciperentur manifesti errores in doctrina & cultus idolatrici, quantum tristissimum tristissim

tum tristissimorum scandalorum ea res in Ecclesijs nostris esset parit-
tura? Nam & plurimi pii homines, ingenti moerore conficeren-
tur, & inuocatio uera impediretur &c. Hæ grauissimæ maximiq;
momenti causæ exulescent & exacuant curam atq; sollicitudinem di-
ligenter considerandi & prouidendi, quid in tanta deliberatione
statuendum sit. Nos quidem nec petulantia, nec curiositate, nec
superbia seu contumacia ulla repugnamus, ut à quibusdam falsò
in nos confertur. Deus καὶ ὁ ὁρατὴς & introspiciens omnium ho-
minum corda nouit nos ex animo pacis esse cupidos, eamq; nobis
metipsis & nostra quoq; causa, serio ac uehementer expetere. Sed
adigit nos ad confessionem ueræ doctrinæ, quæ sonat in Ecclesijs
nostris, seuerissimum & indispensable Dei mandatum de non ab-
ijcienda nec persequenda agnita Euangelij ueritate. Itaq; euen-
tum & pericula nostra Deo commendamus,

Ac postquam nunc experientia conuincit, ac res ipsa loquitur,
Episcopos & horum satellites Romano Pontifici adiunctos nul-
lam conciliationem aut moderationem controuersiarum admittere
uelle, ideoq; certum sit de doctrina atq; ceremonijs quibusdam
mansuras esse dissensiones atq; discordias, & Episcopos illos nolle
nobis ordinare ministros Euangelij & Sacramentorum: Certe multo
satiùs esset, nos interim domi fouere ac tueri tranquillitatem atq;
coniunctionem nostrarum Ecclesiarum, quàm tentandis nouis mu-
tationibus præbere causas & occasiones domesticis tumultibus, in-
testinis discordijs, & tristibus scandalis inter nos, præsertim cùm
constet fore, ut in multis regionibus & urbibus hic liber non reci-
piatur nec approbetur.

Cùm autem dissimilitudo quædam sit partium & articulo-
rum in libro, quorum alij ueri alij falsi sunt, alij loquuntur de præci-
puiis capitibus seu articulis fidei, quos singuli homines tenere ac in-
telligere debent, alij uerò de cæteris materijs non perinde necessa-
rijs: ordine de singulis articulis sententiam & iudicium nostrum ex-
ponemus, quæq; uera esse iudicamus, ea nequaquam calumniose &
sophisticè deprauabimus aut impugnabimus, sed plane ac simpliciter
huiusmodi esse fatebimur. Contra, quæ falsa quæq; corruptelis
implicita esse deprehendemus, ea minime decet nos amplecti & ap-
probare.

Initium libri de hominis creatione & lapsu, de peccato Ori-
ginis,

ginis, de liberatione seu reparatione per Christum, uera continet, & non reprehendenda. Postea uero pagina libri quarta in Articulo de Iustificatione reperitur hæc corruptela, quod liber clare ponit, dilectionem esse iusticiam: Quæ sententia & in pagellis sequentibus reperitur atq; declaratur ijs uerbis, de quibus certo potest intelligi, hunc librum dissentire à uera doctrina, quæ Dei benignitate traditur in Ecclesijs nostris, quod uidelicet homo sit iustus seu acceptus coram Deo fide propter Mediatorem Christum.

*Salva san-
ctia Con-
suetudine
libro.*

Et quanquam liber dicit, per fidem peruenire homines ad iusticiam, tamen re ipsa sentit liber, fidem tantum esse præparationem, ut deinde homo uere sit iustus dilectione: quemadmodum ipse liber expresse ac aperte loquitur, postea hominem reuera iustum esse per dilectionem. Qui ut amplius euoluat atq; declaret se, dicit ueram fidem existere etiam in homine indulgente peccatis contra conscientiam, & non habente initia dilectionis. Item addit, propter dilectionem homines esse hæredes æternæ uitæ. Quorum omnium in fundamento, & re ipsa una est sententia, hæc uidelicet: Hominem esse iustum, id est acceptum, & placere Deo propter dilectionem suam, & opera propria: sicut ante hanc ætatem Monachi docuerunt. Ita silentio supprimitur seu potius obruitur, in hoc Articulo, maxime necessaria doctrina de Fide, nempe, quod, etiamsi necesse sit in nobis existere dilectionem ac iusticiam bonæ conscientiæ, tamen iusti simus, id est, accepti coram Deo, propter redemptionem & saluatorem Christum, hac fide seu fiducia ipsum intuentem, & quod nequaquam placeamus propter propriam mundiciem seu puritatem. Hic ipse Articulus Dei beneficio in Ecclesijs nostris ita illustratus est, ut minime dubitemus, esse ualde multos homines, à quibus recte ac dextre intelligatur, quicq; iudicare de hoc libro uere ac erudite possint.

Nos etiam fatemur, ac fideliter docemus, oportere contritionem, conuersionem ad Deum, dilectionem, bonum propositum & iusticiam bonæ conscientiæ in cordibus existere. Nam necesse est ueritatem huius dicti manere immotam, Qui non diligit, manet in morte. Necessario igitur concurrere ac simul existere debent multæ necessariae uirtutes, Fides, dilectio, spes, bona conscientia, bonum propositum. Quemadmodum hæc Dei beneficio in Ecclesijs nostris publice traduntur & explicantur copiose. Veruntamen supra & præter has uirtutes oportet adesse fiduciam amplectentem filium Dei, de qua dictum est, & hanc fidem præluere, ac relin-

quas

quas uirtutes semper obumbrare oportet. Omnes enim uirtutes in nobis imperfectæ sunt ac languidæ, & in hac mortali uita plurimum impuritatis & sordium in cordibus humanis remanet. Ideo necesse est nos ad Mediatorem confugere, hunc apprehendere, per hunc gratiam seu misericordiam quærere. Vt testatur uox Psalmi, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et precatio Danielis, Exaudi nos non propter iusticias nostras, sed per misericordiam tuam propter Dominum &c.

Sic igitur nos quoque debemus ad Deum accedere afferentes hanc fiduciam acquiescentem in filio Dei, & scientes, etiam si dilectio ac cæteræ uirtutes in nobis inchoatæ sunt, & inchoari necessario debent, esse tamen eas nimis imbecilles atque languidas, & fidem seu fiduciam filio Dei nitî debere. Et quando de iusticia, ut illi nominant, infusa seu inhærente dicitur, non debet excludi hæc fides & uiua seu uiuifica fiducia, cum sit una ex summis & summe necessarijs uirtutibus. Imo, hæc ipsa fiducia parit & exuscitatur consolationem, dilectionem, inuocationem, & uitam in cordibus, ut scriptum est Gala. 2: Quod autem nunc uiuo, in fide uiuo filij Dei. Ac ne quidem existere in corde, aut manere, seu retineri possunt dilectio & consolatio, nisi hæc fides atque fiducia præcedat, seu præluceat.

Incogitanter itaque dictum est in libro: Hominem postea uere iustum fieri dilectione: cum tamen illa iusticia, qua Deus nos gratis recipit propter Mediatorem, & qua infirmitas nostra tegitur à Mediatore, uelut umbraculo, anteferenda sit in infinitum nostræ dilectioni. Certe in ueris pauoribus ac periculis, cum serijs animi motibus sit inuocatio, non quærimus nostram dilectionem ac propriam mundiciem. Sed cohorescimus potius ad conspectum magnitudinis miseriarum & peccatorum nostrorum, adeoque cogimur, quærentes consolationem, confugere ad unicum propiciatorem, in genti misericordia & admiranda sapientia diuinitus nobis propositum. De qua uiuifica consolatione Paulus inquit; Iustificati fidem pacem habemus.

Ac quod hæc ipsa doctrina sit immutabilis uox & perpetua sententia Euangelij, sonantis in Ecclesia inde usque à restitutione Adæ, totius Prophetiæ & Apostolicæ scripturæ consensus euidenter conuincit, Ideoque S. Paulus proponit nobis uelut ob oculos exemplum Abrahamæ, illustrans enarratione sua dictum. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, hoc est, Etsi Abraham habet multas excellentes uirtutes, tamen coram Deo iustus &

acceptus est fide, qua credit se recipi à Deo reconciliato & propicio iuxta promissionem suam. Etsi autem hæc doctrinæ lux omnibus ætatibus subinde obscurata est, mansit tamen apud pios & eruditos in Ecclesia, & semper manebit, ut singulorum piorum, & exercitia spiritualia intelligentium quotidiana experientia testatur. Proinde corruptela est in libro, quod ponit dilectionem esse ueram iusticiam, & fingit fidem tantum esse noticiam, qualis est in Diabolis; & addit, Hominem esse hæredem uitæ æternæ propter dilectionem. Ita deducit hominem ad conspectum suarum uirtutum, & obruit silentio hanc consolationem, qua iubemur credere, quod Deus omnes agentes poenitentiam & acquiescentes fiducia filij Dei, per hanc fidem certo recipiat, & acceptet ad uitam æternam. Quod uero dicunt aliqui, Librum à nobis non intelligi: hoc quale sit, illi diiudicent, qui de libro scribent prolixius & accuratius, tunc, postquam publicatus in lucem prodierit. Nam quantumuis hic subtiliter excusetur, collectis ac excerptis hinc & inde particulis quibusdam, tamen subinde dissentit à se, ac passim sibi met ipsi contradicit.

Cum ergo hunc Articulum, de Iusticia & acceptatione hominis coram Deo, singuli homines debeant quam rectissime cognitum habere, & ut filio Dei tribuatur debitus honos, & ut habeant conscientia ueram & firmam consolationem, singulis hominibus cum doctis tum indoctis est opera danda, ut diuinitus patefacta Euangelij doctrina depulsis tenebris conseruetur incorrupta. Propterea non possumus suadere, ut liber à quoquam, hac in parte, recipiatur. Et quia constat nulli creaturæ siue in cœlo siue in terra licere admirandum Dei consilium reuelatum in Euangelio mutare, nos quoque deinceps, Deo iuuante, fideliter proponemus & declarabimus eandem doctrinam de fide & bonis operibus, quam in his Ecclesijs iam multos annos docuimus & illustrauimus. Est enim in scriptis diuinitus traditis clarissime comprehensa & expressa.

DE ECCLESIA ET EPI- scopis.

A B undecima libri pagina usque, ad decimam octauam disputatur quid sit Ecclesia, declamatur item de ordine ac potestate Episcoporum. Cui disputationi passim insuta seu intexta

Intexta sunt quædam membra & capita, quæ optimo iure pos-
sent ab eruditis impugnari & exagitari. Sed cum sermo disputa-
tionis huius, propemodum ad finem usq; illius Articuli, con-
stet nimis generalibus & ambiguis seu flexiloquis dictis, non suade-
mus, ut benignissimus dominus noster de hoc articulo contentio-
se pugnet. Verum est, Ecclesiam esse congregationem recte cre-
dentium, nec esse faciendas seiunctiones ab Ecclesia, sed reliquum
est certamen de hac quæstione: Qui nam sint recte credentes? Ac
quoniam crimen seiunctionis seu discessionis ab Ecclesia insidiosè
ac inuidiosè exaggeratur ad nos cõrumeliosè prægrauandos, uicissim
nobis affertur necessitas opponendi hanc ueram responsonem,
quam & liber Augustanus admittit: Est immutabile Dei man-
datum, ut Doctores seu ministri Ecclesiæ improbent ac taxent fal-
sam doctrinam, & impios cultus. Iam, cum defensores falsorum
dogmatum & cultuum, nolunt cedere ueritati, ac sequuntur inde
distractiones & dissidia, constat non miseros & pios homines, qui
ueritatem profitentur aut approbant, sed patronos impietatis &
persecutores ueritatis illos, in necessarijs præsertim & magni mo-
menti controuersijs, reos & supplicijs dignos esse coram Deo. Hæc
luce meridiana clariora sunt. Notum enim est omnibus perspicuum
Pauli dictum: Si uel Angelus de cœlo aliud Euangelium docuerit,
Anathema sit.

Quod autem multi magni errores, & abusus adhuc hodie
defendantur à Pontifice Romano & huius factione, manifestum
est. Quia liber ipse reprehendit errores quosdam, quos recens
tes Synodi, Tridentina & Bononiensis, stabilire seu confirmare co-
natae sunt. Hæc sufficere iudicamus, hoc quidem loco & tem-
pore, ad excusandas nostras Ecclesias. Præterea oramus benig-
nissimum dominum nostrum, & ordines harum regionum laude
dignissimos, ut, Si requisierint ac postularint obedientiam Episco-
pi, rationibus atq; consilijs prudenter initis ita cum his agatur, ne
persequantur ueritatem, neue Ceremonias Idolatricas in his terris
restituunt.

Postremo, mouemur necessarijs causis, ut hoc etiam signifi-
candum iudicemus: Etsi non imponimus cuiquam tantum oneris,
ut exponat se periculis propter obscuras disputationes, insidiosè
huic articulo inuolutas seu intextas, propterea quod nec omnes eæ
pariter necessariae sunt, & dijudicatio controuersiarum quarundam
indiget firmis atq; probatis testimonijs Ecclesiæ ueteris, quæ con-
quirere

quirere seu proferre non cuiusuis est labor: Tamen hoc referuari integrum, liberumq; cupimus & nobismetipsis & alijs, ut unusquisq; proprio periculo suo, de his & alijs controuersijs atq; disputationibus piam & utilem explicationem instituire ac in sua confessione differere possit. Quod enim liber in hac parte & hoc loco declamitat de Concilijs, & potestate interpretationis, de his materijs permulta restant diligenter excutienda & explicanda. Deus, immensa bonitate testimonijs editis, patefactiones proposuit de essentia & uoluntate sua, Has audire, ac firma assensione amplecti debemus, nec ut in humana politia seu ciuili gubernatione, certæ personæ tribuere auctoritatem & potestatem interpretationes suo arbitrio adiiciendi.

DE SACRAMENTIS.

DE Baptismo nihil est certaminis, cum nostræ quidem Ecclesiæ de Baptismo infantium, & cæteris articulis coniunctis, pie ac utiliter pugnauerint, ac monstrauerint uera ac firma fundamenta, quibus multiplicia Anabaptistarū deliria refutantur, ita ut profuerint hi labores nostrorum certaminum ad piam & salutarem explicationem seu declarationem multorum Articulorum doctrinæ.

DE CONFIRMATIONE ET Vnctione.

NE quidem de Confirmatione ac Vnctione suademus, ut contentiose pugnetur, præterquam quod ad reprehensionem inuocationis sanctorum, & aliorum manifestorum abusus um attinet, de quibus paulo post dicturi sumus. Ac quanquam uehementer nobis displicet tantopere prædicari hos humanos ritus, Confirmationem ac unctionem, ut cæteris Sacramentis uel annu merentur uel comparentur, alligata ad usurpationem earum spiritus sancti efficacia, cum quidem manifestum sit, in speciem duntaxat hos fucosos colores atq; prætextus utriq; ceremoniæ illini & affingi: Præcidemus tamen disputationem de his ritibus hoc loco, referuantes eam integram, ac relinquentes propriæ cuiusq; confessioni. Cæterum nequaquam probare possumus horrendas illas blasphemias, ut Pastores, seu Ministri nostrarum Ecclesiarum, adigantur ad recipiendas uel administrandas tales unctiones & Magicas consecrationes, De quib

De quibus falsa præconia extant in Pontificalibus & Agendis, quòd administratione horum rituum spiritus sanctus, remissio peccatorum, & alia diuina beneficia, protectio deniq; ac defensio aduersus diabolum detur atq; conferatur hominibus, quodq; ad salutem cum animarum tum corporum mirificè conducant.

DE POENITENTIA.

DE Pœnitentiâ norunt omnes sani, doctrinam Monachorum ante hanc ætatem, in hoc articulo potissimum fuisse plenam horrendæ cœcitatîs & errorum insignium, Nec potuisse hos ullam certam & firmam consolationem conscientijs ostendere. Imo nullum prorsus reliquisse consolationi locum contrariâ doctrina proposita & inculcata, quæ præciperet, dubitandum esse de remissione peccatorum, & in hac dubitatione perseverandum. Ad hæc onerarunt Monachi conscientias impossibili enumeratione singulorum delictorum, & implicauerunt laqueis errorum multiplicium de satisfactionibus, imposturas deniq; indulgentiarum, religiosarum peregrinationum & infinitarum superstitionum iisdem artifices impudenter architectati seu commentati sunt. Hi tanti errores ac abusus præbuerunt primam occasionem & causam his certaminibus atq; dissidijs, quæ de doctrina religionis mota & excitata sunt. Quia pios & doctos concionatores coegit officij ratio, tam crassos errores, tamq; tetras blasphemias taxare ac reprehendere. Hac itaq; occasione doctrina de pœnitentiâ, Dei benignitate & auxilio, ex ipsis fundamentis atq; fontibus, adeo illustrata est, ut omnes sani fateantur, hanc ipsam piâ explicationem in Ecclesijs nostris, cum ueram esse ac consolatione plenam, tum ad ueram inuocationem Dei, & agnitionem Euangelij plurimum conducere.

DE CONFESSIOE.

Confessio quoq; in nostris Ecclesijs diligenter est retenta, sic tamē, ut accederet pia declaratio, qua inuitarentur homines ad quærendam seu petendam absolutionem. Nos enim ob multas grauissimas causas iudicamus necessarium esse, ut conseruetur ministerium absolutionis priuatæ, Quod quidem insigne testimonium est, peccata remitti in Ecclesia, & lapsos post Baptismum posse recipi. Est & hoc laude dignum, si sit communis confessio & humiliatio, qua petentes absolutionem significant & profiteantur, quòd agnoscant se peccatores & reos esse coram Deo. Veruntamen

Z

interea

*Communis
Confessio*

interea nolumus conscientijs hoc periculofum & minimè neceffari-
um onus imponi, uidelicet, opinionem de neceffitate enumerationis
peccatorum in fpecie. Quia uerò in hoc articulo de fingulorum
conscientijs agitur, nos quidem non fuademus, ut alij hanc partem
affenfione fua comprobent.

DE SATISFACTIONE.

DE Satisfactione minus horridè & abfurdè loquitur liber,
quam olim docuerunt Monachi. Vitur autem fermonibus
propter generalitatem ambiguis, & indigentibus multa de-
claratione. Propterea & hunc Articulum relinquimus propriæ cu-
iufq; confeffioni & enarrationi.

DE COENA DOMINI.

DE Sacramento Corporis & Sanguinis Chrifti, publica Eccle-
fiarum noftrarum doctrina non contradicit libro, fed fi re-
quiratur uberior declaratio huius articuli à quoquam, illi
per nos integrum ac liberum eft in fua confeffione hanc instituere.

DE ORDINATIONE MI- niftrorum.

Ordinationem miniftrorum Ecclefiae non difplicet nobis inter
Sacramenta numerari, modo recte ac pie ufurpetur. Certe
optaremus eam ubiq; locorum & regionum magna diligen-
tia adminiftrari, ac ita quidem, ne retineretur tantum externus ritus
ordinationis, tanquam ociofa ceremonia feu fpectaculum quoddam,
fed ut accederent examina, in quibus ordinandi diligenter audirentur
ac fideliter erudirentur, Item: ut ad ritum externum adiungerentur
ueræ & ardentes preces, Deniq; ut poftea quoq; afidua
fieret infpectio, & diligens exploratio doctrinae ac morum ordinati
miniftri.

DE CONIUGIO.

DE Coniugio neceffarius eft hic Articulus, ut in diuortijs per-
fonæ innocentī concedatur contrahere aliud coniugium.
Quare non eft probandus locus in libro determinās modum
feu metas diuortij, tantum focietate conuictus & thalami coniugalīs
dirempta.

DE MISSA.

Liber fatetur Missam non mereri remissionem peccatorum : Hoc est omnino uerum. Quod autem præterea citantes ex uetustis & nouis scriptoribus Ecclesiasticis , multa dicta de Sacrificio congerunt, ad confirmandas & stabiliendas suas Missas priuatas : abutuntur dictis admodum generalibus , quibus nequaquam difficile foret opponi ex Augustino & alijs firma & perspicua testimonia, seu fundamenta, unde planum fieret, generalia illa dicta minime patrocinari priuatis Missis & Sacrificio ipsorum.

Esti enim scriptores Missam nominant Sacrificium , tamen ipsi ita hoc interpretantur atq; declarant , loqui se non de Sacrificio propiciatorio, seu meritorio remissionis peccatorum , nec de tali oblatione, in qua sacrificulus offerat æterno Patri Filium : Est enim hoc proprium solius filij Dei opus & officium, sese offerre æterno Patri, iuxta textum Ebreos 9 : Hic per proprium sanguinem intrauit semel in sancta Sanctorum æternam redemptionem inueniens, fiat perpetuo coram æterno Patre Filius , ut propiciator , & pro nobis interpellat seu deprecatur in illo arcano consilio diuinitatis, quod uerissime est sanctum Sanctorum : sed loqui se de sacrificio humano seu Eucharistico, uidelicet, qd Missa sit gratiarum actio, & recordatio talis, in qua fide petitur & accipitur remissio parta seu donata, per & propter filium Dei, & quod hæ petitiones ac gratiarum actiones exercendæ seu usurpandæ sint in cõmunione, seu distributione publicæ cœnæ, quemadmodum in uerbis Euangelij mandatum & institutum est. Ceremoniæ enim per se, sine his motibus cordis fide, inuocatione & gratiarum actione, non est sacrificium. Hæc satis fit in præsentia respondisse de dictis ueterum scriptorum Ecclesiasticorum, de quibus offerimus nos ad copiosorem declarationem quocunq; tempore. Cæterum quia totius Ecclesiæ permagni interest hanc causam recte explicari, & Missa multiplici prophanatione ad ingentes abusus est translata, propter quos haud dubie Deus puniit mundum tot insignibus calamitatib; ut scriptum est : Qui sumit indigne, reus est corporis & sanguinis Christi : Propterea cum propter gloriam Dei, tum ob salutem hominum debebat à singulis in hac controuersia uero & uigilanti studio & inquiri ueritas, & eiusdem inuentæ ac patefactæ conseruatio fideliter adiuuari. Estq; hic Articulus annuendus illis, quos in genere ad omnes homines, tam indoctos quàm doctos, pertinere diximus. Idcirco ut breui-

ter respondeatur ad quæstionem, Vtrum restituendæ sint priuatæ Missæ, hoc est, quæ seorsim celebrantur absq; communicantibus, Vtemur hac responsione: Nos fideliter suadere, ne restituantur in Ecclesijs nostris Missæ sine communicantibus. Et ratio maxime perspicua est; Non est instituendus ullus cultus in Ecclesia non expresse ordinatus & præceptus in uerbo Dei. Iam usus Sacramenti sic, & non aliter, institutus est, ut fiat distributio & sumptio, iuxta ordinationem filij Dei: Accipite, manducate, Hoc facite in mei recordationem &c. Et hic mos, aliquot seculis post Apostolos retentus, in usu fuit priuatæ ac ueteri Ecclesiæ.

Quare primus hic & uetustissimus ritus, congruens cum uerbis & institutione Christi, certò pius, ac studiose obseruandus est, nec debent institui uel adiungi alia opera non ordinata, nec præcepta in uerbis Euangelij. Quid, quod nec olim ubiq; locorum quotidie Missæ celebratæ sunt? Sed Alexandriæ, ut in ampla urbe, communio ter intra unius septimanæ spacium celebrari solita est, uerbi causa, die Dominica, feria quarta, & sexta, In alijs uero ciuitatibus multis, tantum diebus Dominicis & Festis. Hæc uetus & præclara consuetudo adhuc in nostris Ecclesijs, dei beneficio, seruatur cum summa reuerentia, sic ut ordine fiant conciones, lectiones, præcationes & gratiarum actiones. At si aliud opus, restitutis Missis priuatis, inueheretur in Ecclesias nostras, tam triste scandalum uulneraturum esset multorum animos, qui prorsus à communione detererentur. Præter hæc, plura intoleranda huic Articulo de Missa inuoluta seu adiuncta sunt, ut impius Canon, inuocatio Sanctorum, & Missæ quæ pro mortuis celebrantur. Nam Canon expressè dicit, hoc opus à sacrificulo fieri ad redemptionem animarum &c. Ex his uerbis omnes indocti hanc arripuerunt & imbibierunt persuasionem, quod opus Missatoris mereatur remissionem peccatorum. Quæ tamen opinio repugnat etiam libri Augustani sententiæ. Leguntur & alia absurdissime dicta in Canone, ut cum sacrificulus orat, recipi à Deo hanc oblationem, quemadmodum placuit oblatio Abel; cum tamen intelligat offerri filium Dei. Et in summa, Tantum est horribilium abusuum & profanationum in Papistica consuetudine, ut toto pectore contremiscamus, quoties de his uerba facienda sunt. Ac petimus, ne quisquam oneretur hac impia restitutione.

Error
papalis.

DE INVOCATIONE SANCTO.

RVM.

Inuocatio inuisibilis & absentis naturæ, tribuit ei quem inuocat hunc honorem, quòd introspectat singulorum hominum corda, quodq; ueros gemitus à simulatis discernere ac diiudicare possit. Talis honor tantum competit atq; debetur naturæ diuinæ & omnipotenti, Ergo inuocatio Sanctorum est Idolatrica. Quod autem ueritatis eludendæ causâ finxerunt, Deum peculiari reuelatione gemitus & preces inuocantium patefacere Sanctis, qui ex hac uita discesserunt; impudens est nec ullis innixa fundamentis oratio, cui nos quidem opponimus hoc grauiissimum dictum; Dominum Deum tuum adorabis &c. Quod præterea Sanctos inuocari dicunt, tanq; ministros & intercessores; ne hæc quidem uel iusta uel idonea est excusatio. Nam Inuocatio per se testatur omnipotentiam tribui naturæ inuisibili, ad quam fit compellatio. Deinde, Non sunt quærendi aut constituendi alij mediatores & intercessores, præter filium Dei. Tertio, Toti mundo notissimum est, Sanctos non solum cultos esse honoribus, qui Mediatori debentur, sed humanam superstitionem multo processisse longius, nominatim petendo à singulis, tanquam opitulatoribus, certa beneficia. Hæc tetra Idolatria stabiliatur ac confirmaretur, si semina, & formæ inuocationum retinerentur, de quibus Liber meminit. Quarto, Non est inuehendus ullus cultus in Ecclesiam non institutus expresso uerbo Dei, Sed cultus sanctorum nullo mandato diuino comprobatur, ut manifestum est. Quinto, Corda hominum nec possunt nec debent inuocare, tantisper dum ignorant utrum Deo placeat inuocationis forma quam sibi delegerunt. Nullum autem proferri potest testimonium ex uerbo Dei, quod doceat hac forma inuocationis utendum esse; Imo extant seuerissimæ prohibitiones, quæ doceant unicum Deum, æternum patrem Domini nostri IESV CHRISTI cum coæterno filio & Spiritu sancto, inuocandum esse, & quidem mentione ac fiducia mediatoris, Et constat manere firmissimum nec in omnem æternitatem labefactari posse dictum, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hic unus filius nobis propositus est, & constitutus, ut sit mediator, propiciator & deprecator,

*rectissime
dicitur.*

N

B
 Aduersus hæc narrat liber, non tantum de intercessione, sed etiam de meritis sanctorum, quod magis adhuc reprehensionem meretur. Hoc uero quam impudens est mendacium, quod refert Iacobum Patriarcham docuisse liberos suos inuocare Abraham, Isaac & ipsum, Sycophanticè detorquendo dictum Genesis 48. Inuocabitur super eos nomen meum & nomina patrum meorum, ubi hæc sunt uerba textus, ipsi nominabuntur filij mei, & Isaac, & Abraham, patrum meorum, quasi dicat, Testificor ipsos, inter filios & posteros meos, hæredes fore politiæ mihi, Isaac & Abraham promissæ, seu certo habituros sedem Ecclesiæ & politicum regimen, ac multos ex ipsis futuros hæredes æternæ salutis. Hac uera & natiua sententiâ reiecta liber falsam & alienam comminiscitur de inuocatione, &c. Eodem artificio multa alia scripturæ dicta absurdis interpretationibus in libro deprauantur. Hæc cum ita se habeant, manifestum est neminem debere sua suffragatione seu assensione comprobare hunc articulum libri, in quo sanctorum inuocatio præcipitur, & confirmatur. Cæterum habere cognitam historiam totius Ecclesiæ ab initio usq; ad finem, multipliciter conducit in omnes partes, ut hinc testimonia sumantur, Deum perpetuo seruare suam Ecclesiam, & ut eidem agatur gratiæ, quod sese patefecit in ueris sanctorum historijs, Item, ut erudiamus & confirmemus nosmetipsos intuendis seu recordandis exemplis sanctorum. Ad hos usus uere sanctorum historiæ commemorari solent apud nos in concionibus & populo proponi, Quod etiam deinceps à nobis non negligetur.

DE MISSIS FUNEBRIBVS.

Vanum sacrificium.
Missæ funebres, seu quæ pro mortuis celebrantur, sunt ceremoniæ communissimæ in Monasterijs, & alijs templis omnium fere regionum, propterea quod quæstuosæ sunt, Ac constat introductis missis funebribus agminatim multos errores simul in mundum irrepsisse, Quos enumerare iam prolixum foret. Est autem p̄ se profanatio quædam sacramenti, applicare id pro mortuis, cum cœna sit instituta ad excitandam & confirmandam fidem in uiuentibus, Item, ad recordationem. Iam mortui non adsunt, ut unâ recordentur. Vanissimum uero est ac nullis prorsus innixum fundamentis, quod dicunt sacrificulum hac cerimonia mortuis mereri, &c.

Quare

Quare nec hic articulus libri ullo modo recipi aut approbari potest. Porro, dictum citatum ex Dionysio de sepultura, ne uerbo quidem mentionem facit Missæ, ut nec exempla quorundam, qui pro mortuis orarunt, patrocinantur Missis funebribus. Hæc de hoc loco in præsentia monuisse sufficiat.

DE CEREMONIIS.

IN nostris Ecclesijs retentæ sunt præcipuæ ceremoniæ conducen-
tes ad bonum ordinem, ut celebratio diei dominicæ & solennis
um festorum, usitato ordine lectionum & cantionum in paucis
mutato. Has elegantes ceremonias studebimus & in posterum con-
seruare. Ac si in huiusmodi rebus Adiaphoris, seu indifferentibus
& medijs, bono concilio & graui deliberatione eorum, quibus com-
mendata est Ecclesiarum gubernatio proponerentur ac constituerentur,
ea quæ ad similem formam rituum & honestatem disciplinæ per-
tinere ac conducere uidebuntur, summa uoluntate adiuuabimus &
concordiæ seu similitudinis rituum, & honestæ disciplinæ conser-
uationem. Nolumus enim rixari de huiusmodi rebus Adia-
phoris, quod ad externum usum harum attinet, quemadmodum
non offendimur, cum hic carnibus, ille piscibus uesci mauult. Verum
tamen hoc acerrimo studio interim providere oportet, ne doctrina
de discrimine uerorum Dei cultuum, ac huiusmodi indifferentium,
ut nominant, & non necessariarum rerum, deleatur, sicut ante hanc
ætatem ferè fuit extincta prorsus, Qua de re Augustinus suo seculo,
& ante centum annos Gerson, & recentioribus adhuc temporibus
ante quinquaginta annos, VVesselus Basileæ, VVesalia Moguntiae,
& alibi alij, grauiter questi sunt. Quantumuis enim subinde taz-
xentur errores in maxima multitudine coetus illius, qui nominatur
Ecclesia, tamen in aliquibus manet agnitio Dei uera, inuocatio ue-
ra, & intellectus cœlestis doctrinæ sincerior ac purior, quam in collu-
uie illa magnæ multitudinis. Estq; seuera Dei uoluntas, ut omnes de
ueris Dei cultibus fideliter erudiantur.

Cæterum quod ad Cantiones attinet de sanctis, iam ante
dictum est, inuocationem non esse recipiendam. Et quia nos in
nostris Ecclesijs non diuidimus nec mutilamus sacramentum, ideo
omittendæ sunt etiam pompæ processionum, in quibus una pars
coenæ Domini circumgestatur. Ad hæc, uerissima est Regula, Sa-
cramenta duntaxat suo in usu, ad quem expressio uerbo Dei sunt
instituta,

instituta, uere Sacramenta esse, nec ullam ceremoniam habere ratio-
nem Sacramenti, cum transfertur ad aliud opus, extra & præter
usum diuinitus institutum. Proinde spectacula Processionum, im-
pia sunt, nec debent confirmari aut restitui ullo modo. Præte-
rea, norunt ipsi aduersarij ueræ doctrinæ, Missas priuatas, inuocati-
onem Sanctorum, Missas funebres, Pompas processionum, & plures
alias similes obseruationes atq; consuetudines, etiam si utcunq;
possent excusari, tamen nec necessarias, & periculosas esse, ac exem-
plo restitutionis horum rituum tum stabiliri ac confirmari tetros
errores ac abusus apud alios, tum in nostras Ecclesias eisdem rursus
inuehi seu introduci, Item, fore ut scandalis inde ortis ualde saui-
cientur ac perturbentur animi multorum piorum, Deniq; futurum
esse, ut renouata persecutione multi ministri Ecclesiæ, & aliæ per-
sonæ, uel in exilia pellantur, uel in uincula conijciantur, uel fortassis
etiam interficiantur.

Cum igitur hæ regiones Dei beneficio iam mediocriter
floreant, amplius aliquanto quàm cæteræ multis egregijs Dei do-
nis ornatae, uidelicet Ecclesiarum consensu & tranquillitate, me-
diocri disciplina, iudicijs, legibus, rebus necessarijs ad uictum,
studijs honestissimarum artium, nullo modo suadere possumus, ut
hunc mediocrem statum nosmetipsi uiolando præsertim mandatum
diuinum, perturbemus ac conuellamus. Et quia scriptum est,
Quod est ex Deo, non abolebitur, euentus & experientia testabitur,
etiam si mutationes Ecclesiarum in aliquibus locis & tentabuntur &
inchoabuntur, tamen hanc ipsam doctrinam, quam profitemur, in
alijs regionibus & Ecclesijs mansuram esse, ita ut liber, qui nunc nos
minatur, Interim, parum profuturus sit ad faciendam seu constitu-
endam concordiam. Quòd uero bellum metui dicitur, huic
terrori hanc moderatam & submissam responsionem opponimus:
Potestas poterit ipsa secum perpendere ac statuere, quid pro defen-
sione Ecclesiarum, ratione sui muneris ac officij, suscipere ac sustine-
re uel possit uel debeat. Nos quidem, ut homines priuati, Deo
iuvante parati sumus & ad exilia & ad supplicia, si sit opus, per-
ferenda.

Quod autem non lenioribus, quàm de quibus commemorauimus,
consilijs sententias nostras moderati sumus, id nec petulantia,
nec superbæ aut contumaciæ tribuatur, sed cogi seuerissi-
mo Dei mandato, de non abiicienda nec persequenda agnita
ueritate, iudicemur, Speramus quoq; hoc ipso de scripto euidenter
cognosci

*Ad bellum
quo minatur
suis doctores
R:*

cognosci posse, nos nec de dignitatibus, nec de opibus ullis pugna-
re, sed tantum de necessaria doctrina & ueris Dei cultibus dicere.

Ideoq; nec Magistratum nec reliquos ordines onerare uolu-
mus disputationibus paulò subtilioribus aut obscurioribus,
quarum fontes & fundamenta ne quidem possunt ab omnibus in-
telligi aut perspicui, sed cupimus hoc nobis & alijs, quorū functio seu
uocatio est docere alios, referuari, ac integrum liberumq; relinqui, ut
de his materijs disputabilibus unusquisq; proprio periculo respon-
deat in sua confessione. Nec tamen uolumus de ullo articulo quicq;
quam noui, aut discrepans à sententijs Ecclesiarum nostrarum doce-
re, præter hanc unicam ueram doctrinam, quæ Dei beneficio in Ec-
clesijs harum regionum ab eruditjs & pijs, uelut una uoce & uno
consensu traditur, quæ ex scriptis Academiæ Lipsicæ & VVite-
bergenfis alijs gentibus innotuit. Quod quidem doctrinæ genus
esse perpetuum Catholicæ Ecclesiæ Christi intellectum & consen-
sum, ab initio Ecclesiæ usq; hæc tempora, minimè dubitamus.
Porro testamur notationes has & significationes iudicij nostri de lib.
Augustano, huc potissimum spectare, & hunc præcipuè finem in-
tueri, ne turbetur tranquillitas & coniunctio harum Ecclesiarum, sed
ut consentientes in pia inuocatione Dei, & ueris Dei cultibus per-
maneant. Etenim cum conscientia scandalis uulnerantur, ualdè
languescit ac turbatur inuocatio, unde sequuntur multiplicia pec-
cata, imprimis uerò contemptus, & indignatio, seu fremitus, aduersus
omnes religiones: Quibus peccatis ne polluamur aut implicemur,
Deus benignè ac clementer prohibeat.

Ac quia recens literis aliunde missis, certiores facti sumus,
in præfatione libro præposita seuerissimè prohiberi, ne quis hunc
librum Interim uel concionando uel docendo uel scribendo taxa-
re aut reprehendere instituat: necessitas nobis affertur, qua decet
animi subiectione breuiter commemorandi ea, quæ sequuntur:
nempe, nos ueram doctrinam Ecclesiarum nostrarum, quam tradidimus
hactenus, nequaquā mutare uelle. Nec enim licet ulli crea-
turæ mutare ueritatem diuinitus patefactam, Nec quisquam debet
abjicere ueritatem agnitam. Quare cum liber qui nominatur IN-
TERIM, in ijs Articulis, quos notationibus nostris perstrinximus,
aduersetur ueræ doctrinæ, non possumus facere, ineuitabili neces-
sitate adducti, quin & interrogati ueras de eo sententias dicamus, &
ultrò pro officij nostri ratione alios præmoneamus; Quorū utrūq;

*Confessio
animi uera*

*O Deus
exaudi pre-
ces nostros.* facturi sumus, ea lenitate ac moderatione, quæ pietatem Christianam cum primis decet. Itaque pericula nostra omnipotenti & æternæ Deo, Patri redemptoris ac liberatoris nostri, Domini Iesu Christi, commendabimus. Postremo cum Deus inenarrabili bonitate sibi colligat æternam Ecclesiam, ut admirandum suum consilium hac de re longè superans omnium creaturarum captum, ut sapientiam, immensa misericordia reuelauerit, toto pectore oramus, ut ipse hæc suam coelestem doctrinam perpetuo conservare ac tueri, & in his quoque regionibus semper æternam Ecclesiam sibi colligere, & ad hoc ipsum salutaria regimina concedere uelit. Die Iunii 16.

D. Iohannes Bugenhagen Pastor.
D. Caspar Cruciger
Georgius Maior D.
Philippus Melanthon.
M. Sebastianus Froschelius.

Hoc scriptum cum priuatum esset, & Principi tunc comparatum de priuata communicatione, peruenit in manus M. Andreae Kegelij, (qui Doctoris Crucigeri Gerner fuit) ut Soceri Epistola testatur, itaque factum, ut postea typis Magdeburgi huius opera expressum, & cum præscripto nomine Philippi Melanthonis editum fuerit intra Mensem aut circiter ab eo tempore, quo fuerat compositum. Editionis curationem sibi alicubi Flacius falso vendicat, sed vanitate & impudentia ipsa non inusitata. Alibi rursus idem futile & ignauum seu iners scriptum esse pronuntiat, & tamē simul gloriosum hoc sibi esse postulat, qui editione huius, & quidem cum magno periculo suo, homines de corruptelis veritatis doceri curauerit, quæ qualia sint, etsi iam omnibus apparent, tamen infra & verba ipsius referemus, & de re pluribus monebimus. Quam verò celebra-

celebrationem ille mereatur, si verè sibi huius editionis operam tribuit, ex sequentibus cognoscetur. Qualecunq; igitur hoc scriptum sit, aut esse aestimetur, primum quidem hoc est omnium quod de libro Augustano in Germania editione publica diuulgatum est, & quid ij, qui omnia se vidisse credi volunt, ante hoc tempus viderint, ipsi scilicet optimè norunt, nos narrare non possumus. Nostrorum quidem rationes hæ, primæ vt diximus, per Germaniam sparsæ fuere, & ita cupidè vel auidè potius exceptæ, vt paulò post denuo, & nomine quidem Theologorum Vuitebergensium exprimeretur.

Antequàm autem, quæ fuerint editione hac Philippo noua conflata pericula, recitemus, visum fuit monere lectorem, qua animi præsentia & constantia nostri hoc ipso tempore etiam reliquas Ecclesias Germaniæ, quibus liber Augustanus vastationem minitabatur, erexerint ac confirmarint, & suæ confessionis exemplo, & corruptelarum in libro demonstratione, vt de toties obiecta nostris & exprobacha timiditate à Flacio, qualis illa fuerit, & quàm verè tributa sit nostris, posteritas cognoscat & iudicet. Id verò de Epistolis ipsis, quæ scriptæ tunc ad Illustrissimos Principes & Ecclesias fuerunt, planum fiet, quarum duas tantum breuitatis causa inteximus, Vnam, qua respondetur Illustrissimo Principi Iohanni Marchioni Brandenburgensi, Alteram, quæ tradita fuit Reuerendo viro Doctori Iohanni Marbachio huc

A a 2 misso ab

misso ab Ecclesia Argentinensi, ad exploranda nostrorum Theologorum iudicia, cumq; his consensum constituendum.

*EPISTOLA SCRIPTA AD ILLV.
strissimum Principem Iohannem Marchionem Brandenburgensem, &c.*

Gratia & pax à Deo per unigenitum filium ipsius Dominum nostrum Iesum Christum saluatorem et protectorem nostrum. Illustrissime Princeps ac Domine Clementissime, Susceptas Augustæ cum C. V. tractationes & uehementes & periculosas, non sine admiratione & dolore ingenti ex literis C. V. cognoui. Nunquam enim existimassem Imperatorem tam durum sese & inclementem exhibiturum fuisse erga C. V. ut laude dignum & benemeritum Principem. Non possum non itaq; affici condicione C. V. quæ certamen sustinuit tam asperum, & oro Deum, ut C. V. spiritu suo sancto confirmet, & salutaribus consilijs instruat ac regat, & benigne tueatur ac protegat. Ostendunt hæ actiones uehementer incitatum & inflammatum esse animum Imperatoris contra doctrinam Ecclesiarum nostrarum, Et quamquam magna sunt & multiplicia peccata nostra, quibus has penas nobis attrahimus, tamen confido futurum certo, ut Deus ueritatem doctrinæ suæ extinguere non sinat.

Cum autem meum de libro Augustano iudicium & consilium qualecunq; V. C. expetat, clare exponam C. V. quod ego, atq; in hac Academia alij, consilium & sequamur ipsi & dederimus alijs. Primo Pastores Ecclesiarum & Doctores suas responsiones debent separare à responsionibus politicorum, ita ut pii & intelligentes pastores Ecclesiarum & doctores expresse & clare affirmant, se librum Augustanum neq; amplecti nec probare uelle, neq; ulla se confirmare. Articulo iustificacionis enim certa fraus intexta est, quam etsi aliqui pingunt interpretationibus, tamen prouoco ad iudicia piorum & doctorum, qui Sophisticen & oderunt & intelligunt. Præterea stantiliuntur in eo libro & errores & abusus manifesti,

Quantum

Quantum ad me etiam, ego Deo iuuante istam Sphingem nunquam probabo, cuius rei causas habeo maximas & grauissimas, meq; & hanc miseram atq; ærumnosam uitam meam Deo commendabo, siue capiar propterea, siue in exilium ejciar. Estq; interrogatio plana & soluta facilis, quid deceat in hoc casu Pastores Ecclesiarum & doctores facere. Sed ordinibus politicis quid consuli debeat & possit, dissimile est & uarium. Habet enim liber quosdam articulos uniuersales, id est, tales quos intelligere oportet Christianos omnes, & quid de singulis sit sentiendum secum constituere, sicut sunt capita de iustificatione, Confessione, Missa, inuocatione Sanctorum, crassis abusibus Sacramenti in circumgestatione, &c: Aliqui non sunt uniuersales, quos nosse & intelligere non possunt omnes, sicut capita de potestate interpretationis & de Synodis. Etiam non consulo, ut de Adiaphoris pugnetur, Item de authoritate Episcoporum, ad quam quod attinet, optarim & cuperem Episcopos & retinere suam autoritatem, & suo officio, sicut præceptum est, recte fungi.

Inter Magistratus uero & ordines politicos ijs, qui doctrinam Christianam non intelligunt, uel authoritati doctrinæ coelestis studia & beneuolentiam hominum anteponunt, frustra consultitur. Si uero princeps in uniuersalibus Libri articulis, quæ sit ueritas, intelligit, & quod ueritati contraria sint libri decreta agnoscit, talis contra conscientiam librum nullo modo recipere aut probare debet. Existimo autem tempus ipsum suppeditaturum consilia. Ex ciuitatibus enim multæ libro non assentientur, qui quidem iam à Constantiensibus & Lindaensibus reiectus est. Argentinæ etiam nihil hactenus conclusum est, Et moram interuenturam spes est, propterea festinatione in respondendo non esse opus existimo. Et puto, si Princeps, qui momenta ueritatis in principalibus articulis recte intelligit, debita subiectione declaret Imperatori, quæ in libro probare possit, quæ non possit, & polliceatur præstiturum se in rebus Adiaphoris obedientiam, Imperatorem acquieturum esse. Qualem moderationem urbs Noriberga expectat, & huic petendæ tempus suppeditabit occasiones & consilia.

Oportet & hoc considerari, quod Magistratus, qui librum Augustanum amplectitur, obligat se ad innocentes pastores & multos

multos alios persequendos, qui propter graues causas assentiri libro non possunt. Tales persecutiones non sunt adiuuandæ.

B Quod etiam de defensione interrogor, in hac re disputatione non est opus. Sicut paterfamilias uxori & liberis debet defensionem quantam præstare potest, si à latronibus opprimatur in sua domo: Sic Magistratus Ecclesijs suis & infontibus subditis defensionem debet, quo ad illa possibilis est. Si sit impossibilis, quid hac interrogatione opus est? Textus enim inquit: Date Eleemosynam ex facultatibus, hoc est, quo ad potestis dare. Est autem Imperatoris potentia tanta, ut nostros Principes non existimem posse ei sese opponere. Quare qui uult confiteri ueritatem, commendet sese Deo, & cogitet quod scriptum est: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt.

Omnipotens æternus Deus Pater Domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI. C. V. clementer regat, tueatur ac protegat. Datæ Vitebergæ 31. die Iulij Anno 1548.

C. V.

Deditiss.

Philippus Melanthon.

*EPISTOLA THEOLOGORVM VVL-
tebergensium ad Ministros Ecclesiæ Argenteratensis,
tradita cum Consilio quod sequitur Reueren-
do viro D. Iohanni Marbachio sa-
cræ Theologie Doctori.*

R Euerendi & doctissimi uiri. Etsi ex literis nostris & deliberatione, quam antea misistis, intelleximus, uos corruptelas doctrinæ constanter reijcere, quæ sunt in Sphynge Augustana: tamen & conspectu & oratione Collegæ uestri ualde delectati sumus, quod copiosius exposuit uestram & totius Ecclesiæ uestræ uoluntatem. Etsi autem multi sapientes uiri in tanta distractione Ecclesiarum iudicant necessarium fuisse, ut uia aliqua concordia quæreretur: tamen res ostendit hæc remedia, quæ sunt in libro Augustano, non esse idonea ad tollendos morbos Ecclesiæ. In quibus-

B dam magnis rebus manifestum est ibi tenebras induci ueritati, & staz
liri

biliri non leues abusus. Scitis autem sæpè in Ecclesia decursum esse ad tales fucosas compositiones, & quidem placere eas uiris politicis. Itaq; non miremur nunc quoq; multos adplaudere huic Libro. Sed nostri officij est retinere doctrinæ puritatem, quod & modestè & constanter facere decreuimus. Nec dubitamus Deo curæ fore Ecclesiam, & hospicia pijs studijs alicubi concessurum esse. Lætatur autem iudicio uestro, quod consilium nostrum uos quoq; probatis, & Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, conditorem generis humani & Ecclesiæ suæ oramus, ut consensum in multis Ecclesijs tueatur, quæ uocem Euangelij incorruptam adhuc sonant, nec sinat aut uoluntates Doctorum distrahi, aut misceri corruptelas. Nos quoq; Deo iuuante, quantum poterimus, amicitiam nostram omnibus officijs tuebimur, καὶ τὴν καλὴν παρακαταθήκην, ut Paulus nominat, doctrinam fideliter custodiemus. Meministis enim uocem diuinam: ἐὰν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσῃ, καὶ ὁ πατὴρ μου ἀγαπάσῃ αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μὴ μόνον παρ' αὐτοῦ ποιήσομαι. Bene & foeliciter ualete. Die Laurentij, Anno 1548.

Sequitur consilium:

Scimus Dei beneficio discernenda esse Imperia politica ab Ecclesia Dei, tamen si semper oportet alicubi in Imperijs esse aliqua hospicia Ecclesiæ Dei, quia semper in genere humano necesse est alicubi sedem aliquam esse doctrinæ, unde exaudiatur uox Euangelij, ut colligatur hæreditas filio Dei. Sed in hac postrema senectâ mundi maiores fore dissipationes prædictum est. Ideo oprandum est, ut quantum omnino fieri potest in Ecclesijs, in quibus studium est ueritatis, hi qui docent, ueram & unicam ac consentientem Euangelij uocem sonent, & sint custodes ueræ doctrinæ, & testes ad posteritatem, & relinquant unam & consentientem Confessionem ueram & congruentem cum testimonijs ueræ Ecclesiæ Catholicæ omnium temporum.

Et quanquam à politicis gubernatoribus nullam certam defensionem habent Ecclesiæ, tamen hi, qui docent, consensum in doctrina & mutuam beneuolentiam tueantur, ubicunq; sunt. Extant autem scripta nostra, quæ ostendunt, quid sentiamus. Symbola omnia, Apostolicum, Nicænum & Athanasianum fidelissimè retinemus. De Baptismo, de coena Domini, de poenitentia, de fide accipiente

cipiente remissionem peccatorum, de potestate Ecclesiastica, de Magistratibus politicis, extant sententiæ nostræ in Confessione Augustana, & multis alijs scriptis consentientibus. Et doctrinam sonantem in Ecclesijs nostris annos uiginti & amplius nequaquam mutamus nec mutabimus.

Et si in hac dispersione politicarum Deus alicubi tamen alium quem cœtum rectè docentium colliget, si qui nostrum superstites erunt, inter eos erimus hortatores quamprimum, ut ibi Confessio communis multorum docentium in ciuitatibus non gubernatorum politicorum, sed docentium nomine edatur cum subscriptionibus eruditorum, ut sit testimonium de doctrina ad posteros. In ea Confessione uos quoq; nobiscum coniungi optamus, & ante editionem uobis mittemus formam, ut uobiscum deliberetis.

Nec sollicitudine aliqua opus est de potestate Episcoporum aut de cæremonijs, quia Episcopi semper erunt hostesstrarum Ecclesiarum, nisi totum librum Augustanum de Missa, de inuocatione mortuorum, de circumgestatione &c. approbabitur. Et nostra deliberatio nihil eis largitur, si defendent tales usus.

De cœna Domini diximus apertè, & semper dicturi sumus, etsi scimus, quàm duriter id à multis accipiatur. Nullos ritus extra usum, ad quem instituti sunt, Sacramenta esse. Sed cur breuius in deliberatione illa de eo articulo dictum sit, hæc causa est, quod etiam hi, qui uolunt uideri non alieni à nostris Ecclesijs, nolunt eam disputationem moueri, & unus ex uicinis nostris sæpe iam acerbè calumnias est reprehensionem quorundam non leuium abusu Sacramenti: Nec mitius de nobis loquuntur, quàm apud dominum Iacobum de uestra Ecclesia quidam Aulicus Augustæ locus est.

Duximus & hoc uobis significandum esse, quid responderimus ijs, qui à nobis consilium de Libro petiuerunt. Ad omnes uno & eodem modo scripsimus ac suauimus, ut Pastores suam deliberationem omnino seiungant à deliberatione politicorum gubernatorum, & respondeant plane & perspicuè, se nequaquam mutatuos esse genus doctrinæ, quod in nostris Ecclesijs sonat, & se quidem non recipere Librum. Quia nostri officij est intelligere & uitare corruptelas. Sinant autem politicos gubernatores, quorum multi doctrinæ fontes ignorant, multi oderunt, respondere Imperatori, ut uolunt.

Ita Pastores periculis suæ conscientie liberantur, & minus fit mutationum

mutationum in Ecclesia, & nos nihil sediciose, nihil immoderate facimus, & tamen retinemus Confessionem doctrinæ.

Quod datis operam, ut examen & petitionem absolutionis restituatis, piam uoluntatem uestram & consilium probamus. Etsi autem erunt, qui non uolunt obedire, tamen cum cæteris uolentibus obedire agatis. Et melius est, totam rem uoluntariam esse, quàm adiungere uim politicam. Videtis in quanta odia incurrant etiam fideles ministri Euangelij, cum uim politicam exercent: Et hæc reuera aliena est à nostro ministerio.

De publico ritu pœnitentiæ hoc seruamus, & aliquot exempla uidimus, cum is, qui lapsus est, redit ad Ecclesiam, & iam uel punitus est pœna politica, uel alio iusto modo satisfecit Magistratui, audiuntur eius Confessio, petitio & promissio emendationis.

Deinde publicè in concione narratur populo talem redire ad Ecclesiam, & petere ueniam, quòd offenderit Deum & Ecclesiam, & quia promittit emendationem, iam eum publicè recipiendum esse. Et de genere delicti commonefactio aliqua additur, & iubetur populus precari, ut Deus mitiget pœnas.

Postea ad aram publicè interrogat Pastor hunc lapsum, An petat Absolutionem seriò, & an promittat emendationem, & an credat Absolutioni. Cumq; affirmat lapsus, sequitur breuis querela de delicto, quòd & Deum & Ecclesiam offenderit, & narrantur comminationes diuinæ de pœna. Deinde additur doctrina de remissione & mitigatione pœnarum.

Ac postremo pronunciat uerba Absolutionis: Ego Pastor iuxta mandatum Filij: Quorum remisieritis &c. remitto tibi peccata propter filium Dei, & annuncio tibi uocem Euangelij, quæ affirmat uerissime remitti peccata propter filium Dei, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

In hoc scripto, quod de coniungendis rursus Ecclesijs, quas libri Augustani promulgatio diuulserat, deq; consensu constituendo repetitione Confessionis Augustanæ promittunt Ecclesiæ Argentinensi, paulò post constanter et piè præstiterunt, confessione retexta luculentius, cui repetitioni & ipsa Ecclesia Argentinensis, & plurimæ aliæ

tanto cum studio assensæ sunt & suffragatæ, vt non
obscurè recolligere sese & componere rursus Ecclesiæ no-
Flaciana
factio. stræ viderentur. Flaciana factio verò aliud egit nihil, ni-
si vt calumniando hos conatus nostrorū, & abijciendo re-
petitam formulam, coniunctionem & coalitum impedi-
ret, sicut supra ostensum est, & res docet, atq; comprobant
idem Flacij chartæ.

Nunc ad commemorationem eorum, quæ scripti,
cuius meminimus, editionem sunt consequuta, reuertimur.

Itaq; cum Mense Augusto hoc quod paulo ante po-
suimus, scriptum typis expressum in Imperatoris manus
venisset, pristina abalienatio huius à Philippo Melantho-
ne, de qua supra narrauimus, noua hac accessione aucta
fuit. Nam editione scripti huius sic commotus fuit, vt pri-
die Calend. septemb. ex vrbe Spirensi ad Electorem Mau-
ricium de Philippo literas mitteret in hanc sententiam:

Non potuisse se facere, quin ei de ea re, quam ægerrimo ani-
mo ferret, per literas significaret. A fide dignis hominibus ad se de-
latum esse, Philippum Melanthonem (à quo merito pro ratione
presentium temporum, & pro ijs, quæ antea commisisset, aliud ex-
pectare debuisset) in maliciosis & uirulentis consilijs suis pertinaciter
perseuerare, & contra librum INTERIM uaria, & quæ præ-
terea Imperatori contraria sint, multiplicia suscipere, idq; ut per-
mittatur, nullo modo sibi commodum esse, neq; se permissurum esse.
Ideo se mandare grauiter & omnino uelle, ne Princeps Elector
Philippum Melanthonem in ditionis suæ terris amplius alat, neue
degere sinat, sed ab his relegatum exulare ut iubeat, & hac in re ut
consideret, Philippum absq; hoc unam præcipuam tubam fuisse ex
ijs, qui proximos motus, & seditionem aduersus se, uirulentis &
seditionis chartis suis excitassent atq; confirmassent, quodq; causæ
illi adhuc

illi ad huc coniunctus reconciliationem à se nondum esset nactus. Præterea illis diebus librum in manus suas peruenisse, quem ei una mitteret, deq; hoc sibi significatum, In Academijs ipsius Vitterbergenfi & Lipsica illum & compositū & typis expressum esse, quod si ita esset, non dubitare se Principe Mauricio neq; sciente neq; apud probante factum fuisse, Ideo se grauiter postulare, ut debitam hac in parte attentionem & respectum adhibeat.

Hæc fermè sententia est literarum Cesaris. Liber autem de quo agitur est scripti de Augustana formula eius, quod iam proximum inseruiuius, quem non fuisse languidum aut futilem Imperatori visum, literæ ipsius satis docent. Princeps igitur Elector admodum conturbatus tam seueris mandatis, & de Melanthonem per quàm sollicitus, qua fide paulò ante Augustæ egit, eadem tum etiam laborauit, ut periculum denuò auerteretur, & hunc virum sibi ille & Ecclesijs suis ut conseruaret.

Itaq; captata occasione post plusculos sane dies (intercesserant enim iam duo Menses) rescribit Princ. Elector Mauricius Imperatori, Pridie Calend. Nouembr. hæc fermè: De Philippo Melanthonem quæ Imperator scripserit se dolente animo, hominis causâ, accepisse, quodq; ad reconciliationem huius attineret, in capitibus transactionis factæ cum patruo eum comprehendendi, quibus in gratiam recipiantur vniuersi, quorū opera patruus usus fuerit, vnâ cum subditis, quos habuerit vniuersis, præter eos, qui nominatim ab ea reconciliatione excipiantur, in quibus Philippi nomen minime fuerit. Et verè se posse affirmare, Philippum Melanthonem in negocijs ad Cæsarem perti-

nentibus, quantum ipse scire posset, & suo loco, & ad alios eum se gessisse, ut qui tolli dissidia pie & rectè compositis rebus cuperet, & eius viri opera multum boni per regiones suas fieri, quem si his expellere deberet, posse Imperatorem cogitare, quàm ignominiosum hoc sibi & odiosum tam apud suos quàm ad externos esset futurum, de quo & tandem maioris aliquid periculi existere posset. Itaq; se quàm subiectissime orare, ut in consideratione omnium, conceptam à Philippo Melanthon ab alienationem Imperator benignè deponeret, & tantisper Philippum Melanthonem suis regionibus sibi ut permetteret, quàm diu ille gloriam Dei, Christianam & piam consensionem, & Imperatori debitam obedientiam prouehere animaduerneretur, & sediciose nihil moueret aut moliretur. Ad librum autem quod attineret, de eo se Regi Ferdinando iamdudum significasse, quam significationem ille (ut acceperit à Legatis quos nuper ad Regem misisset) porro cum Imperatore communicarit.

Hoc igitur illa editione, vel vtraq; etiam perfectum, ut & in tale discrimen Philip. Melanthon conijceretur, & hæc terræ, ut opera huius viri ipsis tum eriperetur, periclitatæ fuerint, & Cæsar aduersus has ut grauius irritaretur, & Illustriss. Princeps Mauricius in maximas difficultates denuò conijceretur, cuius animi constantia, nisi diuinitus conseruata fuisset, quid ex hac re secuturum fuisset, unicuiq; iam facile est videre. Huius
igitur

igitur facti gloriam si suam credi Flacius postulat, mi-
nimè ei inuidemus, quæ quàm gloriosa sit, ipse viderit,
etsi metuemus ne ipse se iniuria afficiat, & incogitantia-
am atq; culpam alterius ad gloriam hanc suam transferat.
Si tamen omnino à Flacio hoc extitit, incogitantia illa
an fuerit, aut maliciosum consilium, his terris & D.
Philippo malum creare cupientis, ex eo statuatur, quod
hactenus aduersus utrosq; facit Flacius, & multos iam
annos de se luculentè probat. De periculo autem suo quod
scribit Flacius, quo ille hæc scripta edi curauerit, simili-
ter res testatur. Fuit tum ille adhuc nobiscum in Collegio
publicè docentium, & communibus priuilegijs vsus ita
est habitus, vt bonos & honestos par est, cum in eo mise-
rabiliter decepti fuerimus, & post semestre ille primum
hinc à nobis ad hostiles oppugnationes suas secesserit. Cæ-
saris autem literæ de Philippo mandant, Flacium non
nominant. Quod igitur periculum narret, explicare non
possumus. Nos quidem tum verè illam viperam in sinu
nostro alebamus. Nam illud totum tempus, quod ad dis-
cessionem vsq; huius, de qua suo loco si videbitur, dicemus,
interiectum fuit, ita apud nos transegit, vt aduersus
Principem, has terras & Ecclesias, & Philippum inpri-
mis Melanthonem clandestina scripta componeret, quæ
fictis nominibus, quasi obnupti equi, in innocentissimos
homines, & in Collegio suo præcipuum, & de se, de bo-
nis literis, de veritate, de Ecclesia, præclarissime meri-

tum virum, ab ipso immittebantur, multos etiam optimos viros apud nos ita vt induceret, vt quorundam operam, quorundam studia sibi conciliaret, Qui & postea, cum quid ageret, animaduertere cepissent, & nunc multò etiam magis, molitiones ipsius, vt debent, execrantur, & de his suo loco testari poterunt, De quibus plura in præsentia non dicemus. De hoc vero scripto Philippi nomine edito, de quo hæc hætenus retulimus, quid iniquiores iudicarint, ipsi norunt. Theologi notationem hanc tantum & indicationem haberi voluerunt, vt diximus, Principi priuatim præscriptam, etsi quale sit legentes iudicabunt, & quale mox secutum sit, intra viginti dierum spacium in consultatione prouinciali & publica, paulò post exponetur. Nam quæ hætenus inserta sunt scripta de libro Augustano, priuata sunt omnia, quæ ad suam instructionem sibi Princeps postulauit. In quibus referendis ideò maiore diligentia vtendum nobis putauimus, quod in primis illis & priuatis deliberationibus, maximè nostri cum aduersarijs collusi insimulentur. Ex his quidem, quæ missa fuere Augustam, libri Augustani promulgationem præcesserunt omnia, cum & in priuatis conflictibus de horum indicatione Princeps demonstratas libri corruptelas refutauit ac reiecit, & quibus assentiri posset ostendit, ne iudicetur vel superba contumacia, vel Imperatoris contemptu, vel peruerso patriæ nouis motibus inuoluenndæ studio turbare aut elidere instituta de pace consilia. In

lia. In his ipsis autem notationibus, quod præstari necesse
erat, censuram vsurparunt rebus & personis, quæ instru-
endæ erant conuenientem, præcisè disputationibus, quæ
materias argumenti obscurioris, difficiioris & amplioris
complexæ, ad Scholarum & Doctorem dijudicationem
pertinent, Quod & Principem oportebat doceri de illis,
quæ maximi momenti essent, ac præcipua & captui cum
ipsius tum illorum, quibus cum certamen fuit accomma-
data, quæq; veritatis euidentiæ vel inuitis assensionem ex-
torquerent: & futurum sperabant, vt propter ostensam
ab Imperatore spem concordie, de admonitione Principis
in proposita formula priusquam promulgaretur, emen-
darentur, quæ ἐπὶ τὸν νόμον requirerent, siquidem talis de-
beret esse liber, quem omnes nostræ Ecclesiæ amplecte-
rentur: & persuasum habebant, si emendatio procederet,
hanc concessionem profuturam conseruandæ in nostris Ec-
clesijs puritati doctrinæ, iisdemq; in eo statu, in quo sunt
confirmandis, Pontificijs Ecclesijs verò iugo traditionum
impiarum, cultibus Idolatricis, & erroribus in doctrina
liberandis, Vtrisqueq; ad disciplinæ Ecclesiasticæ nervos &
vincula, quæ plus nimio laxata esse constat, arctius
astringenda: Si non procederet, satisfactum tamen Im-
peratoris autoritati concessione earum rerum, quæ tribui
ipsi possint. Ex his fundamentis consultationes de Adia-
phoris domi profectæ sunt, in quibus post repetitas aliquo-
ties omnium mutationum dissuasiones definitum est diser-
tè &

te & explicatè à Theologis, quibus in rebus Princeps Imperatori cedere, & quatenus ac quousq̃, & quos ritus quibus legibus & conditionibus veteris ac purioris Ecclesie exemplo admittere, quos ferre non posset, etsi præstaret nulla prorsus mutatione Ecclesias turbari. Hæc igitur initia sunt & causæ deliberationum atq̃ tractationum, quæ deinceps describentur omnium. Atq̃ in his quidem initijs Princeps Mauricius Elector eum se præstitit, vt nihil videatur in illo statu Germaniæ cum aliqua specie libertatis coniunctæ cum reuerentia actum præterea. In Philippi autem Melanthonis & Collegarum responsionibus & consultis, an vel animi præsentia, vel Christiana constantia, vel explicationum dexteritas desiderari iure possit, legentium iudicijs vt cætera permittimus.

Ex his igitur constituatur, qualia sint quæ de inclyto Principe Mauricio superiore anno Flacius cum quinq̃ Subscriptoribus varijs. edidit, assensum eum de libro Augustano recipiendo, & huius rei Principem conuinci ex actis Comitiorum Augustanorum, historia Sledani, & ipsa experientia, etsi metuens mendacijs suis exprimere nomen Principis non audet, hæc enim verba sunt Flacij & Subscriptorum Flacianorum in latinum translata: Omnino verum est, & prorsus notum, dominos eorum locorum, in quibus maxima pars adiaphorismi elaborata est, aduersarijs promississe, quod totum librum INTERIM recepturi essent, & in regionibus suis de hoc constituturi omnia,

omnia, quemadmodum hoc præter alia testimonia ex publica historia Sledani manifestum est. Hæc igitur sententia est verborum Flacianorum, in quibus etsi Principis nomen dissimulatur, statim tamen subiiciuntur inco-
gitantissimè ea, quibus res sic explicatur, ut errari nullo modo possit, & Principem Mauricium intelligi oportere doceant, id quod ex ipso scripto Flaciano æstimari volumus. Vbi igitur hoc Sledanus scribit definitè de Mauricio & explicatè? Qui scriptor etsi sibi minimè cavit, minus tamen ille hac in parte incautè egit quàm Flacius, neq; enim omnes ordines librum recepisse scribit, & de quorundam responsionibus memorat, quæ vnde manarint ij nouerunt, qui vsurparunt. At obijciat Flacius inter hos non nominari Principem Mauricium, neq; de quibus nos narrauimus, quicquam esse in Sledano? Ad hoc verò aliter iam respondendum. Nam ex ijs quæ ille autor scribit aut non scribit, de innocentia, existimatione, fama bonorum, & negotiorum veritate in vniuersum, constitui atq; pronunciari, non potest ferri.

Atq; hæc quidem quæ de Princ. Mauricio retulimus, si sciuit Sledanus & dissimulauit, an bonus vir ille haberi possit, statuatur qui volet. Sin ignorauit, quod & per se verisimile est, & ipsius existimationis causa credere maluimus: Non igitur hæc vera non sunt, quia ipse non scripsit, neq; hæc ferenda vllò modo argumentatio, quanquam in ignorance tali ad minimum cohibere se debuit, &

buit, & secundum Scepticorum verbum, ἐπεὶ καὶ, atq; ca-
uere ne suspectum faceret eum, de quo ei parum constaret,
& de quibus nihil cognouisset, de ijs, ne quid suspiciose
scriberet, quæ an impudentiæ aut leuitatis, aut negligenti-
æ in quærendo & inquirendo, aut aliam culpam habe-
ant, alij fortassis aliter iudicabunt. Et fuisse scriptorem
illum iniquiorem nostris commentarij eius produnt, siue
suo iudicio siue aliorum susurrationibus inductus, qui ex
his terris contra Patriam & Principem Patriæ, cuius be-
neficijs fruebantur, ipsum instruxerunt vt scriberet ea,
quibus de impijs hac in parte & nefarijs molitionibus
Princ. Mauricius insimularetur, vel suspectus saltem fie-
ret, & cum hoc Theologi etiam & Ecclesiæ nostræ odio-
sæ & suspectæ redderentur, quæ paulo post exponemus.
Etsi igitur scriptor ipse minimè culpa vacat, tamen eo-
rum, qui talia ei suggererunt, hancq; impietatem usurpa-
runt, vt aduersus Patriam & Principem huius, Vanita-
ti & maliciæ indulgerent, culpa maior est. Sed qua affe-
ctione ille erga hos aut illos fuerit, nihil refert, quid scrip-
serit, multum. Nisi enim vera sint quæ scribantur, igno-
miniam scriptor effugere non potest. Itaq; nequaquam pa-
tiemur Sledani Commentarios nobis opponi eo loco, vbi
contrarium docere possumus.

Experientiam autem si intelligi vult Flacius ea, quæ
in deliberationibus Theologorum & regionū harum acta
fuerunt, sequens narratio hanc explicabit. Quæ experientia
si com-

si comperta fuit Flacio, sceleratissimus est omnium hominum, qui contraria ijs, quæ nouit, scribere ausus fuit: Simminus nota habuit, impudentissimus & vanissimus, qui de incompertis & inexploratis experientia πλῆθος ὁδῶν sibi constituit.

Atq; illum verè de his fundamentis & tota causa vel verè ignorasse omnia, vel cognoscere noluisse, demonstrat, hoc quod sic argumentatur: De Adiaphoris quibusdam libri Augustani recipiendis laborasse Mauricium, Ideo hunc totum librum recepisse, cum quidem cuiusmodi hæc per se sit argumentatio, ne pueris quidem obscurum esse possit. Item ab Adiaphoris cæpisse Principem, ut hac occasione totus postea intruderetur. Flacij igitur actis & experientie huius hæc nostra acta & hanc nostram experientiam opponimus. Nam quæ præterea argumenta Flacius cum suis quinq; adducit, quibus probet impietatem à nostris admissam, sequens expositio refutabit vniuersa.

Ex quibus iam hoc etiam iudicetur, quod gloriatur Flacius sua opera perfectum, & sibi atq; complicibus suis acceptum ferendum hoc beneficium, quod libri illius impietas non sit in harum terrarum Ecclesias intrusa. Nam Principi Mauricio quod in Comitijis Augustanis affuerit cum illa faceret quæ exposuimus, & consilia huius quod gubernarit etsi impudentissimus est & vanissimus & qui audet omnia, tamen hoc illum de se non affirmaturum existimamus, & si faceret, esset refutatio in promptu,

cum in Collegio ille tum nostro hic nobiscum degerit, ut diximus. Sed ad Theologorum consultationes adhibitus fortiter monuit, & consuluit, & responsa illa nostrorum hactenus exposita, ab his extudit? Doceat igitur si potest ubi & quando ipsi in vllis consultationibus locus fuerit, Item in conuentu hoc Misnensi an suggesserit quid fieri, quidue responderi debuerit, sed in re manifesta tantum verborum fieri non debuit. Quia tamen de Adiaphoris toties & quæsitum & deliberatum fuit, & hæc propter librum Augustanum tantopere oppugnanda sibi putarunt Flacius & Flaciani, Et si iam ex hactenus narratis intelligentes vident omnia, Tamen explicandum de his aliquanto popularius, ut eius causæ quam decennium iam agit contra has terras & Ecclesias Flacius, ἐναντίας quædam ob oculos simpliciter ponatur, & quò tam frequentes actiones ille vniversæ, de quibus nunc deinceps narrabitur, directæ fuerint de his inquam ut iam initio cognoscatur, res flagitat.

De libro igitur Augustano, postquam ut recipere-
tur mandatum fuit, aut assentiri oportuit, aut præcise re-
cusari, aut ad preces & supplicationes descendendum, qui-
bus res auerteretur. Atq; assensio quidem impietatem in
tali negotio habet manifestam: præcisa autem recusatio
tota, An illo tempore & erga Imperatorem, Magistratū,
qui opinione de libro optima, quam ex aliorum persuasio-
ne conceperat, concordie causæ approbationem sese exige-
re libri

ri libri ostendebat, An sine vlla distinctione intollerando-
rum atq; impiorum, à reliquis quæ sine impietate recipi
possent, ab intelligente & considerato vsurpari vel potue-
rit vel debuerit, iudicet qui volet. Nam etsi quid aliqui
fecerint non ignoratur, tamen eorum, quorum fortitudo
opponitur actiones, deprecationibus, quàm recusationibus
nedum præcisionibus, similiores videri possunt, & quo
postea quorundam fortitudo reciderit, nō ignoratur. Quod
vero tertio loco de precibus & supplicationibus diximus,
id & per se liberalibus naturis graue, & vt semper aliàs
tū illo maximè tempore incertum fuit & dubium, cum
persuasus esset Imperator taliū precum iustas aut necessa-
rias causas nullas esse. Itaq; Illustrissimus Princeps Mau-
ricius in tanta & temporum & negotiorum difficultate
mediam quandam uiam ingressus videtur. Nam cum cau-
sas haberet & ad Deum pias, & ad homines honestissi-
mas & pulcerr. cur Imperatorem refragando aduersus
se & suos irritare non deberet, de quibus mox subiiciemus
aliquid: Supplicationum autem humilitatem, quæ non re-
uerentiæ sed seruitutis essent abiectæ, vsurpare nō posset:
Fecit hoc, vt neq; sine discrimine promitteret, neq; præci-
se negaret. De ijs enim quæ impietatem habere & ipse
sua sponte intelligebat, & ab alijs docebatur, omnino di-
sertè & præcise recusauit, Et ne ei qui istas res non intel-
ligeret, contumaciæ aut ferociæ vel alias etiam tetiores
suspiciones de se moueret, declarare voluit in ijs, quæ fieri
possent,

possent, quantum vellet & cuperet in pijs & honestis omnibus obsequi.

Explicat hoc toties inculcata conditio, **QVICQV** **PIE ET CVM BONA CONSCI-**
ENTIA à se & suis fieri possit. Quid enim dicitur aliud, quàm quæ impia sint, & religionis veritatem & conscientiam lædant, in ijs se obsequi nihil neq. posse neq. velle, & fuit de quibusdam disertè testatus, de quibus Imperator cognosceret, quod absq. vlla dubitatione aut consultatione ampliore pro impijs illa haberet. In cæteris quæ salua doctrina veritatis vel vsurpari vel omitti possent, in ijs se concessurum quātum per se fieri, & ipse facere & à suis obtinere posset & deberet. Ita hoc res docet, de ijs tantum à se Mauriciū spem fecisse, quæ in libro Augustano verè essent Adiaphora, hæc enim tantum piè & cum bona conscientia recipi possunt. Et omne negociū Princ. Mauricio de Adiaphoris tantum fuisse, cum & iam prius hæc ipsi ab annis iam quatuor negociū facerent, & illa noua tum causa à Cæsare accederet. Sic igitur quæstiones de Adiaphoris in his terris denuo extiterunt.

Atq. hoc omnino consilium Principis fuisse explicatur scripto ipsius quod infra in tractationibus Pegensibus exponitur, & res demonstrat omnia ab hoc ita acta, eoq. directà fuisse, vt Imperatori eam omnibus modis præstaret fidem, quam deberet, & iuberetur diuinitus Dei gloria salua præstare, ne quis vlla specie iuris se & suos im-

suos impetere posset. Fuitq; ipse in deliberationibus illis, ad subditos suos, non tantum scriptis, & per alios, sed voce etiam sua testatus, se nihil aliud spectare aut agere, quam ut salua & integra doctrina, omnia ab his regionibus pericula auerterentur. Ita post hoc in omnibus, in quibus salua veritate concedi posset obsequium, si quid accideret, id nimirum scire potuisset, non ex rebus Adiaphoris, & in nullo discrimine positis existere, sed ob eas res suscipi, quæ eternam veritatem, & religiosam fidem attingerent, & in quibus animarum salus versaretur, in quibus obsequi, obtemperare, concedere, nemo quicquam unquam posset. Et sicut ille in Comœdia ait: Omnia prius experunda esse sapienti, antequam ad arma descendatur: Ita Princeps Mauricius non omnia, sed quæ ad Deum pie bonaq; cum conscientia, & ad homines iustè fieri possent, tentanda & subeunda sibi putavit vniuersa, antequam in discrimen extremum non tantum vitæ & fortunarum se & suos conijceret, sed veritatis etiam deferendæ, aut ad minimum necessariæ & immutabilis doctrinæ vox in his regionibus ut conticesceret, causam à se introduceret aut moueret. Itaq; de omnibus & interrogauit exquisitissimè, & egit diligentissimè, quas res medias vel ipse indicaret, vel ab alijs iudicari audiret, & quæ verè essent tales, quid fieri, & quomodo fieri, quid non fieri posset & deberet, & in ijs quæ fieri sine impietate possent, seruitutem & ipse subire minimè detrectauit, & à suis idem fieri expetiuit,

expetiuit, ne vllius molitionis aut senitiæ aduersus se & suos pretextus esse vllis posset, præsertim cum absq. hoc quatuor iam continuos annos, de rebus adiaphoris in ditione sua constituendis laboraret, quemadmodum in præcedentis conuentus historia relatum fuit.

Hoc igitur factum Principis quale sit, An à pietate Christiana, sapientia, prudentia, alienum, aut aliud ab ipso fieri, in consideratione omnium, melius potuerit aut debuerit, suo loco quæretur: Interea omnibus bonis & intelligentibus rem iudicandum relinquimus, quemadmodum & hoc, vtrum rectius, nihil prorsus cedere? aut veritatis retinendæ causa in omnibus, in quibus possis? Ipsum certè multis quasi clipeum obiectum fuisse constat, qui si Mauricius alius fuisset, non tam facile & salutem suam & veritatem conseruare potuissent. Sed in hac etiam parte bonum Principem extremorum temporum exagisiam præstit.

Flacius tamen & Flaciani Illustriss. Principis Mauricij hanc, vt acta docent, fortem & piam reuerentiam, & reuerentem Cesareæ Maiestatis fortitudinem & pietatem acerbissimè exagitarunt, Qui in gratiam hostium à Principe hoc sic factum scribunt, vt suspiciones moueant, vel planè etiam hoc dicant, cum aduersarijs eum aduersus religionis veritatem clam conspirasse, qui & disertè scribunt, vt modo retulimus, hoc egisse Principem nostrum, vt pretextu adiaphorarum Cæremoniæ
rum li-

rum libri Augustani impietas, et per ea quæ fieri possent, ea quæ non nisi impie fieri possent, introducerentur, quam sceleratam & diabolicā calumniam refutant luculentè quæ hætenus ex actis Augustanis retulimus, & magis etiam refutabunt, quæ narrabūtur deinceps, quantis ille difficultatibus & periculis se liberare potuisset, Si hoc ei, cuius à Flacianis insimulatur, facere libuisset. Neq̃ in doctrina ille vnq̃ quicq̃ quod mutari, aut in quo concedi voluerit aut postularit, conuinci, ab omnium maleuolorum conatibus poterit. Sed quod suis in primo cōuentu Lipsico, antequam ad Augustana comitia proficisceretur promisit, de quo supra est scriptum, id sanctissime ipsis & integerrimè per omnem vitam præstitit. Itaq̃ illam insidiosissimam & suspiciosissimam gratiæ mentionem suam Flaciani si de studio obsequendi & obtemperandi Cæsarij in ijs, quæ pie & honeste fieri possunt, intelligi vellent, negari hoc minime deberet, neq̃ posset, quod Princeps ipse non tantum hoc confessus, sed etiam professus ad suos semper fuerit. Cum autem de obsequio ad impietatem, & fraude quæ veritati fieret, in collusione cum aduersarijs, qua sibi hos adiungeret, hoc interpretentur, opponimus calumniæ horum ea, quæ verissime dicta hætenus sunt & dicuntur deinceps. Et si mirantur huic generi non in mentem venire vel potius hanc cogitationem illud non admittere, aut locum ei facere velle, an Pontificij ita meriti de Principe Mauricio tum fuerint, vt in affectione singularis cuiusdam be-

D d

neuolen-

neuolementie obsequi eis magnopere cupere potuerit, nedum contra religionem, fidem, dignitatem, in horum gratiam aliquid committere, ac non potius multa in ijs tum iure oderit, quæ eum ad iustissimas vindictas animum & cogitationem intendere cogerent, quod & ipsum postea expeditio contra illos suscepta comprobauit, cum obtinere ius suum aliter non posset, quam non illo ipso tempore eum animo agitasse, quis est qui dubitare possit? de quo hoc loco & à nobis plura dici non debent.

Hoc tantum vt & planum fiat & memoria teneatur nobis laborandum, Principem Mauricium Elect. neq; conciliationis studio cum Pontificijs, neq; consilio obsequijs, impij aut turpis suscepisse quicq; sed & veritatis, ne huius doctrina sibi & suis eriperetur, & sui populi, & harum regionum salutis causa illam cōcessionem in ijs quæ piè & honestè fieri possent instituisse, De quibus posterorum erit iudicium verius, obtrectatione & maleuolentia liberatum.

Hæc igitur de Adiaphoris tractationum nouarum, in his terris noua causa allata est vt diximus. Quibus ita de Principis Mauricij consilijs & actionibus explicatis, id quod fieri oportuit, iam de Theologorum responsis & sententijs, quæ ab illis se discriminant, exponendum.

Cum itaq; & obsequendum Imperatori, Princeps Elector in Adiaphoris sibi statueret, & quæ verè talia essent, & quomodo institui sine impietate possent, explicari vellet, Theologorum officium bipartitum fuit, & de mutatione,

mutatione, an tali tempore introducenda vlla in re esset aliqua, sententias dicere, & de Adiaphoris de quibus querebatur docere. In vtro igitur horum, Flacius aut Flaciani, aut si qui esse possunt his deteriores, vel homines vel Diaboli, culpam admisisse nostros demonstrauerint, causam eos habuisse confitebimur, cur in Ecclesia tumultuarentur. Mutatio ne introduceretur suaserunt (quod supra inserta scripta luculenter testantur, & sequens narratio magis docebit) corruptelas libri fideliter demonstrarunt, doctrinae veritatem explicarunt.

Cumq; consilium obsequendi Cesari in omnibus, in quibus pie & bona conscientia posset, Princeps non deponeret, & idem à suis quoq; vt fieret expeteret, & de Adiaphoris in libro Augustano doceri se vellet, & secundum capita huius de singulis quæreretur, Theologi de Adiaphoris simili cum fide & diligentia docuerunt, & seruitutem quæ expers esset impietatis non detrectarunt. His intercessit Flacius Tribunus cum manu populari, & non tantum in aliena republica, sed etiam in Ecclesia, & rebus neq; ad se neq; ad eos, ad quos concesserat quicquam pertinentibus, curiosus esse cœpit, vt non tantum turbulentum, sed & ἐκδοτὸς ἰοῦ πικροτέρῳ se probaret, cum quidem in Ecclesia, ei nullus adhuc locus neq; vocatio esset, sed suum hic locum in Collegio Philosophico, sine vlla causa deseruisset. Hic igitur si omnino aliquid sibi de impeditis rebus aliquibus laudis vendicat, aliam sibi arrogare nullam potest, quam

D d 2

quod il-

quod illud Principis Mauricij consilium impedijt, quo decreuerat, ut in omnibus, in quibus pie & cū bona cōscientia posset, Cæsari obsequeretur. Si eorū quæ impietatem in libro Augustano complectuntur receptionem se impedijse gloriatur, sceleratè mentitur Flacius. Nam talibus nullam operam suam vnquam Illustriss. Princeps condixit, sed fortiter his & constanter contradixit, & cū antea in conuentu Lipsensi de sententia & voluntate erga religionem testatus fuit, tū in Comitij Augustanis, nisi quæ pie & bona cum conscientia possent, recepturum se semper recusauit, quemadmodum acta docent, quæ hactenus exposuimus, eaq; in re in maximas difficultates se coniecit, etsi profecto ne hæc quidem consilia Principis Flacius repressit, neq; huius clamoribus territum, eum qui sibi metuere nesciret, consentaneum, sed tempora eum ab his abduxerunt, quæ qualia secuta fuerint, & quibus negocijs Principem implicarint notum est.

Ex his iam existit hæc altera quæstio inter theses Flacianas, Cum auertere illam seruitutem non potuerunt, ferre an fugere potius hanc, deferentes loca sua & has terras, debuerint? in quo rursus dijudicationem omnibus qui in hæc nostra incident, permittimus, ne ipsi iudices simul & actores videamur. Statuatur igitur, an propter illas actiones desertionis atq; solitudinum in Ecclesijs harum terrarum autores fieri, & ab eo Principe fugere debuerint, qui de religione sententiam & voluntatem his suam
ita de-

ita declarauerat, quòd Papisticis abusibus & omnibus ijs,
quæ verbo Dei contraria & à religione Christiana aliena
essent, neq; deficiendo adhaerere, aut illorum quicquam ad-
mittere vellet, & quibuscunq; rebus doctrinam verbi Dei
prouehere, & Ministros huius inuare posset, ea pro viri-
bus fideliter, diligenter & benignè esset præstiturus, &
qui illo ipso tempore nihil aliud quàm quod piè & cum bo-
na conscientia fieri posset, à suis postularet. De his igitur
pietas & sapientia, à qua nunquam abest humanitas, fa-
cile statuet, & differetur tamen à nobis etiam suo loco,
vt res flagitat, aliquid.

Quod si Flaciani interrogarentur, quæ mutatio sit
illa, de qua tot annis accusarunt has Ecclesias, quod sine
turpitudine sua dicere possent, profecto non essent habi-
turi. Si enim hoc actum à Principe Elect. Mauricio
responderetur, vt in vera & pura religionis doctrina mu-
taretur aliquid, mendacem maledicentiam refutarent ea
de quibus hæcenus narrauimus vniuersa, & cum cæteræ
contestationes, tum conditio QVÆ PIE & cum bo-
na conscientia, &c. Neq; in hac parte, vt lenius dicamus,
falsæ & iniustæ accusationis crimen quisquam effugerit.
Sin religionis mutationem de ceremoniarum Adiaphora-
rum introductione interpretarentur, quid iudicij & intel-
ligentiæ haberent in rebus ad salutem æternam pertinenti-
bus, proderetur. Quale enim hoc fuerit, pronunciare quod
vel in ritibus per se religio versetur, vel conseruata do-

Ætrinae veritate, si abrogentur aut introducantur ritus
Adiaphori religionem mutari. Si talis rituum mutatio
religionem mutat, nihil est aut fuit his triginta annis re-
ligione nostra mutabilius, cum assertam hac in parte
Christianam libertatem, nostri omnes varie & multiplici-
ter vsurparint.

Hæc est causa Flaciana vniuersa, de qua vt planius
dicatur, non verebimur etiam τεχνολογίως rem explica-
re. Cum enim in omnibus causis de facto, verbo aut iure
queri necesse sit, De facto nulla est nobis cum Flacianis
controuersia, si quidem Adiaphora & Principem rece-
pisse & Theologos de his seruitutem non detrectasse dixe-
runt: Sed de hoc controuersamur, an & verè Adiaphora
sint de quibus deliberatum quæq; recepta fuerint, & per se
Adiaphora, an illo tempore receptionis tanquam in fabulis
Poëticiis formas mutantia corpora ex Adiaphoris impia,
metamorphosi quondam, facta sint. Et hæc concessio, pri-
mum Principis, postea Theologorum, instante Princi-
pe, impietatem an habeat & doctrinam religionis violet,
aut prodat? Quibus igitur occasionibus atq; causis, &
qua deinceps ex necessitate, de his & receptione horum
quesitum in his terris, & quando queri ceptum fuerit,
hactenus narrata explicant. Nunc deinceps quid fa-
ctum & quo consilio factum sit, exponendum. Ita po-
stea etiam rectene an piè, vel perperam atq; impiè, à Prin-
cipe aut Theologis factum sit aliquid disputari poterit,
& an in

Et an in quibus concessum sit Adiaphora esse desierint,
Et in impietatem sint conuersa.

Hæc est summa Et hic status omnium quo Et dire-
cta sunt, Et his tanquam fundamentis innituntur, quæ
sequuntur vniuersa, de quibus singulis suo loco vt res po-
stulabit dicetur. Atq; ita nunc deinceps post longam qui-
dem sed valde tamen necessariam prænarrationem hanc,
ad conuentus Historiam accedamus.

Reuersus ex Comitij Augustanis ab actionibus
hactenus expositis Princeps Elector Mauricius, Mense
Iunio, mox ad Cal. Iul. Conuentum indixit in vrbe Misa-
na, ad quem literis conuocauit Principem Anhaltinum
Georgium, &c. Et ex Theologis, qui ei adiungerentur
D. Forsterum, qui tum in Ecclesia Merespurgensi doce-
bat, Ex Academia Lipsica D. Doct. Ioannem Pffefin-
gerum, Ecclesie illius Pastorem Et Superintenden. Ex
nostra autem D.D. Casparum Crucigerum Et Georgium
Maiorem, Et Philippum Melanthonem, præter hos Et
Danielem Grefferum, Pastorem Et Superintendentem
Dresdensem. Sledanus huius Conuentus mentionem facit
eiusmodi, vt vel ipse existimauit, vel alios existimare vo-
luerit Theologos ad hunc nullos, sed politicos tantum ordi-
nes conuocatos fuisse, quem de his rebus iniquis explorato-
ribus vsum nimis multa demonstrant.

Ex politicis autem cōuocarat delectos, ex equestri or-
dine Et

Sledanus

dine & oppidanis Magistratibus, qui sunt in his ordinibus harum regionum præcipui. Quemadmodum autem quidam ex veteribus dixit, Ex malis moribus bonas leges natas esse: Ita ille Augustanus liber cum per se is esset quem diximus, & miseras, curas, labores, difficultates, ærumnas multiplices cum toti Germaniæ, tum Principi nostro & Theologis atq; ordinibus politicis harum terrarum obijceret, præterquam tamen quod ille multorum prudentiam, iudicium, constantiam quasi examinavit, multæ etiam præclarissimæ & utilissimæ explicationes doctrinæ Christianæ ut conscriberentur & confessiones ut ederentur constantissimæ & pulcerrimæ ab omnibus ordinibus nostris in causa fuit, & insuper in nostris terris peculiariter de Adiaphoris exquisitè ut disputarentur & explicarentur omnia, quæ fieri potest, ut ad posteritatem etiam utilem doctrinam suppeditent. Nam multi & ijs qui nostris iniquissimi sunt, easq; actiones maxime execratur, ex his, inquam, quin multi quæ utiliter de scriptis nostrorum ad instructionem suam assumere possint reperiant, non dubitamus. Ea quidem scripta quæ D. Philippus Melanthon noster & ad nostros & externos plurimos, occasione libri illius multa composuit, quæq; ad varias multorum interrogationes respondit, & nostris hominibus & posteritati usum minimè vulgarem allatura essent, si collecta extarent, in qua re operam nostram utilitati publicæ supra promissimus. Atq; hæc quidem prima fuit, ut diximus, de illo li-

illo libro publica in his terris consultatio, cumq; huius cau-
sa conuentum illum institutum suspicarentur omnes ante
etiam quam consilium Principis Electoris ederetur, neq;
ex vniuersa regione conuocati ordines fuissent, alij aliud
sibi de illis institutis actionibus persuadebant, cum in diffi-
cultate illorum temporum & mutationis initijs nequaquam
adhuc coaluissent animi, & multi multa suspiciosè collige-
rent, & acerbè ominarentur. Itaq; factum fuit, vt non
multò minor vel multò potius maior numerus esset eorum,
qui diuersis ex locis ad curiosè explorandum quid agere-
tur & fieret, confluxerant, quam qui ad illam deliberatio-
nem fuerant accersiti, & oppidum vix capere tum posset
vniuersos hospites. Sed curiosorum suspiciones, & ser-
mones iniquitiorum, præclarè tum ab ijs quæ agebantur re-
futati fuere.

Cum igitur conuenissent ij qui literis conuocati in
urbem Misenam tum fuerant Calendis Iulij, postera die
quæ fuit 6. Nonarum huius, retulit ad eos Illustriss.
Princip. Mauric. Elector hæc quæ de Germanico conuer-
sa subiecimus.

NON POTVIMVS facere, quin vos præci-
puos quosdam in nostris regionibus & ætate grauissimos,
ad nos accerferemus, ad rationes uestras de ijs quæ subijci-
mus cognoscendum. Quod igitur comparuistis, grata est nobis
obedientia uestra, quam benigne agnoscimus. Neq; dubitamus
plerosq; uestrum memoria tenere, quod negocium sanctæ & Chris-
tianæ religionis nostræ ante hæc tempora adhibito consilio præci-
puorum in regionibus nostris ægerimus, de nobis etiam meminimus

mus, quod uobis & cœteris nostris submisſe petentibus, de nobis ſignificauerimus & benigne receperimus, facturos nos ut in noſtra Chriſtiana religione permanere uobisliceret, neq; ab hac ut per uim depelleremini, Quod & imperatoris, noſtrum omnium benigniſſimi domini, Cœſarea Maieſtas, ergo nos & uos de ſua ſententiâ ſimiliter benigniſſime declarauit, Nimirum quod nihil magis cuperet quam ut diſidia & controuerſiæ in religione pacificis & amicis tractationibus, uel alias ijs modis & eo ordine quo decet, & fieri fas eſt, piè componerentur, & ad Chriſtianum conſenſum & concordiam res promoueretur & reduceretur, in qua benigna uoluntate & ſententiâ adhuc permaneret. Et quanquam amicis tractationibus ab ipſa nihil haecenus eſſet proſectum, tamen uoluntatem aut conſilium ipſius nunquam fuiſſe, neq; nunc eſſe, ut Chriſtianam religionem & uerbum Dei (ſicut aliqui de nullorum argumentorum fundamentis ipſum inſimularent, & obtreſcendo publicè ſpargerent) gladio ſeu armis deleret, Sed quod conſtituiſſet dijudicationem & diſceptationem controuerſiarum in religione: pro eo ut in conſilio Imperij decretum eſſet: Oecumenico & Chriſtiano concilio permittere, in quo ante omnia gloria Dei queratur & rei Chriſtianiæ in meliorem ſtatum pia redactio, quemadmodum & in Auguſtana confeſſione ſimiliter ad concilium prouocatio fiat. Sicut hæc in Imperatoris ipſius ſcriptis ad nos & uos miſſis continentur, quorum Imperator & Rex benigniſſime meminerunt. Poſtquam autem de concilio negotium ita ſe dedit ut non omnino procedat, neq; ſi maximè procederet, tam celeriter peragi poſſit, hac de cauſa inclitæ mentionis Imperator ad ordines ſacri imperij de conſultis quibuſdam ſeu conſtitutione certa referri curauit, quid interim uſq; ad Oecumenici & Chriſtiani concilij dijudicationem, de religione fieri debeat, & poſtulauit, ut Pontificij in ſua religione permanerent, & qui noſtræ religionis profeſſione ſint coniuncti, ij uel ſuam ad pontificiorum conforment, uel conſtitutionem propoſitam uſq; ad generale concilium ſeruare uelint, quæ omnia copioſius in ſcripta Imperatoris relatione exponuntur.

Ad hæc ſignificauimus Imperatori, quid noſtrarum regionum ordinibus promiſiſſemus, ipſum etiam admonuimus eorum quæ illis ipſis ordinibus noſtris, & ad nos ſcripſiſſet.

Sed perrexit Imperator poſtulare à nobis ne illam Cœſaream conſtitutionem de Interiecto tempore recipere recuſaremus, conſiderantes quod reſtqui Electores & Principes qui eandem nobiſcum religionem

religionem profiterentur, plerique eam recepissent, & ne quid caus-
sationum afferre, aut impedimentorum commouere uellemus.

Nos uero perstitimus in eo, nos loco & nomine regionum
nostrarum ordinum nihil in nos recipere, neque contra publice
editas promissiones nostras et typis expressas quicquam facere posse.
Et hoc toties ad Cæsaream & Regiam quoque Maiestatem, atque alios
qui hac de re nobiscum egerunt, repetiuimus, ut tandem nobis Im-
perator hoc imposuerit & mandarit, ut cum subditis nostris agere,
& operam dare uellemus, quo præscripto eorum, qui & à Cæsa-
rea Maiestate ipsius, & communi ordinum Imperij consensui con-
stituta essent (huius enim sententiæ uerbis de hac re utebamur)
omnino se obediētes præstare, & quæ constituta essent seruare
uellent.

Quod igitur Cæsareæ Maiestati recusare non possemus, quo-
minus postulata ipsius ad nostros subditos referremus, Ideo uos hac
de causa conuocauimus & benignè cupimus, ut illum de interiecto
tempore librum in manus sumere, perlegere & perpendere uelitis,
& de responsione inter uos ad ea quæ ab Imperatore postulantur
eiusmodi constituere, qua & præclare instructi sitis, & Imperator
intelligere possit nos et uos propensos esse ad obedientiam subiectis-
simè præstandam in omnibus. *illorum ex: postulat sen- tentiam.*
QVÆ AD PIAM ET
CHRISTIANAM CONSENSIONEM quietem pa-
cem, & concordiam faciant, ET PIE ET BONA CVM
CONSCIENTIA fieri possint,

*Hæc cum ita de scripto recitata essent, liber una
ordinibus conuocatis traditus est, Et petiit amplius fuit
Principis uerbis, ut ne Cæsari obedire atque obsequi recusa-
rent in omnibus, quæ ullo modo SALVA VERI-
TATE VERBI DEI ET SINE LÆ-
SIONE BONÆ Conscientiæ fieri possent, idque pa-
cis & concordie causa, et ad multiplicia pericula auertē-
dum. Quæ uero à regula uerbi Dei recederent, ea Theo-
logi ut demonstrare uellent, nam Principem Electorem*

nihil omnium quæ impietatem haberent admittere velle,
&c. Sed ordines statim Theologis librum proposuerunt,
cum obtestatione, vt pro ea fide quam veritati, Reipubli-
cæ & salutì communi deberent, quid ferri in hoc quid
non ferri posset fideliter docerent. Etsi autem pleriq;
ex his antè etiam librum viderant, tamen tum primum
ea quibus referri de libro recipiendo Imperator curauit
videre eis contigit, quæ relatio Caesaris appellaba-
tur, & proæmij loco libro est proposita. Itaq; in eo pri-
mum quid desideraretur, & notandum veniret consig-
natum fuit, postea de reliquis singulis denuo distributis
operis (neq; enim in illa temporis breuitate aliter fieri
potuit) nouam censuram conscripserunt, & reliqui quidem
in cæteris notandis, D. autem Philipp. potissimum in
dogmaticis occupabatur, & explicandis ijs quæ de Iusti-
ficatione, de fide, & operibus perperam & insidiosè in li-
bro traderentur. Ita tum copiosior quam vnquam ante
indicatio omnium, quæ in illo libro necessario notanda
essent, composita fuit. Ea qualis sit cum extet typis expres-
sa nihil attinet dicere. Paulò enim post Conuentum, vix
Mense elapso, aut non multò longiore tempore, in scijs
nostris, Magdeburgi est edita, & sic edita, vt planum fiat
editores illos de ordine actionum illarum nihil cognouisse,
miscuerunt enim censuræ ea quæ contra doctrinam libri
tum scribi cæpere vt mox explicabitur, & quedam vel
incogitantia & errore, vel alijs de causis mutarunt,
propterea

propterea recusum & illius pars fuit apud nos, sicut primū scriptū illud ac breuius. Hac igitur de causa, & quod exempli illius scripti nostrorū distracta sint, ea autē quæ ad huc extāt, à Flacianis in suspiciones, odia & cōtemtū adducta sint, vt credibile sit à plerisq; Flacianis abolita esse, & à paucis ad lectionem cōmunicari, ideo illud scriptū ex archetypis denuo exprimi, & nūc deinceps suo hoc loco inseri cu rauimus, cōuersum in linguam latinam vt sequitur.

IVDICIVM DE LIBRO AVGVSTA

no, qui nominatur INTERIM, scriptum à
Theologis, qui conuenerant in vrbe

Mysena, Anno 1548.

COMMEMORATIO EORVM QVÆ

liber Augustanus habet falsa & erronea,
in loco de Iustificatiōe.

Multa dicuntur in hoc Articulo non contemnenda. Et inter cætera allegantur dicta aliquot illustria continentia dulcem consolationem, quibus fatentur autores libri, nos gratis absq; meritis nostris iustificari. Et fidei etiam, quanquam post longum interuallum, mentionem faciunt, addita hac expressa assignatione fidem sine operibus mortuam esse. Dicunt & hoc, in renatis & iustificatis, reliquias peccatorum & prauarum machinationum esse, nec habere homines in hac uita iusticiam integram sine peccato. Compensari autem & adimpleri imperfectionem illam & infirmitatem, plenitudine ac perfectione iusticiæ Domini nostri Iesu Christi. Et ex uulneribus ac sanguine eius hauriendum & petendum esse, quod se infirmitas nostra recreet ac sustentet. Dicunt hoc quoq; certò & sine dubitatione credendum esse promissioni. Hæc uerò omnia in speciem splendide dicuntur ac prædicantur. Et spem aliquibus faciunt totum illum Articulum iustificationis rectè expositum, & nunc.

8421
& nunc integrè nobis concessum esse ab aduersarijs, sicuti non negamus aliter loqui eos, quàm multis iam seculis loqui consueuerunt. Multi etiam hoc futurum arbitrantur, ut concessio Articulo illo præcipuo, etiam multas alias huic aduersantes sententias & cultus Idolatricos abijciant. Sed tamen attentius considerata hæc ostendent multa ualdè necessaria consulto omissa esse, interferitis clausulis alijs isq; uarijs, quæ & fermentum Pharisæicum redolent, & corruptelæ sunt, confirmantes hanc ipsam sententiam, quam abijci aliqui putant. Astutia autem & arte tanta hæc facta sunt, ut depræhendi astus difficulter possit, sed quomodo intelligi ænigmata debeant, partis aduersæ interpretationes insuauas demonstrant, quæ iam ex tant- & sententiam eorum catholicam tumidè prædicant, non illa ratione, qua nos intelligere & interpretari titulum illum, & gloriam Catholicam cupimus, sed ea omninò sententia, de qua hætenus conatu & apparatu tanto pugnarunt. Id nisi obstaret, haud dubiè sequeretur multorum abusu, quos prædicant Catholicos, & postea in Libro recitant, efficax abiectio ac condemnatio.

astus
Est autem statim sub initium huius Articuli admixta hæc corruptela, quod genuniam uoculæ Iustificationis significationem deprauant. More n. Hebræo propriè significat absoluerè aliquem, ut iustificare impium, id est, absoluerè reum & pronuciare iustum, id est, remittere alicui peccata, & recipere in gratiam. Estq; manifesta hæc significatio Isaïæ 5: Iustificantes reum propter munera. Et Rom. 8: Quis accusabit electos, Deus est, qui iustificat. Quis condemnabit, Christus qui mortuus est, & quod magis est, etiam resuscitatus sedens ad dextram Dei, interpellat pro nobis. Nec difficile est, magnum acruum testimoniorum ueteris & noui Testamenti proferre, quæ idem ostendunt. In Libro autem uox Iustificatio ad dilectionem detorquetur. Ac si sit Iustificatio impij, non solum quod remittuntur ei peccata, sed quod datur Spiritus sanctus, per quem charitas in corda effunditur, qua postea homo, quod bonum ac iustum est, appetat & operetur, & hac bona ac iusta uita, iustus, hoc est, Deo acceptus sit & placeat.

Adfirmamus autem & nos fide accipi Spiritum sanctum, quæ ipsa etiam opus est Spiritus sancti, & motus nouos à Spiritu sancto in cordibus effici non dubitamus, qui motus initia sunt obedientiæ, gratitudinis & dilectionis erga Deum, pro inenarrabili illo & ardenti amore Dei erga nos, quem in reparatione nostri missio Filius & Spiritu sancto ostendit. Fatemur igitur hoc modo inchoari, quod

quod nominat Iohannes appetere & operari bonum, & oportere sequi bonos Spiritus sancti fructus seu opera bona, etiam externa fideliter docemus, quæ quidem nouitas etiam crescere debet, quotidianis exercitijs, & placet Deo, & multis admirandis præmijs ornatur ac compensatur.

Sed tamen nouitas illa inchoata, quantacumq; est, nullo modo est iustificatio peccatoris, de qua hoc in loco dicendum est. Nequaquam enim est meritum uel causa, cuius tanta sit dignitas, ut puritate ipsius motus æternus Pater, immundiciem ac sordes nostras nobis non imputet, aut nos pro iustis & placentibus ipsi recipiat. Ista enim nouitate si niti mentes deberent, nunq; eis propter imperfectionem & immundiciem perpetuò in hac uita manentem (sicut ipsi autores Libri postea fatentur, cum inquirunt, hanc nouitatem primitias Spiritus nominari) certa esset spes uitæ & salutis æternæ. Imo cum certa sit & manifesta omnibus, moles illa sordium in nobis, quibus imperfecta hæc & languida inchoatio nouitatis conspersa & polluta est, cumq; certum & manifestum sit, nunquam in hac uita legi Dei satisfieri, certior esset æterna nostri condemnatio, quam uita & salus æterna, quia nondum habeamus iusticiam illam & mundiciem, propter quam recipi nos isti docent. Sed peccatorum sordibus adhuc oppressi & inquinati simus, ideoq; stipendium peccati, quod est mors & condemnatio æterna, certo expectandum esse.

Sequeretur & hoc, etiamsi Christus pro peccato satisfecerit, & propter obedientiam, passionem & satisfactionem, eius peccata remissa sint. Tamen nondum nos iustos esse, hoc est, acceptos & placentes Deo, quia uitæ non sit ea puritas, & sanctimonia, qualis requiritur. Ita astute iustificatio hoc in loco sic recitata est, ut nouitati tribuatur, & honos iustificationis non soli merito Christi, sed inchoatæ puritati & sanctimonix uitæ ascribatur.

Est autem summa & præcipua quæstio ac disputatio. Quare Deo placeamus & accepti simus, & quæ causa sit, propter quam recipit nos & iustos pronunciat, etiamsi sumus sordidi & legi Dei, non satisfacimus. Hanc causam affirmamus esse filium Dei Mediatorem, & ipsius obedientiam ac merita.

Proxima quæstio est de modo adplicationis, qua scilicet re proposita beneficia adprehendamus, & nostra faciamus, ut fiducia horum erigere & consolari nos possimus. Hunc modum adplicationis dicimus nō posse intelligi de uitæ nostræ sanctimonia ac nouitate

estate, quantacumq; sit eius inchoatio aut excellentia, sed fide id fieri docemus, quæ hoc agnoscit, & Deo reuerenter tribuit, quod & misericors & uerax sit, & nititur hæc fiducia non nouitate aut dignitate propria, sed sola misericordia gratuita.

2^a p^a in:
Alia
Fides igitur erigit & consolatur corda, & hac sola prælucente inuocatio, dilectio Dei, & tota nouitas inchoatur. Et quamquam hoc uerum est, oportere illam nouitatem inchoari, idq; hoc etiam modo ut aliqua sint externa opera iusta, Tamen hæc inchoatio iusticiæ, ab altera illa personæ iusticia discernenda est. Est enim duplex iusticia, Alia est iusticia personæ coram Deo, quæ est propter Mediatorem gratis placere Deo, & acceptum esse, ut persona sit hæres iusticiæ & uitæ æternæ. Et tota est gratuita, sicut inquit Augustinus in Epistola 19. ad Hieronymum de Petro reprehensio à Paulo, quod sola gratia nossent credentes se iustificari saluosq; fieri.

Alia est iusticia bonæ conscientia & externa, incurrens in oculos hominum, ut nos iustos esse agnoscant, de qua Iacobus loquitur, inquiens: Videtis ergo, quod ex operibus iustificatur homo, & de hac iusticia oportere Iacobum intelligi, Testatur etiam Augustinus in præfatis Psalmis 31. Hæc posterior non placet Deo, nisi propter præcedentem & prælucentem alteram. Nec est iustificatio impij, de qua hoc in loco controuertitur. Illa enim impij iustificatio fit fide Mediatorem intuen- & adpræhendente.

Cum igitur homo toto vitæ tempore &c.

Horum uerborum hæc est sententia, Primum nos iustos esse iusticia infusa seu inhærente, quam ipsi intelligunt esse charitatem seu dilectionem, quæ cum in hac uita sit imperfecta, Christum sua iusticia nobis succurrere, & plenitudine sua adimplere, quod imperfectioni nostri deest. Et per hunc nos perfectè iustos esse. Ita partiuntur iustificationem in duas partes, primum in iusticiam infusam seu inhærentem, quam ut diximus, intelligunt esse dilectionem, nouitatem & opera nostra. Deinde in iusticiam Christi adimplentem & perfectientem nostram imperfectionem.

Hæc falsa & mendacia sunt, certò enim statuimus, solum Mediatorem filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum esse iusticiam nostram, hoc est propter ipsum & per eum nos remissionem peccatorum iusticiam & uitam æternam accipere credimus, gratis fide, non propter renouationem aut iusticiam infusam de qua pontificij pugnant, Et hanc esse libri natiuam sententiam, uerba sequentia

sequentia ostendunt, cum inquit: Ita concurrunt meritum Christi, & iusticia infusa, ad quam renouamur dono charitatis.

Sequentia uerba probamus cum inquit: Meritum Christi causam esse iusticiæ infusæ, hoc est, ut ipsi interpretantur, dilectionis & nouitatis sequentis: Quod uero addunt Meritum Christi prodesse primum ad hoc, ut dilectio & nouitas uitæ nobis infundatur, qua iustificemur. Et quod illud ipsum Christi meritum, imperfectiorem iusticiæ nostræ adimpleat & compenset. Hæc omnia iterum dicimus falsa & mendacia esse, Quia nulla re nostra nos iustificari aut saluari certo statuimus, & omni iusticiæ nostræ anteferimus filium Dei, sedentem ad dexteram æterni Patris, traditum propter peccata nostra & resuscitatum propter iusticiam nostram. Et fide eius iustificari & saluari nos credimus.

Sub finem huius Articuli recte dictum est hoc, quod adfirmant, Christi meritò conscientiam niti oportere. Sed dissimulare non possumus, desiderare nos in Libro hoc, quod in recitatione Articuli de Iustificatione hominis, profundissimum est silentium de fide accipiente iusticiam, de qua tamen accerrimè pugnat Paulus, ita ut penè post syllabas ac uoces singulas, eam repetat. Ac mouet nobis suspicionem, non obscura significatio, quod & ipsum nomen fidei subtrahatur. Et in dicto Rom. 5: Iustificati igitur fide, pacem habemus, de industria & quasi consulto omittitur: Id etsi libenter imputaremus ei, qui descripsit exemplum Libri. Tamen alijs coniecturis non ambiguis confirmamur, singulari astu & industria hoc agi, ut tota de fide doctrina oculis & animis hominum excutiat, cum tamen expressa in Iohanne asseueratio sit Baptistæ. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius.

Hæc uerba pugnant cum præcedentibus, ubi dixerunt, partim nos iusticia infusa, hoc est, fide & nouitate, partim Christi merito iustificari. Et apparet multos fuisse hoc ipso in loco artifices inter seipso dissidentes.

QVOD HOMINEM TRAHAT DEVS VOLENTEM, AC GRATIA SVAPRÆCVRRAT AC PRÆPARET. Rectè dictum est.

Sed tamen non paruum nobis suspicionem mouet, quod toto hoc Iustificationis Articulo, ubi de poenitentia & contritione necesse est dici, ne uno quidem uerbulo mentio sit legis, quæ est contra poenitentiam, arguens & ostendens peccata. Ac quod multo magis

magis mirum est, toto Libro hac de re altissimum silentium est, & discrimen Legis & Euangelij magna arte subtrahitur. Mouemur igitur, ut Antinomicos, Magistros Architectaturam Libri, adius uisus suspicemur. Sed quia artifices Libri, ista præterierunt, referimus nos ad scripta nostra, quæ Dei beneficio extant magno numero non inutiliter scripta.

Iterum hic apparet, quid nominent Iustificationem impij, uidelicet, non solam remissionem peccatorum gratuitam propter Christum, de qua pugnant & testificantur Pauli scripta, quia expressè se dicunt, iustificari nos etiam donis & operibus, quæ fiunt in nobis à Spiritu sancto. Crimen falsi admittunt deprauato manifesto testimonio Pauli Rom. 5. quod sic recitant, Charitas Dei, qua nos Deum diligimus, effusa est in cordibus nostris. Et attexunt de suo hanc dilectionem, coniunctam cum fide & spe, uerè esse nostri Iustificationem. Manifestum est autem in loco illo, Paulum non loqui de dilectione nostra, qua nos Deum diligimus, sed qua ipse nos diligit, sicuti seipsum declarat Paulus, inquiens, Cōmendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Et Iohan. 4. scriptum est: In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Adfirmamus denuò iustificari nos, non dilectione aut nouitate nostra, sed sola illa fide & fiducia, quæ nititur promissione, offerente propter filium Dei Mediatorem, gratis absq̃ meritis nostris remissionem peccatorum, imputationem Iusticiæ, salutem & uitam æternam.

Postea uero cum post longum interuallum sit mentio fidei, non describitur alia nisi historiæ fides, quæ scripta prophetica & Apostolica uera esse credit, quæ à confusionibus ethnicis, Turcica Iudaica, & alijs scripta Prophetica & Apostolica abijcentibus, seiuncti sumus. Intelligunt igitur fidem mortuam de qua Iacobus scribit, quod & in Diabolis sit. Qui credunt & contremiscunt. Quod uero de uera & uiuifica fide Ecclesiæ nostræ dicunt, quod sit fiducia misericordiæ propter filium promissæ, Id authores libri de spe intelligunt, qua id quod credimus cum patientia & desyderio ardente expectamus. Hæ artificiosæ & astutæ cogitatæ mixturæ uitutum, ad hunc finem directæ sunt, ut cum fiduciam misericordiæ totam extinguere nequeant, saltem aliqua ex parte obscuræ aut labefactæ,

beſaſcent. Siue igitur ſcientes id faciunt ſiue inſcientes, Tamen genuinam & natiuam libri ſententiam eo tendere maniſeſtiſſimum eſt.

Et quanquam doctrina monachorum & decreta ſynodi Tridentinæ de dubitatione damnantur in libro. Tamen de fiducia miſericordiæ adeo perplexè dicitur, ut ambiguum ſit utram in partem autores libri propendeant. Et tamen non obſcurè ſignificatur, hunc eſſe ſcopum ultimum, ut fiducia illa temeraria eſſe iudicetur, cum tamen cultus ſit, honorem DEO maximum & ſummum tribuens, & econtra temeritas ſit omnium maxima & pernicioſiſſima fiducia operum & meritorum ſuorum niti ac conſidere.

Iterum hic oſtendunt quid nomen fidem, uidelicet non uiuam illam fiduciam bonitatis & miſericordiæ DEI promiſſæ & promeritæ per & propter mediatorem Chriſtum, Sed fidem illam mortuam & ſolam hiſtoriæ noticiam, & profeſſionem artiſculorum fidei, Qualis fides & in Diabolis eſt & in multis impijs.

Appendicem illam, qua dicunt Fidem eſſe etiam in his qui non habent dilectionem & perſeuerant in peccatis, eatenus concedimus, quatenus de fide hiſtorica & diabolica intelligunt. De fide autem iuſtificante & intuente mediatorem Chriſtum nequaquam concedimus, Sed Pauli dictum ad Timotheum retinemus. Habens fidem & bonam conſcientiam, qua repulſa nonnulli circa fidem naufragium fecerunt. Certiſſimum enim eſt peccatis contra conſcientiam contriſtari & excuſi Spiritum Sanctum, Et fide excuſſa ſe qui peccati & conſcientiam malam, pñ omnes intelligunt, poſt lapſum autem conſcientia non pacatur niſi denuo fides & fiducia illa filij Dei per Spiritum Sanctum accenſa & exuſcitata fuerit, Sicut omnia hæc exemplum Dauidis oſtendit & dilucide monſtrat.

Eſi enim uirtutes diſtinctæ ſunt, fides, ſpes, dilectio, Tamen copula & connexio talis eſt, ut amiſſa alterutra harum, omnes ſimul amittantur, ubicumq; igitur non eſt dilectio, ibi certum eſt & fidem nullam, aut mortuam eſſe, Et ueriſſimum eſt quod dicitur: Fides ſine operibus mortua eſt, Et, Qui non diligit manet in morte. Ergo non credit. Qui enim credit in me inquit Chriſtus, etiamſi mortuus fuerit, uiuet, Simul igitur cum fide hoc fieri oportere dicimus, ut uiuificetur cor & accendatur dilectio & reliqua nouitas.

Quæ iam recensuiſimus uera ſunt, præterquam quod addunt dilectione & operibus bonis nos iuſtificari. Quia propoſitio ueriſſima eſt, Neminem ſine dilectione & operibus bonis ſaluari. Et tamen certiſſimum eſt, nos non iuſtificari

ficari aut saluari, per dilectionem aut opera bona, quia ita scriptum est, Actorum 10. Huic testimonium perhibent omnes prophetæ remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.

Sub finem huius Articuli expressè tandem iusticia uera & perfectio omnis dilectioni tribuitur, & adfirmatur quod fons sit bonorum operum & causa & meritum æternæ salutis. Quanquam autem uerum est, quod Paulus inquit: Fides, Spes, Charitas, tria hæc, Sed maior horum charitas, Nec dubium est in uita æterna cum exhibebitur id, quod fides & spes credidit & expectauit, dilectionem fore perfectam ac consummatam, & duraturam esse in tota æternitate, Tamen nostra dilectio nequaquam est causa salutis, quia Ioannes inquit: Non quod priores illum dilexerimus, Sed quod ipse prior dilexit nos & misit filium propitiationem pro peccatis nostris. Nec dilectio medium est adprehendens aut applicans nobis dilectionem DEI. Alioquin in hac uita nunquam acciperemus eam nec ad æternitatem illam perueniremus. Est autem medium adprehendens & adplicans, ut testatur uox diuina, fides, quæ est fiducia misericordiæ & dilectionis diuinæ, qua nos diligit. Et quanquam fide inchoatur in nobis dilectio & leticia in, Deo Tamen propter illam dilectionem, non sumus filij DEI aut hæredes uitæ æternæ, quia uniuersa uox diuina, id fidei tribuit. Nec fons est aut prima scaturigo dilectio, Sed ut eadem uox diuina & orthodoxi scriptores, puriores ac celebriores, Augustinus & alij testantur, bonorum operum omnium prima scaturigo est fides, quæ ipsa etiam fons est & prima causa dilectionis. Cum enim cor fide erigitur, & sentit consolationem propositam, in filio mediator Domini nostro Iesu Christo, quod per & propter ipsum, inenarrabili amore nostri pro nobis traditum, æternus pater nobis propicius sit, nos recipiat & iustos pronunciet, tum primum pax & læticia conscientia sequitur, & cor uicissim DEVM diligere incipit, quæ dilectio est obedientia, secundum omnia mandata Dei nobis tradita, cum læticia in DEO. Hos gradus recitat Paulus ad Timotheum 1. cap. 1. Inquiens finis præcepti est charitas, ex puro corde, conscientia bona & fide non ficta. Quo in loco non loquitur Paulus, de spuma illa fidei innatante linguæ ut de Historiæ noticia, Sed de uera luce fidei, fulgente in cordibus & uiuificante ea.

Hæc

Hæc uero omnia, non dicimus propterea, ut quemadmodum per calumniam maleuoli de nobis uociferantur, stultam & impiam securitatem confirmemus, quam multi etiam inter nos secures ruentes in scelera, libenter intelligerent, somniantes satis esse illos clamores & uociferationes de fide, etiamsi cor nec dolores nec consolationem ullam sentiat, nec dilectionem Dei aut cætera opera bona inchoet. Nequaquam enim dilectionem & opera bona excludimus aut abijcimus, sed inchoari oportere fideliter docemus, & in inuocatione omni, toto pectore cum Ecclesia petimus. Auge in nobis quæsumus domine fidem rectam, spem firmam, charitatemq; perfectam, & Sancti Spiritus lucem in cordibus nostris semper accende, pugnamus autem de solo illo, quod iam sæpe repetiuimus, etiamsi inchoatæ sint uirtutes illæ omnes, ita etiam ut Abraham excellentiam profectus subsequantur aut imitentur, uel etiam superent. Tamen oportere his omnibus preluere flammam illam seu lucem fidei, inuentis mediatorem, propter quem solum æterno patri placeamus & accepti simus gratis, non propter ullam dignitatem aut opus nostrum. Ac propterea de hac iusticia solius fidei pugnamus, ut in ueris doloribus conscientie firmam consolationem habere possint, & cum fiducia & læticia aliqua promissæ misericordie possint confidere, ut in neutrum extremorum prolabantur, in superbiam sese admirantem & extollentem aut desperationem quæ est mortis æternæ initium. Hæc fides si non tota extincta est in libro Augustano, certe horribiliter obscurata & labefactata est. Suntq; econtra encomijs nimis, & non ueris laudata dilectio & opera bona, quæ consolatione erigere & confirmare corda trepidantia non possunt.

Non est igitur λογισμός hæc controuersia, Sed disputatio necessaria, ut filio DEI honos suus tribuatur, & ut conscientijs consolatio firma & spes uitæ æternæ certa tradatur & relinquatur.

Hoc in loco opera supererogationis magnificè predicantur, tantum hoc consilio, ut superstitiones Monachorum & alij cultus idolatrici stabiliantur & denuo reuocentur. Est enim horribile mendacium doctrina monachorum, quod dicunt posse hominem alia maiora & meliora opera facere, quàm quæ à DEO ipso præcepta sunt in decalogo. Cum enim certum sit, Præceptis decalogi in hac infirmitate naturæ hominum nunquam satisfieri, nec prestari posse perfectam illam & integram obedientiam, qualem Deus postulat, quæ tamen amētia est fingere, prestari posse alia meliora & excellentia

nequaquam excludimus bona opera.

ora opera non praecepta, quae sint meritum iusticiae & salutis æternæ, sicut audacter finxerunt & docuerunt monachi, & opera quae nominarunt supererogationis, adplicarunt & uendiderunt alijs, additis diplomatibus, promittentibus remissionem peccatorum & salutem æternam? Id qualis furor sit, consyderetur in exemplo, Seruare castitatem perpetuam & intemeratam, non est uirium humanarum opus, sed ut testatur Christus Matth. 19. Singulare Dei donum est paucis concessum ac datum.

Quod item gloriantur relinquere aut uendere facultates & sequi Christum, esse opus supererogationis & indebitum ut nominant, Id etiam horribile mendacium est. Comprehenditur enim in secundo praecepto recte intellecto, & suas metas habet, quia præcipitur, ut cum opus est, non solum desertione facultatum, sed uitæ etiam & corporis periculo uerbi Dei confessionem ac fidem ostendamus ac testificemur, sicut precepit Christus inquit, Qui coniugem & liberos, domum & agros pluris facit quam me, hic non est me dignus.

Quod item alegant Dauidem saltantem ante arcam foederis, id est opus confessionis & gratiarum actionis, non supererogationis.

Deinde quod de se Paulus scribit, se gratis seruiuisse docendo, nec petiuisse didactra aut stipendia debita, id totum opus est liberi spiritus & dilectionis proprium, quod fecit ut ipse testatur propter pseudoapostolos. Nec existimauit Paulus hoc opus pecuniariam cultum esse, qui sit meritum uitæ æternæ, sicuti Monachi suis electiis operibus & exercitijs somnia illa adstringunt, De quibus omnibus pronunciat CHRISTVS feuerissimè, inquit, Frustra colunt me mandatis hominum. Item Marci 7. Benè prophetauit de uobis hypocritis Esaias, sicut scriptum est. Populus hic labijs me honorat, Cor autem eorum longe est à me, Frustra autem me colunt, docentes doctrinas & praecepta hominum. Relinquentes enim mandatum dei, tenetis traditiones hominum.

Hæc pars recta est, & ijs quæ de iustificatione præmissa sunt, contraria. Tollit enim & decretum concilij Tridentini de dubitatione, quo statuuntur hominem non posse certum esse de salute æternæ & doctrinam scholasticam ac Monasticam quam taxat si & reijci necesse est.

*Dauidis saltans,
nō opus supererogationis, sed
confessionis
fuit.*

DE ECCLESIA ET EIVS

Signis.

HIC Articulus in genere quidem non est impius si recte accipiatur: Verum in generali illa formula sermonis, qua Ecclesiae tribuunt potestatem sancienti Canones, aliquid incommodi est.

Cæterum hic considerandum, qui sint uere Ecclesia, quam describunt. Vtrum hi qui puram Euangelij doctrinam, & rectum Sacramentorum usum à Christo traditum retinent: An uerò illi qui meritis & operibus humanis iustificationem tribuunt, cibis & coniugio interdiciunt, denicq; à Prophetarum & Apostolorum doctrina discedunt, & institutum cœnæ dominicæ, à Christo usum mutant, & in abusum ordinationi Christi contrarium conuertunt.

Considerandum item est diligenter, quinam Ecclesiæ unitatem sciderint, & Schismata in Ecclesiam inuexerint doctrinis & cultibus nouis falsicq; præter & contra uerbum Dei fingendis, qualia sunt, inuocationes sanctorum, Theatricæ missæ celebrationes, concursus ad statuas, peregrinationes, ordines Monastici, & id genus alia.

Videndum & hoc, ubi & apud quos continua propagatio ueræ doctrinæ & uerorum cultum Dei, fuerit ac manserit. Quæ omnia si attentius considerentur, facile ostendent, quæ uera Catholica & Apostolica sit Ecclesia, quæ minus. Ac licet forte illi, apud quos hi, quos diximus, errores & abusus uigent, multitudine ac potentia cæteros qui ueram doctrinam retinent, longe uincant: Non ideo tamen sequitur eosdem ueram & catholicam Ecclesiam Christi esse. Christus enim suum cætum non multitudine, sed puritate definit, cum inquit: Noli timere pusille greg.

DE ECCLESIAE POTESTATE,

Ministris, & summo Pontifice.

Hic omniū maximè odiosus est articulus. Nec ut existimamus aliud est, de quo plus laborant, cum in hoc uno quasi neruo, ipsis ferè sint omnia. Sed multa sunt, quæ in eo desideramus.

DE

DE CORRVPTELIS IN HOC

Articulo.

A Cprimum quidem etsi in multis de Ecclesia aliter & commodius loquuntur, quàm antea: tamen in hoc delinquant, quòd omnia ualde generaliter dicuntur, & ijs inuolucris uerborum, quæ etiam si nos recipiamus, illi tamen quouis postea tempore ad suam causam, ut sit in cothurnis, aptare, & ad multos abusus stabiliendos transferre possunt. Hoc enim agunt, ut ruptas araneorum telas, in quibus muscæ aliquot irretitæ hærent, quocumq; modo sarcire queant. Quancp; enim aliqua non malè posita sunt ab illis, cum definiunt Ecclesiam, quod sit Christi fidelium congregatio, quomodo inuisibilis, itemq; uisibilis sit, quod quantum ad eternam uitæ societatem boni in ea pariter & mali sint, quòd suis sit distincta notis, quod habeat uerbum Dei, uerum Sacramentorum usum, clauēs ligandi ac soluendi, potestatem excommunicandi, ius ordinandi ministros.

Inter cætera tamen & hoc assuunt, quod penes Ecclesiam fuerit & sit authoritas Canonis scripturarum. Quod quidem per se si commodè accipitur, non malè dicitur: Ab aduersarijs tamen contra Augustini sententiam eo detorquetur, ut dicant Ecclesiam supra scripturam, potestatem eminentiorem habere, & autoritatem mutandi scripturæ instituta. Hoc fundamento postea suas in Sacramento factas mutationes pinguunt, & eodem detorquent, quæ dicuntur de traditis per manum, unde probationes exēpli causa sumunt de Baptismo paruulorum, qui cum per se satis in ipsa Dei institutione fundatus sit, hi tamen inter tradita per manus, recensent, ut una quasi fidelia, quod aiunt, simul dealbent: suos quosdam ritus non genuinos, quos scriptura non agnoscit, imo potius damnat. Hoc ipsum sibi uult, quod de Elicitis ex scriptura & reuelatis narrant.

Ad hæc tribuunt prælatis ius condendi Canones, quod tamen urbanus papa ipse restrinxit, Quæst. 25. C. 1. Sunt quidam, & c. Verum idem, hoc pacto sine restrictione positum, admittere periculosum esset. Vt enim maximè possemus illud postea commoda interpretatione mitigare; huc tamen potissimum spectat, ut hoc nomine quicquid uspiam est uitiosorum Canonum retineatur, & pro inobedientibus habeantur, quicunq; illis non obsequuntur.

Omnium uerò periculosissimum est, quod authoritas inter-

nosceda

pretandi scripturas promiscuè nulloq; defectu, omnibus Episcopis datur, Cum tamen sit in confesso, quod Episcoporum in cognoscenda scriptura sacra passim sit studium, & quod plerumq; explicandæ scripturæ partes, tam in concilijs quam alibi dentur in doctis. Monachis, & quicquid hi pro stabilendis ipsorum idolis somniant, id pro inspiratione Spiritus sancti & legitima scripturarum interpretatione haberi uolunt. Quod si quis cautum esse dicat, ne quid huius fiat, hac forma uerborum, qua præcipitur, ut hac tota potestate utantur ad ædificationem & non ad destructionem: Respondemus hanc ipsam formam uerborum, ad huc ambiguam esse, nec dum constare, quod secundum ipsos sit destruere, quid ædificare. Deniq; huc tota res redit, ut homines à certa & manifesta scriptura, ad incertas inutiles & non parum periculosas traditiones, quæ in se nec finem nec modum habent ullum, traducantur.

Insuper hoc peculiare donum interpretandi scripturas, certis locis & personis, ordinaria quadam successione, affixum esse uolunt. Cum tamen hoc donum sit singulare spiritus sancti lumen, singulis tam ueteris quam noui testamenti temporibus, in certis & paucis quibusdam hominibus diuinitus excitatum & accensum, cuius sæpe & plurimum ij, qui ordinariam successionem tenuerunt, expertes, imo hostes, fuerunt, quod exempla multorum prophetarum Eliæ, Elisei, Esaïæ, Amos, & aliorum ostendunt.

Multi item Apostolorum ex tribu Naphtalim & Zabulon erant, alieni ab ordinaria successione, qui tamen Pontificum scribarum & pharisæorum, ad gubernacula Ecclesiæ sedentium falsas doctrinæ interpretationes & Idola mandato Dei taxarunt & damnarunt. Fuit & Augustinus egregia scripturæ interpretandæ intelligentia præ multis sui seculi doctoribus præditus. Nec ignotum est, quid de Paphnutio & Hieronymo, quorum sententiæ in concilijs prælatæ sunt, Panormitanus scribat. Ut nihil hic dicamus de hoc donorum genere, quod non paucis nostro tempore Spiritus sancti beneficio collatum in multis scripturæ ac doctrinæ cœlestis partibus illustrandis sese abundè exeruit, quod tamen bonum, mundus pro sua ingratitude, magno suo cum malo, turpiter negligit, contemnit & repellit.

Nec uerò tam huius doni uim & usum, qui in uera scripturæ intelligentia & sobria explicatione consistit, quærunt aduersarij, quæ huius prætextu potestatem eiusmodi, qua liceat ipsis autoritate regia uel prætoria pronunciare, ubi scripturæ sententiam sequi, ubi

rursus hac posthabita ipsorum traditiones & placita retinere & anteferre oporteat, quemadmodum accidit in concilio Constantiensi.

Quod si itaq; hic articulus simpliciter recipiatur, nullus deinceps in Concilio & alibi locus erit disputationi, Sed per omnia illorum qui sunt in officio sententijs & suffragijs propter ordinem parandum erit. Atq; hoc modo simul e medio tollentur omnia alia salutaria remedia, quibus nec licitum, nec integrum, nec tutum erit cuiquam uti.

Etsi autem fieri potest, ut autores huius articuli melius forte sentiant & spectent aliud, quam quod in praesentia a nobis dictum est: tamen ad fidem nostram pertinet indicare pericula, quae sub istis uerborum inuolucris latent, quibus ne implicemur, cautio est, si doctrinam & Ecclesiam uolumus esse saluam.

Quod uero ad summum Pontificem ac ceteros Episcopos & Iurisdictionem ipsorum attinet, non opus est hic commemorare abusus & errores, in quibus & olim fuerunt, & hodie contra conscientiam perseuerant, cum quidem ista dudum tum ex ipsorum libris tum hominum sermonibus manifesta sint & notoria.

Manifestum est autem toties non esse professos, si illi nobis uerae doctrinae puritatem, & legitimum Sacramentorum usum concedant, nec impijs suis traditionibus conscientias nostras onerent, nec propter Euangelij doctrinam nos persequantur, &c. quod illis uicissim Iurisdictionem, ordinationem & dignitatem ipsorum restituere, & obedientiam qualis debetur, non grauati praestare uelimus, quodq; Collegia uetera & conseruata cupiamus, & eam rem loco nostro simus adiuturi quantum in nobis est.

Cum uero illi nullam emendationem, ac ne hanc quidem, quam INTERIM ipsum praetendit, admittant, sed in semel suscepta abusu defensione pertinaciter & obstinate perseuerent, ac nunc etiam recentibus exemplis ostendant, quod recuperata Iurisdictione sint abusuri ad restitutionem Idolorum & persecutiones piorum, qui agnitam ueritatem abnegare nolent: Ideo etiam atq; etiam uidendum nostro Principi, quid futurum sit, si eadem fiant in his terris. Quae cum Dei beneficio multis eximjs Donationis, doctrinae coelestis puritate & Ecclesijs, Scholis, iudicijs, urbibus, politicijs, disciplina & legibus bene constitutus floreat, Et Metallorum, mercium, morum atq; omnium rerum necessariorum ubere

ubere prouentu ornatissimarum, hominumq; inter se & erga Magistratus, studijs ac beneuolentiā coniuñctissimæ sint: quis non uidet, quantum malorum, dissidiorum, odiorum, aduersationum, distractionum, uastationum, detrimentorum, scandolorum, in politicis, Ecclesijs, urbibus, oppidis, legibus, iudicijs, & omnium ordinum & ætatum hominibus, inde exoriturum sit: quanta sit sequutura ueritatis cœlestis iactura: quantum periculi conscientijs euenturum: quàm graue sit teneram ætatem uix ereptam ex faucibus inferni in priores tenebras reijcere? Ac etiam si forte promittant Episcopi, se libro Augustano obtemperaturos esse, tamen quis non uideat, quàm multa hoc ipso in libro desiderentur. Non aliam enim nisi suam, id est, abusum & impietatis plenam ordinationem Ministrorum usurpaturi, & in ueræ doctrinæ iustam ac debitam explorationem Ministrorum, imo & curam conseruandæ purioris doctrinæ neglecturi essent. Neglecta uerò doctrina, aut certe fucatis coloribus (quod nunc facit Suffraganeus Moguntinus) adulterata, facillimè paulatim ruerent & cætera. Tantum situm est in puritate doctrinæ, ut sine hac & Ceremoniæ obsint, & Sacramenta ipsa in abusum transferantur. Nec consentaneum uidetur, Episcopos in Iurisdictione à placitis suis uel latum unguem discessuros esse. Quare etiam atq; etiam consulto opus est, ne quid illis hac in re, nisi præcedat declaratio ac Reformatio sufficiens, largiamur.

Non uolumus autem disputare de primatu supremi Episcopi, unde & quomodo coeperit, & quantum inde ad Ecclesiam mali redundarit, & quàm perperam ad eum stabiendum prærogatiua Petri adducatur. Quod si esset ille talis, qui non iure diuino se orbis uendicaret, ac intra suos fines contineret, prout in concilio Nicæno sancitum fuit, & Hieronymus ad Euagrium, & Epistola ad Titum scribit, & qualis Cypriani & Augustini temporibus in usu fuit, sicq; hi qui obrepserunt abusus (quod tamen uix sperare licet) pia Synodo corrigantur, deniq; tota isthæc potestas ad concordiam in doctrina & pietate fouendam referatur. Talem nimirum si darent nobis primatum, non modo non repudiandus, sed etiam prouehendus uideretur. Cupimus enim, quantum in nobis est, politicā Ecclesiasticam, quàm optimam & rectissimè constitutam uidere, & hoc sine Episcopis suam Iurisdictionem libenter concesserimus. Verum hoc statu rerum reddere Iurisdictionem nimis foret periculosum. Hoc enim prætextu, nec præsentem statum, qui plenus turpitudinis

est &

est, & manifestorum flagitiorum, mutaturi, nec perniciosos abusos quocumq; modo inuectos abiecturi essent.

DE SACRAMENTIS IN genere.

13. **N**olumus de Sacramentorum numero rixari, Tantum hoc monemus, uidendum esse, quæ uera & à Deo instituta Sacramenta sint, quæ uerò ab hominibus excogitata. Sacramenta enim propriè dicuntur & sunt externæ & uisibiles Ceremoniæ ab ipso Deo præceptæ ac institutæ, annexam habentes promissionem gratiæ & remissionis peccatorum, per quas beneficia Domini nostri Iesu Christi nobis applicantur, per quas & Spiritus sanctus, non secus ac per uerbum efficax est in credentibus. Tales actiones sunt Baptismus, Cœna Domini, Pœnitentia & Absolutio. Reliquæ quæ nec expressum mandatum Christi, nec promissionem gratiæ, & remissionis peccatorum adiunctam habent, propriè loquendo non sunt Sacramenta. Si quis tamen uocabulum Sacramenti largo modo accipere uelit, multo plura erunt, mysticum aliquid significantia, quæ Sacramenta appellari poterunt, quemadmodum & à ueteribus factum est.

DE BAPTISMO.

Sub hoc titulo ponuntur inter cætera hæc uerba: Mandato Domini, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizare iubentis, quoties confertur Baptismus, & fides accipientis, si adultus sit: pro infantibus uerò, cum suscipientium eos & pro ipsis contententium, tum totius Ecclesiæ fides, & fungentis Ministri uerbum, innititur, quatenus hic ait: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Hæc posterior pars falsa est. Quia infantes non fide suscipiuntur patronorum aut Ecclesiæ, Sed mandato & institutione Dei baptizantur, & Spiritus Sanctus in Baptismo efficit motus in infantibus pro ipsorum modulo, ut timoris, fidei, dilectionis erga Deum, sicut cernere est in exemplo Iohannis Baptistæ. Sine regeneratione enim quæ fit per Spiritum sanctum nemo Saluatur.

Hoc fatemur autem, inuocationem & preces Ministri & eorum qui Baptismo assunt, non irritam, sed utilem & necessariam esse, &c, Reliqua quæ ibi de Baptismo, sequuntur, non incommoda sunt.

DE CON

DE CONFIRMATIONE.

Q Vanquam Acta Apostolorum referunt, impositione manuum, qua Apostoli usi sunt, Spiritum sanctum uisibiliter datum esse baptizatis (quod singulare fuit primitiue Ecclesie miraculum) unde postea ritus confirmationis defluxit, & alicubi recte usurpatus fuit, nec adhuc male *examinis* causa, adhibita manus // um impositione & solenni petitione gratie Spiritus sancti, usurpari posset; Non tamen est traditio Catholica, quæ uel à Christo tradita, uel à tota Ecclesia uniuersim & semper obseruata fuerit, quemadmodum hoc inter cætera etiam liquet ex C. Quando de consue. & ibi per Panormitanum. Tum neque mandatum certum, neque promissionem habet, Nam dicta, quæ in libro ad eam comprobendam falso accommodantur, non de Confirmatione, sed de donatione Spiritus sancti, ad omnes pios omnibus temporibus pertinent, loquuntur. Nihil minus igitur quam pro ritu Catholico & Sacramento habendum est hoc ineptum & ociosum Spectaculum, quod umbratiles Episcopi inde fabricarunt. Verum ita demum Confirmatio foret utilis Ceremonia & consuetudo, si baptizati & Catechumeni posteaquam adoleuissent de doctrina interrogati, exploratque confessionem ederent, & suam Ecclesie Christi fidem & obedientiam testatam facerent, & abiecta superstitione iuxta ritum Apostolicum, cum manuum impositione, pro ipsorum constantia & incrementis fidei, uota & preces, fierent, omisiss & exclusis abusibus, qui acceperunt, præsertim opinione necessitatis ad salutem.

DE SACRAMENTO PENITENTIE.

E Numeratio peccatorum à Deo non est præcepta, cum sit impossibile, iuxta dictum: Delicta quis intelligit? Remissio enim non ex enumeratione delictorum, sed ex promissione & absolutione pendet. Hoc autem iustum est, ut petiturus absolutionem à Christo institutam, fateatur coram Deo & ministro Ecclesie suum reatum, & si sentiat conscientiam suam aliquibus enormibus peccatis præcipue grauari, non inutile est ea in sinum Ministri deponere, ut melior sit occasio eius commonefaciendi & consolandi: Si uero usitatum est in nostris Ecclesijs, neminem, sine edita prius confessione

reſiſione reatus & petita Abſolutione, ad ſacram communionem ad-
mitti.

Ingens autem diſcrimen eſt inter officium iudicis forenſis &
miniſtri Eccleſiæ impertientis mandato Dei abſolutionem. Nec ue-
rum eſt quod liber contendit: Sacerdotem non poſſe quenkum
abſolvere ſine cognitione. Differunt enim iuriſdictio ad publica
& notoria crimina pertinens, & miniſterium, habens mandat, ut
annunciet remiſſionem peccatorum omnium tam notorum quàm
ignotorum.

Reſiſcentes item dignos poenitentiae fructus facere debere,
minime dubium eſt ex ſcriptura. Sed tales fructus eſſe ſatisfa-
ctiones, quæ peccatorum cauſas extirpent, & reliquijs peccati me-
deantur, ut liber loquitur, falſum eſt. Nam ut Ambroſius in-
quit: Sola mors Chriſti ſatisfactio eſt pro peccatis. Quid uero fuerit
in ueteri Eccleſia ſatisfactio, & quis eiſus in publica poenitentia uſus,
prolixum eſſet hoc loco commemorare, idq; ſatis antea ex ſcriptis
noſtrorum & ueterum notum eſt.

DE SACRAMENTO CORPORIS ET Sanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Creditur, docetur, & fit à nobis in hiſce regionibus iuxta uer-
bum & institutionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſecun-
dum doctrinam, ac ritum ueræ Catholice Eccleſiæ Chriſti.
Quare de eo non addimus hoc loco plura.

DE VNCTIONE.

Quod ad hanc attinet, uerum quidem eſt, Apoſtolos man-
dato Domini infirmos oleo unxiſſe, & alijs item modis, ut
impoſitione manuum, ſanari, idemq; S. Iacobum uſur-
paſſe, quanquam paulo poſt ea res intercidit: nec inſicias imus utile
eſſe, ut præſbyteri ad ægrotos accedant, cum illis orent, & moritur-
ros Deo commendent. Attamen hic ritus unctionis extremæ, quæ
lis ante hæc tempora fuit, non pro traditione Catholica aut Sacra-
mento habendus eſt. Non enim à Chriſto expreſſo mandato ſan-
cita eſt, nec à uera Catholica Eccleſia ubiq; & ſemper obſeruata fuit,
nec ueteres probati ſcriptores eiſus, quantum quidem nos ſcimus,
memine-

*initio non
eſt neceſſe
ſanari, nec
ſacramenti*

meminerunt. Præterea in forma uerborum (quæ sic habet : Per istam unctionem remittat tibi Dominus, quicquid per oculos, nares, labia, aures, pedes, deliquisti) remissio peccatorum huic unctioni tribuitur. Denique inuocatione sanctorum mortuorum hæc ceremonia uiciata est.

DE ORDINATIONE MI- nistrorum.

DE hac respondemus, quod supra in articulo de potestate Ecclesiæ diximus, & optamus, ut rectè & piè seruetur, nec tantum ociosum spectaculum sit, sed ut illorum qui ordinantur diligens exploratio & institutio fiat, & serias preces Ecclesia adiungat, ac morum & doctrinæ accurata inspectio ratioque habeatur, ut uocati sanam doctrinæ uocem sonent, Sacramenta secundum institutionem Christi administrent, & uitam honestè instituunt.

DE SACRAMENTO MA- trimonij.

IN hoc Articulo duo potissimum desideramus. Primum quod in casu adulterij aut desertionis personæ innocenti admittitur libertas aliud coniugium contrahendi. Alterum est, quod matrimonium & sponsalia sine consensu parentum facta, rata habentur.

Nota est autem consuetudo, quæ mandato Illustriss. Principis nostri in Consistorijs & alibi in horum casuum diiudicatione obseruantur, quod scilicet causæ diuortij in iudicijs diligentissime cognoscuntur, & omnes pacis ac reconciliationis uiae tentantur. Quod si ea non procedit, persona innocens libera pronuntiatur, & ei conceditur, ut pro sua conscientia pie rursus contrahat. Deinde nec liberis permittitur, ut sine parentum consensu matrimonia contrahant, seruata tamē hac cautione, ne parentes sua potestate abutantur, sicut de his omnibus extat ordinatio Celsiss. autoritate Illustrissimi principis nostri promulgata, iuri diuino, naturali & civili conformis, quod si igitur hæc duo membra ex sententia libri recipienda sunt, receptarum constitutionum ac iudiciorum in Consistorijs nostris & conscientiarum multiplices turbationes & labyrinthi sequentur,

DE

π
persona inno:
caus contra:
lat itorum
matrimonij.
π Confusus,
parentum.

DE SACRIFICIO MISSÆ.

INitium huius articuli falsum est & impium, Non enim ex natura ueræ religionis origo est, sed Deus ipse immensa misericordia & doctrinam de sese & ueros cultus, quibus coli uult, sua uoce illustribus testimonijs, generi humano patefecit & mandatis ad ditis atq; comminationibus commendauit. Non enim ex sese genuit Adam, sed ipso Deo dictante accepit doctrinam & sacrificia sua. Absq; hoc si esset, nihil differrent ab eo genere operum, de quibus ait Dominus: Frustra colunt me mandatis hominum, Sed absit ut in hunc ordinem cogamus Adami & Abeli sacrificia, quæ uere fuerunt testimonia fidei ipsorum, quibus professi sunt se credere in uenturum semen, quod futurum esset uictima pro genere humano. Quod autem & gentibus postea sacrificia usitata fuerunt, non natura duce didicerunt, sed imitatione primorum patrum, quorum sacrificia amissa doctrina sine fide & notitia seminis promissi retinuerunt, & multis modis deprauarunt.

In sequentibus, quod unicum sacrificium Christi agnoscunt, quo expiata sunt peccata mundi, & homines Deo reconciliati, non peccant. Sed statim rursus ueris falsa miscent, cum dicunt, reliqua omnia sacrificia (intelligunt autem suam Missam) unici huius sacrificij Christi applicationes esse. Nequaquam enim per Missam aut opus sacrificuli, sed fide in usu cænæ à filio Dei institutæ, applicatur nobis sacrificium & mors filij Dei, cum scriptum sit: Iustus fide sua uiuit.

Ab hoc autem loco & deinceps usq; ad paginam B b ingerunt errorem de tribus legibus, quarum cuiq; sua sacrificia assignant. Nam legi naturæ sua fuisse sacrificia asserunt. Deinde legem Moisi similiter oblationes quasdam externas instituisse. Tandem uero Christum nouam legem mundo attulisse, in qua Christus tum summum illud & maximum sacrificium, per semetipsum obtulerit, tum Missæ oblationem lege perpetua nouæ legis sacerdotibus tradiderit.

Hinc manifestè apparet, quo prætextu suam Missam nobis obtrudere conentur, hoc nimirum furo, quod dicunt Christum suam legem nouo sacerdotio & peculiari sacrificio ornasse & instruxisse. Ac sacerdotes quidem huius nouæ legis esse Apostolos, & horum successores, ad hoc peculiariter consecratos. Sacrificium uero ipsum esse hoc Sacramentum corporis & sanguinis Christi, cuius duplicem

duplicem usum instituerit & commendarit: Primum scilicet sumptionem, cum inquit: Accipite, Edite, (ubi tamen alteram sumptionis partem, de industria omittunt) Deinde oblationem, cuius oblationis ministerium Apostolis tradiderit, his uerbis, cum inquit: Hoc facite in mei commemorationem.

Esti igitur rectè fatentur, sacrificium Christi quo semel in cruce defunctus est, unicam esse satisfactionem pro peccatis, quale non aliud sit in mundo, ideoq; missam non esse sacrificium propiciatorium, sed memoriam duntaxat illius cruentæ uictimæ in cruce oblatae, in quo minimè errant: Nondum tamen inde conficitur Christum in nouo Testamento aliud Sacerdotium & sacrificium præter *ευχαριστικόν* & ministerium in Ecclesia instituisse. Nam ministerij in Ecclesia instituti partes aliæ non sunt, nisi doctrinam & Sacramenta alijs impartiri, nec administratio aut sumptio ministri eiusmodi opus est, quod Ecclesiæ & alijs applicari possit, Sed est officium, in quo minister seruit alijs exhibens Sacramentum, quod quisq; fide percipiens, ipse sibi beneficia filij Dei accommodat & applicat, quæ quidem est uera & salutaris commemoratio mortis Christi, non in opere Sacerdotis, sed in ipsa sumptione & usu credentis consistens, de qua loquitur & Canon De consecrat. C. V. Cum frangitur hostia, cum sanguis de Calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq; sanguinis de latere effusio designatur? Hæc commemoratio cuiusq; fumentis, gratiarum actio & inuocatio, est sacrificium *ευχαριστικόν*, & non oblatio illa sacrificuli denuò Christum offerentis, quam uult liber. Quare iniuriæ sit patribus cum dicta ipsorum, quæ de Sacrificio loquuntur, ad opus sacerdotis in Missa detorquentur. Esti enim mentionem faciunt sacrificij & oblationis, tamen ita explicant, ut certum sit ipsos non de sacrificio *θυσιαστικόν* merente remissionem peccatorum, nec de oblatione, sistente Christum patri, loqui. Hoc enim est solius filij Dei, seipsum offerre patri, ut Ebre. 9. dicitur. Hic per proprium sanguinem introiuit semel in sancta sanctorum, & in illo arcano consilio diuinitatis stans coram patre, ut *ἡμεῖς* *ὑπὲρ* *ἡμῶν*, perpetuo interpellat pro nobis. De Sacrificio autem hominum piorum dicunt patres quod sit *ευχαριστικόν*, & (ut ipsi nominant) commemoratiuum, hoc est, in quo quisq; uera fide beneficia morte filij Dei parta, petit & accipit, & pro ijs gratias agit. Atq; hæc inuocatio & gratiarum actio semper in cœna Domini et sumptione

one legitima facienda est. Ipsa uerò Ceremonia per se sine fide & his fidei exercitijs Sacrificium non est.

Planè falso etiam & ueteratoriè ad tuendum Missæ Sacrificium Malachiæ sententia detorta est. Malachias enim non de Sacrificio Missæ uaticinatur, sed de Sacrificio Euangelij, per totum orbem in nouo testamento promulgando. Quò etiam Apostoli & Patres respexerunt, Cum prædicationem Euangelij nominant Sacrificium. Rom. 15. Vt sim Minister Christi Iesu in Gentibus sacrificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium Deo accepta & sanctificata in Spiritu sancto. Sic & Epiphanius ait: Sacrificantes Euangelium per orbem terrarum. Nec Tertullianus aduersus Marcionem lib. 3. dictum Malachiæ aliter accipit, quàm de prædicatione Euangelij, & non de sacrificio Missæ, in quam sententiam liber illud citat.

Hic iterum se produnt, ut & infra de Communionem, se in Missa, sua oblatione & opere Christum patri sistere & offerre, quod tamen nullius hominis, sed solius filij Dei opus est, ut supra ex 9. cap. ad Ebr. ostensum est. Nequaquam igitur Deo Christum per nostrum opus offerimus, sed oramus eum, ut propter uictimam Filium Mediatorem nos recipiat & saluet.

Quod reliquum est de Inuocatione Sanctorum, & Memoria mortuorum, alio scripto sententiam nostram exposuimus, quam hic compendio ut sit in conspectu subiiciemus.

DE INVOCATIONE SAN- ctorum.

Inuocatio rei inuisibilis, quæ à conspectu abest nostro, tribuit eidem omnipotentiam, quòd hominum gemitus & corda intropiciat, cognoscat & iudicet.

Hic honos soli Deo competit.

Ergo

Inuocatio Sanctorum est impia.

Quod autem fingunt aduersarij, Deum Sanctis singulari modo notas facere posse preces nostras, friuolum est, & hominum figmenti opponimus grauissimum, & expressum mandatum Dei: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues.

Nec sufficiens est oratio quorundam: Sanctos inuocari saltem ut Ministros & Intercessores. Quia ipsa inuocatio ad inuisibilem creaturam directæ, per se testimonium est, tribui ei omnipotentiam.

II. Non

*frivola pa-
pularum
sanctia.*

II. Non alij præter Christum Mediatores & Intercessores aduocandi sunt.

III. Constat Sanctos non solum ut Mediatores, uerumetiam ut opitulatores & tutelares Deos cultos esse. Hæc Idolatria confirmatur, admissa forma precationis, de qua dicit liber.

IIII. Nullus cultus in Ecclesia instituendus est sine expresso mandato Dei. Nullum autem mandatum de inuocandis Sanctis esse, manifestum est.

V. Nulla potest nec debet fieri precatio, de qua dubitat conscientia, an Deo placeat. Incerta autem est inuocatio ad homines facta, cum sine uerbo Dei fiat. Contra uero rata sunt mandata de solo Deo per Mediatorem inuocando. Ac firmissimè tenenda est regula: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis.

Cum his manifestè pugnant ea quæ habet liber, qui non tantum de Intercessione Sanctorum multa dicit, sed etiam de meritis Sanctorum, quod magis reprehensione dignum est. Ac præcipuè impudens mendacium est, quòd ait Patriarcham Iacob in hac religione nepotes suos erudisse, de suo & Patrum suorum nomine inuocando. Et corrumpit dictum Genes. 48. Vocetur nomen meum in eis, & nomen Patrum meorum, hoc est, Promissiones mihi & Patribus meis factæ iure hæreditario ad hos duos quoq; pertinebunt, ut sint & ipsi pars Ecclesiæ & politiæ ac hæredes fœderis & salutis promissæ. Hac uera & natua loci illius sententia neglecta falsam assuunt assertores Inuocationis Sanctorum. Quare certum est, pios approbare non debere nec posse hanc partem libri, in qua Inuocatio Sanctorum præcipitur & stabilitur.

Sed Historiam Ecclesiæ inde usq; ab initio nosse, propter multas causas utile est, ut in conspectu sint testimonia, quomodo uocata & condita sit Ecclesia, quomodo seruetur, & ut Deo gratiæ agantur, quòd tradidit doctrinam, & misit Doctores sanctos, & in eis testimonia de se ostendit. Item, ut Sanctorum exemplis doceamur & confirmemur. Hoc sine Sanctorum Historias populo sæpè publicè proponimus & deinceps proponemus.

DE MISSA PRO MORTUIS.

Missæ pro mortuis in Monasterijs & templis alijs, apud omnes ferè Gentes, usitatissimæ sunt. Faciunt enim ad quæstum, & multi errores cum hac consuetudine Missas celebrandi pro mortuis simul in mundum irreperunt, quos nunc longum esset

gum esset recensere. Est autem deprauatio Sacramenti, applicari id pro mortuis. Nam Sacramentum institutum est, ut uiuentium fides eo exultetur & confirmetur, item ad recordationem, &c. Mortui autem non intersunt. Et mendacium est, Sacrificium eis aliquid mereri per hanc ceremoniam. Quare & hic libri articulus nullo modo recipiendus est. Ac dictum quod citatur ex Dionysio de fune- rum ritu, prorsus non loquitur de Missa. Nihil item facit ad Missam, quod aliqui pro mortuis orarunt. Atq; de his quidem in præsen- tia satis.

DE CANONE IN MISSA.

Cum sit res magni momenti, & omnes homines ueritatem propter gloriam Dei & suam salutem serio querere & conser- uare debeant, nec ullum in Ecclesia constituere, & usurpare cul- tum non expressum uerbo Dei, dolendum est nihilominus in & cum Missis Pontificijs multa tetra, quæ sequuntur, portenta contra & præter uerbum ac mandatum Dei in Ecclesiam irrupisse, quæ his postremis temporibus luce uerbi diuini detecta & ostensa sunt. Nam in Minore & Maiore Canone, oblationi panis & uini, & quidem nondum consecrati, affingitur, quod per hanc remissio peccatorum contingat, sicut uerba in utroq; Canone expresse habent. Suscipe sancte pater, omnipotens æterne Deus, hanc immaculatam hosti- am, quam ego indignus famulus tuus offero tibi Deo meo uiuo & uero, pro innumerabilibus peccatis meis, & offensionibus & negli- gentijs, & pro omnibus circumstantibus, Sed & pro omnibus fide- libus uiuis atq; defunctis, ut mihi & illis proficiat ad salutem ætere- nam, &c. Quæ quidem uerba in omnibus celebrandarum Missarum formulis reperiuntur.

Item in Maiore Canone, antequam adhuc facta est panis & uini consecratio, hæc uerba fiunt: Vei accepta habeas & benedicas hæc ✠ dona, hæc ✠ munera, hæc sancta ✠ sacrificia illibata, quæ tibi offerimus pro tua Ecclesia sancta Catholica. Et post: Pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt hoc Sacrificium lau- dis, pro se suisq; omnibus, pro redemptione animarum suarum.

Addiderunt & characteres, qui ad uerba eius loci nihil prorsus congruunt. Vnde in multorum simplicium animis hæsit opinio, illorum characterum uel consecrationem fieri, aut ad eam ne- cessariam requiri, &c.

Item.

*Error te-
ter mis-
sæ.*

Item: Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c. & cunctæ familiæ tuæ quæsumus Domine, ut placatus accipias, &c. Hæc & similia uerba prodigiosa pronunciantur de pane & uino nondum consecrato.

Deinde post consecrationem sequuntur hæc uerba: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ: super quæ propicio ac sereno uultu respicere digneris, & accepta habere, sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ Abraham, &c. Quæ uerba reipsa hoc uolunt, Sacrificulum orare Deum, ut filium suum non secus ac Abelis & Melchisedecis sacrificium gratum habeat.

Item in fine inquit Sacrificulus: Sacrificium quod oculis tuæ Maiestatis indignus obtuli, sit tibi acceptabile, mihiq; & omnibus, pro quibus obtuli, sit te miserante propitiabile, &c.

Talibus & multis alijs manifestis & execrandis blasphemijs plenus est Canon, quarum nullam mentionem facit Suffraganeus in suis concionibus de Missa, sed arte dissimulat, interea plausibilia quædam laudans, ut: Gloria in excelsis, Kyrie, eleison, &c. Item preces pro omnibus statibus faciendas, &c. Quæ quidem per se nobis & nota & usitata sunt, uerum de illis, quæ diximus, de quibus maxime agitur, & quorum manifesta est profanitas & impietas, alium ibi silentium.

Ac decernit liber, ne quid omnino in Canone mutetur. Quod decretum si recipimus, assentiendum erit omnibus istis portentis, quomodocumq; pingantur. Ac si Canonis interpretatio aliqua singularis ad populum seorsim recitanda, sicut promittit liber, attextetur, Sacrificulus in Missa recitatione Canonis Deum horribili afficiet contumelia, & eam blasphemiam alia interpretatione ad populum fucabit, atq; ita ex eodem ore simul frigidum & calidum, maledictiones & benedictiones efflabit.

Manifestum est etiam usum Missæ, qui obtinuit hætenus, olim in Ecclesia Catholica non ubiq; fuisse eundem. Et euidentius est diuersitas Canonis, quem Græcæ & aliæ Ecclesiæ non habent per omnia similem. Præterea alia prorsus est forma Missæ Isidori in Ecclesia Tolerana in Hispania: alia item in ipsa Italia Ecclesiæ Mediolanensis. Et Gregorius Augustino Cantuariensi, cum constitueret Ecclesiam in Anglia, liberum permisit, ut quam uellet formam eligeret.

blasphemie

mam eligeret. Testatur etiam Gregorius, paulò ante sua tempora Canonem scriptum esse. Nec parua reperitur in antiquis codicibus in Canone dissimilitudo, & apparet, subinde alios plura attexuisse. Ac manifestè faetur autor libri rationalis diuinorum, Petrum & ceteros Apostolos ad communionem nihil amplius, quàm orationem Dominicam, & uerba consecrationis recitasse, idq; uestibus usitatis indutos. Ibidemq; , & in Decretis Canonicis, & in hortulis animæ (ut uocant) explicatur, quid quisq; Pontificum addiderit, in quibus ipsis permagna est uarietas. Adeoq; totus Canon est quiddam ex dissimilibus & inter se non cohærentibus partibus consarcinatum.

Quod ad nostras Ecclesias attinet, Missam celebramus debita reuerentia, & uestitu ac ornatu decenti, adhibitis pijs cantionibus & lectionibus die Dominico & diebus festis, quotiescunq; adfuit communicantes. Ac promittimus nos etiam alijs in septimana diebus, pro locorum & oppidorum ratione missam celebrare, ad eamq; rem certos dies, ubicunq; aderunt communicantes, destinare uelle.

DE CEREMONIIS.

IN nostris Ecclesijs præcipuæ Ceremoniæ, quæ sunt utiles Ecclesiæ, ut dies Dominicus, Festa, cum usitatis lectionibus & cantionibus, non multum immutatae sunt, ac deinceps quoq; eas studiose retinebimus. Quod si in rebus istis Adia phoris bono consilio eorum, quibus gubernatio Ecclesiarum commissa est, aliquid deliberatum fuerit, quod ad concinnitatem aliquam rituum, & ad bonam disciplinam faciat, in hoc concordia & bono ordini non deerimus. Nam de rebus per se medijs non uolumus quicquam rixari, quod ad externum attinet usum. Neq; nos turbat uel carnum uel piscium esus.

Non tamen concedendum est, ut doctrina de discrimine uerorum & necessariorum cultuum Dei, & ceterarum rerum mediarum non necessariorum, extinguatur & obruatur: Sicut Augustinus suo tempore, & Gerson ante annos centum ualde questi sunt.

Etsi enim in maxima parte Ecclesiæ semper errores sunt: Tamen in aliquibus manet recta Dei agnitio & inuocatio uera, ac plus lucis doctrinæ coelestis, quàm in promiscua multitudine. Ac uult Deus, ut de ueris ac necessarijs cultibus Dei, quilibet fideliter erudiat.

Quod autem ad cantiones attinet de sanctis, dictum est antea, inuocationem non esse recipiendam,

Item,

Item, Cum in nostris Ecclesijs retineamus integri Sacramenti uerum usum, nec diuellamus partes, processiones, in quibus altera pars circumgestatur, prorsus omittendæ sunt.

Adhæc uerissimum est, Sacramenta tantum in suo usu, qui in uerbo institutus est, uera esse Sacramenta, non cum ad actiones alienas & diuersas extra finem institutum transferuntur. Ideò spectacula circumgestionis in processionibus impia sunt, nec stabiliri aut restitui debent.

Præterea etiam ipsis aduersarijs notum est, Priuatas missas, inuocationem Sanctorum, Sacrificia pro mortuis, processione, & id genus alia, etiamsi excusari possent, minime tamen necessaria, & ualde periculosa esse, & rem pessimi exempli & scandali esse, talia in hæc Ecclesias reuocare, quo multi deteriores fierent, pñ uerò consurbarentur, multis etiam persecutionibus causa præberetur, ut sacerdotes & alij in exilium pellerentur, & ad carceres & fortassis etiam ad neces raperentur.

Quod ad Agendam, cum in ueteri multi sint abusus, & in nostris Ecclesijs iam aliquot annos pia forma sit usurpata, iudicamus nostram & retinendam, & auctam typis rursus excudendam esse. Utq; in administratione Sacramentorum & uerbi utamur lingua uernacula utilissimum est, adeoq; ex sententia Canonum C. Quoniam in plerisq; locis de offi. iud. ordi. &c.

Cæterum ornatus Ecclesiasticus retinetur magna ex parte in Ecclesijs nostris. Ac sicubi fortè hic intercidit, facile ad usum conuenientem reuocari potest.

Eodem modo & cantiones piæ de tempore & festis retinentur, & offerimus nos quicquid statutum fuerit, quod ad bonum ordinem & decorum in publicis congressibus, & ad honesta exempla faciat, libenter admissuros & executuros esse. Scit enim DEVS ὁ καὶ ὁ ὁ γὰρ, nos nihil magis in uita exoptare, quàm Deo placentem, piū, & salutarem policiarum & Ecclesiarum statum.

Vigiliæ reuera fuerunt excubiæ, quæ fiebāt ad corpora mortuorum, in quibus consolationis & exhortationis causa lectiones & cantiones ex Sacris literis de resurrectione mortuorum propositæ sunt. Quæ res postea in abusum cessit, & ad hominum mortuorum redemptionem promerendam perperam translata est.

Ad memoriā mortuorum celebrandam magis prodest uita Christiana, & beneficentia erga alios, monumenta publica, annua Eleemosynarum, quas morientes pauperibus legarunt, distributio,

ut lingua
vernacula
in missa,
accommodatur
c)

✓

Vigiliae qd.
abusus

*Preces pro
morituris
fiant.*

butio, in qua pro donis à Deo collatis per multos (quod de Eleemosynis Paulus scribit) Deo gratiæ agantur. Omnium uerò optima memoria hæc est de qua scriptura inquit: In memoria æterni erunt iusti. Preces etiam pro morituris in agone fieri oportere, omnino censemus, quemadmodum & ecclesia canit. Deus uita uenturorum spes morientium, salusq; omnium in te sperantium, miserere omnium ex hac luce migrantium. Idem cuiusq; in extremo agone clementer misereatur.

Simul autem de ijs, qui in uera fide ex hac uita decedunt, certa extat promissio ab ipso Domino nostro Iesu Christo tradita & confirmata. Ioan. 5. Amen amen dico uobis: Qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, & in condemnationem non ueniet, sed transibit à morte in uitam. Hanc certam consolationem nobis eripi non sinamus, sed ea tum in nostra, tum amicorum morte nos certo sustentemus, sicut & D. Paulus ad Thes. monet. Nec consultum est, ut nos ab his firmissimis & immortis testimonijs diuinis, ad incertas disputationes & opiniones abduci, & in extremo uitæ articulo labyrinthis inextricabilibus implicari nos patiamur. Sed nostras & aliorum mentes ueris consolationibus & uera inuocatione Dei erigamus & obfirmemus. Econtra de non credentibus tristissima sententia lata est, Ioan. 3. Qui non credit iam iudicatus est, & manet super eum ira Dei. Aqua tu nos fili Dei in æternum seruabis.

*non inuocant
sancti*
Festa, quorum mentionem facit liber, in nostris Ecclesijs ferè omnia retinentur, sed non hoc fine, ut sanctos inuocemus, & ipso- rum orationibus ac meritis iuari nos petamus. Sed ut Deo gratias agamus, quod per eos propagarit & sparserit suam doctrinam, & proposuerit eos Ecclesiæ suæ dilectionis, constantiæ, fidei, spei, patientiæ & aliarum uirtutum exempla, Pro qua re Deo gratias agimus, & petimus ut idem nobis adsit, faciat nos uasa misericordiæ suæ.

Dies Rogationum cum spectaculis processionum, in Ecclesijs nostris abrogati sunt. Verum preces & Litanie singulis totius anni septimanis sollicitè fiunt.

*superstitio
papistica.*

Benedictiones aquæ, Salis, herbarum, placentarum, & aliarum creaturarum, cum his tribuatur potentia diuina fugandi Dæmones, delendi peccata & tuendæ salutis: non possunt sine profanatione nominis diuini, & sine superstitione seruari. Sed ut Deo gratias agamus pro cibo & cæteris rebus, quibus ad sustentationem corporis indigemus, summe necessarium & à Deo mandatum est.

De

De esu carniū, politicus magistratus statuet : Ita tamen ne affingatur opinio cultus, & ne conscientijs laquei iniiciantur, sicut & Panormitanus in talibus traditionibus suadet : Cum olim, De Clericis coniugatis.

Coniugium sacerdotum & sumptio utriusq; speciei in Sacramento, adeo euidenter diuinis testimonijs confirmata sunt, ut de his ambigi non possit. Nec nos ista permissione aliqua humana, sed authoritate & instituto DEI retinemus, & contraria improbamus.

*De coniugio
et utraque spec
in sacri ex
uerbo dei contra
cognitio.*

Ac mirum est in his duobus articulis, qui à patribus consentientibus suffragijs traditi & recepti sunt, antiquitatis testimonia non admitti : cum tamen aduersarij ipsi ex patrum malè intellectis & citatis testimonijs suos de sacrificio errores, Missam, oblationem pro mortuis, inuocationem sanctorum, purgatorium &c. euincere uelint. Et contra Patres ipsi suis scriptis plus fidei haberi non uelint, quam quatenus cum scriptura sancta consentiunt, sicut hac de re extant Cypriani & Augustini sententiæ memorabiles Decretis Canonis insertæ; præsertim Dist. Nona. C. Noli meis. August. lib. 3. De Trinit.

Ad constituendam & firmandam disciplinam Ecclesiæ, utile esset ueram & Christianam excommunicationem sanciri : Quemadmodum & poenitentia publica iam apud nos in usu esse coepit.

Atq; hæc quidem summa est sententiæ nostræ, quam in præsentia rogati de consultatione libri Augustani pro ratione officij nostri breuiter, quantum quidem ex uerbo Dei docti sumus, animo bono ac pio edendam esse putauimus. In qua certis & grauib; de causis non de omnibus litigare & pugnare uoluimus, Sed in hac temporis angustia nostro loco tantum de necessarijs monere, & ijs quorum interest de hoc negotio diligentius cogitandi causam præbere uoluimus. Ac oramus Deum, ut hæc tanta res, in qua non tantum pax & tranquillitas politiarum, Sed multo magis salus animarum in multis regionibus, & gloria Dei, agitur ac uertitur, pro dignitate & magnitudine satis expendatur.

Dominus noster Iesus Christus illuminet omnium hominum summorum & infimorum corda, & faxit, ut quicquid huius sit, ad Dei gloriam, Ecclesiæ utilitatem & animarum salutem potissimum dirigatur, Amen.

Hæc indicatio ad postulata supra exposita directâ
 sic fuit, vt inprimis de præcipuis capitibus doctrinæ sig-
 nificaretur, De iustificatione, potestate Ecclesiastica, Sa-
 cramentis, Missa, Canone, inuocatione Sanctorum, exe-
 quijs mortualibus, consecrationibus creaturarum & cete-
 ris Ceremonijs, neq̃ quicq̃ à scientibus quidem, omitte-
 retur, quod ad auertendum falsam doctrinam, & abusus
 reprimendos valeret. Et quæ impietatem haberent omni-
 no, disertè, perspicuè, fideliter exponeretur. In rebus ve-
 rò non necessarijs hoc præstitum, vt neq̃ certamina su-
 peruacanea temere mouerentur, neq̃ animorum acerbitas
 augeretur, neq̃ difficultates nouæ introducerentur, sed
 quæ ad non intollerandam concordiam atq̃ consensionem
 prodesse possent, ad ea quasi iter monstraretur quod ingre-
 di liceret. Itaq̃ de Adiaphoris sic responderunt vt pro-
 mitterent à se de ijs quæ exempli boni essent & ad disci-
 plinam. Ecclesiasticam facerent omnibus, quod an fieri
 ita aut non fieri debuerit, alibi queretur. Dissimulare
 tamen non possumus reprehendi à Flacio & quinq̃ sub-
 scriptoribus, cum in alijs scriptis nostrorum, tum in hoc
 ipso, quod contra ea capita, quæ in libro INTERIM
 articulum de Iustificatione præcedunt, nihil disputarint,
 neq̃ de ijs controuersiam esse scripserint, ex quo illi mul-
 tas tetras suspiciones & insimulationes deducunt. E si
 autem omnes intelligunt, qui rem considerât, qualis hæc sit
 Flaciana criminatio, Tamen Vuimariensis de libro IN-
 TERIM

Vuimariensis
 censura de lib.
 INTERIM

TERIM censura, quæ viginti diebus, aut circiter;
 post hanc nostrorum scripta est, & Superintendentium
 omnium ditionis illius subscriptionibus approbata, hæc
 igitur hoc idem facit, Nam ea similiter non damnat pri-
 mos tres articulos. Ieiuna igitur & incogitans malicia
 notetur, quæ in alijs accusat, quod suos vsurpasse non me-
 minit. Hoc igitur scriptum Theologorum cum vni-
 uersi qui ad illas deliberationes ex ordinibus conuenerant,
 consentientibus voluntatibus & sententijs approbarent,
 & subeunda potius omnia sibi statuerent quàm quæ impia
 esse docerentur & intelligerent, ea vlllo modo vt recipe-
 rent, atq; cum Theologis de retinenda veritate doctrinæ
 consensione præclarissima se coniungerent, Tum igitur
 vniuersæ deinceps deliberationes de eo fuere, quid ad Cæ-
 sarem faciendum, & hunc responderi deberet, ac visum
 primum conscribendam à Theologis summam quandam
 omnium capitum vniuersæ doctrinæ Ecclesiarum nostra-
 rum, quæ ad Cæsarem mitteretur, de qua cognosceretur
 in quibus hæc à libro recederet aut non recederet, Cui
 communiter Theologi & ordines Politici subscriberent,
 quam operam, cum peteretur, Theologi in se receperunt.
 Sed de subscriptione monuerunt vt sequitur quæ scripto
 compræhensa ordinibus tradiderunt.

C Oncionatorum munus hoc tantum est quid verum sit fideliter
 demonstrare. Muneris enim nostri non est insuper uel
 Principes uel subditos confessionis nostræ periculis onerare,
 Sed de his unumquench apud se statuere oportet. Quod si com-
 muniter

Concionatorum
 officium.

munitur cum regionum ordinibus subscriberemus, haberet res hanc speciem, quasi uellemus ipsos ad nos defendendum obligare, id quod minimè agimus, sed petimus ut ordines ipsi constituent, quid usq; ad extrema omnia & immutabiliter retinere uelint, & sua pericula ipsi ut cōsiderent. Nos his Ecclesijs, largiente gratiam Deo, fideliter & concorditer operam nostram dabimus quam diu nos ferent, neq; causas à nobis dissidijs aut dissipationibus suppeditabimus, pericula nostra Deo permittentes.

His igitur actum à Theologis hoc fuit, quod semper alias, ut ipsi suo periculo rem agerent, non alios inuoluerent. Sed cum ordines in sententia permanerent, & ut doctrinæ summa conscriberetur postularent, ita deinceps Theologi ad rem accesserunt, & proëmiolum primū, quod tractationi præmitteretur, compositum, Postea D. Philip. Melanthon à capite de Iustificatione rem exorsus (nam quæ ante hoc caput in libro Augustano sunt, non oppugnantur) usq; ad caput de bonis operibus progressus fuit, & utramq; doctrinam perspicuè & dilucidè explicatam scripto comprehendit, atq; ibi opera hæc impedita aliorum diuersis consilijs substitit, quæ qualia fuerint, mox exponetur, quod antequàm faciamus, prius hoc loco hanc in opera mandata Theologorum inchoationem, hoc loco subiiciemus, cum improbitas & Sycophantica malicia Flacianæ factionis caput de Iustificatione à Theologis in conuentu Misnensi deprauatum, impudenter scribere ausa fuerit, & magnos labores à Theologis breuī tempore exhaustos multipliciter suspectos fecerit. In quo tamen lectores moneri oportet, esse hæc sic scripta,

scripta, ut libro Augustano opponerentur, & ubi in hoc
vera falsis miscerentur, demonstraretur. Itaque pluribus in
locis verba libri inserta usurpantur, in primis mentio vito
in loco necessitatis operum ad salutem, quæ formula ver-
borum nostris Ecclesijs alioquin in usu non est, nec fuit,
ut quid in illis & quo sensu ferri aut non ferri possit, ex-
plicetur, quæ collatione facta ab intelligentibus facile de-
prehenduntur. Doctorem Crucigerum multi ex nobis sci-
unt, paulò ante mortem de hac explicatione articuli Iusti-
ficationis in eam differuisse sententiam, ut affirmarit,
credere se vix cōcinniore aliam & illustriorem, & ver-
bis expositam significantioribus ac magis proprijs linguæ
patriæ, in recentibus nostrorum scriptis reperiri, seq̃ in ea
iam morti propinquum cum efficaci sensu viuide ac veræ
leticiæ in Dei misericordia morte vnigeniti filij Iesu Chri-
sti declarata suauiter acquiescere. Estq̃ ex hac descripta,
sed paulò breuius, illa ipsa doctrinæ nostræ formula, quæ
Episcopis Pegauia viuo adhuc Doctore Crucigero à
Theologis proposita, & horum fuit assensione approbata,
ut infra dicetur. Sed Flaciana improbitas & hanc est im-
pudenter calumniata, & de Pegauiensibus tractationi-
bus, deq̃ corrupto in ea collatione Articulo iustificatio-
nis mendacia sparsit horrenda. Inchoatio autem illa ex-
plicationis doctrinæ hæc est, ut ex archetypis conuerti-

Flaciana
improbitas

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS
coram Deo gratuita & noua obedientia, doctrina
nostrarum Ecclesiarum scripto repetita à
Theologis in vrbe Mysena, Anno
M. D. XLVIII.

Etsi Deus certis & illustribus testimonijs resurrectione mortuorum & alijs miraculis sæpè repetitis sese patefecit, Et miserrimo generi humano uocem doctrinæ, legis & Euangelij certam & illustrem immensa bonitate tradidit. Tamen inde usq; ab initio generis humani, semper fuerunt diuersæ cæq; dissimiles de Deo, & de doctrina coelesti opiniones, & tristia de his certamina, nec dubium est, duraturam esse hanc dissimilitudinem, donec in nouissimo die DEVS ad iudicium manifestò uenjat.

Nos autem cum uocem illam doctrinæ quæ iam annos amplius 5500. in Ecclesia subinde sonuit, ueram & diuinam uocem esse certò statuamus, & sciamus mandatum omnium summum & maximum esse, ut doctrinam traditam ac comprehensam scriptis Prophetarum & Apostolorum discamus & conseruemus, qua sola uoce & non aliter DEVM æternam Ecclesiam sibi in genere humano subinde colligere certissimum est, ideo cum iussi simus exponere, quæ sit de præcipuis eius doctrinæ articulis, nostra & Ecclesiarum nostrarum sententiâ, hanc ueram simplicem ac perspicuam assèuèrationem nostram sæpe alias exhibitam, breuiter repetimus.

Primum omnium testamur certò nos credere ac statuere, scripta Prophetica & Apostolica conseruata in Ecclesia mirabili & inenarrabili bonitate Dei, uera & certa esse, Et Deum in scriptis illis, sese & uoluntatem suam generi humano, immensa misericordia patefecisse, & sola hac uoce & non aliter æternam sibi Ecclesiam subinde colligere.

Illâ igitur scripta Prophetica & Apostolica testamur nos fide de indubitata amplecti. Et quidem illum ipsum perpetuum, consensum scriptorum Prophetarum amplecti nos fatemur. Qui est expressus in Symbolis Apostolico, Nicæno & Athanasiano, & in concilijs probatis, Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino & Chalcedonensi, Nec dubitamus consensum illum expressum

Prophetarum
et Apostolorum
doctrina discenda
da.

expressum in Symbolis & Concilijs illis purioribus habere testimonia Prophetica & Apostolica, & esse consentientem, ac perpetuam Catholicæ Ecclesiæ Dei uocem, amplectentis doctrinam cœlestem incorruptam.

Fatemur hoc quoq; semper esse & fuisse Ecclesiam Dei uisibilem, inde usq; ab initio generis humani, postquam Adam conditus & post lapsum receptus est, Et in hac uera & perpetua Ecclesia Dei subinde uocem uniuersæ doctrinæ cœlestis, Legis & Euangelij fuisse & sonasse, & deinceps etiam mansuram esse, usq; ad finem mundi non dubitamus.

Est autem Ecclesia Dei cœtus uisibilis amplectentium uocem Euangelij incorruptam & rectè utentium Sacramentis, in quo cœtu Filius Dei per ministerium Euangelij & Sacramentorum uerè est efficax, & multos ad uitam æternam regenerat. In quo cœtu tamen multi non sunt Sancti, sed de uera doctrina consentientes.

Hæc uera Ecclesia omnibus temporibus, ab alijs omnibus Gentibus & falsis religionibus omnium Gentium distincta fuit, his signis infallibilibus: conseruatione & professione doctrinæ uniuersæ à Deo traditæ, legitimo usu Sacramentorum, Et obedientia debita ministerio Euangelij, quod semper in Ecclesia fuit ac conseruatum est.

Cumq; nunc loqui nos oporteat de Ecclesia quæ uoce Euangelij inde usq; collecta est, postquam filius Dei apparuit, & in cruce uictima factus, mortuus, sepultus & resuscitatus est, Testamur nos tanquam uocem diuinam amplecti doctrinam, quam Filius Dei ex sinu æterni Patris protulit, comprehensam & sparsam toto orbe terrarum, uoce & scriptis Apostolorum, Ac disertè repetimus quod paulò antè sumus testati, amplecti nos consensum illum perpetuum Prophetarum & Apostolorum expressum in Symbolis Apostolico, Nicæno & Athanasiano, & Concilijs probatis & orthodoxis, quæ antea commemorauimus, Ac Symbola illa toto pectore credimus, & fideliter enarramus.

Cumq; in scriptis illis Propheticis & Apostolicis & Symbolis receptis perspicua ueritas, de rebus necessarijs, de peccato, de fide, de accipiente remissionem peccatorum, de Ecclesia, de usu Sacramentorum, & alijs necessarijs doctrinæ partibus comprehensa sit, sententiam Ecclesiarum nostrarum fideliter recitabimus. Nec dubitamus uocem doctrinæ sonantem in Ecclesijs nostris, & explicatam à multis

à multis uiris honestissimis, pietate & doctrina excellentibus, consensum esse unicum & uerissimum catholice Ecclesiæ DEI, & omnium uerè Deum inuocantium, Et hanc uocem nostram gloriæ Dei seruire, & omnibus pijs salutarem esse certò & sine ulla dubitatione statuimus.

De nobis etiam & de uoluntatibus nostris disertè testamur, nulla nos noua dogmata tradituros esse, nec uocem doctrinæ aliam amplexuros, quàm unicam illam & æternam uocem sonantem in Euangelio Domini nostri Iesu Christi, & expressam in Symbolis & traditam in Ecclesia Catholica omnium temporum, & in ea à pijs & intelligentibus receptam & explicatam, Et Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore oramus, ut regat, gubernet ac seruet nos, ut uera & salutaria doceamus, & Catholice Ecclesiæ eius ciues in tota æternitate simus.

Nunc dicemus de articulo Iustificationis, nam quæ hunc antecedunt in libro Cæsaris, non controuertuntur.

DE IUSTIFICATIONE HOMINIS peccatoris coram Deo.

Postquàm dictum est, mirabili & inenarrabili consilio Dei, Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, constitutum esse, ut sit Mediador, Iustificator & Saluator, quodq; propter hunc remissio peccatorum, iustificatio & reconciliatio, Spiritus sanctus & uita æterna certò nobis donentur, Porro etiam exponendum est, quomodo ingentia illa bona ac beneficia consequamur, Hanc adplicationis rationem isto modo tradimus.

Esti Deus iustificat hominem non propter sua aliqua operum suorum merita, sed immensa misericordia gratis absq; meritis nostris, ne nostra sit gloriatio, sed Christi, cuius solius merito accipimus remissionem peccatorum, & pronunciamur iusti, hoc est, accepti & placentes Deo, Tamen non est in homine efficax tantumquam in trunco nihil agente, Sed ita hominem trahit ac conuertit, ut in adultis & doctrinam intelligentibus, aliquam uelit esse uoluntatis actionem, quæ suam efficaciam comitetur.

Certissimum enim est, non accipere beneficia Christi eum, qui nondum perterritus est aliqua agnitione iræ Dei aduersus peccatum, quicq; dolores nullos propter peccatum sensit, omnia enim hæc in uoluntate & corde necesse est præexistere, & ab ipso Deo

agnitio peccati
si necessaria

Deo feriente corda & uoluntates iræ suæ sensu, efficiuntur. Cum enim peccatum causa sit immediata inimicitiae inter Deum & homines, Nemo ad thronum gratiae accedere & petere reconciliatorem potest, nisi aliquo dolore propter peccatum adficiatur, & poenitentia non simulata ad Deum à peccato conuertatur. Ideo Baptista tanta seueritate concionem poenitentiae, toto tempore ministerij sui ursit, clamitans, Agite poenitentiam, quoniam appropinquat regnum coelorum.

Ac sine ulla dubitatione uerissimum est, oportere aliquam esse contritionem, seu sensum dolorum, agnita ira & iudicio Dei aduersus peccatum. Nam inmanente securitate contemnente Deum, & furenter in sceleribus perseverante, certum est nullam esse nec conuersionem nec peccatorum remissionem.

Ideo inquit Isaias: ubi habitabit Dominus? In spiritu contrito & tremante sermones meos. Et Moses, Deus tuus ignis consumens est, id est, uerè & horribiliter irascens peccatis, sicuti hanc suam iram & iudicium statim post lapsum primorum parentum & uoce sua & poenis horribilibus omnium temporum ostendit, ac declarauit. Et postea uocem legis admirandis & terribilibus testimonijs in monte Syna reperit, ut esset iræ & iudicij sui æternum testimonium, & ut doceret mortem & alias calamitates mortem committentes, commonefactiones esse & testimonia sui iudicij, Et uult in Ecclesia usq; ad diem nouissimum, hac sua uoce & Spiritu sancto perpetuo argui peccatum in cordibus, sicut scriptum est, Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in me, Ioan. 16.

Non solum autem iræ testimonia illustria Deus ostendit, sed etiam edita promissione perspicua de Filio suo misericordiam inenarrabilem patefecit. De hac promissione misericordiae gratuita æterna & immota eius uoluntas est confirmata iuramento ipsius, & Filij sui morte, sanguine & gloriosa resurrectione & alijs miraculis, ut certo statuamus, uelle se propter hunc Filium remittere peccata & per eum dare Spiritum sanctum, iusticiam & uitam æternam omnibus ad Filium fide confugientibus, & in doloribus illis ac sensu iræ suæ uoce huius promissionis se sustentantibus, & statuentibus, quod propter Mediatorem illum ac propitiatorem positum certo detur remissio peccatorum, reconciliatio cum Deo, Spiritus sanctus, iusticia & uita æterna, gratis fide, absq; operum nostrorum meritis, aut dignitate nostra.

*Contritio seu
sanctus dolor.*

Hæc de promissione uoluntas certa & indubitata est, Ac fides illa quam postulat promissio, est assentiri omni uerbo Dei, & in hoc promissione gratiæ, quæ expressa est in symbolo his uerbis, credo remissionem peccatorum. Et est fiducia acquiescens in hac promissione & credens non solum alijs, sed sibi quoq; certo remissionem peccatorum dari & adplicari.

Esti uero cætui Ecclesiæ permixti sunt homines innumerabiles socij confessionis & doctrinæ eiusdem, qui se credere gloriose iactant, Tamen cum perseuerent in sceleribus contra conscientiam, manifestum est somnium fidei & mendacium esse, quodcunq; eiusmodi homines tumide prædicant. Nam qui sunt tales, non credunt sibi remissionem peccatorum dari, nec expetunt nec accipiunt promissionem, & fugientes Deum & frementes aduersus eum consolationem fidei nullam sentiunt, nec exercitia ulla inuocationis intelligunt. Nec dubium est fidem in diabolis, de qua dicitur Dæmones credunt & contremiscunt, esse horribilem sensum iræ Dei & fremitum aduersus Deum, Et discrimine multiplici distinctam esse ab altera illa uiuifica & iustificante fide, quæ promissionem Euangelij amplectitur, & est sensus consolationis & læticiæ in Deo, de qua expressa & illustria sunt Pauli testimonia Rom. 4. ubi multis argumentis ostendit, loqui se de fide adprehendente promissionem, non de sola noticia, qualis est in diabolis aut hominibus perseuerantibus in furoribus contra conscientiam. Est igitur fides illa (ut diximus) assentiri omni uerbo Dei nobis tradito & in hoc promissione gratiæ, Et est fiducia promissæ misericordiæ, qua cor propter mediatorem & per eum liberatur ex doloribus inferorum & accedit ad Deum & inuocat eum, clamans Abba pater, & hac uera consolatione acquiescit per filium dato Spiritu Sancto.

De hac fide loquitur Esaias, & Paulus Rom. 10. Verba Esaiæ allegans, Qui credit in eum non confundetur. Estq; uerissimum non posse corda ullo alio modo ad Deum accedere aut remissionem peccatorum accipere nisi in solo illo & unico nomine filij Dei, sicut scriptum est, Nemo uenit ad Patrem nisi per Filium.

Spiritus autem Sanctus hoc ipso modo & non aliter in corda effunditur, cum in uera conuersione audita & accepta uoce Euangelij sese erigunt ac consolantur, Sicut inquit Paulus Gala. 3. Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem, Et datur Spiritus Sanctus ideo, ut in accendenda consolatione & uita noua sit efficax & uirtutes necessarias

*fidos in diabolis
est formidabilis
falsus inuocatio
diuina*

necessarias inchoet & confirmet, quales sunt, fides & inuocatio accessus ad Deum, timor Dei, Dilectio, bonum propositum, spes & aliae similes, Tales autem qui sunt domicilia Spiritus Sancti, & in quibus accensa est fides & fiducia filij Dei, dilectio, spes & aliae uirtutes, haeredes sunt uitae aeternae propter solum mediatorem filium Dei & per eum, gratis, non propter accensam & inchoatam à Spiritu Sancto nouitatem, Sicut expresse inquit Paulus, donum Dei est uita aeterna per Christum Iesum Dominum nostrum.

Cumq; inde usq; ab initio generis humani, postquam recepti sunt Adam & Eua immensa bonitate Dei, collecta sit & conseruata uera Dei Ecclesia, cui uocem promissionis de uenturo mediatore tradidit, etiam hanc ipsam sententiam & doctrinam nostram de remissione peccatorum gratuita, in ea sonuisse & conseruatam esse nulum est dubium.

Etsi uero in magna generis humani parte hic intellectus promissionis saepissime obsecutus est, quorum alij proprijs operibus ac meritis remissionem peccatorum quaesierunt, alij perpetuis dubitationum fluctibus oppressi perierunt, quales fuerunt apud ethnicam multitudinem innumerabiles, apud quos memoria promissionis tandem prorsus extincta & amissa est, Tamen Deus immensa bonitate intellectum promissionis perspicuum & illustrem scriptis Prophetarum & Apostolorum tradi & conseruari uoluit, & hunc in Ecclesia saepe repetitum ipse illustrauit, ne in genere humano noticia & honor filij sui prorsus extingueretur, & ut aeternam Ecclesiam sibi in genere humano colligeret, & subinde multos uitae & salutis aeternae haeredes faceret.

Adfirmamus igitur falsum esse & mendacium horribile, quod dicunt aduersarij, dubitandum esse an habeas remissionem peccatorum, & in hac dubitatione perseuerandum esse. Est enim mandatorum omnium summum & immutabile hoc preceptum, ut filio Dei & promissioni gratiae credamus, & fide eam amplectamur, Sicut inquit Paulus: Ideo ex fide gratis ut sit firma promissio. Et Ioannes, Qui non credit DEO mendacem eum facit. Et consideretur seueritas uerborum Ioannis, quod tanquam fulmine horribili uocem illam damnat, quae dicit, non credendum sed dubitandum esse de remissione. Est uero pijs omnibus illa ipsa uox consolatio dulcissima, quod certo sciunt uelle Deum & seuerissime precipere, ut quisq; sibi dari remissionem peccatorum certo credat & in hac promissione acquiescat.

*ne dubitemus
de remissione
peccatorum.*

Quod uerò obijcitur promissionem conditionalem esse, Et solum Deum intelligere qui sint digni remissione, qui indigni, Id totum oritur ex profundissimis tenebris ignorantium quod sit discrimen legis & Euangelij.

Propter hanc ipsam causam factum est decretum admirabile maxime de mittendo filio, & edita per filium promissio gratiæ, quia sumus indigni, Et uoluntatem erga nos benignissimam, ideo uoce promissionis Deus ostendit, ut in genere humano immensæ illius misericordiæ noticia & intellectus extaret, & ne dubitatione perpetua Ecclesia opprimeretur, quemadmodum opprimuntur ethnici, qui etsi habent particulam legis de aliquibus externis officiis civilibus, Tamen prorsus ignorant filium Dei & Euangelium, Et dubitant an curet eos Deus, an recipiat, exaudiat aut iuuet eos, Denique nihil intelligunt omnium eorum quæ in genere humano à Deo geruntur in collectione & saluatione Ecclesiæ.

At in Ecclesia Dei utrumque conspici & intelligi oportet, & tantum ueritas æterna & immota sine hæsitazione ulla recipi ac credi, Primum irasci Deum horribiliter omnibus ruentibus in scelera contra conscientiam, & perseverantibus in his, sine poenitentia & conuersione ad Deum, certò propositas esse poenas & exitium æternum. Et alterum, in uera conuersione uelle Deum & seuerissimè precipere, ut promissioni gratiæ credamus & statuamus certò recipi nos, non propter dignitatem nostram, sed propter mediatorem gratis, & sic receptos placere Deo & habere remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam, & certò exaudiri, & iuari à Deo.

Ac quod iterum obijcitur mirandam hanc concionem esse, quia singuli apud sese intelligunt quanta moles dubitationum de Deo naturaliter sit in omnium animis & pectoribus, uideri igitur immutabilem esse dubitationem, quia naturalis sit, ut nunc quidem nascimur. Sed respondeo, Concedo esse immutabilem in hac deprauatione, sine uoce Euangelij et sine auxilio diuino. Manet enim tristis fuga et trepidatio et multiplex infirmitas in omnibus etiam summis hominibus, Estque infirmitas illa ac deprauatio peccati originalis effectus proprius ac proximus.

Sed ut infirmitati ac deprauationi naturali Deus mederetur, immensa bonitate promissionem gratiæ tradidit, ut cogitatione eius omnes sese erigerent ac sustentarent, et dubitationi eam opposerent et fiducia eius ad Deum accederent.

Quod autem Paulus inquit; Nihil mihi conscius sum, sed
in hoc

in hoc non iustificatus sum, Id nequaquam confirmat dubitationem de remissione & reconciliatione cum Deo, Sed utrumq; quod antè diximus ostendit. Conscientia non sit polluta delictis enormibus. Et tamen sciat reliquam esse tristem immundiciem & infirmitatem. Ideo statuatur fiducia mediatoris se iustificari, hoc est, placere Deo, & ab eo recipi, sicut de hac ipsa consolatione rectissime inquit Augustinus, Totius fiducia certitudo esse debet in precioso sanguine Christi.

Est & hæc ueritas æterna et immota, Quotiescunq; cor accepta remissione peccatorum et reconciliatione cum Deo fide erigitur, Simul accipi et dari per fidem Spiritum Sanctum, et hunc in credente efficacem esse in accendenda inuocatione, dilectione, spe et alijs uirtutibus. Ac prorsus necessarium est simul lucere in conuerso bonum propositum seu *προαίρεσις* rectè faciendi et bonam conscientiam, sicut inquit Paulus, Milita bonam militiam, retinens fidem et bonam conscientiam, Et Ioannes, Qui non diligit manet in morte.

Omnia hæc uerissima et indubitata sunt, Et tamen ut sæpe iam diximus, necesse est simul intelligi reliquam esse in hac uita magnam et tristem *ἁμαρτίαν* et confusionem appetitionum pugnantium cum lege Dei, multiplicem ignorantiam, dubitationes de Deo diffidentiam et alia mala infinita, De quibus inquit Paulus Roman. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mētis meæ. Et Psalmus, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et Daniel, Non in iusticia nostra sed in misericordia tua magna propter Dominum exaudi nos.

Ex illa igitur naturali infirmitate & immundicie, etiam in sanctis & renatis subinde oriuntur ingentia & multiplicia peccata ignorantie, securitatis, diffidentie & dubitationum de Deo, stultæ spes, fiducia iniusta propriæ sapientie, iusticie, potentie & rerum similium, deniq; & alia innumerabilia peccata arcana & ignota maxime parti hominum.

Est igitur inchoari obedientiam oportet, Tamen non est cogitandum propterea hominem habere remissionem peccatorum, & immundiciem nouitatis tantam esse, ut umbraculo remissionis peccatorum & auxilio & intercessione mediatoris non indigeat, Imo sic agnoscendus est filius Dei, quod sit mediator & propiciator, perpetuo intercedens & interpellans pro nobis in arcano consilio diuinitatis, & horribilem æterni patris iram in se deriuans, ne in nos tota effundatur.

Nec satis dicitur, cum inquirunt reliquias peccati non impurari

tari à Deo, quia adfingunt horribile mendacium, personam esse sine peccato. Hoc impudenti mendacio confirmatur falsa illa persuasio & fiducia iusticiæ propriæ seposito mediatore. Ideo distinctè hæc tepeamus, Necessariam esse iusticiam bonæ conscientiæ & inchoatæ nouæ obedientiæ, Et tamen simul intelligamus, postulari etiam illam non simulatam humilitatem & confessionem sordium nostrarum agnoscentem & ueris gemitibus deplorantem reliquias peccatorum, & subiicientem se Deo, & in pœnis reuerentia debita ei obedientem, Sicut inquit Daniel: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei &c. His omnibus necesse est prælucere hanc consolationem, quod placeat persona et sit accepta Deo propter filium mediatorem, Estq; fides illa seu fiducia mediatorem in ueris doloribus conscientiæ intuens & adprehendens, perpetuum umbraculum, quo reliquæ uirtutes omnes, in illa magna infirmitate teguntur & obumbrantur.

Ideo cum disputat Paulus, Fide nos iustificari, gratis absq; operibus, perpetua & natiua eius sententiâ consideranda & retinenda est, nec adfingendæ sunt interpretationes alienæ à Paulo, Fidem tantum preparationem esse seu confessionem ut loquitur, ut postea alia re persona iusta sit, uidelicet iusticia infusa, dilectione, spe & alijs uirtutibus, quas dicunt fide accipi.

Huic corruptelæ opponamus perspicuum & irrefutabile uocis diuinæ testimonium, oportere filio Dei honorem suum tribui, & agnosci, quod sit æternus ac perpetuus intercessor, mediator & saluator, Et necessariam esse hanc non simulatam reuerentiam & humilitatem Deo debitam, ut agnoscant corda reliquam esse in nobis tristem molem peccatorum & hanc perpetua & indefinente remissione ac misericordia indigere, Et certo dari remissionem peccatorum & reconciliationem cum Deo omnibus, qui se recipi propter filium Dei gratis, absq; operibus suis statuunt. Hanc consolationem necessariam & dulcem esse pijs, necesse est fateri eos qui exercitia ueræ inuocationis intelligunt & rectè instituti sunt. Omnes cum sumus in ueris doloribus experimur quantæ sint cordium trepidationes & querelæ, quod sentiunt & uident suam immundiciem & indignitatem. In illa lucta & trepidatione animorum non sunt ita docendi homines anxij ac pauescentes, ut existiment ideo se iustos esse, hoc est acceptos & placentes Deo, quia multum meritorum ad Deum adferant & mundi ac digni sint, Sed sic docendi sunt ut ad filium Dei confugiant, & huic iuxta promissionem credant, Sicut inquit Daniel,

niel, Non in iusticia nostra, Sed in misericordia tua propter Domi-
num exaudi nos. Dominum nominat illum ipsum mediatorem &
Messiam promissum. Estq; hæc uera sententia, perpetuus consensus
Catholicæ Ecclesiæ Dei expressus in uoce diuina & in præcipuis scri-
ptoribus, et his qui ueræ pietatis & inuocationis exercitia intelligunt,
haud dubiè notus & gratus est. Ita Paulus exemplum Abrahæ uni-
uerso generi humano proponit, ut in persona eccellente uirtutibus
summis ipsq; multiplicibus ostendat, quomodo fides omnibus im-
putetur ad iusticiam. Id exemplum Abrahæ eiusmodi est, ut impos-
sibile sit intelligi iusticiam fidei tantum de præparatione ad iusticiam
infusam seu inhærentem, qua persona postea placeat. Proponit &
Dauidis exemplum, qui cum sit Rex & Propheta populi Dei, multis
uirtutibus & operibus bonis excellens, tamen testatur sibi remissio-
nem peccatorum necessariam esse, Et ita se iustum esse, si peccata re-
mittantur ei & tegantur, & hæc remissio peccatorum accipitur fide.

Ac ut dictum est, nullum est dubium hunc promissionis in-
tellectum, subinde in uera Ecclesia Dei notum fuisse, Et quanquam
alicubi improprie & dissimiliter scriptores loquuti sunt, Tamen præ-
cipui sic loquuntur in enarrationibus huius articuli, ut manifestum
sit dulcem esse inter nos & ipsos consensum.

Augustinus in enarratione Psalmi 88. sic loquitur, In æter-
num regnabit Christus in sanctis suis, Hoc dixit Deus, hoc promissit,
Si parum est hoc iurauit, Quia ergo non secundum merita nostra,
sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet
cum trepidatione predicare de quo non potest dubitare.

Ex his omnibus perspicuum est oportere inchoari nouam
obedientiam. Et tamen fidem & fiduciam nostram niti perpetuo
mediatore filio Dei, & hac se consolatione perpetuo erigere ac suste-
tare, quod propter hunc filium mediatorem, Deus nobis peccata
remittat & nos recipiat. Hac fide amissa aut extincta impossibile est
existere dilectionem aut inuocationem accedentem ad Deum, Quia
fides illa intuens mediatorem fons est, & efficax causa, ueræ consolati-
onis, dilectionis, et inuocationis sicut dictum est, et nunquam est
sine dilectione. Inchoatæ uirtutes autem ac bona opera, in renas-
centis et iustificatis, etiam nominantur iusticia, sed non illo sensu quod
propter eas persona remissionem peccatorum accipiat, aut quod in
iudicio Dei prorsus munda et sine peccato sit, Sed hac ratione quod
Deus immensa bonitate illa tenuia incia inchoatæ obedientiæ, con-
taminata

*inchoata uir-
tutes*

taminata multis sordibus et infirmitate multiplici propter filium in
credentibus sibi placere adfirmet, eaq; acceptet. De hac iusticia ope-
rum Ioannes loquitur cum inquit, Qui facit iusticiam iustus est. Estq;
uerissimum ubicunq; opera cum Deo pugnant, ibi esse contemptum
Dei, et nullam cordis ad Deum conuersionem factam esse, Qualis
arbor est, tales sunt et fructus, Sicut mox dicemus copiosius.

DE BONIS OPERIBVS.

DE hac quoq; parte doctrinae nostrae, prorsus non dubitamus
sententiam Ecclesiarum nostrarum consensum esse uniuersa-
lem uocis Diuinae & Catholicae Ecclesiae Dei, cumq; extent
scripta nostra quae ostendunt quid sentiamus, non est opus proluxa
commemoratione: Sed tamen ut certa aliqua norma sit & regula
huius partis perpetua, adfirmamus sola haec opera bona & necessa-
ria esse, quae praecepta sunt in Decalogo, cuius enarrationes passim
repetitae sunt in scriptis Apostolicis. Hac norma discerni oportere
conscientiam bonam ac malam manifestum est. Ac sicuti antea
dictum est, seuerissimum Dei mandatum est, ut conscientiam bo-
nam retineamus, iuxta dictum Pauli, Milita bonam militiam, retin-
ens fidem & bonam conscientiam.

Perseuerantes igitur in sceleribus contra conscientiam, non
sunt conuersi ad Deum, & sunt hostes Dei, Et nisi conuertantur,
manet ira Dei super eos, haec certissima sunt, sicut testantur dicta,
Galath. 5. De his praedixi uobis & adhuc praedico, quod qui
talitiam faciunt, regnum Dei non possidebunt. Et iuramentum diuini
num, quod copulatiua oratio est complectitur utrunq; Quod ne-
cessaria sit conuersio, & quod remissio peccatorum fide accipienda
sit. Vivo ego dicit Dominus, nolo mortem peccatoris sed ut con-
uertatur & uiuat. Ubicunq; igitur nulla est conuersio, ibi etiam re-
missio & misericordia nulla est, Id norunt omnes recte instituti, nec
hic proluxa declaratione opus est.

Est porro uerissimum & hoc alterum, Etiam hi qui uero
suerunt ad Deum conuersi & iustificati, cum ruunt in peccata con-
tra conscientiam, contristant & excutunt Spiritum sanctum, &
amittunt remissionem peccatorum, iusticiam & uitam aeternam, &
denuo rei fiunt irae Dei, & nisi iterum ad Deum conuertantur ru-
unt in mortem & poenas aeternas, sicut perijt Saul & alij innume-
rabiles. Estq; hoc manifeste expressum, Rom. 8. Debitores estis
ut non

ut non secundum carnem uiuatis, si enim secundum carnem uiuetis, moriemini, Id est, si prauis cupiditatibus & inclinationibus cōtra conscientiam obtemperabitis, his polluti in pœnas æternas ruetis.

Nec tantum sequuntur eiusmodi scelera contra conscientiam, pœnæ æternæ post hanc uitam, sed etiam in hac uita atrocita delicta puniuntur atrocibus pœnis, quibus & auctores ipsi & cum his alij simul opprimuntur, sicut puniuntur adulterium & cædes Davidis.

His causis consideratis potest intelligi, quod necessaria sint bona opera. Quia sunt à Deo mandata, & cum his committitur contrarium, cum excutitur Spiritus sanctus, iusticia, & uita æterna, Et persona fit rea iræ & condemnationis æternæ. Placet autem obedientia inchoata seu opera bona in renatis, quia persona fide, propter Mediatorem se placere & acceptam esse statuit, Propter hunc ipsum Mediatorem acceptat etiam Deus opera personæ placentis et reconciliatæ ipsi.

Suntq; uerissima utraq; hæc, Primo, Quod donum Dei gratuitum est, uita æterna propter Christum Iesum Dominum nostrum et per eum. Secundo, Quod soli illi hæredes sunt uitæ et salutis æternæ, qui ad Deum conuertuntur, Et fide remissionem peccatorum et Spiritum Sanctum accipiunt, Et tamen in his noua obedientia et bona opera adeo sunt necessaria, ut si nulla sit obedientiæ inchoatio, uel si oppositum detur, hoc est, si conscientia sciens ac uolens mandata Dei uiolet, certissimum sit nullam esse conuersionem, nec à tali beneficia promissa accipi. Necesse est autem ut beneficia proposita accipiantur, Et sensus consolationis in ueris doloribus non est somnium aut res inefficax, sed uiuificatio talis quæ est liberatio à doloribus inferorum quos describit Ezechias inquit Isaiæ 38. Tanquam Leo contriuit omnia ossa mea, Tu autem liberaisti animam meam ab interitu, quia proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. De hac non simulata uiuificatione, loquitur et Paulus inquit ad Corinthios, Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur. Et Ioannes in Apocalypsi cap. 2. Esto fidelis usq; ad mortem & dabo tibi coronam uitæ. Hæc dicta omnia duo ostendunt quorum primum est, in hac uita oportere incipia uitæ & salutis æternæ inchoari, Alterum est, In his incipijs seu exordijs uitæ, ita perseuerandum esse, ne ante mortem corporalem, amittantur aut excutiantur.

Ipsa etiam regeneratio & uita æterna per se est, noua lux,

Timor Dei, dilectio, læticia in Deo cum uirtutibus similibus iuxta dictum, Hæc est uita æterna ut agnoscant te solum uerum Deum & quem misisti Iesum esse Christum.

Ue igitur hanc lucem nouam agnoscentem filium Dei accensam esse in mentibus oportet. Ita uerissimum & certissimū est, oportere simul inchoari & cæteras uirtutes, fidem, dilectionem, spem & alias, & has ad salutem esse necessarias nullum est dubium.

Hæc intelligi & iudicari possunt, à pijs quærentibus consolationem & intelligentibus ueræ conuersionis exercitia. Cumq; obedientia & bona opera sic inchoata placeant Deo, ut dictum est, habent etiam præmia huius uitæ spiritualia & corporalia, iuxta consiliū Dei, sed præcipua differuntur ad uitam æternam.

Nequaquam autem confirmamus aut probamus somnia Monachorum, cum fingunt bona opera esse meritū & causam uitæ æternæ & quidem merita talia, quæ adplicata & communicata alijs, etiam eos liberent & saluent. Quod enim supra diximus, uerissimum esse iudicamus, oportere omnes agnita sua infirmitate ad filium Dei fide confugere, & sic ad eum confugientes, propter ipsius obedientiam ac meritum, iuxta promissionem, & diuitem super abundantiam gratiæ certò accipere remissionem peccatorum & uitam æternam, & hac se consolatione perpetua in ueris doloribus erigere ac sustentare. Et scit hæc fides in omni conuersione deberi Deo hanc summam obedientiam, ut promittenti & offerenti suam misericordiam & confirmanti eam iure iurando credamus, eumq; & iustum & ueracem esse statuamus. Et dubitationem ac desperationem illa ipsa fides tanquam peccatum omnium maximum, & contumeliosum aduersus Deum fugit ac detestatur.

Sunt & alia bonorum operum præmia corporalia & encomia dulcissima, sæpè recitata scriptis prophetis & Apostolicis, quæ & in nostris scriptis alibi fideliter repetiuius, & in omni tempore Deo iuuante repetituri sumus. Scimus enim uelle Deū ut ipsum & bonorū corporalium authorem & datorem esse agnoscamus & prelucente fide & conscientia bona, ea petamus & expectemus.

De reliquis autem operibus non mandatis à Deo, quæ nominant Episcopi ac Monachi opera indebita, & tamen ea cultus Dei esse clamitant, nota sit regula ad quam pertinent, Frustra colunt mandatis hominum. De his necesse est extare ac retineri ueras sententias, ut intelligatur, qui sint ueri necessarij & Deo placentes cultus, qui non necessarij, displicentes Deo ac serio damnandi, ut postea copiosius exponemus.

His

Monachi dicunt bona opera esse meritum et causam uitæ æternæ

His ita descriptis venit in mentem aliquibus consultius fore, si simpliciter absq̃ ullis disputationibus aut scriptis, quæ libro opponerentur ad Imperatorem supplices literæ mitterentur, quibus peteretur ne ad ullam mutationem doctrinæ aut Ceremoniarum Ecclesiæ nostræ adigerentur, neq̃ enim verisimile videri futurum, ut Cæsar oppositam libro confessionem approbaturus esset, sed postulaturum illum potius ut præscriptam à se & suis formulam, sequerentur, neq̃ eum formulas sibi præscribi æquo animo laturum, qui illo tempore alijs quod prescriberetur approbasset & mandasset, & simul informatum exemplum literarum ad Cæsarem, quæ omnia ut melius cognoscantur, Theologorum de hac re scriptum ad politicos ordines subiecimus, cuius hæc est sententia.

Generosi, nobiles &c. Honesti prudentes & beneuolentes domini &c. Etsi cœpimus explicationem doctrinæ scripto comprehendere, & caput de Iustificatione quàm diserte & dilucidè à nobis fieri potuit descripsimus, Tamen re amplius considerata, Primum commodius fore iudicatum est, ab Imperatore simpliciter absq̃ disputatione & contrarijs articulis submisce peti, ut has Ecclesias in præsentī statu manere sinat, quale aliquid ciuitates &c. alij quot subiecti responderunt, & uenit in mentem nobis de tali quodam exemplo literarum, quale uobis hic una tradimus, non tamen hoc consilio, ut de hac re à nobis præscriptum uobis uelimus, Sed hæc omnia uos ipsi ut consideretis, & ipsi de re statuatis. Facile autem cogitari potest Imperatorem petitionem si sine articulis oppositis fiat benignius accepturum.

Deinde de omnis capitibus ex fundamentis differere longi sane operis res est.

Tertio, Si de omnis capitibus disputari deberet, esset ea noua confessio futura, de qua prius peculiari & magna deliberatione opus

esset, quo usq; procedi oporteret, & in quibus ad extremum usq; durandum, ad eamq; deliberationem plures ordines assumendi essent.

Ad nos autem quod attinet, sententiam nostram uobis explicamus, hoc nos maximè uelle, has Ecclesias in præsentī statu manere, nam mutatio magnas perturbaciones & scandala allatura esse. Volumus etiam, largiente gratiam Deo, in doctrina consensum inter nos tueri, & in præsentī doctrina nostra, quæ uera & Christiana est, manere atq; potius feremus, quicquid diuinitus acciderit, quàm ut ueteres & manifestos errores quos liber de interiecto tempore confirmat, instauremus. Et de doctrina si quid amplioris explanationis à nobis postulabitur, debita cum humilitate, quantum Deus gratiæ largietur, ex fundamentis & plenas declarationes edemus.

Omnipotens Deus pater Saluatoris nostri Iesū Christi has regiones & Ecclesias benignè gubernet & custodiat.

Hoc consilium non improbatum fuit & de exemplo literarum ad Cæsarem collatæ sententiæ, post multas tamen Theologorum & cæterorum ordinum inter se collationes & deliberationes, tandem mutato hoc etiam consilio, tertium secutum est, quo inter hos conuenit, ut Princeps Elector ipse Cæsari ordinum regionis nomine scriberet, & quid scribi cuperent simul significaretur, idq; de exemplo epistolæ ad Cæsarem informatæ, totaq; res in Principem conuersa & translata. Itaq; ad ea de quibus à Principe Electore relatum fuerat, responsum communiter est eo scripto, quod subiecimus, in quod & cætera pleraq; & Epistola quàm ad Cæsarem informatam fuisse diximus, sunt transcripta. Sed scripti sententia hæc est quod & ipsum à Theologis est compositum.

Illustrissime Princeps &c. De quibus Imperator &c. uestræ Cellit. mandauit, ut ad nos referretur, ea subiectè accepimus, etiam de

etiam de religione consulta legimus & perpendimus, Sed uestra Cels. sibi in memoriam reuocare potest, benignam promissionem his regionibus ante hæc tempora factam, religionis præsentem statum usq; ad liberum & Christianum Concilium mutatum non iri, Hæcq; promissio mandato V. C. de suggestis sacrarum concionum proclamata, & typis expressa, per orbem terrarum edita fuit. Cuius tamen promissionis mentionem non faceremus, si de doctrina dubitaremus, Sed cum sciamus doctrinam & ceremonias in harum terrarum Ecclesijs, uera & pia esse utraq; petimus submissè Imperatorem, promissionis eius cuius mentio facta est, admoneri. Cumq; ad Imperatorem multi incontinentanei sermones de religione harum terrarum, contra quam res. habet, afferantur, submissè petimus Imperatorem de ueritate doceri, Nimirum hoc certum & uerum esse, doctrinam Ecclesiarum nostrarum priscam, ueram, integram, & Christianam doctrinam esse, quam Deus per diuinas scripturas suas tradiderit, quæ comprehensa est Symbolo Apostolico, Niceno, Athanasiano, & omnibus in capitibus religionis cum uero intellectu, quem omnia sana Ecclesiæ Catholicæ membra omni tempore habuerunt, consentit. Et si res postulauerit de singulis capitibus ex fundamentis docebitur.

Præterea manifestum est omnibus quid de Ceremonijs fiat, hoc nimirum, singulis diebus dominicis & festis alijs Missa cantionibus usitatis, & ornatu, & alijs honestis ceremonijs adhibitis celebratur, & adest semper mediocris frequentia eorum qui communicationem expetunt, qui iam antè & confessi de peccatis apud Sacerdotem, & ab his absoluti fuerunt. Ad hanc & concio semper ad necessariam populi instructionem habetur, & hortationes ad preces fiunt, atq; hoc modo publicæ preces cum omni decencia celebrantur: Ita Pomeridiano tempore uespertina sacra administratur, & tum quoq; concio habetur, & cōmunes preces fiunt. Cæteris diebus hebdomados singulis cōuentus sacri in templis fiunt, tam à puerili ætate, quam adultis, & accinuntur Psalmi, & aliqua capita ex nouo & ueteri testamēto recitatur, & tum quoq; publicæ preces fiunt, in maioribus oppidis quotidie conciones habentur, in ceteris minoribus, & pagis, alijs quot saltē diebus hebdomados, una cū litanij & publicis precibus. In collegialibus & magnarū urbū tēplis aliquibus adhuc etiam horæ Canonicæ accinuntur, Præterea puerilis ætas in Catechesi Christianæ doctrinæ diligēter exercetur & in pagis singulis diebus dominicis Pomeridiano tempore recitationes huius audiuntur, Sed in urbibus alia

*inconfuta:
nei.*

Vra religio

magis idonea tempora ad hanc rem sunt constituta. Baptismus cum exorcismo & omni decentia administratur, & homines de Baptismo infantum rectè sunt instituti, & multiplices Anabaptistarum errores utiliter refutati, ut Dei beneficio nostræ Ecclesiæ erroribus illis non sint pollutæ, neq; factum fuit ut Anabaptistæ ferrentur.

Doctrina etiam de Sacramento Corporis & Sanguinis Christi, in nostris Ecclesijs magna cum contentione propugnata est & obtentum ueram adesse Christi præsentiam & exhiberi in Sacramento uerum Corpus & Sanginem Christi. Etiam confessio & priuata absolutio conseruata est, quod multipliciter ualet ad instructionem & consolationem. Audiuntur enim homines de singulis capitibus religionis quid intelligant, & de peccato, de remissione huius docentur, atq; insuper absoluuntur, & consolationem accipiunt, & Dei beneficio tota doctrina de pœnitentia in nostris Ecclesijs benè est & dilucidè explicata, & integra conseruata. Manifesta etiã scelera à magistratu & cōsistorijs puniuntur, et si quis à talibus absoluitur, sit hoc ad exemplū ueteris formulæ pœnitentiæ publicæ. Festa laudabiliter pro ueteri more celebrantur, singula dominica, Natalis Domini, Stephani, Ioannis, Circūcisio, Epiphania, Conuersio Pauli, Purificatio Mariæ, Annūciatio, dies Cœnæ domini, Passionis, Resurrectionis, cum ferijs secundis & tertijs. Festa singulorum Apostolorum, Ascensio, Pentecoste cum secundis & tertijs ferijs, Iohannis Baptistæ, Visitatio, Festum Magdalenæ, Festum Angelorum, Aegroti diligenter uisitantur & postquam de peccatis & incredulitate sua confessi sunt, absolutionem & Sacramentum corporis & sanguinis Christi accipiunt, & simul communiter pro ægrotante preces fiunt ab omnibus, qui tum adsunt. Sepulturæ honestæ sunt, est mediocris frequentia deducentium funera, & usurpantur in his piæ cantiones & distribuuntur Eleemosynæ.

Cum igitur nihil dubitemus doctrinam in nostris Ecclesijs ueram esse, & cum intellectu ueteri & uero Catholicæ Ecclesiæ congruentem, & Ceremoniæ quas exposuimus, non tantum pietatem Christianam habeant, sed speciosè etiam seruentur, iamq; per annos triginta senes in hac instituti sint, & iuuenes in hac educati, qui hanc unicam inuocationem Dei, tanquam lac à matribus acceperunt. Petimus subiectis imò, ut C. V. de hac nostra petitione ad Imperatorem nostrum optimum benigniss: Dominum referat, hoc nos Cæsaream Maiestatem ipsius subiectis: & propter Deum orare, ne ijs qui de nobis aliter narrant locum relinquat, aut fidem habeat, Et harum

harum terrarum Ecclesias propter commemoratas iam causas, in quo nunc sunt statim benignissimè manere, neq; quietem harum turbati ut patiantur, & benignè ut consideret quanta conscientiarum perturbatio, ueræ inuocationis impeditio, quæ discordia in his terris & Ecclesijs, & quam multa alia scandala, & quantæ dissipationes Ecclesiarum, talem mutationem essent secuturæ. Nam de V. C. non est dubium, adhibiturum illam hunc respectum, ne ulla alia noua doctrina introducatur, & ne seditiosi, infamantes, aut contumeliosi libri in his terris typis exprimantur, & nos similiter ipsi sic, Dei beneficio, animati sumus, ut in uera & Christiana doctrina, & uera Catholica Ecclesia Dei perpetuo manere cogitemus, sicut scriptum est Iohan. 13. Manete in me & ego manebo in uobis, neq; ullam doctrinam quæ Symbolis & intellectui Catholicæ Ecclesiæ contraria est recipere uelimus. Omni etiam tempore omnem debitam obedientiam Cæsariæ Maiest: & V. C. obnoxie præstabimus, Expectamusq; ab Imperatore submissè, Cæsaream Maiestatem huius, cum subiectionem animi nostri senserit & perceperit, ijs qui secus de nobis loquantur neq; locum daturam neq; fidem habituram, neq; aduersus nos ut non benignè affecta sit, commoueri se passurum esse, Sed Cæsarem nobis & Dominum benignissimum futurum & permansurum, etiam benignissimè sibi in memoriam reuocaturum de quibus ante hæc tempora benignissimè nobis spem fecerit, & quæ scripserit. Speramus ab omnipotenti Deo negotium religionis, cui Christiana in meliorem formam reductione summe opus est, tandem aliquando ad liberi & Christiani concilij cognitionem deuenturum, cuius pro nostra parte à multis iam annis cupidissimi fuimus & ad huc sumus, Inq; hoc omnipotentem Deum Spiritum Sanctum suum largiturum esse, ut falsa doctrina & abusus tollantur, & Ecclesia ad plam & pacificam consensionem, ad gloriam Dei & cognitionem ueritatis Christianæ reducatur, Id quod cupidissimis animis speramus, & Deum ut gratiam suam largiatur, Orare uolumus, & operam dare diligenter ut in Ecclesijs harum terrarum ab omnipotente Deo hoc oretur. Etiam pro Cæsarea & Regia Maiest: & V. C. ut seriæ preces fiant, & apud populum, ad timorem Dei, disciplinam, et obedientiam semper ut hortationes fiant. Cels. autem V. obnoxia opera nostra parata est.

Ex his planum fit, Theologos & quæ mala ex mutatione secutura essent, si qua susciperetur, non minus in

*Manent in
vera et in:
fucata do:
ctrina.*

8
nus intellixisse quam alios, vel plane potius prædixisse ea
quæ acciderunt, & illis grauissimis de causis non tantum
ab hac toto pectore abhorruisse, sed & submissè depre-
cando, & grauius & vehementer dissuadendo, auertere
studuisse, quod ex sequentibus magis patebit. Principi
tamen alterum malum quod metuendum esset, si nullus
conatus quantumuis periculosa, modo non impie mutatio-
nis susciperetur, maius etiam visum fuit, & ab hac parte
has terras grauius periclitari, neq; illo tempore aliter
iudicari potuit, itaq; multis ille serijs & grauib; admo-
nitionibus, de ijs quæ tali tempore & in negotio tali con-
sideranda essent, ad Theologos & ceteros saepe vsus est,
de quibus mox referetur, Quod autem scripto proximo
à conuocatis ordinibus petatum fuit, ut Princeps ad Impe-
ratorem agere vellet, hoc ille iam dudum ita egerat, ut
nihil fieri maiore cum fide & diligentius vel etiam per-
tinacius potuerit, sicut docent ea quæ supra ex Augusta-
nis cum Cesare actionibus retulimus, Nam & Caesaris
& suas promissiones, repetendo vere inculcarat, etiam
de Ceremonijs suorum ut acta docent in genere significa-
rat, Sed tam pertinaciter atq; minaciter, & ita pericu-
losè vrgeri assensionem, & sic agi omnia animaduerte-
rat, ut nihil aliud à diuina & humana sapientia ipsi
subijceretur, quam ut in omnibus quæ piè fieri possent
obedientiam promitteret, de quo alias disputabitur, quod
igitur Princeps quantum sibi cum Cesare negocij fuisset,
minimè

minime esset oblitus, neq̃ per vllas vllorum literas aut Legatos melius eam rem agi posse sciret, quàm ipse eorū egisset, & quin petitione tali nihil proficeretur dubitare non posset, his inquam de causis ab eo consilio nequaquam sibi recedendum iudicauit, quo piam, & quæ cum bona conscientia fieri posset, concessionem à se Cæsari promiserat, & eandem de suis quoq̃ spem fecerat, Ideo tum id de quo initio retulerat vrgere cœpit, ne in ijs quæ salua veritate & sine læsione bonæ conscientie fieri possent, concedere recusarent, præsertim cum hoc etiam ipsum vt à suis obtineret laboraturum se, quod acta Augustana docent, recepisset, itaq̃ secundum hæc vt Cæsari responderetur postulauit. Sed cum ex vniuersa ditione ordines non essent conuocati, vt diximus, deleti ij, qui tum conuenerat statuendum sibi de re quæ ad vniuersos pertineret non censuerunt, & res amplius deliberanda visa, neq̃ de responso quod Cæsari daretur in præsentia constitui potuit, atq̃ ita Conuentus dimissus est cum durasset fermè octiduum.

De illo autem breuiori scripto contra librum Augustanum ante hunc Conuentum proxime & Vuitebergæ composito, & altero copiosiore, quo de eodem libro in hoc Conuentu Theologi responderunt, de his igitur vtriusq̃ quid iudicet Flacius cognoscatur, & ne quid fingi existimetur de libro Flacij Germanico locum, quod supra nos facturos promisimus, conuersum subiecimus.

M m

Sic igitur

Sic igitur ille, vt conuertimus, de Adiaphoristis scribit,
quod librum Imperatoris de interiecto tempore cum illo
primo ignauo atq; inerte scripto rationum de hoc suarum,
Carolouicianis Epistolis, & alijs futilibus scriptis, quæ
Anno XLVII. & in initio XLVIII. Augustam ad
Comitia miserint, his igitur quod librum illum in Ec-
clesiam Dei illexerint atq; introduxerint. Sed contra il-
lum librum, quod postea prorsus nihil typis expressum edi-
derint, & addit, Nam illa duo scripta rationum ipsorum
quæ typis expressa sunt, & inscientibus ipsis & contra
voluntatem ipsorum, ego exprimenda curauim cum meo
magno periculo, cum adhuc Vuitebergæ essem, idq; mi-
seris Christianis ad institutionem. Hoc igitur Flacij iu-
diciū extat de scriptis, quæ hætenus inseruimus vni-
uersis. Sed illa duo scripta qualia sint, cum extent vtraq;
non videtur faciendum vt à nobis disputetur in præsen-
tia, sed lectoribus iudiciū permittimus. Prima qui-
dem hæc sunt, quæ de his rebus legit Germania, & fie-
ri potest vt non tantum nostri homines, sed posteritas
etiam de his vt melius sentiat. Maliciæ tamen & im-
probitatis hac in parte incogitantiam indicandam obiter
putauimus, Scribit enim vtrumq;, & inertia & futilia
illa scripta esse, & se ideo ea contra autorum volunta-
tem edi curasse, vt de corruptelis libri Augustani quam
plurimi docerentur, Si enim futilia scripta sunt quid ex-
plicare illa, aut docere vtiliter legentes potuere, sin do-
ctrinam

et rinam & explicationem vtilem complectuntur, quomodo futilia & putida appellabuntur? Hæc igitur ipsa se arguunt, neq; de his plura vt dicatur res meretur.

Nunc ad narrationem de ijs tractationibus, quæ Conuentum Misnensem proximæ secutæ fuere accedamus.

DE IIS, QUÆ A THEOLOGIS NOSTRIS CVM MISNENSI ET NEUPVRGEN-

si Episcopo Pegauia acta fuere 23. Augusti Anno XLVIII.

CVM in Conuentu Misnensi ea quæ descripsimus acta fuissent, paulo post diuulgatis rebus, Imperator per literas postulata sua de libro ad Principem repetit, & moras quas neciteret Mauricius Elector, & quibus declarationem sententiæ, ac voluntatis suæ ac suorum duceret, suspectas esse, & speciem tergiuersationis vel potius detractionis habere, & publicè nocere plurimum, quod exemplo ipsius, in quod ordines cæteri intuerentur præcipuè, & quo sese ac cessationes suas, & cunctationes tuerentur atq; excusarent, impediretur consensionis concordia, de qua tantopere laborasset Imperator, & infringeretur paulatim ac conuelleretur autoritas decretorum Imperij atq; ipsius Imperatoris, & præberetur

occafio nouis conſpirationibus, quod ex Principe Mauri-
cio nouis ſpebus pendere plurimos non eſſet obſcurum,
harum Imperatorem non fore ſpectatorem diutius. De
eadem re Rex admonet.

Episcopus etiam Moguntinus ad noſtrum Princi-
pem, propemodum minaciter ſcribere illo tempore auſus
fuit, quem tali reſponſo compescuit Mauricius Elector,
vt poſthac ei moleſtus non eſſet amplius. Non autem hi
tantum, ſed & eiusdem religionis profeſſione noſtris con-
iuncti aliqui hac eadem de re non minus urgere, & de
periculis inculcare non dubitarunt, & extant Episto-
lae praecipuis Principibus contra Theologos noſtros ſcriptae
inclementiſſimè & atrociſſimè.

Illuſtriſſimus igitur Princeps Mauricius Elect.
cum, vt ſimpliciter dicamus, pertinaciam Imperatoris
in urgendo de receptione libri & coram Auguſtae expe-
tus eſſet, & abſens in dies fermè ſingulos magis experi-
retur, & quo res tenderent intelligeret, vel potius non
intelligere non poſſet, collationem fecit denuo eius mali
quod impenderet, ſi nullum obſequendi ſtadium appare-
ret, curam incommodis ijs, quae mutatio in Adiaphoris, re-
tentata doctrinae veritate ſecum traheret, atq; conſideratis
denuo omnibus, multo etiam magis in conſilio ſibi perſe-
uerandum iudicauit, quo conſtituerat in omnibus quae pie
& cum bona conſcientia fieri poſſent Caſari obſequi, vt
quicquid periculi & malorum poſtea ſecuturum eſſet, de

eo con-

eo constare posset omnibus, vel manibus etiam, ut dicitur, comprehendendi, non attracta sibi & suis non necessarijs de causis, sed propter æternæ & immutabilis veritatis in religione Christiana professionem & usum, & fidem Deo & hominibus debitam. Eaquæ in re suæ pro subditis curæ & sollicitudinis documentum dedit egregium, cum eo loci res ipsius essent illo tempore, ut defensionem his aduersus externam potentiam præstare, aut arcere conatu omnis coactionis à suis minimè posse videretur.

Quod igitur & ante hac, & multo etiam magis de scripto in Conuentu Misnensi à Theologis composito didicisset Princeps, quæ in libro vitiosa essent, & quæ & quomodo fieri possent, idquæ à Theologis tum demonstratum ab ordinibus approbatum cognouisset, de his quidem quæ Adiaphora sunt obsequendum sibi iamdudum statuerat ut diximus. Impietatem autem quæ complectabantur, ea an tolli & emendari possent sollicitè cogitabat. Hanc ob causam cum respondendum omnino esset Cæsari quid uellent aut nollent facere, nequæ de responsione in Conuentu habito constitui potuisset, & huius causa mox vniuersi ordines conuocandi essent, explorandas prius voluntates suorum etiam Episcoporum putauit, quibus cum absquæ hoc ut ageretur propter mandata Imperatoris de restituenda his Iurisdictione res flagitabant, de quo in fine narrationis de his tractationibus contra Flavianas insectationes docebimus.

Re igitur deliberata, ad Episcopos harum regionum agi ita voluit, vt exploraretur, an apud hos obtineri posset, vt quæ vitiosa in libro essent emendarentur, & de Adiaphoris constitueretur, quibus confectis responsio ad Imperatorem expediretur. Itaq; de hac re post solutum Conuentum Misnensem, ad Theologos quosdam de Consilio suo, tractationum earum quæ cum Episcopis susciperentur, retulit, & à Principe Anhaltino peculiariter postulatum, vt ante illas tractationes cum Neupurgense de corruptelis libri conferre studeret, Atq; hæc omnia secreto deliberata fuere, neq; de his quicquam, vt & de tractationibus sequentibus vniuersis, emanare voluerunt, quod ipsum inquietorum hominum suspiciones auxit, & calumnias confirmauit. Theologis autem etsi minimè erat difficile cogitare, quas suspiciones & quas voces commotura res esset apud ignaros negociorum, si cum Episcopis tractationes, susciperentur, presertim de quibus enunciare non liceret, & quæ secuta mox fuere ea, illi & preuidebant & metuebant, tamen quod postulabatur commodè & honestis rationibus detrectare non potuere, cum scriptura iubeat nos esse paratos debere ad responsiones reddendas, de spe nostra singulis qui hoc possunt, cumq; ante illa tempora Colloquia cum aduersarijs multiplicia instituta nemine reprehendente meminissent, & exemplorum antiquitatis hac in parte non essent ignari, præsertim cum Princeps summa contentione hoc ageret,

ageret, quodq; maximum est omnium, nulla impia mandata darentur. Sed Flacius postea & Flaciani quod plausibilem hæc imprimis ad vulgus, & ad seditionem commouendam peridoneam exagitationem suppeditarent, neq; iræ neq; vocibus pepercerunt, neq; sibi neq; machinationibus suis defuere, sed in clementissimis interpretationibus, & mendacissimis narrationibus rem inuoluerunt, & calumniarum teterrimarum ingente quasi mole, has tractationes ita obruerunt, ut nisi acta extarent euolui res illæ & explicari non possent. Ad criminationes quidem atq; calumnias ipsorum infinitas, ne disputatio quidem vlla suscipi potest. Itaq; discatur quid actum sit, & quo concilio, Et sic de re vnusquisq; statuatur & pronunciet, neq; enim ad calumnias tantas & tam multas aliud fieri potest.

Cum igitur literis & petitionibus suis impetrasset ab Episcopo Misnensi & Neupurgensi, Dux Mauricius Elector, ut ad 10. Calend. Septemb. quæ est 23. Augusti in oppido Pegensi se conuenturos condicerent. Ex Theologis conuocauit isthuc Principem Georgium Anhaltinum, D. Cassa. Crucigerum, & Philip. Melanthonem, Sed D. Cruciger morbo impeditus adesse non potuit. Itaq; adduxit secum Princ. Anhalt. huius loco D. Forsterum, qui tum in Ecclesia Merespurgensi docebat. Philippus Melanthon Paulum Eberum. Quibus ita curatis delegit ex ordine equestri viros quatuor, & vnum

Flacius
lupus ille
vorax cum
fins.

unum Iurisconsultum, et si & inter equestres unus Iuris-
consultus erat, quibus Legatis ad illas tractationes ute-
retur. His igitur quinque viris quid mandatum sit ut
ad Episcopos & Theologos nostros, Principis nomine
agerent, scriptum docebit, quo, ut fieri solet, hos de ijs
quæ fieri vellet instruxerat, hoc quod vniuersum negoci-
um explicetur, ex Germanico hoc loco ad verbum subie-
cimus.

NOs Mauricius Dei benignitate Dux Saxoniae, Sacri R. Imp.
&c. Hos praefectos consiliarios & dilectos fideles nostros
uniuersos & singulos ablegauimus cum mandatis, ut ad 22.
Augusti in oppidum pegauium ueniant & postridie cum Illustri
Prin. D. Georgio Principe in Anhalt &c. Coadiutore in Ecclesiasti-
cis Merespurgi nostro dilecto propinquo, & cum doctissimis nostris
dilectis & fidelibus Domino Philippo Melanth. & D. Caspate Cruz-
cigerum Sacrae Theologiae Doctore, & postea cum nostris amicis E-
piscopo Misnensi & Neupurgensi, de libro Interim colloquium in-
stituunt.

Nostro propinquo nostris uerbis amicitiae officia à nobis
deferant, & gratias agant quod beneuolentia ipsius rogatu literar-
um nostrarum eo se contulit, cum promissione debita, &c.

Et quia persuademus nobis beneuolentiam ipsius ante diem
conuentus illius cum nostro amico Episcopo Neupurgensi colloqui-
um esse de ijs, quæ in libro Interecti temporis uiciofa sint, & senten-
tiae & uoluntatis Episcopi declarationem quod acceperit, debebunt
consiliarij nostri Philippum Melanth. & D. Crucigerum assumere,
& ex propinquo nostro Anhaltino cognoscere, quid declarationis ad
indicata in libro uitia ab Episcopo perceperit.

Et postea inter se communiter conferant & constituent, quæ
uitia declaratione illa sublata, quæ non sublata iudicent. Item de quib-
us capitibus tandem prorsus, aut modo quodam concedi, & con-
trà in quibus nullo modo concedi possit.

Vbi ita ea capita quæ adhuc inexplicata sunt consignata fue-
rint, Tum noster propinquus Anhaltinus, nostri consiliarij, & cum
his Philip. Melanth. & D. Cruciger, de ijs cum amicis nostris utroq;
Episcopo

Episcopo Misnensi & Neupurgensi, quos & ipsos ad diem postridi-
anam in oppidum Pegarum literis conuocauimus, inter se confes-
rent.

Primum gratias his agant, quod beneuolentia ipsorum
pro eo ut scripsimus eo loci se contulerit, & simul amicitiae officia
ipsis à nobis deferant, cum promissione qua decet.

Postea de inexplicatis illis capitibus ampliorem sententiae ip-
sorum declarationem petant & quærant, eamque ex his cognoscant,
Et de quibus tum capitibus satisfactum nostris fuerit, & tantum ex-
plicationis acceperint, ut recipi ea, & cum Episcopis conueniri possit,
de ijs nimirum acquiescatur, & hæc similiter consignentur.

De quibus uerò capitibus nulla eiusmodi explicatio fiet,
VT SINE OFFENSIONE DEI ET LAESIO-
NE CONSCIENCIARVM recipi & tolerari possint, Ad
ea Episcopis ex firmis fundamentis scripturae sacrae indicari oportea-
bit, quare in ulla consentiri non possit, cum ampliore explicatione,
quæ pericula inde metuenda essent, si talis conatus susciperetur.

Possent & tum commonefieri, ut cogitarent etiam si capita
illa per se plana & sine uitio essent, tamen contrarium usum longo
iam tempore ita in his regionibus radices egisse, ut tam celeriter tol-
li illa aut mutari non possent. Tanto igitur grauius iam esse, & mi-
nus fieri posse, cum absurditas quorundam ante oculos sit & omni-
bus nota, Et si de explicatione res ita caderet, magnopere admonen-
di Episcopi essent de salute patriæ huius, & hoc agendum & oran-
dum, ut negocium quale sit ipsi considerare, & hoc considerato, eas res ne
urgere uellent, quæ nullo modo perfici, neque sine magnis turbis &
exitiosis motib. facile commoueri, ne dum obtineri possint. Sed po-
tius & suæ & communis quietis causa, atque ad auertendas illas quæ
proponerentur difficulates, de capitibus ijs quorum mentio facta est,
ut in præsentiam patienter acquiescerent, & contenti essent eo, quod
ipsis Episcopalis potestas & autoritas in posterum cedi, & defensio
huius & protectio ipsis præstari deberet, **QVATENVS HAC**
ILLI AD PERSECUTIONEM CHRISTIA-
NAE DOCTRINAE ET VERI CVLTVS DEI
NON ESSENT ABVSURI, sicut & ab ipsorum be-
neuolentia hoc minime expectaretur, Et tum in capitibus de quibus
conuenisset omnem debitam obedientiam, aut reuerentiam ip-
sis præstitum iri.

Quod si iam illi ad hæc bonam spem de se facturi essent, posset amplius ab his peti posset, ut ipsi consilijs suis nos adiuuarent, in commune conferentes, qui Imperatori iterum responfionem de libro interiecti temporis poscentis hac in parte respondendum censerent, quo acquiescere ille posset, & hæ regiones quietæ manere.

Si uerò prætenfuri fortè essent Episcopi, se quidem suo loco propensos esse ad patienter ferendum, sed Imperatorem his non acquieturum, &c.

Tum igitur ad ipsos hoc agendum, ut patriæ salutis causa, & ad auertendas multiplices difficultates & pericula, coniuncta nobiscum & cum ordinibus regionum nostrarum opera, ad Imperatorem scribant, & de difficultate, quidq; de illis capitibus apud subditos in his terris (quorum longe sit alia quàm cæterarum regionum conditio) fieri non possit, subiectissimè significant, & de obsequendi in cæteris capitibus studio nostro testari uelint. Sin nulla responsio, quæ satisfacere aut recipi posset ab Episcopis, quorum mentio facta est, de capitibus uiciolis acciperetur, neq; quod expeti uoluimus, ut patienter acquiescerent, cætera impetrari ab his possent, Tum consiliarij nostri una cum propinquo nostro Anhaltino, Philip. Melan. & Doctore Crucigero, nihilo minus inter se conferant, & de rationibus cogitent, quas rationes suas scripto comprehendant, quomodo nos & regionum nostrarum ordines amplius nos in hac re gerere debeamus.

In primis autem quid responderi Imperatori de hoc negotio debeat, ac Maiestatis huius abalienatio uitetur & auertatur, ne quid amplius ab hoc mandetur, Et tamen simul **PIETATI ET CONSCIENTIÆ** caueatur.

Cumq; sæpe de una & eadem re plures rationes in mentem uenire soleant, quarum una sit altera commodior, melior, opportunior, etiamsi ad unum finem dirigantur uniuersæ, ideo, ut facilius decernendi & delectus copia nobis suppeteret, commodum iudicemus propinquum nostrum Anhaltinum, Theologos, & consiliarios nostros, de hoc negotio non unum, sed plura consilia sua proponere, scripto comprehendere, & ad nos mittere.

Quantum nos iudicare possumus, de hoc cogitandum, ut Episcopi, Pastores in nostris regionibus ferant cum uxores habeant, & Sacramentum cœnæ dominicæ integrum de institutione Christi Saluatoris nostri exhibeant.

Et ut

Et ut ordinent quos nos & regiones nostræ ad ipsos hac de causa miserimus, eosq; Sacerdotes creent, neq; obstare sibi patiantur, quod uxores habeant, & Sacramentum integrum præbeant.

Et qui non habent uxores, ij in ordinatione ad malum & iniquum uotum de celibatu ut ne adigantur, nisi hæc explicatio discretè adhibeatur, ubi se ex humana imbecillitate non idoneos ad celibatum senserint, promissione castitatis matrimonium contrahendi potestatem ipsis non præcidi.

Item qui ordinandi sint tempore ordinationis & in ritu huius, ut ne adigantur ad usum Sacramenti Cœnæ mutilum, qui est sine poculo Domini, sed ut absq; tali communione ordinentur, aut Sacramentum ipsis integrum præbeatur.

Præterea non inconsultum nobis uidetur, & quod bene sine scandalo fieri posset, ut singulis diebus uel tribus saltem diebus hebdomadæ, in celebrioribus & populosis urbibus, ex cantiones accinerentur, quæ in missis de tempore accini solent, usq; ad consecrationem, & tum si essent communione usuri aliqui, adderetur etiam consecratio, sin minus, omitteretur. Hoc utile esse posset iuuentuti & Scholasticis, ut hoc exercitio ad cultum Dei & recordationem huius adduceretur, & ut nostra fert opinio, plures futuri essent, qui communicatione uterentur quàm nunc existimatur.

Et ad Carnium esum quod attinet die quinta & sexta hebdomados, & ieiunio quadragesimæ, ut tanquam de politici magistratus mandato denuo constitueretur, Ita tamen, ut discerneretur inter eos, qui iustas causas haberent cur carnibus uterentur, & ut concionatores de suggestis explicarent, non ut cultum Dei hunc introduci, aut legem ad salutem facientem statui, sed ut politicam constitutionem, in quibus rebus Magistratui constituere liceat, cum nullum extet in scriptura immutabile mandatum huic rei contrarium, sed res sit media & in nostra optione posita, simul indicantes, qui tales constitutiones transgrediatur, eum quod obedientiæ Magistratui debita contrarium sit, facere, cui Deus obedientiam præstari præceperit, & tale facinus Deo displicere.

Cum igitur non simus ita animati, ut nos aut nostri obstinacitè & pertinaciter nostræ aut nostrorum laudis causa, & ad celebrationem comparandam, in nostra sententia permanere, & quam speciem habere uidentur ea quæ aliqui faciunt, potius regionem bello inuadi, uastari, & perdi uelimus, quam ulla in re, quæ tamen sine offensione Dei & læsione conscientiæ fieri possit, concedere.

*usq; Cœnæ
mutilus*

Ideo consiliarij nostri propinquum nostrum Anhaltinum & ambo Theologos admoneant, ut considerent hoc consilio his terris opem ferri, & res impeditas harum explicari posse, & hanc ob causam nos petere & cupere, Beneuolentia ipsius & ipsi ne à quibusdam pertinacibus, qui de quorum amissione periclitari possint non habent multa, quicquam se moueri, aut his se quicquam perturbari ut patiantur, sed consulere ut uelint quo concedatur in ijs in quibus SINE VIOLATIONE MANIFESTAE ET SACRAE ET DIVINAE SCRIPTURAE id fieri possit.

Ita enim sumus animati, ut cupiamus dare Deo quæ DEI sunt, & Cæsari quæ Cæsaris, ut à Deo constituto magistratui, & concedere in omnibus, in quibus SINE OFFENSIONE DEI id fieri potest, & res potius ad concordiam quam dissidia dirigere, ut regiones nostræ fidelesq; subditi incolumes, & tamen nihilominus uerbum Dei his conseruetur.

Item ut considerent, utrum melius sit, in omnibus, quæ ullo modo sine offensione Dei fieri possint, concedere, ut ea concessione fundamentum ueræ religionis, quod est pura doctrina de nostra iustificatione conseruetur, quam doctrinam omnipotens Deus nullo tempore, ut semen bonum, fructus expertem esse sinet, An uerò melius sit, pertinaciter ad ea quæ uolumus, & auctoritatem nostram obtinendam, negocia hæc ita agere, ut belli fortunæ exponantur, quo tandem uniuersa religio (quod Deus benigne auertat) opprimi & extingui possit.

Atq; pro his ita se ut gerant ut potius ad gloriam Dei & auertendum exitium harum terrarum res deducatur, Id quod à beneuolentia ipsius amanter expectamus, de cæteris benignè nobis persuademus, & erga beneuolentiam ipsius amicè promerebimur, cæterorum autem benignè rationem habebimus. Hæc mandata, faciendæ fidei causa, nostro secreto signo obsignauimus, quæ data sunt Rosentalæ 19. Augusti Anno 48.

Mauri. Elector

manu prop. subf.

*Hæc mandata fuere Princip. Mauricij, ex quibus
studium pium huius & sollicitudinem de suis paternam
non proræ*

non prorsus inhumani & iniqui cognoscere poterunt.
Nunc ad hæc quid factum sit exponamus.

10. Calend. Septemb. quæ est 23. Augusti, cum
conuenissent in Oppido Pegensi Princeps. Anhaltinus D.
Forsterus, Philippus Melathon & Paulus Eberus, age-
re cum his Consiliarij Electoris cæpere, secundum man-
data præscripta, quæ ipsis exposuerunt, accumulantes,
vt fit, suis & explicationibus & hortationibus. Et pri-
mum cognouere ex Anhaltino, quod cum Neupurgense
Episcopo collocutus fuisset, & quod ipsi duo de nulla re
inter se decreuissent, sed Episcopum Neupurgensem
de re amplius cogitandi spaciū sibi sumsisse. Postea in
quibus concedi posset, in quibus non posset, quæsitum fuit,
& responsum à Theologis scripto huius sententiæ.

QVORVM CAPITVM VERAM SEN-
tentiam verumq; vsum communiter vniuersos Chri-
stianos conseruare & retinere oporteat.

Multa sunt in libro Interim, de quibus doctos ueras explicas-
tiones tenere oportet, & suo periculo etiam alios illi, suo
quisq; loco, docere debent. Etiam multæ crassæ &
Ethnicæ Idolatriæ insunt, quas & ipsas non oportet confirmari, tales
sunt consecratio olei, & processionum Pompæ cum Sacramento.

I. Maxime autem oportet, una cum Symbolis, huius capi-
tis doctrinam disertam & non obscuratam in Ecclesia conseruari &
retineri, quomodo homo peccatorum remissionem consequatur, &
coram Deo iustus & uitæ æternæ hæres fiat. Nam hoc caput in cor-
pus Symboli insertum est in uerbis quibus dicitur, Credo remissio-
nem peccatorum.

Iam uerò Maluenda aut alij in libro Interim quædam in hoc
capite

capite affuerunt, quibus uera sententia & consolatio obscuratur, quod si quis etiam illas lacinias inter se consuere tentet, tamen fient pugnancia, & inæquabiles sententiæ existent, quomodo & Sydo-
nius ipse gloriatur, non esse eam sententiam libri, quæ in nostris Ec-
clesiis docetur. Ideo ante hoc tempus de hoc capite submissè
monuimus, & adhuc iudicamus, necesse esse ueram sententiam in no-
stris Ecclesiis conseruari & retineri.

II. Secundo loco, totam doctrinam de poenitentia necesse
est puram conseruari cum singulis partibus huius, itemq; de confes-
sione & satisfactione.

III. Tertium caput est de Missa priuata sine communica-
tibus, & de Canone, & Missis pro animabus.

Hi manifesti abusus nequaquam sunt confirmandi aut in-
staurandi. Et Canon manifestè pugnat cum doctrina de remissione
peccatorum per fidem. Quod autem commodiusculis explicatiun-
culis res palliatur, is lusus talis est ut cum Iudæi CHRISTI
oculos obnubentes interrogabant eum, quis te percussit? quod si
laudandæ essent tales explicatiunculæ, fortassis aliquanto magis sci-
ras comminisci possemus quam aduersarij, sicut omnes intelligentes
deprehendunt, quod multas illi explicatiunculas suas ex nostris scri-
ptis sint mutuati. Item ponamus hæc etiam recipi, & pastoribus
proponi, tamen hæc à multis pijs & doctis Pastoribus non recipien-
tur, grauis ea res esset futura.

IIII. Postremo, Inuocatio sanctorum etiam non debet ap-
probari, de quibus tamen sæpe diximus, uelle nos historias sanctorū
populo diligenter proponere, quæ ad multas res utiles sunt.

Hæc quatuor capita communem & publicum statum Eccle-
siarum, & populum attingunt.

Quod uero toties monemur, ne quid contumaciter faciamus
& salutem harum terrarum & hominum nostrorum consideremus,
oramus propter Deum, ne existimemur ij esse, qui publicis & pro-
prijs nostris calamitatibus delectemur.

Quod si pax fieri potest his conditionibus, ut nos remouea-
mur aut tollamur, ludentibus animis cedemus, aut feremus quæ-
cunq; erunt. Hactenus fidelem operam dedimus ad quarundam
necessariorum rerum explicationem, Alij approbent, recipiant, res
pudient, pro sua quisq; intelligentia, arbitrio & rationibus, nos ne-
mini quicquam præscribimus, sed nostram sententiam simpliciter es-
dimus, & multas magnas controuersias prætermittimus, Eriam hæ-
res,

*libantiam
mo forant
qua cum pp
orant. Daj
Confessionem*

res, de quibus loquimur, non sunt adeo obscuræ, unusquisq; doctrinæ Christianæ intelligens, quæ fundamenta sint uidere potest.

Hæc quatuor capita Theologi tum notarunt, in quibus concedi nihil posset, & de quibus tam auditores quàm doctores, id est, singulos Christianum nomen profitentes homines, respondere scire oporteat, de cæteris controuersis ad doctos pertinent. Ad hæc igitur quatuor capita si assumantur duo, quæ permittit liber **INTERRIM**, de Sacramento Cænæ integro, & coniugio Sacerdotum, fient sex capita, quibus obtentis, & quorum obtinendorum caussa, pleraq; quæ ab aduersarijs tum in libro Augustano postulata fuere, non intoleranda esse iudicatum fuit, præsertim cum superstitiosa & Idolatrica de consecratione olei & artolatria, supra, diserta mentione, simul exclusa sint. Et quid D. Lutherus ad librum Ratisponensem à se promiserit, & quid pactus fuerit minimè ignoratur.

Ex scripto tamen quod proximè inseruimus, quæ in fine huius clausula extat his verbis: Et multas magnas controuersias prætermittimus, eam Flacius & 5. subscriptores huius, argumentum haberi volunt, quod veritatem nostri sceleratè prodiderint, quod de libro Flaciano cognoscere poterit qui voluerit, ad quem lectores in præsentia remittimus. Sed quo sensu, quæ occasione illa inferantur, & iam duximus, & per se manifestum est, Nam cum scripti illius scopus sit, vt exponantur ea, quæ confessionem singulorum hominum attingunt, reli-

qua

qua quæ ad doctorum pertinent, hoc non comprehenduntur, & talia præteriri in præsentia ista clausula significat, Cum absq; hoc, & mandata scripta Principis, & hæc ipsa confessio de quatuor capitibus expositis, & quæ antè & post acta fuere vniuersa, impietatis crimen Flavianum luculentè refutent, sicut & reliqua quæ in libro illo partim falsa, partim deprauata, calumniiosissimè autem omnia collecta sunt, vt res arguet. Quæ autem præterea in libro Augustano nostri Theologi in tractationibus Pegensibus requisierint nunc subiiciemus.

Postridiè igitur quæ fuit 24. Augusti ad Episcopos de mandatis Princip. Electoris Consiliarij retulerunt, vt Colloquium inchoaretur, ibi tum Episcopi consignari sibi voluerunt ea capita ex libro INTERIM, in quibus aliquid desideraretur, de quibus deinceps colloquerentur. Ita igitur à Theologis hæc vt de capitibus inexplicatis notatio proposita fuit.

De Iustificacione.

De potestate Ecclesiastica offertur obedientia, si curent & sinant ueram doctrinam doceri, quod ut faciant optamus.

De Ordinatione dicatur qualis futura sit, ne præsens forma mutetur.

De Sacramentis.

De Baptismo.

De usu integræ Coenæ dominicæ.

De Confirmatione concedi potest, si superstitio excludatur.

De Confessione potest commodius intelligi liber.

De extrema unctione, ne ipsi quidem Episcopi consecrarent oleum, si considerauerint quales, sint consecrationes & quam absurdæ.

De

De Missa agendum ne præsens forma mutetur, cum omnia substantialia contineat, consecrationem & exhibitionem corporis & sanguinis Christi, Recordationem passionis domini, Gratiarum actionem, petitionē ut propter filium detur remissio peccatorū, Applicationē quæ sit fide. Hæc omnia cōplectitur oblatio, quia oblatio, non est propriè externus aliquis gestus, sed hæc ipsa in corde recordatio, gratiarum actio, petitio ut propter filium detur remissio & applicatio.

Ne onerentur Canone.

Nec onerentur Inuocatione Sanctorum.

In ritibus Adiaphoris eligantur utiles communi deliberatione.

Potest institui ut singulis Septimanis pluribus diebus celebretur missa in oppidis, quum ibi adsunt communicaturi.

De esu carnium & ieiunijs nihil litigamus.

Hæc simplex notatio, etsi plura capita complectitur, tamen res tota directæ tum fuit ad ea, quæ publicum statum Ecclesiarum attingunt, & communiter pertinent ad scientiam & confessionem vniuersorum & singulorum, de quo agebatur, cum Princeps sibi & populo consilium expeteret. Ea supra quatuor capitibus proponuntur, pœnitentia autem & satisfactio ad articulum Iustificationis referuntur, quo explicato nihil in his corruptelarum adhærescere aut consistere potest. De confirmatione quomodo concedatur, & scriptum Misenense docet & magis explicabitur infra in Cellensibus actionibus & cæteris, De Baptismo & Cœna Domini mentio similiter de populari vsu fit, Nam quæ ad disquisitiones doctorum pertinent, de ijs tum non fuit disputatum, Et Flacius tamen cum 5. subscriptoribus transsubstantia-
O o *tionem*

tionem à nostris approbatam scribere audet, cuius rei cum argumentum esse velint ea quæ scribuntur supra de Cæna in censura Misenenſi, miramur hæc etiam illum non aſſumſiſſe, Etsi hoc genus ita eſt incogitans, & vanum ac leue, vt in vna & eadem re ſimul & ſuperſtitionis & profanitatſis noſtros inſimulare, & contraria nobis tribuere non dubitet, cum hæc ipſa ſe refutent. Hanc notationem poſtea Conſiliarij Legati Epiſcopis tradiderūt, de quibus collocutio fieret, quorumq; explicatio de inſtructione Principis quæreretur.

De capite Iuſtificationis ergo colloquij initium factum, & propoſuerunt Theologi noſtri doctrinam de hac ſcripto comprehenſam, hoc modo vt ſequitur.

CAPVT DE IUSTIFICATIONE HOMINIS
coram Deo ex formula Myſnica deſcriptum,
& Epiſcopis in congreſſu Pegauienſi
propoſitum.

Quomodo homo coram Deo iuſtus fiat.

Poſtquam dictum eſt, quod Filius Dei mirando & inſcrutabili conſilio, Mediator & Saluator conſtitutus ſit, & quod propter ipſum nobis certò donetur remiſſio peccatorum, Spiritus ſanctus, Iuſtitia & vita æterna, poſtea ſciendum eſt, quomodo hæc ſumma dona & beneficia accipiantur, & adplicantur, Nimirum hoc modo,

Eſi Deus non iuſtificat hominem propter merita operum ſuorum, Sed gratuita miſericordia, ſine noſtris ullis meritis, ut non ea noſtra, ſed Chriſti ſit gloria, cuius unius merito à peccatis liberamur & iuſtificamur, tamen in homine efficax eſt miſericors DEVS non ut in trunco, Sed ita trahit, ut uoluntatis actionem in adultis accedere uelit,

Nam

Nam adulti non accipiunt beneficia Christi, nisi praeunte gratia, uoluntas & cor moueatur, ut expauescat ad sensum irae Dei, & serio detestetur peccatum. Cum enim peccatū causa sit inimicitiae inter Deum & hominem ut Esaías inquit, nemini ad thronum Graetiae patet aditus, nisi serio dolore & uera poenitentia se à peccatis auerrat. Quare & Baptista Domino uiam paraturus serio clamat, Agite poenitentiam, appropinquat enim regnum coelorum.

Et nihil dubium est, prorsus oportere in conuersione existere contritionē & pauores irae Dei. Nec potest ulla conuersio esse aut accipi remissio peccatorum, quam diu manet securitas & propositum perseverandi in peccatis contra conscientiam, Ideo inquit Esaías: Vbi habitabit Dominus? In corde contrito & tremente sermones meos, Et in Mose scriptū est. Deus est ignis consumens, Hoc est Deus uere & horribiliter irascitur peccatis & hoc iudicium statim post lapsum uerbo suo & poenis declarauit, & legem postea additis certis testimonijs tradidit, ut inde discamus, mortem, uastationes, & alias calamitates esse commonefactiones de ira Dei.

Vult etiam ministerio uerbi & Spiritus sancti in Ecclesia peccatū accusari in cordibus hominum, donec sub finem mundi fiet integra liberatio, Sicut scriptum est, Spiritus sanctus arguet mundum de peccato.

Nec tantum iram suam patefecit. Sed immensa bonitate addidit Clementiss. promissionem, Nempe Euangelium de filio Dei, Estq; hęc ipsius aeterna & immota uoluntas iuramento, sanguine filij & eiusdem resurrectione ac multis miraculis confirmata, quod certò uelitis remittere peccata, donare Spiritu sancto, recipere nos, renouare, & facere hæredes uitæ aeternæ, propter filium, non propter merita aut propriam dignitatem, si in pauoribus istis & poenitentia uerè crediderimus, & confisi fuerimus propter filium Mediatorem nobis certò peccata remitti.

Hęc uera fides qua necesse est Deum rectè agnoscere, adsentitur omnibus articulis Symboli, Et cum alijs omnibus articulis etiam huic credo remissionem peccatorum, Credo mihi nominatim non tantum alijs peccata remitti.

Est enim plurimi eorum, qui perseverantes in delictis contra conscientiam sunt socij confessionis doctrinae, fidem iactitant, ea tamen nequaquam est uiua & iustificans fides, Non enim credit sibi ipsi remissa esse peccata, nec accipit promissionem, non accedit ad

DEVM, non est aliquis sensus consolationis, nulla inuocatio.

Nec dubium est, Fidem Diabolorum, qui horribiliter contremiscunt & expauescunt, iudicium Dei, longe aliam rem esse quam est hæc uera fides, quæ accipit promissionem, & benignissimam consolationem, sicut clare testatur Paulus Rom. 4. Se loqui de fide accipiente consolationem, quæ non est tantum noticia ut in Diabolis, aut hominibus qui uiuant in delictis contra conscientiam. Sed hæc fides cum alijs articulis, credit remissionem peccatorum, accipit promissionem, & est in corde uera fiducia filij Dei *λογον* dicentis consolationem in corde & excitantis cor ad inuocationem. De qua fide loquitur dictum Esaiæ, quod allegat Paul, Roma. 10. Omnis qui credit in illum non confundetur.

Ac certissimum est, non esse aliam uiam accedendi ad Deum, impetrandi remissionem peccatorum & reconciliationem, nisi hanc solam per filium Dei, Sicut scriptum est. Nemo uenit ad patrem nisi per filium.

Et ideo simul datur Spiritus Sanctus in corda nostra, cum promissionem diuinam ita fide accipimus & ea nos erigimus, ut expresse dicitur Gal. 3. ut promissionem Spiritus accipiamus fide.

Et tum quidem efficit Spiritus sanctus in corde firmam consolationem & uiuificat corda, excitat nouas & necessarias uirtutes, augget fidem, fiduciam, spem, accendit dilectionem, impellit cor ad ueram inuocationem, & ad bona opera, & illi qui sic acceperunt remissionem peccatorum, & Spiritum sanctum, iam sunt hæredes æternæ salutis, propter hunc saluatorem, sicut inquit Paulus: Donum Dei uita æterna, propter Christum Iesum Dominum nostrum.

Cumq; Deus immensa bonitate Adam & Eua in gratam receptis & tradita ipsis promissione de uenturo liberatore, Semper in genere humano sibi Ecclesiam collegerit & conseruauerit, Simul etiam hanc sententiam doctrinæ, de remissione peccatorum & fide & eius uerum intellectum omnibus temporibus conseruauit, quæ quamquam in multis, qui peccatorum remissionem proprijs operibus mereri statuerunt & in dubitatione manserunt, sæpe obscurata fuit, ut in Ethnicis, qui ne memoriam quidem ullam remissionis peccatorum retinuerunt, tamen hanc sententiam in scriptura clare expressit Deus, & subinde omnibus temporibus in Ecclesia declarari uoluit, ne agnitio & honos Filij extingueretur, sed ut ipse hoc modo Ecclesiam colligeret, & multos homines saluos faceret.

Et ut breuiter ac summatim dicam. Vtrumq; sciendum & credendum est omnibus hominibus, Quicumq; perseuerant in delictis con-

Etis contra conscientiam certò statuatur se habere Deum iratum, & nisi conuertatur, in æternas pœnas ruiturum esse, Et contra in conuersione, seriò uult & præcipit Deus, ut promissionem accipiamus fide & statuamus, Deum, non propter propriam dignitatem, sed propter filium Dei *ἡκέτης καὶ μεσίτης* nobis propitium esse, remittere peccata, uelle nos recipere, exaudire & iuuare.

Et quamquam in hac nostra infirmitate, adhuc hærent multi fluctus dubitationum, tamen Deus ideo promissionem tradidit, ut ea erecti & confirmati uincamus dubitationes & ad Deum confugiamus.

Cum Paulus inquit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Non docet homines dubitare, sed utrumq; uult scire & certò statui. Conscientiam debere rectam esse, & multas esse in nobis infirmitates, & quamquam sine peccato non uiuamus, nihilominus tamen Deum placatum & propitium, habeamus propter dilectum filium, ac rectè dicit Augustinus, totius fiducia certitudo debet esse in præcioso sanguine Christi.

Estq; diuina & immota ueritas, quod accepta remissione peccatorum, in corde simul Spiritus sanctus inchoat ueram inuocationem, dilectionem, spem & alias uirtutes, ac necesse est, simul adesse bonum propositum & bonam conscientiam, Sicut Paulus coniungit bonam conscientiam & fidem non fictam, Et Ioan, inquit: Qui non diligit manet in morte.

Verissima hæc sunt, Et ut maximè dei gratia & auxilio sine scelere contra conscientiam & mortali peccato possemus uiuere, tamen hoc scire oportet, quod in hac infirmitate uitæ in homine multæ uiciosæ inclinationes maneant, & quod homo sine peccato non uiuat. Sicut inquit Paulus. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi in mente. Et in Psalm. dicitur. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et Daniel inquit. Non propter iusticias nostras sed per misericordiam tuam propter Dominum exaudi nos.

Quare etiamsi noua obedientia inchoata est, & iusticia infusa est in homine, non tamen cogitandum est, quod propter eam persona habeat remissionem peccatorum, & eam mundiciem, cui nulla remissione peccatorum, & nullo Mediatore opus sit, Nam filius Dei est & manet perpetuus Mediator, & consistens in arcano consilio Dei intercedit pro nobis, ne seuera & horribilis Dei ira aduersus peccata in nos effundatur.

Nec satis dicitur, cum dicitur Deum reliquam infirmitatem non uelle imputare & fingitur persona esse sine peccato, & inducuntur homines in uanam fiduciam propriæ iusticiæ, Sed utrumq; requiritur in nobis bona conscientia, inchoata obedientia & infusa iusticia, & cum hac ista humilitas & fides, ut confiteamur nos habere adhuc peccata, & nos serio & uero dolore sentire & improbare nostra peccata, Confiteamur etiam nos, si iure suo & iusticiæ seueritate nobiscum agere Deus uelit, pœnas meritas esse, & in illis DEO obtemperaturos esse, ut Daniel inquit: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei, &c. Hanc uerò necessariam consolationem simul adesse oportet, quod Deus certò ac uere personam nostram adoptauerit & ei propicius sit, propter Christum filium. Hanc fiduciam quæ intuetur Mediatorem in iudicio Dei, necesse est in huius uitæ infirmitate semper cœteris uirtutibus ita prælucere, ut iustus semper sua fide uiuat.

Quare cum ait Paulus: Fide iustificamur, non sic intelligenda est propositio, quod fides tantum sit præparatio, Sed Christo filio Dei suum honorem tribui oportet, quod sit & maneat perpetuus Mediator, In hac etiam humilitate, nobis consistendum est, ut agnoscamus in nobis esse peccatum, & nos indigere gratia, & uerè Deum nobis uelle propicium esse, si in hac humilitate credamus ei firmiter & hanc consolationem teneamus, ipsum nobis placatum & propicium esse propter filium.

Hanc uerò consolationem omnibus pñs necessariam esse, sua quemq; docet cordis experientia. In omni animi angustia & uera inuocatione, omnes gemimus & clamamus, Ah sum miser peccator, & indignus, quem Deus exaudiat. In hac consternatione homo non eo deduci debet utingat, se iam habere multas egregias nouas uirtutes, propter quas mundus sit & insons, nec amplius indigeat Dei misericordia aut peccatorum remissione. Sed confugere debet ad filium Dei, & sciat, se in eo iuxta promissionem debere confidere, sicut Daniel inquit: Non propter iusticias nostras, Sed per misericordiam propter Dominum, .i. propter promissum Saluatorem.

Ex his omnibus utrumq; manifestum est. Verum esse quod in nobis nouam obedientiam & infusam iusticiam inchoari & esse oporteat, ac necesse sit, & tamen fidem & fiduciam semper fixam in filio Dei esse debere & teneri semper oportere hanc consolationem, quod Deo accepti simus propter filium.

Hac

Hac fide amissa, nulla potest esse dilectio, aut refugium ad Deum, nulla uera inuocatio. Sed hæc fides efficit consolationem Dilectionem, Inuocationē, ut dictum est, & non est sine dilectione.

Illæ etiam nouæ uirtutes & bona opera in illis, qui hoc modo reconciliati sunt, nominantur iusticia, ut supra de infusa iusticia dictum est, Quod non ita intelligi oportet, quod propter eas persona habeat remissionem peccatorum, aut quod persona in Iudicio Dei sit sine peccato, sed quod Deus hæc imbecillis & utrunq; inchoata obedientia in hac misera & fragili natura propter filium placeat. De qua iusticia Iohannes loquitur: Qui facit iusticiam, iustus est. Ac uerum est, cum facta uel opera militant contra Deum, ibi esse Dei contemptum, & nullam conuersionem ad Deum in corde factam esse. Qualis enim arbor, tales sunt fructus, sicut postea uberius dicendum.

De Bonis Operibus.

Porrò de bonis operibus hæc Regula certa est, ea demum opera bona & necessaria esse, quæ Deus præcepit, iuxta Decalogum & Decalogi declarationem in Apostolorum scriptis expressam, Hæc regula est norma discernendi bonam conscientiam & malam.

Et ut antea dictum est, seuerissimum Dei mandatum est, ut uiuamus cum testimonio bonæ conscientia, iuxta dictum: Milita bonam militiam, seruans fidem & bonam conscientiam, Qui autem perseverat in delictis contra conscientiam, non est conuersus ad Deum, sed est adhuc hostis Dei, & Dei ira manet super eum, nisi ad Deum conuertatur. Hoc certissimum est secundum dicta. Gal. 5. De his prædico uobis sicut prædixi: Qui talia agunt regnum Dei non consequentur Et in iuramento suo Deus utrunq; complexus est quod & conuersio sit necessaria, & quod remissio peccatorum fide accipienda sit. Viuo ego, Nolo mortē peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat, Quare ubi nulla conuersio est, ibi nulla est gratia, Hoc omnes sani sciunt & intelligunt sine longa declaratione.

Porrò, cum reconciliatus qui fuit in gratia Dei, ruit contra mandatum Dei in delicta contra conscientiam, is contristat Spiritum sanctum, amittit gratiam & iusticiam, fit rursus reus iræ Dei & nisi conuertatur, ruit in poenas æternas, ut Saul & plurimi alij. Hoc clarè & expressè dicitur Rom. 8. Debitores estis, ut non secundum carnem uiuatis, Si secundum carnem uixeritis, moriemini, hoc

hoc est, Si prauis inclinationibus contra conscientiam indulseritis, ruetis in poenas æternas.

Ac talia peccata non tantum æternas poenas merentur uitæ futuræ, sed etiam multas horribiles poenas in hac uita & merentur & attrahunt, quibus cum autor ipse ac patrator, tum alij homines obruuntur, ut ostendunt pænæ adulterij & homicidij Dauidis.

Propter has causas (ut quàm breuissimè dicamus) facile potest intelligi, Bona opera esse necessaria. Nam & Deus ea præcepit. Et cum committuntur peccata, excutitur gratia & Spiritus sanctus, & sequitur æterna condemnatio.

Bona uerò opera in reconciliatis placent Deo ad eum modum, quo supra dictum est: Ac uerum est nos simul filios Dei & hæredes æternæ salutis effici propter Christum, quàmprimum ad Deum conuertimur, accepta remissione peccatorum & Spiritu sancto per fidem. Et tamen noua obedientia seu bona opera adeo necessaria sunt, ut nisi in corde excitentur, appareat gratiam omnino non acceptam esse.

Omnino autem accipi gratiam Dei oportet, & ea consolatio non est inanis cogitatio, sed est uita & liberatio ex magna consternatione, ut Rex Ezechias inquit: Esa. 38. Quasi Leo contriuit omnia ossa mea, &c. post tergum proiecit omnia peccata mea.

Sic Paulus inquit: Superinduemur si tamen non nudij repemur. Et Apoc. 2. Sis fidelis usque ad mortem & dabo tibi coronam uitæ. Duo in his dictis compræhensa sunt. Primum initia æternæ salutis in hac uita fieri oportere, Alterum ne ante exitum è uita deficiamus. Et ipsa regeneratio per se est noua lux, est timor Dei, dilectio & læticia in Deo & multarum uirtutum copulatio, sicut dictum sonat: Hæc est uita æterna ut cognoscant te uerum Deum, & me Iesum Christum.

Sicut autem hanc ueram agnitionem in nobis lucere oportet, ita uerissimum est has uirtutes, fidem, dilectionem, spem & alias ad salutem necessarias esse.

Hæc omnia intellectu facilia sunt uerè pijs, qui consolationem apud Deum quærunt & experiuntur.

Cumque uirtutes & bona opera Deo placeant ut dictum est, merentur etiam præmia spiritalia & corporalia in hac uita, secundum consilium Dei & maiorem compensationem in uita æterna iuxta promissionem. Et hoc ipso nequaquam confirmatur iste error, quod æternam salutem dignitate operum consequamur, aut quod

quod alijs merita nostra communicare possimus. Sed fides agnoscit propriam imbecillitatem, & refugium habet ad Filium Dei, & accipit hanc æternam consolationem ex meritis ipsius & plenitudinem, secundum ineffabilem & immensam gratiam promissionis, & scit in conuersione semper Deo fidendum esse promittenti, & iureiurando confirmanti promissionem, & statuit desperationem, tanquàm contumeliosam in Deum blasphemiam summum peccatum esse.

Porro bona opera multis promissionibus & magnis laudibus in Scriptura ornantur, quod eruditi Concionatores suo loco semper uberius declarabunt. Vult enim Deus etiam in donis temporalibus sese agnoscere & inuocari, & vult illam ipsam inuocationem fieri, fide & bona conscientia.

Quæ autem dicenda sunt de operibus non mandatis à Deo, de illis etiam distinctè, separatim & uberius, quantum opus erit explicaturi sumus.

In hoc scriptum inquirentes Episcopi, cum reprehendere & improbare verè nihil possent, ne id tamen sine aliqua admonitione approbasse viderentur, verba quædam excerpserunt, quæ disputationem de bonis operibus proximè præcedunt. Vbi sic legitur: virtutes etiam & bona opera in talibus recõciliatis, iusticia appellantur (sicut supra de infusa iusticia dictum est) non tamen hoc sensu quod persona propter hæc remissionem peccatorum habeat, vel quod persona in iudicio Dei sine peccato sit, Sed quod Deo hæc inchoata & imbecillis obedientia in hac corrupta & immunda natura, propter filium in credentibus placeat, de quorum operum iusticia Iohannes loquitur, cum dicit: Qui iusticiam facit iustus est, & cætera, quæ supra videantur. In hac igitur periodo Episcopi hæc verba deleri voluerunt, Sed quod Deo hæc in-

choata

P p

choata & imbecillis obediētia in hac misera, corrupta, & immunda natura propter Filium in credentibus placeat, Et loco horum sic scribi, & reponi, Sed quòd homo per Spiritum sanctum renouatus, hanc iusticiam opere efficere possit.

Theologi cum expositis causis, cur tolli ex suo scripto illa quæ notarentur non possent concedere perstiterunt in sententia Episcopi, & nisi ita fieret, se non posse nostra approbare. Ita hæsit res exorta controuersia. Quod tamen Episcopi cætera vniuersa, quæ de doctrina Ecclesiarum nostrarum in præcipuo capite religionis præclare exposita essent concessissent, & ex hoc spes bona conciperetur de reliquorū explicatione, actum de eo fuit, an illa ab Episcopis proposita verba ferre possent Theologi, vt retentis suo loco, quæ eximi vellent Episcopi, hæc quoq; Episcoporum verba insererentur in scriptum exhibitum, vt fieret periodus talis: Virtutes etiam & bona opera in talibus reconciliatis iusticia appellantur (sicut supra de infusa dictum est) non tamen hoc sensu, quòd persona propter hæc remissionem peccatorum habeat, vel quòd persona in iudicio Dei sine peccato sit, sed quòd homo per Spiritum sanctum renouatus hanc iusticiam opere efficere possit, & quòd Deo hæc inchoata & imbecillis obedientia in hac misera & corrupta & immunda natura, propter filium in credentibus placeat, de quorum operum iusticia Ioannes loquitur, cum dicit: Qui iusticiam facit, iustus est, &c.

Huic

Huic etiam cum aduersarentur Theologi, cum alijs
de causis, tum præcipue quod talis insertio coherentiam
verborum in contextu orationis turbaret & perspicuitati
eorum, quæ exposita essent officeret, admoniti fuerunt,
ut cogitarent, & vniuersam doctrinam iustificationis
per se ab Episcopis approbari, & hanc insertionem ma-
gis esse eorum, qui videri vellent corrigere posse aliquid,
quàm qui quod corrigeretur, reperirent, neque per se cor-
rectionem hanc esse, nam hoc loco, & tali modo, illam
insertionem nihil prorsus addere vel demere explicatæ
formule, aut veritati periculum, aut scandalo occasio-
nem afferre, & de corrigendi cupiditate, non necessita-
te, testari, quod qui cætera concederent, eos de hoc pugna-
re, omnes intelligerent quale esset. Item in hoc capite de
Iustificatione si hoc modo conueniretur, in promptu esse
cogitare quid de cæteris fieri posset, de quibus Princeps
mandasset. Nam omnino negocij explicationem hoc mo-
do sperari posse. His igitur & similibus contentionibus,
ne suæ gloriæ aut existimationis, & omnino respectu ali-
quo, earum rerum quæ ad priuatos ipsos pertinerent, con-
tumaciter quicquam facere indicarentur, quantumuis in-
iuiti hanc insertionem tolerarunt. Atque ita hæc deinceps
in scriptum à nostris exhibitum assuta, neque in toto
scripto præterea quicquam additum, detractum aut muta-
tum fuit. Ita igitur descriptum illum articulum, cum
Episcopi dicerent se approbare, & quod hoc modo cum

doctrina libri *INTERIM* illa Theologorum formula congrueret atq; concordaret, Tum Philippus Melanthon statim è uestigio contradixit, & Episcopis diserte indicauit, se minimè posse dicere, doctrinam de Iustificatione eam quæ formula de qua conuenisset comprehenderetur, cum doctrina in libro *INTERIM* concordare.

Capite de Iustificatione hoc modo explicato, cum peterent Legati ab Episcopis, vt ad reliqua capita secundum supra expositam consignationem procederetur, impetrari hoc non potuit, neq; libuit Episcopis amplius de vlllo capite quicquam collationum admittere, hac potissimum de causa, quod in ipsorum potestate non esse positum dicerent, in libro *INTERIM* quicquam mutare, & se hoc tantum consilio, hanc colloctionem cum Theologis suscepisse, vt de sententia libri explicaretur, & falsæ perceptiones auerterentur, & quanq̃ à consiliarijs Legatis, de præscripto Principis, sic etiam admoniti fuere de multis causis, quibus meritò moueri debuissent vt secus facerent, & expositis rationibus quas difficultates & quæ pericula res complecteretur, si differretur collatio significatum fuit, & petatum vt de reliquis capitibus vniuersis cum Theologis, saltem sine vlla obligatione, colloquerentur, & sententiam suam ederent, dum de Cæsaris voluntate cognoscerent. Hæc igitur etsi ita monebantur, tamen sic quoq; causas afferebant cur obsequi non possent,

possent, has fermè posse conueniri de capitibus fermè
vniuersis, excepta ordinatione & Missa, ad Missam au-
tem quod attinet, non posse se concedere in eo ne Canon
legeretur, & Canonis esse vsum perantiquum. De
ordinatione similiter se non posse facere, vt Sacerdotes
crearent eos qui vxores haberent, & in Sacramento Cœ-
næ poculo vterentur & ipsi & alijs exhiberent, nisi pe-
culiari concessione hoc ipsis à Romano Pontifice per-
mitteretur, vel, vt loqui solent indulgeretur, idq; Impe-
ratorem in se recepisse dicebant, quod à Pontifice impe-
traret, hanc se permissionem expectare, quam antequam
nanciscerentur, nihil se concedere in hac parte posse, neq;
introducere ea quæ liber INTERIM præscribat.
Significabat tum etiam Neupurgensis, se nuper admo-
dum ad consiliarios Cæsaris scripsisse, & de permissio-
nis illius impetratione sollicitè monuisse. Cum igitur ten-
tatis omnibus non posset ab Episcopis obtineri, vt confe-
rendo procederent, petierunt Legati vt consilia sua con-
ferrent, quid respondendum Cæsari censerent. Tum Epi-
scopi consultum forè iudicarunt, vt Princeps Elector
scriberet, se cum Episcopis colloquiū habuisse, & cognouisse,
quod in ordinatione hæreretur, & indultū requiri,
vt Sacerdotes ipsis creare liceat eos qui vxores habent,
& in Sacramento Cœnæ, poculo & ipsi vtuntur, & alijs
hoc exhibent, ideoq; se subiectissimè petere, vt indultum
illud seu concessionem benignè impetret, & ne moram,

cuius causa inde extitisset, grauiter ferat, &c. Hæc quæ-
lia sint omnes intelligunt. Interea consultum iudicarunt,
vt doceretur de Iustificatione, ita sicut conuenisset, &
constituerentur quæ possent, vt vespertinæ preces, & si-
milia. Hæc tum Legatis ita vt diximus ab Episcopis
seorsum responsa sunt, neq; his postremis actionibus The-
ologi interfuerunt. Legatis verò cum de Indulto res mini-
mè probaretur, & non tantum de ordinatione, sed etiam
de Missa nihil vellent Episcopi concedere, inculcantes
exemplum antiquitatis, & priscos patres Canonem &
alios ritus vsurpasse ante multa secula, &c. His igitur
de causis non faciendum visum fuit Legatis, vt Theologi
amplius cum Episcopis ad disputationem committeren-
tur, ne acerbiores res fierent.

Ita factum, vt collationem omnem detrectantibus
Episcopis, consultationes de expedienda ad Imperatorem
responsione abrumpi, & in proximè sequentes Conuen-
tus reijci necesse fuerit, quod concludi ante ampliorem
deliberationē de Adiaphoris nihil posset. Hæc acta fuere
25. Augusti, id est, posttridiana diē à tractatione proxi-
ma de capite Iustificationis, atq; ita postea discessum.

Antè tamen quàm ad reliqua accedamus, de pro-
missione Iurisdictionis restituendæ Episcopis explican-
dum, etsi res iam est explicata scripto mandatorum Prin-
cipis, quod in harum tractationum narratione supra inse-
ruimus, vbi eiusmodi conditionibus, restitutioni huic ca-
uetur,

uetur, vt qui illis lectis, non acquiescat, ei satis fieri vllomodo an possit, dubitemus. Sledanus quidem cum ceteris Principibus vniuersis, tum nominatim Mauricio: nam hunc solum nominat: tantum non vt probrum obijcit, quod de restitutione bonorum & Iurisdictionis assensus fuerit, vel potius Cesari non reclamarit, nam hoc verbo vtitur, qui scriptor, si bonorum restitutionem probrosam voluit haberi, in quas difficultates se conijciat, manifestum est, nam erunt, quibus absurda, nonnullis impia, quibusdam iniusta ea sententia videbitur, & quid ius diuinum & humanum statuatur, non ignoratur. Iurisdictionis autem restitutionem si damnat, meminisse debuit concessionis eius, quæ hic fit in confessione Augustana, quam Sledanus, vt minimè dubitamus, piam & Christianam iudicauit. Ab his si recessisse Princip. Mauricium Electorem comperisset Sledanus, causas habuisset, cur factum huius improbaret. Sed Flacius & Flaciani multò atrocius & impudentius loquuntur, hac cōcessionem veritatem proditam, quod Iurisdictionis & ordinationis restitutio Episcopis delata fuisset, cum conditio supra exposita habeat: **QVATENVS HAC ILLI AD PERSECUTIONEM CHRISTIANÆ DOCTRINÆ ET VERI cultus Dei non sint abusuri, Et vt ordinent eos, qui ex nostris Ecclesijs ad ipsos mittantur, neq; obstare sibi patiantur, quòd uxores habeant & Sacramentum integrum exhibeant, Neq; in ordina-**

Flacius et
Flacianus
pudant.

ordinatione ad Sacramenti vsum inutilem eos cogāt, &c. Celibes ad votum de Celibatu præstando ne cogant, neue his matrimonium præcidant. Et exponantur infra eadem conditiones à Theologis præscriptæ.

Sed aliqui callidiores vel διαβολικώτεροι obiecerunt, lusum hunc esse & prestigias, quod in his conditionibus ponantur ea quæ nunquam futura sint, aut fieri possint, neq. enim Episcopos vnq. tales conditiones admissuros fuisse, Et has tamen conditiones ferri in Augustana confessione, Apologia, Smalcaldicis articulis, & multis alijs locis, ante illud tempus nemo grauius tulerat, à Princip. Mauricio fieri intolerandum iudicarunt. Etiam Paulina præcepta qualem Pastorem Ecclesiæ esse oporteat, recitatur, cum quàm multi tales sint non sit obscurum. Neq. his conditionibus nostrorum quicquam conceditur quod impium sit aut concedi non debeat, sed officij sui Episcopi admonentur, hoc si non faciunt, nihil ipsis est concessum. Sed ad calumnias manifestas pluribus disputandum non videtur, itaq. hoc modo indicatam rem esse in præsentia satis est.

Hæc tota cum Episcopis tractatio, ita mendacijs & calumnijs obruta fuit, & à Flaciana factione, vt superiore anno Flacius & quinq. edito libello scribere ausi fuerint, articulum de Iustificatione in his tractationibus ita miserabiliter excarnificatum, vt quibus rota ossa franguntur in supplicijs publicis, & vt magis odiosa res fieret, il-

ret, illud scriptum quod Augustam missum ad obiectiones
certas aduersariorum supra diximus, cuius initium: *Quæ
vera sunt &c.* Illud igitur ad has Pegenses tractationes
translulerunt. Item acerbissimè inculcant & suspicio-
sissimè de articulo Iustificationis cum Episcopis conueniri
potuisse, quod hoc vt rem eiusmodi, quæ sine corruptela
doctrinæ veritatis fieri nequeat, haberi velint, neq; re-
cordantur in Comitij Ratisbonensibus Anni **XL I.** de
hoc capite non cum duobus Episcopis, sed cum vniuer-
sis aduersarijs nostris conueniri potuisse, vt notum est.
Sed quid factum sit optima cum fide exposuimus, &
quoniam Flacius cum suis quinq; scribit quendam, cuius
opera ad scriptiones in illis tractationibus adhibita fuerit,
excepisse & consignasse omnia, etsi nomen huius neq; ta-
cere possunt, neq; exprimere audent, sed tres literas tan-
tum, vt in alijs etiam multis, malicia & leuitate ridicula
edunt, Iste igitur scriba & Gallus & Flacius & Flaci-
ani vniuersi si quid eorum quæ acta fuere de hoc articulo
à nobis callidè omissum deprehendunt proferant, & fidem
nostram accusari patiemur. Hoc quidem certum est, Fla-
cium hanc explicatissimam & rectissimam de Iustifica-
tionis doctrina formulam, notatiunculis apposis penè
scurrilibus, & suspicionum falsarum ac violentarum,
quibus innixus est maximè, illitis ratiunculis, ita torxisse,
confregisse ac deformasse, vt sine ingenti commotione
animatorum & malitiæ nefariæ detestatione relegere ea
non potuerimus.

8
Eodem attulerat Philippus catalogum argumentorum partim pro receptione libri, partim contra eundem in hunc usum collectorum, ut suos collegas in vera sententia instrueret & confirmaret. Ex qua declaratiuncula, cum eius sollicitudo de tuenda veritate conspici, & præterea animaduerti possit, quam procul abhorrerit ab illis fucosis conciliationibus, quas liber Augustanus proponebat, & qua constantia confirmati animi in agnitione veritatis propugnatione perseverare decreuerit, qua pietate solliciti de his Ecclesijs animi consilia conatus & studia direxerit omnia ad conseruandam doctrinae veritatem, & prohibendam vastationem Ecclesiarum in his regionibus, Etiam illum catalogum huc adscribere libuit.

Tandem de summa rei singulis statuere necesse est. Imperator Carolus nouam formam uult constituere, & constituit dissentientem à nostra in aliquibus articulis magni momenti. Vult uideri medicum quærere inter Papistica & Lutherana. Hanc formam uolumus ne amplecti & adiuuare: an uerò ab ea nos seiungere?

Ut amplectamur, causæ hæc sunt:

I. Quia honestum est adiuuare communem concordiam, in qua principalia nobis conceduntur.

II. Quia honestum est adiuuare propagationem Euangelij ad exterarum nationes. Et hoc fit in hac conciliatione.

III. Quia non est pugnandum de paruis rebus.

IIII. Apostoli quædam concesserunt Iudæis, ut abstinere à sanguine & suffocato. Ergo & nos fratribus & cupientibus iuuare Ecclesiam aliqua concedamus. Et omnino speciosum est consilium τοῦ αὐτοκράτορος, quod uelit opem ferre Ecclesiæ. Sed est reuera stabilitio Papatus καὶ ἀρετῶν λατρείας.

Contra

Contra causæ dehortantes hæ sunt :

Qui non fuerit me confessus, nec confitebor eum.

Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit.

Fugite Idola.

Nolite iugum ducere cum gentibus.

Quæ est societas Deo & diabolo ?

Si quis non diligit dominum Iesum, anathema sit.

Item, Blasphemia est agnitam ueritatem persequi.

Iam oportebit exercere sæuiciam propter articulos concessos

Imperatori.

Non communices alienis peccatis.

Si quis pastor non uolet inuocare sanctos, aut probare missas pro mortuis, aut circumgestare panem, expelletur.

Iam ad contraria.

I. Honestum est adiuuare concordiam communem, uerum est, sine ueritatis iniuria, sine turbatione nostrarum Ecclesiarum.

II. Honestum est adiuuare propagationem Euangelij, uerum est, si est propagatio Euangelij, & non stabilitio errorum.

III. Apostoli concesserunt quædam, & nos concedimus multa. Sed dictum est : Fugite idola, & iniustam persecutionem.

Tota hæc fucosa conciliatio tantum est Canonicorum stabilitio & impiorum cultuum, & approbatio sæuiciæ in Belgico & alibi, siue iam siue postea talem conciliationem facient principes. Sed tutius est abesse ab eorum consilijs, & retinere incorruptam ueritatem. Non possunt probare aduersarij, quod placeat D E O
ἐπίκλησις θανόντων.

Hæc argumenta & in hoc conuentu & in præcedentibus etiam ac sequentibus tanquam consiliorum & actionum omnium normam sequuti Theologi, eodem Spiritu eodemq; conatu, nunquam inflexa sententia, libri fraudulentis atq; insidiosis Sophismatibus sunt aduersati, Sicut tota series deliberationum & tractationum ostendit.

CONVENTVS TOR-
GENSIS HABITVS MEN-
SE OCTOBRI ANNO
M. D. XLVIII.

Perseuerante Principe Elect. Mauricio in sententia,
vt cederetur Imperatori in omnibus quæ piè & cum
bona conscientia fieri possent, & quæ Adiaphora essent,
de ijs ne sine causa pugnaretur, &c. Delecti ex ordini-
bus in Conuentu Misnensi responsionem reiecerunt ad
vniuersos ordines, quod de concessione eorum, quæ ad
vniuersos pertinerent, statuendum sibi non iudicarent.
Itaq; soluto Conuentu illo, vniuersorum ordinum conuo-
catio instituenda fuit, in qua vt de responsione esset res
expeditior, illæ cum Episcopis interea tractationes su-
sceptæ fuere, & hoc modo explicatio quæsitæ rebus hæ-
rentibus, sed quantum profectum sit præcedens narratio
docuit.

Cum autem Imperator finem non faceret vrgendi
de libro, neq; hic tantum, sed alij etiam huius nomine, &
cùm ex literis certorum hominum & scriptis multiplici-
bus, tum alijs de argumentis intelligeretur, in maximis
periculis has terras versari, differri de responsione con-
sultatio amplius non potuit. Itaq; ad 18. Octobris, quæ
est 15. Calend. Nouemb. vniuersos ordines ditionis suæ
Torgam conuocauit. Ex Theologis autem Principem
Anhal.

Anhaltinum Georgium, &c. & reliquos, qui in Misen-
si Conuentu affuerant, qui & conuenerunt vniuersi, ex-
cepto D. D. Crucigero, qui decumbens in morbo trige-
sima die post (cum Cellæ Mysorum deliberaretur de ijs,
quæ in hoc Conuentu inchoata sunt) ex hac vita, ad Con-
uentus aliquanto suauiores & minus obnoxios improbo-
rum obtrectionibus, euocatus est, pietate, sapientia,
doctrina vir præstantissimus. Qua calamitate post Lu-
theri mortem non accepit res Scholastica & Ecclesia no-
stra maiorem. Cum ipso autem sanctissimo viro hoc etiam
nomine melius actum, quòd ereptus morte vulnera colle-
garum non vidit, quæ Flaciana crudelitas his inflixit,
neq. condemnari teterrimis modis ex illis actionibus Ec-
clesias nostras audiuit. Indicata igitur die ad ordines
politicos Princeps Elector referri curauit, vt sequitur.

Doctor
Cruciger
mortuus

3

NOS PRINCEPS ELECTOR nuper aliquot ex
uobis ad secundam diem Mensis Iulij in urbem nostram
Misenam, literis conuocauimus, ipsq. significauimus, quid
Cæsar, nostrum omnium benignissimi domini, Maiestas, nobis
imposuerit, de quo uobiscum ageremus. Illi uerò cum hanc sibi po-
testatem sumere noluerint, ut uestrorum uniuersorum nomine ali-
quid statuerent, causa nobis allata est, ut & huc uos literis conuoca-
remus, & uobis uniuersis illud ipsum proponeremus, quod cum
illis Misenæ conuocatis de scripto recitatum fuit, hoc modo scilicet:
Non potuimus facere, quin uos præcipuos quosdam in
nostris regionibus, & ætate grauis, ad nos accerferemus, ad ratios
nes &c.

Reliqua assumantur ex Historiola Conuentus Mi-
senensis. Talia fuerunt de quibus Misenæ relatum est.

Cum autem à tempore conuentus illius Misenæ habiti &
Cæsarea

Cæsarea & Regia Maestas aliquoties nobis Principi Elect. hoc in-
posuerint, ut non tantum secundum priora mandata uobiscum
agamus, sed etiam ut obtineamus, quo Cæsariæ Maestatis ratio-
nes, & consulta à uobis recipiantur, cum expositione addita, quid,
si recusatio usurparetur, sequi ex ea re posset, Hac de causa rem dili-
genter deliberare uelitis, & in hoc cum uestre ipsorum cum com-
munis uniuersorum regionis ordinum salutis rationem habere.

Nos Princeps El. etiam Cæsarem de ijs, quæ ad uos scripse-
rit, & similiter quæ nos uobis promiserimus, & publico scripto in
nostris regionibus edi curauerimus, quorum optimè recordamur,
subiectissimè admonuimus, neq; diligentiae operæ nostræ pepercis-
mus.

Præcipuum caput de Iustificatione sic est conformatum, ut
in nostris regionibus adhuc etiam deinceps sincerum doceri debeat.
Sacramenti autem Corporis & Sanguinis usus integer in
præscriptis rationibus Cæsaris permittitur.

Similiter Coniugium sacerdotum.

Tum iure nulla difficultas quæritur in ijs rebus, quæ SINE
LAESIONE CONSCIENTIÆ, & uerbi diuini serua-
ri possunt, præsertim cum constitutio imperatoria quædam ex hoc
genere sine coactione proponat.

De Carnium usu abrogando tempore Quadragesimæ,
quinta & sexta die hebdomados, ita cogitatum est, ut statuatur
res esse ad politię constitutionem bonam utilis, & quæ tolerari
possit.

Hæc omnia diligenter perpendere, neq; ubi necessitas non
flagitat, difficultates quærere uelitis, sed uos in omnibus ijs, QVAE
PIE ET CVM BONA CONSCIENTIA fieri
possunt obsequentes præstare. Hoc modo uestre ipsorum salutis,
etiam quieti & paci regionum nostrarum consulitur.

*Hac relatione facta ordines ad Theologos rem de
ferri voluerunt, & quod ab his responderetur, ex eo se
deinceps, ubi cognouissent, de re proposita constituere
velle. Itaq; dum de reliquis negocijs, quorum causa con-
uocati erant, agitur, in hoc ad religionem pertinente ne-
gotio,*

gotio, hoc fit: Quinque ex nobilitate præcipui viri, assum-
tis duobus Iurisconsultis, ut essent vniuersi septem, Hi
igitur septem ex quibus maior pars adhuc in viuis est, in
affectione & studio singulari erga patriam & sollicitu-
dine de salute communi ad Theologos venerunt, Et re-
petentes primum commemoratione sua ea, quæ hæcenus
in periculosissimis & difficillimis consultationibus de li-
bro INTERIM facta exposuimus, postea admo-
nuerunt res eò loci esse, quæ grauissima his terris pericula
minarentur, & difficultates in horas fermè singulas cres-
cere. Itaque cum obtestatione sollicita & exquisita &
Principis & patriæ & suo nomine petiuerunt id, quod
neque tum primum petatum, & aliquoties, atque nimis qui-
dem sæpe, deinceps in alijs Conuentibus, ut infra cognos-
cetur, repetitum fuit, Nimirum ut publicæ & communis
salutis causa, sepositis omnibus affectibus indicare vel-
lent tam difficili tempore & statu, Quibus in rebus nihil
prorsus concedi posset, sed usurpatione constantissimæ
confessionis atque professionis, & conseruatione inuiolata,
vita & salus & regio cum incolis, extremis omnibus pe-
riculis exponenda essent, quarumque causa ipsi etiam The-
ologi extrema omnia subire vellent, & quibus in rebus
SALVA VERITATE ET SINE LÆ-
SIONE cōscientiæ bonæ cōcedi posset, etc. Et ut expli-
carent quæ essent illæ res Adiaphoræ quæ pacis causa, &
cōuenientiæ alicuius in externis rebus, ferri atque tolerari
posset,

difficultas
quotidie cre-
scit.

possent, de quibus semper nostræ partes studium suum detulissent, & Principis relatio concessionem non difficilem postulare. Dominum enim nostrum Principem Electorem & regionis ordines vniuersos cupidissimos esse, vt secundum regulam Domini nostri Iesu Christi se gerant, præstantes Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ sunt Dei. Inq̃ hoc conatu & studio paratos esse ad ferendum quæ Deus permiserit, quæcunq̃ erunt. Contrà verò etiam hoc se cauere cupere, ne non sufficientibus, neq̃ non necessarijs de causis miseri incolæ harum terrarū periculis corporis & fortunarum omnium exponantur, aut vox veræ doctrinæ in his prorsus conticescat, neue vlla in re, aliqua aduersus Cæsarem inobedientia horum notari posset, sed studium potius & conatus præstandi obedientiam debitam in omnibus probetur.

Atq̃ hæc omnia cum multò pluribus verbis exposuissent & περιστάσεσιν exaggeratis omnibus vehementer dixissent, postea scriptum Theologis obtulerunt, quæ consignata erant, quæ salua veritate concedi posse viderentur, ijs qui professione non essent Theologi, & quæ Ecclesiastica constitutio institui posset, Quodq̃ non dubitare se dicerent Theologos consilium expositum non improbare, vt in quibus **SALVA VERITATE** doctrinæ diuinæ cedi posset, in ijs cederetur, ne hanc speciem res haberet quod nihil prorsus vlla in re concedi cogitaretur, eaq̃ re pericula his terris accerferentur.

Ideò

Ideò petiuerunt à Theologis officiose & amanter, vt
perpenderent quæ scripto illo consignata essent, quod con-
sura ipsorum subijceretur, & significarent, quid ex con-
signatis capitibus tolerandum aut intolerandum iudica-
rent, & si quid præterea in libro INTERIM ani-
maduerterent, in quo, salua scripturæ veritate, Cæsa.
Maiestati obsequi liceret, id etiam vt indicarent. De his
igitur vt rationes suas Theologi exponerent, petatum fuit,
vtq; conferentes operam suam, rem vniuersam & ad glo-
riam Dei dirigere inuarent, & vt quies & pax his re-
gionibus conseruaretur, & hoc in primis periculum auer-
teretur, ne tota in his Christianæ religionis doctrina ex-
tingueretur. Quodq; tum de nescio quibus fœderibus ru-
mores spargerentur, admoniti illi fuere, ne rumoribus illis
quicquam, sed in præsentī deliberatione gloria tantum
Dei se moueri paterentur.

Capita scripti ab illis septem oblati fuere.

De Iustificacione.

De authoritate Ecclesiæ.

De Ministris Ecclesiæ.

De Confirmatione,

Pœnitentia.

Vnctione extrema.

Ordinatione Ministrorum Ecclesiæ.

Missæ.

Vigilijs.

Ferijs.

Processionibus,

Esu Carnium.

R r

De his

D. his omnibus capitibus definitè aliquid perscri-
belatur, excepto capite de processionibus, de his enim
tantum querebatur, an & quomodo, & quæ processiones
seruari possent, quid autem de reliquis præscriptum fue-
rit de responsione Theologorum, cognoscetur, ad quorum
notationes, illud postea scriptum ab ijs, qui primum obtu-
lerant, correctum fuit, eamq; descriptionem infra suo loco
subijciemus.

Cum autem hoc loco eæ actiones describi incipiant
quæ maximè, vel crudelissimè potius à Flacio & Fla-
cianis oppugnatae fuerunt, & quarum nomine nunc
etiam, edito altero quasi anathematismo, nostræ Eccle-
siae atrociter, & ante quidem cognitionem causæ con-
demnantur, operæ precium facturos nos indicauimus,
si antequàm quid Theologi ad illud scriptum responde-
rint, describamus, omnia consilia & rationes vniuersas,
quas secuti illi cedendum sibi in Adiaphoris putarint,
& plerasq; quidem de scriptis antè editis repetentes, hoc
loco exponamus, vt nihil ab his vspsiam temerè & in-
cogitanter, multò minus assentatione turpi aut impia
factum demonstretur, ex quibus quædam Epistolis qui-
busdam D. Phil. Melantho. quas infra alio loco legen-
das proponemus, copiosius explicantur.

Ad tam seueras igitur commonestationes, & ali-
quoties quidem inculcatas, omnem curam & cogitatio-
nem suam in hanc rem conuerterunt, & maxima cum
solicitu-

solicitudine non paucas horas & dies de hac delibera-
runt, atq; deliberationum illarum difficultatem auxit,
his etiam hoc, quod non plures ad has adhiberentur.
& sane horum paucitatem Flaciani postea quidem ita
notarunt, vt non obscuras significationes darent, se ideo
etiam illis actionibus iniquiores esse, quod ad eas non fu-
issent accersiti, & si qui hoc tantopere expetere potue-
runt ab ijs presentibus, an nauari aliquid potuisset non
iniuria dubitari possit. Atq; utinam Flacij similes &
studiosi multi affuissent, sic enim impedita fuissent omnia
moderata consilia, neq; Ecclesiarum ab Adiaphoris tam
tetra distractio existere potuisset, quod nunc optare li-
cet, cum euentum illarum de libro INTERIM
tractationum cognouerimus, & pericula à nobis hac
in parte mirabiliter auersa experti sumus, illo autem
tempore haud scio an impium in Patriam hoc votum
fuisset.

Cum igitur nostri ex sacris literis Cesari & Ma-
gistratui omnem legitimam obedientiam deberi intellige-
rent, hoc sibi agendum viderunt, vt & ipsi cupide obedi-
rent, & alijs vt idem facerent, hortatores essent. Neq;
vlllo modo sibi committendum esse, vt vlla in parte, inobe-
dientiae ab ipsis caussa introduceretur, & multò etiam
magis cauendum, ne ipsorum culpa & Principes nostri
& terrae atq; subditi horum, non necessarijs de causis vl-
la in damna aut pericula conijcerentur, quæuis potius

Rr 2 exilia

exilia & moerorem ipsam minus intoleranda statuentes, quàm tanti facinoris veram accusationem, Deinde in casu humanitatis hanc impietatem aduersus se quoq; & familias suas, vxores & liberos, quorum cura diuinitus ipsis commendaretur, hanc impietatem atq; crudelitatem non vsurpandam, vt temerè, & sicut scriptura loquitur, tentantes Deum, extremis miserijs sese obijcerent.

Contra verò hoc etiam & considerarunt & intellexerunt, in his omnibus sibi ad Maiestatem summam æterni Dei multò magis respiciendum esse, & huius gloriæ & animarum communem omnium, & ipsorum propriam salutem, tam longè esse præferenda cæteris, vt ne collatio quidem horum cum illis esse possit. Hoc igitur multò etiam magis egere, neq; quicquam vnquam vsipiam tergiuersantes, aut sententiam suam edere veriti, omnibus in Conuentibus & disputationibus nihil occultarunt eorum, quæ secundum scripturam bona cum conscientia recipi, aut consensu vlllo approbari posse intelligerent, nihil quidem cuiquam præscribentes, quid facere deberet, sed indicantes ea, quæ fides & officium flagitaret, ad suam vnumquemq; conscientiam, & scripturæ expressè mandata, delegarunt.

Ad Adiphora autem quod attinet, primum hoc & consideratum diligenter & monitum fideliter, non tantum non esse consultum mutari in hoc genere aut nouari ali-

uari aliquid tali tempore (quemadmodum præcedens narratio docuit, & demonstrabunt etiam sequentia) sed ideò etiam periculosum esse talibus constitutionibus indulgere, quòd facile in abusus conuerti soleant, Item, si ijs in locis, in quibus vsurpari desissent, denuò instauraretur ex genere Adiaphorarum cæremoniarum aliquid, etiamsi verbo Dei minimè illæ contrariæ essent, tali tamen tempore, & his moribus, leuissimæ quæq; mutationes vt disputationes multiplices, & periculosas commouerent, futurum esse, Quod si qui iam recipere quæ instaurarentur recusarent, aut ijs se opponerent, dissensionum hanc & scandalorum causam exituram, &c.

His tamen, ab omni conatu vlliùs concessionis quo minus abducerentur, obstiterunt, ea quæ contra in mentem venientia ordine subiecimus:

Primum, quod talibus conditionibus ante ea tempora semper de se promiserint nostri, salua & integra veritatis doctrina, concessionem in cæteris, In confessione Augustana, Apologia huius, tractationibus & scriptis alijs vniuersis. His igitur si contra veniretur, contumaciæ hoc apud plerosq; & præfractionis insimulationem parituram ingentis, & promissiones nostrorum speciem tantum inanem habuisse, quippe qui ne in minimis quidem quicquam harum præstare se velle ostenderent. Hoc igitur, & abalienare posse à nobis multorum animos, qui de nobis & partibus nostris, minus honorificè essent

Rr 3 sensuri,

sensuri, & causam suppeditare posse, cur Ecclesiæ nostræ amplius vrgerentur ad alia grauiora recipienda, quod fortassis absq; hoc, & si studium nostrum obsequendi in ijs, quæ fieri possent & deceret, cognosceretur, non esset futurum.

Adiaphora autem de quibus tum & deinceps quaesitum atq; concessum fuit, eiusmodi esse, vt pleraq; in multis Ecclesijs harum terrarum, quæ doctrinam & Sacramenta integra haberent, adhuc vsurparentur, neq; vsus earum aliqua intermissione fuisset interruptus, quædam tamen aliquibus in Ecclesijs, paucis illis quidem, vsurpari desysse, eamq; dissimilitudinem multis offensionibus & difficultatibus causam hæcenus præbuisse (de quibus supra in primo conuentu dictum est) Itaq; hac etiam de causa existimatum fuit, non fore incommodum, si eæ Ecclesiæ, in quibus vsus talium desysset, ad cæterarum, in quibus adhuc retinerentur, exemplum, se componerent, & collapsa instaurarent, vt similitudo rituum fieret, de qua & ante bellum fuisset laboratum, vt diximus, ita tamen, vt de tota re pro eo vt opus esset, homines docerentur. Hoc modo spem posse concipi, vt sicut antea turbassent in nostris Ecclesijs Adiaphora nonnihil, vt diximus, ita deinceps similitudinis in his conciliationem ad meliorem statum, & conseruationem puræ doctrinæ & purarum ceremoniarum vsum suppeditaturam. Posse etiam fieri, vt certa his de rebus vniuersis constitutio

stitutio non tantum his regionibus, sed etiam vicinis alijs
vsi esset futura.

Item de *Adiaphoris* in Ecclesia ritibus rectè con-
stitutis, & in unam certam & piam atq; decentem for-
mam horum consentientibus Ecclesijs, tantò facilius ad
posterorē rem propagari posse. In confusione enim &
dissimilitudine variorum rituum, si, qui hoc tempore Ec-
clesijs præsunt, decessissent, metui posse, ne tum deinceps
multò maioribus cum periculis & detrimentis, similitu-
dinis in ritibus conciliatio, susciperetur, etiam uniuersam
doctrinam veritatis periclitari posse, quæ omnia
in præsentia, Christo fauente, auerti possent. Ita enim de
Adiaphoris constituendum, ut primum & ante omnia
fundamentum & caput doctrinæ sacræ diligenter & di-
sertè expositum proponeretur, & caueretur perspicuis
& fidelibus cautionibus, & quasi sepimentis additis,
eas Cæremonias, quæ ex genere τῶν ἀδιαφορῶν intro-
ducerentur, nequaquam ut ad salutem pertinentes, aut
necessarias res imponi, &c. id quod supra & confessiones
nostrorum testantur uniuersæ. Neq; amplius abusum,
aut aliorū malorum pericula in constitutionibus de *Adi-*
aphoris metuenda, si fideles Sacerdotes & animarum
pastores, populum de suggesto hæc cum fide & diligentia
edoceant, sicut contra, ubi indiligentes illi sunt, neq; mu-
nus suum præstant, nihil proficitur vllis constitutionibus
quantumvis bonis & salutaribus. In confusione verò sine
constitu-

constitutio quidem certa extet, ad quam respiciatur, quid expectari aut metui possit, nihil attinet explicari, cum quale sit, ab omnibus intelligatur.

Sic igitur existimatum fuit, futurum, ut boni & intelligentes Ecclesiarum pastores, ubi ita ut res flagigaret de omnibus edocti essent, quid ageretur, quo consilio, & qua de causa, tum igitur, ut obsequi illi non grauarentur, sed promptos potius se exhibituri essent, si qui contra facerent, & his se opposcentes contendendum sibi vel pugnandum etiam statuerent, argumentum hoc esse posse, tales quæ Christiana libertas esset, ipsos non satis intelligere, nedum alios docere unquam potuisse. Si enim abrogare & omittere in hoc genere aliquid liberum esset, etiam constitui & introduci liberum esse, si res & causa flagitaret, & commodum atq; utile iudicaretur. Atq; illa, quæ à quibusdam Libertas appellatur: cum licentia sit & ἀναρχία, constituendi in Ecclesia pro arbitrio cuiuscunq;, addendi & demendi constitutis, & de ritibus veteribus inculpatis abrogandi quod libeat, hanc igitur libertatem talem & priorum abusuum causam fuisse, & nostris temporibus multas difficultates & turbas peperisse.

Quare cum occasio tum denuò, et si tristior illa multò & magis misera, his rebus afferretur, cogitatum fuit in bonū hanc conuerti posse, si causa hæc fieret, ut maturo consilio pia quadam constitutione certi aliqui & vnius formæ

formæ ritus in quam Ecclesiæ consentirent, introduce-
rentur, quæ res magis ad tollenda scandala, quàm, quod à
quibusdam metueretur, cōmouenda hæc, vsum viderentur
præstitura. Inquietorum enim & petulantium quorundam
caussa, qui externam tantum libertatem, vel aliud etiam
gravius quærerent, nihil vel suscipiendum vel omitten-
dum videri, tali præsertim in re & tali tempore Ecclesiæ
& Reipublicæ. Tales enim homines semper contrari-
um molituros, quicquid fieret aut constitueretur, id quod
nuper res docuit, etiam hac in parte. Nam qui atrocissi-
me superioribus annis se opposuere ijs, qui Magistratui
de rebus Adiaphoris constituenti non repugnandum cen-
serent, illi iam ipsi condemnationibus innocentissimorum
quorundam hominum, incognita causa, Principum no-
mina præscribunt, apud tales igitur, nouatio illa scanda-
lum acceptum potius quam datum habenda esset, vt qui
ipsi sibi scandalorum causas fingerent, & quærerent quo-
rum prætextu odia & dissidia spargere, & in Ecclesia
& Reipub. turbine possent. Quod si etiam bonos aliquos,
qui infirmiores essent, ea res offensura esset, qui de Chri-
stiana libertate non essent rectè edocti, facile tamen vo-
ce doctrinæ publicæ, & concionatorum explicationibus
omnis scandali periculum auerti posse, & bonos viros ta-
les si doctrinam sanam atq; integram cognoscerent, vsum
postea assueturos, vt ferrent cætera. Et multò minus
scandali hanc talem mutationem talibus hominibus alla-

scandalum
acceptum.

turam credibile esse, quam peperisset apud multos superioribus annis multarum non inutilium rerum temeraria minimeq; necessaria abrogatio, Quae scandala potius ij qui scandali nomen intenderent, in mentem sibi reuocare deberent, quam de eo scandalo disputare, quod moueretur si ab ijs ritibus, quos pro suo arbitrio (etiam contra D. Martini Lutheri sententiam & cōfessionem editam) aliqui constituerunt, recederetur, Quos ritus suos illi qui de scandalo obijciunt, tam sanctè, tantaq; obligatione seruandos significant, vt si scripturae decreta, & fidei capita essent, quippe in quibus si minima in parte aliquid mutetur, maximum hoc scandalum haberi velint. Hæc non est vera de Christiana libertate & scandalo doctrina, veteres & inculpato ritus, & à quibus nihil periculi esse possit abrogare, nouationes superuacaneas & temerarias introducere, ab aliorum formulis sine causa recedere, discrepantiæ nulla necessaria de causa autores fieri, hæc igitur docere liberum esse ita facere, neq; scandalum in talibus esse, aut respectum vel considerationem huius in his moueri debere, Contra verò in ipsorum formula, si quicquam ad discrepantiam tollendam, vel concordie causa, mutetur, aut melius constituatur, si ex inculpatis ritibus aliqui pacis & salutis publicæ causa instaurentur, hæc igitur extrema scandala complecti, & minus liberum esse quicquam horum facere, quam vnum ex præcipuis mandatis Dei tollere aut violare, & corpora & vi-

tam,

tam, regiones & subditos, ac salutem publicam & priuatam, omnibus potius periculis exponi debere, & qui non ita faciant, eos à religione Christiana defecisse. Extabant & argumenta de quibus intelligi posset maximam partem, tam nobilitatis quàm cæterorum ordinum harum terrarum expetere potius, vt de Adiaphoris constitueretur, & de certa atq; vna quadam forma huius conueniretur, quàm vt à scandalo apud hos periculum esset, cum in Conuentuum prouincialium communibus deliberationibus de hoc sæpe actum esse, vt fieret, & quæ difficultates ex dissimilitudine atq; discrepantia rituum Consistorijs, & nobilibus atq; plebeis obiectæ fuerint, supra in primi Conuentus historiola exposuerimus. Itaq; nisi ab inquietorum aliquorum concionibus de scandalo prætexendo monerentur, à veri scandali metu nō magnū periculum esse ostendebant. Cumq; in præsentia spes ostenderetur, si in Adiaphoris, pro eo vt omnibus temporibus de se nostri promississent, non difficilimos se præbituri essent, eosq; se re ipsa Imperatori & in vniuersum omnibus probarent, vt qui conformandi sua cum alijs, conatus, in omnibus quæ fieri deceret & possent, non detrectarent, hoc inquam si nostri ita de se probarent, sperari tum posse crederetur in his Ecclesijs Christianæ doctrinæ capita integra, & Doctores atq; Pastores harum his conseruari, & quæ in alijs locis confusiones essent, auerti posse. Hac igitur de causa quoq; de scandali periculis, quod obtenderetur minus metuendum visum.

*Ad talem quendam modum de libertate Christiana
& scandalo in his deliberationibus nostris cogitarunt, de
quibus etsi alius locus est disputandi, nunc tamen etiam
attingi hæc indicatione tali oportuit.*

*Cum igitur Cæremoniæ nobis seruire debeant, qui-
bus ad Ecclesiæ salutem utamur, existimatum fuit, nunq̃
rectius in his quicquam recipi, concedi, usurpari posse,
quàm si ad puræ doctrinæ conseruationem, & ut posteri-
tati hæc explicatio traderetur vsum res afferret, præser-
tim cum antè de hoc semper promissiones factæ essent, &
res apud nostros penè decreta.*

*Quod si nihil etiam his omnibus concessionibus
proficeretur, neq̃ studij talis vlla ratio haberetur, Ita ta-
men omnia quæ fieri potuissent, & promissiones factas
præstari, & tanto meliore conscientia ad ferendum quæ-
cunq̃ essent vniuersos instrui. Omnino enim in omnibus
quæ fieri possent, neq̃ verbo Dei contraria sint, aut Chri-
stianam conscientiam lædant, Magistratui obedientiam
deberi, Et si quicumq̃ Magistratus in oppido aut ditio-
ne aliqua, nedum Cæsarea Maiestas in Imperio Roma-
no, de Adiaphoris postularet aliquid, quod ad discre-
pantiam in hoc genere tollendam vsum haberet: quo-
modo & Constantinus Imperator laudatissimus de die
Paschatis & alijs quibusdam conueniri postulauit: tum
igitur iure quantum sine læsione conscientiæ fieri posset,
obsequendum videri, quo & animi minus abalienaren-
tur, &*

tur, & aliquorum etiam Christo lucri fierent, & nisi fieret, neq̃ necessariam & culpandam contumaciam eam haberi, qua difficultates eiusmodi commouerentur, quibus doctrinæ veritati officeretur, & Ecclesiasticæ & Scholasticæ communitates dissiparentur, eò difficiliorem rei excusationem futuram, & animos atq̃ conscientias ad ferendam persecutionem molliores fore, & in tentationum motibus grauitè periclitaturas.

Itaq̃ hac in parte non ad se tantum respiciendum sibi Theologi putarunt, neq̃ aliorum imbecillitatem pro ea quam ipsi à se sperarent animi firmitate æstimari oportere, sed imbecilliorum hac in parte rationem habendam, quales fieri posset, vt quam plurimi reperirentur inter eos, qui in præsentia quàm fortissimi & constantissimi sibi viderentur, cuius rei exemplum in Petro proponitur, cuius spiritus promptus, sed caro infirma representatur, & Paulus monet stantes vt caueant à lapsu. Theologi igitur si hoc etiam tempore, contra multiplices promissiones ante ea tempora factas, ad concedendum in Adiaphoris difficiles se exhibituri essent, constantiæ opinionem in re aucupantes, tum igitur si quid violentiæ contra nostras Ecclesias susciperetur, & propter recusationem tantum concessionis in rebus Adiaphoris à muneribus suis Ecclesiasticis remouerentur, atq̃ ita vastitas in Ecclesijs fieret, fieri posse, vt multi miseri homines ita cederent, vt doctrina etiam de capitibus religionis collaberetur, tum

igitur hoc etiam secuturum, ut execrationes in hunc ordinem ingentes effunderentur, qui sine causa, neque necessitate flagitante, in tantas difficultates & misérias ipsos induxissent, & conscientias illaqueassent, peccatum fingentes ubi nullum fuisset, & tali tempore postea ipsis non affuissent. Illi etiam ipsi qui hactenus acerbissime Ecclesias nostras hac de re accusant, quique accusatoribus istis fauent, & succenturiant, hi vniuersi absque omni dubio, in tali euentu negocij, nostros non minus accusassent clamoribus suis, quod cum mitigare rem potuissent, facere id noluissent. Atque in horum consideratione fieri non potuit, quin simul in mentem venerit esse hoc tentare Deum videri posse, si persecutio, cuius auertendae pij & honesti conatus suscipi possent, vltro accerferetur, aut saltem ijs ipsis in rebus non concessum fuisset, à quibus quod pretereretur violentis consilijs, duci potuisset. Neque in tentationibus aliter fieri posse, quam ut conscientia tum grauius perculsa trepidaret, quod non necessarijs de causis aliquis, ut verbi causa, propter cationem vnam, vestem aut ritum Ecclesiasticum ἀδιαφορῶν in miserijs esset, & alios in easdem coniecisset, Posse fieri ut qui tempore consultationum talium concessiones omnes pertinacissime detrectarent, ij deinceps, aduersis rebus vrgentibus, non tantum in Adiaphoribus, sed fortassis multò maioribus de rebus concederent.

Satis esse si necessarijs de causis, & cum pie declinari res

nari res non potest, persecutionum miseria subeatur, & firmitas atq; constantia tum vsurpentur, quando & in quibus illa opus est, & vsurpari oportet, & ad hanc apud alios vt hortationes fiant, & precibus suis à Deo quisq; petat, huius enim hoc munus est, non humane virtutis opus. Neq; necessitate non flagitante, & ante tempus, sibi & alijs periculum tam corporis quàm animæ accersere debere, Quale est quod in Ecclesiastica historia legitur, accidisse cuidam horribile, qui cum bestijs obiectos propter professionem religionis Christianæ aliquot, non inuadi à bestijs mirabiliter videret, quod Christianus etiam ipse esset, procurrit, antequam à quoq; postularetur, & se quoq; Christianum esse proclamauit, Itaq; arreptus à Iudice obiectus bestijs & ipse fuit, quæ ei minimè vt cæteris pepercerunt, sed statim eum dilacerarunt, vt pœna illa temeritatis declararetur, quod crucem ante tempus neq; vocatus vltro sibi accersuisset, gloriam ea re aucupatus.

Quod si verò præter talem in Adiaphoris concessionem, amplius aliquid postularetur contrarium acceptæ puritati doctrinæ, & ab institutione Christi alienum, quodq; ad tetros abusus instaurandos faceret, tum implorandam opem cælestis Patris, qui propter Filium Iesum Christum largiretur sanctum Spiritum, cuius gratia nobis & nostris adesset, & confirmaret animos vniuersorum, ad ferendum potius quicquid vel fortunis vel corporibus,

ribus, vel vitæ nostræ accideret, quam ab agnitione Domini nostri Iesu Christi & ineffabili dilectione huius ut disiungeremur, aut quicquam faceremus, aut approbaremus, verbo diuino contrarium quod esset, Quod idem & Princeps Elector, & regionum ordines vniuersi semper à se promiserunt.

Ita igitur res flagitare visa, ut & se & alios ad tales casus præpararent, & perpensis atq; explicatis causis constitueretur, quæ nam illæ causæ essent, propter quas subire omnia oporteret, ne persecutionis tempore fortè retrocederetur, & tum etiam in apicibus doctrinæ retinendis imbecillitas aliquos occuparet, vel ut maxime euasuros se aliqui sperarent, populus tamen misellus ne in miserijs talibus destitutus ab omni consolatione relinqueretur, &c.

His igitur & similibus de causis concessionem in Adiaphoris non detrectandam sibi existimarunt, neq; committendum, ut contenderent aut pugnarent, quo minus Ecclesiæ illæ, in quibus ritus aliqui huius generis excoluissent, illæ inquam, quo minus eos instaurarent, & ad eorum formulam, apud quos ritus illi adhuc vnà cum doctrinæ veritate, & vero vsu Sacramentorum vsurpantur, se componerent, cum & Christianæ doctrinæ veritas sincera & integra conseruaretur, & huius in posterum conseruandæ causa res susciperetur, & concordie hoc modo constitutio, & multorum incommodorum, quæ in
Ecclesiasti-

*Ecclesiastica re hæcenus extitissent auersio speraretur,
& ante id tempus de re decretum fuisset & omni tempo-
re à se nostri concessionem talem promississent.*

*Atq; ita de Adiaphoris consultatio suscepta, de
quibus quæ dicta hæcenus sunt accipienda vniuersa, quo
verbo significantur, ea quæ verbo Dei nō sunt contraria,
nam huic contrarium quod est, id non est adiaphoron &
licitū, sed impium & prohibitū, & quemadmodum quæri
potest quæ verè sint Adiaphora, ita ψευδ᾽ ἀδιὰφορα seu falsa
Adiaphora appellari in Ecclesia ridiculum. Nam falsum
ἀδιὰφορον nullum esse potest, & quod sic appellatur non
est amplius ἀδιὰφορον, sed impium vt diximus, qualia non
tantum non instaurari, approbari, introduci, sed omni
tempore abrogari, tolli, & exterminari ex Ecclesia oportet,
neq; quicquam vnquam vsipiam tale vel approbatum
in his terris, vel postulatum vt approbaretur ab vllis
fuit, Christo gratia.*

*De scripto igitur 18. Octobris oblato, Theologi
notationes suas scripto consignarunt, quod de Germani-
co conuersum subiecimus.*

DE AVTHORITATE ECCLESIAE.

Hoc caput in scriptis rationum nostrarum non magnopere
oppugnatum est, cum quidem summa dignitas Pontificis
hoc sit comprehensa. Non enim uoluimus autores esse ut de
omnibus pugnaretur, sed quæ necessaria sunt in doctrina Christi-
ana, & ad uerum cultum Dei pertinent, in ijs ueritatem sinceram re-
tineri oportet. Itaq; nunc etiam hoc caput de authoritate Ecclesiae
sine notatione nostra dimittere possemus, acquiescentes prioribus

declarationibus, quæ tamen correctio appendicis loco in scripto nobis oblato apponitur: Quod seruare uelimus omnia quæ patres seruauerunt, etiam Adiaphora si sint, & in optione arbitraria posita: Hoc à nobis ut polliceamur neq; necessarium iudicamus, & nimis esset generale, cum paulò post sigilatim exprimantur ea capita de quibus promittitur. Et ex Adiaphoris multa à ueteribus usurpata fuere, quæ iam in usu esse desiere, qualia sunt uota, Canones satis factionum, & alia. Multi etiam contrarij ritus apud ueteres in usu fuere. Liber quoq; Augustanus ipse correctionem talem suam fecum affert, quo loco scribitur, Ecclesiam auctoritatem habere ad ædificandum non ad destruendum. Rectius si sic diceretur, quæ adhuc in usu sunt ex genere adiaphororum apud alios, neq; uerbo Dei contraria sunt, ea nos etiam seruabimus.

DE *Episcopis & dignitatibus Ecclesiasticis* ut idonei homines illi sint ad curationes suas, optanda res esset, & placet nobis hoc caput, nosq; à nobis semper promissimus concessuros nos Episcopis libenter auctoritatem & potestatem suam, & obedientiam debitam præstituros, si Ecclesias nostras non persequantur.

DE CONFIRMATIONE.

AD hanc utilem Cæremoniam instaurandam nostra sponte parati sumus.

De Pœnitentia, In nostris Ecclesijs doctrina prorsus pura, sincera & diserta est, eaq; seuerè & continenter doceri & conseruari debet, & cum primo articulo de iustificatione hæc congruit.

DE VNCTIONE.

De hac etiam non ualde pugnauimus, sed indicari simul debet de hoc ritu in nostris Ecclesijs, diligenter seruari, ut uisitentur ægroti, ut post confessionem factam Sacramentum cœnæ cum his communicetur, ut hortationes, consolationes, apud hos fiant, & hoc nos diligenter etiam facturos deinceps. Tam tetras autem in consecratione olei idolatrias reperimus, ut miraturi simus, si Christianus Episcopus aliquis hanc sit usurpaturus, Forma etiam uerborum in unctione, & Sanctorum inuocatio impia sunt, Per hanc unctionem remittuntur tibi peccata, &c.

DE

Impia
unctio

DE ORDINATIONE SACERDOTUM.

Hoc Caput ualde exaggerari cuperemus, nam ualde necessaria res est ordinatio, & celebratione dignissima, & deplorandum admodum à tot iam seculis tam negligenter hanc rem actam esse, quod neq; examinatio seuera usurpata, neq; institutio adhibita, & obligationibus insuper illicitis, una cum alijs abusibus aggrauata fuerit. Itaq; censemus, si de ordinatione aliquid addi placet, ut eiusmodi illa additio fiat, qua res ualde celebretur, etiam ut indices tur nos cupere, ut ab Episcopis ordinatio fieret, & uero studio illi in re uersarentur. Et satis fuerit in genere monere, de omissione iniustæ obligationis, & aliorum abusuum, de quib; cum Episcopis colloquium sit instituendum.

DE MISSA.

In scripto oblato obscurius est quod scribitur, si non assint communicantes accini tamen uniuersa debere, &c. Nam si hæc forte sit uerborum sententia, etiam Canonem assumendum, & oblationem faciendam esse, atq; hoc modo priuata missæ denuo introducantur, Intelligentes Pastores hoc non sunt facturi, & persequutiones atq; dissipationes ex hac re existent, Neq; ulla adhuc in missa in uicinis terris & alijs, qui manifestè de libro recipiendo consenserunt, mutatio suscepta est, ut ualde hoc graue sit nostrum Principem tan to opere urgeri, ut in huius regionibus mutationis alicuius initium fiat. Vtile etiam esset bonos aliquot & doctos uiros sine studio partium antè de fundamentis huius rei inter se conferre & colloqui. Priores disputationes planæ fuere & faciles, Missam non esse sacrificium pro peccato, & conceditur in ipso libro. Postea tamen liber hoc uult, sacrificium hanc esse oportere. Sed de sacrificio uera sententia est ea, quæ in nostra communione representatur. Totam nimiram actionem esse sacrificium laudis, ad quam hæc pertinent uniuersa, Commemoratio Historiæ, Gratiarum actio, præcationes ut Deus nos benignè recipiat propter filium & propter sacrificium ab hoc peractum, & tandem applicatio per fidem in communione, & seria uoluntas atq; propositum agendi Deo gratias, obedientia uera. Hæc uniuersa sunt illud sacrificium, & non unica aliqua cæremonia, nam tali opinione opus operatum denuò confirmatur, Et nostræ

rationes sic ferunt, plus hoc grauitatis habiturum, si unus aut duo etiam dies per Hebdomadam communioni constituerentur, quàm si missa quæ spectaculo tantum esset, caneretur. Talisq; constitutio eò etiam ualeret, ut in confessione hominis commodius audiri possent. Quod si noui aliquid constituere animus est, bonum esset cum præcipuis Pastoribus aliquot de re prius amicè conferri.

DE VIGILIIS.

Sepulturæ hoc tempore decenter & Christianum ad modum administrantur; tam cantionibus quàm precationibus adhibitis, alicubi etiam conciones ad has habentur. Quod si communis de Vigilijs longis constitutio fieret, quæ per totam regionem & ab omnibus seruaretur, siue de integris siue de dimidijs præscriberetur, nouum illud onus esset tam pastoribus quàm plebi futurum, & impedimentum esset allaturum alijs necessarijs operis, ut concionum & studiorum.

Notum etiam est ante hæc tempora maximas cæremonias fuisse pro mortuis, & plurimum his temporis impensum, cum huic opere cæteras omnes necessarias cedere oportuerit. Præterea facile talia in superstitionem abeunt, & si maximè hoc tempore uera de his sententia in nostris Ecclesijs teneretur, multiplicibus tamen sermonibus hæc res tam apud nostros homines, quàm ad externos causam esset allatura, &c.

Quando tamen præcipuæ dignitatis Dominus aliquis moritur, & ei fortè præter iam usitatas Cæremonias, amplius aliquid ut fiat constituere libeat, cantionibus, concionibus aut lectionibus &c. hoc etiam non improbabimus.

Bonum etiam esset communiter mandari de Eleemosynis in funeribus certis in locis præstandis, id quod multis in locis in usu est, & tales largitiones, quondam oblatio pro mortuis appellari consueuere.

De ferijs quod scribitur, ita illæ seruantur, & licet in his similitudo ut fiat conari.

Processiones iudicamus impedimentum esse aliarum necessariorum operarum, & notum est multa turpia facinora in magnis processionibus perpetrata fuisse, & potentes quosdam Dominos formosas Fæminas ex processionibus raptas abduxisse. Statim etiam cultus sanctorum simul introducitur. Contra autem uero studio in Ecclesijs ueræ querelæ & præcationes una cum Litanijs seruari debent,

debent, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, &c. Hæc quondam stationes fuere.

DE CARNIVM ESV.

DE Carnium esu uetatio bene ferri potest, & tamen simul & debet & potest de ueris Dei cultibus doctrina usurpari atq; inculcari.

DE EXCOMMUNICATIONE

& anathematismo.

Quoniam uero postulatur, ut quid præterea ad consensum & statum meliorem utile iudicemus, significare uelimus. Utile & necessarium esse censemus in Consistorijs excommunicationem seuerè instaurari & conseruari, nimirum, ut Magistratus ciuilibus suam opem conferens, excommunicatum ad honestas functiones seu curationes non admittat, neue in sodalitijs honestis locis cum huic esse sinat. Omnino enim hæc est uoluntas Dei, ut turpitudinem puniatur. Et si Iudex punire negligit, immittuntur aliæ magnæ pænæ totis regionibus & incolis, sicut scriptum est; Non parces eis &c.

*excommunicari
ad bonos
functiones
non admittat*

In pagis quoq; ad Pastores & Iudices cum seueritate hoc agendum ut Catechismum populo inculcent. Et ne libidines tolerantur, &c. In oppidis similiter his opus, & de Catechismo maior quædam diligentia in audienda iuuentute præstanda.

Censemus etiam, si hoc agitur, ut in cæremonijs, feriarum diebus, & cantionibus Ecclesiasticis similitudo constituatur, utile esse, ut Pastores conuocentur & Agenda communiter inspiciant, & inter se de his conueniant.

8

Cumq; optandum sit in omnibus locis, si fieri posset, Ecclesias in ueritate doctrinæ, & cæremoniæ usurpatione conuenire, & particularitas & discrepantia quantum fieri potest fugienda, Ideo petimus ut consideretur quo modo cum uicinis congruentia in hoc genere constitui possit, quantum quidem id fieri potest, ut in harum terrarum Ecclesijs tam in doctrina quàm cæremonijs consensio sit ad gloriam Dei, pacem communem, & exemplum bonum externis nationibus, Ad quam rem gratiam suam Deus largiatur.

Item ut uisitatio per superintendentes, & examinatio plebis suo tempore usurpentur.

Item de Synodis & examinatione Pastorum, ut constituantur.

Hæc de quibus admonuimus uniuersa, & ad gloriam Dei
facere, & ad pacem conferre, & re ipsa constitutioni Imperatoriæ
non esse contraria iudicamus. Et manifestum est multas disputatio-
nes pacis causa à nobis præteriri, & conseruationem à nobis quæri
præcipuorum tantum, & maxime necessariorum caputum, Et cupe-
remus etiam ipsi pacem & concordiam esse, & his frui.

*Hæc cum monuissent ad talem modum de scripto obla-
to in rationibus suis Theologi, Postea illi 7. de quibus
diximus ex his notationibus horum quedam in eo scripto,
quod obtulerant mutarunt, quod retextum ab ipsis, hoc
loco, ut supra promissimus nos facturos, subiecimus, ne
quicquam desideretur, aut fides nostra vlla à parte ac-
cusari possit. Est igitur tale.*

DE IUSTIFICATIONE.

HOc Caput maneat tale quemadmodum Pegauix de hoc con-
uenit.

DE AVTHORITATE ECCLESIAE.

QUicquid uera & Christiana Ecclesia, quæ in Spiritu sancto
congregatur, constituit & docet, & ueteres pii doctores
seruarunt, atq; apud alios in usu est, ex ijs rebus, quæ sine
uiolatione Scripturæ seruari possunt aut omitti, ea ut in concionibus
proponantur & usurpentur.

DE MINISTRIS ECCLESIAE.

VT deinceps docti homines ad præbendas in Collegijs Eccle-
siasticis producantur & cooptentur, qui in sacris literis tan-
tum profecerint, ut ad Episcopale munus, & curationem Ar-
chidiaconatus, & Iurisdictionem Ecclesiasticam, idonei sint, & his cu-
rationibus rectè præesse possint. Neq; per ea statuta atq; consuetu-
dines quæ in quibusdam collegialibus Ecclesijs sunt, de recipiendis
tantum ad canonicatus ijs, qui Qualificati appellantur, id est, digni-
tatis alicuius prærogatiuam & ornamentum habent. Ex illis igitur
statutis piorum hominum receptio, qui ad Episcopale munus ge-
rendum

rendum idonei sunt , ne impediatur, præsertim cum talia statuta, & consuetudines tales, etiam in Pontificio iure sublatae sint & abrogatae. Et experientia docuit hac ipsa re factum esse, ut collegia illa ab ociosis & indoctis hominibus occuparentur, & talibus ea ut complerentur.

Similiter Pastores etiam Ecclesiarum, & administri constituantur eiusmodi, qui docti sint & idonei ad uerbum docendum, quicq; populo pie præesse possint.

A talibus Episcopis qui Episcopale munus suum de mandato diuino administrant, & qui uerbum Dei recte docent, doceriq; sinunt, ordinari debent, & his subijci, atq; obedientiam præstare, cæteri uniuersi Ecclesiarum ministri, Qui secus faciunt, & in primis eos sacerdotes qui inhonestè uiuunt, aut falsam doctrinam usurpant, puniendi illi ius habeant, ordinato modo, nimirum, ut à munibus suis tales remoueant, tandem etiam ut excommunicent.

DE CONFIRMATIONE.

Vtiliter hoc institui existimaremus ætatem eam, quæ iam Sacramento communicationis corporis & sanguinis Christi uti uult incipere, aut Episcopis aut Pastoribus sub quibus uiuit, audiri de fide sua, & hanc ut profiteretur atq; ederet, & quæ testes Baptismi pro hac spondissent, & renunciationem factam Diabolo, ut confirmarent & quasi ratam facerent, atq; ita hæc ætas in fide sua confirmaretur impositione manuum & pijs precibus.

DE POENITENTIA.

De hac diligenter ex suggestis sacris doceri, & ad populum de hac hortationes fieri debent, Etiam ad preces ieiunia & elemosynas, item ad confessionem & absolutionem petendam hortationes præstandæ, neq; ad Sacramentum corporis & sanguinis Christi quisquam admittendus, qui non prius confessus absolutionem acceperit.

DE VNCTIONE.

VNctio ex Euangelio Marci 6. & Iacobi 5. seruari potest, Cumq; nihil aliud hæc sit, quam pro & super ægrotis piarum precum & consolatoriarum ex sacris literis sententiarum recitatio, pro concionibus sacris, populus de hac ad talem modum doceri debet,

DE ORDINATIONE SACER- dotum.

Qui administrationis Ecclesiasticæ munus subire uolunt, ij ab Episcopis ordinationem petere, & ab his ordinationem accipere debebunt, ea quidem conditione, si ordinare eos uoluerint sine iniunctis obligationibus, & omisiss alijs abusibus, de quibus cum Episcopis colloquium instituetur. Item ne Ordinandos cogant ad usum Sacramenti cœnæ mutilum, sed ipsorum arbitrio permittant, aut sine communicatione tali, ordinationem accipere, aut cum usu Sacramenti integri. Et omnino ut ordinatio etiam communicetur ijs, qui Sacramento integro & ipsi utuntur & alijs integrum exhibent.

Hoc si ab Episcopis obtineretur, olei usus in ordinationibus Episcoporum nihil mouere debebit, modo ne oleo tribuatur ulla efficacia doni aut gratiæ diuinæ, quæ per hoc contingat.

DE MISSA.

In oppidis singulis diebus Missæ fiant, & ad populum communicatio, quod si nulli sint qui communicent, ita tamen uniuersa, quæ in Missa pie solent, accinenda, excepta consecratione. Hoc ita & in pagis & minoribus oppidulis feriarum diebus fieri debet, horæ etiam canonicæ in ijs oppidis in quibus antea hoc fieri consuevit, accinendæ.

Legenda & luctoriæ de sanctis, item hymni & sequentiæ de tempore & sanctis recognoscantur, & ex his quæ pura sunt utilia & consentanea scripturæ, eæ Historiæ populo proponantur, eæq; cantiones accinantur. Usus etiam earum quæ Casulæ & Albæ & Diaconorum & Chorales tunicæ appellantur, & reliqui ornatus Ecclesiastici, qui plerisq; in locis hætenus non est abrogatus, retineatur. Similiter & aliæ ueteres & honestæ Ceremoniæ, quæ in usu sunt, cæra increpando, accensione candelarum in altari, & imaginum usus &c. retineantur.

Honestum etiam & consultum existimatur, ut pastores Ecclesiarum & administri tam in cultu quàm moribus, & uita uniuersa honestè se gerant, & sicut sacerdotes decet. Atq; inter se constituent assumpta opera & consilio uel Episcoporum uel consistoriorum, atq; præstent ut ex cultu inter Ecclesiæ ministros & cæteros ordines discerni possit, & Sacerdotum ordini reuerentia debita, sicut par est,

par est, præstetur. Et obseruare singuli pastores suos concionatores & Ecclesiæ ministros debent, etiam ad horum doctrinam & uitam attendere, & si quid fortè desideretur, Episcopo aut Consistorio significare, à quibus quod à recto recedit ut tollatur curari debebit.

DE VIGILIIS.

Cum uigiliæ maiori ex parte puras & Christianas cantiones de resurrectione & alijs ex sacris literis habeant, deberent ille ijs, qui hoc fortè peterent, concedi, & commonefactionis causa de morte, & promissione resurrectionis certæ, & ad confirmationem atq; incrementa fidei nostræ usurpari. Cumq; responsoria quædam in illarum uigiliarum cantionibus non sint pura, recognoscenda illa essent, & ut scripturæ consentanea fierent, sananda.

DE FERIIS.

Dies Dominicæ & aliæ usitatæ feriæ precipuorum festorum, Natiuitatis Christi, Paschatos, Pentecostes, cum biuis festiuitatibus, Circumcisionis, Epiphaniæ, Mariæ festa Euangelica, dies coenæ, dies Passionis, Apostolorum, Conuersionis Pauli, Ascensionis Domini, Ioannis Baptistæ, Magdalenæ, Decollationis Ioannis, Michaelis & Angelorum, & cæteræ in his terris usitatæ feriæ, concorditer seruentur piarum cantionum, concionum, & cæremoniæ usurpatione.

DE CARNIUM ESU.

Quinta & sexta die Hebdomados, in ieiunio etiam Quadragesimæ, à carnibus abstinendum, & hanc ut politicam constitutionem seruandam, non quod cultus ille Dei sit, aut opus meritorium, & de hoc ut populo ex suggestis concionum sacrarum discretè significetur, deq; hoc ille ut doceatur. Il tamen ne obligentur quos necessitas excusat, quales sunt operarij graues, peregrinatores grauidæ, nutrices, pueri, & senes, ægroti.

Hoc scriptum ad talem modum retextum, cum denuò Theologis offerretur, & ita an ferri posset quæreretur, cum igitur Theologi, cum ab ijs, quæ antè responderant non recederent, hæc ferme addiderunt, non scripto

comprehendentes, sed etiam exponentes. Monuerunt autem necesse esse, ut Adiaphora de quorum receptione promitteretur, quantum fieri posset, singula & speciatim exprimerentur, Item de ordinationis capite ut cum Episcopis ageretur.

Item, cantiones Ecclesiasticae, quae apud veteres in usu fuissent, ut Hymni, Sequentiae, &c. ut emendarentur quantum necesse esset & res flagitaret, similiter & historiae & Legenda Sanctorum.

Item, de forma publicae poenitentiae ut cogitaretur.

Et monendos Pastores ut diligenter hortentur populum ad preces, poenitentiam, sobrietatem & ieiunia, confessionem & absolutionis petitionem, & Litaniae crebro ut usurpentur.

Adhortandos etiam Pastores ad honestatem & modestiam in vita praestandam, & exemplo suo ut populum instruant. Et Superintendentes ut inspectioni suae attributos Pastores moneant, ut suum quisque populum saepe adhortetur ad desistendum a vicijs, & eos qui vitam degunt in peccatis & facinorosam, siue manifesta ea sint seu minus, primum ad se ut vocent solos, & hoc si nihil proficitur, postea in praesentia Diaconorum tales ad se accersant, eosque resipiscere iubeant, & vitam emendare, addita comminatione, nisi ita faciant, velle se ad Episcopum aut Consistoria nomina horum deferre, & anathematisimo & Christiana communitate excludere.

Explo-

Explorandum & de hoc diligentius an & quomodo cantiones in Missa vsurpandæ sint, si nulli adsint qui communicent.

Postremo, cum has res vniuersas, de quibus ad se delatis, & antea scripto respondissent, atq; monuissent, & tùm coram id facerent, eiusmodi esse dicerent quibus iusta deliberatione opus esset, neq; illo tempore, neq; à paucis de his definiri posset, Monuerunt diligenter vt & plus temporis talibus deliberationibus daretur, & cum præcipuis Ecclesiarum pastoribus alijs de his rebus, vt communicaretur.

Hæc cum ita acta fuissent, neq; ad ordines conuocatos de Theologorum rationibus, quod res adhuc hæeret, referre posset, de sententia Principis Electoris primum aliud tempus, & locus alius, deliberationibus his constitutus est, nimirum vt ad 16. diem Nouembris Cella Mysorum conuenirent ex Theologis illi vniuersi, qui tum Torgæ conuenerant, postea ordinibus significatum, de Theologorum sententia vt cognoscant alio tempore curatum iri, cum in præsentia quod de hac proponeretur absolui non potuerit, & res amplius deliberanda fuerit, atq; ita hic quoq; Conuentus dimissus fuit, & ordines quod ad ipsos attineret, hac in parte, re infecta, & adhuc etiam non minus quàm Misene herente discessere.

ACTA CELLÆ
MYSORVM MEN-
SE NOVEMBRI.

HIC Conuentus habitus est, vt communi consensu constitueretur de ijs, quæ Adiaphora essent, & quatenus ac quo vsu, salua veritate, & sine lesione conscientie in nostris Ecclesijs institui atq; vsurpari possent, & si quæ præterea ad disciplinam Ecclesiasticam, & ordinem & decus facere videretur, ea vniuersa vt quadam designatione scripto comprehenderentur, de quibus deinceps ad regionis ordines referretur, & re cõmuniter approbata Cæsari responderetur, & rei Ecclesiasticæ in his terris cõstitutio eiusmodi susciperetur, qua & concederetur postulanti Imperatori in quibus sine impietate id fieri posset, omnibus, & per se ordini & disciplinæ consulere-tur, & conatus legitimæ obedientiæ declararetur, atq; auerterentur pericula, hisq; vniuersis conseruationi veritatis doctrinæ seruiretur, ad quem finem vltimum omnia directæ, cuiusq; causa vniuersæ tractationes susceptæ fuerunt. Quod cum in Conuentu Torgensi à politicis ordinibus agi ceptum esset, ad Theologos de hoc referentibus, neq; perfici res tum potuisset, hic Conuentus Cellæ Mysorū habitus est, vt diximus, die 16. Nouembris. Conuenerunt autem ibi omnes illi, qui Torgensibus actionibus interfuerant, & accersiti insuper fuere D. Bugenhagius Pomeranus,

ranus, D. Georgius Maior, & superintendens Friburgensis & Pirnensis, & alij. Ex Academia etiā Lipsensi Ioachimus Camerarius eodem euocatus fuit. Ab his igitur primum postulatum vt librum Agendorum, temporibus ducis Henrici &c. compositum & propositum, cuius supra aliquoties mentio facta est, hunc igitur vt in manus sumerent, atq; considerarent quid adhuc addi piē & utiliter possit, aut in hoc per se mutari, corrigi, moneri, atq; ita rei Ecclesiasticæ constitutionem describerent, qua Adiaphora, sicut in Torgensibus deliberationibus Theologi monuerant, speciatim exprimerentur.

Atq; in hac parte quibus rationibus Theologi moti fuerint, vt postulationibus de Adiaphoris non amplius repugnarent, in Torgensis conuentus historia exposuimus, cum quidem hoc ipso tempore aliquanto maiore diligentia considerarentur, quod & plus temporis ad deliberationes tales suppeteret, & cogitandi etiam mensurum iam spacium, quod à Torgensibus actionibus ad has Cellenses tractationes intercesserat, accessisset. Agitur autem his de Adiaphoris Theologorum responsionibus vniuersis hoc, vt doceatur quibus in rebus concedi possit, & in quarum constantissima & confessione & conseruatione, subeunda sint extrema omnia, vt supra dictum est, & hæc tota res deliberationum atq; actionum omnium eo dirigitur, vt doctrinæ veritas, & vsus huius, concessione tali his terris conseruetur, de quibus omnibus iam

Vu 3 diximus,

diximus. Ad illa igitur postulata primum hoc scriptum Theologi in Cellensi Conuentu composuerunt accomodatum formæ rituum & Ceremoniarum, quæ temporibus Ducis Henrici descripta fuit, quod ex germanico conuersum subieciimus.

AD POSTVLATA CONSILIARIO-
rum Illustriss: Principis Mau: Elect: hæ sunt Prin-
cipis Georgij Anhalt: & cæterorum Theolo-
gorum de agendis rationes.

DE BAPTISMO.

Salis usus in baptismo concedi potest, modo nõ exorcisati salis, nam illi exorcismi salis blasphemie sunt horribiles, & magicæ quædam, quales prohibentur in primo præcepto.

Præterea aliæ etiam orationes in Agendis Pontificijs ad Baptismum usurpantur, quæ non sunt puræ. Optimæ tamen orationes ex latinis Agendis, iam pridem sunt in usum apud nos Germanico & patrio sermone translatae.

Ad Chrisma quod attinet, non potest hoc propter idolatrias coniurationes, quibus uirtus atq; efficacia sancti Spiritus & salutis, sine uerbo & mandato Dei, attribuitur, ad talem modum usurpari, Sed indusuli usurpatio iam dudum in usu est. Cereus etiam usurpari possit, etsi hic apud nos in usu non est. In nostris agendis ea admonitio, quæ incipit dilecti in Christo audimus in hoc breui Euangelio, &c. propter prolixitatem omitti potest. Altera admonitio in his, cuius initium est, Mei & meæ, uos infantem hunc, &c. omittenda est ideò, quod anadochi & testes baptismi nimis grauiter & rigide obligantur. Ad interrogationes etiam quæ ad hos fiunt non sola tantum affirmandi particula responderi debet, sed tota interrogatio repeti, nimirum ut dicatur ita, ego credo, ita, ego contradico.

Symbolum etiam Apostolorum integrum recitari debet. Re peracta, sub finem talis hortatio fiat. Dilecti uos audiuiſtis iam quid iste infans per os uestrum promiserit, nimirum de capitibus
fidei

fidei Christianæ, creatione, redemptione, & sanctificatione, quod hæc omnia credere & confiteri uelit. Secundo quod de institutione & mandato Domini nostri Iesu Christi, laus Deo, Baptismatus sit. Horum omnium uos testes estis. Quod si qua de re ad uos aliquid quando agetur, quæ ad horum commonefactionem, & ad institutionem infantis faciant, in eo beneuolos uos exhibeat, à Domino & Deo nostro mercedem expectantes.

Antequàm subiiciamus cætera, hoc loco de Salis usui breuiter significandum putauimus, retentum hunc fuisse in Ecclesia Vuitenbergensi D. Luthero permittente, & anno primum superiore, id est L. VIII. usurpari salem in baptismo apud nos desisse.

DE BAPTISATIONE, QUÆ FIT necessitate urgente:

MA neat formula in nostris agendis de hac præscripta, Oratio tamén Dominica & capita Symboli Christiani nostri, ut simul recitentur.

DE CONFIRMATIONE.

DE hac cum in Pontificum constitutionibus nihil puri sit, atq; insuper hæc nudum tantum sit & inutile spectaculum apud Pontificios, ideo peculiaris forma huius præscribenda, quæ in Ecclesijs seruari possit.

Multæ bonæ causæ sunt, propter quas optandum confirmationem non tantum, ut ociosum & nudum spectaculum, sed præcedente auditione de omnibus capitibus Christianæ doctrinæ, & cum publicâ & diserta confessione fidei, & promissione in uera fide & uera inuocatione Dei, auxiliante Deo, perpetuò manendi, & usurpatione precum ex intimo pectore, grauiter & decenter seruari. Hoc enim ad institutionem pueritiæ, ad pietatem, disciplinam bonam, & bonos mores faceret. Itaq; mandandum omnibus patribus familiis, ut liberos suos diligenter ad Catechesin doctrinæ Christianæ cogant, & in hac exerceri curent, & eos qui decimum quartum ætatis annum attigerunt, ad pastorem adducant, qui eis uel dominicam uel aliam diem aliquam constituat, qua publicè ante altare unum aut plures ex pueris aut puellis sit auditorus. Et tum uel parentes uel alij ex cognatis puerum aut puellam ad altare adducent, qui puer aut puella ante hoc astans primum ipse ordine recitare debeat Symbolum Apostolorum, Decalogum, Orationem Domini.

Dominicam, postea pastor, aut cui hoc mandabitur, ordine interroget doctrinam Catechismi.

De tribus personis in diuinitate.

De duabus naturis in Christo.

Quod sit discrimen inter Christianam & Echnicam inuocationem.

Quod sit discrimen inter legem & Euangelium.

Quid sit peccatum, & de pœnis peccati.

Quomodo remissio peccatorum impetretur, & quomodo coram Deo iusti simus.

Quæ opera fieri à nobis oporteat.

Quæ peccata gratiam expellant.

Quæ sit efficacia seu uirtus Baptismi.

Quid præbeatur in Sacramento corporis et sanguinis Christi, & qua de causa perceptio illa fieri debeat, & quomodo cum fide fieri debeat.

Quid sit Christiana Ecclesia.

De his capitibus singuli uel à parentibus uel à ludimagistris instituti esse debent. Post hanc auditionem factam, pastor puerum aut puellam ad constantiam in fide, precibus, & cæteris uirtutibus, cohortari debet.

Ad quam cohortationem puer aut puella hanc promissionem facere debet, talibus quibusdam uerbis, quæ pastor ei præeat.

Ago gratias Deo ex animo, quod me ad ueram agnitionem sui, & ad agnitionem unigeniti filij sui Iesu Christi Saluatoris nostri benignè uocauit, & membrum me fecit Ecclesiæ suæ, quam exaudire uult & salutem æternam ei largiri, eumq; oro, ut mihi propter filium suum Iesum Christum, Spiritum Sanctum suum dare uelit, ut in recta & uera fide & uero timore Dei omni tempore & constanter uiuere et manere possim. Et promitto, estq; hæc seria uoluntas & animi sententia atq; propositum meum, adiuuante Deo, me in hac uera & Christiana fide, quam iam in recitatione capitum fidei confessus sum, omni tempore mansurum esse. Post hanc orationem, Pastor in pueri aut puellæ caput manum imponat, & uniuersi qui assunt, serias preces pro Ecclesia Christiana in communi, & pro personis adductis facere debebunt, & poterit simul accini: Veni Sancte Spiritus. Pastor autem talibus quibusdam uerbis pro puero oret: O Domine Iesu Christe, fili Dei, qui dixisti: Quanto magis Pater Cœlestis Spiritum sanctum dabit petentibus, oramus te, miserere

te, miserere pueri huius, & cor & mentem huius Spiritu Sancto tuo semper regas, eiq; ueram fidem & inuocationem atq; timorem Dei, dilectionem & spem, unà cum cæteris uirtutibus augeas, & membrum utile Ecclesiæ tuæ facias, & ad æternam salutem perducas, ut te æterna gratiarum actione celebret.

Postea pueri aut puellæ, unà cum parentibus suis ad communionem accedant.

Numerum tamen annorum non ita accipi uolumus, quasi ante etiam id tempus, & minore ætate cum sunt, pueros qui in Catechesi Christiana mediocriter sint instituti, ad confessionem & Sacramentum à parentibus suis adduci uelimus, Qui hoc potius operam dare debent, ut maturè ad confessionem & Sacramenti usum liberos assuesciant, secundum dictum, Sinite pueros ad me uenire, quoniam talium est regnum cœlorum. Confirmatio uerò ea ætate fieri debet, quæ plus habet intelligentiæ, qua ætate fidem & promissiones suas melius intelligunt.

DE INTRODVCTIONE

Puerperarum.

QUæ à Ministro Ecclesiæ preces aut gratiarum actionem petunt, ijs opera talis negari non debet.

DE CONFESSIONE ET AB-

solutione.

MANent de quibus docetur & monetur in formula præscripta tempore Ducis Henrici, Modo ut Pastores admonentur, ut in confessione audienda diligentiam adhibeant, neq; obiter & strictim in re uersentur, & ad emendationem & studium Christianæ uitæ homines adhortentur & insistent. Et usurpent unam de formulis absolutionis, quæ in agendis præscriptæ sunt, cumq; absolutionis formulam recitant, ei qui confitentur, manum imponere ne omittant.

QVAD AD ÆGROTOS FIERI, ET

hi quomodo instrui & confirmari debeant.

Nihil mutetur in hac formula, saltem ut Sacerdotes pro conditione ægrotorum se gerant, & ad hos se accommodent.

DE VNCTIONE.

*Sapientia in
falsis fuit
agnoscitur.*

Visitatio ægrotorum diligenter apud nos & hoc modo prestatur, ut post Christianas admonitiones & consolationes factas audiantur confitentes, & communicent, & ut consolationis causa absolutio aliquoties apud hos repetatur. Item ut apud ægrotos & pro his seriæ preces fiant à sacerdotibus & ægrotorum parentibus aut liberis, qui ex animo orant. Hæc uniuerſa & Deo placent & ægrotis consolationi sunt, & non inania. Vnctio autem ante hæc tempora cum inuocatione Sanctorum facta est. Item addiderunt præterea hæc uerba, per istam unctionem expietur quicquid deliquisti per uisum, auditum. Item, & sit tibi hæc unctio olei sanctificati ad purificationem animæ & corporis, & ablutio omnium culparum. Talia uerba manifestè sunt Euangelio contraria, & omnibus pijs auditu horribilia. Cumq; formulæ sint multiplices, & Euangelio manifestè contrariæ, planum fit, hunc morem ab Apostolis non esse institutum.

Præter hæc omnia considerandum, quod fieri non possit ut usurpetur, cum in consecratione olei tam horribiles uoces usurpentur, ut non existimemus aliquem Episcopum, qui Christianam doctrinam considerare uoluerit, eiusmodi consecrationes adhibiturum, ut Sancti Spiritus ei admisceri uirtutem, ut, uitæ æternæ participes faciat. Item, ut fias in adoptionem carnis & Spiritus ijs, qui ex te ungendi sunt in remissionem peccatorum. His uocibus honor proprius Deo, tribuitur oleo, nimirum quod filios Dei nos faciat, quod peccata tollat, quod participes faciat uitæ æternæ, Item quod fuget dæmones. Hæ Idolatricæ uoces sunt, & seueris edictis onibus prohibita in primo & secundo præcepto legis Dei, ideo nec mo has confirmare aut stabilire debet.

DE ADMINISTRATIONE SACRO-
rum Publicorum in Templis Urbium, & ubi
Scholastici habentur.

DE VESPERTINIS PRE-
cibus.

In his seruetur uetus consuetudo, modo & impiæ cantiones omittantur & loco illarum piæ sumantur, Et quod ex biblijs caput recitari solet, uel puer recitet, uel prouectiori ætate aliquis de pastoris sententia.

DE

DE MISSA.

Primùm Sacerdos qui Missam celebraturus est, una cum ad-
ministrato recitet, Confiteor, idest, piam & religiosam oratio-
nem flexis genibus ante altare.

POSTEA SEQUATUR.

Introitus.

Kyrie eleison.

Gloria in excelsis Deo.

Et in terra.

Collecta, latinè aut Germanicè.

Epistola à celebrante Missam ad altare latinè accinatur, postea

Diaconus germanicè recitet ad populum.

Alleluia & Sequentia. Aut si dominicaliter canitur sine se-
quentia, accinatur loco sequentiæ Cantio Germanica.

Euangelium ad altare accinatur latinè.

Credo cum Symbolo Niceno.

Symboli cantio Germanica; Wir gleuben &c.

Concio & Euangelium germanicè de suggesto recitetur.

Post Concionem.

Brevis Cantio germanica pro pace, aut alia.

Præfatio, latinè, præsertim in præcipuis festis.

Sanctus.

Pater noster.

Brevis cohortatio ad populū cuius initium, Hortor uos &c.

Verba testamenti Germanicè, cum eleuatione.

Communio.

Sub communione canatur Iesus Chistus &c. & si multi
communicantes sint Agnus Dei.

Collecta seu gratiarum actio, Germanicè, propter Eccle-
siam.

Benedictio Germanicè.

ADMINISTRATIO SACRORVM in Pagis.

Post Concionem accinatur, Erhalt uns GOTT bey deinem
Wort &c.

X x a

Postea

Postea Pater noster, & hortatio recitetur cuius initium hortor uos &c.

De reliquis fiat, quod supra præscriptum.

Si nulli assint qui communicent, Pastor post cantiones indicatas recitet Epistolam Germanicè, & postea de Suggesto Euangelium quod explicaturus est Germanicè de libro recitet.

*Communionem
pot fieri
interiectis
dieb hebdomados.*
In oppidis autem non tantum diebus dominicis communio celebrari debet, sed etiam si assint qui communicent interiectis diebus hebdomados, uno aut altero publica missa celebretur, concione habita, eodem prorsus modo quo die dominica. Sin nulli assint illis diebus qui communicent, tum sicut cæteris diebus hebdomados uel Psalmi uel aliæ cantiones puræ accinantur latinè, & ex ueteri & nouo testamento aliquid recitetur.

DE FESTIS.

DE his seruentur omnia quæ in hac Formula notata sunt. Hoc loco Magistratus admonendus, ut diebus dominicis & aliorum festorum, populus ad Conciones & ceremonias pias ceteras accedat & contueniat; & à comotationibus & alijs similibus rebus abducatur, quod tum eo magis est futurum, si Magistratus ipse hac in parte populo exemplo bono fuerit.

DE SEPULTVRIS.

IN Torgensibus actionibus Theologorum de his rationes sunt indicatæ.

DE ORNATV ECCLESIASTICO

& Choralis tunica.

Ferre possunt Theologi, ut placeat ex dilectione Christiana, & ad auertendum multiplices difficultates, hanc in omnibus Ecclesiasticis administrationibus & muneribus usurpari.

Quod ad cantiones, Agenda, Pontificalia & Missalia attinet, uniuersis & sigillatim sunt recognita, & quæ pura non sunt speciatim omnia consignata.

Præterea præsto est formula horarum Canonicarum & officiorum Ecclesiasticorum, quemadmodum hæc Meresburgi hætenus in usu sunt, & quid præterea in Ecclesijs collegialibus hac in parte constituendum sit, de eo cum Collegiorum illorum Dominis, amplius conferri oportebit, ut hoc modo utiliter aliquid etiam his in rebus constitui possit.

Ad or-

Ad ordinationem etiam quod attinet, quæ in hac pura non sunt similiter in ijs, quorum supra mentio facta est, sunt consignata, & Theologorum de hac rationes antea una cum alijs Torgæ consiliarijs traditæ.

Omnes exorcismi & coniurationes creaturarum in Agendis ueteribus, qui tamen non sunt unius modi, & uniuersi inspecti, superstitiosi sunt & impij, neq; in his quicquam emendare possumus. Cibus autem, ut cum precib; & gratiarum actione accipiatur, pietatis est Christianæ, & utilis, neq; debet neq; potest omitti.

DE SEPULTURA.

DE hac à Theologis in prioribus responsionibus Torgæ factis, indicatum.

CONCLUSIO.

Maneat ea quæ est in Agendis.

Quia verò in Conuentu Torgensi de forma quoq; publicæ pœnitentiæ monuerant Theologi vt diximus, ideotum in Conuentu Cellensi, de hac tantum superioribus adiecerunt scriptum quod sequitur.

DE PVBLICA POENITENTIA.

Consistoria aut aliq, quib; ea res mandata est, in manifestis facinoribus, uerbi causa, libidinum, adulteriorum, sectarum à ueritate abducentium & cæteris, quæ huic iurisdictioni puniendi incumbunt, ordine & modo procedere debent, & non obediētes post admonitionem factam excommunicatione punire.

Qua in parte Politicus Magistratus, qui & ipse est minister Dei, ad conseruationem gloriæ Dei & disciplinæ honestæ, opem suam eo modo, quo decet conferre debet, ne excommunicatio in contemptum abeat, ideoq; excommunicatos à communi usu bonorum arceat, &c. Sed siue officium faciant consistoria, seu minus, Pastor Ecclesiæ cum ijs, qui in manifestis facinoribus uiixerunt, si nota sint ea crimina sint, ita se gerat.

Et quanquam Pastor aliquis solus neminem excommunicare debet, muneris tamen huius est, ut facinosum ad conuersionem adhortetur.

Talis si ad Pastorem uenit, siue excommunicatus fuerit, seu non excommunicatus, & absolutionem quaerit, Tum Pastor non statim neq; facile eum recipere debet, sine certarum quarundam rerum exploratione, Sed seuerè eum moneat de ira Dei aduersus peccatum, & ad ueram poenitentiam eum adhortetur, Eiq; significet cum Ecclesiam scandalo conturbarit, publicè pro concione ueniam petendam esse. Hæc omnia ut ordine fiant, Pastor ei diem constituat, qua assumtis aliquot honestis uiris coram ipso appareat, tum Pastorem etiam ad se ex Senatu aliquot & Diaconos suos accersiturum.

Ac primum si per Consistorium excommunicatus fuit, plasmum facere debet testimonijis prolatis excommunicatione ab eodem, postquam de meliore uita à se promiserit, eaq; præstiterit, quæ imposita ei & imperata à Consistorio fuerint, solutum esse.

Deinde siue excommunicatus fuerit seu minus, antequam ad absolutionem admittatur, prius ad magistratum Politicum, & partem aduersam res ipsi sit composita, nam qui in contumacia aduersus magistratum & partem læsam perseverat, is non habet ueram poenitentiam & nulla resipiscentiæ aut conuersionis initia.

Hæc omnia explorari prius oportet, ut ueræ conuersionis argumenta in illo facinoroso animaduerti possint.

Atq; ita facinorosus ille ad constitutam diem coram Pastore se sistere & aliquot honestos uiros secum adducere debet, Pastor etiam ex Senatu aliquot & Diaconos suos sibi adiungere debet.

Et primum facinorosum illum Pastor interroget, an facinus à se commissum confiteatur.

Secundo, an peccati eum ex animo poeniteat.

Tertio, an absolutionem expetat.

Quarto, an serio constituerit adiuuante Deo uitam suam in melius instituere, & hoc an se facturum promittat.

Quinto, an ab Ecclesia ut sibi ignoscatur petiturus sit, quam scandalo à se dato grauiter conturbarit.

Ad has uniuersas interrogationes, ubi ut decet responderit, tum exploratione opus de Consistorio, si fuit excommunicatus, Item an Magistratui & parti læsæ satisfecerit. De quo utroq; facinorosus testimonia proferre debet.

His uniuersis ita ordine & seuerè exploratis, Pastor in præsentia cæterorum, facinorosum pia oratione commonefaciat de ira Dei aduersus peccatum, & de æternis & temporalibus poenis, de scandalo, eumq; adhortetur ad seriam poenitentiam, & uerum dolo-

rem

rem animo concipiendum, atq; simul de remissione peccatorum ex gratia & merito Christi, Saluatoris nostri, & de fide sua atq; intellectu huius eum interroget.

Post cognitionem & explorationem talem Pastor mander, ut facinorosus ad proximam aut alteram diem dominicam in templum ueniat, ubi post renunciationem publicam eum sit absoluturus. Neq; absolutio diu differri, aut alia multa & longæ Cere moniæ hominibus imponi debent, quod fecerunt Canones poenit entiales, qui ueram Christi agnitionem deleuerunt, & conscientias horribiliter in dubitationes, tristitiam et desperationem induxerunt.

Ad illam igitur diem Dominicam, Pastor de suggesto sacro tale præconium faciat, facinorosum istum ad se uenisse, & de peccato suo confessum atq; indicasse ex animose dolere, quod iram Dei prouocasset & scandalo Ecclesiam conturbasset, &c. quod relapsus ad Deum se conuertere uelit, & absolutionem humiliter petierit, Ad quæ ipse Pastor, una cum alijs, explorauerit an facinorosus iste Confistorio, Magistratui, & parti laicæ cõposito negotio satisfecerit, de quo intelligeretur an hæc seria esset conuersio, & comperisse se de debita hominis obedientia. Tùm simul & ad populum oratis onẽ Pastor habere debet, qua commonefaciat de ira Dei & de horribilibus poenis æternis & temporalibus propter peccatum, & publicas etiam poenas propter uniuscuiusq; priuata peccata accumulari, quemadmodum Dauidis adulterium causam attulit, ut totum regnum puniretur, Et cum his simul doctrina de remissione peccatorum populo proponi debet, nimirum hanc esse seriam uoluntatem & mandatum Dei, ut ad illum nos conuertamus, & quod peccata propter filium suum certò sit remissurus, Et Deum hæc utraq; opera poenitentiam & fidem pro cultu præcipuo habere, qui à nobis ei præstari possit, & quod publicas atq; communes poenas ille leniat, si nos conuertamus, ut de Exemplo Niniues cognoscere licet. Postea facinorosi nomine Pastor petere debet, ut tota Ecclesia propter Deum ei ignoscere & pro eo orare uelit.

Hoc præconio facto facinorosus ante altare in genua procumbat, ita tamen ut prius etiam priuatam confessionem usurparit, in qua de doctrina institutus & ante Deum absolutus fuerit. Et Pastor eum publicè iterum interroget, an facinus confiteatur & peccatorum eum an ex animo peniteat, & absolutionem an expetere & seriò apud se constituerit, adiuuante Deo uitam in melius instituere, & hoc publicè coram Deo & Ecclesia an promittat. Ad hæc respondeat

respondeat, Ita. Postea iterum pastor de ira Dei & remissione peccatorum breuiter admonere poterit, & deinceps facinorosum illum absoluat.

Formula autem absolutionis in Agendis bona est præscripta.

Post absolutionem is qui absolutus est ad communionem accedat, ut hoc genus ipsum initia conuersionis suæ precibus & usu Sacramenti demonstret, & Ecclesia argumentum hoc ut uideat, eum qui absolutus fuit nunc deinceps membrum Ecclesiæ denuo factum. Et pro ratione locorum & causæ, quoquo tempore considerandum, quando pastori aut Superintendenti hanc operam mandari conueniat, & ex pastoribus singuli Superintendens tibus suis de re significant, ad quam significationem Superintendens constituat, quomodo administrari negotium oporteat, & ex eo pastori mandet quid sit faciendum.

Quod si in pago talis casus accadat, pastor oppidanus ad mandatum Superintendentis secundum præscriptam formulam rem in pago administret, ut plebs etiam rustica exemplum uideat & ad uitam in melius instituendum excitetur.

*Hæc cum ita à Theologis perscripta oblata fuissent ijs, qui à Principe Electore cum mandatis istuc ablegati fuerant, responsionis loco hoc scriptum quod subieci-
mus redditum fuit 17. Nouembris, quo monetur & significatur ut sequitur.*

Rationes scripto propositas cognouimus, ad quas celare uos nolimus, à tempore tractationum Torgensium multiplicia accidisse, de quibus intelligatur quantum benignissimi principis nostri, uestra ipsorum, & communium regionis ordinum hæc res interit. Quapropter & grauibz de causis hæc est Principis nostri benignis. sententia, Vt quicquid in religione bona cum conscientia fieri possit quod uerbo Dei non sit contrarium, Id ut fiat, neq; quicquam curetur etiam si qui secus censuerint, scripto de se receperint, aut aliud approbauerint.

Quod si enim hac in parte, ut desiderari aliquid posset committeretur, atq; ita grauioris mali causa afferetur, nimirum ut uel religio plus quam hactenus persecutionis haberet, aut in his terris
magis

magis impediretur, Concionatores & Ecclesiarum ministri per uim nobis adimerentur, Monasteriorum redditus, quibus scholæ & uerbi ministri sustentantur, parcius communicarentur, aut auerterentur, atq; hæc terræ alijs modis in Angustias, bella, & difficultates conijcerentur, una cum principe, nostro Domino benignissimo, Tum igitur talia damna multò maiora, & pluris facienda essent, quàm si obedientia in ijs præstaretur, quæ piè & cum bona conscientia fieri possent. Huius legitimæ & debitæ obedientiæ non est minor ratio habenda, quam eius, quod alij hanc male interpretari possent, neq; hoc illi præponi debet, nam qui ita inducit animum suum, eoq; dirigit sententiam, ut obedientiam præstare uelit, in omnibus quæ cum bona conscientia facere possit, is non curat quid alij loquantur, neq; scire potest, quæ sint aliorum consilia, aut quo dirigantur.

Non iudicamus esse necesse, ut hoc loco commemoretur benigniss. principem nostrum in his regionibus, post tam multiplici & ab ipso principe & à consistorijs atq; alijs edita scripta, edicta, hortationes, tamen apud quosdam ut obediatur obtinere, non potuisse, neq; adhuc obtinere, ut nihil dicamus de ijs quæ belli tempore proximi deprehensa fuerunt. Ex his uerò omnibus hoc argumentando inferre possumus, ad uniuscuiusq; rationes non respiciendum, neq; approbationes quorumcunq; expectandas, aut quid quisq; dicere possit uerendum. Nam qui rectè agit neminem ueretur.

Et cum uos sine dubio negaturi non uideamini Consulta Cæsa. Maiestatis, quæ Interim cognominantur, multa in se continere quæ scripturæ consentanea sint, & non falsa, Non dubitant tamen aliqui publicè pro concione dicere, nihil prorsus ueri aut boni in illo libro esse, & quod aliquid huius recipiat aut seruet, de eo futurum id quod Adamo accidit, qui uno tantum morsu de pomo assumpto ira Dei se onerauerint, etiamsi totum pomum non comederit, Et quæ alia huius generis multa audiuntur similia, quæ sine dubio ad Cæsarem deferuntur.

Esti autem uos hæc altius considerare potestis quam à nobis commemorari necesse sit. Tamen & necessarium & consultum iudicamus, Intelligi ab omnibus, & in primis à Cæs. Ma. uniuersos nos harum terrarum incolas Ecclesiastici & politici ordinis, ad quietem, pacem, concordiam, & obedientiam animis propensis esse.

Hoc igitur & nullo alio consilio ea de quibus nuper Torgæ colloquium fuit in manus resumpsimus, & amplius perpendimus atq; additionibus quibusdam breuibus auximus, quæ uobis hic una tradimus. Hæc uos cognoscatis, & quantum fieri potest ET VERBUM DEI sinit, ita corrigatis, ut Cæsa. Maieſt. intel- ligat, in ijs omnibus quæ cum bona conscientia & de uerbo DEI fieri poſſint, nihil in obediendi studio in uniuerſis harum terrarum ordinibus deſiderari. Atq; ſimul & periculorum magnitudinem, perſecutiones, damna atq; detrimenta, quæ niſi ita fiat, accidere poſſit ut non ſint non ſecutura, conſideretis, & de ſe & ſuis rebus de comuni ſalute, hominum noſtrorum, tam tenuium quàm for- tunatiorum, ſummorum & infimorum, ſinguli cogitent, & hac con- ſideratione minus aliorum iudicijs moueantur, ne dubitent omnia ea promouere quæ ad obedientiam, ut diximus, quietam pacem & concordiam faciant, imprimis autem Deo quæ ſunt glorioſa, quod idem inclitæ mentionis Dominus noſter benigniſſimus una uobiſcum ut operam det propenſo eſt animo, neq; quicquam hac in parte quod Deo aut ſanctiſſ. uerbo huius contrarium ſit, ab ipſo ut comittatur.

Hæc reſponſio eſt eorum qui à Principe Legati aderant, ſed de rebus ad religionem pertinentibus quid perſcripſerint & quibus additionibus Torgæ propoſita auxerint, infrà cognoscetur, loco in his actis ultimo ubi ſcriptum ipſorum exponitur. Nam cum Theologi, quo- rum cenſuræ ſubiecerunt, de illo quædam monuerint, hoc loco, & antequàm quid de ſubiectione horum mutarint, & qua in ſententia Legati perſtiterint, intelligi poſſit, non fuit referendum, quod & ſupra cum alijs fecimus. Ad hæc igitur reſponderunt Theologi die 18. Nouem- bris ut ſequitur.

Primum quod ad ſæpè repetitam adhortationem attinet, de pace & obedientia permittimus iudicium Deo, qui corda cog- noſcit omnium hominum. Hic ſcit de nulla re à nobis temere, petu-
lanter,

lanter, aut contumaciter pugnari, sed à nobis quoq; pacem quæri,
& ad debitam obedientiam Cæsareæ Maiest. & benignissimo prin-
cipi nostro subiectissimè præstandam semper nos prompto animo
& fuisse & esse etiam nunc. Et Domini ipsi ex scriptis & consigna-
tionibus nostris deprehendunt et cognoscunt, quod receperimus de
concessione in omnibus rebus Adiaphoris, de quibus nos iudicare
potuimus, quod ad similitudinem in hoc genere & decentiam con-
stituendam faciant, ut de festis, cantionibus, ornatu seu cultu, lecti-
onibus, cibis, & multis alijs similibus.

Ad cæteros etiam Pastores & Concionatores hoc agimus
pro nostra parte, & quantum nos de rebus aliorum cognoscere
possumus, ut ad pacificas conciones usurpandas eos adducere stu-
deamus, & Dei beneficio in Ecclesijs harum terrarum mediocris
est disciplina & concordia, qui benignè etiam deinceps turbas &
discordias auertat.

Quod uerò falsam doctrinam, & manifestè impias Ceres-
monias non recipimus, sciunt Domini ipsi esse hoc mandatum à
Deo, neq; probaturi essent si ueram Doctrinam mutaremus. Peti-
mus igitur, ne pro ijs habeamur quibus de non necessarijs rebus
pugnando benignissimum principem nostrum, has terras & nos
metipsos in difficultates, & misérias conijcere studium sit. Et quod
in hac doctrina & in his Ecclesijs manemus, ideo facimus ut seruati-
tur laudi & gloriæ Dei, & maiores dissipationes auertantur. Tum
fides operæ nostræ in plantatione doctrinæ necessariæ nota est,
ideoq; Ecclesiæ & scholæ in his terris Dei beneficio ad huc quidem
magis florent quàm in alijs, & doleremus ex animo si dissipationes
& discordia in his acciderent, quod subitis mutationibus facile fieri
posset. Neq; huic breui excusationi nostræ in præsentia addere ali-
quid uolumus.

Secundo loco de capitibus nobis traditis etiam breuiter re-
spondēbimus. Et quanquam generaliter quædam dicuntur, in ca-
pite de autoritate Ecclesiæ, de ijs tamen non pugnabimus. Ap-
poni tamen necesse est hæc uerba, quæ in Torgensibus capitibus
continentur, sacræ scripturæ consentanea & non contraria.

De Baptismo manet quod propositum est & excusant nos
de Chrimate hæc uerba ipsa, una cum alijs ueteribus pietatis Chri-
stianæ Ceremonijs, Nam quod sæpe iam est indicatum, scitur illud
oleum à nobis non usurpari, & quod ab huius temporis Episcopis
propter impias & blasphemias consecrationes petere illud non
possumus,

De Confirmatione, Pœnitentia, Sacramento Corporis & Sanguinis Christi capita, maneant ut scripta sunt.

De unctione dictum est Episcoporum oleum à nobis non usurpari, preces autem de quibus mentio fit in illo capite ita à nobis seruantur.

De Ordinatione Sacerdotum manifesta res est, quod sæpè obtulerimus Episcopis restitutionem potestatis huius, si ueram doctrinam non persequantur. Iam autem hoc etiam his temporibus manifestum, qui nunc sunt Episcopi eos persecutores huius esse, & haberi uelle, quod si igitur huius capitis sententia hæc sit, ut horum temporum Episcopis subiiciamur qui præcipiant nobis, & nos puniant ut libuerit. Item ut ordinatio ab his tantum accipiatur, magna fiet in harum terrarum Ecclesijs uastitas. Quod igitur hac in parte generaliter dicitur, id est explicandum, Et si sententia ea est ut tum ordinatio ab Episcopis accipiatur ubi Episcopos habuerimus, hoc est, ubi Episcopi de uera doctrina nobiscum consenserint, tum speciatim hoc in illo capite tali quodam modo exprimendum. Episcopi etiam ueræ doctrinæ, uerique usus Sacramentorum, ita ut Ecclesiæ nostræ in præsentia hæc profitentur, conseruationem adiuent, Et ordinandos iniustus obligationibus non onerent.

Quam diu autem Episcopi persecutores fuerint, & nos in his Ecclesijs manebimus, non est committendum ut nostra culpa in Ecclesijs uastitas fiat, sed oportebit à nobis ipsis ordinationem administrari, quemadmodum Paulus præcipit Tito, Et manifestum est ex Cypriano, Hieronymo & Chrysostomo, Episcoporum & Presbyterorum gradum seu dignitatem unam & eandem esse, unde & Panormitanus in Cap. quanto de consuetudine, similiter sentit quod presbyteri olim ordinauerint presbyteros.

De Coniugio, Missa, Imaginibus, Canticis Ecclesiasticis maneant formula in Capitibus exposita.

De Vigiljs petimus ut acquiescatur ijs, quæ in tractationibus Torgensibus de his notauimus.

In capite de festis non fit mentio festi corporis Christi in Torgensibus actionibus, præterea minimè conuenit hoc nostris Ecclesijs, in quibus est usus integri Sacramenti. Et in hac re præcipue & maximè considerandum hoc est, Sacramenta extra usum institutum nulla esse Sacramenta.

De Carnium esu maneant quæ de hoc capite præscripta sunt, atque insuper rationes nostræ sic ferunt, ut ualdè hoc utile fore existime

existimemus, & rem esse Deo placentem, si Magistratus de hoc constituat, atq; ut præstetur seuere operam det, ut luxuriam conuiu-
rum longorum & multorum ferculorum tollatur, & ad moderatio-
nem atq; temperantiam res redigatur, & propinationum helluatis-
ones atq; ingurgitationes petulantes ut puniantur. In primis au-
tem ut uideatur ne quicquam commestationum talium uesperis feri-
arum dies præcedentibus agitur. Valdè enim turpe est quando
mane in templo ad concionem & preces ueniendum est, homini-
bus tùm à crapula caput adhuc infestari. Item ad particulam,
Et hanc ut politicam constitutionem seruandam: addantur hæc
uerba, & à Magistratu ut res edicatur, qui & eos qui contumaciter
contra fecerint puniendi ius habet.

*Hoc est alterum scriptum quod à Theologis in
Cellensi conuentu propositum fuit. Ad hoc alterum scri-
ptum Theologorum responderunt Legati Principis in
hunc modum. Acta autem sunt quæ sequuntur vsq; ad fi-
nem huius Conuentus vniuersa, die 19. Nouembris. Sed
responsio de qua diximus, hæc est.*

Quod in consignatis rationibus nostris initio mentionem
periculorum fecimus, quæ his terris impendeant, nullo alio consilio
factum est, quàm ut benignitas uestra, & uos cæteri, æque ut nos
de illis scire possitis, & persuadebimus nobis, aliter quam pro eo
consilio, quo factum à nobis est, uos non accepisse. Esse autem ex-
ceptis uobis aliquos quibus nihil fieri possit, quod placeat quan-
tum uis bono consilio suscipiatur minimè est obscurum, quorum
sermones & scriptiones ut ne curare uelit orauimus, & nunc quoq;
oramus.

Et quoniam hæc res à uobis & nobis similiter bona cum
fide & ex animo agitur, nouit Deus nos scientes nihil neq; querere
neq; consulere, quod ulla ex parte Deo & gloriæ diuinæ atq; san-
ctissimo uerbo ipsius contrarium esse possit. Neq; dubitamus
non minorem hanc spem & persuasione de benignissimo princi-
pe nostro & nobis esse uestram, quam principis & nostra de uo-
bis est.

Pro his igitur petimus nos doceri cum uos excusationem
Y y 3 hanc

hanc usurpetis non posse à uobis impias Ceremonias recipi, an à nostris illis consignatis rationibus causa aliqua uobis huius rei afferratur, de qua ubi edocti fuerimus, postea ut inter nos conueniat operam dabimus.

Caput de Ecclesiasticis accipimus si in Spiritu sancto congregetur, nihil illam quod sacrae scripturae contrarium sit, uel constitutum uel decreturam esse. Quod si iam eodem modo à uobis intelligitur, maneat hoc ita ut perscriptum est.

Ad Christum quod attinet petimus à uobis ut cogitare uelitis quomodo pia adhuc preces usurpari possint, & quae pietati non sint contraria ea ut concedantur. Postea cum Episcopis de re amplius conferendum.

Neque aliam esse sententiam nostram, quam ut Episcopi munere suo non aliter quam de mandato diuino fungantur ad aedificandum non ad destruendum, testantur uerba nostra in capite de autoritate Ecclesiae. Ideo consultum iudicauimus, ut docti & pii homines, siue ex nobilitate, siue plebei sint, in collegia Canonorum cooptentur, & inde Episcopi creentur, atque de uestris rationibus, ut cum huius temporis Episcopis conferatur prima occasione opera dabitur. Hoc intellectu proposita capituli uerba seruari poterunt.

In Vigilijs cum multae pulchrae cantiones sint, quae de morte & uitae huius miseria & breuitate, in primis autem de resurrectione homines utiliter admonere possint, doceri nos petimus quomodo hae uiuorum comunefactionis causa usurpari queant.

In mentione Festi Corporis Christi processiones & Theatricam circumgestionem nequaquam intelligi uolumus, nam haec minimè usurpanda.

Ut crapulationes, & propinationum ingurgitatio praecidatur, ab edictionibus & penis ciuilibus, ne quid desiderari possit curabitur. Vos etiam curetis, ut saepius de suggestis sacris & grauiter contra has dicatur, & Sacerdotes ipsi ne has usurpent, neque in Causas comotationum causa ueniant, quod in oppidis minoribus & pagis saepe fieri solet.

Cum etiam communiter formulam precationis publicae composueritis, unde & factum ut sacerdotibus mandaretur, eam ut recitarent, neque ab hac recederent, Et tamen ab aliquibus hoc ut faciant impetrari non possit, Hanc ob causam Benigniss. Princ. noster decreuit se non laturum aliquem qui dieb. Dominicis illam formulam

lam populo præire noluerit. Petimus igitur à uobis ut operam detis, ut illa de qua diximus formula, seruetur. Quod si qui ipsi causa sibi futuri sunt, ut discedere iubeantur, nos extra culpam erimus.

Quod si iam post hanc declarationem à nobis factam, uestræ de capitib, propositis sententiæ cum nostris consentiunt, petimus nos & de hoc & cæteris quæ petimus doceri, etiam opera ut detur quantum id fieri potest, ut cantiones quæ in missa usurpari solent in maioribus oppidis singulis diebus accinantur.

Item ut cogitetur an fieri possit, ut Canon mundetur ad cautionem de futuro tempore, quo de hoc agi posset.

Hoc modo cum explicassent sententiam suam Legati, & liberè atq; solicitè de omnibus interrogassent ut doceri possent, iterum à Theologis responsum fuit, ut sequitur.

QUæ oratio hodie habita fuit eam sic accipimus, exceptis duobus, de Chrismate & Canone, conuenire inter nos de cæteris capitibus omnibus.

Primum igitur petimus, ut pro eximia sapientia uestra consideretis ipsi quàm non difficiles se Pastores hoc tempore exhibuerint, sed faciles potius, & qui tantum concesserint, quantum omnino cum bona conscientia fieri potest, neglectis iniquis iudicijs & obtreptionibus, quas sequuturas esse intelligunt, & ut reprimantur difficile esse futurum, & nihilo tamen minus tantam concessionem admiserunt, ut cognosceretur nos Cæsareæ Maiestati & benignissimo Principi nostro in omnibus, in quib, fieri possit, obedientiam præstare uelle. Nostra etiam sponte, non libenter aliquid in nobis requiri pateremur, quod ad pacem faceret, quantum omnino à nobis fieri posset. Petimus igitur, ut Domini hac concessione qua in omnem partem satisfactum, quanquam cum aliqua aggravatione ipsorum, contenti, simul considerare ut uelint, in religionis negocijs moderatè agendum.

Secundo, quod ad duo capita attinet, de quibus amplius queritur, scitis ipsi & in cōsecrationibus olei & Chrismatis, & in Canone, tantæ tam & manifestæ impietatis uoces inesse, ut approbari nullo

nullo modo possint. Ideo nos Pastores petimus, ut nostræ & cæterorum conscientiæ hac in parte parcatur, Neq; de uerbis aut paruis rebus pugna est, In tanta enim re quæ ad cultum diuinum pertinet, alienæ à ueritate uoces, & quæ ad confirmationem maximorum errorum, qui manifestè primo & secundo præcepto & doctrinæ de gratia Christi & iustificatione contrarij sunt, faciant, admisceri minime debent. Nos uerò ut formulam præscribamur cogitare ipsi potestis, quæ à nobis præscribantur non curari. Præterea per se hæc formulas præscribendi opera periculosa est, & hærent adhuc in Cænone aliquot ualde difficiles & maximi momenti disputationes. Itaq; si de hoc præscribi aliquid deberet, summè esset necessarium, aliquot ex utraq; parte pios & doctos uiros adhiberi. Imò hæc in concilio legitimo omnium grauißima disputatio est futura.

Tertio, non displicet nobis, ut de his Illustriss: Princeps Episcoporum rationes audiat, Nec nostras declarare rationes recusamus, copiosius & de Chrismate & Canone, si adhibebimur. Deniq; quo ad possibile fuerit, saluti & tranquillitati harum Ecclesiarum non deerimus.

Postremo petimus, ut pro eximia sapientiâ uestra ipsi consideretis, in hoc negotio præcipitanter agi nihil posse, & subitas mutationes non tantum ad imperitos scandalum habere, sed piorum etiam & intelligentium animos his perturbari.

Hac responsione nostra uos in præsentia acquieturos confidimus.

Tum igitur Consiliarij qui Principis nomine ad illud Conuentum ablegati fuerunt, ex ijs quæ Torgæ acta fuere, & ex his Cellensibus tractationibus & collationibus sententiarum excerpserunt quandam ritû designationem, de quibus postea in Conuentu prouinciali ad ordines ditionis, secundum ea quæ Torgæ hac in parte his responsa fuerunt, referretur.

Scriptum illud tale est.

Cum Romani Cæsaris nostrum omnium benignissimi domini Maiestas, uoluntatem & sententiam suam benignissimè declararit,

clararit, quod in sacro Romano Imperio quietem & pacem, etiam in religione quantum Deus ad eam rem gratiæ concesserit, consensionem & concordiam conciliari atq; promoueri cupidus sit, ea re subiectissimis animis sumus delectati, Deo pro hac gratias agentes, & precibus nostris hanc ei commendantes, etiam nostro loco, in omnibus quibus id fieri potest, consilijs, opera & administratione nostra hanc rem cupide adiuuabimus.

Postquam uerò Imperator Consulta quædam edidit, quid de religione interim dum œcumenicum liberum & Christianum concilium cogatur, fieri debeat, consulta illa cognouimus & diligenter perpendimus.

Et quantum ad doctrinam & sententiam illius Scripti de statu & conditione hominis ante & post lapsum, attinet, nulla pugna est, & illa ad talem quendam modum docenda.

Ad Caput de redemptione per Christum, & quomodo iustificetur homo coram Deo, quod attinet. Item de bonis operibus ut fructibus fidei, Non accipimus aliter quæ ibi disputantur, quam per meritum, cruciatus, & mortem Saluatoris & Redemptoris nostri Domini Iesu Christi, absq; ullo merito nostro, prorsus gratis nos iustificari, propitiū Deum, remissionem peccatorum & salutem consequi nobisq; donari, & hoc nusquam apud ullam creaturam in cœlo aut terra nos uel querere debere uel reperire posse, præterquam in solo sanguine & uulneribus huius nostri unici Mediatoris & Saluatoris Iesu Christi si hoc credamus.

Talis fides erumpit & efficax est per caritatem bonorum operum erga Deum & proximum. Hæc similiter ad talem modum, & quemadmodum cum Episcopis harum regionum de hoc conuenit & decretum est, doceri debent.

DE POTES^TATE ET AVTORI^TATE Ecclesiæ

Q Vicquid uera & Christiana Ecclesia, quæ in Spiritu sancto congregatur, in reb. ad religionem pertinentib. decernit constituit & docet, ea doceri & in concionibus proponi debent, Sicut & quod sacræ Scripturæ contrarium sit, nihil illa consistuere debet aut potest.

Similiter & in adâphorîs seruari debent, quæ ueteres pîj doctores

doctores seruiarunt, & apud alteram partem in usu esse non desierunt.

DE MINISTRIS ECCLESIAE.

AD præbendas in collegiis Ecclesiasticis deinceps docti homines produci & cooptari debent, qui in sacris literis tantum profecerint, ut ad Episcopalia munera administranda & curationem archidiaconatus, & Ecclesiasticam iurisdictionem idonei sint, & his rectè præesse possint.

Neq; per ea statuta & consuetudines, quæ in quibusdam collegialibus Ecclesiis sunt de recipiendis tantum ad Canonicatus ijs, qui qualificati appellantur, id est dignitatis alicuius prærogatiuum aut ornamentum habent, Per hæc igitur statuta priorum hominum receptio, qui ad Episcopalia munera gerenda idonei sunt ne impediarur. Præsertim cum talia statuta & consuetudines tales etiam in Pontificio iure sublatae sint & abrogatae, & experientia docuerit hac ipsa re factum esse, ut Collegia illa ociosorum & indoctorum hominum plena fierent.

Similiter Pastores etiam Ecclesiarum & administrati constituantur eiusmodi, qui docti sint, & ad uerbum docendum, & populo ut piè presint, apti sint & idonei. Et primario & cæteris Episcopis, qui Episcopale munus suum de mandato diuino administrant, & hoc ad ædificandum non ad destruendum funguntur, subijci atq; obedientiam præstare debent, cæteri uniuersi Ecclesiarum ministri, qui & à talibus Episcopis post productionem à Patronis factam, ordinari debent, illosq; Ecclesiarum ministros, ubi dereliquerint, in primis sacerdotes eos qui inhonestè uiuunt, aut falsam doctrinam usurpant, puniendi ius habeant Episcopi ordinato modo, nisi mirum ut à muneribus suis tales remoueant & tandem etiam ut excommunicent.

DE BAPTISMO.

Baptismus infantum cum Exorcismo, contradictionibus seu renunciatione, aduocatione & confessione ἡ ἀποκρίσις, qui testes Baptismi sunt, & compadres uocari solent, una cum alijs pietatis Christianæ ueteribus cæremonijs usurpari debet, atq; ita de hoc docendum.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio doceri & seruari debet, in primis ut ætas adultior ab Episcopo suo, aut quib. ille hoc munus delegauerit, audias-
tur de fide sua, & hanc profiteatur, & quæ anadochi pro hac
cum baptisarentur sponponderunt, & renunciationem factam Dia-
bolo, ut confirmet & quasi ratam faciat, atq; hoc modo per gratiam
diuinam in fide confirmetur & stabiliatur, atq; simul manuum im-
positio & piæ preces atq; ceremoniæ usurpentur.

DE POENITENTIA.

POenitentia, Confessio & Absolutio, & quæ his sunt coniun-
cta diligenter doceri & in sacris concionibus exponi debent.
Ad populum etiam ad confessionem apud Sacerdotes facien-
dam, & ab hoc ut Vicario Dei absolutionem ut accipiat, hortatio-
nes præstandæ, simul & ad preces, ieiunia & Eleemosynas hortando
instari debet. Neq; ad communicationem corporis & sanguis-
nis Christi quisquam admittendus, qui non prius & confessus ad
sacerdotem fuerit, & absolutionem ab hoc acceperit.

DE SACRAMENTO

Altaris.

Sacramentum Corporis & Sanguinis Christi, sicut hætenus in
his terris fieri consuevit, de institutione Christi exhiberi & acci-
pi debet, & ut modo dictum est, nemo ad hoc admitti, nisi con-
fessione ad Sacerdotem facta, & absolutione ab hoc accepta.

Etiam de hoc simul diligenter populus doceri & institui de-
bet, hoc Sacramento unum nos fieri cum Christo, ut capite, &
membris corporis huius, ita, ut in ipso ab omne bonum educamur
& alamur.

Item ut in communione cum sanctis crescamus & augeasca-
mus, Nam & Paulus dicit: Multi nostrum unus panis sumus &
unum corpus.

Moneri etiam & doceri populus debet, Qui hoc Sacramen-
tum indigne accipit, eum sibi iudicium manducare & bibere, eaq;
de causa ut à peccatis in uita desistatur, & ad ueram poenitentiam,
preces faciendas, eleemosynas, temperantiam & alia quæ ad uitam
Christianam pertinent, hortationibus apud hunc instandum, Nam

qui uitam accipere & conseruare uult, eum causas mortis uitare oportet, & medico, qui ad omnem uirtutem & bonitatem nos inuitat, & horum exemplum à se nobis præbuit, parere, eumq; sequi.

DE VNCTIONE.

Quamquam in his terris unctio multis iam annis in usu non fuit, cum tamen in Marco & Iacobo scriptum legatur. Apostolos hac usos, ut cum Iacobus scribit. Si quis inter uos ægrotauerit accersat ad se presbyteros Ecclesiæ & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit ægrotum, & alleuabit eum Dominus &c. Ideo hanc unctionem post hac ita ut Apostoli hac usi fuere usurpare liceat, & super ægroto piæ preces fiant, & sententiæ consolatoriæ ex sacris literis pronuntientur. Et populus ad talem modum de re doceatur, ut qualis sit rectè accipiatur, omnisq; superstitio & sinistra acceptio auertatur atq; caueatur.

DE ORDINATIONE MINISTRO- rum Ecclesiæ.

Ecclësiarum ministri in posterum à talibus Episcopis qui munere suo ita ut supra dictum est funguntur, ubi à Patronis producti fuerint, pijs Ceremonijs ordinari debent. Neq; ad Ecclesiastica munera, quisquam admittendus, nisi à Patronis ut dictum est productus, & ab Episcopis admissus fuerit, ne quis contra quam decet, ad Ecclesiastica munera se ingerat, aut non legitimo modo in hæc collocari se patiatur,

Episcopi etiam in posterum illas quæ ad speciem tantum habentur examinationes, quibus sit ut multi indocti & nequaquam donec homines ad animarum curam & Ecclesiastica munera, cum nocente conscientiarum grauatione admittantur, tolli curabunt & omnino Episcopi ipsi assumpta opera & consilio piorum & doctorum hominum, qui simul adhibeantur, ordinandos imprimis eos qui à patronis ad munera Ecclesiastica indicantur & producuntur, seuerè & diligenter audiant atq; examinent, ut & doctrina, ingenio, uita & moribus ij esse explorentur qui apti sunt & idonei ad gregem domini uerbo Dei rectè pascendum, & doctrina & exemplo ei præesse, & muneri suo satisfacere possint.

DE MATRIMONIO.

Matrimonium in his terris de institutione Christi omnibus ordinibus permittendum.

DE MISSA.

Missæ deinceps in his regionibus ita celebrabuntur, ut & æra increpentur, & Candelæ, Vascula, Cantiones, ornatus, & ceremoniæ adhibeantur.

Sacerdotes, & administri horum, in ijs locis ubi ministrorum tantum est, ut hoc fieri possit, cum usitato Ecclesijs ornatu decenter ad altare accedant.

Initio recitantes confiteor, postea accinantur.

Introitus.

Kyrie eleison.

Gloria in excelsis Deo, Et in terra &c

Dominus uobiscum.

Collecta.

Epistola latinè sicut & hætenus commemorata uniuersa, Epistola autem cum latinè cantata est, postea Germanicè quoq; populo prælegatur.

Graduale.

Alleluia.

Sequentia, aut qui tractus appellantur, pro ratione temporis & festorum.

Euangelium latinè accinatur, & populo de libro Germanicè recitetur.

Credo in unum Deum Patrem, & reliqua quæ Symbolum complectitur uniuersa eo modo quo in collegialibus Ecclesijs fieri solet.

In Parochijs ubi non sunt collegiales Ecclesiæ pro Graduali germanicè cantiones ueteres usurpari possunt, ferijs natalicijs. Ein Kindelein so lobelich. Paschalibus. Christ ist erstanden. Pentecostes. Nun bitten wir den heiligen Geist. Et loco Symboli Germanica Paraphrasis accini potest, Wir gleuben all an einen etc.

Concio Euangelij.

Dominus uobiscum,

Oremus

Offertorium,

Præfatio.
Sanctus.
Consecratio, Et
Pater noster Germanicè.
Agnus Dei.
Communio qua Sacramentum prebeatur.
Communicatio seu perceptio.
Collecta.
Benedictio.

DE IMAGINIBVS.

IMagines & picturæ cruciatuum Christi, & Sanctorum etiam, in templis conseruari debent, & populus docendus communes factiones illas tantum esse, & his rebus ne diuinus aliquis cultus tribuatur. Non etiam ad imagines & picturas Sanctorum superstitiosi concursus fieri aut permitti debent.

DE CANTIONIBVS EC- clesiasticis.

HOræ Canonicae, quæ Psalmos pios complectuntur in Collegialibus & Oppidorum templis ijs, in quibus ante hoc tempus in usu fuere, accinantur, de tempore, Dominica, & alijs festis celebribus.

Ita etiam ueteres usitatae cantiones de tempore & Festis precipuis retineantur.

Cantiones in sepulturis & post has, si qui sunt qui expetunt, usurpentur, ad memoriam mortuorum & promissæ nobis & certæ resurrectionis.

DE FERIIS.

Feriarum Catalogus hic esto.

Dies Dominicae.
Natiuitatis Domini.
S. Stephani.
S. Iohannis Euangelistæ.
Circumcisionis Domini.
Epiphaniæ seu trium Regum.

Pascharis

Pascatis cum biduo sequente,
Ascensionis Domini.
Pentecostes cum biduo sequenti.
Corporis Christi.

Festa uirginis Mariæ.

Apostolorum.

S. Iohannis Baptistæ.

S. Mariæ Magdalenæ.

S. Michaelis & alia quædam festa quibus ecclesiasticæ tantum feriæ seruantur, concionando missam & communionem celebrando, qualia sunt:

Conuersionis Pauli.

Decollationis Iohannis.

Quarta

Quinta { dies in Hebdomade pascatis diem præcedente.

Sexta

DE CARNIUM ESU.

Quinta & sexta die Hebdomados, in ieiunio etiam Quasdragessimæ, à carnibus abstineatur, & hæc ut politica constitutio ad mandatum Cæsareæ Maiestatis seruetur, si tantum ne obligentur quos necessitas excusat, quales sunt operarii graues, peregrinatores, grauidæ, puerperæ, ægrotantes, ætas senilis & puerilis.

DE VITA ET MORIBVS MINISTRORUM Ecclesiæ.

Honestum & consultum existimatur, ut Pastores Ecclesiarum, & administri, tam in cultu quam uita & moribus, sicut Sacerdotes decet & honestè se gerant, Atq; inter se ipsi assumpta opera & consilio Episcoporum aut Consistoriorum & cõstituant, & quæ statuta fuerint præstari curent, ut in cultu inter Ecclesiæ ministros & politicos ordines discerni, & sacerdotum ordini reuerentiã debita, sicut par est, præstari possit. Et obseruare singuli Pastores suos Concionatores & Ecclesiæ ministros debent, Etiam ad doctrinam horum & uitam attendere, & si quid desiderauerint, Episcopo aut consistorio significare, à quibus quod à recto recedit, ut tollatur curari debet.

Hæc

Hæc ad hunc modum à Consiliarijs perscripta
actionum vniuersarum notatio, seruat ordinem capitum
qui est in libro Cæsaris, etiam verba huius alicubi, quæ
res, Flacianæ infamationi causam præbuit, vt de quibus
in his scribitur Lipsicum INTERIM cognomina-
ret, nam in Conuentu Lipsensi vt infra cognoscetur de his
ad regionum harum ordines relatum fuit. Sed hanc
omnem actionem ideo susceptam diximus, vt ex Theolo-
gis disceretur in quibus & quantum concedi posset ad ex-
tremum, quorum sententia cognita, ex hac ad ordines
Conuentu habito referretur, vt, vbi ordines de Theolo-
gorum sententia constituissent, responsio tandem ad Cæ-
sarem expediretur. Itaq; vt ordine de singulis Cæsari &
explicatè responderetur, quid nostræ Ecclesiæ admittere,
quid non possent, seriem capitum in libro Cæsaris sequi
huius scripti autoribus libuit. Etsi autem vbi à supra ex-
positis Theologorum formulis recessum fuerit ante oculos
est, Tamen hoc etiam conclusionis scriptum à Theologis
cum his offerretur admissum, cum illis tamen singulorum
rituum declarationibus, quas ipsi præmisissent, à quibus
etiam suam non discrepare sententiam, Consiliarij volue-
runt sicut collatio ostendit. Ita tamen vt loco eorum quæ
de Iustificatione & bonis operibus perscripta fuissent, po-
neretur formula scripti eius, de quo hac in parte conue-
nisset in tractationibus Pegauiensibus. Etsi postea cum
in Conuentu Lipsensi de his decretis ad ordines conuo-
catos re-

catos referretur, & procemium his nouum præpositum,
& conclusio peculiaris addita est, reliqua vniuersa quod
ad sententiam attinet, verba etiam eadem, vix quatuor
aut quinque mutatis, retenta sunt, de quibus ex actis Con-
uentus illius infra cognoscetur. Quæ igitur à Theolo-
gis concessa sint, ea in his Cellensibus actionibus compre-
henduntur vniuersa, neque enim præter hæc quicquam à
Theologis amplius deinceps vel postulatum vel concessum
fuit, sed de ijs quæ hæcenus perscripta sunt explicatio-
nes tantum editæ querentibus, non etiam nulla castiga-
tius & planius exposita in sequentibus deprehenduntur.

Quæ verò à Flacio & Flacianis in his accusata,
notata, & calumnijs deprauata fuerint,
de ijs infra dicitur.

IVTERPOCENSIA.

Post Cellenses actiones eas, quas exposuimus Princ.
Elect. Mauricius Contentum indixit, qui Lipsiæ
haberetur, in quo de ijs quæ Celle Mysorum deliberata
essent ad ordines referretur (vt statim iam post hæc In-
terpocensia exponatur) Ante cuius diem res & tempora
ita tulere, vt cum vicino Electore Brandeburgensi con-
ferre de quibsdam necesse haberet, Itaque conuenerunt
Interpoci ambo Electores 16. Decembris, Sed Prin-
ceps Elector Maur. euocauit ad se eodem Principem
A a a Georg.

Georg. Anhaltinum, &c. ex Academia autem nostra
D. Philippum Melanthonem, Ex Lipsica D. Pseffin-
gerum & Ioach. Camerarium, & præter hos Superinten-
dentem Dresdensẽ Danielem Grefferum. Ibi cum ambo
Principes cum Episcopo Neuburgensi & Consiliarijs pe-
culiariter & soli inter se consultassent neq̃ quisquam ex
Theologis ad vllas in eo Conuentu Principum deliberatio-
ens adhiberetur: Postea à Principe Anhaltino & ijs quos
nominauimus, de Canone quæsitum est, qualis hic esset,
& an ita corrigi posset vt tolerabilis aliquis vsus huius
fieret. Quod meminissent autem qui istuc euocati fuerant,
in Cellensibus tractationibus promississe se de Canone &
Chrismate, si id postularetur explicationem copiosorem.
Ideo quod de Canone tum quæsitum iri existimarent,
ad eam rem se præparabant, & de Canone rationes suas
scripto comprehendebant, cumq̃ interrogati de emenda-
tione huius, vt diximus non posse aliquam suscipi dice-
rent, & de hoc se rationes suas copiosius explicaturos re-
ciperent, nihil postea de hoc aut alia re vlla ad Theolo-
gos actum, tum quidem, amplius. Vt cognoscatur tamen
quæ nostrorum de Canone ratione fuerint, scriptum
quod in illo Conuentu à Theologis
ad hunc vsum compositum fuit,
subiecimus.

REFUTATIO ET EXPLICATIO
*Sophismatum recentiorum, quibus priuatarum Missarum & Canonis blasphemiae idolatricae
pinguntur.*

Ingens multitudo sacerdotum in toto orbe Christiano omnibus ferè seculis ueteribus & recentibus Ceremonias missæ seruauit, neq; cogitans neq; intelligens quid ageret, sed propter consuetudinem illa præscripta fecit, sicut pueri recitant dictata, sicut in suis sacrificijs fecerunt Sacerdotes, Leuitici & Ethnici. Cumq; talis plerunq; sit & fuerit & futura sit multitudo, facile intelligi potest sæpè magnam multitudinem in loco ordinario in Ecclesia magnis erroribus & peccatis pollutam esse. Nec excusanda est multitudo prætextu huius dicti, Ecclesia non errat. Aliqui uerò docti sed tamen superstitiosi missam cogitarunt esse sacrificium pro peccato, mereri facienti & alijs remissionem. Et sic multi docuerunt & cumularunt errores. Extant enim libri præcipuorum scriptorum Thomæ Scoti & aliorum, qui testantur hanc fuisse doctrinam ordinariam temporum multorum, Immò sic multæ præcationes & Canonis uerba loquuntur. Tantæ tenebræ cum essent, & multi tamen uentris & quæstus causa sacrificarent, mota mentione abusu Ecclesiasticorum etiam de hac profanatione Cœnæ dici necesse fuit, præsertim cum extet manifesta comminatio, Qui indignè sumit, reus erit corporis & sanguinis Domini.

Primum igitur Ethnica inscitia & negligentia taxata est maximæ multitudinis, quæ nec curat, nec scit, nec cogitat quid agat. Quid est enim indignius quàm adferre tantam negligentiam ad illud mirandum opus, quod uoluit Filius Dei pignus esse suæ præsentiae & suorum beneficiorum.

Deinde euidenter ostensum est, hoc opus non esse sacrificium pro peccato, hoc est, non mereri remissionem peccatorum facienti aut alijs. Quia tale sacrificium est unicum, obedientia filij Dei in passione sua tota & morte, sicut scriptum est: Vnica oblatione consummauit Sanctos.

Hæc sententia adeò euidenter uera est, ut omnes non profani & mediocriter instituti assentiantur. Et liber Augustinus mani esse hanc sententiam recipit.

grassari posse errores in Ecclesia, cum hæc persuasio quæ uelut Idolum est, tam diu in magna parte hominum hæserit.

Sed non satis fuit abusus taxare, addi doctrinam & de uero usu necesse fuit.

Et hanc fideliter addidimus, secuti sumus narrationes in Euangelij & antiquæ Ecclesiæ consuetudinem. Manifestum est institutum esse distributionem & sumptionem, & cum sumptio sit sacramentum, necessariò facienda est ad hunc finem principaliter, sicut de sacramentorum usu in adultis uniuersaliter sentit Ecclesia.

Mens sumentis intuens in hanc sumptionem moueatur, ut credat se recipi propter filium Dei & membrum fieri Filij Dei, quia hoc testimonio ostendit filius Dei nos sibi adiungi tanquam membra & nos abluï suo sanguine.

Non meretur tunc sumptio remissionem, nec prodest ipsa sumptio sine fide, & ut loquuntur ex opere operato. Sed multò antè sacrificium factum est ab ipso filio Dei, quod merebatur remissionem. Nunc testimonium exhibet in hoc ritu sicut & in uoce Euangelij aut in absolutione, quod credens recipi propter sacrificium antea à filio Dei factum uerè recipiaris & uerè sis membrum. Et hanc sumptionem uult crebro fieri, ut sæpè commune facti firmiter statuamus nos esse membra filij Dei.

Hoc modo fit applicatio promissionum propria fide, & consolatio est piæ menti gratissima, in qua consolatione simul Spiritus sanctus in corde est efficax, & accendit nos ut firmiter statuamus nos exaudiri & ardentius inuocemus, &c.

Quod autem ad hunc finem principaliter instituta sit sumptio, manifestum est ex uerbis quæ iubent sumere, & simul admonent nos de remissione peccatorum, & nobis exhiberi seu applicari beneficia filij Dei testantur, hic est Sanguis noui Testamenti, qui pro uobis effunditur. In testamento nobis exhibentur bona. Et quidem institutio pariter pro tota Ecclesia facta est. Idem fructus est ministri sumentis & aliorum.

Accedunt autem ad hunc principalem finem alij, Inuocatio, Gratiarum actio, Confessio. Nam hoc facto in publico cœtu ostendis te esse socium huius Ecclesiæ, approbare hanc doctrinam, & eundem Deum inuocare. Ipsi etiam sumentes intelligant fœdus inter sese fieri & se obligari ad mutuam dilectionem, quia sunt eiusdem corporis membra.

Concur

Concurrunt ergo hæc opera omnia, concio de beneficijs filij Dei, Consecratio continens recitationem uerborum Euangelij, quibus Coena instituitur, distributio & sumptio corporis & sanguinis Domini, Inuocatio seu oratio ad Deum, petens remissionem propter sacrificium proprium filij Dei, Fides applicans, Gratiarum actio in qua mens læta & accedens ad Deum inuocat eum, subiicit se ei, & celebrat eum uoce, confessione & moribus. Hoc modo de piè summentib. loquitur Cipri. Pietas inter data & condonata se diuidens gratias agit, tam uberis beneficij largitori. Id est, pietas intuetur data & condonata hoc est, confert inter se magnitudinem beneficiorum Dei, & magnitudinem nostrorum malorum mortis & peccati, & agit gratias.

Hæc opera omnia collectiue uocat antiquitas sacrificium seu oblationem. Et quidem non intelligunt sacrificium pro peccato, sed ut nunc aliqui loquuntur, sacrificium commemoratum seu sacrificium laudis. Id est opus, in quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitati, quo testamur, hunc esse Deum, quem sic colimus. Nam hæc est uera definitio sacrificij in genere. Et quanquam Scriptores ueteres sæpe improprie loquuntur, tamen constat eos plæruncq; totam actionem nominare sacrificium.

Ita monstratus est uerus usus coenæ Domini, & in concionibus doctrina de uero usu Sacramenti & de sacrificio sæpe repetitur, ut auditores non solum intelligant, quid ibi agendum sit, sed etiam recte & piè utantur Sacramento, Id est, petant ibi consolationem in uera poenitentia, & sibi applicent fide beneficia Christi, ac simul sacrificent, hoc est, inuocent & agant gratias.

Horum operum sacerdos est inchoator *ὁ ἱερεὺς*, Nomine uniuersæ Ecclesiæ agit gratias Deo, quod miserit filium & mirandum decretum de redemptione patefecerit &c. Postea & bona petit propter filium nomine Ecclesiæ. Et populus audiens hanc publicam gratiarum actionem & petitionem adiungit sua uota. Hæc fiunt conuenientius, quàm in latino aut Græco Canone, ubi præcipua pars precum consumitur in hac impia & Blasphema petitione, ut minister digne offerat. Imo petitur etiam ut hæc oblatio sit accepta quasi sacerdos petat pro filio Dei. Item multa miscetur de sacrificio pro peccato. Item uix tenuiter aguntur gratiæ pro principali beneficio scilicet quod miserit filium. Et profecto Canones illi satis confusas & ieiunas recitationes continent, ut postea dicitur.

Cum igitur in nostris Ecclesijs omnia fiant in coena domini uera reuerentia quæ sunt expressa in uerbis Euangelij, & quæ sunt de substantia Sacramenti & sacrificij, nec taxanda est consuetudo nostra nec debet mutari.

Sed hæc quæ hactenus recensuimus nequaquam satisfaciunt aduersarijs, qui clamant nos horribili impietate mutilare diuinum ritum. Principalem partem operis omitti dicunt, πᾶσι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐξουσίαν δίδωμι.

Tollitis ex Ecclesia Dei iuge sacrificium, de populi communionem loquimini non de proprio sacerdotis opere, quod quidem est principalius, uidelicet, quod sacerdos dicit offerimus pro alijs. Hanc oblationem in qua applicari alijs merita filij Dei per sacerdotis opus dicunt, adeo necessariam esse Ecclesiæ contendunt, ut sine ea nequeat populo prodesse Passionem Christi.

Et si autem duæ quæstiones sunt, altera de oblatione simpliciter, offerimus tibi filium: altera de applicatione: tamen hæc posterior de applicatione, nunc præcipuus est controuersiae status, quia quærunť sacrificium alijs profuturum seu applicandum. Et Canon dicit offerimus pro alijs.

Olim docuerunt Missam mereri remissionem alijs etiam nihil agentibus. Id cum nimis absurdum sit, detrahunt Missæ hanc personam, & induunt aliam priori uicinam, Sed quæ minus agnoscitur potest. Fit igitur hæc disputatio obscurior. Sed teneant præfixa & perspicua fundamenta hæc.

Unica oblatione filius Dei consummauit sanctos, Et ea oblatio applicatur singulis propria fide & usu sacramentorum.

Hæc manifesta sunt, iam si addunt. Sed non prodest Christi sacrificium, nisi applicet sacerdos hac oblatione. Quid hoc aliud est, quàm præter illud Christi sacrificium & hæc sacrificia sacerdotum necessaria esse nec una oblatione sanctificari electos.

Secundo sumptio singulorum instituta est, ut fide sua quisque sibi applicet. Non igitur applicat sacerdotis oblatio. Quid est enim propria sumptione opus, si applicatio sit alieno opere?

Tertio nihil addendum est uel detrahendum testamento filij Dei. Nulla fit autem mentio uel oblationis uel applicationis in ipso testamento ac potius contrarium præcipitur. Quia ita uult nos membra fieri cum ipsi sumimus. Non est igitur principalis pars huius ritus hæc applicatio, quam in oblatione fieri dicunt. Nam
dicere

dicere principalem partem non esse institutam expresso uerbo & tamen de $\pi\alpha\rho\acute{\epsilon}\varsigma\gamma\omega$ tradi expressum uerbum, quanta erit absurditas? Retineamus igitur quod institutum est, fiat applicatio, sed propria fide & propria sumptione ut ratio Sacramentorum docet. Remouetur opinio, sacrificium filij Dei inane esse, nisi simul accedant sacrificia sacerdotum. Ne quidem Leuitica sacrificia hac opinione facienda erant, Sed erant, ut postea dicam, signa docentia bonos & malos. Interea pii commonefacti his signis, applicabant sibi promissiones propria fide & utebantur his spectaculis tanquam Sacramentis.

Quarto certissimum est in nouo testamento, nullam ceremoniam esse sacrificium, ut uulgo loquuntur ex opere operato. Nam expressè dictum est, Veri adoratores adorabunt patrem in Spiritu & ueritate. Ac ne quidem Leuitica Sacrificia uerè erant Sacrificia tantum ex opere operato. Et tamen cur fieri oportuerit à bonis & malis postea dicitur. Non igitur ceremonia oblationis sacrificium est. Quare nec applicat alijs merita Christi. Nec ueteres scriptores, Ireneus & Augustinus cum oblationem nominant, de applicatione eam intelligunt. Imo & Canon Græcus non applicationem, Sed gratiarum actionem intelligit, cum oblationis mentionem facit.

Et considera quid sequatur, Si opus sacerdotis applicat. Distrahitur fiducia in hæc duo in oblationem à filio Dei factam & in sacerdotis sacrificium.

Nunc argumenta consideremus quæ uidentur nobis aduersari.

Omnibus ætatibus inde usq; ab Abel fuit sacerdotium certum & eius sacerdotij certum sacrificium. Sint igitur & nunc certum Sacerdotium & certum Sacrificium.

Et si scimus discerni hic tempora, tamen seposita paulisper hac explicatione quid fuerint Typi, Respondemus, Verum esse totum argumentum dextre intellectū. Est enim unicum sacerdotium perpetuum, & sunt in eo sacrificia uera, non typica, unius modi, & Sacramentorum usus similis, etiam si picturæ in ipsis Sacramentis differunt. Summus Sacerdos semper est filius Dei, Cæteri sacerdotes quolibet tempore sunt doctores Euangelij & custodes ceremoniarum, ut singulis temporibus ordinatæ sunt & uera Sacrificia offerunt cum Ecclesia, Inuocationem, Fidem, Gratiarum actionem, Dilectionem, Confessionem & omnes uirtutes. Hæc conueniunt

niunt omnibus ætatibus. Sed quælibet ætas uideat quomodo & ad quem finem Ceremoniæ institutæ sunt.

Ceremoniæ Leviticæ quia Deus politiam illam uoluit discerni ab alijs gentibus, Seruandæ erant à bonis & malis. Erant enim res politicæ etſi typi & ſigna erant docendi cauſa & propter profeſſionem inſtituta. Nec erant meritum aut applicatio beneficiorum Meiſiæ per ſeſe, Sed quia in eo populo erat cura Eccleſiæ Dei, pñj commonefacti illis ſpectaculis fide ſibi promiſſa beneficia Meiſiæ applicabant. Ita iſti ceremonijs utebantur ut nos ſacramentis, .i. promiſſionũ testimonijs, quæ exuſcitare fidem debent.

Nostræ uerò Ceremoniæ non sunt à bonis & à malis faciendæ, Sed uidendum quomodo sint ordinatæ. Coenam legis institutam esse, in qua fide propria & sumptione singuli sibi applicare beneficia filij Dei debent. Non legimus institutam applicationem alieno opere faciendam. Et ut dixi ne quidem Leuiticæ ceremoniæ erant meritum aut applicatio beneficij Messias per sese.

Et sciunt omnes rectè instituti in doctrina Ecclesiæ prudens
ter de ceremoniis iudicandum esse, ne depraventur falsis opinionibus. Et κακοκλῆαι ceremoniarum Moyli multos deceperunt.

De Historia Melchisedeck respondemus etiam si conuiuium illud typus esset cœnæ domini, tamen inde non sequi in hoc ritu meritum, aut hic applicationem seu oblationem pro alijs fieri oportere, Sed proprior est imago distributioni seu sumptioni, præsertim cum in textu non sit uerbum offerendi, Sed protulit seu proposuit panem & uinum uti conuiuiis.

Arbitramur & alios typos ad hanc sacratissimam cœnam accommodari posse, ut adest Filius Dei in cœna Abrahæ, ita huic cœnæ adest, & quidem nos efficit membra sua. Notum est autem prudenter faciendas esse tales accommodationes, ne quid ex typo extruatur quod sit alienum à re significata.

Erat Melchisedech uerus Ecclesiæ Dei pastor, & uerus cultus intelligebat, qui etiamsi aliquo ritu gratias agebat, tamen id opus sciebat non mereri alijs remissionem, nec esse applicationem pro alijs, Sed esse gratiarum actionem & confessionem, qua ipse declarabat se eundem uerum Deum inuocare & colere quem in uocabat & colebat Abraham. Hi fines in sacrificijs, Inuocatio fide ardens, Gratiarum actio, Confessio uerum Deum monstrans aspiciantur, Et aggregatio ad Ecclesiam.

Remouetur

Remoueat opinionio gestum esse meritum, aut applicationem pro alijs, Sed fide sibi quisq; applicet promissiones. Dolendum est autem in mentione sacerdotij Melchisedek de pane & uino tam multa dici, omitti uero principale officium Sacerdotij, quod in textu recensetur, & in Epistola ad Ebraeos illustratur, uidelicet benedictio nem. Ideo filius Dei est Sacerdos secundum ordinem Melchisedek, non secundum ordinem Leui, quia benedicit, sonat uocem reconciliationis diuinæ, & reddit iusticiam & uitam, Et in sacerdotio noui Testamenti hæc benedictio annuntiatur & distribuitur, & summus Sacerdos ipse est efficax, Semper aliquem cœtum sua potentia seruauit & colligit, & in hoc cœtu tuetur ministerium Euangelij, reddit iusticiam & uitam æternam ijs, qui conuertuntur ad Deum, & ab his uult agnosci & inuocari, uult fide accipi hæc beneficia. Harum maximarum rerum doctrina uel omittitur uel corrumpitur, cum laudes Ceremoniæ & typi cumulantur, sine doctrina de uero usu Sacramenti.

De Malachia cauillationem Sidonij mirati sumus, qui ait, Non posse dictum Malachiæ de sacrificijs cordis intelligi, quia tunc quoq; in omnibus gentibus offerebantur, sed de noua Ceremonia nondum nota gentib. Hoc Sophisma indignum est huius causæ magnitudine. Loquitur Malachias de Ecclesia colligenda ex gentib. ut loqui solent Prophetæ de futura gentium uocatione, & completur uocem Euangelij, ueram inuocationem & alios cultus. Hinc non potest effici oblationem in hoc ritu pro alijs applicandam esse.

In primis uero plausibile est, quod de iugi sacrificio obijciunt. Fuit iuge Sacrificium in lege, ut esset quotidiani ministerij neruus, Sit igitur nunc quoq; tale Sacrificium. Respondemus. Non dubium esse, quia iugi sacrificio uerè & principaliter significetur proprium filij Dei sacrificium, Agnus crematus typus fuit mortis Filij Dei, Liba & uini effusio typus erant Euangelij & distributionis. Et uerum est in Ecclesia omnium temporum unicum esse iuge sacrificium, quod uerè fuit precium pro nobis, scilicet sacrificium proprium filij Dei, quod significatur sacrificijs quorumcunq; temporum. Nec tamen displicet nobis typum accommodare, & ad hanc totam actionem in cœna Domini. Nam & ritus ipse est neruus publici ministerij, & oportet ibi fieri recordationem, hoc est, doceri Ecclesiam, & fieri ueram inuocationem & gratiarum actionem, confessionem. Et sit applicatio propria cuiusq; fide & sumptione, Hæc omnia

B b b

sint

sint sane iuge sacrificium in Ecclesia, sed ita, ne proprium sacrificium filij Dei obscuretur. Nec nos abolemus hoc iuge sacrificium, Sed illustramus & retinemus, Aduersarij uero & corruerunt antea & nunc abolent. Primum quia doctrinam de fide deleuerunt & deleunt, multas falsas & Pharisaicas opiniones in Ecclesiam inuexerunt & adhuc stabiliunt, defendunt quædam manifesta Idola, Sacrificium uero quæstus causa, & cœnam Domini ad mortuos transferunt. Nunc etiam palam uastitatem in Ecclesijs nostris faciunt, expellunt Pastores, ut iam in multis locis prorsus sit silentium in templis, & nullæ sint ceremoniæ. Hanc uastationem res ipsa ostendit, similem esse barbaricæ uastationi, quam in templo Ierosolymorum fecit Antiochus.

Reliquum est ut dicamus de oblatione, uidelicet de hac propositione: Offerimus tibi Filium, uel ut nunc loquuntur, Sistimus tibi Filium. Nondum audiuius quomodo hanc Phrasin interpretentur. Sed si remota applicatione, sic intelligunt, offerimus tibi Filium, id est, oramus te æternæ Patre, propter Filium, non accusentur nostræ Ecclesiæ, quia & nos in hac tota actione mediatorem & Pontificem nostrum stantem coram Patre & pro nobis deprecantem inuocamus & celebramus, & quidem his uerbis utimur, Oramus æternum Patrem, ut propter Filium quem Mediatorem constituit, nos recipiat. Oramus te Fili Dei Domine Iesu Christe, qui es αὐτὸς & imago æterni Patris, & natus es ex Mariâ uirgine, ac sedes ad dexteram æterni patris, & Mediator constitutus es, miserere nostri, & intercede pro nobis apud æternum Patrem tuum, & sanctifica nos Spiritu sancto tuo, &c.

Definitio igitur quærenda est in hac Phrasi, Offerimus tibi Filium. Nam Ecclesia nequaquam offert eum, sicut ipse sese obtulit, ut Epistola ad Ebræos loquitur, Filius seipsum obtulit Patri, ingressus in sancta sanctorum. Nouit Filius peccatum Patris, scit iram aduersus peccatum, scit mirandum decretum de reconciliatione & causas intelligit. Hæc coram uidere est ingredi in sancta sanctorum, Deinde & in sese deriuat iram æterni Patris, & se subijcit eius uoluntati, ut iusticiæ diuinæ satisfiat. Hæc subiectio est sese offerre, ut in Psalmo scriptum est: In Capite libri scriptum est de me, ut faciam uoluntatem tuam, Ipsius igitur Filij proprium fuit, sese in passionem offerre. Nos tantum fiducia huius uictimæ petimus, ut propter eam recipiamur & exaudiamur.

Eodem

Eodem modo de uerbo sistendi dicimus, Filius Dei solus ingreditur in sancta sanctorum, id est, uidet arcanum consilium Patris, cum hoc deliberat Pater, hunc audit deprecantem. Nec ulla creatura adducit eum ad Patrem, Quare illi qui nunc dicunt, Se Filium Dei sistere coram Patre, quid uelint dicere interpretentur.

Græcus Canon uerecundior fuit, qui correctionem addit, Tu es προσφύγων καὶ προσφύγων, quali dicat: Tuæ Maiestatis est ingredi in sancta sanctorum. Tu cernis uoluntatem æterni Patris, & es summus Sacerdos & deprecator pro nobis in illo arcano consilio.

Præterea qui dicunt oblationem, non quidem mereri remissionem peccatorum, sed alia multa bona, Rursus faciunt Missam ualde uendibilem, Et non rectè transferunt eam à fine proprio ad alienos. Si quis diceret Baptismum ualere ad Leporam tollendā, Idem prauaret Baptismum mutato fine. Ita huius actionis proprius finis est commonefacere nos de Testamento Filij Dei, & de promissione Euangelij propria, & de remissione peccatorum, ut fide erecti firmitius statuamus nos recipi, fieri membra, ablui sanguine Filij Dei, inuocemus & agamus gratias Deo. Nec ad fingendi sunt alij fines, quod hoc opus sit meritum profuturū in mercatu aut nauigatione.

Retinemus igitur uerum Sacramenti usum, & ueros fines, & applicationem faciendam esse propria fide & sumptione docemus, Et accedit sacrificij ratio, ut dictum est, quia hic fit inuocatio, gratiarum actio, confessio. Et sic sensisse ueteres eruditiores adparet, qui alias ut de Sacramento, alias ut de sacrificio loquuntur. Verba in Canone Græco & Latino de sumptione, loquuntur de hac actione, ut de Sacramento, deinde de gratiarum actione, ut de sacrificio.

Synodus Nicæna, ut de Sacramento loquitur, Ait enim nobis esse testimonium resurrectionis, quia efficiamur membra resurrectioni Filij Dei. Eodem modo loquitur Ireneus. Et Epiphanius: Vir tus in pane est ad uiuificationem per fidem & spem.

Hæc describunt usum qui proprius est Sacramenti, Alibi uerò ut de sacrificio dicitur, ut Augustinus. In ueteribus figuratio fuit. In hoc sacrificio gratiarum actio & commemoratio est. Ac manifestissimum est ueteres eruditiores non hoc uoluisse, mereri hunc ritum alijs remissionem, aut opus ipsum applicationem esse pro alijs, nec prodesse sacrificium proprium filij Dei, sine hoc opere Sacerdotis, Et hoc opus sacerdotis fieri oportere & necessarium

esse Ecclesiæ, etiam si nulli adsint communicantes & crebrò iteran-
dū esse, ut multa bona mereatur Ecclesiæ. Etsi credibile est sic multos
semper sensisse, ut semper falsæ persuasiones de Ceremonijs etiam in
Ecclesia in multis hærent, tamen pios & eruditos rectè intellexisse
usum Sacramenti adparet, & Sacrificium intellexisse gratiarum acti-
onem, ut & Canō Græcus inquit, offerimus hanc λογικὴν λατρείαν
pro Prophetis, Apostolis &c. Ac profecto optaremus in hac
controuersia audiri suffragationem eruditæ antiquitatis, non recen-
tum, qui persuasiones à populo acceptas quoquo modo recitant.

Quod igitur aliqui dicunt, se consensum Catholicæ Ecclesiæ
nobis opponere, His respondemus, nos nequaquam dissentire ab
eruditioribus patribus, & retinere in Ecclesijs ea, quæ ad substanti-
am huius ritus pertinent, Sed accesserunt persuasiones aliæ populi,
quæ postea uel superstitione, uel propter questum cumulatae sunt.

Hic etsi magna multitudo eas mordicus retinet, tamen non
sunt Catholicus consensus. Adest Filius Dei operi quod instituit,
Videlicet, ut fiat distributio. De alijs operibus & quidem diuersis
quid dici poterit, uidelicet, Si cultus instituantur humano consilio.
Hæc modestè recitauimus, non ut certamina augeamus, sed ut Eccle-
sias tot regionum consolemur, & excusemus & ostendamus nos re-
tinere integrum ritum & ueram doctrinam de usu, ne turbetur ear-
um inuocatio, sed ut bona conscientia piè utantur Sacramento, &
fide non trepidante inuocent Deum, & agant gratias. Et fundamen-
ta manifesta & firma sunt: unica oblatione consummati sunt sancti;
Item in nouo Testamento certissimum est, nullam ceremoniam seu
gestum, sacrificium esse solo gestu, seu ut uulgo loquuntur, ex opere
operato, sed uera inuocatio & gratiarum actio Ecclesiæ in ipso ritu
fit sacrificium Deo gratum. Hoc cum ita seruetur in Ecclesijs nostris,
oramus ne turbentur.

De Canone constat duas partes in eo præcipuè reprehendi
quæ Canonis propriæ sunt.

Primum hanc, quod toties petit, ut Deus recipiat hanc ob-
lationem & quasi precatur pro filio Dei, imò orat perferri ab An-
gelis ad Deum hanc suam oblationem.

Deinde inquit: Offerimus pro alijs. Hæc est illa applicatio
quæ taxatur, Imò & meritum confirmat. Vult esse sacrificium pro
peccato, Nam his uerbis utitur pro redemptione animarum.
Item sit sacrificium propiciabile, Recipere igitur Canonem est con-
firmare

firmare opiniones de sacrificio pro peccato, uel certè illum cultum, in quo existimatur tale opus adplicatio esse.

Quod uerò dicitur hæc lenienda esse interpretatione, & exare concinnam interpretationem, hic dicimus, In illo tam graui colloquio cum Deo, non turbendam esse inuocationem Sophisticis sermonibus.

In dubijs & figuratis interpretatio adhibenda est. Sed propriè & perspicuè dicta aliter interpretari, est simile protestationi pugnanti cum facto, & est seipsum accusare, aut probare contradiCTORIA.

Præterea mollior illa interpretatio quo usq; procedit, etsi fatetur hoc opus non mereri remissionem peccatorum, tamen alia absurda retinet.

CONVENTVS LIP-
SENSIS SECVNDVS HA-
BITVS MENSE DECEMBRI
ANNO M. D. XLVIII.

1548

DE quo actum & deliberatum iam per semestre fuisse hætenus descripta docent: à Conuentu nimirum Misenensi vsq; ad hoc tempus, vt constitueretur de responsione ad Cæsarem de libro INTERIM, id hoc primum Conuentu Lipsensi, qui tertius hac de re institutus fuit, perfectum est, Cum neq; tempus, neq; vllæ rationes alleuationem aut mitigationem afferrent, aut harum consultationum necessitatem auerterent, frustra conante Principe Electore Mauricio, & suscipiente omnia quæ à pietate Christiana & humana sapientia ad consulendum tam difficilibus rebus suscipi possent. Fuerunt

B b b iij ad

ad hunc conuocati ordines vniuersi, etiam Episcopi harum regionum, Misiensis & Neupurgensis. Ex Theologis autem ij, qui Interpoci conuenerant, vnà cum Principe Georgio Anhaltino, &c. Et quia indictus Conuentus erat ad 22. diem Decembris, pleriq; recta Interpoco Lipsiam proficiscebantur, Ibi cum sollicitis animis de communibus rebus religione, patria, publica ac priuata salute, in tanta difficultate temporum & negociorum, ea tum fierent atq; agerentur communibus consilijs à Principe & conuocatis, quæ nunc deinceps describentur, Flacius in illis miserijs publicis, cum adhuc beneficio Principis & Academiæ nostræ & publicis bonis harum terrarum vniuersis vna nobiscum frueretur (degebat enim adhuc in Collegio hic nostro) Tum igitur Flacius per complices & emissarios suos hoc egit, vt has terras & Principem harum, & Collegas & Præceptores suos Cainica impudentia & impietate afflictiores & miseriore redderet, & Ecclesias trepidantes conuelleret atq; dissiparet. Itaq; vt pasceret se & saginaret calamitatibus publicis, συμφοραὶ γὰρ ἐθνῶν ἐσυχία φάλλων δαιμόνων, & ea fecit quæ nota sunt, & postea quædam ex actis huius Conuentus alieno tempore, & de rebus alienis, neq; ad ipsum aut alios externos quicquam pertinentia, typis exprimenda curauit, eo studio eoq; consilio, quo res docet & ipse probat quotidie. Quæ Flacius igitur & Flaciani de his rebus suspiciosissimè & calumniosissimè & scurilitate profana

profana scripserunt, ea cum nostris his editionibus conferantur, quibus quæ à Theologis acta fuerint optima cum fide & plenè, ac planè describuntur vniuersa.

Cum de Theologorum rationibus ad ordines in Torgensi Conuentu referri non posset, ijs de causis quas supra exposuimus, & Cellæ primum perscripta illa capita fuerint, de quibus ex sententia horum ab ordinibus deliberaretur, In hoc Conuentu Lipsensi id præstitum est, de quo Torgæ ordinibus significatum fuit, vt de Theologorum rationibus ad hos referretur.

Primum igitur repetita fuit Torgensis ad ordines Principis relatio & iisdem prorsus verbis proposita, quam, vt post tam longum interuallum, & quasi in epilogò huius partis, in memoriam reuocentur Principis Mauricij actiones & consilia, hoc loco integram ex superioribus expositionibus nostris transcribendam curauimus, cum etiam propter Flacianas calumnias διαβολικωτάτας, quibus inprimis huius Conuentus actiones obruuntur, talia hoc loco vtiliter repeti iudicaremus. Relatum igitur sic fuit:

NOs Princeps Elector, nuper aliquot ex vobis ad secundam diem Mensis Iulij in urbem nostram Misenam literis conuocauimus, ijsq; significauimus, quid Cæsaris, nostrum omnium benignissimi domini, Maiestas nobis imposuerit, de quo vobiscum ageremus. Illi uerò cum hanc sibi potestatem sumere noluerint, ut uestrorum uniuersorum nomine aliquid status erent, causa nobis allata est, ut & huc uos literis conuocaremus, & uobis uniuersis illud ipsum proponeremus, quod tum illis Misenæ conuocatis de scripto recitatum fuit, hoc modo scilicet.

Non

Non potuimus facere, quin uos præcipuos quosdam in nostris regionibus & ætate grauissimos ad nos accerferemus, ad rationes uestras, de ijs quæ subiecinus cognoscendum. Neq; dubitamus plerosq; uestrum memoria tenere, quod negocium sanctæ & Christianæ religionis nostræ ante hæc tempora, adhibito consilio præcipuorum in regionibus nostris egerimus, de nobis etiam meminimus, quod uobis & cæteris nostris submisisse petentibus, de nobis significauerimus & benignè receperimus, facturos nos, ut in nostra Christiana religione permanere uobis liceret, neq; ab hac ut per uim depelleremini, Quod & Imperatoris, nostrum omnium benignissimi domini, Cæsarea Maestas erga nos & uos de sua sententia similiter benignissimè declarauit. Nimirum quod nihil magis cuperet, quàm ut dissidia & cōtrouersia in religione pacificis & amicis tractationib; uel alijs ijs modis & eo ordine, quo decet, et fieri fas est piè cōponeretur, & ad Christianū cōsensum & cōcordiā res promoueretur & reduceretur, in qua benigna uoluntate & sententia adhuc permaneret. Et quanq; amicis tractationibus, ab ipsa nihil haftenus esset perfectum, tamen uoluntatem aut consilium ipsius nunquam fuisse, neq; nunc esse, ut Christianam religionem & uerbum Dei, (sicut aliqui de nullorum argumentorum fundamentis ipsum insinularent, & obtrectando publicè spargerent) gladio seu armis deleteret, Sed quod constituisset dijudicationem & disceptationem cōtrouersiarum in religione, pro eo ut in consilio Imperij decretum esset, Oecumenico & Christiano concilio permittere, in quo ante omnia gloria Dei quaeratur, & rei Christianæ in meliorem statum pia redactio, quemadmodum & in Augustana confessione similiter ad consilium prouocatio fiat. Sicut hæc in Imperatoris ipsius scriptis ad nos & uos misis continentur, quorum Imperator & rex benignissimè meminerunt. Postquam autem de concilio negotium ita se dedit, ut non omninò procedat, neq; si maximè procederet, tam celeriter peragi possit, hac de causa inclytæ mentionis Imperator ad ordines sacri Imperij de consultis quibusdam seu constitutione certa referri curauit, quid Interim usq; ad Oecumenici & Christiani concilij dijudicationem de religione fieri debeat, & postulauit, ut pontificij in sua religione permanerent, & qui nostræ religionis professione sint coniuncti, ij uel suam ad pontificiorum conformem, uel constitutionem propositam usq; ad generale concilium seruare uelint, quæ omnia copiosius in scripta Imperatoris relatione exponuntur.

Ad hæc

Ad hæc significauimus Imperatori, quid nostrarum regionum ordinibus promissilemus, ipsum etiam admonuimus eorum, que illis ipsis ordinibus nostris, & ad nos scripsisset.

Sed perrexit Imperator postulare à nobis, ne illam Cæsaream constitutionem de interiecto tempore recipere recusaremus, considerantes quod reliqui Electores & principes, qui eandem nobiscum religionem profiterentur, plerique eam recepissent, & ne quid causationum afferre, aut impedimentorum commouere uellemus.

Nos uerò perstitimus in eo, nos loco & nomine regionum nostrarum ordinum nihil in nos recipere, neque contra publicè editas promissiones nostras & typis expressas, quicquam facere posse. Et hoc toties ad Cæsaream & Regiam quoque Maiestatem, atque alios qui hac de re nobiscum egerunt, repetiuimus, ut tandem nobis Imperator hoc imposuerit & mandarit, ut cum subditis nostris agere, & operam dare uellemus, quo præscripto eorum, quæ & à Cæsarea Maiestate ipsius, & communi ordinum Imperij consensu constituta essent (huius enim sententiæ uerbis de hac re utebantur) omnino se obediens præstare, & quæ constituta essent, seruare uellent.

Quod igitur Cæsareæ Maiestati recusare non possemus, quominus postulata ipsius ad nostros subditos referremus, Ideo uos hac de causa conuocauimus, & benignè cupimus, ut illum de interiecto tempore librum in manus sumere, perlegere & pendere uelitis, & de responsione inter uos ad ea, quæ ab Imperatore postulantur, eiusmodi constituere, qua & præclare instructi sitis, & Imperator intelligere possit, nos & uos propensos esse ad obedientiam subiectissimè præstandum in omnibus, **QVÆ AD PIAM ET CHRISTIANAM CONSENSIONEM**, quietem, pacem, & concordiam faciant, **ET PIE ET BONA CVM CONSCIENTIA** fieri possunt.

Cum autem à tempore Conuentus illius Misenæ habiti & Cæsareæ Regiæ Maiestas aliquoties nobis Principi Electori hoc imposuerint, ut non tantum secundum priora mandata uobiscum agamus, sed etiam ut obtineamus, quo Cæsareæ Maiestatis rationes & consulta à uobis recipiantur cum expositione addita, quid, si recusatio usurparetur, sequi ex ea re posset. Hac de causa rem diligenter deliberare uelitis, & in hoc cum uestre ipsorum, tum communis uniuersorum regionis ordinum salutis rationem habere.

NOS PRINCEPS ELECTOR etiam
Cæsarem de ijs, quæ ad uos scripserit, & similiter quæ nos uobis
promiserimus, & publico scripto in nostris regionibus edic-
tauerimus, quorum optimè recordamur, subiectissimè admonu-
imus, neq; diligentia operæ nostræ pepercimus.

Præcipuum caput de Iustificacione sic est conformatum, ut
in nostris regionibus adhuc etiam deinceps sincerum doceri de-
beat.

Sacramenti autem Corporis & Sanguinis usus, integer in
præscriptis rationibus Cæsaris permittitur.

Similiter coniugium Sacerdotum.

Tum iure nulla difficultas quæritur in ijs rebus, quæ sine
læsione conscientia & uerbi diuini seruari possunt, præsertim cum
constitutio Imperatoria quædam ex hoc genere sine coactione pro-
ponat.

De Carnium usu abrogando tempore quadragesimæ,
quinta & sexta die hebdomados, ita cogitatum est, ut statuatur
res esse ad politia constitutionem bonam utilis, & quæ tolerari
possit.

Hæc omnia diligenter perpendere, neq; ubi necessitas non
flagitat, difficultates querere uelitis, sed uos in omnibus ijs, QV AE
PIE ET CVM BONA CONSCIENTIA fieri possunt, obsequentes præstare. Hoc modo uestre ipsorum salutis, etiam
am quieti & paci regionum nostrarum consulitur.

*Hac relatione ad hunc modum iterum facta, cum
Theologorum rationes & sententiam ordines denuò expe-
terent, scriptum Cellense his propositum fuit, de cuius
capitibus deliberarent & iudicia sua ederent, sed ut ad
præsentem tractationem res accommodaretur, initium
mutatum, & in fine conclusio etiam peculiaris adiecta
fuit. Initium tale fuit:*

Nostræ rationes eò diriguntur, ut Romani Cæsaris, nostrum
omnium benignissimi Domini, Maiestati, legitima & debita obe-
dientia præstetur, & ita ut agatur, ut & Maiestas ipsius & omnes
in uniuersum intelligere possint, nostrum omnium animos ad quæ
etern

erem, pacem & concordiam propensos esse. Quod ut fiat, pro nostra fide consulimus, Etiam nostro loco, quantum omnino fieri potest, opera & hortationibus nostris hanc rem adiuuabimus. Nam quod aliqui sine ulla probationum fundamentis de nobis loquuntur & scribunt, nostra concilia & actiones nequaquam ad ulla dissidia aut implicationes negotiorum diriguntur, sed ad omnia illa, quæ ad ea faciant, quorum iam mentionem fecimus. Huius rei Deum ipsum testem facimus, qui corda nouit omnium hominum, & res ipsa hoc demonstrabit atq; comprobabit. Pro his igitur nostræ rationes sic ferunt, ut censeamus, Primum omnia illa, quæ ueteres doctores seruauerunt in rebus Adiaphoris, id est, medijs illis, quæ sine uiolatione diuinæ scripturæ seruari possunt, & apud alteram partem adhuc in usu esse non desierunt, hæc igitur deinceps etiam ut seruentur, & in his ne difficultas aut recusatio quærat aut prætendatur, cum talia sine læsione bonæ conscientiae bene fieri possint. Secundo, quod ad doctrinam attinet, primum de statu & conditione hominis ante & post lapsum nulla pugna est.

CAPVT DE IUSTIFICATIONE.

De hoc in Pegauiensibus tractationibus conuenit.

De potestate & autoritate Ecclesiæ.

Q Vicquid uera & Christiana Ecclesia, quæ in spiritu sancto &c. ut in Cellensibus. Et clausula quæ in hoc capite de Adiaphoris legitur in Cellensibus, quæ incipit: Similiter & in Adiaphoris seruari debet, quæ ueteres &c. ea in his Lipsiensibus ad initium scripti est reiecta quam iam exposuimus.

Reliqua usq; ad finem scripti prorsus eodem ordine & iisdem uerbis fuere præscripta, nisi quod in capite de ministris Ecclesiæ pro ijs uerbis ubi in Cellensibus legitur. Cum talia statuta & consuetudines tales etiam in pontificio iure sublata, in his igitur aliquantò explicatius & plenius ponitur in Lipsiensibus. In pontificijs constitutionibus & decretalibus. Reliqua iisdem uerbis, ut diximus, in Cellensibus sunt uniuersa, usq; ad finem, qui est, à quibus, quod à recto recedit ut tollatur curare debet. Post quæ uerba, postea conclusio subiecta fuit talis.

De cæteris capitibus recipimus nos in sacris literis & ueterum patrum scriptis diligenter quæsituros, & Episcopis nostras rationes quod significare, & de his cum ipsis conferre uelimus, & Christianum admodum ut inter nos conueniat operam dare. Reliqua ex cellensibus huc assumantur,

*Hæc igitur capita Cellensia ad talem modum ordinibus proposita fuere, vna cum capite de Iustificatio-
ne ex Pegauensis tractationibus, Et tum simul The-
ologi, qui ad Conuentum conuocati fuerant, post illam
copiosam de libro Augustano iudicii sui expositionem,
quam in Misnensi Conuentu ordinibus ediderunt, breui-
ter de libro denuò monuerunt, & de ijs, in quibus con-
cedi & in quibus non concedi posset, & de his ipsis pro-
positis capitibus peculiari scripto consilium & sententi-
am suam aliquantò explicatiùs exposuerunt, quod ex Ger-
manico conuersum subieciimus :*

*Et si nemini præscribere possumus aut uolumus, quid in
hac tam ardua & graui re quisq; pro se & sua conscientia in
consideratione gloriæ Dei, aut bella & uastationes auertendi studio
decernere debeat, Nosq; ipsi utrumq; admodum graue esse intelli-
gimus, uel bellum metuere, si nullum obediendi studium Cæsari
præstetur, uel perturbationum causas præbere, quæ multæ exis-
tunt, si quid in Ecclesijs uel paruæ uel magnæ mutationis admittit-
tur. Tamen cum à nobis petatur, rationes nostras indicabimus,
quid à singulis seruari atq; retineri oporteat, & quibus in rebus
mutationes non sint intolerandæ, si omnino aliquorum rationes
sic ferunt ad pacem has & ordinem atq; disciplinam profuturas.*

*Et primum de præcipuo capite, nimirum quomodo rez-
missionem peccatorum consequamur & coram Deo iusti & accepti
fiamus, de hoc igitur nihil prorsus, ne una quidem litera mutari
debet doctrinæ puræ eius, quæ Dei beneficio hætenus in Eccle-
sijs harum terrarum ab intelligentibus doctoribus consentientibus
sententijs pro concionibus docetur, & certo est illa æterna & im-
mutabilis ueritas sancti Euangelij, qua doctrina Filio Dei suus ho-
nor præstatur, & necessaria consolatio conscientijs proponitur.
Hæc doctrina ita maneat immutata, cuius summa scripto quodam
de quo Pegauia conuenit, comprehensa est, & de eodem sic respon-
sum fuit, ut doceremur Imperatoris animo talem doctrinæ Ecclesi-
arum*

fiarum nostrarum sensum & sententiam non esse contrariam. Hoc igitur si assumere libet, facilis est & expedita de hoc capite responsio.

Postea sequuntur capita de Episcoporum & Ecclesiæ autoritate, quæ singula hanc appendicem adiectam habent, quæ in libro Augustano expressa est, Episcopos & Ecclesiā nihil quod uerbo Dei contrarium sit, constituendi potestatem habere. Per se autem certa & uera res est, si Episcopi & Ecclesia nihil quod Euangelio contrarium sit, constituat, obedientiam ei debere, & utile hoc esset rei Christianæ & bono, eos qui in ordinaria autoritate sunt, munus suum rectè administrare. Ideo de hoc capite cum tali appendice, quæ in libro expressa est, non iudicamus necesse esse ut pugnetur.

Postea de numero Sacramentorum & de Sacramentis liber cum sano intellectu similiter accipi potest. Impiæ tamen consecrationes oleorum à nobis repudiatae sunt, neq; recipi possunt;

De Confessione, liber ipse mitigationem suam secum affert, & Dei beneficio confessio & priuata absolutio in his terris ad hoc usq; tempus, ad pium & utilem modum conseruata sunt, neq; commodum esset hæc omitti, sicut in quibusdam regionibus & opibus factum est, neq; ad hoc caput quod attinet quicquam in nostris Ecclesijs nouatur.

De diuoritijs conferendum cum Episcopis uel alijs qui consistoria administrabunt.

Ordinatio Sacerdotum dependet tota de præcedente capite, quod est de Episcoporum autoritate, & pernecessaria res est de hoc cogitari, ut magna cum diligentia, & ad pium modum, & seueris examinationibus atq; seria institutione ordinatio administretur, quod nisi fiat, post non multos annos neq; pastores neq; concionatores erunt. Et hanc summè necessariam rem esse omnes intelligentes & pñ facile ipsi iudicare possunt.

De Missa. De hoc submisit Imperatorem doceri oportet, in Missa nostrarum Ecclesiarum omnia substantialia, & simul usitatae cantiones atq; lectiones, etiam ornatum, & alios ueteres ritus decenter, & cum disciplina & reuerentia Christianis digna celebrari. Cumq; manifestum sit Missam communionis causa institutam esse, & in conuentibus sacris celebrari debere, ideò priuatæ Missæ apud nos non usurpantur, petimus etiam ne his oneremur, cum hæc Ecclesiæ Dei beneficio ita ad communionem & preces publicas à multis iam annis sint assuefactæ, ut feriarum diebus nunquam des-

sint qui communicent. Et cum in Canone manifestæ falsitatis uoces insint, ideò illæ omituntur, Sed consecratio, inuocatio, & preces per filium Dei, gratiarum actio, & commemoratio cruciatuum & mortis Christi resurrectionis & gratiæ Christi, item preces pro pijs Magistratibus & alijs ordinibus (quæ omnia uera Canonis substantialia sunt) in nostris Ecclesijs seuerè, piè & religiose fiunt atq; præstantur.

Sanctorum inuocationes & Missæ pro animabus, etiam non sunt recipiendæ.

Post hæc capita, constitutiones sunt de rebus medijs, ut de ferijs, cantionibus Ecclesiasticis, uestitu, cibis.

Quamquam igitur scimus uulgares has uoces esse, Nihil mutari debere, nihil concedi, nam mutationibus multi boni perturbantur, & tristitia afficiuntur, atq; inuocatio his impeditur. Item persecutores ueritatis hoc modo confirmantur. Item mutationes tales accipiuntur ita, quasi initium hæ sint ad mutationes, quæ fiant in rebus necessarijs & doctrina. Item mutatio ipsa per se est obscuratio doctrinæ. Item abalienant hæ animos hominum à conscriptionatoribus & alijs.

Tamen censuimus de talibus rebus medijs non esse pugnandum, in primis si speretur bellum hoc modo posse auerti. Nam doctrina de ueris Dei cultibus, nihilominus in nostris Ecclesijs conseruari debet, nimirum ueros cultus Dei esse omnes uirtutes & omnia à Deo mandata opera, non has res medias, uestem aut cibum, &c.

Et quod in usurpatione talium rerum imbecillioribus apud nos parcere debeamus, neq; hos talium rerum causa periculis exponere, & Petrus dicit patienter ferendas afflictiones, quas opus est ferri, quando igitur propter paruas & non necessarias causas afflictiones incidunt, sit inquieta conscientia, Ideò rectius est ob necessarias, arduas & firmis fundamentis nitentes causas, afflictiones subire, quam propter leuiculas causas tales se regionem atq; incolas in miseras conijcere.

Quod si Imperatoris Maiestas talium adiaphororum receptione nostra acquiescet, est quòd agamus Deo gratias, sin minus, relinquatur nobis hæc consolatio, quæ manifesta est, quod propter magnas & graues causas affligamur, quas manifestum est gloriâ dei attingere.

Præterea de quibus nos concessimus, maxima ex parte iam antè in his regionibus in usu sunt, quædam etiam ad ordinem & disciplinam faciunt, ut de ferijs & cantionibus ipsædem constitutio, &c.

Sunt

Sunt qui sentiant ad bella & uastationes auertendas, in omnibus concedendum esse, Hoc etiam fieri non potest, quia non sunt facienda mala ut eueniant bona. Quod dicunt autem Imperatorem tamen hoc per uim ut fiat perfecturum, atq; ita plus malorum fore, quàm si iam cederetur. Ad hoc uera est responsio, propterea non debere à nobis falsa approbari, neq; excusari hoc à nobis ullo modo poterit, si quæ uastationes metuuntur, earum nos ipsi auctores fieremus. Episcopi ad Rhenum multarum iam regionum parochias uastant, ita ut multis in locis neq; pastores sint neq; Ecclesiarum ministri, & populus sine usu Baptismi publico uagatur, & sine Sacramentis, neq; conuentus Ecclesiasticos habet ullos, neq; conciones quæ audiat, Talis igitur pœna si nos etiam manet, quod Deus benignè à nobis auertat, conscientijs nostris tolerabilius est ab alijs hoc fieri, quantumuis id durum sit futurum, quàm si à nobis ipsis hoc exístat. Quare quæ necessaria sunt ea retineri oportet. De cæteris quæ Adiaphora sunt, licet ut patienter acquiescatur, & institui homines debent, ne in petulantia aut contumacia, non necessarijs de causis se & alios in pericula conijciant, quæ res postea male conscientia causa sit futura. Satis nobis erit negocij ab alijs grauioribus causis.

Præter hæc omnia, considerandum & hoc, Imperatorem ipsum etiam aliquid à se concedere, & hanc benignitatem ipsius, quæ in rebus præsentibus mitigandis utitur, non ita prorsus negligendam aut abijciendam esse. Tum semper à nobis promissimus, quantum fieri possit, nos concedere uelle & concordiam iuuare. Et uera Ecclesia omnibus temporibus in seruitute est, etiamsi alia tempora alijs sunt mitiora, ideo hæc & similia onera ut fere discamus, opera nobis danda. Atq; hæc Adiaphororum receptio externam tantum & corporis seruitutem complectitur, utinam quæ ad disciplinam facere possent, de ijs serio, sano tamen intellectu, ut constitueretur, eaq; ut seruarentur. Saluator noster Iesus Christus filius Dei in his Ecclesijs & terris agnitionem sui & ueram inuocationem benignè conferuet & salutarem his gubernationem & pacem largiatur, perscriptum Lipsiæ 22. Decembris.

Hoc scriptum Theologi ad communem instructionem, post cætera illa, quæ in his actionibus multa habemus

nus opposuimus, tanquàm auctarium quoddam Consilia-
rijs tradiderunt, ea die qua deliberationes in Conuentu
cœptæ fuêre, & capita Cellensia ordinibus proposita, vt
cum his coniungi hoc oporteat.

Sed de propositis Cellensibus capitibus ordines,
equester & oppidanorum, cum Theologis humaniter &
placide contulerunt, & collaudata diligentia horum,
approbarunt prorsus de Iustificatione & bonis operibus
caput. Item, de autoritate Ecclesiæ, de pœnitentia, de
coniugio, de imaginibus, de cantionibus Ecclesiasticis,
de festis, de carnum esu, de vita & moribus Ministro-
rum, de ordinatione, de Missa etiam non pugnare se pro-
fessi sunt, quedam tamen in his indicatis capitibus de
quibusdam monuerunt, de ordinatione in primis & Epi-
scopis. De confirmatione verò & oleo causas indica-
runt, cur omittenda censerent, ita tamen, vt si post indi-
cationem causarum illarum, Theologi in sententia perse-
uerarent, vt piè & bona cum conscientia, sineq; scandalo
vsurpari posse iudicarent, de his etiam ne controuersia
inter ipsos esset, sese perfecturos. De cæteris quid mo-
nuerint pleraq; ex responsione Theologorum cognosci po-
terunt quam subiecimus, Nam de horum tantum actio-
nibus præsentem narrationem instituimus, neq; de alio-
rum dictis & factis nisi quæ res flagitat, vel hætenus
assumsimus vel assumemus deinceps, qualia sunt ea, sine
quorum insertionibus quid Theologi egerint, explicari
aut

*aut intelligi non potest. Responsum igitur à Theologis
ad illam ordinum significationem sic fuit :*

Primum narramus uobis capita proposita , non à nobis solis
deliberata & composita esse, sed ab alijs pluribus Pastoribus &
Concionatoribus, ideo de his nihil mutare cogitamus. Et sunt
illa eiusmodi, ut recipi possint, & pleræq; non tantum scandali nihil
habeant, sed instructioni utili, & Exempto bono futura uideantur.
Atq; insuper pacem quæri quantum per conscientiam licet, res
ctum est.

Quod autem de quibusdam Capitibus sollicitudo incidit,
de ordinatione, confirmatione, unctione, Missa, de ijs hæc est explicatio nostra:

Primum de Ordinatione expressum est in nostro Capite de
hac, Episcopos munus suum rectè administrare debere, de quo nimirum
iam amplius cum Episcopis tractationes suscipiendæ erunt,
Et à Dei benignitate sperandum, sicut necessitas flagitat, etiam propter
posteror, futuros tales Episcopos qui ordinatione, examinationibus,
inspectione, uisitatione, & in aliorum Episcoporum munus
administratione, fidelem Ecclesiarum curam sint suscepturi.
Quæ res nititur eo quod in Capitibus exponitur, ut idonei homines,
& docti & pii qui sint, ad talia munera uocentur.

Confirmatio nihil scandali habet, sed utilis potius & laudanda
res est, si ad eum modum instituatur, de quo sæpè scripsimus,
& quo aliquibus in locis usurpatur, ut duodecim aut quindecim
annorum ætate qui sunt, audiantur, & fidem suam profiteantur.
Hanc utilissimam rem esse existimamus ad disciplinam, pietatem, &
auertendam falsam doctrinam & sectas. Quod autem Chrisma op-
pugnatur, de hoc Capite suspensa deliberatio est, & pertinet ad illam
mentionem in conclusione Capitula nostrorum, ubi scribitur,
De cæteris Capitibus cum Episcopis ut conferatur constitutum
esse.

Sic etiam de unctione Caput accipi debet, quemadmodum
& disertis uerbis hæc est appendix addita, ut omnia superstitiosa remoueantur.
Quo sensu hoc Caput nihil oneris aut difficultatis habet, & hæc sententia disertè est expressa.

Sollicitudo quæ est de Missa sine communicantibus hæc tollitur

litur eò quod expresse in capite de Missa, de communione & Sacramento præbendo ponitur.

De Festo Corporis Christi non est ea sententia, ut circumgestatio usurpetur, sed de Sacramento & uero usu huius, ut pro concionibus doceatur.

Etiā de Confiteor mentio non est ita accipiēda, ut quæ sit ad inuocationem Sanctorum, & confiteor Mariæ, & cæteros abusus confirmandos. Sed pii & intelligentes Pastores atq; superintendentes quoquo tempore se & alios de ijs, quæ in Ecclesijs accident & gerentur, ad pium modum instituere scient. Neq; enim fieri potest, ut constitutio aliqua sic perscribatur, qua omnia quæ accidere & incidere possint, expresse notentur. Et capita proposita non sunt hoc consilio conscripta, ut quibus integra talis constitutio comprehenderetur, sed ut breuis indicatio ea esset, qua summam & moderate significaretur quid posset recipi.

Itaq; permanemus in sententia, cum intelligamus ueram doctrinam & pias ceremonias in nostris Ecclesijs conseruatum iri, & spem esse, hanc moderationem ad pacem profuturam, ut illa capita sine disputationibus amplioribus recipiantur.

De carniū esu expressa in capite res est, ut politicam constitutionem hoc seruandum esse.

Ad singula autem capita quod attinet plurimum refert esse concionatores doctos & pios, qui quoquo tempore & in singulis de uera doctrina et ueris cultib. Dei populū fideliter instituere possint.

A nobis etiā promittimus studium & diligentiam nostram adiuuante Deo, ad piam & Christianam concordiam constituendam.

Poët hanc responsionem Theologorum & explanationem factam, ordines rursus quædam monuerunt, in primis de Episcoporum munere, ut deinceps cognoscetur. Ad quæ Theologi secundo responderunt ut sequitur:

DE quibus amplius à uobis quæritur, ea accepimus & permanemus in sententia de Capitibus propositis, quæ nos non soli, sed una nobiscum plures aliq Superintendentes & Theologi

logi & composuerunt & diligenter perpenderunt, ideo non possumus illa mutare, cum sine læsione conscientię bene illa & recipi & seruari possint, absq; quo si esset, non proposita illa à nobis fuissent, sed ab his potius ut caueretur monuissimus. Neq; dubitamus Deum gratia sua affuturum, ut Episcopi munus suum recte gerant, Quicquid etiam à nobis hac in re & omnibus ijs, quæ ad consensus nem in pluribus constituendam faciant, bona cum conscientia præstari poterit, ad ea præstanda, pro eo ut ante de nobis recepimus, prompti & parati sumus.

Philippus Melanthon etiam seorsim de proposita formula interrogatus à quatuor delectis ex ordine equestri & ciuitatum Legatis, respondit, Maluisse se quidem Consiliarios, vt in articulo Iustificationis fecerant, ita in rituum designationibus retinuisse notationes Theologorum: minus enim illæ mouissent disputationum. Sed tamen has quoq;, quanquam breues admodum, à planioribus & plenioribus declarationibus, quas Theologi descripsissent, admissuros fuisse, & apparere reipsa non discrepare, nec sese eas, siquid impietatis inueherent, aut ab ipsorum rationibus & explicationibus dissentirent, non ab vno scriptas, sed de plurium collationibus ac sententijs confectas esse, & nihil continere aliud, quam admonitionem, qua quousq; ad extremum concedendo in ritibus medijs disciplinæ Ecclesiasticæ & pacis causa progredi salua conscientia liceat, ostendatur & Principi & ipsis, qui huius rei rationes exigent. Idcirco disertam mentionem excludi & superstitiones & abusus omnes in singulis capitibus. De vñcti-

one monuit, Lutheri verba, quanq̃ ipsis dehortantibus, notationi suæ quæ mitior sit, explicatio & planior, à Consiliarijs prælata esse, prorsus reiecto & condemnato impio consecrati olei vsu. De ritibus autem observandis in his Ecclesijs constituendum fore alio tempore.

Ad hunc modum cum ordines cum Theologis de propositis capitibus contulissent, postea ordines acquieuerunt, neq̃ quicquam inter hos controuersie aut dissensionis fuit, & Principi Electori ad ea, de quibus relatum fuerat, ita responderunt, vt significarent, cum magnæ illæ res essent, de quibus deliberaretur, non potuisse se facere, quin prius Theologorum de his rationes cognoscerent, qui & ita has ipsis communicassent, vt & submissum Cæsareæ Maiestati obediendi studium ipsorum, & propensa voluntas ad piam & Christianam concordiam constituendam, intelligi potuerit, Neq̃ se illas Theologorum rationes improbare, modo ne abusus vlli contra scripturæ veritatem introducerentur. Et se de Principe Electore subiectissimis animis hoc sibi persuadere, in tam ardua & graui re illum ita deinceps pro his versaturum esse, vt Cæsareæ Maiestati subiectissima obedientia præstetur, quantum pie & cum bona conscientia & saluis illis præcipuis capitibus doctrinæ, de quibus iam conuenisset, fieri possit, Et de talis obedientiæ studio suo prolixè fuerunt testati.

Quod tamen de Episcopis res potissimum hæreret,
in

in quo & Theologorum & ordinum concessionibus periclitarentur, cum his, ut Princeps agere vellet, petiuerunt, quo his Ecclesijs, ita ut necessitas flagitaret, caueretur, quod & in Misnensi de libro Augustano censura Theologi monuerunt ut fieret, & postea saepe repetiuerunt, de quo Princeps statim promisit, & in illo ipso Conuentu Lipsensi, ad quem & Episcopos conuocatos diximus, ut cum his ageretur se curaturum esse, quodq; fieri posset ut in illis cum Episcopis tractationibus, ordinum, ipsi rationibus opus esset, quas cognosceret, neq; tamen vniuersi vsq; ad finem tractationum in Conuentu detinendi viderentur, voluit ut deligerent ad eam rem aliquot, qui illis actionibus interessent, & vniuersorum nomine vbi res postularet, in medium consulerent. Sed cum deliberatione habita nemo se ad eam rem ex ordinibus deligi pateretur, qui in tam difficili negotio vniuersorum nomine statueret, Ideo ordines Principi illas tractationes permiserunt & commiserunt, quas de Theologorum consilio susciperet, & hos ad easdem adhiberet qui his interessent. Et si ad Episcopos fortè nihil proficeret, ut Consistorijs & Superintendentibus ius & potestas quo hactenus vtuntur integra conseruarentur. Ad quæ Princeps Elector de diligentia sua in illis tractationibus ad eum modum, quo ordines cōsulerent omnia procurandum, iterum promisit, cum quidem adhuc significaret se cupere, ut ex ordinibus delecti aliqui adhiberentur. Significauit autem tùm Prin-

ceps se de propositis Theologorum rationibus quas ordines approbassent, vt forma constitutionis rei Ecclesiasticæ describeretur, curaturum esse, quam deinceps typis expressam esset editurus, id quod ordines ad talem modum & his conditionibus vt facere vellet, petiuerunt, nimirum, vt secundum Theologorum rationes atq; explicaciones horum, & ordinum approbationem illa descriptio fieret, non aliter.

Cum Episcopis tamen, quo minus in illo Conuentu à Principe ageretur, quid interuenerit, aut quæ res consilium & sententiam Principis hac in parte iam declarata & ostensam, vt docuimus, mutauerit, aut mutare eum cõegerit, nos dicere non possumus. Hoc tantum contra Flaciana mendacia, de reddita Episcopis Iurisdictione significandum, cum Episcopis neq; in hoc Conuentu Lipsensi, neq; post hunc vllas tractationes à Principe aut regionum harum ordinibus susceptas, quibus ex Theologis harum terrarum quisquam interfuerit.

Et hoc Conuentu peracto à solis Theologis de ratione constituendæ disciplinæ Ecclesiasticæ, & efficiendæ in ritibus conformitatis, communicatis operis & consilijs deliberatum ac decretum, deq; hac ad Pastores harum Ecclesiarum ab ipso Principe exclusis prorsus Episcopis relatum, & exquisitionem huius atq; omnem muneris Episcopalis auctoritatem & potestatem, curamq; Ecclesiarum non Episcopis, sed tribus harum ter-

rum terrarum consistorijs, Vuittebergensi, Lipsico & Misnensi, & Ecclesiarum inspectoribus commendatam esse, sicut monuerant Theologi.

Hoc quidem factum fuit, vt cum ordines post approbata à se Cellensia capita, ea de re, more maiorum, ad Episcopos in Conuentu referrent, Tum igitur vt Episcopi responderent aliquantò durius, de quo postea & ad Principem ordines questi fuere. In illa igitur Episcoporum responsione, quæ ordinibus facta est, illa verba infuerunt, quæ Flacius & Flaciani in suis de hoc Conuentu narrationibus ita adducunt, quasi in tractationibus cum Episcopis, quibus Theologi interfuerint, perscripta sint. Sed de mendacijs suis ipsi viderint, & quærant quomodo explicent. Hoc lectoribus satis sit, neq; in Conuentu hoc neq; post hunc ad vllas cum Episcopis actiones nostros Theologos, neq; ad Theologorum actiones Episcopos vsquam adhibitos fuisse, & de ijs, quæ Episcopi ordinibus responderant, ad Theologos relatum esse, planum fieri non poterit. Atq; hæc hoc modo in Conuentu Lipsensi acta esse, neq; quicquam omissum ex ijs, quæ ad Theologos & religionis negotium attineant, testes facimus vniuersos, qui deliberationibus huius interfuerunt.

Postea Princeps in charta patente typis exprimi curauit, quæ de Adiaphoris in hoc Conuentu decreta fuerunt, qua & disertius quædam & explicatius, etiam cau-

tius

tius nonnulla, de ordinum admonitione & Theologorum declaratione expofita fuerunt, vt dubitationes omnes & calumnie præciderentur, cum, vt inter eos, qui de Adia-phoris tantum conferrent, & inter quos de doctrinæ capitibus nulla controuersia effet, neq. ullius circumuentio-nis fufpicio, multa in fuperioribus tractationibus fimpli-cius & incuriofius effent defcripta, eam chartam Flaci-ani qui facetiores haberi volunt, Lipficum INTERIM minus appellant, vt difcriminant à Cellenfibus capitibus, quæ funt his Lipficum INTERIM maius vt dixi-mus. Illa igitur editio talis eſt vt conuertimus:

EXCERPTA EX DECRETIS CON-
uentus provincialis proximè Lipfiæ habiti ferijs
natalitijs, Anni XLIX.

1549.

Baptiſmus infantum cum Exorcifmo, renunciatione, aduoca-tione & confeſſione teſtium ſeu ſuſceptorum, qui adhibentur, una cum alijs pietatis Chriſtianæ cæremonijs doceri & uſur-pari debet.

Aetas puerilis in Catecheſi Chriſtiana diligenter inſtitui de-beat; & ubi adoleuit de fide ſua, quam profiteatur, audiri. Et quæ tes-tes Baptiſmi pro hac cum baptiſaretur ſpoſponderunt, & renun-ciationem factam Diabolo ut confirmet, & quali ratam faciat, atq. hoc modo, intercedente gratia diuina, in fide ſua confirmetur, im-poſitione manuum & pijs precibus & cæremonijs.

Pœnitentia, confeſſio & abſolutio diligenter doceri, & in ſa-cris concionibus exponi debet, & ad populum ad confitendum apud Sacerdotem, & ab hoc, ut Vicario Dei, abſolutionem accipien-dum, & ſimul ad preces, ieiunia & eleemoſynas hortando inſtari debet.

Nemo etiã ad Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſ-ti admittatur, qui non prius & confeſſus ad Sacerdotem fuerit & abſolutionem ab hoc acceperit.

Et de

Et de hoc simul populus diligenter doceri & institui debet, in hoc Sacramento Corpus & Sanguinem Christi nobis exhiberi, & hoc, unum nos fieri cum Iesu Christo Salvatore nostro, ut capite & membris Corporis huius, ita ut in ipso ad omne bonum educesmur & alamur.

Item ut in communione cum sanctis crescamus & augeamus, Multi enim unus panis sumus & unum Corpus, ut Paulus dicit.

Moneri etiam & doceri populus debet, Qui hoc Sacramentum indignè accipit, eum sibi iudicium manducare & bibere, eaq; de causa, ut peccatis in uita renuncietur, & ad ueram poenitentiam, preces faciendas, eleemosynas, temperantiam, & de alijs, quæ ad uitam Christianam pertinent, hortationibus apud hunc instandum.

Cum ægrotis seruare licebit ritum Apostolicum, & super his, ut preces Christianæ & consolatrices sententiæ ex sacris literis recitentur.

Coniugium in his terris de institutione Christi ab omnibus ordinibus seruari debet.

Missæ in his regionibus, æra increpando, & usurpatione candelarum, uasculorum, cantionum, ornatus, & ceremoniarum celebrentur.

Sacerdos & administri huius, ijs in locis ubi ministrorum tantum est, ut hoc fieri possit, cum usitato in Ecclesijs ornatu, decenter ad Altare accedant, initio Confiteor recitent, Accinenda autem

Introitus.

Kyrie eleison.

Gloria in excelsis Deo, & in terra &c.

Dominus uobiscum.

Collecta.

Epistola latinè, sicut & hætenus commemorata uniuersa, Epistola autem ubi latinè decantata fuerit, postea Germanicè quoq; populo prælegatur.

Graduale.

Alleluia.

Sequentia, aut qui tractus appellantur, pro ratione temporis & festorum.

Euangelium latinè accinatur, & ad populum germanicè recitetur.

Credo in unum Deum.

Eee

Patrem

Patrem, & reliqua quæ Symbolum complectitur uniuersa, sicut in collegialibus Ecclesijs fieri solet.

In parochijs, ubi non sunt collegiales Ecclesiæ, pro graduali cantiones illæ germanicæ usurpari possent. Ferijs natalitijs: *Ein Kindelein so lobelich.* Paschalibus, *Christ ist erstanden.* Pentecostes, *Nun bitten wir den heiligen Geist.* Et loco Symboli germanica Paraphrasis, *Wir glauben all an einen Gott, &c.* Vna cum alijs pijs cantionibus.

Sequitur.

Concio Euangelica.

Postea accinantur

Dominus uobiscum,

Oremus.

Offertorium.

Præfatio.

Sanctus.

Consecratio,

Pater noster, germanicè,

Agnus Dei.

Communio, ut præbeatur Sacramentum.

Communicatio seu perceptio.

Collecta.

Benedictio.

Ministri Ecclesiæ quando concionantur, Sacramenta administrant, aut alia Ecclesiastica munera obeunt, usitato habitu Ecclesiastico utantur.

Horæ canonicæ quæ Psalmos pios complectuntur, in collegialibus & oppidorum Ecclesijs ijs in quibus iam antè in usu fuere, ut accinantur, de tempore, Dominica & alijs festis celebribus. Et ueteres puræ & usitatæ cantiones de tempore & festis præcipuis, similiter ut retineantur.

Cantiones piæ & Christianæ in sepulturis, & post has, si qui sunt qui expetunt, usurpari possunt, ad memoriam mortuorum & promissæ nobis & certæ resurrectionis.

Etiâ imagines & picturas cruciatuum Christi & sanctorum, in Ecclesijs retinere, & commonefactiones illas tantum esse, & his rebus ne diuinus aliquis cultus tribuatur, populum doceri liceat. Ita tamen ne ad statuas & sanctorum picturas ulli supersticiosi concursus permittantur aut ferantur.

Feriæ,

Feriæ.

Dominicæ.

Natiuitatis Domini Iesu Christi.

S. Stephani dies.

S. Iohannis Euangelistæ.

Circumcisionis Domini.

Trium Regum.

Paschatis cum biduo sequenti.

Ascensionis Domini.

Pentecostes cum biduo sequenti.

Christi conciones habeantur, & de Sacramento corporis & sanguinis
Christi conciones habeantur, & communicatio fiat.

Festa sanctæ uirginis Mariæ, de historia sacre scripturæ.

Apostolorum.

S. Ioannis Baptistæ.

S. Mariæ Magdalenæ.

S. Michaelis, una cum alijs quibusdam diebus, quibus
Ecclesiasticæ tantum feriæ seruantur, concionando, Missam & com-
munionem celebrando.

Tales sunt

Conuersionis Pauli.

Decollationis Iohannis.

Quarta, quinta, & sexta dies in hebdomade paschatis diem
præcedente.

Item quinta & sexta die hebdomados, In ieiunio etiam qua-
dragessimæ, à Carnium esu ut abstinenceatur, & hæc ut politica con-
stitutio ad mandatum Cæsareæ Maiestatis, ut seruetur, qua tamen
ne obligentur quos necessitas excusat, ut sunt operarij graues, pe-
regriatores, grauidæ, puerperæ, ægrotantes, ætas senilis & puerilis.

Honestum etiam esse & consultum iudicamus, ut pastores
Ecclesiarum & administri, tam in cultu quam uita & moribus ita,
sicut sacerdotes decet, & honestè se gerant, Atq; inter se ipsi, assu-
pta opera & consilio Episcoporum aut consistoriorum constituent,
& quæ statuta fuerint seruari curent, ut in cultu inter Ecclesiæ mi-
nistros & politicos ordines discerni, & sacerdotum ordini reueren-
tia debita, sicut par est, præstari possit.

*Hæc Charta complectitur, vt diximus, Adia-
phorum tantum designationem, de quibus solis quæ-*

situm & actum fuit, de dogmaticis nulla est inserta mentio, cum post toties declaratum de his Principis sententiam, & frequentes à Theologis factas monitiones, atq; explicationes horum editas, nihil necesse esset ad Ecclesias nostras, amplius hac in parte quicquam fieri: Et per se, præter ea, quæ iam fierent & docerentur & hætenus conseruantur, nihil posset aut deberet moueri, præscribi, constitui, neq; in hoc genere vnquam quicquam vt mutaretur actum aut postulatum fuit, quemadmodum ex hætenus descriptis cognoscere licet. De ordinatione etiam quæ Episcopis restituatur, & cætera illa quibus potestati huius temporis Episcoporum, nostrarum Ecclesiarum ministri subijciantur, hæc etiam in hac designatione omissa sunt. De quibus quemadmodum nostrorum concessiones eiusmodi sunt, quæ & per se piæ sunt, & cum ijs quæ ab initio huius causæ semper à se nostri promiserunt, consentiant, ita cur fieri non potuerit hætenus, vt ea quæ Episcopis delata ad hunc modum concessionibus illis fuerunt, his etiam præstarentur, docent ea quæ ante oculos sunt & manifesta omnibus. Itaq; in his terris nulla, neq; illo tempore, neq; vlllo alio, Episcopis restituta est Ecclesiastica iurisdictio. Sed hæc huc vsq; Superintendentibus & consistorijs cōseruata, quemadmodum & in hac charta ad mentionem Episcoporum subijcitur, vt in correctione, de Consistorijs, quod Princeps Elector de restitutione, quæ his rectè fieret spem non posse concipere

concipere videretur, & ad hæc decreta tantum nulla cætera agendorum descriptio est suscepta, Quam chartam etiam ideo inseri oportuit, vt quid de collationibus Theologorum & ordinum in hoc Conuentu, de Cellensibus capitibus factum sit, cognosceretur, atq; ita eorum quæ Lipsiæ decreta sunt vera & simplex extaret descriptio. Nunc igitur deinceps de ijs actionibus quæ Lipsensem Conuentum consecutæ sunt referemus.

MERESBURGICA.

POST Conuentum Lipsensem negocium datum Theologis, vt de ijs quæ in Conuentu illo communiter approbata essent, & in genere per capita notata, de horum igitur administratione speciatim vt præscriberent, & agendorum librum nouum conficerent, in quo & quomodo singula fieri oporteret, explicaretur, quod in Conuentu Princeps significauerat se curaturum vt fieret. Nam etsi de confirmatione, & publica pœnitentia, & paucis alijs iam perscriptæ formulæ erant, tamen de cantionibus Ecclesiasticis in primis, sed & precibus ad ægrotos, ad puerperas, Sacerdotis accedentis ad altare, item publicis earum quæ collectæ vocantur, formula horarum Canonicarum, & alijs officijs Ecclesiasticis pluribus nihil erat speciatim explicatum. Et quanquàm hoc etiam factum
E e e 3 fuerat

fuerat vt à Theologis quæ in cantionibus, Agendis, Pontificalibus & Missalibus pura nō essent consignata essent, sicut supra in Cellensibus exponitur, tamen neq; emendata illa insertionibus meliorū fuerant, aut integritati restituta, neq; antequā constaret quid ab ordinibus ex hoc genere acciperetur, opera talis suscipi potuit. De his igitur constituendis mandatum quibusdam qui Meresburgi apud Principem Georgium Anhaltinum, &c. hac de causa conuenirent, atq; in re ita versarentur, vt in manus sumentes librum Agendorum temporibus Principis Henrici compositū, eum re cognoscerent, & de Adiaphoris ijs de quibus conuenisset, quomodo administrari deberent adijcerent. De confirmatione, de forma publicæ pœnitentiæ, de visitatione ægrotorum & captiuorū, de forma Missæ, de ijs quæ in sepulturis monenda & homilijs funebribus, de cōtionibus Ecclesiasticis quæ in singulis festis usurparentur. Atq; vt de præcipuis capitibus doctrinæ Christianæ piæ formulæ institutionis necessariæ simul his inserrerentur, & cautele Pastoribus de ijs rebus & casibus qui sæpè in administratione Ecclesiastica accidere solent, vt præscriberentur, cuiusmodi quædam & in eo scripto insunt, quod ante bellum compositum & subscriptione Lutheri approbatum fuit, vt diximus supra in primi Conuentus expositione, Atq; hæc ad talem modum illi libro inserenda esse, iudicatum propterea, ne tantum Agendorum liber conscriberetur, & de solis Cæremoniis qui tractaret

tractaret cuiusmodi liber facile in abusus recidere posset, sed vt doctrina simul exponeretur, & quibus conditionibus, & quomodo Cæremoniæ seruāda, & vt incidentibus difficilioribus casibus in ijs rebus, quæ ad munus ipsorum attinent, Pastores in promptu haberēt quibus instruerentur, quid fieri oporteret, &c. Hoc igitur ab ijs quibus hæc opera mādāta fuit, summa cum fide & diligētia ita actū, & hi perlustratis atq; consideratis diligenter omnibus & veterum scriptis, & quæ in hoc genere extant à cōiunctis nobis eiusdem religionis professione edita, librū agendorū confecerunt ad formulam mandatam, & copiosissimum omnium, qui perfectus fuit Mense Martio anni 49.

Contra hunc librum, cū nunquam eum vidissent Flacius & Flaciani, ita tamen tetras calumnias vt reliquis actionibus vniuersis, sic libro etiam huic offuderunt, vt si Alcoranus ille Turcicus esset, non posset exagitari inclementius, per irrisionem quidem, quando facetias consēctantur, Magnum Pontificale hunc appellare solent. Etsi autem cuiusmodi ille liber sit, ex ijs quæ hætenus narrauimus æstimari potest, & meminerunt quibus publicè recitatus fuit, vt mox dicemus, tamen vt separatim edatur vna cum alijs quæ ad horum negociorum explicationem pertinent, operam dabimus, quod hoc tempore fieri non potuit, cum & prolixum illud scriptum sit, & excreuerint ea quæ in præsentia edimus ad eum chartarum numerum, vt plura his addi commodè non potuerint.

Editionem

Editionem quidem libri illius multis gratam, & vtilem
atq; iucundam lectionem futuram pijs & disciplinae aman-
tibus non est dubium.

Totius autem causæ huius, quod & ad Principem
& Theologos attinet, explicatio, hoc vno libro nititur,
Nam quid concessum sit, & quæ Adiaphora & quomo-
do in Ecclesijs nostris vsurpari visum fuerit, in hoc planè
& plenè exponitur, quorum notationes per capita tan-
tum & indicationes breues in ijs actionibus, quas hæcte-
nus descripsimus, referuntur, vt propter breuitatem &
nuditatem suam, vt sic dicam, suspicionibus & calumnijs
patere ea, præsertim ad improbos & maleuolos, necesse
sit, ibi autem vt in plena descriptione præcidantur hæc
omnia, Itaq; ad Flacium & Flacianos refutandos nihil
esse potuisset compendiosius, quàm Agendorum editio,
Sed nos causas etiam & occasiones talium concessionum
à primis initijs exponere voluimus, & quales se Theo-
logi in hoc toto negotio præstiterint, antequam ad illam
rituum descriptionem deuentum fuerit, quæ tamen &
hanc causam difficiliorem faciunt, & minus necessaria
videri possunt, quàm eorum, quæ & quomodo concessa
sint integra & plena descriptio, Ideoq; editio hæc,
quam & Princeps Elector tùm à se promissa
sit, ne omittatur præstabitur.

TORGENSIA.

Libro agendorum conscripto, ut diximus, euocatus est Torgam ad 13. Aprilis à Principe Electore Princeps Georgius Anhalt. &c. vñd cum Philippo Melanthone, D. Pseffingero, Daniele Grossero, Ioachimo Camerario & quibusdam alijs, qui librum illum delectis ex nobilitate, qui ad mandatum Principis & hac de causa Torgæ conuenerant, recitarent, antequam Pastoribus Ecclesiarum in his terris proponeretur, Sed impedita res fuit quasi tribunitia intercessione Theologi cuiusdam ex Flacianis emissarijs, qui qua impotentia animi, & ut lenissimè dicamus, incogitantia, Lutherum aliquando contra se irritauerat, ea Theologos etiam tùm nostros, qui ibi conuenerant inuasit, & consilij & actionibus horum ita iracundè & maliciosè obtrectauit, ut & ex nobilitate multi ab ijs negocijs, quæ in manibus erant, abalienarentur, neq. Theologis nostris vllam recitationem suscipere liberet. Quòd autem Flacianus ille scriptum quoddam actionibus institutis tùm opposuisset, in quo & Idolatriæ & desertæ veritatis Theologos conuocatos accusabat, Ideò emissarij illius (cuius nomen non edimus, ut mortuo parcat) Eius igitur scripto responderunt tùm Theologi hoc quod subiecinus.

Statim in inicijs harum deliberationum, de rebus Ecclesiasticis hoc monuimus, quòd etiamsi bono consilio in aliquib. cæremonijs Adiaphoris concederemus (sic ut possunt conscientia in

hoc genere aliquid tolerare, & pro ratione negotiorum etiam des-
bent) futurum tamen esset, ut in multis locis Pastores non quiesce-
rent, ex quo multæ distractiones essent secuturæ. Sed huic sollicitu-
dini nostræ, tunc opponebantur alia grauiora pericula, de externis
gentibus, qui in has regiones mitti pollent, sicut in Ducatu Vuirte-
bergenſi factum esset, qui hæc loca uastarent, Pastores uel omnino
pellerent, uel interficerent, & hanc benè constitutā politiam prorsus
dilacerarent.

Ad hæc tanta mala auertenda non uoluimus in concessione
de Adiaphoris difficiliore esse, Qua re non obsequimur Papæ neq;
huic commodamus, sed primum conseruamus omnia necessaria
doctrinæ capita & Sacramentorum usum, & oppugnare Papam,
non est nomen tantum huius oppugnare, sed falsam doctrinam in
capitibus religionis oppugnare, neq; ad Papatum quicquam facit
aut pertinet ceremonias recipere, quarum & in prima Ecclesia Apo-
stolorum temporibus usus fuit, ex quib. nos hætenus plerasq; reti-
nuimus & usurpauimus, ut sunt Natalis domini celebratio, paschatis,
Ascensionis, Pentecostes, dierum Dominicarum, &c. quas si seruare
recusaremus quod diceremus Papisticum hoc esse, barbaria talis
contumaciam haberet & ordinis perturbationem animaduertens
dam, qua ad populum disciplina solueretur & impediretur doctri-
na. Omnino enim hoc & indubitatè uerum est, ad disciplinam &
plantationem doctrinæ apud iuuentutem & uulgus cærimonias
esse necessarias, etsi sit ut simul falsæ de cæimonijs opiniones irrepāt,
quando desunt Concionatores intelligentes, qui populum de his
rectè doceant.

Secundo, quæ de constitutionib. in hoc genere deliberata
sunt & proposita, præcipuè ad consensionem doctrinæ, & unam in
cæimonijs formam in harum terrarum Ecclesijs constituendam
suscepta fuere, non ad Papatum confirmandum, Et uerum est in
prima uisitatione seu inspectione harum Ecclesiarum, cum in multis
locis absolutio priuata, de puerperis ritus, & multæ honestæ cære-
moniæ prorsus exoleuissent, illo etiam tempore quasdam instauras-
tas fuisse, Et quanquàm tunc quoq; Islebius & alij quidem clamas-
bant, Papatum à nobis instaurari, illa tamen cærimoniarum eiusmodi
instauratio non culpanda uisa fuit. Quod si hac ordinatione quæ
proponitur, hoc perficeretur, ut ad disciplinam meliorem aditus pas-
tesceret, & de excommunicatione & alijs, quæ ad uitam sanctius des-
gendam faciunt, hoc modo constitui posset, multum hæc res boni
afferret.

afferret. Id quod & ex animo optamus, & hoc etiam laboramus, quantum possumus, ut iuuentus ad congressus sacros in templis frequentandos, & cęremonias quę in his usurpentur, adducatur. Sed benę scimus multos esse consuetudine mala sic deprauatos, ut nimiam libertatem expetant, & de libertate sua tali magis pugnent quęm de pręcipuis & necessarijs Christianę doctrinę capitibus, discriminę uerę & falsę inuocationis, & disciplinę ac uitę honestate, &c.

Tertiõ, Etiam si obijcitur, tales concessiones ex metu fieri, ideoq; his confirmari Papatum. Hoc igitur si ita esset, & talis metus etiam causam his afferret, Tamen hoc non est culpandum, quod non priuati nostri boni, sed populi, sexus muliebris, & ætatis tenerę, atq; uniuersę Reipub., salutis causa timidi sumus, & ita quidem, ut ad conseruanda retinendaq; necessaria illa capita concedamus ac remittamus aliquid in non necessarijs, pręsertim cum scriptum sit: 1. Pet. 1. Patientes ubi opus est, Item Rom. 12. Seruate pacem cum omnibus hominib., quantum in uobis est. Et hoc uniuscuiusq; conscientiam in tolerandis atq; sustinendis afflictionibus confirmat, si scit se propter res necessarias affligi, neq; non necessarijs rebus causam sibi afflictionum, aut Ecclesię ut deserantur, aut alię uastitates ut fiant, quod attulerit.

Quartõ, Etiam Reuerendus Doctor Martinus Lutherus sæpę suauit, ut nostri offerrent se ad eandem cum aduersarijs formam in huiusmodi reb. & ritibus Adiaphoris pręstandam, id quod & aliquoties in Comitijs imperialib. factum est, & hac ipsa de causa Illustris: Princeps & Dominus D. Iohannes Anhaltinus &c. Ratisbona ad Doctorem Martinum ablegatus est, ut de hac re cum ipso colloqueretur.

Quintõ, In ea ordinatione quę nunc proponitur, nullę in sunt nouę cęremonię, sed eę quę iam antę in usu sunt, ad hunc modum, boni ordinis causa, & ut eadem in ritibus forma constitueretur, sunt descriptę & sæpę in hac descriptione expressa est & repetita commonefactio, ut una cum usurpatione harum uerę & purę doctrinę conseruetur. Cũ igitur fatendum sit cęremonias, ut suprà diximus, esse necessarias, cur usitatas has Ferias atq; cantiones seruare nolumus? quib. addita sunt quędam de publica poenitentia ac de confessione fidei in cęremonia confirmationis, qui sunt ritus ad disciplinam utiles.

Sextõ, potest fieri ut hæc ordinatio aliquib. in uicinia sit profutura, partim ut ad ueritatem doctrinę abducantur, partim ut

in hac conferuentur, quia in Silesia & alijs regionib. ante hæc tempora multi propter cæremoniarum discrepantiam à doctrinæ ueritate abhorruerunt.

Septimo, Nos contra atrociter accusamur, quod Idolatrias introducamus, quod ne à nobis fiat Deus benignè nos custodiat, & exempla Iudæorum perperam aduersus nos adducuntur, cum Iudæi nouos cultus contra manifestum mandatum instituerent, & falsam insuper doctrinam adijcerent, quòd Deus illis placaretur, sic ut ante hæc tempora de Missa & Monachatu similis fuit persuasio. Nos uerò nihil omnino nouorum cultuum instituimus aut introducimus, doctrinæ etiam ueritatem conseruamus. Neq; ulli Ecclesiæ prohibitum est, de cæremonijs, sano intellectu, & disciplinæ atq; instructionis popularis causa, constituere. Sicut Paulus monet: Cor. 14. Omnia decenter & ordine fiant in Ecclesia. Et hæc ipsa forma, quam nos in Missa publica seruamus, ad eundem modum seruata fuit ante mille annos, quemadmodū Dionysius planè testatur. Quare necessitas nobis offertur respondendi sic. Nullas nos hac ordinatione idolatrias introducere, sed toto pectore Deum oramus, ut ab idolatrijs nos custodiat. Quòd autem Papistici ex nostris intestinis dissensionibus animentur & ferociores reddantur, de hoc longa querela opus, & sunt in culpa ij, qui de rebus non necessarijs magis quàm de necessarijs pugnant. Par esset importunos istos homines considerare nos quoq; membra esse harum Ecclesiarum, & ueram doctrinam amare, & huius causa fortassis plus afflictionum sustinere quàm ipsi sustineant, Neq; tam immaniter Idolatriæ crimen nobis inferre. Est hic Pontificatus nouus, hoc importunum genus hominum cæteros omnes ad suas rationes adigere conari, & qui non obsequantur eos tam horribiliter condemnare.

Atq; ita re infecta Torgæ discessum. Paulò post discessit ex Academia nostra Flacius, deserens locum suum, & prodens amicitiam, fidem, gratiam, officium, quæ & Collegio, & priuatis multorū beneficijs & Philippi Melanth. plus quàm paternis debet, quod ut faceret, cum necessitatem sibi allatam uideri uelit ab actionibus

& con=

& concessionibus nostrorum, iudicium permittimus ijs,
 qui in hac nostra incident, an necessaria illa necessitas
 Flacij haberi possit, nam quid à nostris factum sit opti-
 ma cum fide hactenus exposuimus, de quibus omnibus
 si non cognouit illo, quo nobiscum fuit tempore Flacius,
 cognoscere tamen ipsi & quærere de omnibus in promptu
 fuit, nisi ignorantiam affectauit. Nam vsq; ad hunc fi-
 nem actionum omnium in Academia & Collegio hic no-
 stro vixit, Et quæ ad illud vsq; tempus, per se & compli-
 ces suos, contra nostros molitus fuit & perfecit, ea vt do-
 mesticus hostis, qui in sinu nostro alebatur, suscepit vni-
 uersa, quod genus hostium veteres Græci φιλητάς ap-
 pellarunt. Hæc est Paulina ψευδαδελφία, quam inter
 grauissimas afflictiones suas Apostolus commemorat.
 Ita igitur ab amicitia, coniunctione & societate labo-
 rum nostra in docenda iuuentute Flacius discessit, neq;
 ab eo quidem tempore amico illo vti nobis conceditur,
 sine tamen magno detrimento nostro, τὶ γὰρ ἔρ' ἔλκε-
 γένοιτο μέζον, ἢ εἶναι κακός; & inimicitias postea his
 terris, Ecclesijs, & Theologis in primis nostris, Præ-
 ceptoribus suis, manifestas denunciavit, cum substitisset
 hic ab instaurata post bellum Academia annum inte-
 grum & Semestre, Et ad finem quidem vsq; actio-
 num, vt diximus, omnium.

Hunc igitur quoniam ita vult & laborat, dimit-
 tamus & hoc modo quasi ritu sollemnis auersationis, &

repudiationis ἀποδοκιμασία, quo verbo Græci de tali re vsi fuerunt, & mendacia atq; calumnias huius, & cætera, quæ omnes pios, & bonos, & Patriæ amantes, in hoc & complicibus huius odisse neceffe est, execremur & repudiemus.

GRIMMENSIA.

POST Torgenses has actiones Princeps Mauricius Elect. ad Calend. Maij Cremam conuocauit Principem Georgium, & Theologos ex vtraq; Academia, vñd cum Philippo Melanth. & Ioachimo Camerario, atq; Superintendentes & Pastores Ecclesiarum, in his regionibus, ibi ad conuocatos referri curauit, vt compositum ad ea, quæ communiter à Theologis & regionum harum ordinibus approbata & decreta essent, Agendorum librum, cognoscerent, & sententias de hoc suas ederent, atq; simul de his ipsis actionibus, & consilio atq; voluntate sua, qua vniuersa suscepisset, ita vt res postulare tùm visa fuit testari, quibus vt plus fidei haberetur, & suspensiones omnes præciderentur, Princeps Elector postea ipse ad eos qui conuenerant, verba fecit, & diser-

Et disertissimè voce sua testatus est, Se non petere, ut doctrina mutetur aut vlla res necessaria, Et nisi quod piè, Et cum bona conscientia fieri posset, neq; haftenus se concedi postulasse, neq; nunc etiam vlllo modo velle aut postulare, sed tantum ut ritus externos in ordine Festorum, lectionum, vestitu, retineant Presbyteri. Ita postea liber lectus fuit, Et post considerationem diligentem omnium, communiter ab vniuersis responsum hoc modo, ut ex Germanico conuersum subieciimus:

NOs cum subiectione de nobis significamus. Vniuersos & pastores, & cæteros qui ad cognoscendum librum conuocati sumus, consentientibus sententijs respondere, Nos compositam Agendorum formulam per omnia quantum & ad doctrinam & Cæremonias attinet, ita ut in libro descripta est, approbare. Simul autem de hoc monemus, Primum, si hæc ita ut constituta sunt, usurpari atq; exerceri debeant, ut ad præfectos & oppidanos Magistratus liber mittatur, qui hæc ut fiant à pastoribus postulent. Nam si pastores hanc mutationem absq; postulatione tali præfectorum aut oppidanorum Magistratuum introducerent, pastorebus postea hæc obiectio incumberet, quod nouationum autores fierent, ad quas homines cogerentur,

Secundò quæ de agendis in hoc libro sunt, ea pro condicione locorum & numero ministrorum in Ecclesijs ut accipiantur, cum fieri non possit, ut omnia præstentur, si non sint administri, per quos illa fiant, quæ præscribuntur. Et hæc tamen ita ut seruentur, ne quid noui, & ijs quæ in libro expressa sunt contrarium, à quoq; introducatur, sed quæ seruari poterunt, ea ut cum ijs quæ præscripta sunt consentiant, & re communicata cum Superintendente & de mandato huius pastores omnia faciant,

Tertiò

Tertio ut Magistratus operam det, ut feriæ honeste decen-
ter & piè transigantur, nam quod ad pastorum ministeria attinet,
parati sunt ad operam Ecclesijs fideliter & diligenter præstandam.
Actum Cremæ Cal. Maij. 1549.

Quòd autem ab his quæ ad hunc modum Cremæ
acta sunt, aliquot Superintendentes adfuissent, postea illi
qui absuerant, peculiariter Lipsiam conuocati sunt, & his
reliquis ibi Agendorum liber ad similem modum proposi-
tus.

Ita igitur à Theologis & Superintendentibus &
regionum ordinibus, cùm approbata essent ea de quibus
hactenus scripsimus vniuersa, Quarto Non. Sextilis
Princeps Elect. Mauricius literis missis ad omnes Præ-
fectos gubernationi publicæ, & Principis negotia admi-
nistrantem nobilitatem, edixit de ijs, quæ communiter
approbata iam & decreta essent seruandis, vt coactio-
nem ad suos legitimam & politicam vsurparet, cuiusmo-
di in omnibus edictionibus & ordinationibus vsurpari
oportet, Quàm enim violare licet & euertere cuilibet,
ea non est neq. ordinatio neq. edictio. Illarum literarum
exempla postea typis expressa edidit, vt de voluntate &
sententia sua publicè constaret, quod edictum cum per se
eas actiones quas hactenus descripsimus vniuersas, con-
cludat, nos etiam hoc quasi colophone addito, narrationem
de his rebus nostram in præsentia concludemus. Edicti
igitur sententia est hæc:

Noster

Noster fidelis. Nos de multiplicibus indiçijs cognoscimus, esse multos in regione nostra homines, qui partim ipsi sibi sollicitudines fingūt, partim ab alijs, qui turbis et seditionib. occultè studentes, non tamen hoc agere uideri uolunt, in has inducantur, quasi hæc sit uoluntas, sententia & consilium atq; propositum nostrum, ut ueteres abusus in nostrarum regionum Ecclesijs instauremus, & nostros à uerbo Dei per uim depellamus, & negotium hoc paulatim ita agamus atq; ducamus, dum alias & maiores occasiones conficiendi huius obseruemus, qua in parte ex cōcionatorum etiam ordine quosdam non habemus excusatos, De huiusmodi autem sollicitudine, & suspicionibus talibus, facile intelligimus omnes illos & subditos & Concionatores nostros, qui talibus suspicionibus indulgent, de mutatione præsentium rerum spem concipere, ex quo facile iudicare possumus, si quis conatus aliquid susceperet ad turbas & seditionem excitandam, futurum ut illud diffidens & suspicax hominum genus facile se commoueri pateretur, alijs quidem propter sollicitudinem talem & affectionem, quam de religione se habere sibi persuadent, alijs ex maleuolentia, odio, turbandi studio, quæ in præsentia præmunt & dissimulant, tum autem in lucem essent prolaturi. Et si autem multis publicis scriptis nostris sententiam nostram benignè declarauimus, & in uniuersum omnibus tantum significauimus, ut cur de nobis talia suspicetur nemo causam habeat, Iterum tamen his literis tibi & cæteris subditis nostris significatum uolumus, non esse neq; sententiam neq; uoluntatem nostrā ut ullus abusus, qui Deo & sanctis. uerbo huius & religioni Christianæ contrarius sit, admittatur, sed potius ea ut promoveantur atq; conseruentur, quæ uerbo Dei consentanea sunt, & ad Christianæ religionis conseruationem conseruant, Qua de re, & quomodo subditis nostris pacem & quietam gubernationem conseruare possimus, summa est sollicitudo nostra. Hortamur igitur benigne eos, qui uel ex simplicitate & sua sponte, uel ab alijs persuasi in illa sollicitudine sunt, ut eam de nobis deponant, neq; deinceps se in hanc induci patiantur, sed huic scripto nostro fidem omnino habeant, Et sicut nos diligentiam præstamus in cogitando de eo, ut Christianam religionem, & quietam & pacificam gubernationem his conseruemus, ita ipsi similiter, & animo sint erga Deum recto, & uitam degant Christianis dignam, & affectionem præstent erga Magistratum, ut Deus mandat, beneuolam, & obediendi studiosam. Cæteri autem qui tales sollicitudines commouent, & com-

miniscuntur atq; spargunt ea, de quibus nihil compertum habent, Illi igitur nisi conuertant se & à facinore desistant, poenas non effugient, uel in hac uita uel in altera, cum consilia & animi horum nihil pietatis Christianæ habeant, sed neq; p̃ij neq; ueraces illi sint, & seditionum cupidi. Postquam uerò ex decretis conuentus Lipsiæ nuper habiti: quæ decreta in subiectissimo Romani Cæsaris Maiestati obediendi studio, de rebus ad Christianam religionem pertinentibus facta sunt: Ex illis igitur decretis, postquam capita quædam excerpti curauimus, de quibus in Ecclesijs regionum nostrarum instituendis per Consistoria & Superintendentes nostros constitutur, de quo ex pastore tuo cognoscere poteris, ideo postulamus ut obserues, an pastor tuus de Consistorij aut Superintendentis ordinatione ea præstet, aut hoc facere an recuset, & pro concione uel alibi constitutionibus illis obrectet, deq; hoc nobis, aut locum nostrum tenenti, atq; Consiliarijs nostris, uel Consistorijs significes, Quod si Pastor tuus aliquid requisierit, de quo doceri se uelit, id à Consistorijs aut Theologis in Academijs nostris VVitebergenſi & Lipsensi petere ei licebit, ut in Ecclesijs regionum nostrarum consensio conseruetur, cultus diuinus promoueat, & debita Deo & legitimo Magistratui obedientia præstetur. Id quod & tu ut facias, & subditis tuis ut denuncies, te minimè recusaturum nihil dubitamus. Hoc modo id fit, quod omnino uolumus. Datæ Dresdæ 4. Iulij. Anno 1549.

SEQVUNTUR EPI
STOLÆ QVÆDAM SCRIP
TÆ AD DIVERSOS, QVIBVS ET

quæ ἀδικήματα concesserint Theologi, & quas harum
concessionum causas habuerint, strictim
ac summatim exponitur.

PASTORIBVS ECCLESIAE
Hamburgensis. Phil. Mel.

R Euerendi uiri & amici cariss. Non ægrè ferimus, nos amantèr à uobis uel moneri uel reprehendi. Sunt enim & hæc officia in

ficia in amicitia, præsertim in Ecclesia, necessaria. Sed tamen oramus uos, ut in iudicando, pro uestra prudentia, grauitate, & erga nos beneuolentia, candorem adhibeatis, nec ueteres amicos, qui amplius uiginti annis magnos labores & uaria certamina sustinimus, & adhuc sustinemus, damnetis, sicut alij quidam, qui falsis criminationibus rabiose nos insectantur, quibus ideo nondum respondemus, ne tam tristi tempore odia & dissidia magis inflamentur. Primum autem uobis significamus, Dei beneficio uocem doctrinæ eandem in Ecclesijs nostris & Academicis sonare, quam tot annorum consensu uobiscum profitemur, & quam nunc in uestra confessione propugnatis. Cumq; sciamus hanc doctrinam æternum Dei decretum esse, & perpetuam ueræ Ecclesiæ sententiam nihil in ea unquam mutaturi sumus, ac ne quid mutaretur in doctrina & Liturgia, acerrimæ contentiones nobis hoc ipso anno cum aliquibus fuerunt, qui ingenijs, eruditione & autoritate in his regionibus excellunt. Quod cum ita sit, extant non obscura testimonia nostræ confessionis, ac aliquanto maiora odia & pericula subimus in tali confessione, quàm illi qui inter adplausores suos in tuto nobis conuiciantur, quos optaremus interesse ipsi disputationibus, in quibus argumenta astutissimè excogitata, magno labore refutamus. Eduntur apud nos & libri iidem qui ante bellum editi sunt. Nec ritus alij sunt in Ecclesijs nostris, quàm quos uidistis. Et quanquàm non magna dissimilitudo est, tamen alibi plures alibi pauciores sunt, de qua dissimilitudine nec antea rixati sumus nec nunc rixamur. Nam & esse publicos congressus honestos, & ritus non barbaricos in illis congressibus, imò & quædam disciplinæ signa esse necesse est, in quibus si nihil contra mandata Dei institutum est, de gestibus ipsis non esse pugnandum uos ipsi scitis, sed metuitis in generali uerbo insidias, cum dicimus nos de Adaphoris non pugnare. Veniunt eadem nobis in mentem, quæ uos prudenter prospicitis. Et uoluntates multorum eò spectant, ut inclinationem ad totam politiam Pontificiam faciant. Sed tamen cum occupati maioribus certaminibus de rebus necessarijs omittimus rixas de Adaphoris, decet bonos uiros, qui talia legunt, adhibere dexteritatem in iudicando. Vocamus Adaphora non magicas consecrationes, non statuarum adorationes, non circumgestationes panis aut similia, quæ apertè damnantur uoce nostra & scriptis, imò ne ineptias quidem, ut excubias ad sepulchrum. Talia qui uel odiose coaceruant, ut nos exagitent, uel

astutē colligunt ut Pastoribus duriora onera imponant, iniuriam nobis faciunt, & suis affectibus morem gerunt. Alia multa sunt Adiaphora, quæ & antiquissima Ecclesia instituit, & ad cōcinnum ordinem & ad docendos seu commonefaciendos rudiores conducunt, ut ordo festorum, lectionum, publici congressus, Examen & absolutio ante sumptionem Sacramenti, ritus aliquis publicæ poenitentiae, examen in confirmatione, publica ordinatio ad ministerium Evangelicum, publicæ dispensationes, & preces in nuptijs, honesti comitatus, aut etiam conciones in funeribus.

Hæc cum pleracq; in usu sint apud nos & bono consilio retenta sint, qua fronte dicere poteramus, nos nulla Adiaphora nihil usitatum admissoiros esse? An ut sit in factionibus & studijs partium, odio aduersariorum etiam istos uetustos mores congruentes cum Ecclesia Dei inde usq; à primis parentibus abijceremus? Sicut Cinesias quidam Athenis festos dies contrarios populi consuetudini celebrabat. Et Asiani sues mactarunt & contrarium anni initium constituerunt, ut ostenderent se prorsus alienos esse ab Israelitis. Scimus ne uos quidem probare talem nouitatem, Et reuerenter tueri uetustæ Ecclesiæ ordinem, qui bono consilio institutus est. Ac præcipui ritus in uestris & nostris Ecclesijs congruunt ad ueterem formam, quæ extat in scriptoribus, qui ante Gregorium fuerunt. Disciplina seueritas aliquanto maior fuit, & exercitia temperantiæ maiora fuerunt, quas duas res nunc quoq; optamus curæ esse gubernatoribus, qui Ceremonias, & umbras disciplinæ in speciem restituere conantur non res ipsas.

Sed reprehensio uestra, non de hac honesta consuetudine Ecclesiarum nostrarum loquitur, sed de quorundam ineptorum rituum instauratione, quæ fieri à potentibus uidetur, ut paulatim restituantur omnes abusus pontificij, Hic mollicies nostra accusatur, quod non uehementius aduersamur, quod alicubi damus consilium pastoribus, ne deserant Ecclesias propter hanc nouam seruitutem.

In litione Marchionis Alberti aula primum petiuit, ut Pastores totum librum Augustanum amplecterentur ac sequerentur. Pio consensu nobilitatis, Ciuium & Pastorum modestè facta est recusatio. Decurrit ergo aula ad aliud consilium, proponit articulos, qui doctrinam & Liturgiam non mutant, sed plus rituum imponunt, qui utcuq; tolerari possunt. Additur comminatio, ut, qui hanc normam sequi noliāt, discedant. Etsi multi pastores discedere

discedere malebant, tamen Ecclesiæ petebant ne desererentur. Tali tempore quid consilij dandum fuit? Respondent aliqui uehementiores, atroci scripto perterrefaciendam fuisse aulam metu seditionis & hac Gorgone reprimendam, ne quid in Ecclesijs mutaretur. Id cur facere nolumus multæ causæ sunt. Et fortassis magis irritarentur inimici, qui nolunt sibi leges à nobis ferri, dicerent etiam attrahi exercitus Cæsaris, talia scripta esse classica bellorum exitialis um patriæ. Nec uoluimus deserere Ecclesias, ut in Sueuis accidit, ubi in multis templis iam prorsus solitudo est, aut lupi iam præsesunt, qui doctrinam impiam & falsas inuocationes restitunt. Si tali tempore hoc nostrum consilium reprehenditis, ignosci nobis petimus, nec propterea nos damnari qui uocem Euangelij eandem uobiscum sonamus & aliquanto propiores periculo sumus, quàm uos qui habetis auditores æquiores. Et coram plures grates causas dicere possemus, cur hoc moderatius consilium, utilius esse ius dicemus.

Quæ res aduersarios armauerit contra nos, & audaciam ac potentiam eorum confirmauerit longum esset dicere, & non est *επιστολικον*, ut Aristoteles dicere solebat, sed tamen dissensiones & dissimilitudo Ecclesiarum nostrarum uideretur *αφορμα* fuisse gubernatoribus, ut nouam normam proponerent.

Vt igitur clarè cerni possit, nos non cupiditate libertatis, non studio nouitatis, non odio dissidere ab aduersarijs, de magnis rebus pugnamus, in quibus euidentia ueritatis conuincit faniores etiam inter inimicos. Id iudicamus utilius esse, quàm de uestitu aut re simili rixari, ubi sapientes clamitant, nos tantum stulta morositate ac contumacia aduersari gubernatoribus, alere dissidia, attrahere peregrinas gentes. Talia multa cum audiamus, opponi non leues causas necesse est. Vobis in auditorio uestro omnia faciliora sunt, & uestram libertatem uobis gratulamur. Semper autem aliqua est Ecclesiæ seruitus, alibi mitior, alibi durior, ac leniri ærumnas seruitutis consolatione uestra decet, non augeri condemnatione, dum fundamentum tenemus.

Concordiam igitur inter nos, & mutuam beneuolentiam tueamur, ne Inuocatio in nobis, aut in populo turbetur, neue tristes & perniciosæ dubitationes oriantur ex quæstionibus non necessarijs, ut olim de Paschate accidit. Illi quibus libertas minus impedita est, agant Deo gratias, & piè utantur ea ad illustrandam doctrinam, nec disciplinæ frenos propterea magis laxent. Alij in seruitute ag-

noscant castigari nos diuinitus, & ueram Dei inuocationem corrumpi non sinant, Sicut scriptum est: Hæc omnia uenerunt super nos, nec obliui sumus te. Nos non sumus suatores, ut Ecclesiæ turbentur, nec in minore dolore & periculo sumus quam uos, sed ubi noua onera imponuntur, prudenter iudicandum esse sentimus, an relinquendæ sint Ecclesiæ lupis, aut facienda solitudo, an uerò seruius toleranda sit. Nam neq; nos impias Cæremonias recipi uolumus, neq; sine grauissimis causis deferi Ecclesias, sicut scriptum est: Non deferentes congregationem uestram.

Hanc responsionem uobis satisfacturam esse speramus, & optamus, ut æterna sit inter nos concordia, & animorum coniunctio in Deo, sicut filius Dei in agone suo precatur, ut pater mentes omnium in Ecclesia copulet, ut unum sint in DEO. Bene ualete, 16. Aprilis Anno 1549.

AD PASTORES ECCLESIAE

in Marchia.

Venerandi Viri, sicut ipse Filius Dei ante agonem orauit, ut Ecclesia sit unum in Deo, ita maximè oremus ipsum, ut consensum harum Ecclesiarum, in quibus sonat uox Euangelij incorrupta, & in quib. uera sit inuocatio Dei, tueatur. Principes etiam Electores cum unà essent, longa commemoratione exponens, qualis sit dissipatio in alijs regionibus hortatus est Anhaltinus, ne sinant distrahi harum regionum Ecclesias, iam rectè sentientes. Ac nos quidem doctrinam in Ecclesia nostra sonantem, quæ quidem & cum Marchionis Electoris scripto congruit, quod ante annos 8. suis Ecclesijs proposuit, non mutabimus, nec restituemus uiciosos cultus quos hætenus improbauimus.

Quod uerò de articulis factis in Iuterboch interrogatis, scilicet tote nos non interfuisse illi arcanæ deliberationi, in qua Principum facta est subscriptio, nec exempla illorum articulorum habemus, nec cōsecrationes oleorum aut salis inter adiaphora recensemus, ac semper improbauius illas oleorum consecrationes, & adhuc improbabimus. Si qua in illis Articulis mentio facta est unctionis, illud etiam additum fuit, restare Articulos non conciliatos, de quibus necesse

celle sit Episcopis iudicari quid desideretur. Postremò quòd inter-
rogatis, si liber Augustanus uobis simul cum Articulis proponere-
tur, quid sit respondendum. Simplex est ueritatis oratio. Responde-
te uos normam doctrinæ quàm Elector ante annos aliquot publico
scripto Ecclesijs Marchicis commendauit, fideliter seruatuos esse,
nec eam normam mutatuos. Si autem Princeps sic interpretetur
librum Augustanum aut alios articulos, quasi cum hac doctrina sui
scripti congruant, ac uelit ita respondere Imperatori, de ea interpre-
tatione aut responsione ad Imperatorem, Vos Principi nihil præ-
scribere, sed uos testari, quod normam hæcenus seruata[m] secuturi
sitis, Hac responsione fortassis Elector contentus erit. Scimus fieri so-
litudinem in multis Ecclesijs, pulsi sunt Pastores plures quadringen-
tis in Sueuia, & ad Rhenum. Tubingæ nunc pulsus Pastoribus &
Concionatoribus unicus est Sacrificulus, qui, ut libro Augustano sa-
tis fiat, oblationem restituit. Mirum est igitur cur adhuc ætatem aus-
ream promittat Islebius, cum manifestè uideat uastari tam multas
Ecclesias, pios & doctos uiros exulare cum totis familijs. Tantæ ca-
lamitates cum alibi fiant, nos etiam duram seruitutem, modo sit sine
impietate, tolerandam potius esse existimamus, quàm disceden-
dum ab Ecclesijs.

D. Pomeranus.

Philippus Melanth.

PASTORIBVS ECCLESIAE

DEI in Comitatu Mansfeldensi.

Ruerendi Viri & amici cariss. orat Filius Dei in agone suo, ut
æternus Pater consensum Ecclesiæ tueatur, ut simus unum in
ipso, ut uerba quæ extant in ea, narratione recitem. Nec est
irrita illa Filij Dei precatio, semper erit aliquis coetus custos ueræ do-
ctrinæ consentiens. Legi uestram deliberationem, quam iudico &
piam esse & cum nostris sententijs congruere. Etsi autem multa Ec-
clesijs nostris minitantur, & profectò horribilis crudelitas in Sueuia
exercetur, tamen nec ueræ doctrinæ corruptelas unquam recipie-
mus, nec uiciosos cultus approbabitur. In alijs rebus Adiaaphoris
seruitutem quamlibet duram tolerabimus, Nec propter leues cau-
sas occasionem præbendam censemus ijs, qui pellere Pastores conan-
tur

tur, quia de re, cum à multis interrogati simus, scripsi quid mihi uideretur. Quanquam autem scio quibusdam horridiores sententias magis probari, tamen hæc magna causa est cur seruitutem toleremus, ne fiat in Ecclesijs solitudo, qualis iam in multis locis est ad Rhenum & in Sueuiâ. Nulli sunt congressus, templa clausa sunt, nec Baptismus quidem in templis administratur, pelluntur Pastores, alii qui etiam trucidantur, rapiuntur aliquorum coniuges & filiae. Nec magistratus ulli opem ferunt suis Pastoribus, quidam etiam gaudent eos excuti. Cum igitur uideamus quomodo in periculo sint non tantum docentes, sed etiam ipsæ Ecclesiæ, hoc est, p̃ij cœtus, tantisper donec p̃iē possumus, manere apud Ecclesias studeamus, etiamsi toleranda sit aliqua seruitus, quæ tamen sit sine impietate. Oramus autem Filium Dei, ut ipse nos gubernet & pœnas mitiget. Non humanis consilijs aut uirib. retineri lux Euangelij in humano genere potest, sed Dei opus, & beneficium est tanti boni conseruatio. Ab ipso igitur petamus & expectemus auxilium. Benè ualete
die 23. Januarij 1549.

EPISTOLA SCRIPTA AD

Francofordianos.

IN tanta Ecclesiarum dissipatione & mœsticiâ optarim quàm minimum fieri mutationum. Semper enim etiam tranquilliss temporibus aliquid est in mutatione incommodi. Nunc multo magis dolore afficiuntur bonæ mentes, cum uident tales mutationes institui, quæ significant inclinationem ad inimicos nostros, quos certum est defendere uiciosos cultus. Propter hanc inclinationis opinionem triumphant & confirmantur inimici, & inter nos multi languescunt, & in dubitationem adducuntur. Quare suasores mutationis grauius accusantur, & iudicantur scandalorum insignium autores esse, uidelicet languescationis in ea parte, quæ rectè sentit & confirmationis errantium, deniq; & obscuracionis ueritatis & gloriæ Dei. Hæc non sunt exigua mala, de quibus postea rursus dicendum est, cum fiet collatio scandalorum, quæ ex durioribus & mollioribus sententijs sequuntur. Prius autem discernenda est priuata confessio à consilio quod alijs infirmis & dissimilibus datur.

Laurentius rectè fecit, quod mortem prætulit edicto Decij de pecunia. Fuit enim in ea occasione confessio eius illustrior, &
calis

talis celsitudo animi singulari motu Spiritus sancti iurabatur. Alius
timidior censuisset pecuniam potius amittendam esse, quàm uitam,
& fuisset huius infirmitas excusabilis. Nihil igitur hic præscri-
bam fortibus, qui etiam leui occasione confessionem illustrem suo
periculo edere uolunt. Sed uideant ut ueras sententias profitean-
tur, & earum fontes norint, & non sint θραύδεις, audaces
ante pugnam, postea in pugna dubitare, trepidare & deficere inci-
pant, quales uidimus multos usq; ad ancillæ uocem fortes, ut in
Petri historia exemplum propositum est.

Nunc autem non de priuata confessione disputo, sed de
consilio dando alijs dissimilibus & infirmis, ut hoc tempore multi
gubernatores petunt, ut pastores restituant aliquos ueteres ritus
& διαφύξας, eamq; moderationem sperant profuturam, ut plus non
postuletur, nec turbentur Ecclesiæ propter alias res maiores. For-
tassis autem hæc spes uana est. Hic tamen sentio petentibus tali
moderatione gratificandum esse. Nec ignoro multa Stoicè &
horridè dici contra hanc sententiam seu timidiorem seu æquiorē,
cū initia mutationis confirment aduersarios, ne quidem hæc par-
ua ducenda esse ἀδιαφύξα. Hanc duriorē opinionē si qui
amplectuntur, amplectantur suo, non alieno periculo.

Cum Petrus dicit, patiendum esse ubi opus est, Præci-
pit ut confessio sit de rebus ueris & necessarijs, & occasio sit honesta
adeundi periculi, ut cū Magistratus interrogant de doctrina, uel
præcipiunt, ut facto ipso abijciamus doctrinam, sicut Ethnici præ-
cipiebant, ut milites sacrificarent Idolis. Itaq; non solum priua-
tim docti & fortes, sed etiam populus anteferre debet ueritatis
confessionem uitæ, & paci in rebus ueris, quarum cognitio omni-
bus necessaria est, ut cum præcipitur de corruptelis doctrinæ reci-
piendis, aut de manifesto abusu Milsarū, aut de inuocatione mor-
tuoꝝ. Et erudiendus est populus, ut discrimen intelligat inter ne-
cessaria, & non necessaria. Sed cum petitur, ut seruetur ordo ueterū
cantionū, Feriarū & uestitus, Hic non iudico populum onerandum
esse periculis, Cum Petri regula dicat, Patientes ubi opus est. Ut
meminimus in loco uicino Basileæ igni crematum esse quendam
propter esum carniū. Etsi crudelitatem iudicium iustissimè
execramur, & constantiam boni hominis in confessione laudamus,
tamen & ipse nequaquam malè fecisset, si hoc periculum uitasset, &
certè alios onerare nemo debet, ut tali occasione pericula sibi accer-
sant. Secundo, Non tantum metu moueor, ut pias, elegantes
H h h & similes

& similes cæremonias optem in Ecclesijs nostris esse. Sæpè ante multos annos non ego tantum, sed etiam alij multi gubernatores Ecclesiarum hortatores fuerunt, ut in Ecclesijs pia & similis forma rituum institueretur. Nec propterea doctrinam de libertate Euzangelica abolemus, quæ de rebus multò maioribus concionatur, Sed omnes sani intelligunt, naturæ hominis conuenire ordinis elegantiam in publicis congressibus, sicut & Paulus dicit: Fiant omnia decorè & bono ordine. Ac dolemus in multis locis etiam utiles Cæremonias, absolutionis, cantionum, à cæteris abolitas esse.

Sed scandalum est confirmare aduersarios hac specie inclinationis. Ad hoc respondeo: Si constantia erit confessionis in rebus necessarijs, ut esse debet, non poterit defectio nobis uerè obijci. Volo enim & deinceps semper eandem uocem ueræ doctrinæ seruari, & nullos recipi impios cultus. In cæteris autem rebus ostendamus modestiam & tolerantiam nostram in seruitute. Hæc ipsa summissio si fieret retinendi Euangelij causa, honestior esset, quàm superbia in deferendis Ecclesijs. Præterea maius est scandalum deferere Ecclesias propter causas non maximas, aut præbere causam iudicijs populi, qui diceret nos propter paruas res pertinacia nostra attrahere bella, quàm præbere aduersarijs qualemcunq; occasionem calumniandi nostram moderationem. Et cogita uter malè faciat, an ille durus & horridus, qui ut retineat laudem constantiæ, mauult Ecclesiam deferere, quàm uestem mutare, An uerò hic patientior seruitutis, qui ut prosit Ecclesiæ, sustinet onera quamuis ingrata, sed sine impietate, ut interea maneat Ecclesia in rebus principalibus in eodem statu & non tollatur ministerium Euangelij, & non turbetur inuocatio in populo. Sæpè sit etiam ut illi ipsi duri & uehementes maiora negligant, imò etiam impedian, & interea de rebus minutis tumultuentur, sicut dictum est de colantibus culicem & deuorantibus Camelum. Pugnant aliqui de ueste, & interea prorsus tacent de disciplina, imò magis eam laxant, tacent & de excommunicatione, & alijs neruis uiciosorum cultu. Sed confirmas inquirunt aduersarios.

Si erit constantia in rebus necessarijs non confirmamus aduersarios, sed declaramus modestiam nostram & studium iuuantis Ecclesiæ, quod etiam seruitutem duriores toleramus, & quidem idèò toleramus, ne Ecclesiæ deferantur, item ut intelligant omnes, nos non de nostra libertate, sed de necessarijs articulis disciplinæ discutere. Ac seruitutem eò modestius feramus, quia prætextu libertatis nimium abusi sumus omnes. Fatendum est, non uulgarem fuisse

iste petulantiam multorum in turbanda doctrina. Nec populus tantum, sed etiam gubernatores & seniores nimium neglexerunt exercitia temperantiae utilia inuocationi. Magna fuit in discendo, in inquisitione, & explicatione ueritatis negligentia, nemo curauit inspicere Ecclesias & rudiores Pastores erudiri. Multi Doctores affectibus suis nimium indulsērunt, Aliqui etiam miscuerunt intempestiue causam Ecclesiae & alia negocia. Hæc nostra peccata & alia multa commonefacti iam præsentibus ærumnis deploremus & ita feramus seruitutem, ut donec possumus prodesse Ecclesijs, non discamus.

Nec propterea amittitur libertas Christiana, si rectè docebitur. Nam corda scient tales ritus non esse cultus Dei, sed alia maiora opera, ueram fidem, inuocationem, dilectionem, spem, patientiam, ueritatem, confessionem, castitatem, iusticiam erga proximos, & alias uirtutes ueros cultus Dei esse. Sine hac doctrina & sine his uirtutibus libertas externa in cibis, uestitu, & similibus Adiaphoribus non est libertas Christiana, sed noua politia gratior fortasse populo, quia pauciora uincula habet. Obijciunt autem aliqui dictum Pauli: Si quæ destruxi, ea restituo, præuicator fio. Non errauit Paulus in destruendo, Ac in hac nostra infirmitate, cum primum ueteres ritus aboliti sunt, magna fuit & docentium, & opinionum & locorum dissimilitudo. Aliqui priuatam absolutionem prorsus aboleuerant, quod cum non sit rectè factum, etiam ante hoc tempus restitui eam optauit. Fateamur nos homines esse, & potuisse quædam temerè & incircumspectè dicere & facere. Talia si qua sunt, non grauati emendemus. Nec restitutio aliorum rituum mediocrum præuicatio est, cum doctrinæ puritas retinetur. Nam qui Paulo obijciebant restitutionem illam, uolebant eum doctrinæ genus mutare & alijs imponere legem Mosaicam tanquam necessariam. Hic repugnat Paulus, alibi in usu attemperat se ad mores eorum, cum quibus uersatur, & propter Ecclesiae utilitatem sua libertate non utitur.

Eti autem scio multos de hac quæstione duriorē sententiam magis probare, tamen si profutura est seruitus ad hoc, ne amittant Ecclesiæ uocem doctrinæ, nec onerentur uiciosis cultibus, pia & grauis causa est, cur seruitutem quamuis duram anteferamus alijs consilijs, in qua tamen nec conscientiae uulnerentur, nec inuocatio piorum turbetur. Et quia non leuiter antea nobis dissidia nostra nocuerunt, non moueamus nunc inter nos ipsos certamina non ne-

cessaria, sed singuli in alijs quædam boni consulamus, & communi tranquillitati condonemus, & leniamus Ecclesiæ moesticiam nostra æquitate, quantum possumus. Ac filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum oremus, ne sinat extinguī lucem ueræ doctrinæ & ueram inuocationem. 29. Ianuarij 1549.

HÆc series est, hæ sunt occasiones deliberationum & concessionum omnium, Ex quibus & quid fecerit quisq; apud nos, & quales sint Flacij criminationes atq; ex quibus procedant fontibus, planum est, quæ, ut status controuersie fiat notior & illustrior, summatim repetemus.

Imperator pertæsus dissidiorum, quibus indies au-
gescentibus uehementer concuti & conuelli Germaniam
cernebat, hanc pacare & coniungere rursus uoluit dissen-
sionibus de religione ante Synodum interea ad præscri-
ptum certæ formulæ compositis, & ordinibus ad illius
formulæ approbationem exequutionemq; obligatis, hacq;
velut fœdere quodam inter se deuinctis, ne quid amplius
ex religionis dissimilitudine vel tumultuum vel bellorum
existeret, & cessaret quæ ex dissidijs hisce nata in ani-
mis infederat altè radicibus actis diffidentia mutua, quod
sepè tentarat antea alijs modis. Cùm autem persuasus
esset hanc, quæ postea titulo & nomine libri **INTE-
RIM** celebrata est, talem esse, quæ tantæ rei perficien-
dæ sit accommodatissima futura, in hanc ordines ut con-
sentirent postulauit, & ante publicationem in consultati-
onibus ac consiliorum & sententiarum collationibus pri-
uatis,

natis, & multò magis ac pertinacius & acerbius post
promulgationem, quod recusationem eius Maiestatis suæ
contemptum complecti & labefactare auctoritatem, &
nouis ac maioribus distractionibus & conspirationibus
nouis patefacere fenestram res doceret.

Mauricij Electoris & Theologorum nostrorum
qualia fuerint & iudicia & responsa de libro priusquam
id proferretur & post expositum est. Ante promulgati-
onem cum de libri constitutionibus priuatim disputatum
& tractatum est, Theologi consuluerunt moderatius,
quod si Imperatori expetenti pacem & consensionem,
largirentur quedam in externorum non impiorum ri-
tuum restitutione, hac se concessione impetraturos spera-
bant vicissim, vt emendarentur libro insertæ impietates,
quas suis notationibus indicarant. Nam & tractatio-
num, quæ antè institutæ de eadem causa fuerant, memi-
nerant, vt qui illis ita interfuerunt, inde vsq; ab initio
motorum certaminum, vt suis consilijs gubernarint ple-
raq; & suarum promissionum, quas fecerunt Imperato-
ri, non erant obliti, & has mutare sine scelere non po-
terant, Deniq; consulere Ecclesijs cupiebant cum nostris,
conseruando scilicet in illis id, quod Dei beneficio habe-
bant, tùm Pontificijs adhuc opressis mole tenebrarum,
eiusdem veræ doctrinæ & Sacramentorum vsum imper-
tiendo. Impetratum his nihil est. Perstitit in sententia
Imperator, Processit libri publicatio. Hanc secuta est.

Theologorum à politicis viris seiunctio ac separatio. Theologi, qui momenta controuersiarum omnium & debuerunt intelligere & norant, nullo modo sese assensuros fucosis & falsis conciliationibus libri, & has suo se periculo repudiaturus ac detrectaturos constituerunt, quod & fecerunt: idemq; consilium dederunt reliquis Pastoribus alibi, & ab hac sententia nunquam deflexerunt. Neq; in vlla parte vel minima defensæ contra aduersarios doctrinæ vocem mutarunt, neq; vllius rei concessione vllas libri superstitiones probarunt, quas expressè semper condemnatas repudiarunt constanter.

Politicos & promiscuam multitudinem onerare vel disputationibus, vel confessione de obscurioribus & ignotis materijs noluerunt, quod & dissimiles esse & in religionis negotio non exercitatos pariter, & non eodem modo affectos, nec eodem animi robore præditos scirent. His satis esse censuerunt, si de manifestis & quæ certò intelligerent esse impia vel spontè vel edocti, vt de corruptelis doctrinæ Iustificationis de Missæ priuatæ abusibus, de pœnitentia, de Inuocatione Sanctorum, de magicis consecrationibus & similibus expressè ac disertè profiterentur, se librum amplecti nec velle nec posse, quòd anteferendam esse sciant obedientiam Deo debitam, & res ad Dei gloriam vindicandam ac tuendam pertinentes, obedientiæ Magistratui debitæ. De rituum externorum non impiorum, & qui sua natura sunt ἀδύνατοι,
& vti

& vtiliter retineri atq; vsurpari in Ecclesia possent, concessione, deferrent & sponderent obedientiam Imperatori. Quod quidem inde vsq; ab initio motarum controuersiarum consilium in omnibus de religione deliberationibus fuerant sequuti.

Ita se ergo tandem ab Imperatore quanquam consensum & approbationem in præsentia seuerè & obstinatè flagitante, liberauit Mauricius Elector, vt reiectis sua voce & testimonio suo manifestis & notorijs Idolis, erroribus & superstitionibus libri, in reliquis, quæ piè & sine conscientiae offensa & non contra Dei expressa mandata præstari possent, obsequentem se futurum re cum suis communicata obstrinxerit. In hac sententia perseuerauit Princeps Mauricius, vt in sua perstiterunt Theologi.

De omnibus his deliberauit Mauricius Elector cum suarum regionum subditis, Theologis adhibitis. Theologi perseuerantes in sua sententia debortati sunt Principem cum obtestatione à mutatione omni, quam viderent parituram & suspiciones multiplces & varia iudicia, libro Augustano simul noua consutatione repulso & exploso. Respondit Mauricius Elector duorum alterutrum se oportere facere, (de tertio enim non faciendo, id est, de impietatibus stabilitis in libro non recipiendis, se iam constituisse) Nam aut declarare se oportere Imperatori, si quidem multa contineret liber expressis Dei manda-

mandatis contraria & conscientijs periculosa & per se
impia, quædam media & suo genere non impia, in quibus
& quatenus cedere atq; obtemperare possit salua Dei
gloria, integra veritate doctrinæ, & incolumibus suarum
regionum Ecclesijs: aut expressa omnis obedientiæ recu-
satione experiri incertum belli euentum. Quod si hanc
sequendam illi viam censerent potius quàm priorem, do-
ceri se oportere ante omnia de belli causis, An ad arma
capienda contra Magistratum, & attrahendum suis Ec-
clesijs bellum, etiam satis sit futurum causæ, si antè ten-
tatum animum Imperatoris declaratione legitimæ & à
Deo mandatæ obedientiæ in ijs rebus, in quibus ipsi
multò antè censuissent præstari eam sine impietate posse,
pariter & sine discrimine omnem obedientiam detrecta-
ret. Existimare sese nunquam hoc ipsos vel suasuiros vel
probaturos esse, qui Imperatorem & Magistratum esse
sciant, & venerati sint ipsi atq; ornarint semper scriptis
& concionibus suis, eumq; in hæc consilia quanquam nec
recta nec salutaria, tamen bono studio pacis descendisse
non ignorent, & in similibus deliberationibus multo antè
& multoties de rebus medijs Imperatori pertinaciter non
esse aduersandum, si veritas doctrinæ retineri possit, sta-
tuerint, ne secus ac res est, de doctrinæ genere suspicetur
ac de autoribus, quasi prætextu emendationis abusuum
sit quæsitæ ἀναρχία in Ecclesia & Imperio. Nec se cau-
sam videre, quare de ijs rebus ipsum armis seditiosè raptis
dimicare

dimicare contra Magistratum velint, de quibus alios pugnare noluerint.

Sibi verò si de causa concludatur, & suarum regionum subditis, tum hoc etiam cogitandum esse, an motu bello vires harum regionum potentiae Imperatoris recenti victoria plurimum confirmatae, & ad ducendum bellum instructae, sint futurae pares, tum præstandum atq; cauendum, ne si de non necessarijs neq; impijs incerta belli fortuna prælietur, amittant necessaria, deuastatis bello Ecclesijs prorsus atq; in solitudinem reductis, excussis pastoribus, deletio Ministerio, extincta voce verae doctrinae, sublato vsu Sacramentorum, legibus honestis abolitis, neruis disciplinae Ecclesiasticae & politicae administrationis incisis, & terris his vniuersis regni Pontificij idolomania & seruitutis acerbæ tristissimo iugo oppressis, cuius rei exempla cernantur in Ecclesijs Suenicis & pluribus alijs vi domitis & disturbatis. Harum rerum si iacturae non necessario bello præberet causam, graue hoc esset futurum sibi admodum & periculosum. Nec posse se vlllo modo conscientiae persuadere suae, quod debeat detrectatione obedientiae in ijs, quæ Dei mandatis non aduersentur, nec sint per se impia, bellis aut vere aut certe in speciem seditiosis inuoluere, & obijcere periculis extremis non fortunas tantum suorum, sed multò magis animarum salutem & conscientiarum, quas, si res aliter caderet, necesse esset & dubitare tandem de reli-

ligionis ueritate, errore concepto ex non distinctis necessarijs & diuinitus traditis à non necessarijs, & neq; præceptis neq; prohibitis à Deo, & periclitari de tota doctrina. Non fieri posse aliter, quin si hæc detrectet, quæ largiri possit, culpa se seditiosi & contumacis principis & publicam pacem petulanter turbantis astringat.

Censere se itaq; experiundam prius esse alteram viam, qua si nil proficeretur, faciliorem fore causam. Nam si vim usurparet Imperator tentata libri exequutione armis, vim, si illa suppeteret, firmiore & certiore conscientia opponi posse. Si uis vi reprimi non posset, sustinere & perferre omnibus persecutionum calamitates in explicata & pia causa foret facilius. Iam verò se promisso & sponsione, qua usus coram Imperatore & alijs, decreta impia libri reiecerit, obligari ad obedientiam præstandam, quæ piè & sine offensione conscientie præstari posset. Itaq; se petere, ut interrogati, de quibus ipse & sui concedere Imperatori in ritibus Adiaphoris possent aliquid, de eo ut cum respectu salutis harum Ecclesiarum & gloriæ Dei in primis & veritatis doctrine pia ac diligenti communicatione consiliorum decernant & respondeant. Nam & per se antea conditionem suarum Ecclesiarum flagitasse conformitatē in ritibus. Propterea cupere sese, ut illam antea approbatam rituum descriptionem in hac deliberatione præcipuè intueantur.

Quid faciendum igitur fuit hoc statu rerum Theologis?

logis? An desertis his Ecclesijs & destitutis communica-
tione doctrinae, piorum consiliorum, communefactionum,
& consolationum in summo discrimine, quo res redierat
ad pericula comitatura confessionem vniuscuiusq, & pe-
riclitabatur cum veritate doctrinae salus animarum: An
igitur fugere tunc debuerunt ceu mercenarij, vt fecerunt
censores nostri, & consulere suae tranquillitati, latebris
quaesitis, in quibus tuto delitescerent? An vero in statio-
ne sua subsistentes operam dare debuerunt, vt plantatae
doctrinae puritatem & ipsas Ecclesias quantum possent
tuerentur ac vindicarent, & monendo consulendoq, arce-
rent ac summonerent, cum machinationum dolos, tum vi-
olentiae vim, quibus liber Augustanus obtrudebatur,
quocunq, suo cum periculo? Et si cedendum non fuit, An fa-
ces seditionum esse & incitare debuerunt subditos ad
eam obedientiam Magistratui armis seditiose detrectan-
dam, ad quam pie & cum bona conscientia mandato di-
uino praestandam Princeps & subditi per sese, & de
veteri ac recenti permissione Theologorum sese ob-
strinxerant, praesertim cum hos ita affectos esse intelli-
gerent, vt retinendae doctrinae & verae religionis causa
persecutiones sustinere ac subire non recusarent? An ve-
ro potius disertè erudire hos debuerunt, cum id peterent
& postularent (neq, enim à Theologis haec deliberatio-
nes ortae sunt, nec tam ad Theologos quam priuatim ad
vnum quemq, pertinuerunt) de quibus in doctrina haec te-

nus controuersis capitibus pertinentibus ad Dei gloriam
& salutem animarum confessionem edere oporteret &
nihil concedere. Quæ verò ex humana autoritate pen-
dencia, & constitui ac mutari humano consilio consueta
non tamen contra normam sacræ scripturæ, talia essent,
vt concedi Imperatori possent, quo & Deo præstaretur
cultus debitus, & non violaretur obedientia, quam Ma-
gistratui Deus destinauit atq; addixit, vitareturq; sediti-
osæ contumaciæ culpa, & vel bellorum rabies auertere-
tur, vel si persecutionum pericula expectanda essent,
prius constitueretur, quas res oporteat autoritati huma-
næ cuiuscunq; anteferre?

Qui vel relictas Ecclesias doctrina, consilijs &
commonefactionibus destituendas, vel protinus concia-
tandas contra Magistratus potius, quàm recto discrimi-
ne inter diuinitus præcepta atq; immota & immutabilia,
ac reliqua Adiaphora erudiendas prius fuisse censent,
quomodo hæc Deo excusent, viderint. Nostri vt fi-
deles ac pij Doctores ac ministri salutem Ecclesiarum su-
arum pluris fecerunt quàm propriam, & quas rebus se-
cundis ac florentibus constituerant ac rexerant, illis in
aduersis & extremè laborantibus consilio pio deesse no-
luerunt, quicquid ipsis accideret priuatim vel ab hosti-
bus vel à calumniatoribus.

Si itaq; consulendum fuit, quod dare consilium po-
tuerunt aliud, quàm illud ipsum, quo toto tempore muta-
tionis

tionis vſi fuerant? ſcilicet vt demonſtrarent, quos in Pontificio agmine abuſus, errores, cultus idolatricos taxafſent, & ex his Eccleſijs ſuſtuliffent, quos ſine impietate, abiectione fidei, abnegatione veritatis, periculo eterne ſalutis reuocare non poſſent, & propter quos hæc facta eſſet ſeiunctio, Deniq; de quibus conſtantiam in confeſſione, patientiam & obedientiam in cruce & perſecutionibus Deo præſtari oporteret: In quibus contra conatum obedientie declarare Imperatori liceret, qua declaratione vel amolirentur pericula, quæ impendebant nõ fortunis tantum vniuscuiusq; ſed multò magis Eccleſijs ipsis, doctrinæ & toti miniſterio: Aut ſi illa non auerterent, liberarent dubitatione & metu conſcientias neceſſariarum à non neceſſarijs diſtinctione explicatas ac confirmatas.

Cum ergo poſtulationi Principis & ſubditorum refragari nullo modo liceret, quanquàm calumniarum metu abhorrentibus ab omni conceſſione, deuentum eſt tandem ad deliberationes de Adiaphoris, quas delecti ex ordinibus ſubditis & conſiliarijs, conceptis ſcripto formulis, exorſi ſunt. De his quid conceſſerint & quatenus & quibus legibus ac conditionibus, & in quos vſus, diſerta, clara & explicata Theologorum reſponſa doceant. Ex his ipsis, præter tres ritus vel quatuor ad ſummum, reliqui omnes antea his Eccleſijs in vſu fuerunt, reſtanti conſilio, mandato & autoritate Lutheri & aliorum,

quibus inspectio & constitutio Ecclesiarum prima com-
mendata fuit. Formam rituum eandem usurpat &
usurpauit hucusq; in administratione & distributione
Cœnæ dominicæ maxima pars Ecclesiarum in his regio-
nibus, quæ in ordine concessorum rituum exprimitur,
neq; additum illi quicquam neq; detractum est. Sola no-
stra Ecclesia & quædam vicinæ ἀνάδ' αἰῶν ἔστ' abro-
garunt, de qua ut & de linea veste Reuerendus dominus
Pastor D. Pomeranus promittere plura non voluit, quã
à Pastoribus suæ inspectioni subiectis impetrare bona
gratia posset, Ideo ἀνάδ' αἰῶν ἔστ' ex ea formula, qua
postremo descriptus est ordo rituum obseruandorum in
his Ecclesijs conformitatis causa, prorsus sustulerunt, ne
confirmaretur introducta Pontificijs abusibus adoratio
panis, quanq; primæ & puriori Ecclesiæ in usu ἀνάδ' αἰῶν
fuiſſet. De linea veste quidem sola, cuius vsum tamen
constat in maxima parte harum Ecclesiarum nunquam
fuisse intermissum, plurimum turbarum ac tumultuum
fuit excitatum, ita ut de hac penè sola præcipuè dimi-
catum sit. Confirmationis ritum quem concedant, &
quomodo ac in quos vsus, quid ve spectarint, descriptio
admonet suprâ posita. De Festo corporis Christi ut vo-
catum est, quod inter dies festos consignarant postremò
ij, qui & digesserunt ordine capita rituum, & de singu-
lis sunt sciscitati, eo libentius assensere, ut eo die de
horribilibus abusibus & prophanationibus sanctissimæ
cœnæ

cœnæ dominicæ in circumgestatione & adoratione panis
cuius tetra Idolatriæ nervos stabiliunt censores nostri,
populus commonefieret & doceretur. Imo vt hoc festum
esset velut Enceniorum festum, quo de repurgato templo,
id est de liberatis Ecclesijs nostris ab Idolo Maozim, quod
autoritate Pontificum in Dei locum collocatum & à su-
perstitiosa multitudine diuinis honoribus atq; adoratione
cultum, tot annis sanctum locum Tyrannicè tenuit &
blaspheme polluit ac prophanauit, De hoc ergo benefi-
cio & reddito Ecclesiæ vero & integro cœnæ dominicæ
Vsu, vt seriæ & ardentes Deo gratiæ agerentur, & pe-
teretur huius beneficij conseruatio. Mentione vnctionis,
quam vocem vsurparant ij, qui de Adiaphoris interro-
garunt, consuetudinem visitandorum egrotorum rece-
ptam antè in his terris, & consecrationes vel execratio-
nes potius olei impias & blasphemias extremè condem-
natas & explosas esse, toties repetitæ commonefactio-
nes de visitatione egrotorum & condemnationes Chri-
smatis ac consecrationum olei ostendunt euidenter, quæ
ex tota præmissa serie repetantur. Canonem totum pe-
culiari scripto refutarunt & reiecerunt, nec potest vlla
vllijs impietatis in his ritibus concessio demonstrari. De
reddenda verò Episcopis iurisdictione non assensisse ali-
ter, nisi ea conditione, si hostes non fuerint veritatis &
Ecclesiarum nostrarum, & examina instituant seria,
quibus audiantur ordinandi de doctrina Ecclesiarum
nostra-

nostrarum: Mauricium Electorem similiter sicut tota series deliberationum & exitus planissime conuincit, ea-
tenus de restitutione Iurisdictionis recepisse, quatenus
Episcopi persequuntur Ecclesias nostras non essent, &
ordinaturi legitime sine ulla obligatione impia com-
mendatos, Post exploratas vero voluntates Epis-
coporum, nihil omnino reddidisse illis, sed confestim à
soluto Conuentu Lipsico curam rei Ecclesiasticæ vniuer-
sæ Academijs Consistorijs & Superintendentibus harū
terrarum commendasse denuò, Id cum publicum sit &
notorium, tamen impudentissime Flacium contra hanc
manifestam veritatem tumultuari tam nefario clamore
non puduit. Hæc ferè concessionum summa est. Nam ri-
tus reliqui vsitati Ecclesijs fuerunt antea.

De his quæ ad conuocatos in oppido Grimmensi
Pastores & inspectores suarum Ecclesiarum referri cu-
rauerit, & quos conformitatis causa ritus requisierit
Princeps Elector, testantur, quæ suprà sunt exposita.
Simul autem ipse sua voce tunc professus est grauitè &
cum adseueratione, propter suspensiones, quibus grauaba-
tur à Flacianis & calumnias, nullam se vel requirere vel
moliri in doctrina aut aliqua re necessaria mutationem,
Sed hoc conari, vt declarando obedientiam Imperatori
in confessione paucorum quorundam rituum non impio-
rum, & efficiendo in suis Ecclesijs conformitatem, quam
exigeret necessitas, auerteret & pericula, quæ minita-
rentur

rentur his terris vastitatem & religionis deletionem, & incommoda, quæ ex rituum dissimilitudine atq; Ecclesiasticæ disciplinæ plus nimia laxatione abusuq; petulanti libertatis Christianæ hætenus extitissent. Doctrinæ enim puritatem conseruatam se cupere, & conseruare ac defendere Deo iuuante velle vel cum vitæ & omnium fortunarum periculo. Ideò benignè se postulare, ne grauentur in horum rituum receptione & instauratione, vbi vsus eorum abrogatus exoleuisset, non inuiti obtemperare, & secum vnà hoc conari & agere, ne turbentur, & maioribus implicentur periculis doctrinæ & ministerio interitum allaturis Ecclesiæ, & vt hæ disciplina paulo seueriore regantur, cuius laxationem detrimento his & doctrinæ propagationi ac morum gubernationi impedito esse in conspectu sit.

Inde noua deliberatio orta, quæ ad Pastores propriè pertinuit, quales se in abrogatorum rituum & διαφορῶν restitutione gerere erga Principem & Ecclesias suas debuerint. Etsi enim maxima pars earum ceremoniarum, quæ requirebantur, nunquàm in vsu esse desierant, disputatum tamen fuit, an reuocari in vsum intermissæ possent ad cauendas maiores perturbationes ac dissipationes, & conformitatis atq; congruentiæ causa, & in gratiam Principis volentis satisfacere fidei & obedientiæ Imperatori debitæ salua pietate & religione ad Deum. Omnino cùm constitutum esset Principi, & conscientiæ propriæ

K k k

prie & salutis suarum Ecclesiarum causa non discedere à promisso obedientie, quæ nihil haberet impietatis, Pastoribus aut deferendæ fuerunt Ecclesie, aut seditiones quocumq; euentu concitandæ contra Principem & Imperatorem, aut cedendum fuit, & ferenda seruitus non impia, vt ab omni impietate, superstitione & prophanitate Ecclesias defensas cum puritate doctrinæ & vero vsu Sacramentorum conseruarent.

Ex tribus his sententijs, tertiã qui Grimmæ adfuerunt, elegerunt. Autores seditionum esse nec debuerunt nec voluerunt, qui seditiosas molitiones & tumultuationes semper procul fugerant & fuerant execrati, & suo loco omnium virium conatu antea compescuerant ac represserant, & de Magistratibus piè & honorificè docuerant, et de sese dixerant, si quid commouerët periculi aut parerent aduersi, editæ ab ipsis refutationes impietatum, hoc sese subituros suis ceruicibus, non deriuaturos à sese in harum terrarum incolas, deniq; quibus causa ad seditiose clamandum nulla iusta afferebatur. Ecclesias verò deserere, quo animo & qua conscientia potuerunt illo tristissimo & ærummosissimo tempore, propter eas res, quas fuerant toties spontè largiti Imperatori? Cum iussi diserta Confessione explicarunt momenta controuersiarum. Crudelitas enim fuisset et impietas, si, ne reducerentur in Ecclesiam pauca Adiaphora, abiecissent ministerium spontanea desertione, aut seditiosis molitionibus præbuis-
issent

issent causam euerfioni Ecclesiarum, cum Adiaphora in nostra potestate posita, nobis seruire ad doctrinæ propagationem tractationemq; & ministerij conseruationem, pia exercitia, deniq; nominis diuini celebrationem debeant, Et à nobis pro ratione circumstantiarum, si expediat & sit vtile ad damna & detrimenta cauenda maiorum vastationum, dissipationum uox & iactac, vsurpari vel omitti, aboleri, vel instaurari, liberè possint. Quiq; de causis mutationum talium edoctus offenditur, iniuste offenditur, & sibimetipsi causa est scandalum. Prætulerunt ergo tertiam, quanquam de sequentibus calumnijs certi & huius sententiæ causas ac rationes grauissimas & verè pias atq; Dei gloriam & Ecclesiæ salutem complectentes sepe hætenus exposuimus.

Has Actiones ad Dei solius gloriam & conseruationem puritatis doctrinæ, verorum cultuum Dei, omnium rerum necessariarum, ministerij Euangelici purioris in his Ecclesijs directas, quam sceleratis calumnijs, quam impudentibus mendacijs, quam atrocibus infectionibus sine modo & sine exagitarit Flaciana factio, testantur Chartarum agmina, quæ totis decem annis instructa & emissa circumuolitarunt. Quid enim non tributum est nostris impudentissime? Initio hæ iactabantur voces: Nihil fuisse largiendum, sed seditionibus aut terrendos aut excutiendos Principes, & perturbanda fuisse atq; euertenda omnia. Postea ad hæc accumu-

labantur alia: doctrinam de iustificatione corrupisse nostros: Renouasse impias Ceremonias in Ecclesiam: subieciisse Ecclesias impijs Episcopis hostibus: Fornicatos esse cum scorto Babylonico: Conciliationes fecisse cum Belial, gratificatos esse & seruiisse Diabolo. Nec vlla cogitari aut concipi potest atrocitas criminum tanta, quam Flaciana factio non effuderit.

Prouocamus ergò ad cognitionem & iudicia omnium piorum in toto orbe Christiano, & obtestamur eos, vt propter Dei gloriam & Ecclesie salutem atq; incolumitatem, ad hanc veram narrationem, de qua testaturos nos profitemur vbicunq; fuerit opus, Flacij ex suspicionibus, somnijs, rumusculis, calumnijs, mendacijs extructas atq; instructas accusationes & criminationes de corrupta doctrina, de receptis impijs ritibus, de collusionem cum hostibus haud grauatim conferant, Et an hæ concessiones paucorum & vtilium rituum accommodatæ conseruationi veræ doctrinæ & saluti atq; incolumitati harum Ecclesiarum, quæ sola spectata & quesita fuit, cum ex his nullus alius sperari fructus ab illis posset, qui deliberationibus interfuerunt, præter eum, quem de criminationibus & cõdemnationib. iniustissimis perceperunt: Hæ inquam concessiones, an talium condemnationũ atrocitatem meruerint, statuant. Simul etiam malis tantis, quæ Flacij calumnijs inuicta in Ecclesiam, crescunt

crescunt quotidie & exasperantur, vt salutaria & conuenientia remedia quærant, oramus.

Vtinam de legitima & pia Synodo Principes religionis nostræ seriò cogitent, in qua de remedijs his vulneribus Ecclesiæ adhibendis deliberetur communi consilio piorum hominum, vt frenetur & compescatur licentia & petulantia improborum hominum odijs, ambitione, superbia & malicia corruptentium explicata dogmata, seditiose tumultuantium & munientium sese factionibus, quorum præsidijs consistant & ferociant. Hoc vt faciant, propter Dei gloriam eos obtestamur. Præcipuum munus Principum est, qui præcipua sunt membra Ecclesiæ, præstare, vt populus rectè de Deo doceatur, & adsuescat ad veros atq; à Deo præceptos cultus, et Deum rectè in agnitione & fiducia filij ipsius Domini nostri Iesu Christi inuocet et colat, et prohibere, ne corruptelis nouis et explicatorum dogmatum deprauationibus conuellatur Ecclesiæ consensus, et turbetur inuocatio piorum. Hunc consensum Deo iuuante nostri qua poterunt fide et diligentia vt semper fecerunt, iuuabunt ac promoueabunt.

Quæ autem consilia & studia, qui conatus, quantæ de Ecclesia sollicitudo, qui gemitus, quàm ardentes ad Deum preces fuerint hoc tempore nostrorum, quæ sustinuerint ipsi pericula, & narratio testatur, & nos possumus testari omnes: Neq; Flacius ignorat ipse, qui tunc

ſpectator horum omnium coram, & perfidus ac pernicioſus ciuis Eccleſiæ noſtræ fuit, quiq; ex conceſſis ritibus pleroſq; pauciſſimis exceptis, remanſiſſe in hac noſtra Eccleſia poſt mutationem probè nouit.

Nibil glorioſe, nihil arroganter prædicamus de noſtris, quos ſua merita pijs omnibus omni tempore commendabunt: Sed agnoſcimus & grata mente celebramus merita omnium eorum, qui tunc, cum Sphinx Auguſtana in Eccleſias noſtras immiſſa fuit, fortiter ſeſe huic oppoſuerunt, & ne progredereſſet ac vaſtationes efficeret & lacerationes maiores, repugnando prohibuerunt. His agimus gratias publico totius Eccleſiæ nomine, Agimus & Deo gratias, quòd aliquos excitatos & roboratos ſpiritu ſuo ſancto impulerit ad ſuſcipiendum veræ doctrinæ patrocinium. Rurſus & hos obteſtamur, & alios pios ac bonos ubiq; locorum, vt noſtris viciffim tribuant quod eis debetur, & cogitent hos primos & in prima acie ante cæteros omnes, & cum certamen ferueret maximè, dimicaſſe, & inſultus atq; impreſſiones primas eaſq; difficillimas & periculoſiſſimas ſolos ſuſtinuiſſe, & exhausiſſe prima pericula, & vehementius petitos eſſe, & periculis ſemper fuiſſe proximòs. Reliquos longius abſuiſſe, ac horum πρῶτοι certaminibus audaciores fuiſſe & tutiores. Nec propter mendaces & ingratas criminationes Flacy hæc præclara noſtrorum merita abijciant & obruant.

Edidit

Edidit suam Princeps Elector confessionem intrepide non sine discrimine coram Imperatore, testatus graviter, quod impietatibus Libri assentiri non possit. De reliquis quæ cum pietate ad Deum & sine violatione expressi verbi Dei fieri possent, sponpondit obedientiam, & cum præ ceteris solus urgeretur vehementius, ut qui aduersari solus, & executionem prætextu de liberationum remorari sciretur, penè solus sustinuit iram Imperatoris, comminationes & pericula, & texit reliquos, & ne procederet executio, impediuit, donec tandem confirmatos viribus & potentia conatus Imperatoris elideret & exherteret omnes, & compararet suis ac reliquis Ecclesijs coniunctis firmam ac stabilem pacem, de quo beneficio primum Deo, deinde & optimo Principi gratiæ debentur æternæ.

Ediderunt & suam Theologi de corruptelis omnibus priuatim & publicè confessionem ex professo, & in alijs scriptis multiplicibus, Repudiarunt librum, & in reiectione persisterunt. Nec defuerunt Ecclesijs reliquis consolando, monendo, docendo, confirmando, & doctriam voce ac scriptis publicis repetendo. Cesserunt Principi volenti satisfacere mandato diuino præcipienti obedientiam erga Magistratum, ac suæ conscientie, & cupienti Ecclesias aliqua rituum & disciplinæ Ecclesiasticæ similitudine conformare concessis paucis ritibus, & ijs quos concesserant, piè & utiliter declaratis,

ratis, quique cum nulla prorsus sunt coniuncti impietate: approbatis reliquis, quorum usus iam ante in maxima Ecclesiarum parte perdurarat usque ad ista tempora.

Sed inclinationem ad Pontificios hac concessione factam fuisse clamitant. De hac respondemus, Ne existiment tam stolidos esse nos & incogitantes, ut causas harum prestigiarum, & huius calumnie comparatae ad fascinandam multitudinem non intelligamus. Quae inclinatio fieri potest, si constanter propugnentur contra aduersarios et retineantur, quae contra eos defensa semper fuerunt, et eodem modo declaretur perpetuo atque illustretur discrepantia ac diuersitas, qua nostrae ac Pontificiae Ecclesiae dissident praecipue ac differunt, et quibus non emendatis apud Pontificios, nulla nobis cum illis coniunctio, nulla possit esse societas. Nec tribuatur illis vlla in re quidquam, sed ostendatur Imperatori, (quod quam diu has de componendis dissidijs Imperator quicunque deliberationes renouarit et vtriserit, fieri oportebit, si iniri in Imperio ratio concordiae debet) quousque sese extendat obedientia ipsi, vbi desinat, et ultra quas metas nec progredi illa debeat, neque ipsum exigere aliquid amplius deceat. Sunt autem haec omnia a nostris praestita. Et quibus de causis aut debuerunt aut potuerunt ab usurpatae antea confessionis forma discedere, et miscere cum controuersis ac necessarijs non controuersa

uersa et non necessaria , quæ accuratè multoties distinxerant.

Quare autem , quæ hoc tempore sub Mauricio Principe facta est concessio, inclinationem peperit , quæ repetita fuit toties ante bellum , speciem inclinationis nullam habuit ? Quare quæ à nostris à morte Lutheri usurpata est longè astrictior concessio ad amouendam ab his Ecclesijs seditiosæ contumaciæ culpam et maiora pericula auertenda , quæ totum erant abolitura ministerium , reprehenditur : Quæ viuo Luthero ab ipso Luthero et scriptis publicis et priuatis , et cum Luthero ab his ipsis Theologis nostris præstita est Imperatori propter easdem causas , offendit neminem & caruit reprehensione , inò fuit approbata ? Cum concessiones vtriusq; temporis si conferantur edoceant , illas viuo Luthero admissas plura largiri Imperatori , has arctius contractas & explicatius definitas esse.

Sed tempus confessionis fuit , inquiunt ? Quasi non fuerit tempus confessionis totum à mutata & emendata religione tempus , & non exegerint confessionem omnes de religione indictæ & institutæ colloctiones , cum ad reddendam rationem fidei & doctrinæ autoritate Imperatoris toties Theologi nostri euocati fuerunt. An mutato dominio in his terris oportuit fieri & conditionem aliam profitentium causam fidei , et mutari causam ipsam , sententias & pia consilia , & dici ac doceri alia , quàm dicta

dicta fuerant ante mutationem, cum fiducia præsidij & defensionis augere animos poterat? An exuerunt tam subito naturam suam ἀδίκησιν partibus edendæ confessionis deuolutis in Principem Mauricium, & desierunt illa esse, quæ adhuc paulò antè fuerant, reliquis Principibus, sese ad concessionem eorundem offerentibus? Quæ verò illa tam subita conuersio? Si fingunt censores nostri, Christianum hominem talem esse debere, qui dogmata & sententias mutare ex occasionibus, & inflectere consilia ad circumstantias locorum, temporum, personarum & rerum, & fortiter petulans mouendis non necessarijs, & petulanter pertinax esse sciat in elidendis & impediendis salutaribus consilijs aduersatione speciosa, tunc, cum præsidio munitus & defensionis fiducia tutus fuerit, quod de sese Flacius probauit, quales sint ostendunt. Si pietatis integritatis & constantiæ Theologicæ est eadem sentire & dicere quocumq; tempore & periculo quocumq;, cur condemnantur nostri, qui & de doctrina dixerunt eadem rebus secundis et aduersis, et de ritibus medijs concesserunt eadem, et de apprehensa semel ac defensa veritate pugnarunt eodem modo obiecti periculis extremis et omnibus humanis destituti præsidijs, quo antea pugnarant præsidijs septi ac tecti velut clypeo fœderis, cui vt nunquam confisi sunt tantum, vt fiducia illius rebus florentibus insolentius aut petulantius aliquid

aliquid mouerint , aut detrectarint aliquid Imperatori contumacius ex illis quæ concordie et pacis causa concedi possent , sic postea nec metu potentie Imperatoris Victoris, aut sequutarum et iam impendentium persecutionum concesserunt aliquid amplius, quàm concesserant antea, et hoc quod concesserunt abhorrentes ab omni mutatione, ad miserunt propter Ecclesias de veritate doctrine et salute sua sollicitas et periclitantes , et petentes sibi ostendi, de quibus cedere nec deberent nec possent, et quibus largiendis cum bona conscientia obedientie Imperatori debite satisfaceret . Non fiducia fœderis aut vllarum virium humanarum mouerunt certamina non necessaria ante bellum. Nec orbatî præsidij post bellum ac minis petiti et circumuenti periculis causæ piæ et necessariae de qua certamen extiterat , defuerunt vlla in re.

Quid itaq; prætermisissum sit à nostris, quòd ad edendam confessionem pertinuit , et qua in re confessio hoc tempore præstita discreparit à priori, ex hac tota serie per textæ narrationis censores nobis nostri ostendant. An non repetitæ sunt eodem modo sine mutatione vlla et sine nutatione refutationes et reiectiones abusu, errorum, et idolorum pontificiorum , et declaratum est explicatè et perspicuè sine vlla ambiguitate non sese approbaturus libri Augustani impietates.

De ritibus verò Adiaphoris & de Episcoporum autoritate nonne responsum hoc est , quod responsum

semper fuerat antea: & quos ritus & quatenus probarent, nonne explicate definitum est, procul remota & exclusa ac condemnata omni superstitione & necessitatis ac cultuum impie opinione, etsi in his formulis notationes potius sunt & indicationes, & liber qui formam rituum observandorum integram proposuit Pastoribus Cremæ, & receptus atq; approbatus est, integram habet descriptionem atq; explicationem.

Ne verò concessionis vocabulo ludere videamur, hoc addimus: Extant Lutheri concessiones publicis commendatæ monumentis. Extant & privata concessionum Chirographa, & alia quæ communi consilio omnium nostrorum Theologorum Lutheri uiuo & hæc gubernante conscripta fuerunt, & quidem ex his quædam paulò ante Lutheri mortem. Et prouocamus ad testimonia omnium cum Theologorum tum verò Illustrissimorum Principum, qui tractationibus de religionis negotio in conuentibus Imperij & interfuerunt & præfuerunt. Nec dubitamus Illustrissimum Principem Philippum Landgrauium Hassiæ etc. Dominum nostrum Clementissimum, cuius mentionem ea qua par est reuerentia hoc loco vsurpamus, omnium magna ex parte meminisse.

Vnam tamen ex plurimis Lutheri concessionibus formulam subiiciemus, cuius est ἀρχαῖος in Bibliotheca Illustrissimi et Reuerendi Principis Georgij Anhaltini,

baltini, eam potissimum ob causam, quod hanc Flacius Veteratorie deprauatam edidit.

QVÆSTIO DE RITIBVS MEDIJS
proposita Luthero: An liceat ex ritibus medijs ante abolitis reuocare aliquos in Ecclesiam coniungendarum Ecclesiarum causa quadam externorum rituum conformitate, ne Schismatici culpemur pugnantes de non necessarijs: An verò libertas Christiana pertmaciter sit defendenda?

De hac questione respondit his verbis Lutherus, sicut de Germanico in latinum conuertimus.

SI de Capicibus controuersis consensus non fiat, quid attinet de his extra rem positis rebus demere multum aut concedere. Si constitutus consensus fuerit, quantum ad res medias cedemus, feremus, præstabimus, quæ nos decent & requirunt ipsi. Vbi cunctq; enim Christo sua tribuuntur, quæ nostra sunt propter Christum libenter abiecta relinquemus. Sed ne cogitent contumaciam nos affectare de industria, etiã pendente lite & controuersia hærente, tamen, quantum ad me, pacis & concordie causa libenter de medijs rituum restitutione consensurum me promitto, sed ne his mea mihi conscientia oneretur. Idq; in omnibus meis professus sum scriptis. Vtinam eosdem eodem modo ipsi amplecterentur. Sed ut his conscientie grauentur, Christus meus ferre nequit. *N*

Hæc sunt Lutheri verba: Sed non tam nitimur autoritatibus & exemplis, quàm veritate causæ. Quæ est enim medijs rituum ratio alia, quàm ut seruiant rei principali, id est, ministerio doctrinæ & Sacramen-

torum, exercitijs precum & inuocationis & similibus re-
bus præceptis à Deo & necessarijs, sine opinione neces-
sitis aut cultus, quam veræ doctrinæ uox irreperere non
patitur, & si irrepit, redarguit ac condemnat. Et hos
usus ut præstent, quibus destinati sunt, cur non possent
ex occasionibus circumstantiarum flagitantium muta-
tionem, pio consilio nouari, abrogari, restitui, usurpari,
omitti, sicut res poscit, ut principalia, integra, incorru-
pta, & salua præstentur. Et de causis cur id fiat, populus
rectè erudiendus est, quibus cognitis, qui non contentus
tumultuatur in Ecclesia & calumniatur recta & pia
consilia, improbus est, sibi metipsi & alijs offensionis est
causa, & de tali scandalo, quas reddat Deo rationes co-
gitet. Non de mutationibus rituum mediiorum, sed de mu-
tatione doctrinæ, necessariorum cultuum mandatorum
diuinitus concionatur Paulus, cum inquit: Cum, quæ de-
struxi, instauro, præuicator sum. Quòd si concessiones
omnes & mutationes in rebus medijs censores nostri con-
demnant, quam habeant de medijs ritibus opinionem ex-
plicent nobis. Quæ est libertas Christiana in usu rerum
mediarum, si cum opus est, de consideratione diligenti,
iudicio & sententia piorum & intelligentium, cum Ec-
clesiæ salute, ut vera doctrina & omnium rerum neces-
sariarum usus integer et incorruptus conseruetur, ad nor-
mam ac præscriptum veræ doctrinæ mutare eas non li-
cet? Et quæ fuisset non dicemus seuitia sed incogitantia

Theologorum,

Theologorum, si hoc dubio & periculoso statu rerum conscientias tot mille hominum onerassent confessione de ritibus medijs potius, quàm de capitibus rerum principa- lium complectentium salutem uniuscuiusq̃, ut taceamus de Theologis ipsis, quos, ut suprà ostendimus, necesse fuit relinquere posteritati certa & explicata testimonia de reprehēsis & emendatis in Ecclesia pontificia erroribus, abusibus & idolatricis cultibus? Tradant ergo aliam de ritibus medijs doctrinā meliorē ea, quàm Ecclesia omni- um temporum habuit: Quanquàm quid hactenus fecerunt aliud, quàm quod rectē constituta, dextrē distributa, con- cinnē illustrata, portentosis et à veritate alienis detorsio- nibus discerpserunt, cōulserunt & obruerūt, ut nec quid reprehenderint, nec quid sentiant ipsi intelligi possit.

Aut igitur demonstrent censores nostri Mauri- cium Principem contra religionem & fidem erga De- um, contra boni Principis officium fecisse, quod præstare Deo in conseruatione ueræ doctrinæ & rerum necessa- riarum fidem & constantiam, Imperatori obedientiam, quæ post obedientiam Deo debitam & piē & cum bona conscientia præstari posset, voluit: Theologos itidem con- tra officium fecisse, quòd ab initio mutationis in doctrina pontificia & abusibus plurima emendarint, pleraq̃ ex- plicarint & constituerint rectius, omnia ad Dei gloriam & pacem atq̃ concordiam in Imperio secundum normam sacræ scripturæ & fidei analogiam direxerint & ac- commodarint

commodarint, Et eodem modo, eademq; constantia ueritatem doctrinae & res necessarias pertinaciter defenderint ac retinuerint omni tempore. De ritibus autem medijs propter praedictas grauissimas causas, eandem pertinaciam non usurparint erga Imperatorem, Nec impedierint PRINCIPEM Mauricium uolentem suae & suorum conscientiae ac saluti consulere, & cupientem suas Ecclesias de doctrina antè consentientes, rituum etiam ac disciplinae Ecclesiasticae similitudine conformare atq; coniungere, neq; id temerè, sed re ipsa hoc flagitante: Aut igitur hoc faciant, aut desinant calumnijs suis has Ecclesias turbare, & innocentiam bene meritorum scelerate lacerare ac conuellere, & in nos falsò conferre causam scandalorum, quae ipsi malitiose excitarunt petulantibus & tribunicijs clamoribus, quaeq; nouis subinde calumnijs auxerunt & augment.

Si eam impendisset Flacius operam declarandis Ecclesiae diligenter & fideliter fontibus ac causis concessionum, quae & à principio causae & postea eadem in ritibus medijs usurpatae sunt erga Imperatorem, cui oportuit ostendi veras discessionis à Romana Ecclesia causas, quam praestitit operam in pijs rectis & salutaribus consilijs calumniose exagitandis, bonis & innocentibus uiris crudeliter lacerandis, turbandis misere Ecclesijs nunquam in has calamitates Ecclesiae conie-

Etæ

Etæ fuissent, & scandalorum nihil extitisset, de quibus quid respondeat Deo iusto iudici, ipse viderit.

Oramus autem censores nostros, ut paucula quædam se moneri à nobis patienter ferant, quæ fortasse occupatis operosiore cura, & nimia sollicitudine de alijs, quadam sui obliuione exciderunt de semetipsis. Oculos quæsumus paulisper à fixiore contuitu aliorum abductos conuertant in semetipsos, & in repetito ex illis scriptis, quæ prolata Menius Ecclesiæ communicauit, nunquam satis laudatæ à semetipsis constantiæ suæ speculo sese contemplantur. Et ad susceptas ac habitas eodem tempore de obedientia erga Imperatorem & quid in ritibus externis concedi posset, consultationes ac tractationes, quæ exprimunt illius gloriose constantiæ ideam, componant censuras suas & iudicia. Tàm concinnè enim hæc ad illas congruunt, ut arte accommodata uideantur, & iudicatu esset difficile, qui condemnarentur, nisi ex decennialibus clamoribus Flacij nos peti constaret. Certè dum petunt *alios, incogitanter semetipsos eodem feriunt & iugulant* *fictu.* Hoc ipsum enim quod fecerunt condemnant. Si quæ propter Imperatorem susceptæ fuerunt deliberationes à multis pijs Principibus, de obedientia ipsi debita, quatenus ipsi debita & præstanda sit publicæ in Imperio pacis & concordie causa in religionis negotio, hoc fine institutæ fuerunt, ut gratum fieret Diabolo, quo nihil potest dici, aut cogitari atrocius & horribilius, cui Deo serui-

M m m

runt

runt nostri censores suis deliberationibus & sententijs?
Ipsi se intueantur & sua examinent atq; expendant. Sed
& hæc permittimus iudicio Ecclesiæ & omnium
piorum.

EXPOSITA EST HACTENUS
vniuersa series & ordo omnium actionum & deli-
berationum, quarum causam præbuit infælicis libri Au-
gustani publicatio. Qua in narratione nihil suppressimus,
nihil mutauimus, nihil insidiosè occultauimus, sed omnia
ita vt gesta, deliberata & responsa sunt, bona fide com-
memorauimus, etiam ijs non dissimulatis, quæ & prius
meminimus atrocissimè exagitari ab iniquis censo-
ribus, & adhuc cum aliqua specie ad imperitum & di-
scipline inimicum, & nimie libertatis appetens vul-
gus traduci & reprehendi posse non ignorabamus.
Ex quibus ipsis tamen rectè acceptis, & simul con-
sideratis, diligenter rerum ac temporum illorum mo-
mentis & periculis, non dubitamus, quin omnes cor-
dati & sani, & non prorsus odio nostri accæcati Le-
ctores, sint intellecturi calumniarum, quibus deforma-
ta sunt hæ Ecclesiæ, uanitatem, & nostros Theologos,
& Ecclesiarum gubernatores illorum criminum cul-
pa, quæ eis factio Flaciana impegit, liberaturi, & inge-
nuè pronunciaturi sint, adhibitos illis deliberationibus
tali tempore aliud facere, suadere aut admittere nec po-
tuisse,

tuisse, nec debuisse: atq; etiam confessuri, se, si ad easdem deliberationes fuissent pertracti, tali statu rerum, auditis tantis obtestationibus, & tam serijs contestationibus Magistratus, idem responsuros & concessuros fuisse.

Nunc etiam hoc addemus: Etiam si gubernatores harum Ecclesiarum illis perturbatissimis temporibus, cum vndiq; vrgerentur suis simul & publicis harum regionum periculis, & ob oculos haberent tristissimam faciem, & miserrimam oppressionem Ecclesiarum in Sueuia & alibi, aliquid videretur fecisse, consuluisse, aut concessisse timidius & languidius, quàm alijs vel natura, vel ~~bona~~ vel ~~de~~ fortioribus probaretur: tamen causam iustam Flacio non fuisse, ita atrociter & hostiliter Præceptores et Collegas suos insectandi, criminandi, et ceu summorum scelerum reos ac conuictos, condemnationis et Anathematis fulminibus ferendi, quos nouerat ministros DEI esse, legitima uocatione ad docendum Euangelium adductos, quos sciebat in eo munere multos annos ad caniciem vsq;, cum egregio ipsius Lutheri testimonio, fideliter, constanter, et utiliter uersatos fuisse: Sciebat eos multa certamina cum aduersarijs et alijs, querentibus pugnantium doctrinarum fucosas conciliationes in conuentibus imperialibus, et ad eam rem

Flacius
Calumniator

institutis colloquijs, sustinuisse: Sciebat eos, hac ipsa constantia in defensione sincerae Doctrinae saepe potentes, & prius clementes sibi principes grauiter offendisse, & in maxima pericula uenisse: Sciebat eos, nihil unquam sibi potentiae, rerum, fauoris, applausus, praetextu Euangelij captasse aut quaesuisse, sed in hoc simplici & pio ac salutari studio semper occupatos fuisse, etiam valetudini, rei familiari, dignitati, tranquillitati, famae suae non parcentes, ut incorrupta Euangelij doctrina, diuinitus accensa, conseruaretur, & ad posteros fideliter propagaretur. Hunc cum sciret Flacius perpetuum cursum fuisse Praeceptorum suorum, & aliorum Dei ministrorum, debuit reuerentissime de ijs sentire & opinari, & nihil mali vel suspicari saltem, vel, si quae etiam suspensiones de illis subortae fuissent, eas consideratione prioris, & perpetuae ipsorum fidelitatis, constantiae & pietatis, obruere & delere.

Sed quid Flacius? Statim ubi ab Electore Mauricio primi conuentus indicuntur, & deliberationes secretò inchoantur, antequàm quidquam sciret ab ipsis conuocatis perperam suatum aut concessum esse, atrocissimas contra Praeceptores optime de se & uniuersa Ecclesia meritos, suspensiones concipit, eas auditis narratiunculis somniorum, & quibusdam surreptitijs Epistolis & rumusculis confirmat ac roba-

ac robarat, suisq; venenatis illis cogitationibus, tantum indulget, ut eas pro firmissimis demonstrationibus habens, diutius secum coquere solus non posset, sed pro-
nuolaret in publicum, & illas suas suspiciones, magnis clamoribus, occultato tamen aliquandiu nomine suo, in vulgus spargeret.

Postea nactus locum tutum, & idoneum ad illud suum propositum, etiam aperte Præceptores de sacrilegio, & corruptelis Doctrinæ & collusioni cum hostibus accusat, & nihil non comminiscitur, ut eas suspiciones suas imperitæ & suspicaci, & gubernatorum criminationibus gaudenti multitudini quam verissimilimas efficiat, Planè idem faciens, ac si quis ex crapula inquietus somniet horribile incendium, eoq; somnio perterrefactus, & excitatus, exiliat in publicum, & tenebrarum tectus caligine, magnis vociferationibus ingeminet in plateis & foro, Incendium, Incendium, & ad omnes domorum ianuas impetuosè pulsans, homines placidè dormientes excitet, tandem etiam irrepens in turrin post se clausam, Campanæ terribili impulsu signum periculosissimi & vasti incendij edat. Vbi eiusmodi clamoribus, quiritationibus, pulsationibus euocati & consternati ciues, cum urnis & alijs instrumentis ad restringendum incendium comparatis, passim excurrant, trepidè & anxie circumspectantes & quærentes locum incendij, tandem egre conspectum &

Exemplum
a simili
de Flacio
Schismatico

agnitum in celsa turri autorem clamorum & presentis
tumultus & consternationis, sciscitentur, curita vocife-
ratus sit, fores domorum & campanam publicam pul-
sauerit? Ille verò pergat aliud nihil vociferari, nisi In-
cendium, Incendium, Subuenite, Accurrite, Restingui-
te: Illi autem respondeant: se paratos, & ideo adesse, vt
opem ferant, modo locum incendij indicet, ac monstret:
¶ Tandem ille, somnij sui uanitatem prodere non ausus, fu-
mū ciuibus alicubi ex Pistoris furno, adsurgentem mon-
stret, eoq; illos accurrere, & mox aedes non prius intus
inspectas, an & ubi sit aliquod in eis incendium, totas
demoliri, subruere, atq; ita omnes inhabitantes homines
vna cum periculoso incendio obruere et suffocare magnis
clamoribus hortetur, flagitet, iubeat, & nisi imperata
faciant, eos hostes & proditores patriæ & communis
salutis ciuium proclamet & conuicietur.

Hic si cines eatenus illius somniatoris indicio fi-
dem habeant, vt ad domum quidem illam Pistoris, cum
Vrnis aqua plenis & incendiarijs vncis & scalis accur-
rant, sed prius tamen cautius agendum rati, vt inhabi-
tantibus hominibus parcant, eosq; ex incendio si possint,
eripiant, effractis foribus irrumpant in domum, ibiq;
nullum incendium præter ignem in furno recte cura-
tum inueniant, & ibi videant Pistorem cum suis
ministris lucubrare, & stertentibus alijs ciuibus, ope-
ras

ras nocturnas panificij sedulo facere pro communi totius civitatis necessitate, & ignem accuratè custodire, simul mirantem & reprehendentem illam vicinorum violentam irruptionem: Hi inquam Cives ita frustra perterrefacti, & insuper etiam fœde delusi ac irrisi à vanissimo illo concitatore nocturni tumultus, an sibi temperare possent, quin in mendacem illum quiritatorem impetum faciant, eumq; illis ipsis instrumentis incendiarijs, quæ ipso hortatore corripuerant, obruant, vel ex communi civitate in perpetuum exilium ceu ἀλάστορα & interturbatorem communis quietis eijciant?

Hoc planè modo FLACIVS suspicionum suarum venenatarum somnio conterritus, & excitatus, initio actionum, antequàm quidquam certi comperisset, libellis falso nomine inscriptis, turbare mentes Hominum cœpit, prædicere, præmonere, ut metuant insidias, strui fraudes & occultas machinationes puræ DOctrinæ, & non frustrà hos Eleusinos congressus institui paucorum, & maxime illorum, qui videantur cæteris esse leniores minusq; pugnantes, Cauerent igitur, & quid fieret attenderent.

Cumq; iam his primis clamoribus animos hominum perculisset, & attentos reddidisset, ut tutius porro clamare & turbare quietas Ecclesias posset, in arcem Magdeburæ

in Flac
Harcjarda

Magdeburgensem confugiens, ita ibi fortis factus est, ut
nomen suum tandem professus, emitteret apertas accu-
sationes Præceptorum & hortationes, ut ceu pestes
et nocentissimi seductores et mangones Religionis,
fugerentur, Eas accusationes tam atroces cum ho-
mines intelligentes diligentius aspicerent, repperunt
verè pro incendio fumum, ex necessario ignis usu ex-
halantem, sibi monstrari, pro sceleribus daminari ne-
cessaria vocationis opera, deniq; meras suspiciones,
somnia, cauillationes, nugas, rumusculos, surreptas
Epistolas, detortos aliò familiares sermunculos, pro
ipsa veritate & euidentibus demonstrationibus, homi-
nibus obtrudi & venditari, vnde mox eius clamores,
ut manifestè falsos, & ad concitandam multitudinem,
ignaram actionum illarum & suspicacem, & credu-
lam comparatos, contemnebant, qui illorum, quos
exagitabat Flacius, honestissimè ac integerrimè actam
vitam & perpetuum studium pietatis, his suspicio-
num & inanium nugarum centonibus opponebant.

Ita huius sui primi actus & initij clamorum nul-
las alias habuit causas Flacius, quàm ut ostendimus, va-
nissimas suspiciones, conceptas ex illis conuocationibus
Theologorum, & congressibus paucis cum Episcopis ha-
rum regionum.

Deinde ubi acta & responsa & conclusa in
conuentibus illis ab Electore Mauricio imperatis, cum
aliquibus

aliquibus clam cōmunicatæ fuissent, et paulatim ita vt fit, in plurium manus peruenissent, Flacius, qui iam dudum nihil nisi pessima suspicari de suis Præceptoribus consueuerat, & in omnes eorum, non sermones & scripta modo, sed in nutus etiam, gemitus, risus, gestus, atq̃ adeo in somnia quoq̃ eorum intentus, ea omnia per quosdam ad hoc partim conductos, partim conciliatos & præparatos emissarios suos & Coryceos venabatur & conquirebat: summopere laborauit, vt particeps fieret scripti Lipsici, in quo illa annotata fuerant, vt suprà exposuimus, capita mediorum rituum in Ecclesia, quibus concessis vel receptis, cum obtestatione grauißima persuasi fuerant Theologi, pacem harum regionum, & incolumitatem Ecclesiarum, & liberum vsum incorruptæ doctrinæ & Sacramentorum, redimi & retineri posse.

Eius igitur scripti copiam nactus Flacius, tum deum seriò exultare, Triumphare, gloriari de suis illis antea sparsis præmonitionibus, & palam prædicare: nunc tandem liquidò apparere se verum vatem, salutarem monitorem, pium ac sollicitum curatorem Ecclesiarum, & salutis singulorum fuisse, nunc cerni dudum prædictum prouentum & fructum, illarum occultarum congressionum, & consultationum, actum esse de religione pura, proditam esse libertatem Euangelicam, susceptum de nuò iugum pristinum Pontificiæ Tyrannidis, commissas miseras ouiculas lupis mitratis. Hæc ita se habere, vt

demonstret certo, & suam fidem, & sollicitudinem pro Ecclesiis omnibus comprobet, ac testatam faciat, Typis diuulgat, illa ipsa capita τῶν ἀδιαφόρων Lipsiæ propo-
sita statibus huius ditionis, eaq; nomine ipso aequat li-
bro pernicioso Augustæ publicato, & adiectis Scho-
lijs, singula verba ferè in impium sensum detorquet,
& in summa, miro & ipsi soli cum paucis alijs possibili
artificio cauillandi & calumniandi, conatur persuadere
omnibus, nihil nisi venenum præsentiss: in illis capiti-
bus contineri.

Nec verò nullo successu hoc tunc egit. Nam cum
multorum animos prius suspicionum suarum emissis telis
sauciaisset, nostrosq; suspectos plurimis reddidisset, ali-
qui etiam odio nostrorum propter alias, & quidem etiam
iniquissimas causas flagrarent, apud multos illis suis cla-
moribus hoc effecit Flacius, vt nostrorum actiones et con-
cessionem ceu impias damnarent, & publicè editis scriptis
contenderent, tali tempore nihil quicquam largiendum
Imperatori fuisse, sed quælibet potius pericula subire o-
portuisse, quàm vel solius lineæ vestis receptione, mutati-
onis & inconstantiae in professione doctrinae suspicionem
alijs præbere. Ibi excurrabant homines disertissimi in patentis-
simum campum de scandalo, quàm perniciosum illud sit,
quàm atrocium pœnarum communicatione à Christo in-
terdictum, quam non facile vlla excusatione aut depre-
catione eluendum. Declamabant etiam fortes ipsi, vt-
pote

pote extra teli ictum, vt dicitur, procul constituti, & firmis mœnibus & aggeribus septi, de laudibus constantiæ in confessione, de contemnendis omnibus periculis et minis persequentium, allegantes piorum Martyrum exempla, atq; etiam sanctarum Mulierum sæpè & puellarum fortitudinem, quæ exquisitæ acerbitalis, cruciatus et supplicia immania perferre maluerint, quàm quicquid in Tyrannorum gratiam de professione Christianæ pietatis concedere aut remittere.

Quorum vt prorsus dissimiles nos, seriò damna-
bant, ceu aliqua Tyrannis & hostibus Euangelij mollicie
& timiditate largitos, & suo exemplo nos fortes & con-
stantes esse, ac ne pilum quidem etiam de plane Adiapho-
ris concedere vel Imperatori vel cuiquam alij debuisse cla-
mabant.

Hic nos illis animosis condemnatoribus aliorum
minus audacium (omisso paulisper Flacio) breuiter re-
spondebimus, et sic cum eis agemus, quasi compertum no-
bis sit & constet, ipsos seriò tunc ita adfectos fuisse, vt
videri volebant, & vero pietatis zelo flagrasse, (quem
tamen multi iactarunt quidem gloriosissimè, sed quam ve-
rè, euentus ostendit, & ostendet deinceps manifestius)
Sed demus iam hoc plerisq; ex nostris reprehensoribus,
eos pietatis feruente studio tunc impulsos fuisse, vt statu-
erent, in hac deliberatione de Adiaphoris, prorsus nihil

cedendum fuisse, & potius vniuersa in extremum discrimen adduci debuisse, quàm timoris & mutabilitatis notam in se recipere.

His inquam calidis & imperterritis censoribus hoc respondemus: Si ita est, vt gloriantur, quod ipsi illa uehementia consilij sui eò spectarunt, & de hoc anxij & solliciti fuerunt, vt gloria Dei amplificaretur, veritas salua esset, puritas doctrinæ conseruaretur, liber & integer vsus Sacramentorum retineretur, Ecclesiarum rectè constitutarum status maneret incolumis, euitarentur corruptelæ repurgatæ doctrinæ, fugerentur multiplices prophanae ordinarum diuinitus Cæremoni-
arum, & arcerentur alij abusus impiarum traditionum ab his Ecclesijs, quæ voce & spiritu **LVTHERI** diuinitus excitato ab ijs pestibus liberatæ fuerant: nos planè animis, proposito, & cupiditate cum ipsis, & ipsos nobiscum coniunctos, & de hoc ultimo fine constantem & laudabilem inter nos omnes consensum fuisse.

Nam ex actis, deliberatis, & responsis suprâ expositis animaduertere potuit lector, & Principem, & status huius ditionis, & Theologos, constanter & consentienter sæpè contestatos esse: non se de Doctrinæ veritate & Sinceritate quicquam mutari cupere, petere, aut permissuros esse, nullos palam impios & prohibitos ritus in Ecclesias suas recepturos aut approbaturus, deniq; nihil aut concessuros
aut

aut accepturos, quod quoquo modo gloriam Dei imminuere, veritatem obscurare, aut conscientias piorum sauciare possit. Hunc fuisse nostrorum animum, & hanc constantem voluntatem cum ex superioribus actis liquidò pateat, fateantur necesse est illi impugnatores nostri, nobis quod ad hoc principale officium & ultimum finem attinget, vnum ac idem prorsus cum ipsis fuisse consilium, propositum, votum, eundemq; conatum atq; ita vtriusq; vnam quasi metam, vnum scopum præfixum fuisse, ad quem consilia, conatus & actiones nostras vtriusq; dirigemus eumq; fuisse pium, salutarem & necessarium.

Sed modos & media, quibus ad illam communem metam perueniri posset, dissimilia fuisse ab vtriusq; quæsitæ & electæ, pro vtrorumq; captu, spe & viribus, libenter & vltro fatemur.

Ipsi, cum magis contra Imperatoris potentiam muniti essent, & belli calamitates nondum fuissent experti, censuerunt illa bona, quæ paulò ante enumerauimus, gloriam Dei, veritatem, lucem Euangelij, libertatem in vsu legitimo Sacramentorum, euitationem impiorum rituum, & impie seruitutis Pontificiæ, & alia ornamenta Ecclesiarum suarum, ita constanter sine ulla cessionis nota retinenda esse, vt ne minimum etiam in ritibus quantumuis concessis & indifferentib. reciperetur aut mutaretur hoc tempore, cum mutatio rituum iuxta præscriptam in Augustano libro formam exigereetur, & si pro-

pterea vis ab Imperatore aut Pontificijs pararetur, iudicarunt eam armis & vi opposita repellendam esse. Et si ita accideret, vt illato ab Imperatore bello vinceretur, & succumberent, non propterea tamen tanti aestimari aut formidari debere vastationes agrorum, direptiones Urbium, cædes ciuium, raptus & contumelias honestarum Matronarum & virginum, mactationes aut tristitia exilia ministrorum Euangelij, vastationes Ecclesiarum, dissipationem scholarum, euerisionem disciplinæ, & alias infinitas calamitates, quas bellicus furor ceu diluuium regionibus importat, vt metu illarum linea vestis à concionaturo indueretur, aut lectiones Euangeliorum & Epistolarum ad aram latina lingua recitarentur, aut similes ritus natura sua non impij reciperentur in illas Ecclesias, ex quibus fuissent semel exturbati, cum sibi & alijs magnis clamoribus vel ipsi vel alij persuasissent, illam cessionem in minimis quoq; & liberrimis ritibus, plerosq; interpretaturos & accepturos esse, pro omissione confessionis omnibus mandata, proditiōe veritatis, abiectiōe repurgatae doctrinæ, susceptione pristini iugi Pontificij, reditu ad priores sordes vomitu eiectas, deniq; pro abnegatione Christi, pro Ecebolismo & pro extrema prophanitate & impietate.

Hæc cum illorum esset sententia tam dura, tam periculosa, tam anceps de vijs ducentibus ad illam vltimam
metam,

metam, quam communem, & eandem prorsus vtriusq; nostrum fuisse, supra ex toto corpore actionum & deliberationum cerni potuit, ingenuè fatemur, nos ab ipsis dissensisse, & aliam mitiorem ac tutiorem, non nobis, sed Ecclesijs nostris, & infirmæ multitudini rationem secutos esse, qua nihilominus ad eundem scopum pertingere nitebamur, quem illi cōdemnatores nostri se spectare iactitabant, videlicet vt manerent Ecclesiæ nostræ in pristino statu, retinerent incorruptam Euangelij doctrinam, pios Doctores, et legitimum vsum Sacramentorum, pauculis quibusdam receptis ritibus, natura sua non impijs, non prohibitis, qui in plerisq; harum regionum Ecclesijs ab antiquo consueti & vsurpati fuerant, quam ipsam tamen leuissimā mutationē non ipsi excogitaueramus, nō proposueramus, non vrseramus: sed potius dissuaseramus, & in cōmodam futuram his Ecclesijs, & multos offensurā, plurimis autem obtrectandi causas præbituram, palàm prædixeramus, vt ex actis liquet. Tandem tamen cum Magistratus palàm testaretur, se puritatem doctrinæ omnino in his Ecclesijs saluam velle, & nihil recepturum, quod impium & conscientijs periculosum foret, & à nobis exigeret, vt indicaremus ea, quæ salua pietate & integra conscientia admitti possent, & eorum restitutione, sicuti essent collapsa, summo Magistratui politico debitā, et sæpè ante promissam, et vltro delatā obedientiā declararemus: Cumq; hac flagitatione sæpè multūq; vrgeremur,
& nobis

et nobis spes etiam præberetur, hac lenitate nostra, has Ecclesias incolumes, et à bellicis vastationibus immunes fore: Fatemur nos cecidisse, & de mediorum aliquorum rituum receptione, abolita tamen omni superstitione, consensisse, ijs, qui eam lenitatem tantoperè à nobis exigebant.

Nec verò tam hebetes fuimus, ut non tunc etiam prospiceremus & diuinaremus, hanc nostram mitiorem sententiam Ecclesijs quidem nostris & his regionibus salutarem futuram esse, nobis verò apud alios, qui duriorum sequerentur rationem, & constantiæ laudem & opinionem apud vulgus aucuparentur, parituram esse perpetuam ignominiam, & ijs, qui iam dudum nos alys de causis oderant, et querebant, quòd nobis speciose obijcere possent, præbituram liberam ac plausibilem occasionem, & facultatem summe nos deformandi & calumniandi. Sed nequaquam nobis nostra fama & tranquillitas pluris fuit, quàm communis Ecclesiarum utilitas, pax & incolumitas, qua Dei beneficio adhuc fruuntur hæ regiones, & fruerentur suauius nisi illi ipsi iniqui censores multorum animos sine iusta causa suis importunis clamoribus perturbassent, & studiosè nouas distractiones voluntatum & animorum quæsiuissent, & effecissent.

Sed cum scirent, aut certè de talibus viris, qui semper in ministerio docendi Euangelij fidem, integritatem & pietatem suam omnibus probassent, hoc statuere & sperare

sperare deberent, eos in summa rerum & principali ac
ultimo fine consiliorum secum consentire, hoc est, spectare
gloriam Dei, quærere et adiuuare summo studio et cona-
tu conseruationem et propagationem sinceræ Doctrinæ:
etiã si vidissent eos non ijsdem medijs et vijs progredi
ad illam communem metam, quæ ipsi septi præsijs ar-
matorum & munitionib. inclusi elegerant, tamen non de-
buissent suos Præceptores, Collegas, et fratres tam atro-
citer propter hanc mitiorē & minus periculosam ratio-
nem tanquam perfidiosos, transfugas, & proditores ve-
ritatis damnare & publicè proclamare, sed cogitare, sæ-
pius hoc accidere in deliberationibus communibus, vt
etiã tunc cum sententiæ de summa rerū et ultimo fine,
videlicet de salute Reipublicæ, congruant, tamen dissen-
siones aliquæ de medijs ducentibus ad propositum finem
oriantur, vbi aliquis vehementior natura vel studio eli-
git & ostendit gloriosa quidem media, sed nimis pericu-
losa & lubrica, non habita vel sua vel aliorum imbecilli-
um ratione: alius verò circumspēctior, & commise-
ratione aliorum timidior, querit vias minus quidem
splendidas & gratas, sed tutiores tamen, quibus nihilo-
minus salus Reipublicæ conseruari possit.

Ita possunt in vna naui dissensiones inter nautas
oriri de gubernatione nauis, cum sunt exorti vehementes
flatus aduersantes recto cursui, vt aliquis iuuenili ferocia
audax vel natandi peritus vel alia spe euadendi ductus,

non habita ratione in eadem naui versantium imbecillū ,
suadeat fortassis, rectā aduersus obluētantes ventos ex
pansis velis, & remigum summa vi & sudore, nauim
propellere, & iubeat omnes vectores, robustos, debiles,
viros, mulieres, senes, pueros, cum summa difficultate et
fatigatione remos trahere & alias operas facere, vt hoc
difficili & periculoso nauigationis modo quā primum
nauis in portum quæsitum perducatur.

Alius pericula & nimios labores talis nauigatio-
nis prospiciens, nec tam sibi quā miseræ multitudini ve-
ctorum timens, habeat idem propositum perducendæ na-
uis in constitutum portum, sed censeat alia tutiore nauig-
ationis forma vtendum, quā δέντερον πλῶον Græci vo-
cant, vt contractis nonnihil & obliquatis velis, &
cedendo aliquantulum ventorum violentiæ, etsi serius
minore tamen cum difficultate & periculo & laboribus
nauigantium in optatum portum perueniatur.

Hic si durus ille, & ἔριτονδυνος & alieno peri-
culo audax gubernator, alterum suum socium cautiorem
& tutioris cursus suasorem, summopere tamen conantē,
nauim ad optatum portum perducere, conuicijs palam
proscindat, proditorem eum nauis, & impeditorem com-
munis salutis nauigantium, timidum & ignauum nau-
tam vocitans, poterit ille quidem in naui inuenire aliquos
suorum clamorum adplausores, sed sani omnes alterius,
tutius consilium probabunt, cum ad eandem metam spe-
tet

Etet & consultum cupiat, non tam suæ quàm omnium reliquorum dissimili robore corporis prædicatorum saluti, quàm ille vehemens suo fîsus robore & natandi facultate, prorsus negligat.

Sed videamus dissimilis conatus in consilio bono et pio elegans exemplum nobis propositum in Evangelica Historia, quæ extat Iohannis ultimo capite.

Post resurrectionem Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi penuria victus urgente, exeunt piscatum Petrus, & duo filij Zebedei, Iohannes & Iacobus, Thomas item & alij duo Apostoli ^{ἀπόστολοι}, quibus se adiunxerat Nathanael cananeus. Cumq; hi septem totam noctem frustra laborantes nihil cepissent, summo diluculo cernūt quendam hominem in littore maris Tiberiadis, ut vocatur à Iudeis, stantem, à quo interrogati de successu piscationis, cum se quererentur operam & tempus perdidisse, iubentur iacto denuo reti in mare ad dextrum navis latus, melius sperare, Huius ignoti hominis monitionem secuti Apostoli, cum iterum fortunā tentassent, vno tractu contra omnem consuetudinem & spem suam ceperunt 153. grandes pisces, ut postea ex numeratione eorum compertum est, ita impleta sagena, ut eam tam multi robusti viri ægrè traherent, & mirarentur ipsi Apostoli, rete tanto pondere, & copia tantorum piscium distentū, non alicubi ruptum esse antè, quàm ad littus pertraheretur, à quo aberant interuallo ducentorum cubitorum.

Hæc inusitata, & sine dubio miraculosa præda, in eodem illo loco excepta, in quo totam noctem frustra laborauerant, mouit Iohannem, vt statueret, aliunde eam esse nisi à Deo præsentem non posse. Eo igitur beneficio & alijs coniecturis motus, primus agnouit & Petro indicauit, illum in littore stantem hominem, auctorem tam felicitis consilij, esse ipsum Dominum Iesum à morte resuscitatum, & antea quoq; aliquoties post resurrectionem suam conspectum.

Hoc indicio audito, & credito, omnes discipuli ardenti desiderio corripuntur conueniendi, alloquendi & exosculandi Dominum, & vnanimi proposito, & consentientibus votis ad eum quàm primū venire laborant, Sed huic simili & conformi proposito & cupiditati, adhibent dissimiles modos & conatus.

Nam Petrus, vt erat reliquis discipulis feruentis or spiritus (sicut eius Historia, & imprimis illa postrema fortitudo testatur) relictis socijs cum navi & præda Piscium, & omisso communi labore remigationis et tractionis ponderosissimæ sagenæ, cui promouendæ iam ante vix omnes septem suffecerant, agrè imperata sibi tanta mora, dum nudum corpus circumiectione et cinctura indusij tegetet, in mare se celeri saltu abiicit, cum navis videretur ob remoram piscium lentius processura, et tardius ventura ad littus, ipse verò cuperet animi quodam ardore singulari, quàm primum esse

esse in littore apud Dominum, vt ei gratias ageret, & quo & fœdæ abnegationis veniam prius benignè erat consecutus, & nunc cum alijs hoc beneficio donatorum piscium miraculosa adfectus. Quare improbato aliorum lento processu, etiam eum periculo suo & sociorum, quos sudantes in remigationis & tractionis labore iuuare debuerat, in mare profundum se deiicit, ac fretus & Domini vicinitate, et vel robore vel natandi peritia sua, quomodocunq; potest luctatur, contendit, & laborat, ut nauis accessum ad littus anteuertat, & Christum Dominum primus salutet & complectatur.

Reliqui verò sex Discipuli, quibus remigandi & trahendi labor per se difficilis, & tantam paucitatem hominum superans, post vnius socij intempestiuum & curiosum, vt accusari poterat, imò etiam temerarium discessum conduplicatus fuerat, vires suas intendunt, sudant & nituntur, quanto possunt conatu, vt idem quod Petrus petierat, assequantur, hoc est, vt ad Christum Dominum primo quoq; tempore non ipsi modo tutiore ratione perueniant, sed simul etiam totam nauim, unà cum largo munere datorum piscium, ad littus incolumem adducant, sicut & iubentur expressa voce Christi, dicentis: Afferte huc de piscibus, quos nunc cepistis, quo dicto mandat eis, vt illud donum Dei, singulari bonitate ideo datum, vt & omnipotentia Christi, & beneficentia, &

amor erga ipsos etiam post resurrectionem conspectior fieret, magnificiant, custodiant, & ad littus secum attrahant, quod sine magno labore, quem Petrus deseruerat, & sine communicatis operis fieri non poterat. Quod si omnes vel plures alij quoque imitari feruorem & impetum Petri voluissent, ut deserta naui in mare se precipites darent, vniuersa illa praeda piscium singulari beneficio data, dimissa in mare periisset antè, quàm in littus attracta conspici, & ex numeratione piscium magnitudo beneficij, & datoris largitas, & potentia diuina Domini agnosci, considerari, et prædicari potuisset, ac relictæ ventis & fluctibus nauicula submersa fuisset.

Nec verò postulare aut exigere à reliquis suis fratribus debuit aut iuste potuit Petrus, ut ipsius impetum & zelum imitantes, deserta naui, se quoque in mare abijcerent, cum alij fortassis robore corporis, vsu & peritia natandi Petro non essent æquales, atque ita se vltro absorbendos Elemento aquarum hominibus inimico tradidissent, contra mandatum: Non occides.

At inquit Petrus, debebant omnia pericula contemnere, & meo exemplo fortiter subire, fiducia opis Christi tunc presentis, & auxilium polliciti in periculis, id quod prius nauigantibus sedata horribili tempestate etiam præstiterat.

Hic

Hic respondere poterant reliqui fratres: Frustra allegas nobis tuum factum Petre, cuius nullum expressum mandatum habes, & expeditior ac robustior nobis es. Nos qui minus sumus robusti, minusq; gnari natandi, adde etiam magis timidi, & horrentes profundi maris voracitatem, nec scimus ullum nobis mandatum dari, ut hoc inusitato & periculosissimo modo ad Christum festinemus, cum nobis nauim concefferit, eamq; magna piscium multitudine etiam tardauerit, quam expressis verbis iubet saluam ad littus adduci. Etiam si igitur amore Christi nos non minus quam tu, ardemus, eius benignitatem æquè agnoscimus, eius conspectu letamur, eius alloquio & complexu pariter tecum frui quamprimum optamus: tamen id faciemus modis ab ipso concessis, & tutioribus. Fuerit sane tua enatio tibi difficilis & laboriosa, & periculorum plena Petre, ideoq; gloriosior, tamen hoc concedas necesse est, istum talem modum veniendi ad Christum à te electum, non à Domino tibi mandatum, atq; ita non omnibus tui dissimilibus necessarium, sed tibi arbitrarium fuisse. Interea hoc quoq; fateri cogeris, nos non minus, imò plus laboris sustinuisse, quam tu, dum post subtractam tuam operam, nobis labor auctior factus est, & scimus certò, nostrum laborem in tuenda & conseruanda nauì & custodienda & extrahenda præda piscium, Christo Domino probari, cuius manifesto iussu, eam ad littus adducere debuimus, quæ
nobis

nobis tota, unà cum naui periisset, si tui omnes similes esse
voluissimus.

Hæc verè dicere potuissent reliqui discipuli, si Pe-
trus ab ipsis similem audaciam postulasset.

Quid verò censes uel ipsum Dominum vel alios sa-
nos homines dicturos fuisse, si Petrus hoc suo facto elatus
& inflatus, quod reliquos fratres anteuertisset hac ena-
tatione periculosa ad Christum, suam fortitudinem con-
temtricem periculi præsentis, flagrantem Spiritum &
cupiditatem ante alios salutandi Christum, & fiduciam
incolumitatis, & securitatem nixam præsentia Domini,
& labores suos palam iactitasset, prædicasset, & ad fa-
stidium usq; ingeminasset? reliquos autem sex fratres
ignauie, timiditatis, atq; adeo impietatis & ingrati-
tudinis accusare voluisset? quod ipse solus agniti Christi
ardente amore accensus, illumq; solus præ alijs pluris fa-
ciens, quàm vestes suas, quàm socios, quàm nauim, quàm
captam piscium multitudinem, quàm deniq; vitam ac sa-
lutem suam, ausus fuerit in profundum mare ex tuta na-
ui desilire, fluctibus & procellis se committere, natatione
difficili & periculosa corpus fatigare, & cum vitæ dis-
crimine contendere tamdiu, donec ex fluctibus eluctatus
Christum Dominum & Redemptorem primus coram
alloqueretur, & amplecteretur.

Reliquos verò suos fratres nihil tale ausos, sedisse
in naui tranquillos, ociosos, expectantes, donec vento-
rum

rum secundis flatibus suauiter ad littus adpellerentur, timuisse non solum molli cuticulæ, sed vestibus etiam, ne illæ marina aqua fedarentur, vel potius ventri deditos metuisse, ne prædam partam amitterent, si ex naui desiliendum sit, atq; ita pluris fecisse iacturam paucorum pisciculorum, quàm Magistrum, Redemptorem ac Saluatorem suum, cuius conspectu propiore & complexu, vt quam primum fruerentur, nihil nõ facere, nihil non subire ac pati, nihil non in discrimen adducere vel abycere quoq; debuissent, Sed prodidisse ipsos hoc lento processu ad littus, simulatum tantum, frigidum & languidum amorem suum erga Christum, quem formido leuissimi periculi, & metus iacturæ rerum vilissimarum prope modum totum extinxerit. Se verò suum zelum & ardentissimum amorem Christi periculo vitæ suæ, et iactura & desertione omnium rerum carissimarum testatum fecisse. Quare se solum dignum esse consuetudine & fauore Christi, illos non modo indignos, qui discipuli & Apostoli nominentur, sed etiam meritos, vt post hac pro Hypocritis, pro ingratis & ignauissimis desertoribus, pro mammonæ cultoribus habeantur, qui non dignentur prius ad Christum venire, nisi & molliter vententur ad ipsum, & culinam instructam ac paratum victum secum aduehant.

Hæc si Petrus coram Christo Domino suo & coram alijs declamitare voluisset, suum facinus audax

unicè iactitans & reliquorum Apostolorum pios & salu-
tares & Deo gratos labores ita fœdè deformans, ita ca-
lumniosè & venenatè deprauans (quæ tamen pio & can-
dido Apostolo nunquàm in mentem venissent, qui iam
vno, eoq; tristi lapsu, orto ex audacia et nimia fiducia
proprii roboris et constantiæ satis duriter admonitus et
edoctus fuerat de amanda et colenda in posterum mode-
stia) an quisquam credet, Christum hanc gloriosam ia-
ctantiam et calumniosam et falsissimam aliorum defor-
mationem, æquo animo laturum fuisse? Ac non potius
• hanc insolentiam & fastum Discipuli sine mandato &
necessitate audacis, & quasi accersentis sibi periculum
gravi obiurgatione improbaturum, quod suam stationem
in Naui deseruisset, & abiectis remis ac destitutis
socijs, nauim vnà cum munere piscium nequaquàm con-
temnendo, sed dato, vt esset pignus amoris erga Aposto-
los et indicium omnipotentiae suæ, quantum in ipso esset,
prodidisset, & procellis ac fluctibus omnia illa dissipanda
& absorbenda reliquisset: Contra verò cum excusa-
tione laudaturum fuisse reliquos discipulos, quod in stati-
one vocationis suæ persistentes, quamuis destituti vnius
socij opera, labore iam aucto, nauim saluam seruare, &
illud largissimum munus piscium, non frustra datum,
maximis cum laboribus & difficultatibus ad terram ad-
ducere studuissent.

Hoc

Hoc exemplum nunc conferatur ad hæc recentia tempora, ut appareat, quam iustè nos reprehendant illi iniqui censores nostri.

Primum consideretur discrimen inter factum Petri, & quorundam Clamatorum audaciam.

Petrus, ubi ex miraculosa captura piscium, & indicio Iohannis animaduertit, Iesum Dominum esse illum, qui in littore conspiciatur, quem seriò & vnicè diligebat ob singularem in se clementiam et lenitatem, qua post sædum lapsum in gratiam receptus fuerat, exarsit in eius corde verum incendium, quo quasi extra se raptus propemodum occæcatur, ut quid facere, quid cauere, quid vitare debeat, non videat, atq; ita labores necessarios abijciat, pericula omnia contemnat, seque in medium Mare saltu demittat, ut quamprimum ad Christum perueniat, Sicut faciunt pueruli, cum parens post longi temporis absentiam diu desideratus domum nunciatur aduenire, ibi ex naturali sensu exoritur in pectusculis ipsorum ingens desiderij flamma, & dum properant obuiam currere in amplexum patris, abiectis etiam rebus carissimis, quas in manibus habent, obliiti quoq; decori & periculorum, tanto sæpè ruunt cum impetu, ut parentes consternati illo nimis rapido & periculoso cursu, obiurgent liberos, nihilominus tamen delectati illo ardenti Filiorum amore & leticia.

Ita Petrus quoq; vehementia amoris abripitur, vt non habita ratione decori, officij, aut periculi sui sequatur impellentem impetum, vbi etſi Chriſtus reprehendere poterat Petrum tanquam curioſum & temerarium, quod neglectis neceſſarijs operis faciendis, cum reliquo cœtu diſcipulorum, vltro ſe in aquas cum periculo vitæ, ſine mandato præcipitat, tamen agnoſcit & probat illum amoris & veri zeli impetum in Petro, & ſic tamen etiam amplectitur hanc feſtinationem Petri, vt non modo non condemnet reliquos diſcipulos, non eodem impetu ex naui exilientes, ſed ipſorum diſſimilem & tutiorem conatum adducendi nauim ſaluam cum præda, nouo etiam et expreſſo mandato confirmet, adprobet & commendet, cum inquit: **AFFERTE DE PISCIBVS QVOS PRÆHENDISTIS NVNC.** Quo mandato bene potuit intelligere Petrus, tectè ſignificari, rectius ſe facturum fuiſſe, ſi vitatis illis periculis cum reliquis in naui manſiſſet, & adductionem miraculoſe prædæ adiuiſſet. Quare exiſtimans ſe moneri & iuberi, vt ad intermiſſos in illa feſtinatione in conſulta labores fratrum reuertatur, mox aquas maris iterum ingreditur, & ſocijs agrè trahentibus ſagenam ſuo robore ſubuenit, Clare enim inquit textus: **ASCENDIT SIMON PETRVS & traxit rete in terram plenum maximis Piſcibus** 153.

Ex

Ex his manifestum est, ex mera abundantia & ardore amoris erga Christum, non ex ambitione, curiositate, leuitate, hunc impetum Petri inconsultum & periculosum ortum fuisse, quem ideo Christus placide tulit, & amplexus est, ita tamen, vt rectè ipsum Petrum reprehenderet, & ad communem aliorum laborem remitteret, & alteros qui in naui manserant, non condemnaret, sed laudaret.

Iam nobis ostendant veris Argumentis ij, qui calidorum illorum consiliorum autores fuerunt, & improbarunt alios lenius agentes: Ostendant inquam, & probent nobis primum, illam suam vehementiam consilij de non recipiendo vel minimo etiam ritu non impio & prohibito, ex simili amore Christi, ex similiter aestuante in pectoribus ipsorum studio gloriæ Dei, & pietatis profectam fuisse, sicut haud dubiè Petrus sui facti tantum immensitatem, & violentiam amoris erga clementissimum suum Dominum causam habuit illius sui periculosi facti? & ignoscemus ipsis quoq, quod suas naues deseruerunt, quod relictis Ecclesijs & alijs functionibus suis, temere & πολυταγμονικῶς in alias Ecclesias irrepserunt, quod cum certissimo periculo non quidem se (qui tutos receptus quæsiuerunt) sed alios in mare præcipitauerunt, hoc est, eiusmodi consilijs incenderunt, vt aliqui ipsis obtemperantes, in fluctibus periculorum perierint, aliqui rebus multis & caris amissis ægrè enatarint, Reliqui si ob-

secuti fuissent, & Ecclesias suas, & politias amissuri fuissent.

Hæc inquam errata ipsorum omnia illis condonabimus & ignoscemus, ubi ostenderint, se hac in parte, Beato Petro similes fuisse, hoc est, illorum suorum consiliorum nullam aliam causam, nisi amorem Christi, studium pietatis, veritatis, & Gloriæ Dei habuisse.

Sed quid si nos, si opus sit, ostenderemus, idq̃ non somnijs, non rumusculis, sed factis ipsis & euidentibus testimonijs probaremus, Ex ijs, qui tantopere nostros Præceptores impugnarunt, aliquos causis longè alijs, quàm Petrum impulsos, ad actionem illius Dramatis, in qua se tam diu iactitant, initio descendisse? & doceremus: aliquos quidem, vt suo Theatro libertatis appetenti, & disciplinæ inimico gratificarentur, reiecisse & damnasse omnes ritus quantumuis nihil superstitionis adferentes.

Alios, vt laudem ipsi pietatis, firmitatis, constantiæ in confessione aucuparentur, condemnasse & deformasse eos, qui moderatione aliqua vtendum censebant, et non impiam, in rebus planè indifferentibus seruitutem ferendam potius, quàm vniuersa simul Regio & Ecclesiæ perpetua Tyrannide hostium Euangelij opprimerentur.

Alios qui per ambitionem crescere cupiebant, cum sua eruditione & virtute excellere non possent, accepta
hac

hac occasione, eos qui ipsorum cupiditati obstare & nunc speciose deformari posse videbantur, omni opinione & laude meritorum & autoritatis spoliatos, vulgo contemptissimos efficere voluisse.

Alios quacumq; occasione laesos à nostris, adiungendo se criminatorem nostris, hoc pacto acceptam iniuriam vlcisci voluisse.

Alios cum quosdam odio nostri flagrare ex alijs causis viderent, apud quos insectatione nostri se magnos fore sperabant, suam illis operam ad criminationem nostrorum ampla mercede locasse.

Hæ causæ si quos ad illam tantam vehementiã & insectationem huius Academiæ & Theologorum impulerunt (sicut profectò de aliquibus certò adfirmare & ostendere possemus) ne illi sunt dissimilimi Petro Apostolo, & nequaquam digni, qui eius zelo se tegant & excusent.

Sed demus sanè hoc aliquibus illorum, qui Adia-phoris tam fortiter aduersati sunt, quòd ideò tantopere pugnauerint pro præsentibus Cæremonijs contra alias novas aut veteres prius à Luthero propter adiunctam superstitionem abolitas, quia flagrant amore Dei & studio pietatis ac veritatis, metuerint, ne receptis aliquibus ritibus, Doctrina simul corrumperetur, & Pontificij abusus omnes simul in has Ecclesias irreperent.

Fuerit

Fuerit sanè hoc ipsorum propositum pium, spectans solam gloriam Dei, conseruationem veritatis, incolumitatem Ecclesiarum: Sed diximus ante, & vniuersa series actuum hoc testatur & comprobat, eandem voluntatem, idem propositum, idem planè studium, eundem prorsus conatum nostrorum Præceptorum fuisse, quod ex vniuerso vitæ ipsorum cursu, ex immensis laboribus quos sustinent, ex periculis & ærumnis quibus onerantur, cerni potest, & vident omnes qui coram illorum vocem audiunt, & operum inspectores sunt.

Habent igitur & nostri hoc vnicum propositum, & hunc omnibus suis actionibus præfixum scopum, vt ad Christum & ipsi quam rectissime veniant, & simul saluam ex fluctibus maris educant ad Christum vniuersam nauem, hoc est Ecclesiam, cum egregia illa piscium præda diuinitus donata, hoc est, cum puritate doctrinæ, cum legitimo vsu Sacramentorum, cum libertate in non mandatis ceremonijs, cum disciplina, cum εὐταξίᾳ, cum studijs bonarum artium, & alijs Ecclesiarum bonis ac ornamentis.

Hoc cum ita sit, sicut reuera est, quam obsecro iustam causam habent Flacius et alij manipulares ipsius, cur in omnibus fermè scriptis suis has Thraasonicas & vanissimas gloriationes toties inculcent, ingeminent, exaggerent: languentibus, consternatis, trepidantibus, musitantibus, silentibus, succumbentibus, refugientibus
alijs,

alijs, se solos ceu Atlantes cælum sustinuisse ne rueret: se solos ceu Hercules aduersus Hydram multicipitem fortiter substitisse, contra clamasse, depugnasse, vicisse, Triumphasse: sua solorum virtute, constantia, παρρησία integrum & saluum mansisse, quicquid adhuc in his regionibus & Ecclesijs est reliquum doctrinæ Euangelij incorruptæ, Sacramentorum, sanorum rituum, pietatis, libertatis, ac deniq; religionis. An Petrus simili gloriatione aduersus suos collegas & fratres, coram Domino Christo, mendacijs, superbiæ & omni vanæ Gloriationi infensissimo & inimicissimo, post illam non mandatam enatationem suam, impune sese extulisset & iactitasset?

Multo minus tulisset Christus, si Petrus vltra illā de facto non vsq; adeo vbiq; excusabili gloriationem tam superbam & intempestiuam, etiam mandatas operas & labores difficilimos aliorum Apostolorum ita venenate fuisset interpretatus, quasi ignauia, studio ventris, auaricia, neglectione & contemptu Christi sederint in nauis & lentius processerint.

Quæ verò malitia et virulentia est nostrorum reprehensorum, quod nostrum illum pium & salutarem conatum, directum, vt diximus, ad mandatum & necessarium finem, etiam summorum scelerum criminibus deformare audent?

Quòd stationes ipsi suas in Ecclesijs & Scholis deseruerunt, quod in aliena loca, & quidem in vrbibus

munitis quæſita ſe ingeſſerunt, quod in aliorum actiones
nihil ad ipſos propriè pertinentes curioſè inquiſuerunt,
quod multis extim ſuis conſilijs attraxerunt, plurimos
in extrema pericula coniecerunt, quod nulla commiſera-
tione imbecillum, nulla ſoꝝy erga miſerè diſtractas,
& extreme periclitantes Eccleſias affecti, leuiter cura-
runt, ſi omnia bellis vaſtarentur & euerterentur, quod
ſuis clamoribus Eccleſias turbarunt, quod conſenſum
docentium in perpetuum ſuſtulerunt, quod communes ho-
ſtes Euangelij denuò contra nos armarunt, & ad perſe-
cutionem excitarunt, quod rogis miſerè crematorum in
multis regionibus Martyrum, quaſi faces admouerunt,
quod inter coniunctiſſimos fratres diſcordias Cainicas ſe-
minarunt, eaſq; quotidianis ſcriptionibus & epiſtolis ad-
huc alunt, confirmant, augent, & hoc ipſum vnicè ſtu-
dent, ne diſidia tollantur, ne voluntates coagmentètur,
ne vulnera Eccleſie pijs & ſalutaribus congreſſibus eru-
ditorum & Dei timentium ſanentur, ne corpus Doctri-
nae ſanæ comprobatum piorum hominum conſentientibus
ſuffragijs ad poſteritatem tranſmittatur: Hæc inquam
ſua ſacmora his ſummis prædicationibus & titulis or-
nant, & iactitant, quod ſint zelus, pietas, libertas
Chriſtiana, excubie pro ſalute gregis, auerſio corrup-
telarum Doctrinae, deſenſio veritatis, deniq; ipſe Spi-
ritus ſanctus, Chriſtus adeo ipſe.

Nostros

Nostros verò Præceptores, & alios illis adiun-
ctos pios, qui tot annos Ecclesias rexerunt, piè vixerunt,
purè docuerunt, in suis Ecclesijs & alijs locis diuinitus
commendatis constanter permanserunt, nullis inde se pro-
positis amplis præmijs abduci, nullis intentatis formidabi-
libus periculis expelli permiserunt, in vno simplici et per-
petuo studio illustrandæ & propagandæ veritatis persti-
terunt, suis scriptis & officijs docentium animos conglu-
tinare studuerunt, ingruente periculoso illo tempore, ipsi
suorum Discipulorum & auditorum ingratitude, pa-
tienter tulerunt, & alios, à quibus consulebantur horta-
ti sunt, ne propter indifferentes ritus lineæ vestis & can-
tionum non impiarum, Ecclesias suas defererent, sed in
his minutis rebus tolerarent, aliquam seruitutem, non
sauciantem conscientias, & fortiter tuerentur & propa-
garent puritatem Doctrinæ, contra quam, si quas cor-
ruptelas, aut manifestè impios ritus conarentur ipsis ob-
trudere hostes Euangelij, vt tunc leto & firmo animo
potius quiduis paterentur, quàm serui essent Idolatriæ
& mendaciorum.

Hæc inquam facientes & suadentes Præceptores
nostros isti Neophyti, colatores culicum & absorptores
Camelorum, quibus non criminationum contumelijs con-
sperserunt, & deformarunt? Quos risus, quos Sarca-
smos ipsis non impegerunt? Quibus Calumniarum gladijs
eos non confoderunt & lacerarunt?

Parum fuit, quod nominarunt eos timidos, igna-
uos, glacie frigidiores, mutos Canes, Mercenarios gre-
gum custodes: Conati sunt persuadere vulgo, eos ceu
perfidiosos, ad proditores veritatis colludere cum hosti-
bus Christi, assentari Principibus, ventris ac pecunie
& sue tranquillitatis causa, corrumpere vltro Doctrin-
am, recipere impios ritus, obijcere oues lupis lanian-
das, deniq; nullum tam atrox probum & conuictum di-
ci potest, quod ipsi non ausi sint contorquere in eos, qui
ipsorum vehementiam non imitari volebant, quos tamen
fatebantur suos fuisse Præceptores, collegas, amicos, fra-
tres, quos sciebant optima fide, pio studio, magnis labori-
bus, mira tolerantia in multis ærumnis cōstanter illum fi-
nem vltimum spectasse, vt puritas & veritas Doctrinæ
conseruaretur & ad posteros propagaretur, quem finem
ipsi quoq; illi gloriosi & fortes hostes lineæ uestis se
præfixum sibi habuisse videri & credi volebant.

Quid igitur discriminis est? Nostri alia mitiora et
tutiora media ad illum communem finem ducentia secuti
sunt, illi vehementia & periculorū plenissima eligebant.

Nostri discrimen faciebant inter ritus necessarios,
inter mandatos seu prohibitos & indifferentes:

De doctrinæ puritate & necessarijs ritibus nihil
cedendum aut largiendum aduersarijs, manifestè prohi-
bitos abusus nequaquam recipiendos esse censebant. De
indifferentibus indicabant, si puritas Doctrinæ & inco-
lunitas

limitas harum Ecclesiarum, & pax publica comparari
& retineri posset, receptis aliquibus talibus, remota su-
perstitione, aliquam non impiam seruitutem non esse re-
cusandam.

Illi sine discrimine contendebant, de omnibus ex-
tremè dimicandum esse, & reum abnegatæ totius do-
ctrinæ fore, si quis vel solam lineam vestem in templis
alicubi usurpari solitam, sibi iniici pateretur.

Nostri iudicabant, si propter recusationem talium
indifferentium rituum defererentur Ecclesiæ, nec ipsos
qui se his friuolis causis pelli à suis Ecclesijs passi fuissent,
satis tranquillam conscientiam habituros esse, cum Pe-
trus dicat: Patientes ubi opus est. Item: Non deferentes
congregationem vestram, Et præbituros causam, ut in
ipsorum locum substituerentur aut ignari doctrinæ, aut
manifesti hostes.

Illi terrebant ministros, quod læsuri essent suam
conscientiam, si vllum talem ritum ex Adiaphoris reci-
perent aut adprobarent, quos ipsi vel alij prius ex Eccle-
sia, ut inutiles eiecissent.

Rursus illi clamabant, imbecilles auditores offen-
sum iri illa mutatione, si, quæ prius essent destructa, resti-
tuerentur.

Nostri consulebant, ut populus rectè institueretur,
illos ritus sua natura non malos, propter adpersam à
pontificijs superstitionem improbatos fuisse, & posse or-

dimis & discipline & conformitatis causa aliquos recipi, sine ulla superstitionis labe, & si quis postea offendi vellet, distinguebant scandalorum genera, inter quæ etiam est illud, cum homines delicati & morosi, & discipline infensi offenduntur etiam ea re, quam sciunt nihil impietatis in se continere.

Deniq; nostri considerabant dissimilitudinem auditorum suorum, inter quos multi fuissent imbecilles, impatientes laborum & calamitatum & damnorum, quæ bellum adfert, quibus ut parceretur, malebant ipsi se onerari his ritibus, quam recusatione omnium adiaphororum bellum in has regiones attrahi.

Illi verò nullius sexus, nullius ætatis, nullius ordinis, aut status rationem habendam iudicabant, quin omnibus cum periculo extremorum malorum confessio etiam in recusatione horum indifferentium rituum imponeretur, quocunq; caderet euentus & fortuna belli.

Hanc fuisse nostrorum ab ipsis dissensionem de medijs fatemur, cum tamen de ultimo fine congruerent utriq; (nunc enim sic loquimur, quasi certum sit illos duros impugnatores Adiaphororum, una cum nostris solam gloriam Dei, integritatem veritatis, & salutem Ecclesiarum, non alios suprâ enumeratos fines spectauisse.) Et nunc pium ac intelligentem lectorem iudicem

dicem facimus, & iubemus liberè statuere & pronunciare, vtra pars rectius salutis communi Ecclesiarum consuluerit. Etsi nobis non hoc agitur, vt illos bonitate consilij superasse videamur, satis nobis erit, hoc de nobis, sentiri & pronunciari à bonis uiris, nostros, etiamsi minus commoda media ad illum vltimum finem consequendum elegisse iudicentur, quàm alteri, tamen non esse sua lenitate consilij hoc commeritos, ut tam atrociter, tanquàm perfidiosi, proditores, transfugæ criminentur, & damnentur, & nisi publicè reuocent, ex Ecclesia prorsus & à societate Christiani nominis excludantur.

Quid enim obsecro eiusmodi scelerum in omnibus illis actionibus deprehendere potuisti Flaci?

Initio, antequam quidquàm in illis congressibus, & deliberationib. Theologorū, statutum, concessum aut conclusum esse resciscere potuisti, clamasti, meras suspiciones & ambiguos rumores in vulgus credulum spargens, vt tibi aditum ad ea quæ secuta sunt, præstrueres.

Deinde, postquàm vulgata sunt capita illa, Lipsiæ proposita de ritibus Adiaphoris, quæ tamen Theologi non excogitarunt, neq. illis verbis conscripserunt, quibus proposita sunt, sed aliunde oblata admiserunt, iuxta eam tamen declarationem, quam prius

prius statibus huius ditionis exhibuerant, in qua diserte omnem opinionem impietatis & superstitionis remouerant, & clare contestati fuerant, se de puritate Doctrinae, & legitimo vsu Sacramentorum nihil cuiquam concessuros, neque quidquam recepturos, quod conscientias ledere posset, neque tamen pugnatos contumaciter de ritibus natura sua licitis & non prohibitis, si quidem aliqui contenderent, illis concessis vel receptis, Imperatorem placari posse, ne his regionibus bellum inferat: Ibi tu, ut expositum est, Triumphos egisti, quasi iam captos et irretitos sua confessione manifestè teneres Praeceptores & collegas nostros, ubi reuera nihil sceleratè, nihil impiè, nihil perfidiosè ab ipsis actum aut gestum proferre potuissis, sed vniuersum id, quod te, ceterosque tuos suffragatores offendit, fuit lenitas consiliorum, conata tueri & conseruare tutioribus vijs illa caelestia bona in Ecclesijs nostris, quae vos egregij πολιορκῆται armis potius & bellò defendenda esse censebatis, cuius belli praeterquam quod omnis euentus incertus est, saepè etiam victoria vincentibus est funesta, & causa maximarum calamitatum, ut de pugna ad Chæronæam dictum est: κλέϊει ὁ νικῆτης, ὁ δὲ νικηθεὶς ἀπόλλωλε, Flet victor, perijt succumbens Marte peremptus.

Neque verò hæc lenitas est adhibita & usurpata in his deliberationibus ideo, quod Theologi sibi metuerent, aut sibi tranquillitatem quaererent, aut aduersarijs

sarijs gratificarentur, sed quia commiseratione mouebantur imbecillum in his regionibus, qui ante paucos annos calamitates bellorum experti, nouo bello non perinde clementer abituro, vt antea, sed omnia funditus vastaturo, à Theologis non erant onerandi, si alia remedia sine impietate adhiberi possent, quibus auerteretur vastatio ab his Ecclesijs, & retineretur integer et liber vsus incorruptæ Doctrinæ Euangelij & Sacramentorum.

Hanc piam & salutarem lenitatem nostrorum, si tu scelus & perfidiam & impietatem vocas, sicut facis, ostendis ipse impietatem & sceleratam crudelitatem tuam, quam alibi quoq; non semel declarasti, sicut alio tempore fortasse cognosces, si voles.

Extra hanc lenitatem ex optimis rationibus profectam, et ad pium scopum directam, in vniuersis illis deliberationibus et actionibus toto illo tempore celebratis, nihil inuenies, quod tu veris rationibus, vt impium, vt sceleratum, vt indignum pijs Ecclesiarum & Scholarũ gubernatoribus, culpare queas, si te rumpas, aut si te torqueas more viperarum in omnes gyros & flexus, tamen iterum atq; iterum dicimus, nihil tu proferes, quod merito adpellari debeat aut possit, scelus, publica recantatione dignum, qualem vos egregij Censores à nostris exigi & extorqueri debere clamatis.

Rrr

Ex

Ex his igitur omnib. quæ hæcenus exposuimus, manifestum est, nullam tibi iustam fuisse causam, ita atrociter criminandi Theologos harum Ecclesiarum, & præcipuè Philippum Melanthonem Præceptorem & Collegam nostrum, quem tu præcipuè delegisti ex reliquo Theologorum cœtu, cuius deformatione & deiectione, tibi nomē & famam apud indoctos & tui similes alios, bonis infectos conciliares, de quo vt peculiariter pauca tecum confabulemur (plura enim ipsius modestia de se nos prædicare non sinit) vt nunc taceamus ipsius merita in vniuersam Ecclesiam & posteritatem, ita is priuatim de te benè est meritus, vt etiam si quid atrox designasset, à te præcipuè excusandus & defendendus fuerit.

Venisti huc peregrinus ex Illyrijs vsq̃, ignotus, ignarus, egens. Recepit te in suam familiaritatem, admittit ad secretiora colloquia, prouexit te supra alia communia officia, eo vsq̃, vt commendaretur tibi professio Hebrææ linguæ cum stipendio amplo, præscripsit tibi, quæ tu auditoribus tuis dictares, quod etsi fecit alijs pluribus quoq̃, tamen idè hîc commemoratur, vt ostendamus, nullo non officiorum genere, quo intimos suos amicos ornare consuevit illius viri inimitabilis beneficentia, ab eodem te quoq̃ vberimè adfectum & adiutum fuisse.

Hæc viri tanti erga te hominem peregrinum & natione Illyricum beneficentia, comitas, humanitas, & interior

interior conspectus totius vitæ ipsius, occupatæ tantum
in iuuandis alijs, in qua plurimarum virtutum exempla
lucent, te si quidquam virtutis agnosceres, aut amares,
ita conciliare ipsi debuerat, vt etiam si vidisses ipsum
alicubi lapsum, hoc illi non modo condonares quod homi- N
nis erat agnoscentis communem omnium infirmitatem in
lapsus pronam, vel saltem silentio tegeres, & occultares,
quod erat amici beneuolentiam hanc, amico benefactori
se debere agnoscentis, sed etiam verecundè excusares,
quod solent filij audientes etiam iustas parentum crimi-
nationes.

Debent autem Discipuli eandem pietatem Præ-
ceptoribus, quam liberi parentibus cum verè accipiant
paterna à Doctõribus beneficia.

Sed quid facit Flacius? Huius sui Præceptoris
adeò benigni & benefici, dicta, facta & consilia, quæ non
congruunt ad ipsius inquietam & seuam naturam, quo-
rum Philippus suas habet rationes & pias causas, ac-
cipit & exponit Flacius pro tetrìs lapsibus, pro fœdissi-
mis nœuis, pro atrocibus sceleribus, eaq; quasi exultans
& triumphans passim spargit, pingit, tragicè amplifi-
cat & auget, qua re ostendit se impio NOHÆ filio
HAM quàm similitum esse, qui videns nuditatem
Patris, non tegit & excusat, quod erat filij, non silet,
quod erat modesti & verecundi domestici, Venia-
am dantis errato senis non pernicioso: sed prouolat

Rrr 2 foras,

foras, clamat ad fratres, exaggerat delictum patris, de-
pingit fæditatem iacentis senis, narrat suas suspiciones de
alio tetriciore facinore commisso per ebrietatem.

Quid deliquerat autem pater Noha tantis clamo-
ribus & accusationibus filij dignum?

Laborauerat diu in cultura vineæ suæ, quam Deo
monstrante rationem primus plantauerat, debilitatus fu-
erat æstu, illa defatigatione duplici contraxerat sitim, re-
uersus domum, ad recreandas vires corporis hauserat
vini plenioris plusculum, delectatus illo suauissimi & na-
turæ hominis cōuenientissimi liquoris potu, cuius vim ca-
lesfaciendi & turbandi cerebrū prius nō fuerat expertus,
qui dum incautius bibit, & Deo creatori & mon-
stratori tam salutarium rerum post singulos exhaustos
scyphulos, gratias agit, sentit caput turbari, incipit fieri
hilariusculus & loquaculus, edit gestus testantes læti-
ciam, tandem fessus de laboribus, & fumis im-
pleto opinione citius capite obdormiscit venerandus Se-
nex, atq; ita oppressus somno, iacensq; non in publico, sed
intra suum conclaue, insciens per quietem aliquas corporis
partes, quarum conspectum natura tegi voluit, retexe-
rat. Interuenerat Ham filius medius inter tres, qui for-
tassis etiam spectauerat patris hilarioris gestus prius
insolitos, & ætati illi indecoros, & sermunculos libe-
riores, cum indignatione audierat, tandem vbi etiam vi-
det, ita deformiter cubantem & stertentem patrem, non
operit

operit partes tegendas, sed lætatus, se nactum aliquid in
 patre reprehensione dignum, à quo ipse propter turpio- R
 rem vitam fortassis seuerius quàm reliqui fratres ali-
 quoties fuerat obiurgatus & castigatus, vt se vliscatur,
 excurrit in plateas vel in agrum fortassis, fratres anxie
 querit, inuentis cum indignatione & detestatione narrat
 patris ebrietatem, delirium, turpissimam sceditatem, pro-
 brosam toti generi obscœnitatem, ex heluatione & ebie-
 tate profectam, fortassis etiam monet fratres, &horta-
 tur, vt cōmunicato consilio, omnes simul patrem alean-
 t, hanc illi turpitudinē probrosam toti posteritati obijciant
 et remotionē à gubernatione familiæ minentur, nisi huius
 sui facinoris culpam coram ipsis filiis deprecetur & iura-
 mento confirmet, se posthac simili dedecore familiam san-
 ctam non deformaturū. Sed fratres reliqui Sem et Iaphet
 minime obsequuntur impij Hami postulationibus, sed quod
 sciunt pietatis officium requirere, festinanter faciunt, pal-
 lium suis humeris iniiciunt, & ne sancti patris sui & re-
 uerendi Senis partes secretiores aspiciant, auersis ab ipso
 facieb. suspensoq; et lento gradu, ne somnū patri excutiant
 reciprocando ingressi in tabernaculum, vesteq; placidè ex
 humeris demissa, nuditatē patris cōtegunt, propter quam
 pietatem, postea à patre egregiam & diuinitus approba-
 tam benedictionem cōsequuntur. Impius verò Ham diris
 imprecationib. ex Ecclesia Nohe excluditur, totaq; eius
 posteritas illis calamitatibus subijcitur, quas postea à po-
 pulo Israel perpeffa est, qui ex filiis pij Sem prognatus fu-
 erat.

Hanc igitur *Hami* crudelem impietatem *Flacius* imitari maluit, quàm fratrum duorum *Sem*, & *Iapeti* verecundiam & piam reuerentiam.

Cùm enim vt dictum est, paulo ante, ipse peregrinus, egens, & nulla admodum eruditionis laude commendatus, à *Philippo* in cœtum familiarium & amicorum fuisset receptus, & in intimum coniunctionis conclaue assumptus, ac planè vt filius habitus, quod ipsum fateri *Flacium* necesse est, qui in hac maledicentia sua & odio hostili adhuc gloriatur, sibi aditum ad *Philippum* liberum patuisse, se cum illo sæpè multis magnis de rebus collocutum fuisse, & in illis familiaribus congressibus audiuisse ex illo secretos sermones, arcanas querelas, narrationes nocturnorum somniorum, qualia solet Pater cum liberis secretò communicare, nihil suspicans de tali perfidia & impietate filiorum, quod illa patris verba sint in vulgus cum calumniosis deprauationibus sparsuri: Ita igitur inquam loco filij habitus *Flacius*, nescimus quo verbo aut facto offensus à *Philippo*, odisse eum cœpit, & pessima de illo suspicari, & singula eius verba, gemitus, ac somnia obseruare & consignare, vt ys aliquando contra ipsum vti in loco posset.

Incidit postea æstus ille & tempus laboriosum & difficile, propter crebras deliberationes de libro *Augustæ* proposito, quibus defatigatus *Philippus*, cum in vnum
omnes

omnes respicerent aut incurrerent, visus est Flacio dormire, hoc est, remissius agere, minus cursitare, minus clamitare, quàm Flacius pro inquieta & crudeli sua natura expetebat, cui graue & aduersum erat, non cælum terræ misceri, non concitari plebem ad arma capienda, vt vi, non liber modo Augustanus, sed vniuersa Pontificia potestas ex Germania exturbaretur.

In hoc somno, hoc est, lenioribus actionibus & consilijs Philippi visus est sibi Flacius etiam nuditatis aliquid in eo animaduertisse, ex talibus coniecturis, quod iussu Mauricij cum Episcopis, Misnensi & Numburgensi congressus & collocutus fuisset, quod ijs qui censuerant, ritus aliquos medios absq̃ superstitione denuò in has Ecclesias recipiendos esse consensisset.

Ibi statim Flacius antequàm exploraret illorum congressum, causas, & euentus, cur instituti fuissent, quid in illis actum & transactum esset, Item, quo consilio, qua ratione, qua conditione illi & di&po&oi ritus admissi essent: erumpit in publicum, clamoribus & quiritationibus suis, non plateas, sed totam Germaniam replet, hortatur, monet, obtestatur omnes, vt tanti viri turpitudinem, fœditatem, scelera (quæ nulla vnquàm in eo vidit, vel ipse vel quisquam alius) contemplantur, detestentur, & abominentur, ac præcipuè reliquos suos fratres incitat, vt communem patrem secum odisse, fugere, persequi non vereantur.

Inuenti

Inuenti sunt tamen ex discipulis Philippi plurimi, inter quos & nostra nomina libenter profiteamur, qui his furiosis & impijs suasis Flacij recusarunt obsequi, & si quæ suspiciones erant, ab ipso Flacio & alijs contra eum excitatæ, adspicere eas & admittere noluerunt, sed candoris & pietatis pallio superueniendo tegere & obruere studuerunt.

In hos postea simili acerbitate inuectus Flacius hostiliter eos persequitur, publicisq; scriptis condemnat, adulatores eos adpellans, nihil mutire aduersus Præcepto rem audentes, & nihil nisi τὸ αὐτοῦ ἔφα sonantes.

Nos verò Flaci, cur hunc & Præceptorem & Patrem nostrum tuo exemplo odissemus & persequeremur, causam nullam habemus, qui nullam in eo talem, qualem tu mendacissime calumniator nunquàm visam aut animaduersam fingis, fæditatem vnquàm conspeximus, nec si quid ex communi hominum imbecillitate, in tanta temporum perturbatione, negociorum varietate, periculorum magnitudine, occupationum immensitate, quibus is obruitur, ab eo factum aut dictum esset aliquantò inconsideratius, aspicere illud vellemus, multò minus suspicionibus & calumnijs augere & deprauare, sed potius candidè tegere, ignoscere, & perpetuo silentio obruere, cùm nobis certò constet, ipsius voluntatem & propositum rectissimum esse, studium pietatis ardens, & conatum indefessum illustrandi gloriam Dei, & doctrinam

Euangelij

Euangelij incorruptam ad posteros transmittendi, quam tu scelerate Nebulo, iam huic iam illi turpiter & contra conscientiam, adsentans, deprauare Sophismatum & cauillationum miris & inauditis præstigijs conaris.

Ab isto tuo impio studio & conatu nos alienissimos esse & toto pectore abhorrere, ingenuè & clarè protestamur, & publicè contestamur, nos in professione veræ et Sincerae Doctrinæ, sicut ea in his Ecclesijs & Academia hac sonuit hætenus Dei auxilio & adhuc sonat, constanter mansuros, & tuas cauillatorias subtilitatulas relicturos illis Gallis Gallinaceis, qui sterquilinum verrentes preciosis gemmis granula triticea vel potius culices et araneas & mucos ex tuis similibusq; naribus emunctos et abiectos præferunt, & studiose inquirunt.

Nostrium etiam Præceptorem, quem scimus à te falsissimè deformatum esse nihilo minus amabimus, venerabimur, & vt Patrem debitis reuerentiæ & pietatis officijs colemus, Deum sedulo & ardentibus votis orantes, vt ei vitam proroget, vires addat, & roboret, vt lucem Euangelij tueri aduersus tuas & aliorum conspurcationes quam diutissimè possit.

Hec post expositionem actorū adijcere volumus, vt ostenderemus Flacium nullas causas habuisse conuictorum suorum, &c. Et quidem quos pepererit Ecclesiæ his clamoribus fructus, in conspectu est: Horribilibus scandalis inuoluit Ecclesiam, sauciauit plurimorum piorum

mentes & languescit in eis fidem & inuocationem, confirmauit rabiem aduersariorum & exacuit tyrannidem, vinculum concordiae dissoluit: inuexit perpetuam diffidentiam: petulantia ingenia armauit licentia audacter quiduis fingendi in dogmatibus, & quouis suo arbitrio petulanter turbandi prætectu libertatis Christianæ, in promiscua multitudine auxit & confirmauit natam paulatim ex laxatione disciplinæ Ecclesiasticæ effrenem atq; impotentem ferociam, quam comitatur profanitas, contemptus penè omnis religionis, odium legum ac disciplinæ, ut res docet.

Horum malorum autorem eum esse, nimis verum est, & nimis verè quotidie discimus & experimur cum Ecclesiarum calamitate publica, & dolore nostro maximo. Hæc si peccata leuia esse ducit, errat, & qualia sint, experietur, ubi morsus conscientiae senserit. Si laudē etiam inde sibi & gratiam vendicat aliquam, quæ debeatur ei alia, quam, quæ debetur Sycophantæ, veræ doctrinæ & piorum consiliorum calumniatori, turbatori concordiae et piæ consensionis, obtrektatori insidioso bonorum virorum & bene meritorum iudicent pij, Iam verò molitur longè atrociora.

Sed & hæc & omnia nostra Ecclesiæ iudicio subiicimus, quæq; de nostris commemorauimus, exemplis actorum probaturos nos profitemur quandocunq; & ubi cunq; fuerit opus.

Nunc

Nunc de dissidiorum obiectione quædam addemus. Obijciuntur nobis seditiosa Flacij certamina satis acerbæ cum ab alijs, tum verò in primis à profugo desertore & proditore agnitæ veritatis Staphylo, quæ quod mærore afficiunt Spiritum sanctum, & impediunt seriam inuocationem in multorum piorum animis, & dubitationē de doctrina cōmouent, et in promiscua multitudine cōtemptū pariunt totius ministerij, augentq; profanitatē, et vniuersim Dei gloriam obruunt, lucemq; veritatis paulatim extinguunt, & nunc manifestè diuellunt ac distrahunt Ecclesias, quæ fuerunt eiusdē doctrinæ professione deuinctæ inter se atq; cōsociatæ: Illa ergo ob has causas dolorem nobis adferunt maiorem, quàm explere possemus, si tantum funderemus lachrymarum, quantum aquæ voluit Albis. Agnoscimus fata vltimæ & dehyræ senectæ mundi, quæ Christus mutationes et distractiones tristissimas allatura prædixit. Sed quid præstari à nobis amplius potest ad hæc mala sanāda et scandala auertenda, quàm præstitū est hæcenus? Moderatè tulimus has tam acerbæ & atroces infectiones atq; cōdemnationes nostri, ne respōsando dissidia magis inflamarentur, atq; loco nostro et doctrinæ nostrarū Ecclesiarum & aliarū artium necessariarū explanationē Deo iuuante fideliter adiunimus, et studia adolescentiæ formauimus ac reximus, qua potuit fieri diligentia ac sedulitate. In quorū vtroq; plus fortasse effectū fuisset à nobis, nisi furiosi clamores Flacij conatus nostros multipliciter impediissent.

Nunc quod semper futurum cogitauimus & prae-
diximus, procedit Flaciana factio, & non solum delibe-
rata de Adiaphoris reprehendit, sed & scripta vitupe-
rat, in quibus Doctrinae summa pio studio collecta est, et
paulatim alias atq; alias explicatae doctrinae partes car-
pit & arrodit.

De Adiaphoris ita prouocamus ad indicia omnium
piorum in Ecclesijs nostris, vt hac prouocatione contenti,
profiteamur nihil nos amplius rixaturos esse de quibus-
cumq; calumnijs ad hoc certamen pertinentibus.

De doctrina quod monuimus initio, repetimus.
Est & fuit inde vsq; à tempore editae confessionis Augu-
stanae in Ecclesijs & Scholis nostris & in scriptis omni-
bus, quae prodierunt, summus et perpetuus de doctrina cō-
sensus, qui in confessione expressus est summatim. Et ne
videamur ideam constituere aut fingere aliquam, affir-
mamur consentire cum Prophetiis & Apostolicis scri-
ptis, cum Symbolis Apostolico, Nicæno, Athanasiano,
cum totius primæ & purioris Ecclesiae perspicuis testi-
monijs doctrinam nostrarum Ecclesiarum, quae explica-
ta est à Luthero fusè & sparsim in plurimis scriptis, A
Philippo μεθoδικωτῆρω in confessione Augustana, Apo-
logia, Locis communibus, Commentarijs Epistolae ad
Romanos: & repetita recens in ea confessione quae scri-
pta est, vt exhiberetur Synodo Tridētinæ, si processisset,
& assensione ac suffragijs praecipuae partis nostrarum
Ecclesiarum

*Ecclesiarum ostendendæ consensionis causa denuo appro-
bata est, itemq; in formula examinis, Locis communibus
germanicis, & responsionibus ad articulos inquisitionis
Bauaricæ. Quorum scriptorum cum alia tum verò ex-
presse locorum communium volumen anno proximo ante
mortem suam editum, testimonio publico Lutherus Ec-
clesiæ commendauit, vt dubitatione omni sublata testare-
tur suam sententiam cum illa doctrina congruere, quæ in
confessione Augustana & Locis communibus compre-
hensa est & expressa.*

*In his scriptis doctrinam eandem esse, atq; inter se
consentientem & affirmamus, & fateri oportet, vel ho-
stes ipsos quantumuis inuitos, & in hac doctrina nihil
controuersiarum, nihil certaminum vel dissensionum
apud nos esse vel fuisse adseueramus. Hanc & statuimus
& profitemur esse æternam & immotam Dei veritatem
voce Euangelij patefactam, ac perpetuum Ecclesiæ Chri-
sti consensum, et hanc vera fide constanter amplectimur,
& Deo iuuante retinebimus ac tuebimur contra præsti-
gias ac corruptelas quorumcunq; Nec mutauimus in eo
quidquam, nec mutaturi sumus. Nosq; & pericula nostra
Deo commendamus, cui & placere qualescunq; conatus
& labores nostros, & curæ nos esse ac fore semper pro-
pter æternum filium Iesum Christum certò confidimus.
Et hunc Dominum nostrum Iesum Christum ὁ ἄγχιον ὁ πῶς
caput Ecclesiæ suæ nobis perpetuo affuturum non dubi-*

tamus quæcumq; acciderint, sicut dixit: Nemo rapiet
oues meas ex manibus meis. Item, Ero vobiscum vsq; ad
consummationem sæculi.

De hac ipsa doctrina ita consentiunt nobiscum
præcipuæ in Germania religionis nostræ Academiæ, Tu-
bingensis, Heidelbergensis, Marpurgensis, Francofordi-
ensis, Gripswaldensis, Rostochiensis, Hassniensis, vt ne
in his quidem de vlla parte doctrinæ contentiones extite-
rint aut dissidia. In hunc consensum inuadit Flacius
petulanter cum quibusdam paucis suis manipularibus.
Repetitas ex puriore doctrina veteris & primæ Eccle-
siæ explicationes fundamentorum nostræ religionis, id
est, doctrinæ πρὸς τὸν manifestè abijcit, bellum inferens
filio Dei. Officio Spiritus sancti, quo arguit mundum de
grauissimo peccato incredulitatis in filium, & efficit in
cordibus assentientium Euangelio salutarem pœnitenti-
am, voce & ministerio Euangelij, reuocatis cordibus à
terroribus mortis & inferorum, scurriliter illudit simili-
tudine & comparatione Psittaci. Quæ de discrimine le-
gis & Euangelij explicatè tradita sunt in scriptis no-
strorum, veteratoriè discerpit ac mutilat, & confundit
Sophistice. Doctrinā de Libero arbitrio, de Iustificati-
one hominis coram Deo gratuita, de noua obedientia se-
quente fidem in iustificatis, cuius concessionem disertam
& explicatam, extorserunt nostri aduersarijs etiam ve-
ritatis & testimoniorum scripturæ euidentia reuictis &
conclusis

conclusis Ratisbonæ, sicut hoc publicè notum est, prorsus
corrūpit, Enthusiasticis, Schuuenckfeldicis, Papisticis,
Antinomicis dehyrijs, obscuratam & penè obrutam.
Qua de re legantur recens editæ Responsiones ad Artic-
ulos inquisitionis Bauaricæ à Philippo Melanthon. Omit-
timus deprauationes alias & confirmationes manifestor-
um idolorum, & abominandarum opinionum, quibus et
in Deum contumeliosus, & perniciosus vitæ ac mori-
bus Christianis, & traditæ doctrinæ contrarijs, con-
fertur in Deum peccati causa, & constituuntur in
Deo contradictoriæ voluntates, mentes humane
abductæ à conspectu & fiducia I E S V Christi
Mediatoris, & auditione, lectione, cognitione ac me-
ditatione doctrinæ, ex cuius audita fides est, secun-
dum Paulum, totæ conuertuntur ad expectationes
adflatuum, raptuum, coactionum. His imaginationi-
bus fanaticis tandem cum evertitur certitudo totius fi-
ducia, qua sese mentes in promissionem vniuersalem in-
cludunt, ac in obedientia & merito solius filij DEI
Mediatoris perpetui firman, tum adimitur & ex-
cutitur animis consolatio omnis, qua extincta ne-
cesse est hos ruere, aut in desperationem aut in Epi-
cureum contemptum & prophanitatem. Sed non hoc in
loco instituere enumerationem & refutationem omnium
eius corruptelarum propositum est.

Quòd

Quòd sese ergo iste Flacius, qui se semper putre membrum nostrarum Ecclesiarum fuisse hactenus satis probavit, cum suis manipularibus ab hoc nostro consensu disiungit, id præstari à nobis non potest. Scandala fieri oportet, sed vbe scandalorum autoribus.

Ne moveantur igitur his impijs conatibus & clamoribus Flacij & manipularium eius pij, eos monemus & obtestamur propter Dei gloriam & ipsorum salutem, sed intueantur in hunc consensum, qui & in scriptis nostrorum extat, & est inter præcipua & plurima nostrarum Ecclesiarum membra. Hunc consensum in scriptis quæ extant requirant, & ad hunc se adiungant, atq; ad illum cætum, qui in vestigijs ijsdem persistit ac perseverat, nec cuiusvis spiritus vertigine in alias atq; alias opiniones subinde impelli sese patiantur. Vnicum hoc est & fuit studium nostrorum inde vsq; à tempore constituti corporis doctrinæ, ut dicerent τὰ αὐτὰ πρὸς τὸ αὐτὸν, præcisissimis nouis peregrinis & periculosis disputationibus & de ijsdem eadem repetituri sunt, quoad vita suppeditarit, Deo ducente.

Lutheri de doctrina nostrarum Ecclesiarum sententiam, cuius nomen Apostatæ isti suis portentis falso prætendunt, non petant pij ex commentis, quæ maliciosissimis detorsionibus quarumcunq; particularum autori falso affingunt & scriptis ipsius falso assuunt, sed ex perpetua eius sententia, & ex illis scriptis nostrorum, quæ cum

alias

aliis tum in præfatione primo suorum operum Tomio præfixa anno proximo ante mortem testimonio suo comprobavit, in qua iudicii & voluntatis postremæ testificationem quasi testamento consignatam extare voluit, ne vel suspicari quis posset, de præcipuis doctrinæ capitibus inter ipsum & Philippum dissensionem aliquam fuisse, præfagiens ut opinamur, monitu Spiritus sancti secuturas suæ doctrinæ calumnias, & Sophisticas ac malitiosas detorsiones suarum sententiarum, in alienum & peregrinum sensum ad errorum, quos ipse refutatos damnasset confirmationem. Detestamur autem impudentiam Flaccij, Galli, & similium, quos ut portenta suorum commentorum fucis quibuscumq; populo venditent, mentiri in re manifesta & toti mundo cognita non pudet, referenda esse illa Lutheri testimonia ad prima et vetera scripta, quæ initio emendationis cum horridiora fuerunt omnia, ante comprehensum in confessione Augustana doctrinæ corpus exierunt. Nimia hæc est impudentia, quam Deum ulturum esse non dubitamus. Detestamur meritò & malitiam eorum, qui ut explerent sua erga nos odia, & de manibus pia scripta excuterent, quibus quidquid habent de doctrina nostra noticiæ, coguntur referre acceptum, velint nolint, in editione Tomorum Ienensium omiſsis his Lutheri testimonijs alibi infarserunt virus suum calumnijs temperatum & mendacijs. Hoc verè est Lutheri scripta corrumpere.

1
nulla diffinitio
inter Luth. et
H. Melan.

*Sed in his omiſſis hortamur & obteſtamur pios,
ut quæ ſit & ſemper fuerit doctrina noſtrarum Eccleſia-
rum in his ſcriptis, quæ enumerauimus inquirant & con-
ſiderent, & in illo doctrinæ perpetuo inter ſe conſenſu
confirmatis animis acquieſcant, nec ullis ſeſe amplius vo-
ciferationibus turbari ſinant. Vincet tandem veritas
ex circumfuſarum calumniarum impedimentis explica-
ta. Nec conatus iſtos & iſta Sycophantica artificia ſpe-
ret Flacius ſucceſſus habitura eſſe diuturnos, quibus tum
hinc inde particulas excerpendo et violenta atq; improba
Sophiſtica detorquendo in ſenſum prorſus contrarium
perpetuæ ſententiæ & doctrinæ noſtrorum, tum expli-
catum etiam conuellendo & inuoluendo euertere doctri-
nam nititur & huius aſſentores, ut diu quaſitum regnū
ſibi confirmet.*

*Atq; ita claudimus hanc noſtram expoſitionem,
quam teſtificationem volumus eſſe de illis quæ geſta ſunt,
quod ſic geſta ſint, & iudicium Eccleſiæ permittimus
quieturi in poſterum omiſſis iſtis rixis non neceſſarijs
de calumnijs & mendacijs manifeſtis, & operas priſti-
nas ea fide, ſedulitate & moderatione auxilio diuino fa-
cturi, qua fecimus hæcenus.*

*Oramus autem DEVM æternum Patrem
Domini & ſaluatoris noſtri IEſu CHRISTI
crucifixi pro nobis & reſuſcitati veris & ardentibus
gemitibus,*

gemitibus, vt quod æternus filius precatus est in ago-
ne Sanguinem sudans præ dolorum magnitudine red-
dat Ecclesijs nostris his clamoribus turbatam ac dia-
stractam concordiam, & semper inter nos sibi veram
ECCLESIAM colligat, in qua lucem Doctrinæ
sue conseruet, & quam sancto suo SPIRITV re-
gat ac doceat, & prohibeat conatus Diabolorum &
malorum hominum insidiantium veritati doctrinæ, &
molientium vastitatem atq; interitum his miseris alueolis

Scholæ nostræ, sicut hos mirandis modis hætenus
texit, defendit & seruauit contra tot tamq; mul-

tiplices insidias & insultus, de quo immenso

& inenarrabili ac penè stupendo benefi-

cio toto pectore illi gratias agimus

per IESVM Christum filium

Dominum nostrum,

AMEN.

FINIS. omnium dolorum

FINIS.

22/6/1802

L. H. - m

Ttt 2

Hec

Hec

HÆC INSERANTVR E e 3. ANTE
titulum, qui habet cōmemorationem eorum, quæ liber Au-
gustanus habet falsa, in Articulo iustificationis,
Ec. vbi per incuriam omissa
fuerunt.

Quod principio cōmemoratur, de inchoata Tridenti Synodo non recusanda consentienter statutum esse, deq; expectando tractationum ac sanctionum sine compromissis onē factā, graue admodum est, nec periculo caret propter generalitatem. Nam qualia iam decreta facta sint Tridenti notum est, & illorum ipsorum decretorum quædam Libri INTERIM sanctionibus aduersantur ac repugnāt. Qualia igitur sequutura sint decreta ex iam editis æstimari potest. Ad hæc itaq; attendendum diligenter. Præterea quāquam in narratione Generalis & Christiana Synodus appellatur, tamen postea mentio & Christianæ Synodi & liberæ omittitur prorsus, cūm petitam semper & suffragatione approbatam fuisse constet Synodum generalem, Christianam & liberam.

Secundò, quòd Cæsareæ Maiestati ab ordinibus Imperij cura pacis publicæ & concordia in Germania commendata est, id quomodo ad decreta Libri Augustani de negotijs religionis detorqueatur, cūm tamen complectatur Liber præcipua nostræ doctrinæ capita, de quibus & cum Aduersarijs contentio est, & in libera Christiana Synodo disputari ac decerni debebat. Horum autem receptio & approbatio uelut præiudicio certo nos condemnaret, quasi abiiecissimus defensionem illorum ad Libri præscriptum.

Tertiò, quòd annectitur uiroꝝ sacræ scripturæ peritorum iudicio decreta Libri Christianæ religioni & Patrum doctrinæ non repugnare, satis ostenditur id eò dici, ut significetur uetus doctrina Monastica repeti.

Quartò, quòd duo capita de usu integri Sacramenti & de Coniugio Sacerdotum tanq; religioni Christianæ & Doctorum in Ecclesia sententijs contraria notantur, nō potest non mouere nobis admirationem. Cūm Dei beneficio manifestissimum sit istos duos articulos expresso Dei uerbo fundatos & in Ecclesia Catholica integros atq; incorruptos conseruatos esse, Mutationem uerò horum

rum & expresso Dei uerbo & consuetudini Catholicæ Ecclesiæ repugnare. Spectatum hoc uidetur, ut duobus his capitibus exceptis, reliqua restituantur uniuersa. Et tamen prætexitur formulam ad ueræ & perfectæ concordiæ constitutionem directam esse, quæ sequutura tunc esset, cum & hæc duo capita à nobis abijcerentur. Hæc enim tanquam per se impia, conceduntur benignitate quadam, usque ad Synodi diiudicationem, Synodo autem procedente reliqua tanquam approbata assummerentur, de his duobus solis, disputatio institueretur. Hoc præiudicio Ecclesiæ nostræ plurimum grauantur.

Quintò, graue admodum est, prædicari de Aduersarijs gloriose & falso, quod Catholicæ Ecclesiæ decreta ipsi sequantur, & in his perseuerent, nec discesserint ab his unquam, quæ abusus à nobis reprehensi & aboliti attribuantur Catholicæ Ecclesiæ, in nos confertur crimen secessionis à Catholica Ecclesia, quod crimen maximum omnium & atrocissimum est, & obligantur ad abusus impios multi pii inter ipsos Aduersarios, exclusi ab occasionibus cognoscendæ ueritatis, qui expetunt & quærunt ueritatem.

Sextò, graue & hoc est, quod nobis tribuitur, fuisse & esse nos autores schismatum & nouitatis, cum partis aduersæ recens excogitatis & in Ecclesiam inuectis doctrinæ corruptelis & abusus caeremoniarum reiectis ac repudiatis, redierimus ad primam & uerterem Catholicæ Ecclesiæ doctrinam & traditiones. Deinde quod motuum omnium causæ in omnibus regnis imputantur Germaniæ & repurgatæ in hac ueræ doctrinæ.

Septimo, ut uel redeamus ad eos, à quibus discessimus, uel amplectamur præscriptam formulam, in qua quid desideretur, sequentia monebunt.

Octauo, Tyrannicum est, quod præcipitur, ne quis formam uel scriptionibus uel concionibus, uel disputationibus suggillet aut oppugnet. Nam doctrinæ ueræ puritas si conseruari debet, fieri aliter non potest, quam ut errores & abusus in Libro confirmati taceantur & refutentur.

Nono, Quod attinet ad emendationem Cationum Ecclesiasticarum, quæ uiciatæ superstitione temporum degenerarunt in abusum, cum illius rei curam in sese Imperator suscepit, intelligi facile potest, cui operam recognitionis & emendationis commendaturus sit. Petitur autem ut tollantur supersticiosa omnia, & proprie dignitatis fiduciam complectentia, & ad Sanctorum cultum

atq; inuocationem directa. Id à talibus Censoribus frustra expectamus.

Et quanquàm promissiones Imperatoris clementissimæ sunt, tamen eo tendunt, ut ad ea amplectenda & exequenda alliciant, & obligent ordines, quæ statuta in Synodo fuerint. In qua quidem Synodo, si dijudicatio disceptatioq; controuersiarum non fuerit legitime instituta ex Dei uerbo, certius nihil est, nisi doctrinam Ecclesiarum nostrarum condemnaturus, & ad impiorum decretorum atrocem exequutionem Imperatorem incituros esse Synodi præfides.

Hæc paucis monemus, ut de his omnibus accuratius cogitetur, non ut de sententiâ propositionis ab Imperatore prolatae disputemus.

Misericors DEVS in uera sui agnitione nos conseruet,
& ad eandem Imperatoris animum
flectat.

ERRATA PRÆCIPVA QVÆ OPE-
rarum incuria irreperunt.

- I 3. facie 2. uersu 25. pro maximè, lege. minimè.
K primo, uersu 21. sic distingue. esse : quæ rursus.
L 3. uersu 1. sic distingue. petat. Ipsi dominus.
M prim. fac. 2. uersu 8. pro uideamus, lege. iudicamus.
M 3. uersu penult. lege. continenter.
P prim. uersu penult. lege. desideraret.
P 3. fac. 2. concinnentur uersus 15. & 16.
Q 3. uersu 28. lege θανόντων, καὶ ποτὶ θουῶν ὑπὲρ θανόντων.
S 2. fac. 2. uersu 9. pro 17. Iunii lege. 24. Aprilis.
V 3. uersu 25. deleatur. mox.
V 3. fac. 2. uersu 9. pro 85. lege. cum quintus sub-
V 4. fac. 2. uersu 15. lege. iuteriecti tem-
X 2. fac. 2. uersu 19. lege. subiectimus. Post exordium, Versu 31. pro confessio-
nem, lege. confessionem.
X 3. uersu 2. pro omni, lege. communi.
X 3. fac. 2. uersu 15. lege. Imperator re cum
Z 2. fac. 2. uersu 10. pro priuata, lege. primæ.
Z 4. uersu 26. pro taxentur, lege. uagentur.
A a prim. fac. 2. uersu 5 et 6, pro ut lege. et, Versu 24. pro ipsa, lege. ipsi.
B b 3. uersu 12. pro usus, lege. utens. Versu 15. lege. hostiles & manifestas oppugn.
C c prim. fac. 2. uersu 8. lege. inductum.
C c 2. fac. 2. uersu antepenult. dele. tota.
D d prim. fac. 2. uer. 4. lege. uindicias, D d 3. fac. 2. uer. 17. pro quondā leg. quadam.
E c 2. uersu 9. pro qui, lege. quæ.

E e 3. uersu 1. lege. recusa.

Versu 22. pro machinationum, lege. inclinationum.

F f prim. fac. 2. uersu 3. lege. Architectaturam.

G g prim. fac. 2. uersu 20. pro non lege. nos

K k prim. uer. 23. dele. hac. K k 3. uersu antepenult. pro in se deriuans, lege. placans.

K k 3. fac. 2. uersu 6. lege. humilitatem, fidem, &

M m 2. fac. 2. uersu 12. lege. quorundam ex præcipuis.

Versu 21. pro curam, lege. cum.

M m 3. uersu 9. lege. conatum.

Versu 13. pro fieri, lege. ferri.

M m 4. fac. 2. uersu 7. lege. conuersum illud ex.

N n prim. uersu 21. pro illa, lege. ille. Et dele. n, in, possent

N n prim. fac. 2. uersu 3. pro qui, lege. quid.

Versu 18. lege. neq. cætera.

N n 3. fac. 2. uer. 23. leg. Quod si tum horu causa persecutio institueretur, grauis ea

N n 4. fac. 2. uersu 1. lege. doctorum disquisitiones.

Versu 26. addatur. Non sunt controuersia.

P p prim. fac. 2. uersu 6. lege. causis docerent.

P p 2. fac. 2. uersu 3. pro è uestigio, lege. in confesso.

P p 4. uersu 13. dele. hic.

P p 4. fac. 2. uersu 1. pro inutilem, lege. mutilum.

Q q 2. uersu 21. lege. Canonis.

Q q 4. fac. 2. uersu 18. pro quæ, lege. quo.

R r 4. uersu 19. pro supra, lege. scripta.

Versu ultim. separa. si ne.

S s prim. uersu 19. lege. rebusp. turbare.

S s 2. uersu 15. lege. periculum se osten-

T t 4. uersu 19. pro aut, lege. ab.

T t 4. fac. 2. uersu 6. pro iniunctis, lege. iniustis.

Versu 23. pro luctoria, lege. historia.

V u prim. fac. 2. uersu 1. pro etiam, lege. coram.

Versu ult. pro et, lege. è.

V u 2. uer. 1. pro explorand. leg. cogitandum.

V u 3. fa. 2. uer. 16. dele. m, in usum.

X x 3. uer. 28. pro bonor, lege. honorum.

X x 3. fac. 2. uersu 11. lege. excommunicationem.

Versu 13. lege. solutam.

Y y prim. uersu 29. pro quod, leg. qui.

Y y prim. fa. 2. uer. 14. lege. quietem.

Y y 2. fac. 2. uersu 37. pro nulla, lege. non.

Z z prim. fac. 2. uersu 25. lege. deliquerint.

B b b 1. uer. 29. pro quia, leg. quin.

B b b 3. fa. 2. uer. 17. pro Cainica, le. Chamica.

C c c prim. uersu 30. adde. Talia fuerunt de quib. Misene relatum est.

C c c 4. fac. 2. uersu 1. pro oppos. lege. exposuimus.

D d d 2. uersu 18. dele. admittur. esse & apparere.

Versu 21. post, dissentirent, inferre. admittur. fuisse. & appar.

D d d 3. fac. 2. uersu antepenult. lege. executionem.

E e e 3. uersu 1. pro null. cætera, lege. nullis præterea de rebus.

F f f 3. fac. 2. uersu 19. pro testari, lege. contestationem fieri.

G g g 2. fa. 2. uersu 8. pro dispens. lege. desponsationes.

I i i 4. uer. 15. leg. terris, accipi, &.

I i i 4. fac. 2. uersu 1. dele. sicut.

K k k 4. fac. 2. uersu 21. post, ipsi, lege. debita, ubi.

N n n prim. fac. 2. uersu antepenult. lege. comminatione.

Cætera Grammatica & graphica errata, facile non illiteratus &
candidus Lector ipse corriget.

12813
RSS

